PLVTAR. PARAR.

PLV

CHÆ

SVMM

VITÆ

GVILIELMI

terp

CVM ANNO

item ad v

T

MD

Cum Gratia

Typis Ioann

PLVTARCHI CHÆRONENSIS VITARVM PARALLELARVM SEV COMPARATARVM,

GVILIELMO XYLANDRO, Augustano, Interprete:

Tomus III.

& vltimus.

CVI SVBIECTI SVNT INDICES TRES
I. Authorum allegatorum. II. Rerum & Verborum in
opere PLVTARCHI memorabilium. III. Eorum, quæ in
Annotationibus Interpretis cognitu necessaria
traduntur. ad commodum Lectoris summa diligentia confecti.

M.DC VI.

Cum Gratia & priuilegio speciali Cæsareæ Maiest.

FRANCOFVRTI,

Typis Ioannis Saurii, Impensis Rulandiorum
& Nicolai Rothii.

TOMO TERTIO CONtinentur.

PLV-

PLVTARCHI DEMOSTHENES, GVILIELMO XYLANDRO, AVGVSTANO, interprete.

QVi Alcibiadem Olympiæ equorum certamine victorem ſcripto laudauit, Soſſi, ſiue is (vt pleriq; aiunt) Euripides, ſiue alius quiſpiam fuit, ad felicitatem primo loco requiri patriam nobilem aſſerit. Ego vero ei qui veram ſit felicitatem conſecuturus, cuius in moribus & animi affectionibus maior pars conſiſtit, non magis exiſtimo ignobilem & obſcuram patriam obeſſe, quam matre deformi vel puſilla eſſe natum. Ridiculus enim fuerit, qui cenſeat Iulidē, quæ exigua pars eſt Cei non magnæ inſulæ, vel Æginam, quam Atticorum quidam amoueri iuſſit veluti Piræei luminibus officientem, hiſtriones poſſe & poetas bonos producere: virum autem iuſtum, & ex ſeſe aptum, prudentem, ac magnaminum proferre non poſſe. Etenim conſentaneum eſt alias artes quæ ad rem faciendam, comparandamue gloriam pertinent, in humilibus & obſcuris vrbibus elangueſcere: virtutem autem, vt validam vegetamue plantam, quouis in loco radices agere, vbicunque bonam indolem, & animum laboris tolerantem apprehenderit. Itaque ne nos quidem, ſi non ea qua debemus prudentia & vitæ rectitudine ſumus, patriæ id noſtræ humilitati, ſed nobis ipſis merito imputauerimus. Ei vero, qui hiſtoriam ſcribendam ſuſceperit, non ex ijs quæ domeſtica aut in promptu poſita, ſed peregrinis maiori ſui parte & aliorum in libris hinc inde diſperſis conſtantem narrationibus, re vera primo omnium opus erat vrbe nobili, rerum honeſtarum ſtudioſa, hominumque multitudine affluente: vt & in omnis generis librorum copia verſans, & ea quæ à ſcriptoribus omiſſa, memoriæ tamen beneficio conſeruata fidem merentur, percontando audiendoque percipiens, ita ſuum opus abſolueret, vt ne multa, aut neceſſaria in eo deſiderari non poſſent. Nos autem & paruam habitamus vrbem; in

Illuſtri loco ad [illegible] res ſit opus.

Plutarchus de ſe.

eaque, ne minor etiam fiat, libenter hæremus: Romæ vero & in alijs Italiæ agentibus partibus ocium exercendi nos in Romano sermone ciuiles occupationes, & ij qui philosophandi causa nos conueniebant non permiserunt. ita sero tandem, & prouecta iam ætate, Romanas literas attigimus. Quo in studio mira nobis, vera tamen res accidit: vt nimirum non tam ex vocabulis rerum ipsarum noticiam consequeremur, quam ex rerum peritia, qua vtcunq; eramus præditi, verba etiam ipsa addisceremus intelligere. Pulcritudinem autem Romani eloquij, & celeritatem sentire, & translationes nominum, concinnitatemque, & alia quibus oratio exornatur, existimamus quidem rem esse elegantem & non iniucundam: exercitatio autem quæ ad eam requiritur, studiumque maioris est operæ, & eorum, quibus & ocium amplius est, & ætas integra. Itaque etiam in hoc quinto nostro libro eorum, quo Romani cum Græco aliquo vitam coniuncte comparamus, de Cicerone & Demosthene scripturi, ex actionibus eorum, & reipublicæ administratione naturas moresq; ipsorum inter se contendemus: orationes autem eorum conferre, & pronunciare vter altero suauior aut maiori in dicendo vi præditus fuerit, supersedebimus. nam hoc plane sit futurum id, quod Ion dixit,

Delphinis in tellure vis ——

1 *Ciceronis & Demosthenis similitudo.* Quod non animaduertens Cæcilius, homo nimis omni in re curiosus, temere ausus est Ciceronis cum Demosthene comparationem edere. Enimuero si cuiuis in promptu esset nosse seipsum, non diuinitus id præceptum creditum fuisset. Demosthenem quidem & Ciceronem idem videtur ab initio effinxisse Deus, & naturæ ipsorum multas inseuisse similitudines: vt fuerunt, honoris & libertatis in repub. studium, timiditas in periculis bellisue adeundis: multa etiam fortuita admiscuisse. non enim duos alios existimo inueniri posse oratores, qui de obscuris & abiectis magni clariq; facti sint, reges & tyrannos offenderint, filias amiserint, in exilium acti rursus in patriam splendide redierint, tandemq; rursus aufugerint, & in hostium manus inciderint, & vna cum publica libertate perierint. Itaq; si naturæ & fortunæ, veluti opificibus, contentio incideret, difficile iudicatu sit futurum, moribusne altera, an vero altera actio-

ctionibus similiores eos inter se effinxerit. Dicendum au-em prius de antiquiore est. Eius pater Demosthenes vnus le optimatibus fuit Athenis, si Theopompo credimus. Gladiorum autem faber cognominabatur, quod officinam habebat magnam, multosque seruos qui gladios cuderent. Quæ de matre nostri Demosthenis Æschines dixit, filiam eam fuisse Gylonis, eius qui proditionis accusatus Athenis profugit, & barbaræ cuiusdam mulieris: verum ne id, an confictum calumniandi causa obiecerit, dicere non habeo. 2
Septem annorum pupillus à patre relictus Demosthenes, ampla re familiari, (nam vniuersarũ eius facultatum pre-tium æstimatum est haud multo minus quindecim talen-tis) à tutoribus iniurijs affectus est, bona ipsius partim sub-ripientibus partim negligentibus, adeo vt præceptores quoque eius mercede defraudarent. Quæ & ipsa causa fuit, cur elegantioris & puero ingenuo dignæ disciplinæ arti-umque expers fuerit: quo accessit corporis imbecillitas & mollicies, ob quam mater eum à laboribus abstinebat, ne-que ad eos pædagogi vrgebant. Et quidem à pueris molli-tiem eam corporis eius incessentibus Batali ei cognomen, quod deinde in contumeliam tractum est, factum dicitur. Fuit autem, vt perhibent, quidam Batalus tibicen luxu-ria eneruatus: eumque traducens Antiphanes comœdiam in eam rem scripsit. Alij Batali vt lasciui poëtæ, & qui car-mina temulentis apta scripserit, meminerunt. Videtur et-iam pars quædam corporis, quæ honeste nominari nequit, Batalus tum Attice appellata. Argas vero (nam & hoc cognomen Demosthenis fertur) aut ob morum feritatem & acerbitatem dictus est: quidam enim poëtarum Argam serpentem nominant. vel quod oratio eius audientibus es-set molesta: Argas enim quidam poëta carmina scripsit maligna & mordacia. Verum hæc (vt ait Plato) hactenus. Vt animum ad eloquentiæ studium appelleret, hanc ei fuisse ansam tradunt. Callistratus rhetor causam Oropi-am acturus ferebatur, & magna expectatio eius erat iu-dicij, cum ob facundiam rhetoris, cuius tunc maxime flo-rebat gloria, tum ob causæ ipsius nobilitatem. Demo-sthenes itaque cum audiret præceptores & pædagogos in-ter se de audienda illa disceptatione agere, à pædagogo suo precibus instandoque impetrauit, vt ad audiendum

Demosthenis genus & educatio.

Vt se oratoriæ dederit.

ipse quoque adduceretur: isque familiares sibi habens apparitores, qui curiam apperiunt, locum obtinuit ab ijs, in quo sedens puer occulte audiret orationes. Cum vero causam Callistratus præclare egisset, magnamque sui admirationem dicendo excitasset: videns eum Demosthenes deduci a multitudine & felicem prædicari, gloriæ hominis æmulari cœpit: magis tamen facundiæ vim admiratus est, omnia conficere & subigere valentis. Itaque cæteris relictis disciplinis, studijsque puerilibus, ipse seipsum declamitando exercitabat atque ita afficiebat, vt futurus aliquando orator. *Præceptore* dicendi vsus est Isæo, quanquam Isocrate tum docente: siue quod propter orbitatem mercedem huic (decem enim à singulis discipulis exigebat minas) persoluere non posset, siue quod illius orationem, vt vehementem callidamque, vsus causa præferret. Hermippus scribit, incidisse se in autoris incerti commentarios, in quibus scriptum sit Demosthenem Platonis fuisse auditorem, plurimumque inde ad eloquentiam adiumenti accepisse. Atque idem Ctesibium refert affirmare, Demosthenem artis præcepta, quibus Isocrates & Alcidamas vtebantur, occulte à Callia Syracusano & alijs quibusdam accepisse, atque perdidicisse. Adultus statim in ius tutores suos vocauit, orationesque aduersum eos composuit: quanquam illi varie subterfugere, & latas sententias rescindere conarentur, assiduitate tamen studij (vt Thucydidis verbis vtar) exercitatus non sine magno labore & periculo eos deuicit. Ac quamuis ne minimam quidem paternorum bonorum partem ab eis eo extorquere posset, audaciã tamen ad dicendũ consuetudinemque consecutus, percepto iam gustu gloriæ atque potentiæ forensium certaminum, in medium prodire & res tractare publicas aggressus est. Et quemadmodum Laomedontem Orchomenium memorant, vt vitio cuidam splenis mederetur, consilio medicorum longis vsum cursibus, eo inde habitu conseruato certamina publica adijsse, & cursorem inter præstantissimos numeratum: sic Demosthenes cum primum causa recuperandi bona paterna orare cœpisset, atque ea re peritiam vimque sibi parasset, inde in publicis causis, veluti in coronæ præmio proposito commissis certaminibus versans, omnes de tribunali perorantes ciues superauit. Sane primum ad populum

verba faciens tumultibus excipiebatur, & deridiculo eius *Vitia eius in dicendo.*
erat oratio, confusis circuitibus, & contortis fastidiose ni-
mis atq; aspere argumentis constare credita. Accedebant
eo vocis quædam, vt aiunt, imbecillitas, linguæ obscuritas,
& spiritus defectio, quæ diuulsis inter se cõnexionibus ver-
borum, sensum eorũ quæ dicerentur perturbabant. Tandẽ
eum relicto populo ob ægritudinem animi in Piræeo ober-
rantem, Eunomus Thriasius oppido senex conspicatus ob-
iurgauit, quod orationem Periclea simillimam nactus, præ
timiditate seipsum & mollicie proderet, neq; tumultus po-
puli præsenti animo sustinens, neq; corpus ad contentionẽ
parans, sed id luxu emarcescere sinẽs. Rursus deinde explo-
sum ferunt, & cum obuoluto capite grauiter casum suum
ferẽs domum rediret, Satyrum histrionem familiarẽ ipsius
subsecutum, & congressum. Ibi cum Demosthenes deplo-
raret, se, qui omnium oratorem plurimum elaboraret, ac
prope omnem corporis vigorem in eam rem impendisset,
non esse tamen acceptum populo: seq; neglecto, audiri &
occupare suggestum ebriosos homines, nautas, bonarumq;
rudes disciplinarum: respondisse Satyrum, Vera quidem tu
dicis: verum ego statim causæ medebor, si mihi Euripidis a- *Actio.*
liquot, aut Sophoclis carmina recitare velis. Recitante De-
mosthene, Satyrum quæ ille retulisset repetentem, eo gestu
vultuq; eadem extulisse, vt omnino diuersa Demostheni vi-
derentur. Itaq; eum doctum quantum ornatus gratiæque
orationi actio conciliaret, exercitationem pro nullius mo-
menti re habuisse, vbi pronuntiationis negligeretur ratio.
Proinde locum in quo orationes suas meditaretur subter-
raneum ædificasse, quæ cauerna nostra etiam ætate super-
stes fuit: eo ad minimum singulis diebus descendisse actio-
nis formandæ vocisque componendæ gratia: sæpe etiam
duos aut tres menses continuos egisse ibi, rasa altera ca-
pitis parte, vt ne si vellet quidem, egredi inde præ verecun-
dia posset. Quin & congressus cum alijs & colloquia, &
occupationes, pro argumento & occasione elaborandi ar-
ripuit. Cum enim ab ijs ad ocium esset rursum solutus, sta-
tim in conclaue illud suum descendens, actiones, earumq;
allatas rationes secum repetebat, tum quas audiuerat ora-
tiones; ijsque in sententias singulas & continuationes di-
gestis, eorum quæ ipse ad alios, aut ad se alij essent locuti,

varias emendationes comminiscebatur, alioq; dicendi modo eadem efferre meditabatur. Inde factum est, vt non naturali, sed labore parta facundia viq; dicendi præditus crederetur. Cui rei argumento esse videbatur, quod non facile quisquam Demosthenem ex tempore verba facientem audiebat: atq; adeo sæpe in concione adsidens, nominatimq; à populo vocatus, ad dicendum non nisi præmeditatus paratusque surgebat. Ob id cum alij oratores eum subsannabant, tum Pytheas argumenta eius redolere lucernam cauillandi causa dicebat. Atq; huic quidem acerbe respondit, Non earundem rerum sibi atq; illi lucernam conscìam esse dicens. Apud reliquos nō plane inficiabatur, seq; de scripto, neque omnino tamen non scripta dicere fatebatur. Et quidem eum, qui orationem præmeditaretur, popularem esse pronunciabat: meditando enim homines se ad captandam populi gratiam comparare: negligere vero quomodo multitudo esset orationē exceptura, id hominis esse ad paucorum omnia potestatem reuocantis, ac cogendis magis, quā persuadendis hominibus intenti. Id quoq; signum adducunt, Demosthenem ex tempore dicere non ausum, quod Demades sæpe ei tumultibus populi percluso subito assurgens adstipulatus sit: ipse autem Demadi nunquam. Vnde ergo inquies, Æschines incredibili eum ad dicendum audacia præditum fuisse dicit: quomodo Pythoni Byzantio efferenti se, & in Athenienses acriter inuehenti, solus ipse ad dicendum progressus restitit? aut qui Lamacho Mirrhe-
4 neo Olympiæ laudationem Alexandri & Ppilippi regum recitante, in qua multis maledictis Thebanos & Olinthios proscindebat, contra assurgens, & quæ Thebani ac Chalcidenses bona Græciæ fecissent fide digna narratione demonstrans, tum quantorum malorum causa ij qui Macedones adularentur fuissent, ita commouit auditores, vt rhetor ille tumultu perterritus, se ex conuentu subduceret? Enimuero videtur Demosthenes cæteras quidem Periclis artes nihil ad se attinere existimans, gestum modo e- 35
ius & compositionem corporis, idque ne celeriter neque quauis de re ex tempore dicere, imitatus esse: quod ijs rebus eum magnum euasisse iudicaret itaque neque plane dimisisse perorandi re non prius meditata gloriam, neque tamen libenter sæpius fortunæ facultatem dicendi suam credi-

Qualis orator fuerit.

edidiſſe. Plus enim audaciæ atque confidentiæ dictæ eius uam ſcriptæ orationes habuerunt, ſiquidem Eratoſtheni, emetrio Phalereo, & Comicis credimus. Eratoſthenes e-m ſæpe eum ait inter dicẽdum quaſi extra ſe raptum bac-hari cœpiſſe: Demetrius eum veluti furore diuinitus per-tum, iuramentum illud numeris comprehenſum iuraſſe populum.

Adiuro terram, fontes, latices, flumina.

omicorum quidam eum Rhopoperperethram appellat, 5 uaſi dicas inanis & futilis loquacitatis hominem. Alius m ob vſum antithetorum cauillans. Ita, ait, recepit, vt cepit. Delectabatur enim Demoſthenes hoc verbo extrin-cus adſumpto. Niſi forte in orationem de Haloneſo hoc ſit etiam Antiphanes, quam Athenienſibus ſuaſit ille nõ cipere, ſed recipere à Philippo. Cæterum in confeſſo a-d omnes erat, Demadem natura ſua vtentem, inuictum e, & ex tempore dicentem, meditatas & præparatas De-oſthenis orationes ſuperare, Ariſto Chius præterea The-phraſti quandam de oratoribus ſententiam refert: inter-gatum ſcilicet eum qualis orator ei videretur Demoſthe-s, reſpondiſſe. Dignus vrbe: qualis Demades, præſtantior be. Idem philoſophus Polyeuctum narrat Sphettium, v-um ex ijs qui tum Athenis in repub. verſabantur, pronun-aſſe, Maximum oratorem eſſe Demoſthenem, ſed Pho-onis ſummam eſſe in dicendo vim: nam hunc pauciſſimis erbis plurimum ſententiæ exprimere. Sane ipſum quoque emoſthenem traditum eſt, quoties Phocionem ſibi con-adicendi cauſa ſuggeſtum conſcendere videret, familiari-us dicere ſolitum, Aſſurgit enſis, qui mea verba diſſecet. 6
eque conſtat, ad orationem viri, an ad mores & exiſti-ationem Phocionis reſpexerit, verbum vnum & nutum ri autoritate præditi plus valere multis & longis verbo-um continuationibus intelligens. Corporis autem vitijs mederetur, huiuſmodi vſus eſt exercitatione: vt quidem emetrius Phalereus ex ipſo ſe iam ſene audiuiſſe perhibet. ſſumptis in os calculis, verba aliquot recitans, hæſitanti-m & balbuciem linguæ correxit. Vocem inter currendum ercuit, interque adſcendendum per accliuia locutus eſt, mulque increbreſcente ſpiritu verſus aliquot aut ſenten-as protulit. Domi habuit magnum ſpeculum, ex aduerſo

Vitia ſua vt correxerit.

eius ſtans declamare ſolitus. Ferunt eum homini cuid a
ad ſe venienti, patrociniumque petenti, quod vapulaſſ à
quodam ſe diceret, reſpondiſſe. At tu quidem nihil eor n
quæ narras paſſus es. intendente eo deinde vocem, & c-
mante, Ego vero, ô Demoſthenes, nihil paſſus ſum? dixi t,
Iam profectò hominis iniuria affecti vocem audio. Ac o
multum conducere ad fidem faciendam vocis content -
nem geſtusque putabat. Multitudini porro actio ipſius -
rum in modum placuit: politiores humilem eam, & in -
gnam, mollemque iudicabant, inter quos Demetrius -
iam Phalereus eſt. Æſionem refert Hermippus de ſuæ a-
tis & antiquis oratoribus ſententiam interrogatum, -
ſpondiſſe: Admiraturum ſane fuiſſe, qui hos audiuiſſet a
decore & magnifice ad populum loquentes. ſcriptas aut n
Demoſthenis orationes longe plus apparatus habere t-
que virium. Iam orationes eius ſcriptas multum habere u-
ſteritatis atq; mordacitatis, ita in promptu eſt, vt mea -
monitione res non egeat. Facetijs tamen idem ex temp e
Facetia. in congreſſib. vſus eſt, Vt cum dicenti Demadi Demoſt e-
nes me, ſus Mineruam. hæc inquit, Minerua nuper in C l-
lyto eſt in adulterio deprehenſa. Ad furem qui Ærei cog o-
mento inſignis erat. auſum aduerſus vigilias ipſius & lu a-
brationes aliquid dicere, Scio, ait, me lucerna vtendo oi
moleſtum eſſe. Sed vos, ô ciues, deſinite mirari furta, qu fi-
Quando unt, cum fures æreos habeamus, parietes luteos, Verun de
rempub. atti his, etiam ſi non deſunt plura, dicendi finem faciamus (e-
gerit. teros ipſius mores & ingenium ex actionibus & reipub. d-
miniſtratione ſpectare conuenit. Acceſſit autem ad re a-
Phocico iam bello conflato: quod & ipſe affirmat, & c i-
gi ex philippicis poteſt, quarum aliæ confecto iam eo b o
ſcriptæ ſunt, primæ autem res ætati illi proximas attin t.
Manifeſtum eſt, eum ſe etiam ad Midiæ accuſationem a-
raſſe annos natum trigintaduos, nondum tantum part n
ciuitate potentia & autoritate. Qua maxime cauſa mot n
arbitror accepta pecunia litem compoſuiſſe. Et:

Non equidem placidi vir cordis, ſiue benigni,

ſed vehemens & in perſequendis iniurijs acer: ſed cum vi -
ret non vile, neq; ſuarum virium eſſe negocium, Mid n
hominem opibus, facundia, & amicis bene munitum -
ijcere, pro eo deprecantibus conceſſit: nam ipſe per ſe i-
gi a,

inta, quas eo nomine accepit, minæ non videntur mihi a-
erbitatem Demosthenis leniturae fuisse, si certam victoriæ
pem concepisset. Occasionem porro tractandi respublicas
ræclaram adeptus, Græcorum aduersus Philippum defen-
onem, & ea in re præclare se exercens, statim gloriam sibi
arauit, & ob eloquentiam libertatemq; in dicendo ita cla-
uit, vt & apud Græcos omnes in admiratione esset, & à Per-
arum rege coleretur, neque ipso quenquam oratorum ma-
is curaret Philippus: & ipsi aduersarij faterentur, rem sibi
um glorioso esse homine, hoc enim & Æschines, & Hype-
ides de eo in accusationibus suis dixerunt. Quare non vi- *An incon-*
eo quid in mentem venerit Theopompo, vt eum leuitatis *stans fuerit.*
ccusaret, diceretque neque rebus neque hominibus diu
isdem vti potuisse. apparet enim, eum quam initio factio-
em & quas partes in republica sibi sumpsisset, eas ad finem
sque tenuisse: & non modo non mutasse in vita sua institu-
um, sed & in eo tenendo vitam dimisisse. Demades quidem
xcusans suam inconstantiam, sibi ipsi sæpe contraria se di-
isse aiebat, ciuitati nunquam. & Melanopus Callistrato
epugnans, cum ab eo sæpe pecunia corruptus sententiam
nutaret, solebat ad populum dicere: Callistratus quidem
nimicus est: sed vincat vtilitas publica. & Nicodemus Mes-
enius cum prius Casandri partes prætulisset, deinde rur-
um Demetrij causam ageret, Non se contraria dicere fere-
bat: semper enim ex vsu esse, potentiori obedire. Tale De-
mostheni nihil obijci potest, quasi vel voce vel agendo ab
instituto diuertisset, aliove deflexisset: sed veluti descriptam
aliquam immutabilem reipublicæ formulam propositam
sibi habens, eundem omnibus in actionibus suis tenorem
ad extremum vsque conseruauit. Panætius philosophus o-
rationum quoque eius plerasque ita ait scriptas esse, vt so-
lam per se expetendam honestatem censuisse appareat: ve-
luti de Corona, in Aristocratem de immunitatibus, Phi-
lippicas, in quibus omnibus non ad id quod facilimum
aut iucundissimum esset, aut commodissimum, ciues du-
cit: sed sæpenumero iubet honesto & decoro securitatem
salutemque postponere. Atque adeo si ad argumentorum
quæ tractauit præstantiam, & orationum nobilitatem, for-
titudinem etiam bellicam, inque agendo integritatem ad-
iunxisset, non cum Myrocle, Polyeucto, & Hyperide in-
oratorum

oratorum classe censeri, sed supra cum Cimone, Thucyi-
de & Pericle numerari merebatur: Quando & post ips
Phocion non laudabile admodum consilium sequẽs, vt c
ad Macedonas videretur inclinare, propter fortitudine
men & iusticiam nequaquam Ephialtæ, Aristidi, aut Cim-
ni concedere de virtutis laude visus est. Demosthenes aut
neque in armis satis laudatus, (vt Demetrij verbis vtar) n
que aduersus corruptelas munerum satis vndique munit,
qui cum à Philippo & Macedonibus pecunia expugn
non posset, auro Susis & Ecbatanis allato capi, & obru
pateretur, præclarus quidem laudator virtutum quibus m
iores claruissent erat, sed imitando eas nihil valebat. Al-
quin æquales oratores (Phocionem excipio) vitæ etiam la
de vicit, Ex orationibus quidem ipsius apparet, liberrime-
mnium ad populum verba fecisse, cupiditatibus multitu-
nis reluctatum fuisse, & peccata eius increpasse. Nar
Theopompus eum, cum ad accusandum quendam delect
ab Atheniensibus renueret, ideoq; tumultuaretur pop
lus, surrexisse, & ita locutum: Vos quidem ô Atheniens
me cõsultorem vel inuiti habebitis: calumniatorem aute
nunquam, vtcunque cupiatis. Vehementer, optimatiu
partium studiosum fuisse in republica, eo cum primis fac
ostendit, quod Antiphontem in concione populi absol
tum arripuit, & in vicum Martium pertraxit, parum de inc
gnatione populi solicitus: ibiq; conuicit eum Philippo pr
misisse naualium incendium: atque tum morte damnat
ille, capite pœnas luit. Theorida etiam sacerdotem accus
uit, quod & ipsa crimen falsi sæpe comisisset, & seruos in
posturæ artem docuisset: effecitque vt ea damnata mort
plecteretur. Aiunt etiam orationem contra Timotheu
ducem, qua vsus Apollodorus eum reum peregit debitæ a
rario pecuniæ, à Demosthene actori conscriptam fuisse. sic
ut & in Phormionem & Stephanum: quam ob rem hau
iniuria male audiuit. quippe & Phormio contra Appollo
dorum in iudicio contendens oratione à Demosthene scri
pta vsus est, veluti ex vna gladiorum officina aduersarijs p
giones, quibus dimicarent, vendente. De publicis autem r
bus orationes, quæ in Androtionem, Timocratem, & Ari
stocratem sunt alijs scriptæ sunt a Demosthene, nondum
ad rempub. aggresso. existimatur enim eas duos vel tres de-

trigin

Quæ in eo vitiosa & præclara.

Orationes eius.

iginta annos natus edidiſſe. Scriptam in Ariſtogitonem, pſe perorauit: ſicut & eam quæ eſt de immunitatibus, pro- ter Cteſippum Chabriæ filium, vt ipſe dicit: quidam Cte- ppi matrem ab eo ambitam dicunt. Non duxit quidem m, ſed Samiā quandam in matrimonio habuit, vt in Syn- nymis Demetrius Magnes ſcribit. Oratio contra Æſchi- em de falſa legatione recitatane ſit necne, incertum eſt: uanquam Idomeneus triginta modo ſuffragijs abſolu- m viciſſe Æſchinēm dicat. rem non ita habere exiſtimo, licet coniecturis vti de vtriuſque oratione de Corona mptis: neuter enim apertè illius controuerſiæ tanquam iudicium deductæ meminit. Verum hæc alijs dijudican- ſunt. Cæterum Demoſthenis in tractanda repub. inſtitu- m durante etiamnum pace manifeſtum fuit, nihil eorum æ à Philippo agerentur non reprehendentis, ſed ad ſin- la Athenienſes turbantis, & aduerſus eum iritantis. Ita- ie & Philippus plurimā eius habebat rationem: & cum gatus nouem alijs adiunctis veniſſet in Macedoniam, o- nibus auditis, accuratiſſime Demoſtheni reſpondit. ho- re autem & humanitate eum, quo cæteros, non eadem proſecutus, Æſchinem & Philocratem magis amplexus. uamobrem ijs Philippum laudantibus, quod & facundiſ- nus eſſet, & formoſiſſimus, & optimus potator, inuidiæ ccumbens ad irridendas eas laudes ſe contulit, Nullam giam laudem hîc eſſe dicens, ſed primum rhetoris, alte- m mulieris, tertium ſpongiæ conuenire. Rebus iām ad llum ſpectantibus, quod neque vti quiete Philippus noſ- t, & Athenienſes à Demoſthene excitarentur: primum ad peditionem in Eubœam faciendam ciues ſtimulauit, iam tyranni inſulam Philippo ſubiugauerant: eoque tra- ientes illi, lege à Demoſthene lata, Macedones eiece- nt. Deinde Byzantijs Perinthijſque bello à Macedone in- tatis, populo perſuaſit vt omiſſa inimicitiarum, & eorum æ vtrique bello ſociali aduerſus Athenienſes peccaſſent emoria, auxilium illis mitterent: atque id ſalutem iſtis bibus attulit. Præterea legatus Græciam obiēs, colloquē- & inſtigando paucis exceptis omnes populos ad conſpi- ndum aduerſus Philippum permouit: ita vt præter vrba- s copias conflaretur Athenienſibus exercitus quinde- n peditum, duobus equitum millibus conſtans, & ſtipen-

Contra Macedonas acta.

dia

dia ad alendos ſtipendiarios milites prompte conferri-
tur. cum quidem, vt autor eſt Theophraſtus, ſocijs po-
lantibus vt tributum certo numero definiretur, Crobylus
oratorum vnus dixit, Bellum non certo ali dimenſo. Sub-
tis expectatione euentus Græcorum animis, & in fœdus po-
pulis vrbibuſque coeuntibus, Eubœa, Achæis, Corinthijs,
Megarenſibus, Leucadijs, Corcyreis: maximum ſupererat
Demoſtheni certamen Thebanos in id fœdus pertrahen-
di, qui & vicinam Atticæ regionem colebant, & copias ar-
morum vſu nobiles habebant. & inter Græcos belli glo-
principes erant. Neq; vero facile erat Thebanos recentis
bello Phocico beneficijs deuinctos, Philippo ad defectio-
nem pertrahere: præſertim cum ob contiguos limites per-
petuis controuerſijs bellicæ diſſenſiones Thebanorum &
Athenienſium recrudeſcerent. Verum vt Philippus parta ad
Amphiſſam victoria elatus, ſubito in Elateam facto impe-
tu Phocidem occupauit: perterritis Athenienſibus, ac ne-
mine audente ſuggeſtum conſcendere: omnibus hæſitan-
bus atque tacentibus, neque quod dicerent habentibus, v-
nus in medium progreſſus Demoſthenes, conſilium coeun-
dæ cum Thebanis ſocietatis dedit: confirmatiſque & erigi-
tatis bona ſpe multitudinis animis: legatus Thebas cum
nonnullis alijs miſſus eſt. Marſyas etiam Amyntam & C-
8 archum Macedonas, tum Daochum, Theſſalum & Thra-
ſydæum miſſos à Philippo, qui contra Demoſthenem a-
rent, affirmat. Non fallebāt ſane vtilitatis rationes The-
nos, cum vnuſquiſq; ante occulos propoſita belli mala -
beret, recenti adhuc Phocicarum calamitatum memori-
Sed eloquentia (vt ait Theopompus) oratoris, animos -
rum exuſcitans, inflammanſque honeſtæ laudis cupidi-
tem, tenebras reliquis omnibus cogitationibus offud-,
excuſſoq; animis metu, conſilio & gratia quaſi diuino qu-
dam furore ad honeſtatis ſtudium impulit. Id quidem De-
moſthenis factum ita magnum atq; ſplendidum eſt viſu,
vt & Philippus ſtatim miſſis caduceatoribus pacem pet-
rit, & vniuerſa Græcia euentus exſpectatione fuerit excit-
ta: neque duces modo Demoſthenis imperata fecerint,
que operam nauarint, ſed & Bœotorum principes, neq
Thebanorum minus, quam Atheniēſium conciones ab
rectæ ſint, vtriſq; hominem diligentib. eoq; vno ſumma

reru

rum obtinente, non (quod Theopompus ait) iniuste aut ræter quam dignum esset, sed conuenienter admodum. erum enimuero fatum quoddam in conuersione rerum l id tempus finem. libertati Græcorum statuens, videtur onsilijs eius aduersatum fuisse, multaque futuri signa edi- isse. inter quæ & Pythia oracula cecinit horrenda, & anti- ua vaticinatio Sibyllana hæc cantabatur.

Græcorum clades præmonstratæ.

Thermodontiaco procul à certamine in auras
O vtinam, vtq; Iouis per nubila subuehar ales:
Tum lacrymas victi fundent, victore perempto.

Thermodontem perhibent apud nos iuxta Chæroneam uum esse, qui in Cephisum effluat. Nos quidem nostra æ- ate nullum riuum hoc nomine insignem comperimus, ex- stimamus autem eum, qui Hæmon dicitur, eo tempore Thermodontem fuisse appellatum. Is fanum Herculis præ- erfluit, quo loco castra Græci habuerunt: & conijcimus ost pugnam ei amni, sanguine cadaueribus oppleto, no- nen in Hæmona (hæma sanguis Græcæ vocatur) mutatum. Duris non fluuium fuisse Thermodontem, sed quosdam lo- um tabernaculo erigendo fodientes, paruam lapideam tatuam reperisse tradit, literis quibusdam inscriptis decla- antem, quod esset Thermodon, in vlnis gestans vulnera- am Amazonem. Aliud porro referunt oraculum de eadem e cantatum.

Corue operire niger, dum Thermodontis ad vndas
Funesta armatæ miscebunt prœlia gentes:
Tunc multa humana carnis saturabere præda.

Verum hæc quomodo se habeant, iudicatu est difficile. Demosthenes quidem, vt memoria proditum est, armis Græcorum fretus, atque ob robur & alacritatem tantæ virorum multitudinis hostem prouocantis animo elatus, neque oraculis animũ aduertente suos, neq; audire vatum responsa passus est, & Pythiem cum Philippo colludere suspicionem iniecit: simul & Thebanos Epaminondæ. & Periclis Athenienses admonebat, qui hos timiditatis esse prætextus iudicantes sua potius consilia essent secuti. Atque hactenus quidem virum se gessit. In pugna autem nullo honesto, aut verbis suis consentiente facinore edito, turpissime deserto ordine, & proiectis armis fugit, ne inscriptionem quidem (vt ait Pytheas) scuti reueritus, in quo aureis

Demosthenis ad Chæroneam timiditas.

literis

literis exaratum erat, Quod felix faustumque sit. Philipp autem statim post partam victoriam immodico gaudio latus, ebrius ad cadauera veluti comessatum iuit, princi ūmq; legis Demosth. cecinit in pedes digestum, simul me suram pulsu exprimens:

Demosthenes, Demosthenis ista filius
Paeaniensis censuit——

Discussa vero crapula cum magnitudinem superati cert minis secum reputaret, horruit eloquentiam & vim orat ris, qui exigua diei particula id cōfecisset, vt de regno ac ta discrimen adire ipse coactus esset. Gloria quidē eius v ad Persarum regem peruenerat, isque satrapis per episto mandauit, vt pecunias Demostheni darent, eumq; de omi bus Græcis potissimū obseruarent: nimirum Græcis tumu tib. occupare & detinere à bello Persis inferendo Maced nem scientem. id quod postea temporis Alexander Sardi cōpetit, inuentis Demosthenis quibusdā epistolis & lite regiorum ducum, quib. in literis numerus datæ Demosth ni pecuniæ continebatur. Tum vero in ista Græciæ calam tate oratores aduersarij Demostheni insultantes, dicas scribebant, rationesque actorum postulabant. Sed popul non modo criminib. eum ijs absoluit, verum & cōstanter i honore habuit, & ad Rempub. vt beneuolum ac honeste su cupientem ciuem reuocauit: ossibus etiam Cheronea all tis & terræ mandatis, funebrem ei laudationem defunct rum iniunxit: non (quod tragice hoc loco adscribit Theo pompus) turpiter aut abiecto animo ferens acceptam cl dem, sed consiliarium suum & auctorem rei actæ ornand honorandoq; ostendens, nō se pœnitere consiliorum. Orationem quidem habuit Demosthenes, decretis autem no suum, sed amicorum singula singulis subscripsit nomina quasi genium fortunamq; suam abominās, donec animun recepit Philippo mortuo. Perijt autem Philippus non di

Philippi exitus.

post Chæronensem victoriam: quod videtur postremus oraculi versus præmonstrasse:

Tum lachrymas victi fundent, victore perempto.

Demosthenes cum de eius obitu occulte cognouisset, vt animos Atheniensium iniecta bona futurorum spe præoccuparet, læto vultu in Senatum prodijt, somnium se vidisse ferens, quod magnam aliquam populo felicitatem porten-

oſtenderet. Paulo poſt adfuere, qui Philippum vita exceſ-
ſſe annunciarent. Ob tam lætum nuncium ſtatim ſacrifi-
atum à populo: & Pauſaniæ, qui Philippum necauerat, co-
ona decreta. Progreſſus eſt etiam in publicum Demoſthe-
es ſplendide veſtitus, ac coronatus, ſeptimo à morte filiæ
uæ die. quod Æſchines exprobrandi cauſa refert, inhuma-
itatem ei erga liberos obiiciens. mollis ipſe & degeneris a-
imi ſi luctum & eiulatus manſueti animi & ſuorum amã-
s ſigna cenſuit, moderate autem & æquo animo caſus hu-
iſmodi ferre in vitio poſuit. Equidem Athenienſibus de-
orum fuiſſe, ob mortem regis qui tam clementem victis
eis præbuerat coronas ferre, adde etiam ſacrificare, ne-
uaquam affirmo: nam præterquam quod inuidioſum hoc
t, indignum etiam ingenuis hominibus erat, quem viuen-
m honoribus affeciſſent, ac ciuitate donaſſent, ob eius
ortem immoderato exultare gaudio, defunctoq; inſulta-
, & quaſi rem ipſi bene geſſiſſent, triumphũ canere. Quod
item domeſticam calamitatem deflendam mulieribus re-
quit Demoſthenes, ipſe ea quę è repub. eſſe crederet agen-
ſuſcipiens, id laudo, profectumque à forti animo, ciui-
que iudicio, cuius officium eſt ſemper reipub. intentum
ſe, eique res caſusque domeſticos poſtponere, ſemperque
gnitatem ſuam tueri, multo magis quam in ſcenis hiſtri-
ies faciunt regis aut tyranni perſonam agentes; quos ip-
s videmus non vt ipſis libitum eſt vel ridere vel plorare,
d vt ratio propoſiti ad agendum argumenti requirit. Iam
contra officium eſt, ictum aliquem infortunio neglige-
, patique vt is omnis expers conſolationis mœrore ſe ſuo
uficiat, ſed & leuandus verbis eius dolor eſt, & abducen-
us ad rerum lætiorum cogitationem animus: (quomodo
oculis laborantes à contuitu rerum ſplendidarum, ſuo-
ue fulgore eos ferientium deflectere adſpectum in virides
molles colores iubemus) quod tandem patriæ lugenti
elius conſolandi genus adhibeat aliquis, quam ſi dome-
icas calamitates cum publicis temperans, melioribus de-
riora obſcuret? Atque hæc vt dicerem, Æſchinis me im-
ulit oratio, qua video multos frangi, & ad commiſeratio-
em emolliri. Cæterum ciuitates, rurſum eas Demoſthene
flammante, fœdus renouarunt. Ac Thebani quidem, ar-
is à Demoſthene inſtructi, præſidium Macedonum ad-

Mors filiæ Demoſthenis.

orti sunt, multosque interfecerunt. Athenienses autem s
tanquam auxilium eis laturi, bello parabant, regnumqu
suum in concionibus Demosthenes obtinens, ad regis i
Asia duces scribebat, eos ad bellum Alexandro (quem pu
rum & Margiten nominabat) faciendum instigans. Sed vi
rebus Macedoniæ compositis Alexander cum exercitu i
Bœotiam venit, simul & Atheniensium ferocia concidit,
ardor Demosthenis refrixit, Thebani autem ab his prodi
cum suo Marte cum Alexandro confiixissent, vrbem amis
runt. Magna apud Athenienses coorta trepidatione, m
sus cum nonnullis alijs legatis ad Alexandrum Demosth
nes, iram regis metuens à Cithærone omissa legatione r
tro abijt. Statim vero Alexander Athenas misit, qui dece
sibi oratores dedi iuberent, Hunc numerum Idomene
& Duris habent: pleriq; & probatissimi scriptores octo ta
tum numerant, hos nimirum, Demosthenem, Polyeuctur
Ephialtem, Lycurgum, Myroclem, Damonem, Callisth
nem, Charidemum, Cum quidem fabulam de ouibus can
lupis dedentibns referens Demosthenes, se & reliquos
ratores canibus pro populo propugnantibus compar
uit, Alexandrum autem Macedonem lupum solitarium a
pellauit. Addidit etiam hoc, Quemadmodum videm
mercatores in patella speciem tritici circumferentes, pa
cis grauis vniuersum vendere: sic vos nō intelligitis pau
nobis dedendis vos omnes dedere. Hæc ita narrat Arist
bulus Casandrinus. Consultantibus Atheniensibus
hæsitantibus, Demades ab ijs qui ad dedendum postul
bantur acceptis quinque talentis pactus est se legatum
regem iturum, pro eisque deprecaturum: siue amicitia r
gis fretus, siue sperans se eum veluti leonem cædis iam s
turum reperturum. & quidem impetrauit veniam illis, v
bique regem reconciliauit. Digresso in Asiam Alexand
floruere oratores aduersarij, Demosthenes iacuit: Agi
Spartano ad nouas res consurgente, ipse quoque nonnil
excitatus, mox submisit se, cum neque Athenienses vna
commouissent, & Agis cecidisset, Lacedæmoniorumque r
attritæ essent. Per idem tempus actio de corona aduers
Iudicium de Corona. Ctesiphontem in iudicium deducta est, scripta quide
Chæronda prætore, paulo ante Chæronensem clade
prætore autem Aristophonte, decennio post quam scrip
fui

uit dijudicata. Nulla vnquam publica causa nobilior fuit, um ob oratorum gloriam, tum ob iudicum integritatem, qui Demosthenem exagitantibus potentissimis tum, & a Macedone pendentibus nequaquam suffragia ad damnandum Demosthenem gratificati sunt, sed eum ita gloriose absoluerunt, vt ne quintam quidem suffragiorum partem Æschines tulerit. Et Æschines quidem statim Athenis discessit, artemque Rhetoricam docendo Rhodi & in Ionia ætatem exegit. Paulo post Harpalus ab Alexandro profugus ex Asia Athenas venit, cum & sibi ob luxuriam male esset conscius, & illum iam amicis grauem metueret. Cum ergo ad populum confugisset, seq; vna cum opibus & nauibus suis ei dederet, reliqui oratores statim pecuniæ eius inhiantes, patrocinari homini, ciuesque hortari, vt acciperent seruarentque supplicem. At Demosthenes primum suadere vt repellerent Harpalum, cauerentque ne non necessaria iniustaq; de causa vrbé in bellum conijcerent. Paucis post diebus cum opes Harpali inspicerentur, isq; Demosthenem animaduerteret regio poculo delectari, eiusq; cælaturam & formam contemplari, iussit tollere, & auri pondus æstimare: miranti grauitatem, & sciscitanti quantum pondus ferret, Tibi, inquit, viginti feret talenta, statimque facta nocte poculum id cum viginti talentis Demostheni misit. Callebat nimirum Harpalus artem, auri amorem in homine latentem ex vultu deprehédendi, ingeniumque ex oculorum motu & conuersionibus cognoscendi. Victus enim eo munere Demosthenes, perculsusq; perinde ac si præsidium sibi esset impositum, Harpali partibus se adiunxit. Postridie collo lana & fascijs accurate inuoluto in concionem prodijt: iussusque ad dicendum surgere, vocem sibi intercidisse innuit. vrbaniores autem homines cauillabantur, non angina, sed argentágina noctu correptum oratorem dicentes. Post cum vniuersus populus de acceptis ab eo donis resciuisset, eiq; defendere se conanti audientiam non faceret, sed iratus obstreperet, surgens quidam his verbis eum pupugit: Non audietis ergo, viri Athenienses, eum qui calicem habet? Tunc igitur Harpalus Athenis amandatus est. Metuentes autem ciues, ne ratio pecuniarum ab oratoribus direptarum ab ipsis reposceretur, acrem instituerunt inquisitionem earum, singulas domos perscru-

Harpali corruptela.

tando. Solius Calliclis Arrhenidæ domus ab ea inquisi-
ne immunis fuit, quod is recens peractis nuptijs spon-
intus habebat: autor Theopompus. Demosthenes aūt h c
se opponens rei, legem tulit, vt de ista pecunia Areopag
quæstionem instituerent, & qui ab ijs damnarentur, ij p-
nas darent. Cęterum inter primos ipse ab eo senatu dam-
tus venit in iudicium: ibi ei quinquaginta talentorum m-
Exilium Demosthenis. cta constituta, inq; carcerem datus est. Quem cum (vt pe-
bent) ob turpitudinem causæ, & imbecillitatem corp s
non ferret, deceptis partim, partim etiā latendi facultat
præbentibus custodibus aufugit. Cum haud procul ab v e
processisset, sensit quosdam inimicos suos ciues se insec
& cum abscondere se vellet, nominatim eum illi inuoc-
tes, propiusq; accedentes, orauerunt vt viatica à se, quæ
tulissent secum ipsumq; propterea insecuti essent, accip
simul & hortati sunt, vt bono animo esset, casumque su
moderate ferret. Tum illacrymans ille vehementius: I
vero (dixisse fertur) non grauiter doleam cogi me ea ex-
dere vrbe, in qua tales habeo inimicos, quales amicos a i
Mollicies. haud facile inuenero. Tulit sane exilium illud parum v-
liter Æginæ & Trœzene plerunque desidens, oculosq; la-
mis oppletos in Atticam identidem intendens. Et men-
rantur etiam voces eius parum decoræ, nihilque ijs qua n
Repub. iactauerat consentientes. Ex vrbe enim discede s,
manibus aduersus arcem porrectis dixisse traditur: ô Mi-
nerua Dea vrbis tutelaris, vt tandem tribus pessimis gau s
belluis? vlula, dracone & populo. Adolescentes etiam i
ad se conueniebant, & consuetudIne ipsius vtebantur, à -
publica dehortabatur, dicens, se, si ab initio duæ propos
fuissent viæ, altera ad suggestum & concionem, alter
certum exitium ducens, ac si præsciuisset mala quæ in R
versantibus incumbunt, terrores, inuidias, calumnias, co-
tentiones, vtiq; eam ingressurum fuisse, qua recta ad int-
itum isset. Enimuero adhuc eo in exilio degente, Alexand
obijt, rursusque Græcæ res coalescere cœperunt, Leosthe
præclara facinora edente, & Antipatrum Lamiæ conclusu
munitionibus circumueniente. Ac Pytheas quidem orat
& Callimedon cognomento Carabus Athenis profugi
Antipatrum se contulerant, cumq; eius amicis & legatis ci
cūeuntes Græcos à defectione, & adiungendis ad Athenie

siu

m ciuitatem rebus dehortabantur. Demosthenes autem
henienſibus ſe legatis addens ſocium, opem eis tulit in
mouendis ciuitatibus, vt vna Macedones adortæ Græcia
seijcerent. Philarchus narrat in Arcadia Pytheam & De- 11
ſthenem in concione conuitia mutuo feciſſe, altero Ma-
donum, altero Græcorum cauſam agente. Et Pytheam
idem dixiſſe, quemadmodum crederetur domus in quã
: aſininum infertur, omnino aliquo malo laborare: ita
bem quoq; neceſſario vitioſam eſſe, in quam Athenienſis
gatio adueniret. eam ſimilitudinem ita a Demosthene in-
rſam, vt & lac aſininum ſanitatis reſtituendæ cauſa im-
rtari ſolere, & Athenienſes propter ſalutem male haben-
ım venire conſueuiſſe diceret. His delectatus Athenien-
populus, reditum Demoſtheni decernit. Legem Damon *Reditus.*
anienſis tulit, conſobrinus Demoſthenis. Miſſa eſt quæ
cerſeret eum triremis Æginam. Ex Piræeo in vrbem ad-
ndit, omnibus & magiſtratibns & ſacerdotibut pręſenti-
s, vniuerſis etiam reliquis ciuibus obuiam euntibus, &
agno ſtudio excipientibus. Tum quidem Demetrius Ma-
es ſcribit eum ſublatis manibus ſeſe beatum eius diei
uſa prædicaſſe, quod reditus ſibi quam Alcibiadi præcla-
r obtigiſſet: non enim coactis ſe, ſed perſuaſis ciuibus re-
te. Mulcta autem pecuniaria, quæ ei irrogata fuerat, ma-
nte, (non enim licebat eam condonare) legem huiuſmo-
commento eluſerunt. Cum more antiquo ſolerent quo- 12
es Ioui Seruatori ſacrificaretur, ijs qui altare adornarent,
bitoq; apparatu inſtruerent, pecuniam perſoluere, De-
oſtheni eius rei adminiſtrationem quinquaginta talentis
quæ erat mulctæ ſumma) locauerunt. Neq; tamen reuerſo
patria diu frui conceſſum fuit: ſed continuo Græcorum
bus perditis, Metagitnione menſe ad Cranonem pugna-
m eſt, Boedromione præſidium Munychiæ impoſitum,
yanepſione interijt Demoſthenes. Id ſic accidit. Cum An-
patrum & Craterum annunciatum eſſet adducere ad A-
henas exercitum, Demoſthenes, & qui eiuſdem erant fa-
ionis, mature ſe ex vrbe ſubduxerunt. Ijs diuerſa in loca *Fuga ex vr-*
ilapſis, Antipatrus circummiſit qui eos caperent, principe *be poſterior.*
quiſitorum Archia, eo qui fugitiuorum indagator Phy-
adotheras Græcis, cognominatus fuit. Hunc Thurium
atione, aliquando hiſtrionem fuiſſe tragicum perhibent,

&Polum Æginetam, qui eo artificio neminem habuit p
rem huius dicipulum fuisse. Hermippus Archiam in
Lacriti oratoris discipulos numerat. Demetrius Anaxim-
nis auditorem fuisse tradit. Is igitur Archias, Hyperid
rhetorem,& Aristonicum Marathonium,& Demetrij Ph-
lerei fratrem Himeræum Æginæ ex templo Aiacis,quo c-
fugerant, abreptos, ad Antipatrum Cleonas misit, atq; i
necati sunt. Hyperidis etiam linguam exectam ferunt D-
13 mosthenem vero cum audiuisset supplicem in fano Nep-
ni in Calauria insula sedere, eo nauigijs actuarijs vna cu
Thracibus stipatoribus traiecit:suasitq; ei,vt digressus a-
no secum ad Antipatrum iret, promittens nihil eum m
passurum:Demosthenes autem ea forte nocte per somnu
imaginatus erat se cum Archia contendere tragœdia age-
da: cumq; sibi præclare succederet res,spectatoribusq; p
baretur omnibus, penuria apparatus & sumptuum vin
Itaque Archia multa blande dicente,oculos in eum con
ciens, vt tum forte ipse assederat,O Archia,inquit,neq; a
te personatus,neq; nunc promissis me mouebis.Archia a-
tem irato, & minitari incipiente, Nunc,ait,ex Macedo-
Interitus. co tripode loqueris, hactenus simulabas.sed expecta pa
dum meis nonnihil mandem. Hæc locutus intra templu
se recepit, sumptoq; libello,tanquam si scripturus esset,
lamum ori admouit, quod facere inter cogitandum scri-
dumq; solebat,& sic aliquandiu moratus,caput deinde c-
uelatum demisit. Cum stipatores,qui foribus adstabant,
riderent eum vt timidum,mollemq; & effeminatum vo-
rent: Archias autem accedens vt surgeret hortaretur, re-
tensq; priorem sermonem, iterum se eum cum Antipat
in gratiam repositurum polliceretur: sentiens iam vene
vim suam in corpus exercere,retecto capite Archiam int-
tus, Numnam, inquit, statim tragicum Creõtem ages,co-
pusq; meum inhumatum proijcies:ego quidem,mi Nept-
ne, viuus adhuc tuo fano exeo: Antipatro & Macedonib
ne ædes quidem tua inuiolata relicta est. Hæc fatus,cum
iam trementem & titubantem excipi iussisset,progredie
dum præter altare transiret, concidit,editoq; gemitu ex
rauit. Venenum eum ex calamo hausisse, vt diximus,Ari
narrat. Pappus autem quidam,cuius historiam Hermipp
repetijt, tradit eo apud aram collapso, in libello episto

sc-

scriptum initium inuentum, Demosthenes Antipatro. neq; præterea vllum verbum. Celeritatem vero mortis admirantibus, Thraces qui foribus adstiterant narrasse, venenum eum ex quodam panniculo in manum sumsisse, atq; ita admotum ori deglutijsse. se putasse aurum esse id, quod deglutiret: ancillam vero, quæ ipsi ministrabat, interroganti Archiæ respondisse, multo iam tempore Demosthenem hoc alligatum vestimento amuleti loco circumtulisse. Eratosthenes ipse quoq; in armilla caua, quæ brachium clauderet, gestatum ab eo venenum ait. Reliquorum, qui ea de re scripserunt permulti, dissensiones referre nihil attinet. vnũ commemorabo, Demachorim Demosthenis necessarium referre, existimare se eum nõ veneno, sed Deûm clementia & prouidentia celeri & leni morte crudelitati Macedonum subtractum. Mortuus est die mensis Pyanepsionis XVI. quam diem Thesmophoriorũ mulieres tristissimam agentes Cereris in honorem cibo omni abstinent. Neque multo post populus Atheniensis Demostheni dignos reddidit honores, ærea posita statua, factoque decreto, vt qui ex stirpe eius natu esset maximus, publice in Pritaneo aleretur. Basi etiam statuæ eius tritum illud adscriptum est epigramma,

Si tibi vis animo, Demosthenes, æqua fuisset,
Non Macedûm ferret Græcia victa iugum.

Nimis inepti sunt, qui hoc ab ipso Demosthene in Calauria venenum sumpturo conpositum nugantur. Paulo ante, quam nos Athenas venimus, tale quiddam euenisse ferunt. Miles quidam ad dicendam causam à duce vocatus, quidquid habebat auri in digitos Demosthenis statuæ (nã consertis inter se digitis facta erat) reposuit. Iuxta fuit haud magna platanus: huius folia siue sponte ea deciderint, ac fortuito casu, siue ipse miles ibi humi sumpta aggesserit, haud paruo tempore aurum occultauerunt. quod vbi reuersus eo miles saluum inuenit, eiusque rei rumor dissipatus est, multi eorum, qui ingenio valebant, eo argumento vsi ad Demosthenis in repudiandis muneribus continentiam laudandam, carminibus scribendis inter se decertauerunt. Demadem vero, cum is non diuturnum sanè nascentis suæ gloriæ fructum sensisset, fatum Demosthenis necem vlciscens in Macedoniam pertraxit: ibi ab his, *Dematis interitus.*

quos adulatus turpiter fuerat, iusta morte affectus perij, cum & ante molestus ijs esset, & tunc criminis, quod null excusatione dilui posset, conuinceretur. Interceptæ enir fuerunt literæ eius quibus hortabatur Perdiccam, vt Mac doniam inuaderet, & Græcos seruaret, à putri & vetusto f lo (sic Antipatrum appellabat) pendentes. Propter hoc D narcho Corinthio accusante eum iritatus Casander, filiu eius in sinu patris iugulauit, atq; ipsum tandem etiam n cari iussit: experientem tum summa in calamitate, prodit res primos omnium seipsos vendere. quod sæpe prædecen ti Demostheni fidem non habuerat. Habes, Sossi, Demo sthenis vitam ex ijs quæ vel lectione vel auditione accepi mus conscriptam.

IN DEMOSTHENEM AB INterprete Annotata.

PHilippi & Alexandri Magni ætate vixisse Demosthe nem Atheniensem oratorem, neq; multo post huius o bi tum tempore perijsse, res est non obscura.

Prouerbium. 1 Delphinis in tellure vis.] *Posterior est pars senari versus. Continet autem prouerbium. Nam delphinus pisci est præualidus, & qui in mari plurimum possit: in terra nihil valet. Ita, inquit Plutarchus, se fortassis haud parum in rebus Ciceronis & Demosthenis gestis posse iudicandis: de facundia autem minime valere iudicio, cuius rei causas attulit. Possumus vti hoc versiculo, quoties rem nobis inauditam ea ratione recusamus, quod ad eam peragendam vires nobis aut peritia desit: aut ea à natura nostra, vel instituto sit aliena. Non abludit ab adagione apud Liuium, relato, Cantherium in fossa.*

καλοὶ κἀγαθοί. 2 De optimatibus fuit ciuibus.] *τῶν καλῶν κἀγαθῶν. καλοὶ κἀγαθοὶ ciues apud Athenienses erant ij, quales Romani vocant optimates, à plebe seiuncti, & in repub. priores. Sic sæpe Thucydides, sæpe Plutarchus, præsertim*

in Pe-

Pericle. *Quod dico, vt intelligas non tam vitæ hic quam rdinis in repub. rationem indicari. Cic. lib. 1. de Officiis vi-etur optimum quemque vocare eum, qui hic est* χαλὸς, κἀγαθὸς. *Ex quo (inquit) euenit, vt alii populares, alii studiosi timi cuiusq; videantur, pauci vniuersorum. Locus Aeschy-s, qui mox citatur, est in nobili illa aduersus Ctesiphontem atione.*

Platonis Demosthenem Oratorem.] *Hoc idem rauissimus autor Cicero affirmat, non vno loco: vt in præ-tione Officiorum, & initio Oratoris, in Bruto, & primo Oratore libro.*

Lamacho Mirrhenæo.] *In Græco enim est,* μιῤῥωαίυ *malim, vt alibi legitur,* μυῤῥιναίυ, *aut potius* μυῤῥι-νίυ. *Est autem Myrrhine,* μυῤῥίνη, *vrbs Aeolidis. Myrrhe-am nullam, neque Myrrhenam noui. itaq; non habeo quod atuam.*

Rhopoperperethram.] ῥωποπερήθραν *est in Græco bro, atq; ita video ab omnibus legi. Sed vt ea vox exponi ssit, nondum video: mihi enim fasciculi isti non probantur el verborum vel sarmentorum. Sequor aūt Varinum, qui tendit,* παρὰ τῆς ῥωποπερπερείας, *factum esse vocabulum* ωποπερπερήθρα, *sicut à* δάκτυλος *fit* δακτυλήθρα. *Idemq; ustathiū scilicet secutus, exponit* ῥωποπερπερείαν *significa-inanes & futiles nugas. Nota sunt* πέρπερος, περπέρεια *&* ερπερεύεσθαι. ῥῶποι, *inutiles & viles res, seu merces signi-ātur: quales vulgo multæ circumferuntur, nō ad instruen-os aliqua vtilitate, sed emungendos pecunia homines, leues ræsertim, & curiosos, paratæ: &* ῥωπικὰ *etiam in Lycurgo lutarch. eodem modo dixit: estq; venustū Erasistrati dictū,* ὴν φύσιν ὐδὲν ἔχειν ῥωπικόν. *itaq; ἐκ τῶν ῥώπων καὶ περ-έρων componitur* ῥωποπερπερὴ, *elegāti translatione ina-em loquacitatem ac temerariā explicans: (quo in genere Comici solebant ludere, & quale notum illud* κομποφακελ- ῥωποπερ-περή.

 λοῤῥήμων)

λορρήμων) atq; ab eo παραγωγῆ fit ῥωποπερπερήθρα: q
modo hic legendū omnino puto. quando & Eustat. in v. Ili.
hoc ipso vocabulo notari futiles & garrulos testatur, inqui-
ens: ἐκ τούτου ἡ ῥωποπερπερήθρα τις προσερρήθη (nimiru
Demosthenes) ἐπὶ χυδαιότητι καὶ φλυαρίᾳ σκωπτόμενο.
Simile huius est illud ῥωποσωμυλήθρα, obiectum Eubul
Milesio, Euclidis sectatori, à quodam Comico, apud Dio-
nem Laertium lib. 2. Apud Suidam est ῥωμβοσωμυλήθρα.

6 Assurgit ensis.] Apparet in Græco esse Iambicum ser-
rium hoc quidem loco. nam in Phocionis vita pro ἀνιστα
legitur παρέστιν: atq; ita versus ratio tollitur. Itaq; vt sat-
facerem & ijs qui versum esse iudicant, & iis quibus ali-
videbitur, versu reddidi, sed qui in oratione stare posit.

7 Æsionem.] Appionem legitur in vita Demosthenis li-
cum Demosth. impressa.

8 Tum Daochum, Thessalum, & Thrasydeu]
Ita legit & Aretinus, & Amiotus. Hieronymus Vuolfius,
doctißimus, & quem amicitiæ honorisq; causa nomino
huius vitæ versione, locum hunc Asterisco notauit, quod p-
ticula ἢ post μακέδονας, omnino aliquid diuersi videatur
gnificare, id quod tamen verba non explicent, loco scili-
mutilo. Cuius ego coniecturā eatenus probo, quatenus D-
ocho & reliquis epitheton deesse censuit: Thessalos aut
Daochum & Thrasydeum affirmare non possum. Histori
(vt obiter moneam) qui plenius & expreßius legere cu
huius belli, Diodorum Siculum, vel Gemisthi paralipome
cum Herodoto Basileæ impressa euoluat.

9 Demosthenes Demosthenis.] Iambicum trim-
trum, & alterius caput verba Græca efficiunt: atq; in Gr-
co etiam ita distinguenda sunt, vt carminis ratio appare.
ὑποκρούειν ego accipio, mensuram carminis vel manus:
quod huic magis quadrat pedum motu exprimere. quod
vulgo die Mensur schlagen/dicimus.

10 Ma

o Margiten nominabat.] *inertem, & nullius precij olidumque hominem. Meminit eius ex Homero Aristoteles, itq; Clemens Alexandrinus. Vide Erasmi Chiliad. de Margite.*

1 Phylarchus.] φύλαρχος, *alibi: & in hac vita alias um Demosthene impressa* φίλαρχος. *Sed hoc rectius est. Aetinus Phalereum legit. Idem* γάλα ὤνειον *vertit venale, uasi si idem essent* ὤνειον *&* ὤνιον.

2 Commento eluserunt.] ἐψηφίσαντο πρὸς τὸν νόμον. ἐσοφίσαντο *legendum, non ex altero modo exempliari, ed palam ex sensu constat.*

3 Calauria.] *hæc aliquando* καλαβρία *scribitur, ob afinitatem literarum, vt* αὖρα *&* ἄβρα *nam vitiosa pronūiatio hæc inuexit: sicut id quoq;, quod β fere in scriptis libris igura nostro u simili exprimitur.*

PLVTARCHI CICERO GVIlielmo Xylandro Augustano Interprete.

MATREM Ciceronis Heluiam & honesto loco natam, & honestam egisse vitam perhibent. De 1 patre eius diuersissima traduntur. Quidam in of- Genus. ficina fullonis & natum fuisse, & educatum ferunt. Alij genus eius à Tullio Attio repetunt, nobili Volscorum rege. Qui primus eius familię Ciceronis cognomentū 2 tulit, videtur vir haud contemnendus fuisse: itaq; ne posteri quidem eam appellationē repudiarunt, sed amplexi sunt, quanquam vulgo rideretur. A cicere enim trahitur: & primus Cicero ita cognominatus fuit, quod in extremo naso 3 fissuram obscuram, qualis est in cicere, haberet. Ipse autem Cicero, de quo hic scribimus, cum primum ad remp. se contulisset, & magistratum ambiret, suadentibus amicis vt cognomentum illud fugeret atque mutaret, fertur iactantius dixisse, Contendurū se, vt nomē Ciceronis quam esset Scaurorum & Catulorum gloriosius efficeret. Et quæstor in Sicilia, cum donum argenteum Dijs dedicaret, M. Tulliū inscripsit,

scripsit, iussitque loco cognominis cicerà fabro insculpi. Hæc de nomine eo tradita sunt. Natum ferunt Ciceronem 4 III. Nonas Ianuarij, quo die nunc pro salute Imperatoris à magistratibus sacrificatur, & vota nuncupantur: & in partu eius matrem nullum dolorem passam: nutrici quoque eius spectrum apparuisse, atque prædixisse, puerum quem aleret, magnæ Romanis vtilitati fore. Hæc cum somnium & nugæ viderentur, ipse statim demonstrauit veram fuisse vaticinationem, vt primum per ætatem discere bonas artes licuit. ita enim ingenium eius eluxit, tantumq; ei nominis & gloriæ inter pueros peperit, vt patres eorum ad ludum literarium venirent, videre cupientes Ciceronem, celebratamque eius in discendo celeritatem cognoscere: & inurbaniores nonnulli filijs suis irascebantur cum honoris causa Ciceronem ab ijs inter eundum in medium recipi viderent. Cum autem ingenio ad omnes disciplinas ferretur (id quod 5 innato ad discendas bonas artes, & philosophiæ studium homine Plato requirit) neque quidquam literarum eruditionisve aspernaretur, ad poeticam tamen quodammodo propensior fuit. Extat adhuc carmē ab eo puero quadratis Poesis. versib. scriptum, quod inscribitur Pontius Glaucus: Progressu temporis cum in eo genere accuratius elaborasset, non orator modo, sed poeta etiam Romanorum optimus habitus est. Verum illius quidem rei gloria adhuc ipsi integra permanet, quanquam haud parum mutata eloquentiæ ratione: hæc plane obscurata est, & euanuit, multis post eum præstantissimis poetis existentibus. Puerilibus studijs relictis, Philonem audiuit Academicum quem vnum de sectatoribus Clitomachi Romani & propter doctrinam in admiratione summa habuerunt, & morum causa magnopere dilexerunt: simul & Mucij, viri in republica & senatu principis, consuetudine vtens, peritiam legum assecutus est. Militauit etiam aliquandiu sub Sylla, bello Marsico, Videns deinde seditiones in republica ortas, atque ex his ad vnius dominationem rem redijsse, ocio se dans literario cum Græcis philosophis vitam duxit, inque studia bonarum ar-6 tium incubuit. Eo tempore Chrysogonus Syllæ libertus bona cuiusdam, qui ex proscriptione cæsus fingebatur, hastæ subiecta octo millibus nummûm emit: id cum Sex. Roscius filius & hæres defuncti indigne ferret, ostenderetque

bona

ona ea sexagies fuisse reprehēdi se Sylla moleste tulit, atq;
pera Chrysogoni effecit vt Roscius parricidij, quod patrem *Roscij causa.*
ecasset, postularetur. Cum nemo patrocinium Roscij suf-
ipere vellet, omnesque indignationem & sæuitiam Syllæ
imerent, destitutus adolescens ad Ciceronem confugit.
uscepit causam eius Cicero, amicis hortantibus monen-
ibusque haud temere aliam parandæ gloriæ ita commo-
am occasionem oblatum iri: victorque admirationem sui *In Græcia a-*
xcitauit. Metu tamen Syllæ, in Græciam abijt, sparso ru- *git Cicero.*
nore, se curandi corporis causa profectum. Eratq; sane gra-
ili & minime carnoso corpore, cum ob imbecillitatem sto-
nachi pauco vteretur ac tenui victu, idque sero, & iam im-
ninente nocte. Voce præditus erat copiosa & bona, sed as-
era & rudi, & quæ ob rationis vehementiam semper ad
ltitudinem contenta periculum corpori videretur denun-
iare. Vt Athenas venit, Antiochum Ascalonitam audiuit,
acundia eius & elegantia delectatus, nouitatem autem do-
trinæ non probans. iam enim à noua Academia, & Car-
eadis factione desciscebat Antiochus, siue, vt nonnulli
ensent, euidentia rei & sensuum victus, siue vt alij putant,
mulatione aduersus Clitomachi & Philonis sectatores: ac
letisque in rebus Stoicas opiniones sequebatur. His stu-
lijs delectatus Cicero magnopere intendebat animum, at-
que ita secum cogitabat, sibi si plane à republica arceretur,
foro & negotijs publicis in otio philosophico vitam exi-
endam esse. postquam de morte Syllæ annunciatum est, a-
nicis Romam crebro per literas reuocantibus, ac Antio-
ho etiam ad capessendam Rempublicam adhortante, cum
am & corporis vires exercitationibus confirmasset, habi-
umque valetudinis bonæ parasset, & vocem ita formasset,
t & suauis ac copiosa in aures auditorū influeret, & cor-
oris statui congrueret, eloquentiam rursus, tanquam in-
trumentum negocia publica cum dignitate tractandi arri-
uit, ac cum ipse se declamando exercuit, tum nobiles ora-
tores adijt. Eius rei causa in Asiam & Rhodum nauigauit,
ac de rhetoribus Asianis Xenocli Adramytteno, Dionysio
Magneti, ac Menippo Cari vacauit: Rhodij oratore Apollo-
nio, philosopho Posidonio vsus est. Traditum est memoriæ,
Apollonium Romani sermonis ignarum, petijsse ab eo vt
Græcæ declamaret: idq; Ciceronem libenter annuisse, spe-
ran-

rantem eo melius corrigi se ab Apollonio posse. Declama tione autem ipsius cęteros, qui audiuissent, omnes obstupe factos certatim eum laudib. ornasse: Apollonium neq; inte audiendum hilari fuisse vultu, & finita oratione diu secun cogitabundum tacitumq; sedisse: ac cum id iniquius ferre Cicero, in hæc verba prorupisse: Te quidē ô Cicero. & lau do, & admiror: Græciæ autem fortunam miseror, cernen ea, quæ sola nobis relicta erant, ornamenta etiam Roma nis addere, doctrinam & facundiam. Cicero autem cum bo na spe plenus ad Rempublicam se conferret, impetum eiu oraculum quoddam retudit. Delphis enim Deum consulen ti, quonam modo ad summam peruenire gloriam posset, re sponderat Pythia, vt ne hominum de se existimationem, se

Oraculum Cic. datum.

7 suam ipsius naturam ducem sibi vitæ constitueret. Primum tempus caute admodum triuit, segniterque ad magistratu petendos accessit negligebaturque, ac Græcus literarioq otio deditus, quæ nomina imperitis sordidisq; hominib. i vsu fere sunt, vulgo appellabatur. Postquam vero & innat laudis cupiditate, & patris amicorumque adhortationibu compulsus, causis agendis se dedit: non iam paulatim ad principem locum progressus est, sed gloria eius statim efful sit, longoq; post se interuallo cæteros reliquit oratores. An notatum est eum, cum non minus quam Demosthenes a ctionis vitio laboraret: in eo emendādo cum Roscij comœ di, tum Aesopi tragœdi opera vsum. Hunc Aesopum di cunt cum aliquando in theatro personam Atrei de vlciscen do Thyesta deliberantis ageret, famulum quendam, qui su bito prætercurrisset, mentis ob indignationem aberrant inflicto sceptro interfecisse. Sane actio Ciceroni haud leu momentum ad persuadendum contulit: idemque magna vociferatione vtentes oratores irridens, ob imbecillitatem ad clamorem, veluti claudos ad equum confugere dicebat.

Æsopus histrio.

Verum hæ eius facetiæ atque dicacitas, cum elegans quiddam & iudicis accommodatum videretur, ad satietatem vsque ab eo vsurpata multis molesta fuit, ac peruersitatis opinionem auctori conciliauit. Quæstori facto in charitate annonæ cum obtigisset Sicilia, offendit homines, frumentum eos Romam mittere cogēdo: post autem, cum suam ijs diligentiam, iustitiam, mansuetudinemq; probasset, maiorib. est ab ijs, quam vllus vnquam præfectus, honorib. orna-

Ciceronis quæstura.

tus,

s.Et cum multi nobiles iuuenes Romani ad prætorem Si-
iæ rei ablegarentur, quod in bello molliter se gessisse, &
ntra disciplinam militarem dicerentur:magna cum lau-
eos Cicero defendit atq; seruauit. Ob hæc cum altos spi- 8
us duceret, Romam reuertenti sibi rem euenisse ridicu- 9
n scribit. se, cum in Campania in illustrem quendam vi-
m,quem pro amico suo habebat,incurrisset, quæsiuisse ex *Ambitio.*
, ecquid de rebus a se in prouincia gestis Romani senti-
nt atq; dicerent. quod existimaret suarum actionum glo-
ı & fama Romam repletam.tum illum respondisse. Vbi e-
m, ô Cicero,tu interea temporis fuisti?Itaq;se tum animo
orsus concidisse,quod fama ipsius ita in vrbem,tanquam
imensum aliquod pelagus incidisset, neque ad gloriam
uequam contulisset. At postea quidem rationes secum
educens, multum de ambitione remisit, animaduertens
ad rem infinitam, & quæ terminum, ad quem perueniri
isset nullum haberet,gloriam nimirum,contendere: verũ
uod laudari se mirum in modum gauderet, vehemensque
piditas gloriæ,quam ad extremum vsque retinuit effece-
nt vt sæpe ab optimis deturbaretur cogitationibus.Cum
go maiori studio ad remp. se contulisset,turpe esse existi-
ans,si cum opifices instrumentorum suorum inanimato-
nomina, loca, & vim cognitam habeant,in repu.versans
iquis,cui hominum opera in expediendis publicis nego-
js vtendum est, cognitionem ciuilium rerũ personarum-
ue negligeret:non nomina modo eorum,cum quibus sibi
s esset,sed & habitationes eorum,possessiones,amicos,vi-
nosq; vt sciret,adsuefecit:itaq;per Italiam quacunque via
ncedenti facile erat amicorum agros & prædia demonstra-
e.In admiratione etiam fuit,quo cum modicas facultates,
ed ex quibus tamen sumptus necessarij suppeditarent pos-
deret, patrocinij causa neque mercedem, neque dona à *Verrina.*
uoquam acceperit: maxime, cum Verrinam actionem
uscepit. Eum quod prætor Siciliam plurimis flagitijs ve-
asset,oratu Siculorũ Cicero accusauit, reumque peregit,
on tam dicendo,quam eo ipso fere, quod non dixit. Cum
nim designati magistratus fauerent Verri, multisq; dila-
ionibus iudicium in vltimum diem extraherent, Cicero,
um appareret diei spacium orationibus suis non suffe-
turum,neque iudicium perfectum iri.surgens, Nihil opus

esse

esse verbis dixit, testesq; productos interrogauit, & iudi
suffragia iussit ferre. Veruntamen, multa eius facete di
eo in iudicio feruntur. Verres Romanis porcus castra
dicitur. Erat autem quidam libertinus Cæcilius, Iudai
superstitioni obnoxius, qui cum inuitis Siculis Verrem
cusare vellet, Cicero. quid, inquit, Iudæo cum verre est
Erat Verri filius iam pubescens, qui teneræ ætatis pudic
am parum liberaliter custodiuisse credebatur, itaq; Ci
ro cum à Verre ei mollicies obijceretur, Filiis, inquit, ea
mi exprobranda est. Cum orator Hortensius non ausus
lam defendere Verrem, in æstimatione tamen mulctæ ad
set, sphingis æburneæ dono adductus. & Cicerone obliq
us quippiam dicente, se dissoluendorum ænigmatum pe
tum esse negaret: atqui, ait Cicerp. Sphingem domi hab
Damnato Verre, cum litem ei tricies HS. æstimasset, ca
mnijs nonnullorum impetitus est, quasi accepta pecu
mulctam diminuisset. Siculi tamen vt gratiam ei referre
ædilitatem gerenti multa ex insula aduexerunt atque att
II lerunt: quorum ille nihil in suam rem vertit, sed studio
rum vsus est eo, vt rerum in foro venalium precia minuer
tur. Villam Arpini pulcram, & apud Pompeios aliam, ite
que apud Neapolim, haud magnas possedit: accessit eo d
Terentiæ vxoris, quæ erant CCCCLXXX. sester
& hæreditas quædam nonaginta denariorum millia ef
ciens. His opibus liberaliter simul & sobrie viuebat, co
uictoribus vtens Græcis Romanisque, qui in liberalibus
dijs vna versabantur: raroque ante occasum solis accumb
bat cœnandi causa, idque non tam propter occupation
quam stomachi vitium. In corpore alioquin etiam c
rando multum posuit diligentiæ, ita vt fricationibus c
iam, certoque numero definitis ambulationibus, vteret
atque hoc modo corporis habitũ ita firmauit, vt id ad mu
tos ac magnos labores satis virium haberet atque perdur
ret citra inualetudinem. Domum paternam fratri cõcessi
ipse iuxta palatium habitauit, ne qui eum colebant, long
venire coacti grauarentur. colebant autem eum, & quot
die ad fores eius ventitabãt haud pauciores, quam ad Cra
si aut Pompeij, quorum ille diuitijs, hic bellica gloria Ro
manorum primi, inque summa erant admiratione. Pomp
ius quoq; Ciceronem coluit, eiusq; actionibus plurimu

Opes Ciceronis.

est a

ſt ad potentiam gloriamq; parandam adiutus. Cum in pe- *Pratura.*
tione præturæ multos haberet & illuſtres competitores,
rimus omnium deſignatus eſt,credituſque eſt iudicia præ- 12
lara & probe exercuiſſe.Fertur etiam Licinius Macer,vir &
ſe multum in ciuitate potens, & Craſſi vtens auxilio,cum
epetundarum reus Cicerone iudice eſſet factus, potentia
ua & ſtudio amicorum fretus, iudicibus adhuc ſententias
rentibus domum abijſſe, ſtatimque caput totondiſſe, pu-
amque veſtem veluti abſolutus induiſſe, atque ita in fo-
um prodijſſe: Craſſo autem apud veſtibulum occurrente,
vniuerſis damnatum ſuffragijs nuntiante, reuerſus accu-
uiſſe, & viuendi finem feciſſe. Cum Vatinius homo in pa-
tocinijs aſper, & magiſtratuum quodammodo contem-
tor, idq; ſtrumis collum oppletus, à Cicerone aliquid ad-
ans peteret,eoq; nõ annuente, & aliquandiu deliberante,
iceret, Se ſi prætor eſſet, nihil hac de re dubitaturum:con-
erſus Cicero, Atqui ego, inquit, tantum collum non ha- 13
eo. Cum adhuc præturæ eius duo vel tres dies ſupereſſent,
Ianilium quidam repetundarum apud eum poſtulauit.
auêre autem huic Manilio propter Pompeium populus
idebatur, cuius erat amicus. Itaque cum diem vnum pete-
et,Cicero vnicum eum qui inſequebatur ei conceſſit,indi-
ne id ferente populo: cum prætores ſolerent decem,mini-
num,dies reis largiri. Itaq; à tribunis plebis in concionem
ertractus, ibiq; accuſatus, cum impetraſſet vt ſibi dicendi
oteſtas fieret, Se oſtendit, qui ſemper reis benignum ſe,
quãtum per leges licuiſſet, humanumq; præbuiſſet, inique
acturum cenſuiſſe,ſi eundem ſe Manilio non exhiberet.ita,
que ei diem, qui vnus ſibi in prætura reliquus eſſet, ſe cõſti-
uiſſe debita opera: non eſſe enim eius qui prodeſſe reo ve-
it,iudicium ad alium magiſtratum reijcere. His dictis ani-
nos populi mirifice circumegit, ita vt acclamationib.eum
ecundis excipiendis orarent, vti patrocinium Manilij ſuſ-
ciperet. Quod ipſe haud grauatim fecit,in gratiam præſer-
tim Pompeij abſentis: denuoq; habita oratione, acriter in
eos qui Remp. in poteſtate paucorum eſſe cupiebant, inui- *Conſulatus.*
debantque Pompeio,inuectus eſt.Ad conſulatum vero non
minus ab optimatibus, quam à multitudine prouectus eſt.
Vt fauerent petitioni Ciceronis optimates, Reip. cauſa fa-
ctum eſt,res ita ſe habet. Cum inſtituta à L.Sylla Reipu.for-

ma initio quidem absurda visa esset, successu tamen temp
ris & consuetudine confirmata, tolerabilis status rerum,
non incommodus videretur: extiterunt qui optimo pub
co suis cupiditatibus postposito concutere eum mutareq
conarentur: eo etiã freti, quod Pompeio adhuc bellum a
uersus reges in Armenia & Ponto gerente, Romæ nullus e
Catilina scelera. ercitus nouarum rerum machinatoribus opprimendis su
ficiens extabat. Horum dux princepsque fuit L. Catilina, a
dax homo, & magnarum rerum appetens, varioq; prædit
ingenio, qui præter cætera flagitia filiæ suæ virginitate
imminuisse ferebatur, fratremq; ipse suum occidisse: ac
parricidij eius postularetur, Syllam exorasse, vt ille tãqua
viuus adhuc inter necandos proscriberetur. Hunc impro
homines nacti antesignanum, cum alijs sese Sacramen
obstrinxerunt, tum mactati hominis carnibus gustatis. Co
rupit autem Catilina magnam vrbanæ iuuentutis parte
voluptatibus varijs, compotationibus, & mulierculary
amoribus singulos illiciens: ad eamque rem effuse sumpt
suppeditans. Ad defectionem tota Etruria, & plerǫque cis
pinæ Galliæ partes spectabant. Vrbi autem grauissimum
mutatione impendebat periculum, propter inæqualitat
facultatum inter ciues. Nam & quorum summa erat glor
atque animorum elatio, ij theatris, epulis, ambitu, & ædi
cando rem familiarem comminuerant: & diuitiæ ad ign
biles & abiectos homines redierant, vt leui momento Re
impelli, & prope à quouis euerti posse videretur, ipsa suis
tijs laborans. Verum enimuero Catilina vt validam aliqua
arcem præoccuparet, consulatũm ambiebat, magnaque
C. Antonius qualis. spe erat, se cum C. Antonio consulem designatum iri, vi
qui se ipse neutram in partem ducem præberet, sed duce
nactus, facile sequeretur, eiusque potentiam augeret. Ha
cum præstantissimi ciuium præsensissent, Ciceronẽ ad co
sulatum petendum produxerunt: isque à populo magno f
uore exceptus est, & repulso Catilina cum C. Antonio co
sul designatus, quanquam solus inter competitores nõ pa
tricio, sed equestri patre natus esset. Latuerunt adhuc pl
rosque Catilinæ consilia. Magna autem certamina, ac qua
si eius rei exordia in Ciceronis consulatus initium incid
14 runt. Primum enim ij, quib. Syllanis legib. interdictum era
magistratuum petitione, neque pauci numero, neque viri
bu

ous, destituti, populum concitabant, multa, & quidem non ana, de Syllæ tyrannide conquerentes, sed alieno tempore empub. concutientes. Deinde tribuni plebis leges eodem ertinentes promulgabant de constituendis decemuiris um plena potestate, qui totam Italiam, & Syriam, & qua-cunque regiones nuper Pompeius Romano imperio adie-erat sub se habentes, publica bona venderent, damnarent uos vellent, & in exilium agerent, vrbes conderent, pecu-ias ex ærario sumerent, exercitus quantos videretur scri-erent atque alerent. Huic legi cum alij primarij viri tum inceps Antonius Ciceronis collega fauebat, sperans se v-um ex decem istis futurum: idemque videbatur Catilinæ stitutum cum sciret, non ægre tamen ferre, propter alie-æris multitudinem, & optimatibus hoc maximum inij-ebat metum. Itaque hunc primo omnium sibi deuincien-im Cicero ratus, prouinciam ei Macedoniam decreuit, si-q; destinatam Galliam dimisit: quo officio Antonium ita ostrinxit, vt quasi mercede conductus histrio actioni suæ bseruiret. Eo subacto fiducia auctus, nouarum rerum ma-inatores aggressus est: atq; in senatu habita in legē istam atione, ita eius autores perterruit, vt quod cōtradicerent n haberent. Cū rursus eam ferre conarentur, consulesque populum vocarent, nihil perterritus, senatu se sequi ius-in concionem prodijt: ac nō legē modo eam sustulit, sed am oratione sua tribunos plebis ita fregit, vt de reliquis am, quæ moliebantur, desperarent Is enim præsertim vir endit Romanis, quantum suauitatis eloquentia rebus nestis conciliet, vtq; id quod iustum est, si recte oratione primatur, inuictū sit: tum eū qui in republica versari præ-ite velit, debere, semper re quidem id quod rectum est ei od aduletur multitudini præferre, oratione autē effice- vt id ipsum quoque molestum sit. Exemplum quo quāta rit in dicendo præditus gratia appareat, est etiam actio spectandis ludis ipso cōsule habita. Cum autem in thea-equites permixti plebi spectassent, primus M. Otho p̄-am tum gerens honoris causa eos à cæteris ciuibus se- 15
rauit, locumque peculiarem assignauit, quo etiamnum intur. Hoc ad ignominiam suam spectare sentiens popu-, visum in theatro Othonē exibilauit, equites eum plau-exceperunt: rursumq; sibilos populo, plausum equitibus

Lex Roscia.

tollentibus, confusio in theatro tumultusq; & iurgium o
dinum extitit. His auditis Cicero in theatrum venit, pop
lumq; in Bellonæ ædem euocauit : ibi ab eo dictis castiga
cum in theatrum reuertissent, plausum Roscio alacrem d
derunt, in eoque honorando vinci se ab equitibus passi n
quaquã sunt. Interim coniurati Catilinæ cum initio me
concidissent, animis receptis conuentus agere, & mutuo
ad rem audacius aggrediendam ante reditum Pompeij, qui
iam cum exercitu reuerti ferebatur : cohortari cœperu
Catilinam Syllani maxime milites excitabant, quorum p
totam Italiam dissipatorum maxima & validissima pars p
Etruriæ vrbes dispersa prædas rursum & direptiones bo-
rum alienorum animo agitabant. Hi ducem nacti Ma-
um qui sub Sylla præclare militauerat, Catilinæ se coni-
xerunt, Romamque venerunt, vt comitia eius obirent; R-
sus enim petebat consulatum, ac decreuerat ipso in tum-
Catilina II. cons. petit. tu comitiorum Ciceronem interficere. Videbantur q-
dem ea quæ agebantur diuinitus terræmotibus, fulmi-
bus, spectris indicari: indicia vero ab hominib. delata er
quidem ea vera, sed quæ tamen contra ita nobilem at
potentem virum non sufficerent. Itaq; Cicero dilato co-
tiorum die, in senatum vocat Catilinam, ac de ijs, quæ a-
ta erant, interrogat. Ibi Catilina, quod & multos esse in-
natu rerum nouarum cupidos putaret, & simul coniura
„ ostentare se vellet, molliter Ciceroni respondit. Quid t-
„ dem, inquit, mali facio, si, cum duo sint corpora, alter n
„ capite præditum, sed gracile & tabe confectum, alter n
„ validum & magnum, sed capite carens, huic ego caput -
„ pono? His ambagibus senatum ab eo populumque no
sentiens, magis etiam sibi metuit Cicero, eumque thora-
bus induti primores vrbis vniuersi, & multi iuuenes in ca-
pum deduxerunt: atque ipse dedita opera togam ab hu-
ro aliquantum demittens, thoracem quem gestabat ost-
tauit, periculum in quo constitutus erat significans. Itaq
multi eum stipauerunt indignitate rei moti. Tandem p-
pulo in suffragia misso rursum repulsam passus est Cat-
na, designatique consules Silanus & Murena. Haud mu
post cum iam Catilinarij milites in Etruria conuenisse
Indicia de Catilina. diesq; facinori destinata appropinquaret, media nocte
domum Ciceronis veniunt primi potentissimiq; Roma-
ru

ım, M. Craſſus, M. Marcellus. & Scipio Metellus : hi cum
ſtium pulſaſſent, euocato ianitore, vt excitaret Ciceronē
:q; adeſſe indicaret iubent, Res ea erat. Craſſo ſecundum 16
œnam litteras reddiderat ianitor ab ignoto quodam ho-
ıine allatas, alias alijs inſcriptas, vnas vero ipſi Craſſo in-
erto autore quas vnas cum legiſſet Craſſus, eæq; oſtende-
ent à Catilina magnas in vrbe cędes editum iri, iuberentq;
:be ipſum excedere. reliquas non ſoluit, ſed ſtatim ad Ci-
eronem contulit, cum periculi atrocitate perculſus, tum
: ſuſpicionem de ſe ob amicitiam Catilinæ cōceptam pur-
aret. Cicero re deliberata, prima luce ſenatum conuoca-
it, allatisq; eo epiſtolis ſingulis vt erant inſcriptæ diſtribu-
, iuſſitq; palam recitare: Omnes idem indicabant, nempe
ıſidias. Ad hæc Q. Attius prætorius vir, milites in Eutruria
cculte cogi indicauit. Relatum etiam eſt, Manlium cum
ıagna manu circum illas vrbes hærere, & ſemper nouum
liquid ex vrbe operiri. Itaq; S. C. fit, darent operam conſu-
:s, ne quid reſp. detrimenti capiat: fieri hoc non, niſi magni
ericuli metu, à ſenatu ſolebat, Hac ſibi poteſtate data Ci-
ero res extra vrbem, Q. Metello commiſit, vrbem ipſi gu-
ernādam ſumpſit, ac quotidie in publicum tanta hominū
ıultitudine ſtipatus prodijt, vt ab ijs magna fori pars occu
aretur. Quapropter moram porro non ferens Catilina, ſta-
uit ex vrbe ſe ad exercitum Manlianum proripere: Marci-
m autem & Cethegum iuſſit gladijs ſuccinctos ad domū
Ciceronis quaſi ſalutandi cauſa ire, itaq; admiſſos eum oc-
idere, Hæc Fuluia nobilis mulier Ciceronem noctu con-
ıeniens aperit, monetq; vt ſibi ab ijs caueat. Ita hi cum ſum
ıo mane veniſſent ac aditu prohibiti eſſent, moleſte id fe-
entes. ac ante fores vociferantes, ſuſpicionem auxerūt. Tū
Cicero ſenatu in ædem Iouis Statoris (quæ eſt initio Sacræ
iæ, qua ad Palatium itur) conuocat. Eo cum Catilina etiā
ocijq; veniſſent purgandi cauſa, nemo ſenator aſſidere eis
uſtinuit, ſed vniuerſi de ſedilibus ceſſerunt. Catilina autem
oqui orſus, perturbatus eſt. Tandem ſurrexit Cicero. Vrbe-
que eum exire iuſſit: nam inter ſe, qui verbis, & eum qui ar-
mis rempu. gerere vellet debere murum eſſe interpoſitum,
Catilina ſtatim cum trecentis armatis vrbe exiuit, faſcibus
que & lictoribus perinde ac ſi magiſtratum gereret aſſum-
ptis, ſignisq; ſublatis ad Manlium contendit: iamq; ad vi-

Lentuli Suræ flagitia.

ginti hominum milia coactis, vrbes obiens ad defectionem
solicitabat. Itaque cum iam haud dubie bellum immine-
ret, missus est consul Antonius qui eum debellaret. Qui in
vrbe relicti erant Catilinæ socij, eos continebat atque con
firmabat Cornelius Lentulus, Sura cognomento, illustr
natus familia, sed vitæ inhoneste actæ, & qui ob libidine
senatu eiectus, tunc (qui mos est recuperantibus senatori
dignitatem) iterum præturam gerebat. Fertur cognomen
tum Suræ hoc modo adeptus. Cum sub Sylla quæstor mul
tum publicæ pecuniæ interuertisset, idq; Sylla indigne fer
ret, inq; senatu rationem ab eo exigeret: progressus cōtem
ptim admodum, rationem se redditurum negauit, suran
autem præbiturum, id quod pueri solent cum in lusion
pilæ errauerunt. Inde Sura dictus est. Alio tempore cun
reus esset, ac corruptis pecunia quibusdam iudicibus, suf
fragijs duobus absolueretur, Inutiles se sumptus in alter
iudicum corrumpendo fecisse dixit, satisque fuisse, si vn
sententia absolueretur, Hunc tali ingenio præditum, &
Catilina excitatum, insuper vana spe & confictis vaticina
tionibus impostores quidam & præstigiatores perdebant
oracula emendita pro Sybillinis versibus cantantes, quibu
indicaretur in fatis esse, vti tres Cornelij Romæ omniun
domini essent: ex his duos Cinnam & Sullam. expleuisse ian
fatum: tertium esse hunc Cornelium, ei diuinitus domina
tionem offerri: modo acciperet, neque cunctando, vt Cati
lina, occasiones perderet, Ob id nihil iam humile, nihil vil
Lentulus cogitabat, Statuerunt ergo senatum vniuersun
trucidare, & quotquot præterea possent ciues, vrbem incen
dere, nemini omnino parcere, præterquam Pompeij libe
ris: hos rapere & detinere obsidum loco, per quos transige
re cum Pompeio possent. iam enim constans rumor tene
bat, eum magno cum exercitu aduentare. Nox ad rem istan
peragendam definita fuit vna Saturnalium: gladij, stuppa
& sulphur in Cethegi domū comparata: centum viri ad sin
gulas vrbis partes singuli destinati, vt certis interuallis si
mul accensa vrbs vndique conflagraret: alij ordinati, qui a
quæ ductus obthurarent, & aquam petentes necarent. For
te tum Romæ erant duo legati Allobrogum. quæ gens tun
maxime affligebatur, Romanorumq; dominationem ægr
tolerabat. Hos Lentulus existimans vtiles sibi fore ad con-

citan

itandam Galliam coniurationis ſocios effecit, literasque
is ad ſenatum Allobrogicum & Catilinam dedit liberta-
em illi promittens, hunc hortans, vt ſeruis libertate dona-
s ſtatim Romam peteret: miſſus vna cum ijs ad Catilinam
ui literas perferret T. quidam Crotoniata. Hæc hominum
tilium, & qui plerunque inter pocula & ſcorta colloque-
ntur, conſilia, Cicero vigili ſobrioque animo & ſummo
udio ſolertiaque indagans, multosque habens, qui in ſpe-
landis extrinſecus eorum conatibus ſe adiuuarent, cum
ultis quoque eorum, qui ſocij coniurationis videbantur,
culte colloquens, eorumque indicijs credens, de re cum
llobrogibus communicata certior eſt redditus: noctuque
liuuantibus occulte etiam Allobrogibus, Crotonienſem
um cum literis per inſidias intercepit. Orto primum ſole
templum Concordiæ ſenatum conuocauit, ibique & li-
ras recitauit, & indicia deferentibus audientiam fecit. Re-
lit etiam Iunius Silanus, eſſe qui audierint Cethegum di-
ntem, tres conſules & quatuor prætores interfectum iri:
his germana Piſo vir conſularis. C. autem Sulpicius præ-
rin domum Cethegi miſſus, multa ibi iacula & arma,
urimos gladios ſicasque recens acutas reperit. Tandem
otoniata accepta publica fide in ſenatu omnem rem ex-
ſuit. Ita conuictus Lentulus, præturam eiurauit: depoſi-
q; in ſenatu prætexta, veſtem fortunæ ſuæ conuenientem
mpſit: isque & ſocij eius in liberam cuſtodiam prętoribus
diti ſunt. Cum iam adueſperaſſet, populusque frequens
ſpectaret, progreſſus Cicero ciuibus rem narrauit, ab ijsq;
domum amici cuiusdam vicini deductus eſt: ſuam enim
ulieres obtinebant, arcana Bonæ Deæ ſacra celebrantes.
hoc quotãnis, in domo cõſulis, & ſacrificium præſentib.
ſtalib. à matre vel vxore conſulis peragitur. Ingreſſus eam Sacra Bonæ Deæ.
domum Cicero, paucis admodum præſentibus, ſecum
omodo agendum cum deprehenſis eſſet deliberabat. Nã
ab extremo, & tali facinore digno ſupplicio abhorrebat,
m ob innatam humanitatem, tum quod verebatur, ne
teſtate ſua luxuriare, inſolentiusque in ſultare videretur
is nobiliſſimis, & amicos potentes habentibus: & ſi cle-
entius eos tractaſſet, imminens ab ijs periculum refor-
idabat: videbat enim niſi mortis ſupplicio affectos
on quieturos, ſed accedente ad veterem nequitiam noua

ira quiduis ausuros: tum se, qui alioquin parum animosu
haberetur, mollem timidumque iudicatum iri. His illo cu
ris distracto, mulieribus sacrificantibus ostentum est fact
Ara enim, cum iam sopitus putaretur ignis, ex cinere & cr
matis corticibus flammam copiosam splendidamq; edidi
ob hanc reliquis metu diffugientibus, Vestales Terentia
Ciceronis vxorem celerrime ad maritum accedere, & qu
pro salute patriæ cogitaret agere iubere, hortatę sunt: flam
mam enim à Dea editam multum illi ad salutem & glor
am momenti polliceri. Terentia autem mulier minime d
missi aut timidi ingenij, sed animo elato prædita, & quæ(
ait Cicero) magis à marito partem publicarum curarum a
ciperet, quam domesticarum in eum conferret, vt iussa er
fecit, virumque aduersum reos incitauit. Idem fecerunt (
frater, & P. Nigidius, quem Cicero in studijs Philosoph
socium habuit, eoq; inter reip. negocia plurimum est vsu
Coniurati vt supplicio affecti. Postridie cum in senatu de supplicio coniuratorum sente
tiæ dicerentur, Silanus, qui primus interrogatus erat, ce
suit abductos in carcerem vltimo supplicio esse afficiend
Huic suffragati sunt omnes, vsque ad C. Cæsarem, qui dei
de dictator factus est. Is tum primum fundamenta suoru
iaciens incrementorum, iamque eam in spem & viam i
gressus, qua res Romanas in suam vnius potestatem infe
oribus temporibus redegit, cum lateret reliquos, non fefe
lit Ciceronem, coniurationi fauens: multas enim suspici
nes collegit Cicero: nullũ tamen ad conuincendum suffic
ens indicium consequi potuit: neque desunt qui tantũ no
ab eo deprehensum Cæsarem subterfugisse dicant. alij co
sulto præteritum in detegenda cõiuratione Cæsarem à C
cerone affirmant, amicos eius & potentiam metuente, &
nimaduertente id, quod in promptu erat omnibus vider
potius fore vt coniurati propter Cæsarem salute donare
tur, quam is propter eos supplicio afficeretur. Is igitur C
sar iussus sententiam ferre, pronunciauit, Non esse neca
dos, sed bona eorum publicanda: ipsos in custodiam per
taliæ vrbes, quascunq; ad eam rem Cicero delegisset, vi
ctos tradendos, tantisper dum Catilina debellaretur. Hu
sententiæ, cum & clemens esset, & ab homine summa vi d
cendi prædito dicta, haud parum momẽti Cicero addidi
cum ipse quoque surgens in vtranq; partem disputasset:

omn

mnes amici Ciceronis Cæſaris in ſententiam inclinabāt: uam Ciceroni vtiliorem, eoque minus calumnijs eum ob-oxium fore, ſi illi non necarentur, videbant. Quo factum deo eſt, vt Silanus quoq; mutatus ſententiam ſuam retra-taret, ſeque non de nece cenſuiſſe diceret, verum carcere, uod vltimum poſſet Romano irrogari ſupplicium. Hanc ententiam primus omnium impugnauit Catulus, deinde ermonem eius excipiens Cato, & oratione vehementer ad uſpectum coniurationis faciendum Cæſarem tendens, ex-itauit animauitque ſenatum, ita vt morte damnaret reos. Tum publicationi bonorum Cæſar reclamauit, indignum ſſe affirmans, ſuę ſententiæ humanioribus capitibus repu-iatis, id vnum quod eſſet duriſſimum arripi: multiſque vr-entibus contra, ad tribunos plebis prouocauit. Sed ij non unt aſſenſi: ipſe Cicero eam partem conceſſit, publicatio-iemque remiſit. Aſſumto deinde ſenatu, damnatos adijt, uos diuerſis in locis apud prætores aſſeruatos fuiſſe dictū ſt. Primum à Palatio Lentulum per **Sacram** viam deduxit, nediumq; forum, principum virorum caterua cinctus atq; tipatus, populo autem tacito prætereunte, ac horrente co-um quæ agebantur metu, iuuenibus præſertim, qui vide-pantur quaſi ſacrificium quoddam auitum potentiæ, opti-natium cum timore & ſtupore obire. Cum per forum trāſ-iſſet, atque ad carcerem veniſſet, carnifici Lentulum tradi-dit, & necare iuſſit: deinde Cethegum, & reliquos vnū poſt alium eodem abduxit, & occidi mandauit. Videns autem multos coniurationis ſocios confertim in fore adſtare, qui ignorantes quid eſſet actum, noctem expectabant, viuere adhuc illos, & eripi poſſe putantes: magna ad eos voce, Vi-xerunt, inquit, eo enim verbo infauſtum mortis nomen e-uitare conſueuerunt. Veſperi per forum domum ſe contu-lit, non iam tacitis ciuibus, aut ordine eum comitantibus, ſed quocunq; perueniſſet cum clamore & plauſu excipien-tibus, ſeruatoremque patriæ & conditorem inuocantibus. Paſſim lucebant angiportus, lampadibus & facibus ante fo-res vbique conſtitutis. Mulieres etiam de tectis proſpicie-bant, honorandi ſpectandiq; eius viri cauſa, qui tam ſplen-dido præſtandiſſimorum virorum comitatu domum repe-teret. Quorum quidem plerique maximis geſtis bellis, triū-phis ductis, & terra mariq; auctis Romani imperij finibus

insignes inter eundum mutuo colloquebantur:fatebantu que multis quidem ducibus eius ętatis deberi à populo R mano diuitias, spolia,& potentiam accepta ferri: securit tem autem & salutem vni Ciceroni, qui tale tantumque uertisset periculum. neq; enim tam mirabile id videbatu quod conatum istum perditorum hominum repressera sontes puniuerat, quam quod maximum omnium qui v quam extiterunt motum minimis malis, & absque sediti ne ac tumultu sedauerat. Etenim pleriq; eorum, qui ad C tilinam confluxerant,vt de Lentuli & Cethegi exitu cogn tum fuit,deserto eo diffugerunt:cum reliquis ipse aduers Antonium commisso prœlio, cæsus est cum exercitu. Ne vero defuerunt,qui ob hæc Ciceronem maledictis iniurij que vexare parati essent, duces nacti eos qui insequenti a no magistratus essent gesturi, Cæsarem prætorem, Mete lum & Bestiam tribb. plebis. Hi cum paucis ante finem co sulatus Ciceroniani diebus magistratum occepissent, co cionem eum habere passi non sunt: sed in rostris subsell collocantes, conscendere eum, & verba ad populum face vetuerunt, iusseruntque vt inferiori loco magistratum m do eiuraret. Progressus ergo iurandi causa Cicero, silenti facto, non patrium, sed suum quoddam nouum iusiurand dixit: Se vtique patriæ salutem attulisse, & imperium co seruasse. idemque vniuersus populus iurauit. Qua re mag etiam Cæsar & tribb. plebis iritati, cum alia quibus co turbarent Ciceronem moliti sunt, tum legem de vocand

Cic. vt eiurauit consulatum.

17 cum exercitu ad Ciceronis potentiam dissoluendam Pom peio tulerunt. Verum eo tempore tribunus plebis M. Cat plurimum & Ciceroni,& toti ciuitati profuit, qui illorun conatibus pari potestati, maiore autem fretus gloria se op ponebat. Is & reliqua facile soluit,& pro cõcione consulati Ciceronis ijs laudibus tulit, vt & honores ei, omnium, qu Romano alicui vnquam obtigissent, maximo decerneret & patrem patriæ appellaret. Primus omnium hoc nome tulisse videtur Cicero, ita à Catone apud populum saluta tus. Cum autem plurimum eo tempore in repub. valeret, multis seipsum inuisum reddidit, nullo quidem malo faci nore sed quod seipsum identidem laudaret atque iactaret, eo multos offendens: nam neque senatus, neque populus conuenire, neque iudices poterant, quin Catilinæ & Len-

Cic. cur inuisus multis.

tuli

li inculcaretur mentio. denique libros etiam suos laudi-
us suis repleuit, orationemque suam suauissimam alio-
iin & grat ortissimam auditoribus molestam effecit, hac
luti peste quadam assiduo infectam Enimuero quãquam
a immodica teneretur arrogantia, fuit tamen ab inuidia
icuus, & cum priores, tum æquales liberalissime lauda-
it, id quod ex scriptis eius patet, &, quæ feruntur, dictis. A-
stotelem aureũ eloquentię flumen dixit: de Dialogis Pla-
nis affirmauit, Iouem, si locuturus fuisset, eo sermone vsu-
im; Theophrastum delicias suas appellare solebat: de ora-
onibus Demosthenis interrogatus quam earum pulcerri-
am putaret. longissimam, respondit Et tamen inueniun-
ır, qui cum se Demostheni fauere præ se ferant, dictum
uoddam Ciceronis inuadunt, quod is in epistola quadam
l amicum scripserit, Demosthenem alicubi in orationi-
us suis dormitare: obliti interim magnarum & admirabi-
um laudationum, quibus eum passim euehit, & quod is i-
iitatione Demosthenis orationes suas, in quas plurimum
udij contulerat, Philippicas inscripserit. Qui eodem tem-
ore doctrinæ & sapientiæ nomine illustres fuerunt, ho-
um nemo est, cuius non Cicero vel loquens de eo vel scri-
ens amice, gloriam auxerit. A Cæsare iam rerum potito
is ciuitatis Cratippo Peripatetico impetrauit? effecit e-
am, vt Areopagitæ decreto facto à Cratippo postularent,
t tanquam ornamentum vrbis, Athenis maneret, ibique
uuentutem philosophicis studijs iuformaret. Sunt & epi-
tolæ Ciceronis ad Herodem vna, altera ad filium, qua eum
ratippo se coniungere iubet. Gorgiam autem rhetorem
ncusans, quod filium ad voluptates & compotationes il-
exisset, consuetudine eius prohibet: hæc vna fere Græca-
um Ciceronis epistolarum, & alia ad Pelopen Byzantium,
biurgatoriæ sunt. Ac Gorgiam quidem haud immerito
raducit, si quidem ita prauus, vt videbatur, & luxoriosus
uit. Cum Pelope autem minus liberaliter & morose
xpostulat, neglectum eius culpa querens, ne sibi à By-
antijs honores quidam certi decernerentur. Arrogantiæ
uidem hæc sunt imputanda: sicut & illud, quod sæpe
rationis vehementia elatus decorum prodidit. cuius ge-
eris quædam perstringemus. Cum Munatium in iudi-
io defendisset, isque absolutus socium ipsius Sabinum

In laudando ingenuitas.

Dicta aliquot eius.

accuſaret, ita fertur ira euectus Cicero fuiſſe, vt in hæc ve
ba prorumperet: Nimirum tua opera, Munati, damnati
nem effugiſti, nō me multas tenebras in luce iudicibus c
fundente. M. Craſſum pro concione laudans, placuerat. I
undem cum paucis poſt diebus verbis proſcinderet, iſq
diceret, Nonne de hoc loco nuper me laudaſti? Vero, i
quit, exercitationis cauſa de vili materia declamans. Cur
que idem aliquando publice dixiſſet, nullum Craſſum R
mæ vltra ſexageſimum annum vixiſſe, idque deinde neg
ret, ac diceret, Quanam ego id de cauſa locutus eſſem? r
ſpondit Cicero: Sciebas Romanos id libenter audituro
itaque ijs verbis gratiam eorum captaſti. Eidem probari
bi Stoicorum ſententiam ferenti, qua virum bonum aiu
eſſe diuitem, Vide, inquit, ne id tibi magis arrideat, quod
mnia dicunt ſapientis eſſe. nam auaritiæ crimine Craſſ
18 notabatur. Alter filiorum Craſſi Axio cuidam erat forr
ſimilis, ideoq; mater eius male audiebat, quaſi cum eo ad
terium feciſſet. Eius cum quædam oratio in ſenatu placu
ſet, interrogatus Cicero quid ſibi videretur, Græce reſpo
dit, Axius Craſſu. Eſt autem Axius Græcis, quod Latinis
gnus: itaque bifariam intelligi id dictum poterat, vt is v
dignus Craſſo acciperetur, vel Axio patre natus. Craſſo p
vero filio ſubditus videretur. Abiturus in Syriam Craſſu
malensque amicum quam inimicum relinquere Cicer
nem, blande eum compellauit, & velle ſe cum eo cœna
dixit: atque eum Cicero comiter accepit. Paucis poſt di
bus de Vatinio, inimico & ipſo amici ad Ciceronem ret
lerunt reconciliari eum & in gratiam amicitiamque red
re velle: tum Cicero, Numnam, inquit, Vatinius quoque
pud nos vult cœnare? Eundem Vatinium cauſam agenten
tumidum vocauit oratorem: quod collum ſtrumoſum h
beret. Cum eum mortuum eſſe audiuiſſet, & mox cer
cognouiſſet eum viuere, Male, inquit, pereat, qui ma
mentitus eſt. Cæſare legem ferente de agro Campano m
litibus diuidendo. cum multi in ſenatu id ægre ferrent,
quidam Gellius decrepitæ iam ætatis dixit, Nunquam id
viuente futurum. tum Cicero: Expectemus, ait, non eni
longam dilationem petit Gellius. Erat quidam Octauiu
qui Afer domo putabatur, huic quodam in iudicio Cic
ro, cum à ſe exaudiri neganti, Atqui, inquit, auris tua fo

mi

ine non caret. Metello Nepoti obijcienti, plures eum te-
imonio dicendo perdidisse, quam patrocinando seruas-
, fassus est ita rem habere: plus enim sibi fidei quam fa-
undiæ esse. Adolescenti cuidam, qui in placenta venenum
edisse patri ferebatur, minanti se conuicium ipsi factu-
m; Cicero, Id malim, inquit, quam placentam. Cum P.
estio aduocatus in iudicium cum alijs nonnullis venisset,
estiusque neminem pro se quicquam dicere pateretur, sed
se omnia vellet, cum eum iam absolutum iri à iudicibus
ppareret, & sententiæ ita ferrentur, Cicero eũ ita nota-
it: Vtere hodie, Sesti, tempore, cras enim priuatus eris.
Cottam hominem indoctum & hebetem, sed qui iurispe-
tus videri vellet, in quadam causa testem citauerat. is cum
ihil se scire diceret, Fortassis, ait Cicero, de legibus & iure
e interrogari putas. Metello Nepoti in contentione qua-
am sæpenumero quærenti, Quis fuit tuus, ô Cicero, pa-
er? At talem, inquit, interrogationem vt tibi sit quam mi-
i respondere, difficilius, mater tua fecit, mater enim Me-
elli impudica existimabatur. Ipse Nepos homo erat leuis,
t qui aliquando tribunatu plebis subito deserto ad Pom-
eium in Syriã nauigârit, ab eoq; inconsultius redierit: se- 19
eliens autem Philagrum præceptorem suum studiose, cor-
um lapideum monumento eius imposuit. Hoc, Cicero
it, prudenter fecisti: magis enim volare te, quam loqui do-
uit. M. Appio in actione cuiusdam causæ præfante, oratum
e ab amico, vti diligentiam, facundiam, fidemq; adhibe-
et: tu vero, inquit Cicero, ferreus es, qui ne vnum quidem
storum, quæ amicus petijt, adhibueris. Enimuero inimi-
os aut aduersarios acerbioribus insectari dicterijs, orato-
ium videtur: proximum vero quenq; risus captandi gratia
offendendo, multorum in se odia concitauit. cuius generis
etiam pauca adscribam. M. Aquilium, quod is duos gene- 20
os exules haberet, Adrastum vocabat. L. Cotta, homine vi-
nosissimo, censuram gerente consulatum petebat Cicero:
sitiensque cum bibisset amicis circumstantibus, Recte, in-
quit, à vobis factum est. metuebatis enim ne mihi quod a-
quam biberem, censor, si vidisset, irasceretur. Voconio ob-
uiam factus, tres insigniter deformes filias ducenti secum,
versum hunc prouinciauit,

Phœbo haud sinente hic seminauit liberos.

M. Gel-

M. Gellio, qui videbatur non ingenuis parentibus ort
magna & clara voce literas senatui recitante, Ne miren-
ni, ait, ipse quoq; vnus est eorum qui proclamarunt. Cu
21 Faustus Sylla, magni illius dictatoris Syllæ F. magnam b-
norum partem decoxisset, & ære alieno pressus bona qu-
22 dam proscripsisset, Hanc sibi melius placere, quam pat-
nam proscriptionem dixit. Hac dicacitate multos sibi in-
micos parauit: Clodiusq; cum alijs aduersus eum conspi-
uit, nactus huiusmodi occasionem. Erat Clodius patric
genere natus, iuuenis audax & insolens. Is cum Pompeia
Cæsaris amaret vxorem, inque huius domo mulieres sac
Bonæ Deæ (quæ viris adiri spectariue nefas) peragerent: v-
stitu & habitu psaltriæ sumpto occulte se ingessit, spera
se quod adhuc imberbis esset, latere posse, & ita per muli-
res ad Pompeiam venire. Cæterum noctu in tam ampla
ingressus domum, cum transituum esset ignarus, hinc at
hinc oberrans ab ancilla Aureliæ (mater hæc erat Cæsari
conspectus est: iussusque nomen edere, & loqui coactu
quærere se Auram Pompeiæ pedissequam dixit. Ancilla vo-
ce maris cognita exclamauit ac mulieres conuocauit: a-
que illæ foribus clausis omnia loca perscrutatæ, Clodiu
deprehenderunt, qui in cubiculum ancillæ, qua cum in-
23 gressus fuerat, confugerat. Hac re diuulgata Cæsar nun-
cium vxori remisit. Clodium pollutorum sacrorum postu-
24 lauit*. Erat sane amicus Clodij Cicero, eiusque in nego-
cio Catilinario promptissima opera, & custodia corpori
vsus fuerat Verum tunc eo crimen ita depellente, vt affir-
maret se tempore sacrorum istorum longissime ab vrbe ab-
fuisse, testimonium Cicero contra tulit, Clodum tum a
se domum suam venisse, ac de quibusdam rebus collocu-
tum affirmans. Erat quidem hoc verum, sed Cicero videtu
non tam veritatis studio, quam vt se vxori Terentiæ pur-
garet; testimonium dixisse. Infensa enim Clodio Teren-
tia erat propter sororem eius Clodiam, quam Ciceroni nu-
bere cupere suspicabatur, idque agere per Tullium quen-
25 dam, qui Ciceronis socius atque familiaris crebro ad Clo-
diam in propinquo habitantem commeabat. itaque vxor
morosa, & marito imperans, perpulit eum vt Clodium te-
stimonio premeret. Multi etiam alij præstantissimi viri
Clodium peierasse, falsum commisisse, ambitus fontem

Clodii flagitia.

esse,

isse, ac mulieres ab eo corruptas testati sunt. Lucullus etiam ancillas ad quæstionem præbuit, quæ eum cum sorore atu minima, dum ea vxor sua fuit, rem habuisse dicebant. enebat fama cæteris etiam duabus sororibus corpus eum iscuisse: Terentiæ nimirum, quæ Marcio Regi, & Cloiæ, quæ Metello Celeri nupta fuit, quam & Quadrantaiam appellabant, quod amator quidam ipsi quadrantes æreum nomisma est, omnium minimum) in loculis pro rgento miserat. Propter hanc præsertim male audiebat lodius. Verum populo se testibus illis & aduersarijs oponente, iudices sibi metuentes præsidio se cinxerunt, pleique etiam tabulas confusis literis scriptas intulerunt: luribus tamen visus est absolui Clodius suffragijs. Largione autem corrupti ferebantur. Itaque Catulus iudicibus tis obuiam factus, Vere, inquit, securitatis causa præsidim petijstis: metuebatis enim ne quis vobis nummos eriperet. Cicero, cum ei Clodius obijceret testimonio ipsius dem à iudicibus non habitam, At vero, ait, mihi XXV. iuices crediderunt, qui te damnauerunt: tibi XXX. non rediderunt, qui te non nisi prius accepta pecunia absoluerunt. Cæsar quidē vocatus testimonium aduersus Clodium on dixit. seque vxorem pro adultera habere negauit: repuiasse autem eam, quod Cæsaris coniugium non facto modo turpi, sed etiam fama sinistra vacare debeat. Absolutus lodius, ac tribunus plebis creatus, statim Ciceronem inectari cœpit, & contra eum omnes res, omnes homines oncitare: itaque plebem sibi legibus gratis deuincire, consulibus magnas prouincias, nempe Pisoni Macedoniam, 26 Gabinio Syriam decernere, multorum inopum manum ontrahere, quorum opera propositum conficeret, seruos rmatos secum habere. Summa tum potentia Crassus, Pompeius, ac Cæsar valebant. Ex his Crassus Ciceronem palam mpugnabat, Pompeius eum ludificabatur, Cæsar cum exercitu in Galliam iturus erat. Hunc, quanquam non amicum, sed ob Catilinariam rem simultatibus adhuc durantibus, Cicero subijt, orauitque vt se legatum in bellum secum duceret. Annuente Cæsare, Clodius videns Ciceronem ex tribunatu suo elapsurum, simulauit se cupere cum eo in gratiam redire, Terentiæ maiorem culpæ partem imputans, Ciceronisque mentionem honestam identidem faci-

Iudicium constupratum.

Clodij tribunatus.

Cicero in exilium actus.

faciens, ac præ se ferens, non odisse eum se, aut male ei v
le, sed esse de quibus cum ipso amice & leuiter queratu
Hac arte effecit, vt omni excusso metu Cicero, legatione
Cæsarianam detrectaret, rursusq; ad Rempub. se conferr
Ea re irritatus Cæsar Clodium confirmauit, Pompeium
Cicerone abalienauit, atq; ipse apud populum testatus e
Videri sibi contra leges Lentulum & Cethegum reliquo
indicta causa necatos. Huius enim rei causa Cicero post
labatur. Is itaque tum reus factus, & periclitans, vestem m
tauit, comaque profluente obambulans populo supplic
bat. At Clodius hominum petulantium & temerarioru
caterua stipatus, vndiq; in angiportibus ei occurrebat, q
contumeliose mutatum Ciceronis habitum exagitant
sæpe etiam luto & lapidibus iacientes supplicationes ei
impediebant. Enimuero Ciceroni primum vniuersus fe
equestris ordo, vestem vna mutans, & haud pauciores v
ginti millibus iuuenes promissis crinibus ei in deprecan
aderant. Deinde cum senatus conuenisset, vt populum v
uti in publico luctu squalidum amictum sumere. S. C. iub
ret, eique rei consules repugnarent, Clodius autem cum a
matis ante curiam oberraret: haud pauci Senatores for
excurrerunt, vestes dilacerantes suas & vociferantes. Q
aspectus cum nullam misericordiam, nullam verecundia
moueret, Cicero cum aut exulandum sibi, aut rem ferro d
cernendam sentiret, coactus est Pompeij implorare aux
lium, qui tũ dedita ad hoc opera se in agros apud Albanu
subduxerat. Ad hunc primo Pisonem generum suum mis
deinde ipse adijt. Pompeius vt de aduentu eius cognouit,
conspectum venire non sustinuit, verecundia eius viri pe
culsus, qui pro ipso grauia sustinuisset certamina, & in ip
us gratiam multa egisset: sed tum Cæsare socero ita vole
te prodito officio referendæ gratiæ eum destituit, ac per
liud ostium elapsus congressum eius euitauit. Ita prodit
desertusq; Cicero ad consules confugit: quorum Gabiniu
semper se difficilem præbuit, Piso autem humanius coll
cutus, suasit vt cederet, impetuiq; Clodiano se subducere
mutationem temporum æquo animo ferret, rursusque p
triam seditionibus & malis ipsius causa obiectam seruare
Hoc responso accepto, cum amicis deliberauit: ex his Lu
cullus manere iubebat, vt victoria potiturum: alij fuger

mo

ox enim populum furore & scelerib. Clodij saturatum,
:siderio ipsius captum iri. Horum sententia approbata
icero signum Mineruæ, quod diu domi dedicatum ha-
ierat, atque coluerat, in Capitolium portauit, ibique de-
cauit, hac inscriptione, MINERVAE VRBIS CVSTO-
I. Deinde comitibus ab amicis acceptis, circa mediam
ɔctem vrbe exiuit: ac per Lucaniam pedestri itinere con-
ndit, Siciliam petens: Postquam fugisse eum innotuit,
lodius de exilio eius fert, edictumque proponit, quo a-
ıa & igni ei interdiceretur, neque tecto eum recipere in-
ı quingentesimum ab Italia miliare licitum esset. Nemo
re id edictum curauit, reuerentibus omnibus Cicero-
:m, omnique officio prosequentibus. Hipponij, quæ vrbs
t Lucaniæ, & nunc Vibo dicitur, Vibius homo Siculus,
ii & alios multos fructus amicitiæ Ciceronis percepe-
t, & ab eo consule præfectus fabrûm factus fuerat, veni-
ıtem domo non recepit, pollicitus tamen est se ei locum 27
agro, vbi lateret, designaturum, C. autem Vigilius Sici-
æ prætor, qui plurimum Cicerone vsus erat, missis lite-
; ei Sicilia interdixit. Debilitato eam ob rem animo, Brũ-
ısium perrexit, atque inde vento secundo Dyrrhachium
:ctus, cum ventus ab alto contrarius incidisset, retro vn-
: venerat auectus est, deinde rursus traiecit. Ferunt cum *Prodigium.*
m littus apud Dyrrhachium attigisset, essetque in terram
gressurus, simul & motum terræ extitisse & mare æstu re-
:o absorptum: indeque collegisse diuinos homines, haud
iu eum exulaturum, quod ista signa essent mutationis.
Quanquam autem multi ad eum beneuoli viri conueni-
ent, Græciæq; vrbes certatim officijs prosequerentur: mœ-
:us tamen, & in summo dolore viuebat, crebro ad Italiam,
t infeliciter amantes ad amasias, respiciens, animo cala-
nitate plane deiecto, quod de viro ita in optimis studijs
iu multumque versato nemo sibi pollicitus fuisset. Atqui
requenter ipse ab amicis postulabat, vt non oratorem se
erum philosophum appellarent; nam se philosophiam, vt
:m, sibi proposuisse: arte oratoria tanquam instrumento
ı rebus publicis tractandis vti, Sed profecto ea vis est glo- 28
iæ, vt eius studium eorum qui in repub. versantur ex ani-
nis doctrinam, veluti tincturam aliquam eluere possit, af-
ectusque multitudinis ob consuetudinem in ijs effingere:

ddd nisi

nisi si quis admodum cautus ita cum hominibus agat, vt i-
rum non affectionum quæ eas sequuntur, particeps esse fi-
deat. Clodius eiecti Ciceronis villas & domum incendit, i-
que ea area ædem Libertatis ædificauit: bona eius vendit-
uit, quotidie præcone ea proclamante: Sed nemo quicq-
emebat. Terrori exinde optimatibus esse cœpit populu-
que cuius libidini & temeritati habenas laxarat, secum tr-
hens, ipsum etiam Pompeium adortus est, quædam a
eo dum bella gereret constituta rescindens. Quapropt
Pompeius infamia laborans, incusare seipsum, qui Cicer-
nem proiecisset, mutatoque consilio in omnes se part
vertere, & reditum ei amicorum opera machinari. Cu
intercederet Clodius, S. C. factum est, ne quā de re pub-
ca statueretur, nisi Ciceroni reditu decreto, Lentulo co-
sule, cum augesceret seditio, ita vt & in foro vulnerare-
tur tribuni plebis, & Quintus Ciceronis frater inter cad-
uera veluti mortuus lateret, animi populi mutari cœp-
runt, ac primus tribunorum plebis Annius Milo ausus c
Clodium vi in iudicium trahere. Pompeio etiam se mul
ex populo & vicinis vrbibus adiunxerunt, cum quibus il
in forum progressus, pulso Clodio ad suffragia ciues voc-
uit. Nihil vnquam tanto populi consensu decretum f-
runt, Senatus ne à populo hac in parte vinceretur, decr-
uit vt gratiæ agerentur vrbibus, quæ in exilio Ciceronei
fouissent: vtque villæ eius & domus, quæ Clodius perd-
derat, publicis sumptibus instaurarentur. Redijt Cicero d-

Reditus Ciceronis.

29 cimo sexto quam fugerat mense. Tanto autem gaudio ci-
uitates, tanto studio homines obuiam ei contenderunt, v
quod ipse postea Cicero dixit, minus quam ipsa rei verita
fuerit, se humeris Italiæ Romam reportatum. Quādo Cras
sus etiam, inimicus eius ante exilium, reuertenti studios
obuiam iuit, ac in gratiam redijt: gratificatus, vt aiunt
filio suo Publio, Ciceronis studioso. Paruo interiecto tem
pore, cum Clodium peregre abijsse deprehenderet Cice
ro, multis comitantibus in Capitolium ascendit, & tabu-
las, quibus res à Clodio in tribunatu plebis gestæ inscri-
ptæ erant, deturbauit atque perdidit. Quam rem cum ei
Clodius obijceret, & ipse diceret, Clodium contra leges à
patricijs ad plebeios transiuisse, neque eorum quæ egis-
set quicquam ratum esse: Cato moleste id tulit, ac con-
tradixit.

radixit, non quod Clodium probaret, cuius actiones ad-
nodum oderat: sed quod iniquum & violentum fore cen-
ebat, si tot Decreta & actiones Senatus rescinderet, inter
quæ & sua erat negotij Cyprij & Byzantij administratio.
Ea res fecit vt simultas inter Ciceronem & Catonem exi-
teret, quæ tamen non in apertas inimicitias erupit, sed v-
um tantum familiaritatis imminuit. Post hæc Clodium
obtruncat Milo: eaque de cæde postulatus, patronum sum-
sit Ciceronem. Senatus autem metuens ne illustri & ani-
moso viro Milone in iudicio periclitante tumultus in vrbe
xisteret, Pompeium huic & reliquis quæstionibus præfe-
it, ea lege, vt is vrbem & iudicia tuta præstaret. Pompeius
nte diem forum à summo ad imum militibus cinxit. Mi-
o itaque metuens ne insolens conspectus armatorum Ci-
ceronem perturbaret, isque eo deterius certaret in agen-
da causa consuluit ei vt lectica in forum delatus, in ea se
contineret, dum vniuersi conuenissent iudices. Cicero au-
tem erat, vt apparet, non in armis modo timidus, sed & ad
dicendum trepide accedebat, vixque titubandi & tremen-
di finem faciebat plerisque in certaminibus, prouecta iam
oratione & augescente, idemque Licinium Murenam à Ca-
tone accusatum defensurus, cum Hortensium superare
contenderet florentem tunc laude eloquentiæ, nullam
noctis partem conquieuit: ita vt nimijs curis vigilijsque
fessus, deterior seipso visus fuerit. Tum ergo ex lectica ad
dicendam pro Milone causam progressus, cum sublimi lo-
co Pompeium tanquam in castris sedere, arma circumiecta
foro splendere conspexit, conturbatus ægre tandem dicen-
di initium fecit, corpore ante toto tremente, ac voce sup-
pressa, cum quidem ipse Milo fortiter sane constantique
animo adstaret, dedignatus etiam comam alere, aut pul-
lam vestem induere: quod quidem haud parum fecisse ad
damnationem eius videtur. Verum hoc tamen iudicio fa-
ctum est vt magis amicorum studiosus quam timidus cre-
deretur Cicero. Augur in locum Crassi iunioris apud Par-
thos interfecti creatus est. Sortitus deinde prouinciam Ci-
liciam, & exercitum duodecim peditum millia, equites bis
mille sexcentos continentem, Roma nauigauit. Man-
datum ei erat, vt Cappadociam Regi Ariobarzani be-
neuolam & obedientem redderet. Non hæc modo ita

Milo Clodium cadit.

Ciceronis in Cilicia res gestæ.

absque bello confecit, vt reprehendi à nemine posset: (
& Cilices ob Parthicam Romanorum cladem, & res nou
in Syria existentes mansueta prouinciæ gubernatione co
tinuit. Munera regibus offerentib. repudiauit: cœnas pr
uincialibus remisit, quotidie autem ipse vrbaniores ex il
conuiuio non sumptuoso quidem, sed liberali tamen a
hibebat. domus ipsius nullo ianitore tenebatur, neq
ipsum cubantem conspexit quisquam, sed prima luce an
domum suam stans aut obambulans salutantes excipieb
Ferunt eum neque virgis cecidisse quenquam, neque vest
vllius deripuisse, neq; conuicium per iram fecisse cuiqua
neminem etiam contumeliose mulctasse. Cum inuenis
multos peculatus per prouinciam factos, cum ijs quæ s
repta erant restituendis vrbes ditauit, tum ijs qui abla
redderent nullo præterea supplicio affectis integram
31 mam conseruauit. Bellum quoque attigit, latronibus q
Amanum montem insederant profligatis: eiusque rei ca
32 sa imperator à militib. est appellatus. *Cœlio* autem orat
ri petenti, vt sibi ad ludos quosdam pantheras mitter
ostentans res à se gestas ita rescripsit.: Non esse panthe
in Cilicia, sed omnes diffugisse in Cariam, quod ægre f
rent omnibus alijs pacatis se vnas bello infestari. E proui
cia decedens Rhodum appulit. Athenis autem desider
actæ olim ibi vitæ aliquantisper commoratus, cum doct
simisque viris collocutus, amicis & familiaribus salutat
dignisque honoribus à Græcis acceptis Romam reuers
est, iam Republica velut ex inflammatione quadam in be
lum erumpente ciuile. Ibi cum in Senatu de triumpho
decernendo agerent, Iucundius sibi fore dixit composit
Studium pacis. discordijs *Cæsaris* triumphantis currum sequi. Priuati
quoque & Cæsarem per literas, & Pompeium coram d
precans, autor pacis fuit, mitigare vtrunque & placare te
tans. Postquam insanabile malum esse vidit, & Cæsare ad
uentante Pompeius non substitit, sed cum multis & boni
viris Roma cessit: in hac quidem fuga Cicero non fugit, ad
eoque Cæsari visus est accedere. Et vero constat diu eun
consilij eum incertum fuisse, grauiq; solicitudine in vtran
que partem distractum. Scribit enim in epistolis: Quo m
vertam? cum Pompejus quidem gloriosam & honestam
belli causam habeat, Cæsar autem rem melius gerat, ma-
gis-

que suæ & amicorum saluti consulat. quem fugiam
beo, non autem ad quem confugiam. Cum Trebatij, v-
us de amicis Cæsaris, epistolam accepisset, quæ ostende-
t Cæsaris eam esse sententiam, debere Ciceronem o-
uino sibi se adiungere, eandemque spem sequi: si tamen
senectutem à bello abhorreret, in Græciam proficisci,
ab vtraque parte remotum ibi quietem agere miratus
æsarem ipsum nihil scripsisse, respondit, Nihil se suis re-
s gestis indignum commissurum. Cæterum profecto
Hispaniam Cæsare, statim ad Pompeium nauigauit. Ad- *Pompeium*
ntus eius gratus omnibus alijs fuit. Cato autem priua- *sequitur.*
ieum grauiter obiurgauit, qui se Pompeio adiunxisset.
quidem dicebat honeste non potuisse eam, quam ab ini-
delegisset, reipublicæ constitutionem deserere. Cice-
nem autem, qui & patriæ & amicis vtilior fuisse potue-
si neutram partem secutus ad euentum se accommo-
sset, inconsulte & nulla necessitate hostem Cæsaris fa-
m ad tanti periculi societatem venisse. Cum hoc Ci-
onem vt consilij pœniteret effecit, tum quod nulla ma-
in re opera eius Pompeius vtebatur. in causa fuit ipse
cero, non negans se pœnitere facti sui, & apparatum
mpeij exagitans, occulteque consilia eius improbans, &
cetijs dicterijsque in socios non abstinens, ac cum ipse
tero vultu in castris circumiret, subinde alijs ridendi *Dicteria in*
casionem intempestiue obijciens. Non ab re est, quæ- *Pompeij ap-*
m eius generis narrare. Domitio hominem belli impe- *paratum.*
um militari imperio præficere volenti eiusque morum
obitatem & temperantiam laudanti, Cur ergo, inquit,
n eum liberis tuis tutorem seruas? Laudantibusquibus-
m Theophanem Lesbium fabrûm in castris præfectum,
od Rhodios de amissa classa pulchre esset consolatus,
agnum vero, inquit, bonum est, Græcum habere præfe-
m. Cum Cæsari pleraque succederent, & is Pompeia-
s quasi in obsidione haberet, Lentulo dicenti audisse se
icos Cæsaris tristes esse, Ais, inquit, eos à Cæsare dissen-
e. Marcio cuidam, qui recens ex Italia cum venisset, ru-
orem Romæ esse ferebat Pompeium obsideri, Ergo, in-
it, propterea huc nauigasti, vt coram ipse spectans cre-
es. Post acceptam cladem Nonio affirmante, bonam
m restare, superesse enim septem aquilas in castris Pom-

Pompeij. præclare cum dicere respondit, siquidem adu
sus graculos bellum gereretur. Labieno ex vaticinatio
bus quibusdam asseuerante, omnino victoriam Pomp
fore: Nunc ergo, inquit, quod amisimus castra nostra,
dolo quodam bellico a nobis factum est. Enimuero pug
apud Pharsalum facta, cui Cicero ob inualetudinem n
interfuit, & fugato Pompeio, Cato qui Dyrrhachij m
gnas copias & numerosam classem habebat. Ciceroni
mirum legibus & ob dignitatem consularem se præsta
tiori, imperium detulit. Quod cum recusaret Cicero, &
mnino cum illis amplius militare subterfugeret, Pompe
iunior & amici proditorem eum vocantes, & gladios str
gentes occidissent, nisi Cato obsistens eum cædi eripuiss
& ex castris amandasset. Cicero Brundusium appulit, i
que Cæsarem præstolatus est, ob negocia Asiatica & Æ
ptia morantem. Qui vt nunciatus est Tarentum applic
se, atque inde terrestri itinere Brundusium proficisci,
currere ei statuit, non quidem admodum diffidens, sed
ritus tamen nonnihil in tot hominum conspectu victo
hostis animum experiri. Verum ille metus superuacan
fuit. Cæsar enim vt eum longe ante alios occurrere sibi
dit, ex equo descendit, hominemque salutauit: cumque
solo colloquens per multa stadia processit. Exinde const
ter eum honore & beneuolētia prosecutus est: adeo, vt l
dationi quoque Catonis ab eo scriptæ respondens, vit
& orationem Ciceronis, vt Periclis maxime & Theram
nis similia laudaret. Oratio Ciceronis Cato, Cæsaris A
ticato inscribitur. Q. etiam Ligario accusato, quod in
stium Cæsaris numero fuisset, ac Cicerone eum defend
aggresso Cæsarem dixisse ferunt: Quid obstat, quo mi
aliquandiu Ciceronem audiamus orantem? nam Ligar
sane iam pridem malus homo & hostis est iudicatus.
vero orsus dicere Cicero mirifice animos mouit, & ora
cum varietate affectuum tum venustate mirabili cre
varios in Cæsaris vultu colores apparuisse, neque fe
lisse eum animum varias in partes versantem: & tand
cum ad Pharsalici prœlij mentionem orator, peruenis
victum animi perturbationibus contremuisse corpore
quasdam schedas manibus ei excidisse. Ligarium quid
vi eius orationis expugnatus absoluit. Porro reipubl

Cæsar Ciceroni ignoscit.

f

: forma mutata, & omnibus in potestatem vnius reda-
is, Cicero publicorum negociorum dimissa cura, adole- *Cicero ocio se*
entibus philosophiæ studiosis vacauit: eorumque fe- *dedit.*
consuetudine (erant enim nobilissimi & primarij) ite-
m in vrbe plurimum valuit, Occupabat autem suam ope-
m in scribendis philosophicis Dialogis, vel conuertendo
iquid de Græco, & vocabulis Dialecticorum ac Physico-
m in Latinum sermonem transferendis. Hic enim est, vt
rhibent, qui de Græcis nominibus visa, assensionem, as-
nsionis retentionem, perceptionemq; , tum indiuiduum,
cuum, & multa horum similia aut primus expressit, aut
axime omnium Romanorum vsitata & nota reddidit,
o Græcis vocibus Latinas commodis translationibus aut
js proprietatibus effingens. Sua in scribendo carmine fa-
itate animi causa vtebatur: fertur enim quoties ad eam
m se dedisset, vna nocte quingentos versus fecisse. Eius
mporis maiorem partem in prædio suo apud Tusculum
igens, amicis scribebat, Laertæ vitam se viuere: siue ita
cabatur, siue omnino præ ambitione immodico reipubl.
siderio ardens, præsentem rerum statum inique ferebat.
iro autem in vrbem veniebat, idque colendi Cæsaris cau-
: princepsque erat eorum, qui honores ei decernerent,
uique aliquid in laudem eius, & rerum ab eo gestarum
cere studerent. Cuius generis est, quod de Pompeij sta-
is, quæ cum ab alijs deiectæ essent, iussu Cæsaris restitu-
erant, dixit, Ea humanitate sua Cæsarē Pompeij statuas
exisse, suas vero fixisse. Cum autem animum induxisset
(vt traditum est) Romanam historiam conscribere, multa-
ue ei operi de Græcis rebus immiscere, & omnes eorum
bulas narrationesque inserere, multis publicis priuatis-
ue casibus aduersis impeditus est. quorum tamen maiori *Terentiam*
arti causam ipse videtur præbuisse. Primum cum Teren- *repudiat.*
a diuortium fecit, quod tempore belli ab ea ita neglectus
uisset, vt & necessario viatico destitutus dimitteretur, neq;
euertens in Italiam sui eam curam gerentem reperiret,
am neque Brundusium ipsa venit, cum diu ibi Cicero mo-
aretur: & filiæ eo proficiscenti adolescentulæ ad tam lon-
um iter neque comitatum, neq; sumptus, vt par erat, præ-
uit quin & domum Ciceronis inanem omnium rerum
acuamque redegit, multis insuper nominibus factis, gra-

uique ære alieno conflato. Hæ sunt, quæ honestissimæ
runtur eius diuortij causæ: quas ipsas neganti veras esse T
rentiæ, defensionis argumentum præbuit, ducta non m
to post virgine. Id amore formæ factum Terentia sparg
bat rumorem: Tiro libertus Ciceronis, vt esset, qui æs al
num dissolueret. Erat enim puella diues admodum, eiu
bona fidei suæ commissa Cicero hæres ab ea scriptus s
uabat: & cum magnam pecuniæ summā deberet, persu
sum ei ab amicis est, vt eam duceret, ipsiusque pecunia c
ditoribus satisfaceret. Antonius in Philippicarum refu
tione nuptiarum earum mentionem faciens, eiecisse eu
mulierem ait, apud quam consenuisset: eleganter Cicer
nem notans, quod a negocijs & bello ociosus domi sem
Tullia mors. hæsisset. Paulo post nuptias istas filia Ciceronis in partu
pud Lentulum perijt, cui post Pisonis mariti prioris m
tem nupserat. Ad consolandum vero Ciceronem vndiq
philosophi conuenerunt. Nam nimis quam grauiter eu
casum ferebat, adeo vt vxorem quoq; repudiarit; qu
morte Tulliæ voluptatem cepisse videbatur. Hoc mo
res domesticæ Ciceronis habebant. Coniurationis aute
in Cæsarem particeps non fuit, quanquam summus Bru
amicus esset, neque eo quisquam præsentē statum iniqui
ferret, amissamue rempub. magis desideraret. Verum i
cum ingenium Ciceronis metuebant, natura timidum: tu
ætatem, qua etiam fortissimorum hominum audacia de
cit. Interfecto Cæsare, & amicis cæsi coeuntibus, cum p
riculum esset ne ciuitas denuo bello intestino concute
tur, Antonius consul senatu conuocato de concordia pa
cis verbis dixit. Cicero autem copiosam, & tempori illi c
gruentem orationem habuit: persuasitq; senatui, vt Ath
mensium exemplo obliuionem eorum, quæ de Cæsare
cta essent, sancirent: Brutoq;, & Cassio. ac socijs eorum pr
uincias decernerent. Sed horum nihil perfectum fuit. Na
populus cum vltro ad miserationem Cæsari trucidati d
ceretur, vt funus efferri per forum vidit, Antonio insup
vestem eius cruore oppletam & plurimis vulnerib. disc
sam ostentante, ira ad furorē concitatus p forum percuss
res Cæsaris quæsiuit: arreptoque igne ad domos eorum a
currit, easq; inflāmare conatus est. Illi hoc euitato peric
lo, quod præuiderant, & se contra munierant, cum mul
al

dia & magna imminere viderunt, vrbe cesserunt. Statim vero Antonius elatus, omnibus terrori fuit, tanquã regnum inuasurus : maxime autem omnium Ciceroni, cuius cum redintegratam in ciuitate potentiam videret, Brutiq; amicum esse nosset, præsentiam eius moleste ferebat. augebant odium simultates iam ante ob vitæ & morum dissimilitudinem obortæ. Hæc metuens Cicero, statuit cum Dolabella in Syriam legatus proficisci. Cum autem consules post Antonium designati Hircius & Pansa, boni viri, & Ciceronis imitatores, orarent ne ipsos desereret, promitterentque se præsente eo Antonium oppressuros: neque fidens eis plane, neque diffidens, iusso valere Dolabella, cum Hircio & Pansa pactus se æstatem Athenis acturum: cumque ipsi cõsulatum occipissent rediturum, solus nauigauit. Mora autem nauigationi iniecta, cum (vt fieri assolet) noui Roma afferrentur nuncij, Resipuisse Antonium, & mirifice mutatum omnia secundum voluntatem senatus agere: id modo ad optimum reipublicæ statum deesse, quod ipse Roma abesset: seipsum propter nimiam culpans timiditatem, reuersus est Romam. Prima spes non sane eum fefellit. tanta enim multitudo ei obuiam effusa est, vt totus fere dies excipiendo eum dextrasque iungẽdo apud portas exactus sit. Postridie ab Antonio senatus conuocatus est, atque ipse etiam vocatus: sed non venit, prætexens se male affecto ob nauigationem corpore decumbere: reipsa autem id metu insidiarum faciebat, quas sibi structas suspicabatur ex indicio ad se in via delato. Antonius grauiter ea contumelia irritatus, militibus missis adduci eum, aut domum incendi iussit: multis tamen obstantibus & deprecantibus, pignoribus ab eo acceptis quieuit. Reliquum tempus paulatim sibi alter ab altero cauentes, mutuoque vitantes, exegerunt: donec Cæsar iunior Apollonia aduenit, hæreditatemque Cæsaris interfecti creuit, & propter millies sestertiûm, quod Antonius de bonis Cæsaris detinebat, cum eo litem contraxit. Eo tempore Philippus vitricus, & Marcellus sororis maritus, adolescentem Cæsarem ad Ciceronem adduxerunt: pactiq; sunt; vt ei Cicero suam iu dicendo & republica potentiam in senatu & apud populum accommodaret: vicissimque Cæsar opibus eum suis & armis (multos enim iam tum milites Cæsarianos secum habebat) tutum præstaret.

Acta post mortem Cæsaris.

Octauiani & Ciceronis in Antonium conspiratio.

Videbatur autem Cicero perquam libenter amicitiam Cæ-saris amplecti. Nam Pompeio adhuc & Iulio viuentib. pe quietem imaginatus erat, vocare se nonnullos patricio pueros in Capitolium, ex quibus Iupiter vnum ducem Ro-mæ deligeret: accurrisse autem ciues certatim, & templui circumstetisse, pueroſq; prętextatos tacite aſſediſſe. tũ ſub-to foribus apertis pueros ſurrexiſſe, & in orbē circũ Deui obiuiſſe, eumq; omnes inſpexiſſe, ægreq; ferentes dimiſiſſe vt vero acceſſit Octauius, tum Deum manum ad eum pro-tendiſſe, ac dixiſſe: Hic ô Romani dux veſter factus finen ciuilibus bellis imponet. Et pueri eius ſpaciem animo com-prehenſam fertur retinuiſſe Cicero, cum ipſum non noſſe. Poſtridie cum in campum Martium deſcendiſſet, ac pue iam ab exercitationibus diſcederent, primum omniũ eui Ciceroni viſum eadem qua in ſomnis forma: itaq; eum ad-miratione perculſum, quæſiuiſſe quinam parentes eius e ſent. (Erat autem filius Octauij, viri non plane illuſtris, & Attiæ ſorore Cæſaris natæ: itaq; Cæſar eum, quod liberos non habebat, teſtamento filium & hæredem inſtituerat) at-que exinde Ciceronem aiunt quoties occurriſſet Octauio puero, accurate cum eo collocutum, & puerum hoc eiu ſtudium amice probaſſe. ita autem fortuna tulerat, vt Cice-rone conſule naſceretur. Hæ igitur Ciceronis cum Cæſare coniunctionis occaſiones ferebãtur. Enimuero Ciceronem odium in Antonium primo, deinde ambitioſum ingenium Cæſari cõiunxit, ſperantem ſe eius potentia auctum eo ma-iorum in republica fore. nam adoleſcens ita ei ſe ſubmitte-bat, vt patrem quoq; eum ſuum appellaret. Quod indigniſ-ſime ferens Brutus, in epiſtolis ad Atticum Ciceronem cul-pat, qui metu Antonij Cæſarem colens, palam oſtendat ſe nõ libertatē reip. quærere, ſed dominũ ſibi ipſi benignum. Filium tamen Ciceronis Brutus Athenis apud Philoſophos degentem ad ſe recepit, eoque vſus legato multas res felici-ter geſſit. Maxime tunc Romæ potentia Ciceronis vigebat, ita vt quidquid vellet obtinens Antonium factione ſua vi-ctum vrbe eijceret, duoſq; conſules Hircium & Panſam ad bellũ ei faciendũ mitteret: effecit etiam, vt ſenatus Cæſa-ri, tanquam pro patria bellum gerenti, lictores, honoreſq; prætorios decerneret. Victo Antonio, & vtroq; cõſule mor-tuo, cum poſt pugnã ad Cæſarem copiæ confluerent, ſena-

tus

tus ſibi à iuuene fortuna ita ſecunda vſo metuens, donis & honoribus ab eo auocare copias intendit, non indigere ſe propugnatoribus dicens, Antonio iam profligato. Id Cæſar timens, ſubmiſit ad Ciceronem qui ei perſuaderent, vt ſibi Cæſarique conſulatum adipiſceretur, res autem omnes ſuo arbitrio adminiſtraret, & adoleſcentem Cæſarem gloriæ honoriſque cupidum ipſe regeret. Ac faſſus eſt quidem ipſe Cæſar, ſe cum periculum eſſet ne opprimeretur & deſtitueretur, Ciceronis ambitione tempeſtiue vſum fuiſſe, eoque adiuuante conſulatum petijſſe Cicero ſane tum ſenex à iuuene inductus deceptusque, in petitione conſolatus eum iuuit, ſenatusque ei voluntatem conciliauit: quam ob rem ſtatim ab amicis culpatus, paulo poſt & ſe perditum, & libertatem populi à ſe proditam ſenſit. Cæſar enim conſulatum potentiamq; adeptus, iuſſo valere Cicerone, cum Antonino & Lepido amicitiam contraxit: collataque in vnum omni potentia, imperij Romani quaſi hæreditatis alicuius diuiſio inter eos facta eſt: proſcriptique, qui necarentur, viri plures quam CC. Maxima inter eos contentione de proſcriptione Ciceronis certatum eſt, cum Antonius niſi necato Cicerone pacem ſe accepturum negaret, Lepidusque ei adſtipularetur, Cæſar autem vtrique, repugnaret. Conuenerunt ſoli tres iſti occulte apud Bononiam, in loco aqua circumfluo procul à caſtris, totoque triduo inter ſe collocuti ſunt. Tertia die Cæſar fertur, cum biduum pro Ciceronis ſalute certaſſet, conceſſiſſe vt is proſcriberetur. Fuit autem permutatio ita inſtituta, vt Cæſar Ciceronem, Lepidus Paulum fratrem, L. Cęſarem auunculum Antonius proſcribi permitterent. Adeo ira eis & rabies omnes humanas cogitationes excuſſerant: imo autem illi demonſtrauerunt, nullam eſt belluam ſæuiorem homine poteſtate ad exequendum quod perturbato animo decreuit armato. Erat tum in Tuſculano Cicero, vna cum fratre. Vt de proſcriptione renunciatum eſt, ſtatuerunt Aſtyra deſcendere, prædium Ciceronis maritimum, atque inde ad Brutum in Macedoniam nauigare, quem obtinere iam iſtas regiones rumor ferebat. Ferebantur autem lecticis, mœrore confecti: & ſæpe in itinere ſubſiſtebant, iunctiſque lecticis ſortem ſuam deplorabant. Magis tamen Q. Cicero mœrebat, penuriæ recordatione motus quod neq; ipſe quicquam ſe-

Cæſar cum Antonio reconciliatus.

Cicero proſcribitur.

cum

cum domo abstulisset, & fratri quoq; viaticum erat perex-
guum: itaque præstare dicebat, vt M. Cicero fugam occu-
paret, ipse domũ recurreret, & rebus conuasatis sequeretu
Hoc consilio probato, mutuo se complexi, facta salutatio-
ne digressi sunt. Et Quintus quidẽ paucis post diebus à se-
uis proditus, & percussoribus traditus, vna cum filio neca-
tus est. Cicero autem Astyra perrexit: inuentoq; ibi nauigio
statim soluit, & vsque ad Circæum vento perlatus est. Ind
cum recta nauigaturi essent gubernatores, siue maris metu
siue quod nondum omnino de fide Cæsaris desperasset, in
terram exijt: Pedestrique itinere ad centum stadia Roman
versus profectus est, rursus deinde animo æstuans, mutat
sententia ad mare descendit, ibique pernoctauit, incertu
animi, & varia atque grauia consilia agitans. nam id etiam
cogitabat, occulte in domum Cæsaris intrare, seque apud
lares eius iugulare, eoque diras in eum vltrices concitare.
A quo consilio metu tormentorum depulsus, alijsque rur-
35 sum tumultuosis cogitationibus ductus, famulis se deue-
hendum mari commisit, ad prædia iuxta Capuam. Habe-
bat enim ibi prædia, & commodum tempore æstiuo refu-
gium, cum suauissimi sunt Etesiarum flatus. Erat & parua
ibi Apollinis ædes supra mare. ex ea corui confertim aduo-
lantes cum clangore nauim Ciceronis terræ accedentem
petierunt, & vtrinque insessis antennis partim crocitarunt,
partim rudentum capita rostris momorderunt. idque ab
omnibus pro infausto signo est acceptum. Egressus tamen
est Cicero, & villam intrauit, ibique quietis captandæ cau-
sa accubuit. Corui autem ad fenestram assidentes, clamo-
rem importunum ediderunt: vnusque eorum ad lectum ad-
uolans, Ciceronis vestem, qua se velauerat, paulatim rostro
à facie detraxit. Hæc videntes serui, suamq; ipsorum igna-
uiam damnantes, quod inspicere heri cædem sustinerent,
& non defenderent potius eum, cuius pro salute indigna
fortuna vtentis etiam bruta animantia solicita essent, par-
36 tim exoratum, partim inuitum in lectica ad mare detule-
runt. Interim percussores superueniunt Herennius centu-
rio & Popillius tribunus militum, quem olim de paterna
cæde postulatum defenderat Cicero, cum ministris. Cum
autem fores clausas inuenirẽt, ijsque effractis neque intus
reperiretur Cicero, & scire se vbi esset reliqui negarent, fe-

Q. Cicero perit.

runt

runt adoleſcentem quendam Philologum nomine, libertum Quinti, & à Cicerone in bonis literis educatum, Popillio indicaſſe, lecticam per ſylueſtres & vmbroſas ambulationes ad mare deferri. Is ergo paucis comitatus ad exitum accurrit. Herennio curſim per ambulationes properante, ſenſit rem Cicero, famuloſque deponere lecticam iuſſit: ipſe more ſuo læua mentum tangens, immoto vultu in percuſſores intuitus eſt, ſqualore oppletus, & coma profuſa, facie ob ſolicitudines cõfecta, ita vt pleriq; necante eum Herennio ora velauerint ſua. Iugulatus eſt autem, collum ex lectica protendens, annũ ætatis agẽs ſexageſimum & quartum. Caput eius, & manus, quibus orationes in Antonium Philippicas ſcripſerat, iuſſu huius amputauit Herennius. Quæ cum eſſent Romam allata, Antonius qui tum forte comitia habebat, audita re, & viſis membris, exclamauit, Finitas iam eſſe proſcriptiones: ac pro roſtris poni manus caputq; Ciceronis iuſſit, horrendum Romanis ſpectaculum. non enim Ciceronis ſe videre faciem, ſed imaginem animi Antonij putabant. Vnum tamen id Antonij factum æquum videtur, quod Philologum Pomponiæ Q. Ciceronis vxori dedidit: quæ eum cum alijs grauibus cruciatibus vlta eſt, tum vt ſuas ipſe carnes paulatim abſcinderet, aſſaret, atque comederet, coegit. Sic enim nonnulli ſcriptores tradiderunt, cum Tiro libertus Ciceronis ne verbum quidem de proditione Philologi ſcripſerit. Audio Cæſarem longo poſt tempore ad ſobrinum quendam ingreſſum, eumque Ciceronis librum quendam in manibus habuiſſe, perterritumque veſte eum inuoluiſſe: Cæſarem autem cum id animaduertiſſet, librum arripuiſſe, ac ſtantem magnam eius partem perlegiſſe, tum adoleſcenti reddidiſſe, atque ita fatum: Doctus hic vir fuit, Fili, doctus & patriæ amans. Sane vt primum debellauit Antonium, conſul creatus collegam aſſumpſit Ciceronis filium: quibus Coſſ. & Antonij ſtatuas ſenatus deiecit, & honores ei antea decretos reſcidit: decreuitque, ne quis vnquam Antoniæ gentis Marci prænomen ferret. Ita fatum finem pœnarum, quas Antonius luit, in Ciceronis domum intulit.

Cædes Ciceronis.

Cæſar de Cicerone.

COMPARATIO CICERONIS CVM DEMOSTHENE.

Retulimus, quæcunque memoratu digna de Cicerone & Demosthene cognouimus. Omissa autem facundiæ eoru comparatione, id tamen videor non recte præteriturus fu se, quod Demosthenes quicquid eruditionis & ingenio co secutus est, & exercitatione, id omne ad dicendum cont lit: & vi dicendi eos qui causas iudiciales tractant, & fore sia certamina obeunt, magnificentia & fastu orationis e qui demonstratiuo causarum genere facundiam ostenta suam, accuratione & arte rhetores superauit. Cicero aute cum ad orationes magnam doctrinæ scientiæque variet tem contulisset, liberos tamen præterea multos de philos phia Academicorum more composuit: atque etiam in or tionibus quas de controuersijs iudicialibus scripsit, hau obscure peritiam suam literarum, doctrinamque ostent

Eloquentia.

Iam ex orationibus vtriusque ingenium quale fuerit persp ci potest. Demosthenis enim oratio absque omni fuco & i co ad grauitatem seriam contracta, non lucernam (vt caui labatur Pytheas) olebat, sed aquæ potum, curas & moru eius amarorem, qui ferebatur, austeritatemque. Cicero f cetijs ad scurrilitatem sæpenumero prolapsus, resque se rias risu & ioco vtilitatis suæ causa in iudicijs agitans, de corum negligebat: vt cum in Cœlij causa diceret, Non ab surdum esse, eum in tanta magnificentia hominum luxu que voluptatibus studere: insani enim esse, non vti ijs qu concessa sint, præsertim cum nobilissimi philosophi sum mum bonum in voluptate collocēt. Ferunt etiam eum cun consul accusatum à Catone Murenam defenderet, multi verbis Stoicam sectam, à qua erat Cato, & eorum quæ vo cant paradoxa exagitasse, quam ob rem cum risus in coron obortus ad iudices vsque peruaderet, Catonem leniter sub. risisse, & assidentibus dixisse, Quam ridiculum habemus consulem. Videtur omnino risu & facetijs natura delecta- tus Cicero, & vultus eius adeo placidus atque subridens erat, Demosthenes autem austerus semper, cogitabundus- que videbatur: vnde factum, vt ab inimicis (vt ipse refert) morosus, difficilibusque præditus moribus diceretur. Quin & ex scriptis vtriusque hoc apparet, Demosthenem circum- specte & modeste ad seipsum laudandum accessisse, cum ita

Propria laus

res

s maioris vtilitatis cauſa poſtularet, alioquin cautum fu-
ſe & moderatum. in Ciceronis autem ſcriptis immodica
la ſui ipſius prædicatio, notam ei inuſſit intemperantis ar-
ogantiæ: qua ductus exclamauit.

Cedant arma togæ concedat laurea linguæ.

tq; ad extremum non iàm facta modo ſua & actiones: ſed rationes etiam habitas à ſe aut ſcriptas prædicauit, quaſi cum Anaximene aut Iſocrate ſophiſtis certaret, non po-
ulum Romanum ducere ſe, & erigere iactaret,

Marte prementem hoſtes, & debellare peritum.

quidem eum qui in repu. potentia præſtare velit, eam elo-
uentia ſibi parare neceſſe eſt: contentum autem eſſe gloria
icundiæ, inque ingluuie quaſi eius acquieſcere, non eſt in-
enuum. Qua in re grauior eſt magnificentiorque Demo-
henes, qui ſuam facundiam peritiam eſſe quandam mul-
 auditorum beneuolentiæ indigentem profeſſus, qui eius
auſa ſuperbirent, illiberales & ſordidos, vt ſunt, pronun-
iabat. In rep. & concionibus par vtriusque vis fuit, ita vt ij *Potentia in rep.*
tiam, qui arma exercitusque ſua in poteſtate habebāt, eo-
um opem requirerent, vt Chares, Diopeithes, Leoſthenes
)emoſthenis: Ciceronis, Pompeius & Cæſar Octauianus,
uod hic ipſe in commentarijs ad Mæcenatem & Agrippam
eſtatur. Id autem, quod maxime omnium mores hominis
 ingenium declarat atque probat, nempe magiſtratus a-
 cuius adminiſtratio & poteſtas, quæ omnes animi affe-
tus excitat, omneque detegit vitium, Demoſtheni defuit,
neq; exhibuit de ſe ſpecimen aliquod: nullum enim inſi-
gnem magiſtratum geſſit, ac ne eas quidem, quas aduerſus
Philippum collegerat copias, duxit, Cicero autem quæſtor *Magiſtratus.*
in Siciliam, proconſul in Ciliciam & Cappadociam miſſus
eo tempore, quo maxime auaricia vigebat, & magiſtrati-
bus. qui in prouincias mittebantur, ad rapinas (quod furari
nimis ſordidum putarent) conuerſis non iniquus qui acci-
piebat videbatur, ſed qui modice raperet, diligebatur: præ-
clare ſuam in contemnenda pecunia magnanimitatem, be-
nignitatemque & humanitatem demonſtrauit. Romæ au-
tem verbo quidem conſul, re ipſa dictator aduerſus Catili-
nariam factionem creatus. Platoni teſtimonium tulit, qui
finem malorum in repub. fore dixerat, cum diuina quadam
fortuna potentia magna & prudentia cum iuſticia in vnum

conue-

Pecuniæ captura. conueniſſent. Quæſtum ſua oratoria arte feciſſe Demo ſthenes fertur, ita vt reprehendi merito potuerit: qui oc culte orationes Phormioni & Apollodoro aduerſarijs ſc pſerit, regias pecunias accepiſſe dictus ſit, & ob Harpale damnatus. Quæ ſi ficta ab ijs, qui contra Demoſthene ſcripſerint (ſunt autem non pauci) largiamur: id quide negari nullo modo poteſt, aduerſus munera regem hono fice miſſa oculos attollere Demoſthenem auſum non fui ſe, neq; præſtari tale quidquam ab eo homine potuiſſe, q re nautica fœneraretur: Ciceronem autem & ædilem a S culis, & proconſulem a rege Cappadociæ, & in exilium pr ficiſcentem ab amicis oblata dona, rogatum etiam vt acc

Exilium. peret, reſpuiſſe oſtendimus. Exilij vero calamitas turpis D moſtheni accidit, damnato furti: Ciceroni vero propt pulcherrimum facinus, quod ſceleratos homines ex repu excidiſſet. Itaque illius eiecti nulla ratio habita: ob huiu caſum ſenatus veſtem mutauit, & luxit: neq; ſtatuere qui quam vlla de re, niſi decreto Ciceroni reditu, voluit. Exil um Cicero ocioſe pertulit in Macedonia deſidens: Demo ſthenis exilium magnam rerum ab eo geſtarum parter complectitur. nam, vt dictum eſt, Græcis auxilium feren & Macedonum legatos expellens, circum vrbes proficiſce batur: eaque in re longe meliorem ſe quam Themiſtocle & Alcibiades ciuem geſſit. Sane etiam poſt reditum ru ſus antiquam reipubli. adminiſtrandæ rationem inijt, in

Reditus. que oppugnando Antipatro & Macædonibus perſeuera uit: Ciceronem in ſenatu reprehendit Lælius, quod taci tus aſſideret, Cæſare imberbi adhuc conſulatum contr leges petente: accuſauit etiam miſſis litteris Brutus, quod maiorem ea, quam ipſe Brutus deſtruxerat, grauioremque

Mors. tyrannidem puero Cæſare educando conſtituiſſet. Denique mortem huius miſerari ſubeat alicui, quod homo ſenex à ſeruis bona indole præditis huc illuc circumferretur mortem ſubterfugiens. quæ non multo ante conſtitutum à natura terminum ingruebat, atque ita iugularetur: Demoſthenes autem, etiam ſi nonnihil ad deprecandum animum inflexit, magnam tamen admirationem meretur, quod venenum præparatum penes ſe cuſtodijt: magnum etiam vſu eius, cum Deo tutum ſe & ſacroſanctam non præſtante, veluti ad ſanctiorem & potentiorem confugiens, aram,

am,armis& satellitibus regijs sese eripuit, Antipatri quasi
sannans crudelitatem.

NTERPRETIS ANNOTATIO-
nes,in Ciceronem.

MAtrem Ciceronis Heluiam.] ὀλβίαν καὶ γεγονέναι καὶ καλῶς βεβιωκέναι. ὄλβον opes, ὄλβιον diuitem lescio. *Cæterum hic mihi metui, ne si verterem quomodo erque interpres, negligentior merito iudicarer. Puto au-m scriptum esse à Plutarcho,* Κικέρων δὲ τὴν μὲν μητέ- ι λέγουσιν ἐλβίαν καὶ γεγονέναι καλῶς, καὶ βεβιωκέναι. *rimum ipsa traiectio particularum* ὀλβίαν καὶ, *locum ihi fecit suspectum. Deinde cum Græci loco V consonantis* ὐβῆτα *vtantur, cogitaui quam Plutarchus siue* ἐλβίαν, *ue* ἐλβίαν *dixisset, eam à librariis postea* ὀλβίαν *perperam riptam, proprio in appellatiuum commutato. Nam Euse-ius quoque Heluiam Ciceronis matrem nominat, secutus isdem (opinor) auctores: & Heluij Romæ fuerunt, Cinnæ gnomento. Denique vix mihi persuadebitur, si autor ma-rem Ciceronis (cuius nomen omittere non puto, voluit) di-itè voluisset affirmare,* ὀλβίαν *scripturum fuisse. Dixi quod ntio: cæterorum saluo iudicio.*

2 Ab Tullio Attio.] *In Græco est* τύλλιον ἄππιον, *quod interpretes parum de his rebus soliciti retinuerunt. Est autem legendum* τύλλον ἄττιον. *Loquitur enim de Tullo Attio Volscorum rege, ad quem exul Coriolanus confugit. Liuius libro secundo, Dionysius lib. 8. initio, & in Coriolani vita noster.*

3 Primus Cicero.] *A cultura ciceris hoc cognomen Plin. 18.3. ortum ait, sicut Lentuli, & similia.*

4 III. Nonas Ianuarii.] ἡμέρᾳ τρίτῃ τῶν νέων καλανδῶν. *Hunc suum natalem diem Cicero ad Atticum etiam notat lib. 7. epist. 5. Ita, inquit, ad vrbem 3. Non (patet au-*

tem ex ſuperioribus, loqui de Ianuario) natali meo. & lib
epiſtola, Venit ille. Sed heus tu, inquit, diem meum ſcis
III. *Non. Ianuar. aderis igitur. Gellius lib.* 15. *cap.* 28.
Q. Cæpione & C. *Serrano Coſs. ante diem* III. *Nonas*
nua. natus eſt M. *Cicero. fuit hoc anno.* V. C. DCXLVII.
Latinus interpres Bochius, III. *Kal. Ian. vitioſe extulit,*
errorem, vt perſæpe alios, ſecutus eſt Amiotus. Locum aut
docte, vt omnia in ſua Quæſtura Corradus explicauit.

5 Plato requirit.] *Diſputat ea de re cum alias, tum pr*
cipio libri de Repub. ſexti.

6 Octo millibus nummûm.] *Ita quidem eſt in G*
co. nam duo millia drachmarum hoc efficiunt, cum quat
„ *nummi ſeſtertij ſint in denario. At apud Ciceronem in*
„ *pro Sex. Roſcio Amerino oratione ita legitur: Bona pa*
„ *huiuſce Sex. Roſcij, quæ ſunt ſexagies, de viro clariſſimo*
„ *fortiſſimo L. Sylla, quem honoris cauſa nomino, duobus m*
„ *libus nummûm ſe dicit emiſſe adoleſcens vel potentiſſim*
„ *hoc tempore noſtræ ciuitatis L. Cornelius Chryſogonus. N*
vero diſſenſiſſe à Cicerone Plutarchum credo: multo mi
autem ignoraſſe vt hæc ſumma Græce efferetur, aut lapſu
fuiſſe ea in re. Itaq; niſi mendum libri ſit (quod ipſum affi
mare durum eſt) vel apud Ciceronem, vel apud Plutarchu
lapſum hunc memoria hoc loco dicendum eſt. Sane illud
xagies *accurate & rotundo ducentorum ac quinquagin*
talentorum numero expreſſit. Etenim talentum conſt
minis LX. *mina centum drachmis ſeu denariis: in denar*
quatuor ſunt, vt diximus ſeſtertij nummi. quo fit, vt in ſi
gula talenta ſex denariorum, vel XXIIII. *nummorũ milli*
computentur. Ergo de CCL. *talentis,* MD. *millia drachma*
rum ſexies millena millia nummorum redigentur. Hac ia
ad centena millia (nam quoties ſeſtertiûm vel dicitur, vel d
ci intelligitur, vt in hoc loco Ciceronis ſexagies, & alibi de
cies, ac ſimilia omiſſo vocabulo ſeſtertiûm ponuntur, totie
cente-

entena millia nummorum indicantur)reuocabimus:erunt
exagies centena millia nummûm , hoc est sexagies sester-
ûm. Id obiter annotare non abs re duxi. In vita Antonii in-
ra similis locus Ciceronis referetur.

Negligebaturque, ac Græcus.] παρημελεῖτο, *Hoc*
aßiuum est verbum vtiq; non actiuum: & negligi signifi-
at, non negligere. Male hæc interpres extulit sicut & σχο-
λαστικὸν *: quod vocabulum hodie pro Latino vsurpatum,*
odem modo apud nos solet ignominiæ loco eruditis & sim-
licibus hominibus, ab auaris hominibus, ac superbis bello-
um cauponibus obiici.

Contra disciplinam militarem.] *In Græco est* ἀτα-
ξίας*: quod qui ad desertos ordines referunt, speciem pro gene-*
e non satis prudenter arripiunt: Multa enim alia hoc voca-
ulo comprehenduntur non tantum λειποτάξιον *Non sane*
onstat mihi, qualis ἀταξία *obiecta iuuenibus illis Romanis*
uerit: sed hoc scio, ἀτακτεῖν *Græcis esse, quicquid fit contra*
isciplinam militarem. Sic in vita Pompeii, ἀκέων τοὺς στρα-
τιώτας ἐν ταῖς ὁδοιποϱίαις ἀτακτεῖν. *& alibi.*

Scribit.] *Locus est in oratione pro Cn. Plancio, tametsi*
aulo aliter rem narrat Cicero: ita quidem, vt ad summam
egocii aut nihil, aut parum intersit.

Libertinus Cæcilius.] *Q. Cæcilius Niger, domo Si-*
ulus, & quæstor Verris contra quem Diuinatio seu prima
errina Ciceronis est. vide Asconium. Suibus autem absti-
ere Iudæos (quæ ioci est materia) notißimum est.

Villam Arpini pulchram.] ἄγροις. *Ciceronis pa-*
ria fuit Arpinum, vnde Arpinâs dictus est. fuit autem in
ampania vt & Neapolis, & Pompeii, quod vel ex Plin. 3.
intellexeris: Arpi autem vrbs est Apuliæ, in diuersa Italiæ
arte: vt plane huc non quadret. Nisi Arpinum forte Græ-
s ἄγροι *dictum sit, quod credere est durum.*

Fertur & Licinius Macer.) *C. Macer ille est, cuius*

libro primo epist. 3. ad Atticum meminit. Aliter narrat[ur]
hæc res à Valerio Max.lib. 9.cap.12.

13 Tantum collum non habeo.] τηλικοῦτον τράχη-
λον. Guttur verterunt Bochius & Corradus non sane ita vt
sensus requirit.neq; vere τράχηλος guttur est.est autem ver-
nacula etiam nostra lingua vsitatum, vt homines impuden-
tes & in dicendo præsertim temerarios, valido collo præd[itos]
dicamus. Atq; ita etiam Marius (vt refert Plutarchus) in
senatu respondit. Non ita latum sibi esse collum, vt de ta[li]
re quicquam affirmare ausit, de lege Saturniana loquens. [I]lo
alludens Cicero, strumas Vatinij eleganti dicto notauit. [I]st
in Græco ἐλαύνεσθαι est, quod non video quam commode [le-]
gatur. Sicut & illud διαγαγόντον ἐπὶ βῆμα κελεύοντο. [I]d
sententiæ sunt planæ.

14 Ii quibus Syllanis.] Proscriptorum filij. Vide Cor[ra-]
dum & alios. Plinius lib.7.cap.30.in eulogio Ciceronis: T[e]
rante proscriptorum liberos honores petere puduit. Memi[nit]
ipse lib.2.epist.1.ad Atticum.

15 M. Otho præturam tum gerens.] Ita hæc, vt in
Græco sunt retuli: nisi quod animaduerti etiam aliâs στρα-
τηγεῖν vocabulū pro quouis magistratu poni, minus propr[ie.]
(Quod viderat multo ante Polybius στρατηγοῦ vocem præt[oris]
nomine ampliorem: itaq; hunc alias ἐξαπέλεκυν vocat. I[t-]
iam in Lucullo ea de re annotaui) Nisi quis erratum ve[l à]
Plutarcho, vel à librario (quod malim) dicat: vt δημάρχ[ου]
legatur. Autor enim legis theatralis fuit tribunus plebis, qu[od]
& diserte Liuius lib.99.tradit, vt ex Epitoma intelligitu[r,]
& apud Dionem lib. 63. perspicue docetur. Fuit autē is tri[b.]
plebis L.Roscius Otho. Prænomen L. est, & apud Cicerone[m]
in Mureniana, & apud Liuium ac Dionem, quibus dixi lo-
cis, & apud Asconium Pædianum in oratione pro C.Corne-
lio, & apud Acronem in 4. Epod. Horatij: vt M. à Plut. di[ci]
mirer, quanquam mendū potius, aut μνημονικὸν esse ἁμάρ-

τημα

ua suspicor. Porro autem Roscius nomen fuit, Otho co-
omen. Id quod, cum pridem Dionem vertissemus in eumq; Xylandri
notat. scriberemus. festinantes & parum solicite circum- error.
cientes fefellit. Itaq; ibi putauimus Dionem & Liuium à
utar. & Horatio & Iuuenali dissentire quod falsum esse,
lvnus Horatius nos poterat docere. Cuius enim ex quarto
odon versus citauimus de Mena Pompeij liberto, auso in
III. ordinibus sedere,

Sedilibusq; magnus in primis eques

Othone contempto sedet: idem in prima ad Mæcena-
m epist. legem de ordinibus Rosciam dixit, eo loco,

Roscia dic sodes melior lex, &c.

me statueramus Dionem nostrum vt emendatum plurib.
locis & politum denuo edere, cum typographus in Gallia
scijs plane nobis priorem editionem recoxit: q; opera nostra
i, & melius de nobis & Dione studiosisque mereri potuis- Dionis e-
t, si voluisset. Sed quid facias hominib. etiam cum damno mendatio.
r dedecore aliorum lucrum sibi captantibus. Nos vel corre-
um (vt dixi) breui dabimus: vel, si id commodius videbitur,
orsim castigationes nostras & annot. edemus. Nunc vt fi- Lex Roscia.
em faciam vim Rosciæ legis scribam. Quatuordecim gradus
n theatro proximos post pacricios secreuit Roscius, in quib.
quites spectarent, plebe exclusa. Porphyrio & Acro ex his
rimos pro tribunitijs seruatos fuisse scribunt. Plin. lib. 7. c.
o. Te suadente (ad Ciceronem conuersa est oratio) tribus
oscio theatralis legis autori ignouerunt, notatasq; se discri-
ine sedis æquo animo tulerunt. Erat autem certus præscri-
tus census equestri ordini, quem qui non explerent, iis spe-
tandi locus in XIIII. ordinibus nō dabatur. Quod non mo-
o ex Satyris Iuuenalis, tertia & decimaquarta apparet: sed
Horatius diserte ostendit fuisse quadraginta millia nummo-
um, id est CCCC. sestertia, ibi:

Si quadringentis septem sex millia desunt, Plebs eris, &c.

Quod idem ex Suetonio & aliis colligi potest. Plinius lib. ... *cap.2. docet, hoc caput repetitum sub Tiberio, quem loc*... *consule, nos alio vocamur.*

16 Ipsi Crasso, incerto autore.] *Quod hoc loco ca*[l]*mniatur Plutarchum Corradus, quasi in vita Crassi diu*[er]*sum scripserit, inique mihi videtur facere. Nam profe*[cto] *ibi nequaqnam dixit, epistolam illam fuisse à Catilina sc*[ri]*ptam sed de Catilina fuisse scripta quædam istis in literi*[s] *quo, non additur, vt optime cum eo conueniat quod* [...] *ἀδέσποτος epistola dicitur. Est enim ibi, ἐπιστολὴν κομίζ*[ον]*τα περὶ τοῦ Κατιλίνα, καὶ ζητουμένην. Quæ duo postrema* [vo]*cabula mendū continent, sed quod nullo modo potuerit C*[or]*radum in Plutarch. armare.*

17 Illorum conatibus.] *tribb. plebis, qui Cæsaris in st*[in]*ctu Ciceronem vexabant. ἐκείνου in Græco ad Cæsarem* [re]*fertur, scilicet autorem consiliorum, quorum adminis*[tri] *erant δήμαρχοι. Sic enim legendum, non χιλίαρχοι, sa*[tis] *constat: neq; librariis nouum crimen obiicitur. Calumni*[ari] *autem Plutarchum hic plane nihil attinebat, quasi præto*[ris] *& tribb. plebis potestatem eandem putasset. Neq; mei est i*[n]*stituti Plutarchum defendere, qui seipsum satis defend*[it]. *Nam quæ Ciceroni obiicit vitia, excusare humanum e*[st] *negare qui velit, ipsi etiam Ciceroni, nedum Plutarcho* [&] *aliis etiam Latinis scriptoribus, omnem fidem derogat.*

18 Axio cuidam.] *Mentio Axii fœneratoris est apud C*[i]*ceronem epist. 10. lib. 1. ad Atticum, interpretationem* [...] *coactus sum addere de meo, quia vt pleraq; id genus, in Lat*[i]*num transfusus amittit vim & leporem suum.*

19 Tribunatu plebis subito deserto.] *Id factum e*[st] *Silano & Murena Coss proximo post Ciceronem anno. Hi*[storia] *storia est apud Dionem perscripta, libro 37. in Græco ἀπο*[λιπὼν] *λιπὼν ἄφρω, sed scribatur ἄφρω.*

20 Adrastum.] *Notum est hunc duobus exulibus Ty*[...]

de

o & Polycini duas filias nuptum dedisse. alter qui sequitur ersiculus, notus est de Laio.

1 Qui proclamarunt.] ἀναπεφωνηκότων. nō satis hoc sequor, nisi proclamator fortaßis, vel præco dicatur esse, ut ab eo genitus, nam illa officia sordida ac parum digna in-muis habebantur.

2 Bona quædam proscripsisset.] ἁμαρτίαν περι-αψεν. Vereor ne hic sit ἁμαρτία librarij, & aliquid aliud gendum. nō enim video quid sit vitium vel peccatum pro-ribere, nisi forte se decoxisse & soluendo non esse præscripsit se. quod an fuerit moris nescio: neq; memini me legere. Vi-rint doctiores.

Qua cum ingressus fuerat.] ἤσιωῆλθεν. Neque hoc utim obscœnum est verbum, vt ne apud Latinos quidem ngredi, & similia: & magis tamen placet συνεισῆλθεν legi, in Cæsare est, & videtur legisse Amiotus. Aura ancilla in esare ἄβρα dicitur: quomodo etiam Calauria & Calabria, o insula, varie & promiscue scribuntur.

4 Clodium postulauit *] Cur asteriscum adiecerim m est obscurum: quis enim non videat, accusatoris nomen, c est, nominatiuum qui ad ἀπεγράψατο pertinet, deesse? antum enim abest vt Cæsar eum accusauerit, vt ne testi-oniū quidem dicere voluerit. A tribuno plebis postulatum lodium, est in vita Cæsaris.

5 Tullium.] τύλλου. τυλλίου malim, vt libertus aliquis iceronis intelligatur.

6 Multorum inopum.] Bochij interpretatio, itemq; mioti, non tam à verbis Græcis, quam à veritate videtur liena & πολίτευμα significare frequenter conatū aliquem rtæ rei in ciuitate conficiendæ (vnde & πολιτεύεσθαι eo-em modo deductum) notum est,

7. Se ei locum in agro.] τὸ χωρίον δὲ καταγράψειν. Bochius, illico eum in crimem delaturum asseruit. sed

fere pleraque ab eo sunt negligenter versa. Sic ex Fabri- magistro ædilem proximo versu fecerat. Corradi version- non habeo cur porbem : ex ipsa regione se milites eum conscripturum denunciauit. *καταγράφειν ... aliquando esse militem scribere : sed quid χρεῖον? Dein- si talis aliquis sensus his verbis subesset, non videtur par- ticulis μὲν & δὲ vsurus fuisse, cum posterius membrum pri- ri esset atrocius. sed dixisset fortaßis, οὐ μόνον οὐκ ἐδέξατο ... κία ἀλλὰ καὶ χρεῖον, &c. nunc illud δὲ priori aliquid di- mile videtur ostendere. Itaque intelligo, Vibium domo eu- recipere non ausum, ob metum edicti Clodiani : partem ta- men aliquam in agro suo vel prædio designasse, vbi later- alibi nihil memini me de Vibio isto legisse. Sane Amiotus n- biscum sentit. Quid vel hic, vel Corradus legerint, non sa- scio. C. Virgilium pro Vergino posui, ex oratione pro C. Plancio.*

28 Sed profecto ea vis est gloriæ.] *Mirum qua- plane diuersam à Plutarchi verbis sententiam Bochius - Corradus hic protulerint: non videntes forsitan nomen δει- (quod illi τῷ δόξα tanquam adiectiuum attribuentes, om- nia conturbarunt) ad verbum ἀποκλύσαι & ἀναμόρξασθαι pertinere. Est enim ea oratio, qua non Græci modo, sed - poetæ Latini Græcorum imitatione crebro vtuntur : vt - vulgato illo,*

Δεινοὶ γὰρ εὑρεῖν μηχανὰς Αἰγύπτιοι.

Horatius sæpißime:

——Testudo resonare septem Callida neruis. & de Lu- na.——Celeremq; pronos Voluere menses. Et de ipso Hora- tio Persius:

Callidus excusso populum suspendere naso.

Sed quid opus exemplis in re nota?

29 Cicero dixit.] *In oratione Post reditum in Senat-*

30 Deterior seipso.] ἐνδεέστερος αὐτοῦ, *vt ad Horten- sium*

ium referatur. Ego ad ipſum mallem & αὐτῶ legi. Corradus videtur legiſſe μὴ φαυλῶσαι, ſed non cohærente ſenſu. res non eſt magni momenti.

31 Nullo præterea ſupplicio affectis.] *Recte hæc Bochius, vel ſaltem conuenienter Plutarchi verbis reddidit. Corradus autem, quod & alias ei accidit, locum, quaſi ſi difficillimus eſſet, peruertit, ita vt intelligere nemo poſſit quid dicat, nedum vt Plutarchi verba exprimat. Quid eſt enim hoc?* Et eos qui nihil ſoluerent, & illo plus acciperent, ſine infamia conſeruauit. *Quod ſi ei lapſui communi hominum ſorte euenit, in re præſertim tam aperta, & quam ipſe deinde verbis Cic. ex VI. ad Atticum referat: æquior profecto Plutarcho erit, qui eum ſæpe indigne, crebro quidem ab illo reprehendi & vexari viderit. Neque ego hæc dico, vt de Corradi gloriam quicquam detractum cupiam, quem admiror hercle: & fateor me, ſi adeſſet, libenter inter eius diſcipulos futurum: ſed vt oſtendam, non omnes nos ab vnius alicuius autoritate pendere debere.*

32 Cœlio petenti.] *Vide Epiſtolas Cic. fam lib. 2. & 8.*

33 Cato qui Dyrrachii.] *En tibi æquum Plutarchi cenſorem Corradum. Hic dicitur, Catonem copias Dyrrachij habuiſſe in vita Catonis, Corcyræ Ciceroni ab eo oblatum imperium. Ergo (inquit Corradus) de loco ſecum Plutarchus, vt ſæpe, pugnat. Quaſi vero non potuerit milites habere Dyrrachij idem, & Corcyræ Ciceronem conuenire. Paulo ante de aquilis legi, & legendum omnino puto, λελεῖφθαι, non λελῆφθαι.*

34 Ita ei ſe ſubmittebat.] ὑπήει πρὸς τὸ μειράκιον αὐτόν. *πρὸς particula abundat, id quod quiuis viderit. Corradus hæc verba, quibus perſpicue dicitur Octauium Ciceroni ſe inſinuaſſe, & ſubmittendo ſe blanditum eſſe falſe ad Ciceronem detorſit, vt haberet quod in Plutarcho reprehenderet.*

ret. Nam ſic, *inquit*, adoleſcenti ſe ſubiecit. *atque ho deinde refutat, cum Plutarch. non dixerit, id eſt nimirū cum laruis luctari.*

35 Iuxta Capuam.] *καπίτας Bochius Capuam reddidit & ſic eſt apud Appianum libro 4.* ἐμφυλ. *quæ vrbs tamē non in ora eſt ſita, ſed intelligi tamen vtcunque poſſunt prædia haud longiſsime ab vrbe ea diſtantia ex Liuij libro* 120. *cuius extat fragmentum de obitu Ciceronis. Videtur Caieta legendum.*

36 Popilius.] *Scribendum in Græco* Ποπίλλιος, *non* πίλλιος *iampridem ad* XLVII. *librum Dionis docui.*

PLVTARCHI DEMETRIVS, GVILIELMO *Xylandro, Auguſtano, interprete.*

QVI primùm artes ſenſuum ſimiles eſſe cenſuerunt, ad vim in iudicando vtriuſque præcipuè mihi videntur reſpexiſſe. Eſt enim id ſenſibus cum artibus commune, vt contraria apprehendant atque dijudicent: in eorum autem, quæ diſcreuerunt accommodatione ad finem differunt. Quod enim ſenſus inter alba & nigra dulcia & amara, mollia ac dura diſcernit id ipſius nihil intereſt, cum nihilominus à quolibet eorum obiecto moueatur, atque afficiatur, & vt affectus eſt, ita quod percepit ad interiores ſenſus referat. At vero artes cū ratione ad delectum, & eorum quæ ipſis cōueniant, apprehenſionem reiectionemq; alienorum accedentes, conſulto ea quæ ipſis commoda & vtilia ſunt obiter autem & vt cognita vitare poſſent, contraria contēplantur. Accidit enim medicinæ, vt Morbi, Muſicæ vt diſſonantiæ naturam conſideret: nimirum vt diuerſa horum rectius poſſint efficere. Et quidem omnium artium perfectiſſimę temperantia, iuſtitia, & prudentia, non honeſta modo, iuſta & vtilia, ſed & turpia, iniuſta atque noxia diiudicantes, eam vitiorum vacuitatem, quæ imperitia malarum rerum ſe venditat, minime laudant: quinimo ſtoliditatem & ignorationem nominant eorum, quæ recte victuris cognitu ſint apprime neceſ-

Senſuum & artium comparatio.

ſaria.

ria. Prisci sane Spartam insolennib. festiuitatibus seruos os multum meri bibere coactos in conuiuia introduxe-int, vt iunioribus ostenderent quid rei esset ebrietas. Nos item tametsi eam correctionem hominum, quæ aliorum tijs commemorandis fit, non admodum humanam atque uilē iudicamus, nihilominus haud male nos facturos pu-mus, si vnum atq; alterum par eorum, qui summa poten-a amplissimisq; rebus impudentius vsi, illustria vitiorum ocumenta præbuissent, in hæc vitarum exempla inserere-us: non mehercule eo, vt varietate operis lectorem, oble-emus: sed quod ita demum attentiores præstantium ex-nplorum spectatores imitatoresq; futuros existimamus, ne mala quidem incognita habeant. quo modo Ismenias hebanus discipulis suis & bene & male canentes tibia ostē-ens dicere solebat. Ita canendum est, ita nō canendum est: Antigenitas eo suauius audituros bonū tibicinem ado-scētes existimabat, si malum experti fuissent. Itaque hic li-er Demetrii eius, qui ab oppugnandis vrbibus Poliorce-s cognominatus fuit, & Antonij imperatoris vitam com-ectetur, qui Platoni à magnis igenijs vt magnas virtutes, a vitia etiam magna proficisci dicenti præclarum ferunt stimonium. Nam quemadmodum vterque perinde ama-r, ebriosus, bellicosus, in donando nimius, luxuriosus, bidinosus fuit: ita fortuna quoque consequenter simili isunt. Non enim solum magnas ex æquo res prospere onfecerunt, magnis exciderunt, plurimis potiti, plurima miserunt, improuiso rebus fractis, præter omnium spem ursum emerserunt (qui illis continuus vitæ cursus fuit:) d& mortui sunt simili fere modo, alter ab hostibus captus lter proxime eandem fortunam constitutus. Antigono x Stratonica Corræi filia duo fuerunt filij, quorum alte-um à fratre Demetrium, alterum à patre Philippum nomi-auit: ita enim pleriq; sentiunt. Quidam non Antigoni, sed ratris ipsius filium Demetrium fuisse tradunt: cuius pater um ipso adhuc infante decessisset: mater autem statim An-igono nupsisset, factum vt huius filius crederetur. Philipp' aucis annis Demetrio minor, mature obijt. Demetrius sta-ura patre fuit inferior, tametsi magnus; figura autem & ulchritudine faciei ita insigni & eximia, vt ea fingendo pin-gendove assequi nemo potuerit. Nam vna cum venustate

Demetrij genus, forma, indoles.

& cle-

& elegantia, grauitas terrorque in vultu inerat, & heroici quædam ac regia maiestas iuuenili alacritati admixta. Sic ingenium quoque erat & ad perterrendos homines, & ad conciliandam sibi eorum gratiam aptum. Nam vt vacans conuiuijs suauissimum se familiaribus præbebat, victusque rationem vt quisquam regum delicatissimam sequebatur: ita in reb. gerendis strenuissima vtebatur adsiduitate. Quo maxime imitatus est de dijs Liberum patrem, qui & bello acerrimus esset, & confecto bello pacis ad iucunditatem & delicias accōmodādæ scientissimus. Mirifico patrem suum amore prosequabatur: sed propter obseruantiam, qua matrem suam colebat, videbatur magis ex animo, quam potentiæ demerendę causa patri etiam studere. Cum aliquando legatis audiendis vacaret Antigonus, Demetrius à venatione superuenit, vtque iacula manu tenebat, ad patrem adijt, eumque osculatus iuxta consedit. Tum Antigonus accepto responso iam discedentibus legatis alta voce, Hoc quoque, inquit, de nobis renunciate, ita nos inuicem affectos esse: nimirum ostendens concordiam cum filio fidelem robur esse regni, & potentiæ documentum. Adeo impatiens consortis est imperium, infidelitatisque & maleuolentiæ plenum, vt gloriaretur potentia & ætate maximus successorum Alexandri, quod non metueret sibi à filio, sed eum ad se cum hasta venientem admitteret. Et sane sola (prope dixerim) hæc familia per plurimas successiones ab intestinis cædibus pura fuit: solusque ex omni Antigoni posteritate Philippus filium suum necauit. Reliquæ Alexandri successorum familiæ fere omnes multis liberorum, matrum, vxorumq; cædibus sunt contaminatæ. nam qualia apud Geometras sunt, quæ illi sibi concedi suo iure poscunt, & postulata appellant, tale postulatum regibus commune est, & quasi concessum fratres securitatis causa necare. Humanum fuisse initio Demetrium, & amicorum studiosum, hoc exemplo intelligi potest. Mithridates Ariobarzanis F. socius ei erat, & æqualis, & obseruabat Antigonum, homo neque re, neque aliorum opinione malus. De eo sinistra suspicio incidit Antigono propter insomnium. Nam secundum quietem visus erat sibi spaciosum campum auri ramentis conserere, inde auream primum succrescere segetem, paulo post se cum reuertisset eo nihil præter

Pietas.

Humanitas.

stipulas

stipulas offendere, & cum grauissime doleret, cuiusdam vocem audire, qui Mithridatem aurea demessa segete in Pontum Euxinum abijsse diceret. Perturbatus, id visum filio ad silentij prius iuramentum adacto aperuit idque etiam, se statuisse quoquo modo Mithridatem interficere. Grauiter doluit hac re cognita Demetrius, cumque adolescens ille pro more suo ociosus ad ipsum accessisset, ob iuramenti religionem verbis eum monere non ausus, sensim ab amicis se duxit: cumque soli essent, in terram inuersa hasta cernente eo scripsit, Fuge Mithridates: isque re intellecta, noctu in Cappadociam aufugit. Insomnium autem Antigoni mox fatum comprobauit: amplam enim & bonam regionem occupauit Mithridates, regnique Pontici, quod in octauo circiter rege Romani euerterunt, autor fuit. Hæc ingenij in Demetrio humani & iusti sunt indicia. Enimuero propter contentionem & amicitiam (veluti in elementis, Empedoclis) dissidia inter homines & bella existunt, vicinos præsertim & conterminos: quomodo etiam bellum quod omnibus inter se Alexandri successorib. fuit continens, rerum & locorum contiguitas inter quosdam illud illustrius fecit, magisque inflammauit: id quod tum Antigono & Ptolemæo vsu venit. Agebat in Phrygia Antigonus, & Ptolemæum audiens ex Cypro transmittere, Syriamque vastare, ac vi vrbes occupare, Demetrium filium annos natum XXII. ac tum primum cum plena potestate magnis rebus præfectum contra eum misit, Sed iuuenis imperitus cum eo viro congressus, qui in Alexandri palæstra exercitatus multa ac magna certamina obierat, apud Gazam vrbem victus est, cæsis de eius exercitu quinque hominum, & captis octo milibus: amisit etiam tentorium, & pecunias, & omnia quæ ad cultum corporis pertinent. Verum hæc ei cum amicis remisit Ptolemæus, prudenter & humaniter addens, Non de omnibus simul rebus sed de gloria & imperio sibi aduersus eum certamen esse. His Demetrius receptis comprecatus est Deos, vt ne diu se Ptolemæo hoc beneficium debere paterentur, sed occasionem eius simili modo persoluendi quam primum darent. Neque vero ita, vt iuuenem initio rerum gerendarum subuersum par fuit, cladem eam tulit: sed vt grauis imperator qui vices rerum expertus esset, conscribendo exercitui, armis paran-

Bellum contra Ptolemæum.

dis,

dis,vrbib.in fide retinendis, collectis militibus exercend
curam impendit. Antigonus autem audita suorum clad
Ptolemæo,qui nunc impuberes vicisset,mox cum viris d
certandum fore dixit: tamen ne animum filij spiritusqu
diminueret,iterum sibi potestatem pugnæ conferendæ da
cupientem non prohibuit. Paulo post Cilles Ptolemæi le
gatus venit magnis cum copijs, vt Demetrium ob amissan
prius victoriam spretum Syria penitus expelleret. Hun
subito adortus nec opinantem Demerrius, ita perterruit
vt castra simul ducemque, & septem millia militum in su
am potestatem viuos redegerit cum ingenti præda. Nequ
tam ijs quæ adeptus erat,quam quæ redditurus, gaudebat
neque tam partas victoria diuitias amplexus est,quam gl
riam, & occasionem compensandi beneficij. Non suo ta
men arbitrio egit, sed ad patrem ea de re scripsit: qui cum
ipsius iudicio omnia permisisset,& ipsum Cillam, amicos
que eius liberaliter donatos dimisit. Hic casus Syria ejeci
Ptolemæum, Antigonum autem à Celænis reduxit, gau
dentem victoria, & filij conspectum desiderantem. Secun-
dum hæc missus ad Arabes Nabatæos subigendos Deme-
trius, haud citra discrimen in loca aquis carentia incidit:
audacia tamen sua & confidentia barbaros perterrefecit,
magnamque inde prædam & camelos DCC. abduxit. Cum
vero Seleucus recuperato regno (etenim ab Antigono fue-
rat Babylonia exturbatus) cum copijs ad subiugandas In-
diæ finitimas & circa Caucasum sitas prouincias iuisset: De
metrius vacuam se inuenturum Mesopotamiam sperans,
subito transmisso Euphrate in Babyloniam irruit,altera-
que arcium (duæ enim sunt) præsidium Seleuci depulit, ac
septem virorum millia de suis imposuit. militibusque per-
misso vt quantam possent ex agris prædam agerent, ad
mare reuersus est. Quo quidem facto confirmauit Seleuco
regnum, quod tanquam alienum infestans videbatur i-
psi concedere, Ptolemæo Halicarnassum oppugnante, ce-
leriter opem vrbi ferens obsidionem discussit. Nobilis 3
quidem hic conatus fuit. Mirificus deinde ardor ijs incef-
sit,vniuersam Græciam liberandi,à Casandro & Ptolemæo
seruitute oppressam. Nemo regum eo bello pulcrius aliud
aut iustius gessit: quas enim opes quondam vna para-
uerant oppressis barbaris, eas gloriæ causa in Græciam
impen-

mpenderunt. Vt primum nauigandum eſſe Athenas placuit, Antigonus amico cuidam dicenti, debere ipſos hanc rbem ſi cepiſſent, in ſua poteſtate retinere, ex qua aditus ı totam Græciam pateret: repudiato eo conſilio, Beneuontia, inquit, egregium & certum gradum nobis in Græiam aperiet: ab Athenis autem, tanquam ſpecula orbis terarum, celeriter fama omnium actionum indicia ad quoſunque homines diſſipabit. Nauigauit ad Athenas Demerius claſſe CCL. nauium, talentorum argenti quinque milibus inſtructus. Vrbem tum Caſandro Demetrius Phaleeus adſeruabat, Munychia præſidio tenebatur. Demerius tamen prudentia ſua fortunam ſubſecutus, XXVI. die enſis Thargelionis ad Piræeum appulit, nemine præſeniente, & cum claſſis prope iam adeſſe cerneretur, omnibus ad eam excipiendam (a Ptolomæo enim miſſas naues puabant) parantibus. Sero duces re intellecta ad auxilia acurrerunt, tumultuatumque eſt, vt fieri par fuit ab ijs, qui oſtem improuiſo in terram egredi conantem prohibere ogerentur. Demetrius cum portuum fauces apertas offeniſſet, introque nauigaſſet, omnibus iam conſpicuus ſigno naui dato ſilentium poſtulauit: eo facto, per præconem dixit, ſe miſſum à patre, vt (quod felix fauſtumque ſit) iecto præſidio Athenienſibus libertatem & ſuas leges tamque Rempublicam reſtitueret. His dictis plerique ſcua ante pedes ſuos proponentes, plauſum dederunt, Demeriumq; ſeruatoris & benefactoris nomine vocantes, egrei in terram iuſſerunt. Phalereus autem cum ſuis, tametſi tique accipiendum potentiorem cenſerent, etiam ſi nihil orum quæ pollicebatur eſſet facturus, legatos tamen derecatum miſerunt: quibus cum benigne collocutus Deetrius Ariſtodemum Mileſium paternum ſuum amicum diunxit: Phalereum autem ſentiens ea rerum mutatione agis à ciuibus ſibi quam hoſtibus metuere gloriam viri & irtutem veneratus, Thebas eum, vti petierat, addito coitatu tuto deduxit. Vrbem, quanquam eius contemplanæ deſiderio tenebatur, prius tamen viſurum ſe quam eam iecto præſidio prorſus liberaſſet negauit. Munychiam valo & foſſa cum ciuxiſſet, interim Megaram, quam Caſanler præſidio tenebat, claſſe petijt. Hic cognito Crateſiolin, quæ Alexandri Polyſperchontis F. vxor fuerat, no-

Græcia liberandæ institutum.

bilis

Incontinentia periculosa.

bilis formæ mulierem patris commorari, & congressum
psius expetere, relictis in agro Megarico copijs, cum pa
cis expeditis militibus eo profectus est, & seorsim ab his
psis tabernaculum posuit, vt mulier ad ipsum ingredie
non conspiceretur. Id cum quidam hostium animaduerti
sent, subito in eum impetum fecerunt: ibi perterritus arr
pto vili amiculo cursu effugit, parumque abfuit quin o
incontinentiam turpissime caperetur: tentorio quidem
opibus potiti hostes discesserunt. Megara capta cum mil
tes ad direptionem se conferrēt, multis precibus Megaren
sibus salutem Athenienses impetrarunt, vrbemque eam e
turbato præsidio liberam esse iussit Demetrius. Dum hæ

Stilpo philosophus.

ageret, Stilponis etiā philosophi recordatus est, qui co ne
mine celebratur, quod otiosam vitam instituisset ducer
Hunc igitur accitum percontatus est, Num ipsi quoque a
emptum aliquid à militibus esset, respondit Stilpo, Nih
omnino: neq; se vidisse quenquam, qui scientiam auferre
Cum vero serui Megarensium prope omnes essent furti
subducti, & Demetrius eum ipsum benigne alloquens dic
ret, Liberam vobis ô Stilpo ciuitatem relinquo, Recte, in
quit, dicis: nullum enim nobis seruum reliquisti. Reuersu
inde ad Munychiam, cum eam vi expugnasset, castellum

Honores ab Atheniensibus decreti Demetrio.

que in ea dirruisset, ita demum Atheniensibus eum inuitan
tibus, Vrbem intrauit, aduocatisque in concionem ciuibu
Rempub. restituit, pollicitusq; est à patre ipsis frumenti me
dimnorum c l. millia, & ligna quæ centum triremibus fa
bricandis sufficerent. Athenienses autem cum popularem
ciuitatis statum anno decimoquinto quam amiserunt rece
pissent, medioque inter Lamiacam & quæ apud Cranonem
cōmissa fuit pugnam tempore verbo quidem in paucorum,
re ipsa in vnius potestate fuissent, ob Demetrij Phalerei potentiam tantis beneficijs in ipsos insignem Demetrium immodicos honores decernendo inuisum molestumq; reddiderunt. Primo omnium Antigono & Demetrio regium nomen decreuerunt, quod alias abominabantur illi, solumq; earum rerum, quas Philippus & Alexander post se reliquerant, intactum hactenus & à nemine vendicatum fuerat. Soli etiam eos Deos seruatores nuncupauerunt: & eponymo magistratu sublato, statuerunt vt quotannis Sacerdos seruatorum crearetur, cuius nomen edictis & contra-

ctuum

tuum formulis inſcriberetur. Ipſos quoque cum reliquis
Dijs intexi peplo,edicto iuſſerunt:locum vbi primum àcur-
ru deſcendiſſet ipſe,conſecrarunt, aramque ibi Demetrij
Catæbatæ (id eſt deſultoris ſeu deſcendentis) poſuerunt.
Duas etiam tribubus addiderunt prioribus, Demetriadem,
& Antigonidem:& ſenatum quingentorum ante, tum ſex-
centorum virorum cõſtituerunt:ſingulæ enim tribus quin-
quaginta ſenatores dabãt, Inſolentiſſimum fuit Stratoclis,
is enim ſcitarum iſtarum fuit & ſubtilium autor blanditia- *Stratocles homo impudẽs.*
rum)commentum,qui legem promulgauit,vt ſi qui publi-
co edicto ad Antigonum vel Demetrium mitterẽtur.ij non
legati,ſed Theori,id eſt conſultores, nominarentur: quod
nomen eorum eſt, qui Pythiæ aut Olympiæ à maioribus
tradita ſacrificia pro ciuitatibus in ſolenni Græcorum con-
uentu peragebant.Erat is Stratocles alioquin homo teme-
rarius,& impurus,& qui priſci illius Cleonis æmulus, ſcur-
rili impudentia vanitatem ſuam populo venditare videre-
tur: Scortum nomine Phylacium ad ſe receperat: quæ cum
ei aliquando ad cœnam cerebra & colla de foro empta ap-
portaret,Papæ,aiebat, hæc tu nobis obſonata es,quæ nos
rerumpub.gubernatores ludimus pila.Idem victa ad Amor-
gum claſſe Athenienſium nuncios prçuertens, coronatus
per Ceramicum in forum prorupit, victoriamque annun-
tians legem tulit, vti ſacra gratulatoria fierent, & caro tri-
butim diuideretur. Paulo poſt cum adueniſſent,qui fractas
a prœlio naues adducebant, populusque eum iratus voca-
ret,proterue tumultum ſubſiſtens, Itane tandem, ait, male
vobiſcum actum eſt, quod biduum læti exegiſtis? Huiuſ-
modi erat Stratoclis audacia.Enimuero (vt ait Ariſtopha-
nes)erant & alia quædam, ipſo igne calidiora. Quippe in-
uentus eſt quidam Stratocle impudentior, qui Demetri-
um,quoties Athenas veniret,eo modo excipi, quo Ceres &
Liber pater excipiuntur, & ei, qui ſplendore hoſpitij ei
præbiti cæteros magnificentiaque ſuperaſſet, publice ar-
gentum ad ſacrum donarium dedicandum dari lege la-
ta iuberet. Denique & menſem Munychionem Deme-
trionis, & menſis vniuscuiusque vltimum diem Demetri-
adis nomine ornarunt, & Bacchanalibus Demetria appel-
lationem fecerunt, Horum pleraque prodigijs diuinitus *Prodigia.*
ſiniſtris ſunt reprehenſa. Peplus enim,intextis, vti ſtatu-

tum fuerat, præter Iouem & Mineruam Demetrio & Anti
gono, cum per Ceramicum deferretur, turbine venti cor
reptus, mediusq; ruptus est, Circum aras eorũ multum c
cutæ suppullulauit, quæ alioqui ea in regione haud fre
quens nascitur. quo die Bacchanalia agebantur, ingenti ge
lu, quod præter añi tempus obortum fuit, coacti sunt pom
pam intermittere. pruina quoq; densa cecidit, quæ suo fr
gore non vites modo & ficus, sed & segetem prope omnem
in herba adussit. Itaq; Philippides Stratoclis inimicus, si
eum quadam in comœdia insectatur:

Pruina cuius ob impietatem vineas
Adussit, & ruptus sacer est medius peplus,
Deorum honores hominibus quod tribueret.
Populo exitialia sunt hæc, non comœdia.

Fuit is Philippides Lysimachi amicus, ac propter ipsum
multa populus à rege accepit beneficia: videbatur etiam
ad res gerendas & militiam haud mala consilia suppedita
re. probis alioquin moribus, nihil interturbabat, neque au
lica curiositate laborabat. Amice aliquando secum confa
bulanti Lysimacho, & dicenti, Quid vis ô Philippide mea
Arcanum. rum rerum tecum communicem? Quiduis (respondit)
rex, modo ne arcanum. Data autem opera hunc poetam
scenicum cum illo concionali homine contuli. Omnium
honorem insolentissimus & absurdissimus fuit, quem e
Dromoclidas Sphettius detulit, peti oraculum ab ipso de
scutorum dedicatione Delphica iubens. Ipsa adeo verba e
ius rogationis adscripsi: Quod felix faustumque sit, ve
lit iubeat populus Atheniensis deligi vnum Atheniensem
qui ad Seruatorem eat, & litato Demetrium Seruatorem
interroget, quo modo pijssime, optime, & celerrime po-
pulus donaria dedicare possit: ac quod is iusserit, id ita fa-
ciat populus. His illi adulationibus Demetrium alioquin
haud sana mente præditum demulcentes corruperunt. Pro-
inde Athenis tum ociosus Eurydicen duxit viduam, quæ
ab antiquo illo Miltiade genus ducebat: & vxor Opheltæ
Cyrenes principis, eo defuncto Athenas redierat. Eas Athe-
Vxores Demetrii. nienses nuptias tanquam honorem & beneficium vrbi suæ
factum interpretabantur. Alioquin autem Demetrius ad
contrahendas nuptias facilis erat, multasque simul vxores
habebat: inter quas autoritate & honore excellebat Phila

pro-

propter Antipatrum patrem, & quia ante Craterus eam in matrimonio habuisset: quo nemo successorum Alexandri maius Macedonum sui desiderium reliquit. Hanc Demetrius admodum iuuenis ætate iam prouectiorem suasu patris duxit: cumque inuitus hoc faceret, Antigonus in aurem ei insusurrasse fertur ex Euripide imitatum versiculum,

Fac ob lucrum contra naturam nuptias.

Similiter enim hoc cadit vero Euripidis versui,

Fac ob lucrum contra naturam seruias.

Eo quidem in honore Philam reliquasque vxores duxit Demetrius, vt palam cum multis scortis, multis etiam ingenuis rem haberet: atque ob eam incontinentiam inter omnes suæ ætatis Reges pessime audiuit. Cum pater eum euocaret, vt de Cypro aduersus Ptolemæum belligeraretur, necesse quidem habuit obedire: grauiter tamen dolens eà bello pro Græcia suscepto, honestiore eo & splendidiore, abstrahi, misit ad Cleonidam Ptolemæi ducem (is Sicyonem Corinthumque præsidio tenebat) qui ei pacta pecunia persuaderent vt vrbes liberas dimitteret. Eo conditionem repudiante, celeriter soluit: auctisque copijs, Cyprum appulit, ac Menelaum statim Ptolemæi fratrem prœlio commisso vicit. Ipso autem Ptolemæo magnis cum terrestribus naualibusque copijs adueniente, minis quidem inter ipsos superbis, colloquijsque actum est. (Nam Demetrium Ptolemæus abire iubebat cum classe, ne collectis vniuersis copijs conculcaretur: Demetrius contra missum se eum facere dicebat, si Sicyone & Corintho præsidia se deducturum pacisceretur) ad certaminis vero euentum suspensi ancipiti cura animi non ipsorum modo, sed & cæterorum omnium principum erant: non enim Cyprum aut Syriam, sed summum principatum victoria ei qui superior discessisset, tributura videbatur. Ptolemæus ad pugnam prouehebatur c l. nauibus: Menelao autem mandauerat, vt is à Salamina cum sexaginta nauibus feruente maxime prœlio, à tergo in Demetrij classem impressionem faceret, ordinesque disturbaret. His Demetrius decem naues opposuit, (tot enim sufficiebant ad angustias portus obtinendas) peditatum per promontoria in mare procurrentia sparsim instruxit, atq; ipse nauibus c l x x x. pugnam iniuit. Magno autem robore atque violentia impetum

Demetrius Ptolemæum vincit.

faciens, Ptolemæum repulit: isque simul atque victum se v
dit, cum octo nauibus fugam celerauit: plures enim de t
ta eius classe non euaserunt, cęteris in naumachia prodit
& LXX. cum ipsis viris captis. Quæ vero in onerarijs nau
bus stationem tenebat famulorum, amicorum, muli
rum multitudo, tum armorum, pecuniæ, machinarum c
pia, horum nihil manus Demetrij effugit, sed omnia pot
tus in castra sua abduxit. Capta tunc est etiam nobilis il

Lamia.

Lamia, quæ initio artis nomine (præclare enim canere t
bia videbatur) in precio habita, post meretricijs etiam art
bus celebris fuit. Hæc tum neque ætate neque forma int
gra, longe minorem natu Demetrium ita suis blanditi
cepit, vt cæterarum mulierum amasius, solius eius amat
esset. Secundum naualem pugnam ne Menelaus quide
restitit: sed Salaminam Demetrio, nauesque & terrestr
copias, equites nimirum mille ducentos, peditum XII. mi
lia tradidit. Hanc tam illustrem victoriam æquanimita
& humanitate sua ornatiorem Demetrius reddidit, hum
tis hostium cadaueribus, captiuisque dimissis Athenien
bus mille ac ducentas ex spolijs dono misit armaturas. P o
ro Aristodemum Milesium ad patrem nuncium victorię m
sit spontaneum, facile omnium aulicorum assentatoru

Aristodemus assentator.

principem, & tunc haud dubie ita paratum, vt summam r
gestæ adulationem adhiberet. Cum enim à Cypro traieci
set, nauim terræ aduerti prohibuit: sed ancoris iactis, in n
ui reliquis manere iussis, solus annexam scapham conscer
dit, & ad Antigonum contendit. Is tum expectatione euen
tus eius pugnæ suspensus, itaque animo affectus, vt consen
taneum erat de tantis rebus periclitantem, cum de aduen
tu Aristodemi cognouisset, magis etiam perturbatus, vix
seipsum domi continuit: alios autem supra alios famulos
amicosque misit, qui ex eo quid rei gestum esset, perquire-
rent. Aristodemus nemini quicquam respondens, sensim
altoque cum solentio immoto vultu ad regem accessit: ita
vt perterritus Antigonus, neque præterea cunctationem fe-
rens vltro se ei ad fores obuiam proriperet, multa iam Ari-
stodemum turba comitante, & ad regiam concurrente. Ille
vt prope Regem peruenit dextram protendens, Salue, in-
quit, rex Antigone, vicimus Ptolemæum regem nauali prœ-
lio: Cyprum tenemus, ac militum captiuorum millia sede-
decim

m & octingentos. Ad hæc Antigonus: Tu quoque, ait, ofecto ſaluus ſis: ſed quod ita nos torſeris, pœnas lues, tar- us enim præmium allati nuncij accipies. Tunc primum ntigonum & Demetrium magno clamore multitudo re- s appellauit, & Antigonum ſtatim diademate amici redi- iuerunt. Demetrio pater diadema miſit, & in literis re- m ſalutauit. In Ægypto autem, ea re audita, Ptolemæus loque à ſuis rex eſt nominatus, ne cecidiſſe animis ob ac- ptam cladem putarentur. Eius rei æmulatio reliquos et- n Alexandri ſucceſſores peruagata eſt. Nam & Lyſima- us ferre diadema cœpit, & Seleucus cum Græcis agens: n ante enim barbaris vt rex colloquebatur. Caſander re- uis eum & voce & ſcripto regem appellantibus, ipſe vt im, porro quoque literas ſuas inſcripſit. Atque hæc qui- m res non tantum nominis & habitus mutationem ha- it, ſed & ſpiritus eorum exitauit, & animos erexit, vitæ- e eorum rationi & conuerſationi maieſtatem addidit. iomodo tragœdiarum actores vna cum habitu inceſſum iam, vocem, accubitum, & alloquia mutant. Quin & im- rârunt ex eo ſeuerius, ſublata ſuæ potentiæ cauillandæ caſione, ob quam prius ſe faciliores frequenter, & lenio- s, ſubditis præbuerant. Tantum vnius vox adulatoris po- it, tantamque in orbem terrarum introduxit mutatio- m. Porro Antigonus Cyprica victoria elatus, ſtatim ex- ditionem contra Ptolemæum ſuſcepit: ipſe terra copias icens. Demetrio magna cum claſſe iuxta nauigante. De ie expeditionis Medius Antigoni amicus per inſomnium t admonitus. Imaginatus enim fuit ipſum Antigonum v- uerſumque exercitum diauli curſu certare, valide initio, celeriter, ſenſim deinde vires eius remittere, tandemque iritum grauiter ducere eum, vixque ſe ſuſtinere. Itaque go ipſe in terreſtri itinere multas difficultates expertus, emetrio ita tempeſtatum vi iactato, vt periculum fuerit, in loca importuoſa & iniqua compelleretur, infecta re mum rediit. Erat tum prope octogenarius, cumque ipſe n tam propter ſenectutem, quam molem corporis ad eunda imperatoris munera inutilis eſſet, filij opera vte- itur, cuius iam ea & peritia & fortuna erat, vt maximas s probe gereret. Luxum autem, luxuriam, compotatio- sque eius non inique ferebat, quibus ille in pace & ocio

Regum nomen ſucceſſoribus Alexandri ſumptum.

Inanis expeditio.

Luxuria Demetrij, & patris lenitas.

ad satietatem vsque deditus, in bello tanquam naturâ ter-perans abstinebat, & sobrietati studebat. Ferunt eo Lam aperte iam addicto, Antigonum peregre reuertenti ac-psum osculanti per risum dixisse, Lamiam ô fili osculari v-deris. Rursum cum is plures dies inter pocula prodegisse, & se humoris affluxu vexatum causaretur, Audiui ita, i-quit Antigonus: sed Thasius ne erat is, an Chius? Rursi inualetudine teneri filium audiens, cum visum iret, form sum quendam apud fores obuiam habuit: ingressus ind iuxta assedit, manumque eius attrectans, dicenti iam f-brim discessisse, Et vero, respondit: mihi enim apud ianua discedens occurrit. Hæc itaque Demetrij vitia Antigon propter cæteras eius virtutes æquo animo ferebat. Scyth quidem cum ad ebrietatem vsque abbibũt, neruos arcuu pulsant, animum voluptate iam quasi diffluentem reu-cantes. Sed Demetrius & voluptatibus totum se, & reb serijs dare solebat, & vtrunque altero nequaquam admis tractabat. Neque minor laus imperatoria eius in appara do quam in vtendo exercitu erat: quin illo præstare videb tur, ita omnia abunde ad vsum præparata vti essent cur bat. Nauium & machinarum artificiosas fabricas etia spectandi insatiabili quadam tenebatur voluptate. Natu enim ingeniosus cum esset, & contemplationibus apto nimo præditus, studium suum non ludicris aut inutilib oblectationibus dedit: quemadmodum reges nonnulli bię, picturæ, torno operam impenderunt. (quin & Ær pus Macedo mensulis & lucernulis fabricandis ocium ter bat: Attallus Philometor venenosas herbas plantabat, nc altercum modo & veratrum, sed cicutam etiam, aconitum doryeniumque ipse in regia seminans & serens, operamqu dabat vt legitimo tempore succos eorum & semina leg ret: Parthorum reges laudi sibi ducebant, si cuspides iacu lorum ipsi exculperent & acuerent.) At Demetrij etiam fa-brilia opera regium quiddam in se continebant, & in ma-gnis rebus ars eius conspiciebatur, ac cum subtilitate acu men ingenij, insignemque prudentiam simul opera de monstrabant: vt non consilio tantum & sumptu, sed man etiam regis quæ efficerentur digna viderentur. molę enin sua etiam amicos eius terrebant, elegantia hostes quoqu delectabant. quod ipsum verius est à nobis, quam ornatiu

Demetrij machinæ.

dictur

lictum, Sedeciremes quidem eius & quindeciremes spectaculo erant hostibus, cum oram ipsorum præternauigarent. Helepoles etiam (machinæ expugnandis vrbibus factæ id nomen est) eius obsessis admirationi erant, vt res ipsa testatur, Lysimachus enim regum omnium infensissimus, cum aduersus eum obsidentem Solos Ciliciæ vrbem castra haberet, missis nuncijs orauit, vti machinas ipsi suas, nauesque nauigantes ostenderet. cumque id impetrasset, admiratione victus discessit. Rhodij autem diu à Demetrio in obsidione habiti, composito bello petierunt, vt machinas quasdam ipsis veluti suæ potentiæ & ipsorum fortitudinis monimentum relinqueret, Cæterum Rhodios oppugnauerat, quod cum Ptolemæo fœdus & amicitiam haberent, murisque admouerat helepolin maximam. Basis quadrata erat, cuius vnumquodlibet latus XLVIII. cubitorum, altitudo LXVI. cubitûm: inclinabantur autem & concurrebant latera ad fastigium infima basi angustius. Ipsa intus machina varijs & domicilijs & regionibus intercepta, frontem aduersus hostem apertam habebat, & ad singula domicilia fenestram: per has omnis generis tela emittebantur. Repleta enim erat viris omne pugnæ genus obeuntibus: atque ita recta & inconcussa æqualiter vndique cum strepitu & violentia magna muris admouebatur, vt simul & perterreret, & oblectaret spectaculo. Ad hoc bellum thoraces quoque ei duo ferrei è Cypro allati sunt, appendens vterque minas quadraginta: Horum duritiem & robur vt ostenderet Zoilus artifex, XXVI. passuum spacio intorqueri iussit sagittam à catapulta: neque tamen eo ictu ruptus est thorax, obscuram modo notam, quæ scalpello videretur impressa, accepit. Hunc ipse gestauit Demetrius, alterum Alcimus Epirota, omnium qui cum eo erant bellacissimus atq; robustissimus, qui solus armatura duum talentorum pondus trahente vtebatur, reliquorum armis talentum modo appendentibus? is apud theatrum Rhodi pugnans occubuit, Rhodijs autem fortiter se defendentibus cum nihil memorabile Demetrius efficeret, pertinaciter tamen in ira aduersus eos perstitit, quod ij cum nauim à Phila vxore cum literis, stragulis & vestimentis missam ad ipsum intercepissent, sicut erat ad Ptolemæum misissent, nihil imitati Atheniensium humanitatem, qui cum Philippi

Rhodium bellum.

ipsos bello petentis tabellarios deprehendissent, lectis r
liquis epistolis, missam ab Olympiade non aperuerant, se
obsignatam adhuc Philippum miserant. Veruntamen et
grauissime id ferret Demetrius, nactus tamen occasione
Rhodijs parem dolorem afferendi, abstinuit se. Ialysi eni
picturam prope absolutam, quam Caunius Protogen
pingebat, in quodam suburbio cum cepisset, Rhodi
misso præcone deprecantibus vti parceret tanto oper
neque id proderet, respondit, Prius se patris sui imagi
nes crematurum, quam tantum artis laborem. septem e
nim annos impendisse Protogenes operi dicitur. Fertur A
pelles ea conspecta pictura ita obstupuisse, vt vox eum de
ficeret; sero autem dixisse, Ingens labor est, & admirabi
le opus: desunt tamen ei gratiæ, quæ sua opera ad cœlun
extollant. Hanc tabulam in eundem cum reliquis locun
compactam Romæ ignis absumpsit. Rhodijs autem acri
ter bello resistentibus, Demetrium deserendæ obsidioni
prætextum quærentem Athenienses eo aduecti in gratian
cum ijs reposuerunt, ea conditione, vt Rhodij Antigono &
Demetrio socij essent, nisi si contra Ptolomæum ij bellun
haberent. Athenienses autem Demetrij opem implorabant
contra Casandrum Athenas tum obsidentem: Demetrius
eo cum CCCXXX. nauibus validoque peditatu venit: ac
non modo ex Attica Casandrum profligauit, verum etiam
fugientem vsque ad Thermopylas insecutus cum fudisset,
Heracleam deditione accepit. Transierunt etiam sex mil-
lia Macedonum ad ipsum. In reditu Græcos qui intra Py-
las habitant liberos reddidit: cum Bœotis societatem coi-
uit: Cenchreas cepit, & Phylam, Panactumque castella à
Casandro præsidijs opereque munita aduersus Athenienses
occupauit, ijsque reddidit. Enimuero Athenienses, quan-
quam ante iam effuse in eum omnes honores cōtulissent,
tamen tunc quoque nouas adulandi rationes repererunt.
Posticum enim Parthenonis (Mineruæ templum ita, tan-
quam virginis ædes, appellatur) diuersorij loco ei assigna
runt: ibique agitabat, & Minerua ei hospitium præbere di-
cebatur, hospiti haud quaquam commodo, & non ea mo-
destia, quæ apud virginē requireretur. Sane pater eius cum
sensisset Philippum huius fratrem diuertisse in domo, vbi
tres iuuenili ætate essent mulierculæ, filio verbum ea de re
nullum

Ialysi pictura.

Casander ex Attica profligatur.

Demetrius in æde Mineruæ habitat.

ullum fecit, sed ipso præsente designatorem hospitiorum d se vocauit, &, Heus tu, inquit, non educes filium meum tis ex angustijs. Demetrius vero, qui Mineruã reuereri sal- :m vt maiorem natu sororem (hoc enim dici volebat) de- *Scelera eius.* uisset, ingenuorum puerorum matronarumque Atheni- nsium stupris tantam arci conflauit infamiam, vt is tunc naxime locus castus videretur, quãdo is cum scortis Chry- de, Lamia, Dema, & Anticyra libidinem exercebat. Cæ- 6 :ra omnia aperte indicare nolo, Athenarum nominis re- erentia: Democlis virtutem & pudicitiam operæ precium st commemorare. Huius impuberis etiamnum non late- *Pudicitiæ exemplum.* at forma Demetrium, ob cuius præstantiam etiam Pulcri ognomen ferebat. Cum Demetrij multa munera, mul- is preces, multas minas ab emissarijs eius allatas spreuis- t, atque ad extremum palæstras & gymnasium fugiens la- andi causa in priuatum balneum intrasset, Demetrius ob- :ruato eo tempore ad ipsum solum intro accessit. Hic puer olitudinem circa se & necessitatem imminentem cernens, heni operculo amoto in aquam feruentem insiluit, & im- nerito quidem perijt, patria tamen sua formaq; digna au- is. Longe deterior Clexnetus Cleomedontis F. qui cum à Demetrio literas impetrasset, quib. populus patri eius mul- tam quinquaginta talentorum remittere iuberetur, non nodo seipsum dedecore affecit, sed & ciuitatem in turbas oniecit. Remissa enim Cleomedonti mulcta, decreto pro- ibuerunt, ne quis à Demetrio literas adferret: quod cum s iniquissime ferre, non abrogârunt modo id decretum, *Decreta.* ed & autores eius, suasoresque partim morte, partim exilio nulctarunt. Additum his aliud decretum, Sciuisse popu- um Atheniensem, vt quidquid rex Demetrius iussisset, id as apud Deos, iustum apud homines haberetur. Ibi cum quidam ex optimatibus insanire diceret Stratoclem, qui alia decreta faceret, Demochares Laconensis, Insaniret vero, inquit, nisi insaniret: etenim plurimum ob huiusmo- li adulationes precij ferebat Stratocles. Demochares au- em huius dicti causa delatus, solum vertere iussus est. Hæc Athenienses agebant, cum maxime liberos se, & præsidium leductum putarent. Demetrius in Peloponnesum profe- ctus, nemine eum hostium subsistente, sed fugientibus omnibus, vrbesque deserentibus, Acten (regionis nomen

Nuptiæ & fastus Demetrij ac flagitia.

est)& Arcadiam, excepta Mantinea, in potestatem sua redegit: Argos Sicyonem, & Corinthum liberauit, ijs qui præsidio erant, centum talentis datis: Argis cum vna cu Græcis Iunonia celebraret, ac certaminum præmia diuid ret, Æacide Molossorum regis filiam, sororem Pyrrh Deidamiam duxit. Sicyonijs, extra vrbem eos habitare c cens, persuasit vt vrbem in eum, in quo nunc est, locu transferrent simulque cum situ nomen mutans, Demetri dem nuncupauit. In Isthmo communi Græciæ concilio ∙ cto, eoque admodum celebri, dux græciæ, sicut ante Ph lippus & Alexander, est designatus: quibus ille, fortuna potentia præsenti elatus, haud paulo præstantiorem se di cebat. Et Alexander quidem neminem quenquam regu titulo suo spoliauerat, neque se regum regem dixerat: in autem multis & nomen regis & regnum dederat, Hic a tem subsannans eos, qui prærer se & patrem regis nom cuiquam tribuerent, inter pocula atque libandum suauit audiebat eos, qui Demetrium regem, Seleucum elephant rum magistrum, Ptolemæum classis præfectum, Lysim chum Gazæ custodem, Agathoclem Siculum insulæ prin pem nominarent. Quæ cum ad reges emanassent, cæte deridentibus, solus Lysimachus stomachatus est, se à Dem trio spadonem censeri: nam thesaurarijs fere eunuchis r ges vtebantur. Omnium vero infensissimus ei erat Lysim chus, & amorem ei Lamiæ exprobrans, tunc primum dic bat visam meretricem, quæ ex scena tragica procederet: cō tra Demetrius suum scortū illius Penelopa pudicitius es dicebat. Cum Athenas redire statuisset, scripsit eo se cupe statim sacris initiari, & à minimis mysterijs vsque ad ma ma (quæ ab inspectione epoptica dicuntur) totius sacrific ritus cognoscere. Id neque fas erat, & nunquam ante fa ctum. Parua enim mysteria mense Anthesterione perage bantur, magna Boedromione: ab his ad epoptica illa inspi ciēda ad minimum annus requirebatur. Lectis literis solus Pythodorus, daduchus (id est facifer) eo tempore, ausus es contradieere, tametsi frustra. Stratoclis enim decreto Mu nychioni Anthesterionis nomen impositum est, & eo men se Demetrius ad parua mysteria admissus. Rursus inde idem Munychion Boedromion factus est, & reliqua sacra pera cta, & ad summa etiam illa aspicienda admissus Deme triu

trius. Itaque Philippides Stratoclem conuicio proscindens ait:

Hic mensem in vnum annum redegit integrum.

Et de habitatione Demetrij in Partheone,

Arcem is Mineruæ fecit diuersorium,

Et scorta in ædes introduxit virginis

Cum vero Athenis tunc multa fierent inique & iniuste. Id omnium maximum ciuibus dolorem attulit, quod Demetrius cum Atheniensibus imperasset, vti celeriter CCL. talenta cogerent, sibique darent: postquam pensio ea celeri exactione duraque est collata, & argentum paratum vidit, Lamiæ id omne cæterisque circum eam scortis ad saponem emendum dari iussit: turpitudo enim damno, & vox ea ipso facto molestior fuit hominibus. Quidam hoc non Atheniensibus, sed Thessalis accidisse dicunt. Præterea autem Lamia ipsa proprio arbitratu cum cœnam regi faceret, à multis pecuniam extorsit, tantaq; fuit eius cœnæ ob magnitudinem sumptuum gloria, vt librum de ea Lynceus Samius conscripserit. Itaque Comicus quidam haud inscite Lamiam helepolin appellauit: Demochares Solẽsis Demetrium fabulam vocabat, eo quod Lamiam haberet. Neque iam vxoribus modo, sed & amicis Demetrij inuisa erat Lamia, quod nimio sui amore eum cepisset. Quosdam ad Lysimachum legatos miserat. His cum Lysimachus per ocium in femoribus & brachijs suis graues cicatrices vnguiũ leoninorum ostenderet, & narraret, vti cum leone à rege Alexandro inclusus decertasset: ridentes, regem suum quoque immanis ferę Lamiæ morsus in collo ferre dixerunt. Ac mirum fuit, quod initio Philam ob imparem ætatem aspernatus, Lamiam pertulerit ac tamdiu amauerit iam natu grandiorem. Demo quidem, quam cognomine Maniam, id est, insaniam, dicunt, tibia canente Lamia ad cœnam, interrogata à Demetrio quid ipsi videretur, Vetula, inquit, mihi ô rex videtur. Eadem cum Demetrius multis appositis bellarijs diceret, Viden' quam multa mihi mittat Lamia? Plura tibi, inquit, mater mea mittet, si cum ipsa dormire velis. Memoratur etiam eius reprehensio sententiæ à Bocchore latę Quidam in Ægypto meretricem Thonidem deperibat, magnam auri summam exigentem. Is cum in somnis imaginatus se cum ea rẽ habere, cõcupiscere

Lamia amor

Bocchoris iudicium.

eam desiisset. Tonis eum mercedem apud iudices popo scit. Bocchoris causa cognita, eum iussit quantum postulabatur auri numeratum in vase hinc inde manu agitare, & eam vmbram à scorto apprehendi: indicans imaginationem veritatis vmbram esse. Lamia id iudicium iniustum esse censuit: non enim vt insomnium iuueni amorem, ita vmbram meretrici cupiditatem auri ademisse. Hæc de Lamia. Cæterum casus & res gestæ Demetrij, quas deinceps sumus expositurí, veluti à comica scena in tragicam narrationem nostram transferunt. Omnes reliqui reges aduersus Antigonum conspirauerant, & in vnum copias suas conducebant. Itaque Demetrius cum se ex Græcia ad patrem contulisset, præter ætatem belli cupido multum roboris ac fiduciæ attulit. Enimuero apparet Antigonum, si paululum concedere, & de nimia principatus cupiditate nonnihil remittere voluisset, eum & retinere, & filio suo tradere morte sua potuisse. nunc ingenio moroso & superbo præditus, neque verbis minus quam actionibus asper, multos iuuenes, & eos præpotentes aduersum se irritauit. Tum quoque illorum fœdus & societatem se iactabat tanquam auium multarum semina legentium concursum lapidis iactu & strepitu dissipaturum. Peditatum ducebat septuaginta millibus ampliorem, decem equitum millia, elephantos LXXV. Hostium copiæ erant, LXIIII. peditum millia, equitatus quingentis equitibus quam Antigoni maior, elephanti CD. currus CXX. Antigonus vt prope hostes peruenit, non tam propositum quam spem mutauit. Solitus enim antehac sublimis & exultans ad prœlia accedere, magnaque voce & tumidis sermonibus, nonnunquam etiam iocis & facetijs constantiam animi sui, & hostium iam imminente certamine contemptum ostendere: cogitabundus tunc, tacitusq; plerunque cernebatur, filiumq; suum exercitui commonstrabat, & successorem commendabat. Id vero maxime omnes admirati sunt, quod cum eodem in tentorio solus colloquebatur, cum ante ne cum isto quidē quicquam arcani colloquij agitare consueuisset: sed suum solius consilium secutus, quæ secum ipse statuisset, ea palam deinde pronunciare & exequi. Et ferūt Demetrio eum, cum is adolescens adhuc ex ipso quæsiuisset, quando essent castra moturi, iratus respondisse. Quid?an vereris ne tu solus

Antigoni contra reges bellum & interitus.

us tubam non exaudias? ſigna quoque tum aduerſæ fortu-
ıæ ipſis acciderunt. Demetrius in ſomnis viſus ſibi eſt ex A-
exandro ſplendide armato quærere, quam teſſeram pugnæ
laturi eſſent: cumque is Iouem & Victoriam reſpondiſſet,
lixiſſe, Abeo ergo ad hoſtes, illi enim me accipiunt. Anti-
gonus autem inſtructa iam phalange exiens, in faciem cor-
uit: afflictuſque eo caſu cum ſurgeret, manus cœlo ten-
lens, victoriam à Dijs, aut antequam vinceretur mortem
enſus expertem petijt. Iam commiſſo prœlio, Demetrius
um præſtantiſſima & maxima equitum parte Antiochum
Seleuci F. adortus eſt: cumque eum præclara pugna fudiſ-
ſet, intempeſtiue eum nimiſque impenſe inſequendo victo-
iam perdidit. Nam neque ipſi licuit reuerti, & ſe ad pedites
ecipere, elephantis in medium interuenientibus: & Seleu-
cus cum phalangem equitum præſidio nudatam cerneret,
mpreſſionem ſe facturum in eam ſimulando, & circumue-
niendo perterruit, & ad ſe tranſeundi poteſtatem haud in-
utili conſilio fecit: magna enim phalangis Antigoniæ pars
ultro ad hoſtes conceſſit, reliqua in fugam verſa eſt. Anti-
gonus autem, multis in ipſum verſis cum quidam ei dice-
ret, Aduerſus te, ô Rex, iſti impetum faciunt. Nimirum,
nquit, nam quis me defendit? ſed Demetrius nobis ſuc-
curret. Hac ille ſpe ad extremum vſque fretus, dum filium
circumſpicit, multis confoſſus iaculis cecidit: ſolus omni-
um comitum & amicorum, reliquis omnibus dilapſis, Tho-
rax Lariſſæus apud cadauer Antigoni perſtitit. Hunc ad mo-
dum finita pugna, Reges victores totum Antigoni & De-
metrij regnum, veluti corpus aliquod, in partes diſſeca-
runt, eaſque inter ſe partiti prioribus ſuis prouincijs ad-
iecerunt. Demetrius autem cum quinque peditum, qua-
tuor equitum millibus, continenti fuga Epheſum perre-
xit. Ibi metuentibus omnibus ne pecunia indigens tem-
plum violaret, ipſe etiam veritus ne milites ſe ab eo non ab-
ſtinerent, celeriter inde abijt, & nauigationem verſus
Græciam inſtituit, ſpei quod ſupererat plurimum in Athe-
nienſibus collocatum habens: nam ibi Deidamiam vxo-
rem, opes, naueſque reliquerat, neque Athenienſium bene-
uolentia vllum tutius ſuis rebus refugium fore putabat. Ita-
que vt ei feſtinanti apud Cyclades Athenienſium legati oc-
currerunt, monentes ne ad vrbem accederet (Decreto e-
nim

Athenienſium in victū Demetrium iniuria.

nim populi statutum, ne quis rex Athenas reciperetur) nuntiantes Deidamiam ab ipsis honorifice Megaram e deductam: præ ira è potestate mentis exijt. Tulerat quide æquissimo animo infortunium, neque ob tantam reru mutationem de magnitudine animi quicquam diminu rat: sed falsum se inspetato sua de Atheniensibus opinion &simulatam eorum beneuolentiam re nunc ipsa detectan grauissime ferebat. Quod enim reges aut principes de b neuolentia erga ipsos multitudinis statuunt ex abundar tia honorum sibi oblatorum, leuissimum ac fere vanum s quuntur indicium: etenim his honoribus, quorum pulchr tudo à voluntate eorum qui offerunt æstimanda est, fide metus derogat, cum ij & metus causa, & beneuolentiæ d cerni possint. Itaque qui sapiunt, ij non ad statuas, pict ras, diuinosue honores, sed ad suas ipsorum actiones resp cientes, illis aut vt honoris causa delatis fidunt, aut vt n cessitate extortis diffidunt: intelligẽtes populum sæpe tu maxime, cum honores decernit, odio habere eos, qui n mios honores & immodicos, idque ab inuitis accipiun Demetrius ergo cum in præsentia sentiret, graui se iniuri affectum vlciscendi locum non habere, misit ad Athenier ses qui modeste eos incusarent, & naues suas, in quib. etiar tredeciremis erat, repeterent. His receptis cum ad Isthmu nauigasset, ibique res suas conquassatas offenderet (nam præsidia vndique abierant, & omnia ad hostem defecerant relicto in Græcia Pyrrho, in Chersonesum nauigauit: ibiqu Lysimachum vexando copias suas continuit, atque præd locupletauit, iam tum vires & existimationem resumente Lysimachus autem à cæteris Regibus negligebatur, quo nihilo moderatior Demetrio, tum quoque ob potentian metuendus videbatur. Paulo post Seleucus missis legati Stratonicen Demetrij & Philæ filiam in matrimonium pe tijt, cum quidem iam ex Apama Perside filium haberet Antiochum: sed regnum suum & pluribus sufficere successoribus, & sibi Demetrij affinitate opus esse putaret. quãdo Lysimachum etiam animaduertebat duas Ptolemæi filias, vnam sibi, alteram Agathocli filio matrimonio iunxisse. Demetrius autem insperatam felicitatem ducens oblatam sibi à Seleuco affinitatem, filia assumpta vniuersis cum nauibus Syriam petijt. Cum vero ad terram appellere aliquoties ne-

Seleuti & Demetrij affinitas.

cesse

ẜſe haberet, Ciliciam quoque attigit, quam Pliſtarchus aſandri frater ſibi poſt obitum Antigoni à regibus attriutam obtinebat. Is in egreſſionibus iniuriam prouinciæ llatam à Demetrio querens, ſimul & Seleucum delaturus, ui iniuſſu reliquorum regum cum commune hoſte in ratiam rediret, ad fratrem ſe contulit. Quod vbi ſenſit)emetrius, à mari ad Quinda profectus eſt: ibiq; cum in rario reliqua inueniſſet mille ducenta talenta, his conuaitis celeriter abijt. Iam & vxor Phila ad ipſum peruenerat, um apud Oroſſum Seleucus occurrit. Primus ſtatim conreſſus rege dignus, dolo & ſuſpicionbus caruit, priorque eleucus Demetrium conuiuio in caſtris accepit in ſuo :ntorio, poſt ab eo in tredeciremi exceptus eſt: inde per cium collocuti amice, totoſque dies conuerſati ſunt abſue armis & ſtipatoribus, donec Seleucus accepta Stratoica ſplendide Antiocheam redijt. Demetrius Ciliciam teuit, & Philam vxorem ſuam ad Caſandrum fratrem eius iiſit, criminum à Pliſtarcho obiectorum purgandi cauſa. aterim Deidamia cum ex Græcia ad ipſum nauigaſſet, & aud diu vna fuiſſet, ex morbo quodam deceſſit. Ptoleıæi exinde, cum quo Seleuci opera amicitiam iniuerat, fia Ptolomais ei pacta eſt. Hæc Seleucus ciuiliter. Ciliciam utem pecunia data redimere à Demetrio cupiens, & cum ;denegaſſet, Tyrum ab eo & Sidonem iracunde repoſcens *Seleuci illiberalitas.* niurius eſſe viſus eſt, & inique agere: qui cum ab India ad nare Syriacum omnes regiones poſſideret, adeo tamen auper paruiq; animi eſſet vellet, vt propter duas vrbes ſo:erum ſuum aduerſa vſum fortuna exagitaret. At Platoni euidens teſtimonium tulit, qui veras diuitias affectantem ıon addere opibus, ſed diminuere immenſam cupiditatem ubet, quod eam qui non ſuſtulerit, nunquam ſit penuria & aupertate ſeſe liberaturus. Neque vero Demetrius conceſit, ſed, inquiens ſe, ne ſi millies quidem victus eſſet, vnquam mercede ſibi Seleucum generum adſciſcere dignatuum, vrbes eas præſidijs munijt. Audito autem Lacharem Ahenis coorta ſeditione tyrannidem inuadere, ſperans ſi eo ıcceſſiſſet, ſe facile vrbe ea potiturum, claſſe mare medium :uto traiecit: apud Atticam autem tempeſtate oborta claſis magnam partem & plurimos mortales perdidit. Ipſe ſuperato periculo bellum contra Athenienſes orſus, cum res *Athenas vt receperit Demetrius.*

non

non fuccederet,dimiſſis qui nouam claſſem colligerent.
Peloponneſum conuerſus eſt.Ibi Meſſenem oppugnans,t
lo baliſtæ in faciem&per maxillam in os ictus,in graui fu
diſcrimine. Recepta ſanitate, quaſdam vrbes, quæ ab ip
defecerant, in poteſtatem redegit. Inde iterum in Attica
facta impreſſione, Eleuſine & Rhamnunte captis, agru
vaſtauit: nauimque nactus frumentum Athenas deuehe
tem,mercatorem & gubernatorem ſuſpendio affecit. Qu
exemplo territis alijs, & fames vrbem inuaſit acris, & ali
rum quoque rerum penuria: etenim mendimus ſalis qu
draginta denarijs vendebatur, frumenti modius tribus m
nis exiguam Athenienſibus reſpirationem C L. naues apu
Æginam viſæ præbuerant, à Ptolemæo in auxilium m
ſæ. Sed Poſtquam Demetrio multæ ex Peloponneſo,mu
tæ ex Cypro naues coactæ ſunt, ita vt in vniuerſum C C
nauium claſſem haberet, miſſæ à Ptolemæo, retro abi
runt:& Lachares tyrannus vrbe prodita aufugit. Tum Ath
thenienſes. tametſi decreuerant, vt ſi quis mentionē de p
ce cum Demetrio componenda feciſſet, id ei eſſet capit
le:proximas tamen portas ſtatim aperuerunt, legatosqu
ad eum miſerunt, nihil quidem ab eo benigni expectante
inopia tamen compulſi. Ea enim tanta fuit, vt præter mu
ta alia, quæ tum euenerunt duriſſima, pater etiam & filiu
de mortuo mure,qui illis deſperatis iam rebus domi deſ
dentibus forte de culmine deciderat,dimicauerint. Epicu
rum etiam philoſophum traditum eſt ea tempeſtate fab
certo nnmero diſtributis ſe ſuosque familiares aluiſſe. Ho
rerum ſtatu in vrbem ingreſſus Demetrius, vniuerſum po
pulum in theatrum conuocari iuſſit,caueamque armis &
pulpitum ſtipatoribus cinxit.Ipſe ex ſuperioribus gradibus
vt tragœdiarum actores ſolent,degreſſus, cum auxiſſet ter
rorem Athenienſibus,exordio ſuæ orationis finem eorum
metui fecit, Nam & vocis contentione, & verborum acerbitate ſibi temperans, leniter & amice reprehenſis reconciliatus eſt: centumque millia medimnorum frumenti largitus, magiſtratus (qui populo eſſent acceptiſſimi) conſtituit, Hic Dromoclidas rhetor, cum videret populum præ gaudio varias voces edentem, & laudationes oratorum ſuperare certantem, rogationem tulit, vti Demettio regi Piræeus & Munychia dederentur. Hoc approbato, ipſe De-

metrius

metrius Museum nemine iubente præsidio occupauit, ne denuo populus iugo excusso nouas ipsi molestias exhiberet. Athenis receptis, statim ad subigendam Lacedæmonem animum adiunxit: ac apud Mantineam Regem Archidamum occurrentem sibi cum vicisset profligassetque prœlio, in Laconicam irrupit: rursusque apud ipsam vrbem Spartam ducentis occisis, quingentis captis, videbatur iamiam vrbē à nemine ad id vsq; tempus captam occupaturus. Enimuero non arbirror vllum fuisse regem, cuius fortuna maioribus esset ac celerioribus obnoxia mutationibus: neque eam vllis in rebus toties secundam & aduersam, modo ex prospero successu tristem, modo ex afflicto statu lætum mutasse. Ideoque eum ferunt rebus in deterius mutatis, Fortunam Æschyli hoc versu compellare solitum:

Ingressio in Laconicam

Fortuna.

Tu me extulisti, eadem me is (sentio) perditum.

Etenim rebus illi tum ita prospere succedentib. vt ad principatum ac potentiam parandam egregios faceret progressus, renuntiatur vrbes Asiaticas esse a Lysimacho captas: Ptolemæum, capta reliqua Cypro, Salaminam, inque ea liberos eius cum matre obsidere. Veruntamen Fortuna, sicut illa apud Archilochum mulier,

Fallax, aquam ferens manu hac, sed altera
Ignem, ——

tam grauibus eum & periculosis nuntijs à Lacedæmone auocans, alias illico spes nouarum magnarumque rerum ei obtulit. Casandro mortuo, Philippus filiorū eius natu maximus, cum haud diu Macedonibus imperasset, ipse quoque mortem obijt: superstites duo fratres inter se cōtenderunt. quorum cum alter Antipater Thessalonicen matrem necasset, alter Alexander ex Epiro Pyrrhum, ex Peloponneso Demetrium sibi in auxilium vocauit. Prior veniens Pyrrhus pro auxilij mercede ad se rapuit magnam Macedoniæ partem, iamque terribilis erat Alexandro vicinus. Cum autem Demetrius acceptis literis copias adduceret, auctoritatem eius & gloriam admodum timens adolescens, venientem 10 apud Dium obuiam factus amice salutauit atque accepit, dixitque res suas nihil iam eius præsentiam desiderare. Statim inde sinistræ inter eos obortæ suspiciones: & Demetrio eunti ad cœnam (erat autem ab Alexandro inuitatus) insidias quidam exponit, compositum esse inquiens, vti ipsum

Regno Macedoniæ potitur Demetrius.

inter pocula trucidarent. Demetrius autem nihil perturbatus, paul lum modo inter eundum moratus, ducibus mandauit vt in armis haberet exercitum: comites autem & pueros quotquot secum habebat, (erant autem multo, quam Alexandri plures) secum in cœnaculum ingredi, & expectare iussit, dum ipse surgeret. Hæc res Alexandrum a perpetrãdo facinore deterruit: & Demetrius prætendens se corpore incommode esse affecto, vt compotationem non ferret, celeriter abiuit. Postridie discessum moliri cœpit, nouarum rerum nuntios ad se allatos dicens, veniamque ab Alexandro petens, quod citius discederet, seque cum eo per otium diutius futurum pollicens. Gauisus Alexander non hostili animo, sed sponte sua eum Macedonia abire, in Thessaliam vsque comitatus est. Vt Larissam peruentum est, rursus mutuas texentes insidias, ad cœnam se inuicem inuitabant. Hic Alexander metuens ne si ab hospitio Demetrij sibi caueret, eum quoque, quem in conuiuio necare statuerat: cautiorem suo exemplo redderet, seipsum in manus Demetrij prior tradidit. Vocatus enim ad cœnam à Demetrio, venit: cumq; is inter cœnandum surgeret, territus vna mensam reliquit, eumque ad fores vsq; subsecutus est. Demetrius postquã ad ianuam & suos stipatores peruenit, id modo fatus, vti sequentem occiderent, exijt: Alexander ab ijs obtruncatus est, & ex amicis ij qui auxilij ferendi causa accurrerant: quorum vnus iam moriens dixisse fertur, Demetrium vnius diei spacium præoccupasse. Nocte ea, vt consentaneum erat, trepidatum est: mane cum Macedones perturbati potentiam Demetrij metuerent, neque tamen quicquam hostile ipsis accideret missis à Demetrio nuntijs colloqui se & factorum rationes edere velle dicente, animum receperunt, eumque benigne admiserunt. Neque longa ei opus fuit apud eos oratione, quin Antipatrum matris cæde consceleratum exosi, quia nullus melior in promptu erat, eum Regem Macedoniæ crearent, inq; Macedoniam deducerent. Ijs etiam qui domi erãt, Macedonibus haud ingrata fuit mutatio, memoria repetentibus ea quæ in Alexandrum vita defunctum Casander perpetrasset: quod si cui in mentem veniret moderationis & æquitatis, qua Antipater maior vsus fuerat, eius quoque fructum Demetrius percipiebat, Philæ maritus, ex qua filium successorem regni progenuerat, qui tum adolescens

sub-

ſub patre militabat. Tam illuſtri fortunæ beneficio elatus
Demetrius, nuncios præterea accepit de liberis & matre, di-
miſſos eos, doniſq; præterea & honoribus à Ptolemæo af-
fectos: filiam vero Stratonicen, quæ Ptolomæo nupſerat,
Antiocho Seleuci filio in connubiū traditam, ſuperiorum-
que barbarorum reginam deſignatam. Qua de re hæc tra-
ditur hiſtoria. Inciderat in amorem Stratonices nouercæ
Antiochus, quæ iuuenis adhuc puerū iam Seleuco perpere-
rat. Cum multis modis excutere eum affectum tentaſſet,
tandem deſperata re, graui cupiditate & im̄edicabili ægri-
tudine captus, ſtatuit finem viuēdi facere: & ſimulato mor-
bo, neglectu eorum quæ ad curam corporis attinent, atque
inedia paulatim ſibi mortem adſciſcere. Eraſiſtratus au- *Eraſiſtrati ſolertia.*
tem medicus, cum non difficulter deprehendiſſet, amore
eum correptum eſſe, neque conijcere tamen poſſet, quid
deperiret, rei perſcrutandę cauſa adſiduo in ipſius conclaui
verſatus obſeruare cœpit, vbi aut adoleſcens aut mulier a-
mori apta ingrederetur, quis vltus Antiochi eſſet, & cæte-
ra quoque conſiderare, quæ animi maxime affectionibus
mutantur in homine & conſentiunt. Cum ad reliquorum
ingreſſum nihil mutationis ſentiret, animaduerrit quoties
Stratonica vel ſola vel cum Seleuco intraret, (id quod fie- II
bat frequenter) omnia illa, quæ à Sopphone adſcribuntur,
indicia in Antiocho apparere, vocis repreſſionem, igneum
ruborem, oculorum nutus, ſubitos ſudores, pulſuum per-
turbationem atque inconſtantiam: ac victo tandem proti-
nus animo, angorem, ſtuporem, ac pallorem. Hæc Eraſiſtra-
tus perpendens, idque etiam ratiocinatus, regis filium ſi a-
lio quam nouercæ amore laboraret, haud quaquā ad mor-
tis vſque diſcrimen ægritudinem reticiturum fuiſſe: hunc
quidem eius amorem efferre atque prodere arduum duxit,
fretus tamen Seleuci in filium beneuolentia, auſus eſt ali-
quando ei dicere, Morbū Antiochi ex amore eſſe, ſed amo-
re inſanabili, quod fieri non poſſet, vti is amata potiretur. "
Perterrito deinde regi, & quid ita amor ille expleri nō poſ- "
ſet, interroganti, Quia, inquit, vxorem meam deperit. Ibi "
Seleucus: Tu autem Eraſiſtrate, cum ſis amicus noſter, cur "
adeo filio meo vxoris tuæ nuptias concedere nolis, præſer- "
tim cum in eo vno niti regnum noſtrum videas? Quia, in- "
qui Eraſiſtratus, ne te quidem, patrem eius, conceſſurum "

» fuisse arbitror, si Stratonicam concupiuisset. At hæc Seleu» cus: Vtinam vero, inquit, amice aliquis hominum deorum» ue amorem filij mei ita subito à tua vxore eo auertat, vt lu» bens ego regnum quoque dimiserim superstite filio. Hæc» cum ille animo grauiter perturbato multisque cum lacry» mis esset locutus, iniecta dextra Erasistratus, Nihil iam, in» quit, ad istam rem Erasistrati opera eges: ipse enim tu & pa» ter amantis, & adamatæ maritus, & rex, optimæ familia» tuæ mederi potes. Proinde Seleucus aduocato in concio» nem vniuerso populo, Decreui, inquit, omnium superio» rum prouinciarum regem constituere Antiochum, & Stra» tonicen ei coniugem, reginamque: filium autem existimo» vt hactenus in omnibus rebus voluntatem suam ad man» datum meum accommodauit, ita hac quoque in re obtem» peraturum: quod si Stratonica illegitimas nuptias detre» ctat, amicos hortor vti demonstrent ei atque persuadean» honesta esse & iusta omnia, quæ vtilitatis causa rex statuerit. Porro Demetrius Macedonia & Thessalia, & maiori parte Pelopennesi, atque intra Isthmum Megara & Athenis potitus, Bœotis bellum fecit. Primum hi mediocribus conditionibus de pace cum eo facienda egerant: postquam autem Cleonymus Spartanus cum exercitu Thebas venit, resumpta audacia, simul & Piside Thespiési, cuius inter Bœotos summa erat autoritas atque potentia, instigante rebellauerant. Sed postquam Thebis oppugnandis machinas admouit Demetrius, ac territus Cleonymus se subduxit, Bœoti animis lapsi deditionem fecerunt. Demetrius imposito in vrbes præsidio, exacta ingenti pecunia, & Hieronymo, qui historias conscripsit, ipsis præfecto, magnam de se clementiæ opinionem excitauit: maxime eo, quod Pisidé captum non modo nullo supplicio affecit, sed & comiter collocutus Thespiarum Polemarchum constituit. Paulo post captum esse à Dromichæta Lysimachum nunciatur: itaque cum illico in Thraciam duceret Demetrius, vt vacuam defensoribus regionem occuparet, rursus defecerunt Thebani, & Lysimachum simul dimissum refertur. Demetrius cum exasperato animo celeriter reuerteretur, victos ab Antigono filio pugna Bœotos reperit, rursumque Thebas obsidet Pyrrho autem Thessaliam incursionibus vexante, & ad Thermopylas vsque progresso, Antigonum apud obsidionem

Bœoticum bellum.

nem

em relinquens, aduersus eum contendit: cumque is celeriter aufugisset, decem millibus grauis armaturæ militum, & mille equitibus in Thessalia præsidij loco relictis, iterum ad Thebas se conuertit. Helepolin quoque machinam im vsurpauit: cuius tanta erat moles, vt vectibus propulsa uorum mensium spacio vix duo stadia transiret. Bœotis au em fortiter se tuentibus, & Demetrio sæpe contentionis otius quam vtilitatis causa milites periculis obijciente, viens Antigonus perire haud paucos, grauiter doluit, atque x parte quæsiuit, Curnam inutiliter milites, nullaque neessitate postulante interire pateretur, Cui Demetrius stoiacho moto. Quid, inquit, ea te res solicitat? an tu defuncis dimensum debes? Veruntamen vt ne abuti commilitoibus solum videretur, ipse quoque vna pericula obiens, ollum acuto iaculo transfigitur: neque segnior eo discriiine factus, vrbem tandem expugnat. Ingressus vrbem, minas quidem terroresque summos Bœotis obiecit: sed tredeim viris necatis, quibusdam in exilium actis, reliquis veniin dedit. Ita Thebæ nondum decem ab instauratione actis nnis, bis captæ, Cum Pythia instarent, rem inauditam ad um vsque diem Demetrius facere ansus, quod ab Ætolis nguftiæ apud Delphos insidebantur, Athenis eam solennē estiuitatem ludosque fecit: ibi maxime honorandum Aollinem iudicans, vbi patrius Deus, & generis princeps esse rederetur. Reuersus in Macedoniam cum neque ipse quiescere posset, & maiorem suam in bello videret esse existimaionem, cum sui in pace turbulenti & rerum nouarum studiosi essent, in Ætolos expeditionem fecit: agroque eorum nfestato, Pantaucho ibi cum parte copiarum haud exigua elicto, aduersus Pyrrhum duxit. *Pyrrhus* quoque tum forte duersus ipsum ibat: sed diuersitate itinerum factum est, vt ie sibi occurrerent. Ac Demetrius quidem Epirum depopuabatur. Pyrrhus in Pantauchum incidit: commissaque pugna. eum secum congressum, accepto ac dato vulnere in ugam vertit: multos de exercitu eius cecidit, & quinque nillia cepit. Hæc res plurimum obfuit Demetrio. Etenim odio, quod Pyrrhus suis sibi factis conflarat, maior fuit exnde eius admiratio, inclytumque apud Macedones nomē quod ea in pugna pleraque sua ipse manu gessisset: non iullisque Macedonum subibat dicere, in solo Pyrrho ima-

Pythia ludi.

Cum Pyrrho bellum.

ginem audaciæ Alexandri elucere: cæteros reges, atque in primis Demetrium, maiestatem eius fastumque veluti in scena repræsentare. Erat autem reuera tragicus Demetri habitus, qui non contentus causiarum duabus tænijs ornatarum gestatione, purpurarumque auro prætextarum, calceos etiam ex sincera purpura compacta, auroque tinct*Insolentia Demetrij.* ferret, Chlamys quoque ei texebatur, superbum & multo tempore absoluendum opus, in quo mundus & sidera cœlestia depingerentur: quam ob mutationem rerum imperfectam nemo regum gestare ausus est. quamuis haud pauc post ipsum Macedoniæ luxuriosi reges fuerint. Neque harum modo rerum insolentia molestus suis erat, sed luxu etiam suo & vitæ ratione. Indignissime autem ferebant difficiles ad eum aditus: quippe aut, non dabat accedendi su facultatem, aut colloquentibus durum se morosumqu præbebat, Atheniensium quidem, quibus præter cætero Græcos studebat, legationem quandam toto biennio deti nuit, Vnum ad se Lacedæmone missum legatum moleste fe rens, seque spretum existimans, interrogauit ecquid ad se v num tantum legatum misissent: isque ciuiliter sane & La conice respondit, Vtique ô rex, vnum ad vnum. Cum quadam in profectione popularem aliquantulum sese ostende ret, & admittere alloquia videretur, quidam ad eum con currerunt, scriptas petitiones offerentes: quas ille omne accepit, & chlamyde inuoluit. Magna autem cum voluptate comitantibus eum illis, vt venit in pontem Axij, excuss chlamyde omnes illas in fluuium abiecit. Grauiter eo fact Macedonas offendit, qui iam non regi se, sed ludibrio haberi crederent: cum Philippum recordarentur, eosve audirent, qui de æquitate eius & in hisce rebus moderatione narrabant. Tandem aniculæ cuiusdam dicto, quæ cum sæpiu eum in via interpellasset, vtque se audiret postulasset, di centi non vacare sibi, alta voce, Noli ergo regnare, dixerat compunctus re diligentius secum cogitata domum redijt, atque omnia alia negocia petitionibus suorum audiendis postponens, facto à vetula illa initio, aliquot dies causis co-
» gnoscendis impendit. Neque vero vlla regi conuenientior
» actio est, quam iustitiæ executio. Mars enim (vt Timotheus
» ait) tyrannus est: legem omnium regem Pindarus appellat
» Et reges Homerus ait non machinas vrbium expugnatri

ces

:es, non æratas naues à Ioue ſibi traditas, ſed iura accepiſſe “
x cuſtodire: regumque non bellicoſiſſimum, neque iniu- “
tiſſimum aut ſæuiſſimum, ſed iuſtiſſimum Iouis diſcipu- “
um idem nominat. Verum Demetrius diuerſiſſimum à re- “
;iis deorum appellationibus cognomentum ſibi delegit: “
nic enim vrbium autor & cuſtos, ille expugnator earum di- “
:itur. Adeo turpe in honeſti locum à potentia ſapientiæ “
:xperte ſuppoſitum, iniuſtitiæ etiam opinionem honeſti “
:onciliat. Cæterum Demetrius Pellæ morbo periculoſiſſi-
no laborans, prope totam Macedoniam amiſit, Pyrrho ce-
eri impreſſione vſque ad Edeſſam peruagato. Alleuato cor-
pore facile admodum profligauit eum, fœdusque cum eo
ecit, ne is vicinus identidem moleſtias exhibens grauiora
pſius cõſilia interturbaret. Nihil enim humile animo agi-
abat, ſed ſpem totius paterni imperij recuperandi conce-
perat. Spe & conatu apparatus non erat inferior. Iam enim
x peditum millia XCVIII. contraxerat, & equitatum XII.
nillibus haud multo inferiorem. Ac claſſem quingenta-
um nauium conficiendam parata materia, carinas partim
n Peiræeo, partim Corinthi quaſdam Chalcide, alias apud
Pellam conſtituit: ipſe autem ſingula opificia obiens quæ
x vſu eſſent fabros monebat, & in machinando conſilijs
nſtruebat: mirantibus omnibus non multitudinem ſolum,
ed & magnitudinem operum: nemo enim hominum vide-
at ante quindeciremem aut ſedeciremem nauem. Poſtea
quidem temporis Ptolemæus Philopator quadragintare-
mem conſtruxit, longam CCLXXX. altam ab imo fundo vſ-
que ad ſummum puppis XLVIII. cubitos: remigibus qua-
ter mille, & nautis præterea CD. inſtruebatur, recipiebat-
que claſſiariorum in foris & tabulato prope tria millia. Ve-
rum hæc nauis ſpectaculo magis & oſtentationi quam v-
ſui fuit, quod difficulter neque ſine periculo commoueri
poſſet, parumque ab ædificijs fixis differret. Demetrij au-
tem nauibus non aderat pulcritudo certaminibus inutilis,
neque artificioſius apparatus vſum earum impediebat: imo
celeritas, & vtilitas earum maiori erat, quam moles mira-
culo. Itaque cum Demetrius ad inuadendam Aſiam tantas,
quantas poſt Alexandrum nemo ante contraxiſſet copias:
Seleucus, Ptolemæus, & Lyſimachus contra eum inita bel-
li ſocietate, ad Pyrrhum communi nomine literas mittunt,

Apparatus & conatus Demetrij.

quibus eam hortantur, vti Macedoniam inuadere: nequi id fœdus putaret, quod Demetrius non pacis dandæ cauſ pepigiſſet, ſed vt ijs quibus vellet bellum inferre poſſet, ac cepiſſet. Aſſentiente Pyrrho, ingens vndique bellum impa ratum adhuc Demetrium circumſtetit: cum magna claſſ Ptolemæus circumuehens Græciam ad defectionem per traheret, Macedoniam ex Thracia Lyſimachus, ex finiti mis regionibus Pyrrhus infeſtaret. Itaque filio in Græcia re licto, Macedoniæ vt ſuccurreret primum aduerſus Lyſima chum contendit. Sed poſtquam renunciatum eſt ipſi, Pyr rhum Berrhœam vrbem cepiſſe, idq; inter Macedones vul gatum, vti ſolent huiuſmodi res, celeriter fuit: non iam con tinere amplius in officio milites Demetrius valuit: lamen tis, fletu, ira in ipſum & maledictis tota caſtra feruebāt, diſ cedere cupiētium, verbo in patriam, re ipſa ad Lyſimachum Viſum eſt itaque Demetrio conſilium, vt omiſſo Lyſima cho, qui & ipſe Macedo, plurimis propter Alexandrum ac ceptus eſſet, in Pyrrhum bellum conuerteret: quem aduen hominem & alienigenam nequaquam ſibi eſſent prælatur Macedones. Sed hoc eum conſilium magnopere fefellit Nam poſtquam caſtra prope eum collocauit, milites iam pridem Pyrrhi in armis virtutem admirati, & quibus aui tum eſſet regno digniſſimum exiſtimare eum, qui in armis eſſet ſtrenuiſſimus, cum præterea eos, qui in ipſius poteſta tem venerant, humaniſſime tractatos acciperet, omnes ve ro liberari Demetrij imperio, vel ad Pyrrhum vel ad Lyſima chum tranſeundo, cuperent: occulto initio, & pauci ſimul diſceſſerunt: poſt in caſtris aperte iam tumultuatum eſt. ad extremum auſi ſunt quidam ipſum accedere, & monere, vt ſuæ ipſe ſaluti proſpiceret: non enim porro Macedonas, pro ipſius luxuria bellum geſturos. Tanta autem fuit reliquo rum importunitas, vt hic ſermo moderatiſſimus ei videre tur. Itaque in tabernaculum intrans, & veluti ſi non regem, ſed hiſtrionē ageret. poſito tragico illo amictu, pullā chla mydem induit, & clam ſeſe ex caſtris ſubduxit. Pleriſque au tem militum ad direptionem conuerſorum, atq; inter ſe de pugnantium, & tentoriū regis deprædantium: Pyrrhus ſu peruenit, ſtatimq; primo aditu caſtris potius eſt. Inde Ma cedoniam, cuius regnū Demetrius ſeptem per annos ſtabile poſſederat, cum Lyſimacho partitur. Cum vero Demetrius

Bellum regū contra eum.

Regno excidit Demetrius.

tantis

ntis rebus excidisset, & Casandream profugisset, Phila v-
)r eius grauissimo dolore perculsa, maritum suum miser-
mum omnium regum Demetrium denuo priuatum aspi-
:re non sustinuit, omnique spe abiecta, fortunam eius re-
ıs aduersis quam secundis constantiorem perosa, hausto
neno vitam clausit. Demetrius autem fortunarum sua-
ım naufragia consectari certus, in Græciam abijt, atque *Fortunæ instabilitas.*
ı duces amicosque suos contraxit. Enimuero quam sua-
ım rerum similitudinem Menelaus apud Sophoclem his
:rsibus proponit:

Sortem meam semper Deus instabili rota
Versat, subinde figuras illa nouas capit.
Nunquam velut duabus Cynthia noctibus
Potest eadem sub specie persistere:
Obscura nunc, sed innouatur illico,
Vltumq; sumit, auget atq; splendidum.
Et cum refulget nitida lumine plurimo,
Spoliata rursum luce tenebras induit.

ı rectius Demetrij rebus, earumq; varijs augmentis decre-
ıentisq; accommodari potest. quãdo tum etiam fractum,
vt videbatur) penitusq; extinctum eius regnum iterum ef-
ılsit, paulatimque affluentes copiæ spem eius confirma-
ınt. Initio priuatus, & regijs insignibus carens vrbes obie-
at: & quidam eum Thebis eo habitu cum vidisset, haud il-
:pide Euripidis versus protulisse:

Latices adit Dircæos Ismeniq; aquam, 12
Habitu Dei mutato in hominis imaginem.

Verum vt semel in spem, veluti regiam viam, ingressus, cor-
pus quoddam & figuram imperij circa se composuit, pri-
mum Thebanis rempublicam restituit: Atheniensibus au-
tem, qui defecerant iterum, & Diphilio Seruatorum sacer- *Conatus noui.*
dote submoto, magistratus more maiorum constitui de-
creto iusserant, Demetriumq; plus opinione ipsorum posse
videntes, Pyrrhum ex Macedonia acciuerant, iratus, vrbem
magna vi oppugnare intendit. Verum partim Crateri phi-
losopho, magna gloria & potentia prædito viro, & ad se ab
Atheniensibus misso, concedens quæ is ciuitatis nomine
deprecabatur, partim ab eo edoctus quid in rem suam es-
set, soluta obsidione naues suas omnes contraxit, imposi-
tisque vndecim militum millibus vna cum equitatu, ver-

ſus Aſiam nauigauit, vt Cariam & Lydiam Lyſimacho ad-
Nuptiæ. meret. Apud Miletum eum Eurydice Philæ ſoror excepi
ſuam & Ptolemæi filiam Ptolemaida ei tradens, iam ant
deſponſatam opera Seleuci. His peractis nuptijs Deme-
trius vrbes ſtatim aggreſſus multas deditione, nonnulla
vi ſubegit: Sardes etiam occupauit: & quidam à Lyma-
cho ad ipſum pecuniam & milites adferentes defecerunt
Cum autem Agathocles Lyſimachi F. cum copijs aduen-
taret, in Phrygiam adſcendit eo conſilio, vt Armenia adi-
ta Mediam perturbaret, & ſuperioris Aſiæ prouincias ten-
taret, quæ pulſo multos tamen receſſus & varia perfugi
poſſent præbere. Agathoclem inſequentem aliquot leuibu
prœlijs ſuperauit: frumentatione autem & pabulatione ex-
Difficultates cluſus, in magnis fuit difficultatibus, militibusque ſuſpe-
ctus, quod eos in Armeniam & Mediam deportaret: ſimu
& fames intendebatur, & in tranſitu Lyci amnis error
quodam admiſſo multos homines aqua abreptos perdidi
Non tamen à cauillationibus ſibi temperabant: quidam
tentorio Demetrij initium Oedipi Sophoclei paulum mu-
tatum præſcripſit:

Cæci ſenis fili Antigoni quanam loca
Deuenimus?---

Ad extremum lue etiam famem comitante, vti fieri ſolet
vbi penuria ciborum edere alimentis inepta coguntur ho-
mines, amiſſis ad octo millia hominum, retro abductis re-
liquis Tarſum venit. Statuerat quidem omnem iniuriam
ab ea pronuncia prohibere, quę Seleuco tum ſuberat, quem
offendere nullo modo cogitabat: verum id fieri nequaquā
poterat, cum in extremis difficultatibus eſſent milites, &
tranſitus Tauri Agathocles obſtruxiſſet. Literas itaque ad
Seleucum dat, in quibus deplorata prolixe ſua fortuna,
ſuppliciter ab eo petit, vti ſe neceſſarium ſuum miſerare-
tur, ita afflictum vti hoſtibus quoque miſerandus ſit. In-
flexit hoc nonnihil animum Seleuci, iamque ſuis ibi præ-
fectis ſcripſerat, vti Demetrium ſumptibus rege dignis, &
exercitum eius alimentis large fouerent: cum Patrocles
eum, homo amicus & ſapientiæ fama nobilis, admonet, nō
quidem impenſorum in copias Demetrij alendas adeo ma-
gnam, habendam rationem, in eo peccare Seleucum, quod
in Cilicia commorari Demetrium patiatur, regum quon-
dam

m iniustissimum ac magnificentissimum : nunc ea fortu-
i pressum, quæ moderato etiam ingenio præditos vim
ntare, & noui aliquid audere cogat. Hoc sermone insti-
tus Seleucus, magnis cum copijs in Ciliciam contendit,
emetrius autem subita Seleuci mutatione perterritus, ad
unitissima Tauri loca se recepit: missisque nuncijs ab eo
etijt, vt ipsius bona pace liceret sibi aliquam liberorum
arbarorum prouinciam, occupare, in eaque erroribus &
igarum fine facto vitæ reliquum exigere: Sin id nollet.at
er istam saltem hyemem exercitum eius isthic aleret,neq;
iopem prorsus & ab omnibus nudum rebus, expellleret,
ostibusque obijceret. Seleucus omnia hæc sinistre inter-
retatus, id modo ei permisit, vt datis obsidum loco pri-
ioribus suorum amicorum, per duos menses in Cataonia
yemaret: simul exitus qui in Syriam ferunt occlusit, Ibi
Demetrius inclusus, & vndiq; septus necessitate ad vim ex-
rcendam cōpulsus,regionem populatus est, & aliquoties
um Seleuco congressus superior discessit:aliquando etiam
mmissos falcatos currus ita euitauit,vti hostes fuderit:præ-
idijs etiam deiectis aditus in Syriam occupauit:atq; omni-
io animum attollens.cum milites etiam fiduciam recepis-
e videret,cum Seleuco statuit propositis amplissimis præ-
mijs pugna decernere. Iam Seleucus quoque dubius animi
solicitusque tenebatur, cum & Lysimachi auxilia,diffidens
homini, repudiasset, neque ipse cum Demetrio decertare
auderet,insanam eius confidentiam metuens, & vicissitu-
dinem fortunæ, quæ plerunque eum ex summis angustijs
ad magnam felicitatem extulerat. Interim morbus grauis
Demetrio accidit,qui& corpus eius vehementer afflixit, &
res euertit,militibus partim ad hostem transeuntibus,par-
tim ex castris alio dilabentibus.. Ægre tandem XL. dierum
spacio valetudine integrata,assumpto quod superaret mi-
litum, hostibus cernentibus veluti iturus in Ciliciam ca-
stra mouit : inde noctu absque tuba in diuersam partem
profectus, superato Amano monte subiectas regiones vs-
que ad Cyrrhesticam populatus est. Cum eodem aduenis-
set, & castra proxime apposuisset Seleucus, Demetrius cum
exercitu aduersus eum de nocte contendit,ignorātem quid
fieret, & dormientem:perfugæ quidam Seleucū de aduentū
hostis certiorem fecerunt.Itaq; perterritus lecto exiluit, &

classicum canere iussit, simul calceos induens, & ad amicos vociferans, cum immani bellua sibi rem esse. Demetrius ex tumultu hostium proditas insidias sentiens, celeriter suos retro abduxit. Facta luce cum Seleucus instaret quodam suorum in alterum cornu misso, hostes fudit. T[illegible] Seleucus equo dimisso, & deposita galea, peltam arripuit, & se militibus sub Demetrio stipendia merentibus obuiun[illegible] tulit, ostentans sese eis, & hortans vti ad se transirent, ac ve[illegible] tandem intelligerent se vt ipsis, non vt Demetrio parceret tamdiu cunctatum esse: ita factum est, vt vniuersi eum regem salutarent, atque ad ipsum signa transferrent. Hanc omnium mutationē extremā sibi accidere intelligens Demetrius, ex prælio sese subduxit, & ad portas Amani confugit, eamque noctem in vmbrosa sylua cum amicis & comitibus perpaucis, exegit, statuerat autem, si qua id ratione c[illegible] sequi posset, Caunum pergere, ibique, vt sperabat, nauibus in statione repertis, mare intrare. Cum vero intelligeret: n[illegible] illius quidem diei viaticum suis esse, & iam alias iniret rationes, Sosigenes amicus accessit eum, quadringētos nummos aureos se in zona habere indicans. Ex hac pecunia commeatum sibi vsque ad mare suffecturum sperantes iam tenebris orientibue ad iuga montium contenderunt: quæ cum ex ignibus animaduerterent ab hoste teneri omisso eo itinere rursum eo vnde abierant, redierunt, neque omnes (aufugêre enim quidam) neque eadem alacritate. Ibi Demetrius, facta à quodam mentione, debere eum se dedere Seleuco, stricto ense mortem sibi consciscere cum vellet, amicorum tandem consilijs atq; admonitionibus persuasus, misit ad Seleucum, se suasque res ei dedens. Seleucus Demetrij salutem fatus nō ipsius. sed Seleuci bonæ fortunæ adscribi debere quæ: sibi præter reliqua bona materiam etiam humanitatis clementiæque exercendæ obtulisset, administris mandauit, vt tentorium regium & alia quæ ad excipiendum Demetrium pertinent, magnifice appararent. Erat quidam apud Seleucum Appollonides, Demetrij quondam familiaris. Hunc statim rex ad eum misit, qui eum consolaretur, & ostenderet, eum ad generum suum suo commodo aditurum. Quæ regis sententia postquam patefacta est, pauci primū, post plurimi amicorum ad Demetrium se certatim proripuerunt, sperantes eum simul

atque

que ad Seleucum perueniſſet, ſummo loco habitum iri.
a res miſerationem Demetrij in inuidiam vertit, maleuo-
ſque & æmulis data eſt occaſio Seleuci humanitatem im-
diendi, eumque falſis ſermonibus & periculorum denun-
atione peruertendi, cum abſque vlla mora, ſimul atque
caſtris conſpiceretur Demetrius, tumultus ſtatim va-
os & nouas res extituras dicerent. Cum iam ad Deme-
ium perueniſſet Apollonides lætabundus, ac reliqui ſu-
ruenientes mirifice Seleucum prædicarent, ita vt Deme-
ius poſt tot miſerias atque tantam infelicitatem, tametſi
irpem ſe corporis ſui deditionem feciſſe putaret, tunc bo- *Demetrius capitur.*
iſpe erectus tamen ſententiam mutaret: Pauſanias venit
im mille circiter peditibus ſimul atque equitibus, & re-
otis cæteris, ſubito Demetrium non in Seleuci conſpe-
um, ſed in peninſulam Syriæ abducit. Ea in Cherroneſo
emetrius valida cinctus cuſtodia reliquum ætatis egit. A
leuco ſuppeditabantur abunde omnia quæ ad curã cor-
oris & vitæ ſplendidam rationem pertinebant: neque pe-
niæ, curſus & ambulationes regiæ, horti venationibus
ommodi deerant: licebat & amicis qui vna fugerant, &
im ipſo eſſe volebant, vna degere: ſemperque ad eum à Se-
uco commeabant, qui eum bono animo eſſe iuberent, &
onos nuncios afferrent: Seleucum, cum primum ad ſe An-
ochus & Straconica veniſſent, res ipſius conſtituturum.
emetrius autem cum in eam fortunam deueniſſet, ad fi-
um ſuoſq; apud Athenas & Corinthum duces amicoſque
ripſit, ne literis ipſius, neue ſigillo crederent, ſed perinde
c ſi mortuus eſſet, Antigono filio vrbes & res adſeruarent,
ntigonus poſtquam de captiuitate patris cognouit, gra-
iter indoluit: ſumptaq; lugubri veſte, cum ad reliquos re-
es ſcripſit, tum ad ipſum Seleucum, ſupplicans, & quid-
uid ſupererat, illis tradens, ſeque ipſum primo loco obſi-
em pro patre offerens. Idemque à Seleuco multæ vrbes,
nulti principes petabant. Solus Lyſimachus magnam vim
ecuniæ Seleuco promiſit, ſi Demetrium necaſſet. Seleucus
yſimachum iam ante auerſatus, eius facti cauſa barba-
um & nefarium eo magis habuit: tempus autem traxit li-
berandi Demetrij, filio ſuo & nurui eam gratiam reſeruans.
emetrius autem cum fortunam ſuam initio toleraſſet æ-
quo animo, & iam conſueuiſſet præſentem ſtatum boni
con-

consulere, primum vtcunque venationibus &cursibus co pus exercuit: paulatim deinde tædio istorum & satietate i pletus, poculis & lusibus se dedit, ac plurimum tempo ita transegit: siue vt cogitationes de statu suarum reru quas incidere sobrio necesse erat, subterfugeret, & animu quasi operiret ebrietate: siue animaduertens, hoc se vi genere frui, cuius studio ac desiderio pridem tractus, st ta gloriæ cupiditate alium se finxisset, sibique & alijs m lestus in armis, classibus, atque castris bonum illud quæ uisset, quod nunc præter spem & opinionem suam in oc & requie inuenisset. Nam quem alium finem bellorum
» certaminum reges mali ac insipientes habent? quod ijs
» cidit, non quod solam voluptatem pro honestate & virt
» te consectantur, sed quod ne frui quidem voluptatibus
» luxuriari verè norunt. Cæterum Demetrius, cum iam te tium annum in Cherroneso detineretur, ex ocio ciboru que & vini abundantia in morbum incidit, atque eo dec sit, annos natus iam LIIII. Male audiuit ob eius morte Seleucus, ac non mediocri pœnitentia correptus est, qu eum adeo suspectum habuisset: neque saltem Dromich tam Tracem barbarumque hominem imitatus esset, q captum Lysimachum tam humaniter regioque more tr ctasset. Funus quoque Demetrij tragœdiæ cuiusdam im ginē habuit. Antigonus enim cum adferri patris reliqui audisset, omnibus cum nauibus ad insulas vsque Cyclad obuiam iuit, ibi eas in aurea vrna acceptas in prætoriaru nauium maxima collocauit. Vrbes autem, ad quas appe lebant, vel sertis vrnam ornauerunt, vel viros lugubri am ctu miserunt qui in curando funere, & humandis reliqui adessent. Cum ad Corinthum accederent, vrna in pupp conspecta est, regia purpura & diademate præsignis, adsta bantque armati iuuenes satellitum loco. Xenophantus, omnium ea ætate tibicinum laudatissimus, prope adsidens sacratissimam cecinit cantilenam: ad hanc remigia ita ac commodabantur, vt concinne editus remorum strepitus veluti planctus cantilenæ circuitibus responderet. Plurimum luctus & miserationis ipse Antigonus excitauit, congregatæ ad mare multitudini sordidū se & lachrymantem ostendens. Reliquiæ honoribus & coronis apud Corinthum cumulatæ, Demetriadem ab eo allatæ, ibiq; sepultæ sunt:

Mors & sepultura.

...nt: quam vrbem sibi cognominem ex paruis circa Iolcum oppidulis condiderat Demetrius. Reliquit autem liberos, Posteritas. ...Phila Antigonum & Stratonicen: duos Demetrios, vnum ...ognomento tenuem ex Illyrica muliere: alterum, qui Cy...nes Dominus inde fuit, ex Ptolemaide: ex Deidamia Ale...andrum, qui vitam suam in Ægypto egit. additur, ei etiam ...Eurydica Corrhabum filium fuisse. Successio regni eius ...sque ad Perseum pertinuit: quo victo, Romani Macedo...iam in suam redegerunt potestatem. Sed iam Macedoni...fabula peracta, tempus est, vt Romana in Scenam mit...tur.

...NTERPRETIS ANNOTATIONES in Demetrium.

...Yrrhi aequalis hic fuit, Filius & successor Antigoni Ma... gni, à quo regnum Macedoniae vsque ad Perseum à morte ...exandri durauit.

Ex omni Antigoni posteritate Philippus.) *Ne...uit autem Demetrium, Persei calumniis inductus. Histo...a copiose est & eleganter à Liuio descripta, libro 44. Do...atus imperite locum peruerterat, & Antigoni filium Phi...ppum nominauerat. nam quod priuignus fuit, excusare e...s oscitantiam nequit. Vide Genealogiam, quam apud Ae...nilij vitam descripsimus.*

Eponymo magistratu.) *De hoc supra in Aristidam ...nnotauimus. Interpres ridicule:* qui certo quodam no...mine appellari consueuerat. *Idem contra, & verba, ...ententiamque Plutarchi, & veritatem rei, Regis nomen ...solis successoribus Alexandri hactenus vsurpatum fuisse ...ribit: quasi sub eorum numero non comprehenderentur ...ntigonus & Demetrius. Sed & paulo ante nescio quam ...ampsacensium pugnam dixit. Verum ista persequi omnia ...st molestum.*

Ex Euripide imitatum versiculum.) *Euripidis ...obilem versiculum (quem nos ipsum quoque perspicuita-tis*

tis causa integrum in versionem nostram transtulimus) ne mo eruditorum est fere qui non sæpe viderit, aut audierit:

ὅπου τὸ κέρδος, παρὰ φύσιν δουλευτέον.

Antigonus ita immutauit, & ab obsequio ad nuptias deto sit, vt ὁμοιοπτώτων *elegantem allusionem contineret, pro* δουλευτέον *reposito* γαμητέον. *Quod minime obseruans Acciaiolus, omnem loci venustatem interuertit, & abs re de seruiendo mulieri mentionem intulit. Idem supra cum Dromoclides Sphellius (Sphellia curia est, seu* δῆμος *Attica nominatur, nescio quid tribui (si Diis placet) Spheltia ab e iniunctum commentus est. Philam vnico L scribo, secutus Diodorum & alios.*

4 Thasiusne erat.] *Elegans est, & facetus plane iocus nam quod affluxui (ita enim liceat exponere vocem* ῥεῦμα *Demetrius humoris alicuius, seu pituitæ imputabat: id vini abundanti affusioni Antigonus adscribit. Nobilissima vina sunt Chium & Thasium: de quibus præter alios, Plinius libro 14. cap. 7. & deinde, atque Athenæus lib. 1. Hunc iocum varie etiam Germani, neque minus scite vsurpant. Nam & eum qui in itinere diutius moratus, eluuie aquarum se impeditum minus concinne causatur, potuisse quod ad aquam pergere dicimus ioco, nisi vinum (cui non idem potens instet nuntur) obstitisset, & vino deditiores, ac de catharris conquerentes, simili plane modo notamus: cum dicimus si velint efficere, ne tanto affluxu infestentur, ab assumendo (nimirum vino) esse temperandum.*

5 Vterque minas. XL.] ὁλκῆς ἑκάτερος μ. *deest autem* μνῶν, *vt puto, id est libras vel minas (Mina Attica non ita multum à libra Romana differt, nimirum drachmis quatuor. de qua re Budæus, & alij) quadraginta: quomodo & interpretes acceperunt.*

6 Lamia, Dema.] Δημῶ. *Hæc apud Athenæum lib. 13.* Δημώ, *Demo dicitur, & sic etiam infra.*

7 Laco-

7 Laconenſis.] λακονεὺς. *Spartiatam Donatus, Amiotus ognomento ita dictum. mihi neutrum probatur, & patri-im, aut vero curiam Atticam vel pagum deſignare id voca-uli puto.* λακονεὺς *quidem Spartanus non dicitur.*

8 Demetriam fabulam vocabat, eo quod Lamiam aberet.] *Apparet Lamias in fabulis, vt & Sphyngas, Sa-yros, & alia id genus aliquem habuiſſe locum: atq; ideo De-netrium, qui Lamiam meretricem, monſtro illi cognomi-em, ſecum haberet, oſtentaretq;, dramati ſeu fabulæ (nam ic* μῦθον *dixit Plutarchus, quod pro ſcenico figmento vſur-ari vix puto) ſimilem eſſe. Sane in ſcena Lamias aliquando el productas, vel ſaltem commemoratas, ex Horatij arte oetica apparet. Tametſi etiam ita exponi poſſe videtur hic ocus (eſt enim obſcurus) vt fabuloſum hominem diceret De-nochares Demetrium, qui præter alia inania, etiam Lami-m meretricem ſecum haberet, nõ male ex fabulis notarum ſtarum Lamiarum reſpondentem titulis. Quæ de Lamijs a-ud Philoſtratum in Apollonij Tyanei libro 4. leguntur, vt lle Lamiæ tali monſtro ſeu ſpectro Menippum philoſophum Corinthi eripuerit (quo loco eædem eſſe Empuſæ, Lamiæ, & Mormolyciæ oſtenduntur, in id intentæ, vt re venerea ille-ctos homines deuorent) prolixiora ſunt, quam vt huc com-mode inſeri poßint. Ariſtophanis interpres in Veſpis & Pace ex Duri & alijs ſcribit, Lamiam Beli & Africæ filiam à Ioue conſtupratam, filios eius à Iunone interfectos: ipſam-que tetra forma ob mœrorem, aliorum partus rapuiſſe, in-terfeciſſeque: & cætera, quæ inde etiam Varinus tranſtulit. Lyncei de cœna Lamiæ ſcriptum citat aliquoties etiam A-thenæus*

9 Ad fratrem ſe contulit.) *Corruperunt hic hiſtoriam interpretes & ad Selenam iuiſſe Pliſtarchum dixerunt, qui ad fratrem Caſandrum accuſandi Demetrij cauſa profectus ſcribitur. Iidem Quinda (de quib. in Eumene facta mentio)*

in Cynda nimis subtiliter verterunt. quasi vero Cilices bar bari, non barbara etiam locorum nomina retinuissent. Qu paucis post versibus de Cilicia, Tyro, Sidone, & cætera refe runtur, plane diuerso sensu protulit Donatus.

10 Apud Dium.] *In Græco, περὶ δῖνον, Donatus Diun Amiotus nescio quale Demon. Ego qui Dium esse Macedoni vrbem infra Pydnam in ora maritima sinus Thermaici & scirem, & omnibus eruditis cognitũ putarem, facile id cui Donato reposui. Verum ille corrector ne nihil diceret, præ clare meritum se & de autore & de interprete & de lecto ribus putauit, si annotaret δῖον vrbem esse Eubœe, ex Ste phano & Strabone, apposite scilicet: quasi vnicum tantum Dium Stephanus & alij Geographi notassent. Sed erat o mnino talis, quicunque fuit, vt libenter fumos venderet.*

11 Quæ à Sapphone describuntur.] *In nobilissim illa oda (nisi vehementer fallor) quam insignis venustas in iuriæ edacitatique temporum exemptam, nostre quoque tem pore in lucem retulit, & quam Catullus Sapphico versu e legantissime depinxit. Extat impressa cum Anacreontis re liquiis, & Dionysio Longino, & Mureti in Catullum com mentario.*

12 Euripidis versus.] *De Bacchis sunt desumpti.*

PLVTARCHI ANTONIVS, GVI-lielmo Xylandro Augustano Interprete.

Genus. ANTONII auus fuit Antonius orator, quem quod Syllanarum fuisse partium, Marius necauit. Pater Antonius cognomento Creticus, non
2 admodum nobilis in repub. vir, neque illustris, benignus tamen, atque apprime liberalis: quod ex hoc etiam vno eius facto potest intelligi. Cum esset non amplis præditus facultatibus, eamque ob causam ab vxore prohiberetur, ne sua liberalitate ex animi sententia vteretur, & amicus ad eum pecuniæ causa petendæ accessisset, pecunia defi-

deficiente, mandauit puero vti aquam in argenteo scypho afferret, atq; ea genas abluit, tanquam barbam tonsurus: puero autẽ alterius negotij causa digresso, scyphum amico tradidit, eoque vti iussit. Vt vero scyphum à seruis requiri, vxoremq; indigne ferentem, & velle de singulis seruis quæstione habita inquirere sensit, fassus est factũ, veniamq; petijt. Fuit ea Iulia, ex familia Cæsarum, nulli pstantissimarum eius temporis matronarum virtutis & pudicitiæ laudib. inferior. Ea Antonium educauit, & mortuo marito suo, Cornelio Lentulo nupsit, quem Catilinariæ coniurationis socium Cicero interfecit. Hæc origo videtur vehementis inimicitiæ Antonij aduersus Ciceronem fuisse. *Causa inimicitiarũ cum Ciceronis.* Antonius quidem ait, cadauer Lentuli non ante redditum suis, quam id mater sua ab vxore Ciceronis impetrasset, verum id haud dubie falsum est, cum nemo eorum quos tum Cicero supplicio affecit, sepultura sit prohibitus. Antonij autem pueritiam alioqui haud praue institutam Curionis familiaritas & consuetudo, veluti pestis quædam adorta, corrupisse traditur: *Curio.* is enim homo voluptatis mancipium Antonium, quo magis eum sibi obnoxium haberet, in potationes, scortationes, sumptusque graues & luxuriosos coniecit, adeo vt præter ætatis rationem, grauem æris alieni summam, nempe sexagies sestertiûm, conflauerit. 2 Id totum cum Curio pater filium suum intercessisse p eo sentiret, domo Antonium eiecit. Ex eo Antonius aliquandiu Clodium sectatus, qui inter popularis auræ captatores audacissimus atq; impurissimus magno omnia tumultu miscebat: *Studia Antonij in Græcia.* mox furoris eius satietate correptus, metuensq; sibi ab ijs qui in Clodium conspirabãt, ex Italia in Græciã abijt. Ibi & corpus ad militares labores, & linguam ad dicendum exercitationibus instruxit: æmulatus est autem Asiaticum dicendi genus, maxime tum florens, vitæque eius fastuosæ & inflatæ, ac inani elatione, inconstantique ambitione plenæ consentaneum. Cum vero Gabinius eum vir consularis in Syriam nauigans hortaretur, vti secum eo proficisceretur, præfectus equitatui (priuatus enim sequi nolebat) vna iuit: *Gesta in Syria.* missusque primum contra Aristobolum Iudæos ad defectionem ptrahentem, primus omnium castellum validissimum conscendit, ipsum vero omnibus munitionibus expulit: deinde prœlio congressus ingentes hostium copias parua

suorum manu fudit, ac prope ad internecionem cecid: ipsum Aristobolum cum filio cepit. Secundum hæc Gal nium Ptolemæus decem millibus talentorum promissis rat, vti se in regnum Ægypti reducat. Ibi cum pleriq; ducu repugnarent, & ipse etiam Gabinius, quanquam tam gra di mercede plane captus, cunctaretur bellum suscipere, A tonius magnarum rerum, ac Ptolomæo gratificandi cu dus, eum hortando instandoque impulit. Difficilior tu ipso bello videbatur profectio ad Pelusium, cum esset it faciendum per profundam arenam & aquæ expertia loc iuxta eruptionem & paludes Serbonidis: quem locum Æ gyptij Typhonis expirationes nominant: videtur aute esse refluxus & excolatio rubri maris, qua id à mediterr neo mari breuissimo diuiditur isthmo. Missus cum equit tu Antonius, non angustias modo occupauit: sed & Pel sio, vrbe haud parua, capto, & quod ibi erat præsidio, t tum exercitui iter, imperatori certam victoriæ spem pr buit. Hostibus quoque eius studium laudis profuit. Cum nim Ptolemæus Pelusium ingressus, iræ & odio indulge ac necare Ægyptios vellet, ab Antonio est prohibitus. O iuit autem multas pugnas, ac difficilia certamina, in quib multa audaciæ, multa prudentiæ eius, quæ in duce requir tur, documenta edidit: atque eo potissimum, quod circun uentis à tergo hostibus iis, qui à fronte pugnabant vict riam pararet: itaq; præmia & honores dignos adeptus e

Humanitas. Neque eius in mortuum Archelaum humanitas multitu dinem fefellit: quem cum olim familiarem suum atque ho spitem inuitus viuentem oppugnasset, cadauer in pugn cæsi inuentum regio ornatu sepelijt. His factis & apud Ale

Forma. xandrinos magnam sui famam reliquit, & summum no minis sui splendorem apud Romanos milites parauit. Ine rat ei in vultu etiam liberalis dignitas, ac barba non inde cens, faciesque lata: & nasi aduncitas videbatur masculan oris formam, qualis Herculis pingitur atq; fingitur, exprimere. Rumor vero etiam antiquus tenebat, Antonios ab Hercule genus trahere, prognatos ab eius filio Anteone: quem ille rumorem videbatur & figura corporis & habitu confirmare. Nam quoties in conspectum multitudinis esset proditurus, tunicam ad femur cingulo adstringebat, sago denso velabatur, & magno gladio se accingebat. Quin

& il-

illa quæ intolerabilia alias videntur, iactantia, dicacitas
nolentia, comedentibus aſſidere, ſtantem ad menſam mi-
:arem manducare, mirum in modum apud milites eum
mmendabant. Non inuenuſti etiam amores eius erant,
ibus ipſis multorum ſibi conciliabat animos, amãtibus
eram nauans, iocoſque de ſuis amoribus non iniucunde
diens. Liberalitas autem eius in milites amicoſque, cum
itium potentiæ eius validum fuit, cum eandem auctam *Munificentia.*
u conſeruauit, innumeris alijs peccatis ſubuerſam. Vnum
unificentiæ eius exemplum referam. Cuidam amicorum
ri decies ſeſtertium iuſſerat: mirante procuratore, vtque
ni magnitudinem oſtenderet, in medium pecuniam de-
nente, Quid hoc, inquit, rei eſt? illo reſpondente, eam
e pecuniam, quam dari amico iuſſiſſet: intelligens eius
lignitatem, Parum eſt, ait, hoc, & minus quam putaſ-
n: adde igitur tantundem. Verum hoc poſtmodo. Poſtea-
am Romæ de repub. diſceptari cœptum eſt, optimatibus
Pompeio, qui tum ad vrbem erat adiungentibus, popula-
us Cęſarem, qui in Gallia cum exercitu erat, vocantibus,
rio Antonij amicus mutato priore conſilio Cæſaris cau-
n fouens, Antonium ſibi adſciuit: vtque multum dicen-
apud vulgus, & Cæſare ſuppetitante largitionibus plu-
num poterat, effecit vt Antonius primum tribunus ple-
s, inde augur fieret. Antonius ſimul atque tribunatum *Tribunus plebis Cæſaris cauſam fouet.*
cepit, plurimum Cæſaris factioni auxilij tulit. Primum
arcello conſuli, milites iam contractos Pompeio traden-
, poteſtatemque ſcribendorum aliorum concedenti re-
tit, rogatione lata, vt collectus iam exercitus in Syriam
uigaret, Bibuloque bellum cum Parthis gerendi ſubue-
ret: cæteri qui conducerentur, Pompeio dicto audientes
eſſent. Deinde cum Cæſaris literas recitari in ſenatu Põ-
iani non finerent, ipſe (nam muneris ſui ratione poterat)
s recitauit, multorumque animos Cæſari conciliauit,
uod moderata & iuſta petere is videbatur. Denique dua-
us in ſenatu propoſitis quæſtionibus, vna an Pompeio al-
ra, an Cæſari eſſet dimittendus exercitus, cum pauci il-
m, hunc omnes ab armis diſcedere iuberent: aſſurgens
ntonius ſententias dicere iuſſit, ſimulne vtrique dimit-
ndæ copiæ eſſent. Hæc ſummo omnium aſſenſu probat-
eſt quæſtio: magnoque cum clamore laudantes Anto-

 nium,

nium suffragia ferri iubebant. Cum repugnarent consule
rursum alias, & ipsas æquas proposuerunt conditione
quibus & Cato se opposuit, & Lentulus consul Antoniu
Senatu exturbauit. Antonius multa in caput eorum ex
cratus in discessu suo, seruilem habitum sumpsit: cond
ctaq; vna cum Q. Crassio rheda meritoria, ad Cæsarem al
ijt: atque vt primum in conspectum eius venere, magna vo
ciferatione testati sunt, omnia Romæ confusa esse: ne tr
bunis quidem plebis libertatem relictam: in periculo es
quicunque de iure mentionem faciat. Inde Cæsar cum e
ercitu in Italiam irrupit. Sed in Philippicis Cicero scriben
Helenam Troiani belli, Antonium ciuilis principium f
isse, splendide mentitur. Non enim ita leuis fuit C. Cæs
neque enim facile à sano consilio dimoueri se passus fuit,
nisi iam pridem ita deceruisset, bellum subito patriæ ill
turus fuerit, quod indigno habitu, & rheda meritoria
se profugientes Antonium & Cassium vidisset. Verum h
ei iam dudum occasionem captanti prætextum facti i
honestum præbuerunt. Rapiebat autem eum aduersus o
nes homines, sicut & Alexandrum ante, & antiquitus C
rum, insatiabilis dominandi amor, & insana primi lo
summæque potentiæ cupiditas, quæ adipisci nisi euer
Pompeio non poterat Cæsar. Ergo vt profligato ex Ital
Pompeio Romam tenuit, profecturus in Hispaniam p
mum ad Pompeianas ibi copias expugnandas, ac dein
parata classe Pompeium petiturus, Lepido prætori R
mam, Antonio tribuno plebis Italiam & exercitus co
misit. Militibus statim vna viuens, ijsdemque exercitati
nibus vtens crebro, & pro suis facultatibus dona dan
acceptissimus fuit Antonius, reliquis molestissimus. Na
& iniurias eorum negligebat, & iratum se compellant
bus exhibebat, & propter adulteria male audiebat: a
que omnino Cæsaris dominationem, quæ quantum
ius in Cæsare erat, quiduis potius quam tyrannis pot
rat dici, inuisam amici efficiebant, ac præcipue Antoniu
qui ob summam potentiam plurimum etiam peccare vid
batur reuersus ex Hispania Cæsar, crimina obiecta ei dis
mulauit: strenuo autem, forti, prudentiq; eo duce toto is
bello vsus est. Nam cum à Brundusio mare Ionium trai
eisset, & retro naues misisset, vt Gabinius & Antonius c
pi

Ciceronis mendacium.

Antonij importunitas.

Gesta bello ciuili.

ias ijs impositas quam primum in Macedoniam transpor-
arent, Gabinio nauigationis periculum (hyems enim tum
rat) reformidante, atque exercitum longo itinere circum-
ucente, Antonius Cæsari multis hostibus circumdato
netuens, Libonem primum, qui portus fauces obsidebat,
epulit, cum eius triremes multis paruis scaphis arcuisset.
nde impositis in naues octingentis equitibus, & XX. pe-
litum millibus, transmisit. Cum vero eum hostes conspi-
ati persequerentur, validus Auster increbruit: magnoque
luctu excitato apud eorum naues, & mari exagitato, peri-
ulum auertit: verum eiectus cum classe ad scopulos abru-
tos & ꝓfundos sinus, in summa desperatione salutis fuit.
Hic subito vehemens è sinu Africus erupit, fluctusq; à terra
n mare propulit, ita vt in altum prouectus Antonius in lit-
ore naufragia multa conspiceret: eo enim ventus trire-
nes hostium insequentium impegerat. & plerasq; attriue-
at. Antonius multis in suam potestatem hominibus & o-
ibus redactis, Lissum cepit: atque opportune cum magnis
opijs aduectus, magnam rebus Cæsaris fiduciam addidit.
Multa proinde & continentia fuerunt inter Cæsarem &
Pompeium commissa certamina: in quibus omnibus spe-
ctata fuit virtus Autonij. Bis idem fugientibus Cæsarianis
occurrens, eo vti in hostem se conuerterent impulit, amis-
samq; victoriam recuperauit. Itaque secundum Cæsarem
prima eius in castris fuit existimatio: atque ipse Cæsar satis
ostendit, quantum ei tribueret, cum Pharsalico prœlio
(quo vltimo de summa rerum decretum est) dextrum cor-
nu ipse ducens, Antonio, vt laude bellica suorum præstan-
tissimo, sinistrum commisit. Ab ea victoria Cæsar dictator
dictus Pompeium insecutus est, Antonium vero magistrum 5
equitum Romam misit. * Est autem tribunicia potestas
proximæ post dictaturam dignitatis, dictatore præsente:
eo enim absente, prima atque sola prope valet. Tribuni
enim plebis soli manent, cum quidem omnes alij magistra-
tus dictatore creato cessent. Enimuero ea tempestate
Dolabella tribunus plebis, iuuenis & nouarum rerum cu-
pidus, rogationem de nouis tabulis tulit, Antoniumque
amicum suum, & plebem alias demereri solitum, in socie-
tatem eius rei pertraxit. Cum autem Asinius & Trebellius
ad contrarium hortarentur, forte grauis Antonio incidit

 suspi-

Vxor Antonij. *Contentio cum Dolabella.* *Vitia.*

ſuſpicio, vxoris ſuæ pudicitiam à Dolabella eſſe violatam. Quam rem ita grauiter tulit, vt & vxorem: tametſi conſo brinam (filia enim fuit C. Antonij, quem in conſulatu colle gam Cicero habuit) repudiaret, & Aſinianæ factioni aduer ſus Dolabellam auxilium ferret: cumq; hic forum occupa ſet legis per vim perferendæ cauſa, & ſenatus armis eum cō peſcendum decreuiſſet, in forum cum armatis progreſſu conflixit: & quoſdam aduerſæ partis hominum necauit
6 nonnullos ſuorum amiſit. Hæc res eum multitudini inui ſum reddidit. Bonis autem & honeſtis ciuibus vita eius mi nime probabatur, ſed (vt Cicero ait) odio habebatur. dete ſtabantur enim intempeſtiuas eius ebrietates, intolerabi lem luxum, in luſtrisque eius obuerſationes, qui interdi aut dormiret, aut crapula oppletus vagaretur: noctes co meſando, ludicris ſpectaculis, & nuptijs mimorum ſcurra rumq; celebrandis exigeret. Memoriæ proditum eſt, eum cum in Hippiæ mimi nuptijs totam noctem potaſſet, ma ne à populo in concionem vocatum nondum concoct crapula, vomuiſſe, quendam amicorum tunica id excepiſſ Inter eos qui plurimum apud ipſum poſſent, Sergius fui mimus, & Cytheris ab eodem ludo muliercula dilecta: ill quidem, Antonio vrbes obeunte, in lectica ferebatur comi tatu haud minori, quam eius mater. Moleſta erant etiam ſpectacula aureorum poculorum. quæ in profectionibu tanquam ſacris pompis circū ferebantur: ſicut & hæc, quod in itineribus tabernacula conſtituebantur, iuxta lucos & fluuios prandia ingenti ſumptu apparabantur, leones cur ribus iungebantur. pudicorum virorum & honeſtarum mulierum ædes ſcortorum & mimorum diuerſoria deſigna bantur. indignum vero videbatur, dum Cæſar extra Italiam magni belli reliquias magnis, & laboribus & periculis con ficeret, interim alios ipſo fretos ciuibus per laſciuiam & li bidinem ſuam inſultare. Hæc & auxiſſe ſeditionem, & mi litibus prauarum cupiditatum ac facinorum occaſionem præbuiſſe videntur. Itaque reuerſus Cæſar Dolabellam culpa liberauit, ac tertium conſul creatus, non Antonium, ſed Lepidum collegam aſſumpſit. Pompeij bona haſtæ ſubiecta cum emiſſet Antonins, & precium poſceretur, inique tulit: atque ipſe ait, ſe propterea in Africam cum Cæſare non profectum eſſe, quod nullum pro rebus antè

præclare

ræclare à se gestis precium ab eo tulisset. Sane Cæsar eo, uod ad peccata eius non conniueret, videtur magnam stoliditatis, & luxuriæ eius partem correxisse. Etenim vitæ ista atione omissa, vxorem duxit Fuluiam, quæ prius cum Clo- *Fuluiam ducit.* lio trib. pleb. vixerat: mulierem non lanificio aut rei familiaris curationi deditam, neque contentam viro priuato dominari, sed quæ imperatori imperare cuperet: adeoque Cleopatra mercedem debuit Fuluiæ, quod ea Antonium ad ferenda mulierum imperia adsuefecisset, domitumque & cicurem sibi tradidisset. Hanc tamen per iocum & ludendo efficere hilariorem aliquanto conatus est: cuius rei cum sint multa exempla, vnum recitabo. Inter multos qui Cæsari ex Hispania victori redeunti obuiam procedebant, ipse quoq; ierat. Subito autem rumore in Italia coorto, hostes Cæsare vita functo aduentare, Romam reuersus, seruili veste noctu ad ædes suas accessit, Fuluiæ se literas ab Antonio adferre dicens: intromissus ad eam velato capite, cum vxor grauiter anxia, priusquam literas acciperet, viueretne Antonius, percontaretur, tacitus epistolam protendit: incipientem autem aperire & legere amplexus & deosculatus est. Cæterum Cæsar, cum ei ex Hispania (vti diximus) Romam repetenti primores ciuium ad multorum dierum iter occurrissent, Antonio summum honorem detulit: secum enim eum in suis bigis, quibus per Italiam vehebatur, habuit: pone sequebantur D. Brutus Albinus: & Octauius, sororis suæ filia natus, qui deinde Cæsaris nomen tenuit, & Romanis per multos annos imperauit. Quintum consul factus, statim Antonium collegam adsciuit: statuit autem se magistratu abdicare, & eum Dolabellæ tradere, atque ea de re senatum monuit: Antonio autem grauiter repugnante, multisque inter eum & Dolabellam iactatis mutuo conuicijs, turpitudine rei Cæsar offensus abijt. Rursum inde progressus ad designandum consulem Dolabellam, Antonio auspicia obsistere clamante concessit, Dolabellamque ægre ferentem dimisit. Et quidem videtur hunc non minus altero abominatus fuisse. Fertur enim ijs qui vtrunq; simul ad ipsum deferebant, respondisse: crassos se istos & comatos non metuere, sed pallidos illos & tenues: Cassium indicans & Brutum, à quibus deinde est per insidias occisus. Quibus sane Antonius imprudens pulcerrimam ansam facinoris sui

Lupercalib. diadema Cæsari offert.

præbuit. Lupercalibus enim cum Cæsar triumphali veste i
tribunali sederet in foro, & Lupercos spectaret (decurrur
autem multi nobilium iuuenum, & nonnulli etiam magi
stratus, oleo vncti, albisque scuticis per lusum obuios pe
cutiunt) Antonius, & ipse vnus Lupercorũ, iusso valere an
tiquo more, diadema laureo serto circumplicatum tenen
ad tribunal accurrit: elatusque à comitibus, Cæsaris id ca
piti imposuit, indicans regnum ei deberi. Cæsare autei
ludente, ac caput deflectente populus gaudio affectus, pla
sum sustulit: rursumque Antonius sertum admouit: Ca
sar repulit estque ita aliquantisper inter eos certatum, ap
plaudentibus Antonio cum niteretur diadema imponei
paucis amicis, Cæsari reluctanti vniuersa magna cum vo
ciferatione populo. Et mirum sane erat eos, cum revera r
gi parerent, nomen regis, veluti abolitionem libertati
fugere. Tandem indignatus Cæsar de tribunali degressu
est, reductaque à collo veste iugulum se præbere volent
bus occidere clamauit. Coronam autem vni statuarum ei
impositam quidam tribuni plebis detraxerunt, quos mu
8 titudo collaudauit, cumque plausu deduxit: Cæsar autei
magistratu eos deiecit. Hæc animos Bruti & Cassij, socio
rumque confirmauerunt: delectisque ad societatem fac
noris amicis fidelibus cum de Antonio deliberarent, re
liquis eum adsciscendum censentibus, Trebonius contra
dixit: se, quo tempore Cæsari ex Hispania redeunti occui
sum fuisset, cum Antonio comite itineris & contubei
nali vteretur, ad idem factum, tametsi sensim & cautè an
mum adiunxisse: id intellexisse Antonium, non tamen ad
sensisse: neque vero rem Cæsari indicasse, sed fideli silen
tio texisse. Rursum inde vna cum Cæsare trucidandi An
tonij consilium agitatum, cui Brutus obstitit: cupiens id
facinus, quod propter leges & iusticiam perpetrandum es
set, sincerum & omnis iniuriæ purum esse. Antonij autem
robur, & maiestatem magistratus metuentes, quosdam
coniuratorum eo destinant, vt Cæsare in senatum ingres
so, dum cædes eius perageretur, ipsi foris Antonium collo
quendo studiose detinerent. His ita vti compositum fue
rat actis, cæsoque in senatu Cæsare, Antonius statim serui
li sumpta veste sese abdidit: post cum percussores nemin
quiquam manus afferre, sed in Capitolium conuenisse au
diret,

iret, filio suo obside dato persuasit eis, vti descenderent: & a nocte cœnam ipse Cassio, Bruto Lepidus præbuit. Conuocato inde senatu, de memoria omnium discordiarũ obliuione sempiterna delenda, dantisque Bruto & Cassio ac socijs eorum prouincijs retulit. Senatus decretum ex eius sententia fecit, idque etiam, vt nihil actorum Cæsaris rescinderetur. Omnium eo die splendissimus hominum senatu exijt Antonius, qui ciuile bellum sustulisse, & rebus difficilimis ac perturbatissimis prudentissime ac ciuilissime consuluisse putaretur. Verum his eum consilijs statim excussit popularis opinio, vt speraret se Bruto oppresso primum porro in vrbe citra controuersiam futurum. Forte funebrem de Cæsare habebat pro more orationem, cum eius funus in foro duceretur. Ibi cum populum duci ac magnopere delectari cerneret, ijs quæ ad mouendos faciunt affectus, laudibus viri admixtis, misericordiam concitauit: factumq; exaggerans, ad extremum vestes mortui cruentatas & gladijs laceratas extulit, autoresque cædis eius nefarios atque parricidas appellauit. Quibus ita iram populi excitauit, vt congestis subsellijs & mensis, corpus Cæsaris in foro cremauerint, facibusque à rogo raptis ad oppugnandas percussorum eius ædes accurrerint: quo factum est vt Brutus cum socijs vrbe excederent. Statim vero amici Cæsaris se Antonio coniunxerunt: vxorque illius Calpurnia maximam pecuniæ partem apud eum deposuit, ad nongenties sexagies sestertiûm. Libellos etiam Cæsaris Antonius accepit, in quibus conscripta erant, quæ is agere decreuisset: quibus hic multa pro suo arbitrio adscribens, nonnullos magistratus, multos senatores constituit: quosdam etiam exules reuocauit, & in carcere detentos soluit, ita Cæsarem de his statuisse prætendens. Hos vniuersos Romani per iocum Charonitas appellabant, quod reprehensi commentarijs defuncti Cæsaris se tutabantur. Cætera quoque pro imperio egit Antonius, consul ipse, & qui ex fratribus Caium prætorem, Lucium tribunum plebis socios haberet. Hoc rerum statu iunior Cæsar (quem sororis Cæsaris filia natum diximus) Appollonia (ibi enim eo tempore egerat, quo Cæsar est interfectus) Romam venit, institutus à Cæsare facultatum hæres. Is Antonium, quippe amicum paternum, statim adijt, salutatumque depositi admonuit: nã testamen-

Acta eius caeso Cæsare.

Contra Octauianum.

stamen-

ſtamento Cæſaris iubebatur viritim Romanis trecento
nummos diuidere. Verum Antonius initio eum, vtpote a
doleſcentem, ſpernens, inſanire dicebat, & à recta ratione
amicisque bonis inopem eſſe, qui hæreditatem Cæſaris, o
nus intolerabile in ſe recipere cuperet: poſt cum ille perge
ret pecunias repoſcere, multis & dictis & factis contumeli
oſe habuit. nam & tribunatum plebis petenti obſtitit, &
auream patri ſellam ex decreto ponenti minatus eſt, ſe eum
in carcerem conditurum, niſi finem populum ſibi concili
andi feciſſet. Sed poſtquam Ciceroni ſe commiſit adole
ſcens, reliquisque Antonij inimicis, ac eorum opera ſena
tui commendatus eſt, & milites ex colonijs conduxit: peri-
culum veritus Antonius cum eo in Capitolio collocutu
eſt, & in gratiam redijt. Ea deinde nocte per quietem ima
ginatus eſt, dextram ſibi fulmine ictam: ac paucis poſt die
bus rumor accidit, inſidias ei à Cæſare parari. Cæſare auten
fruſtra ſe purgare aggreſſo, exarſerunt denuo inimicitiæ: &
vterque Italiam percurrens, milites iam in colonias dedu-
ctos magna propoſita mercede concitabant, & eos qui in
armis adhuc erãt, alter alteri præripiẽtes, ſibi adiungebant.
Cicero interim, cuius ſumma erat Romæ potentia, vniuer-
ſos homines aduerſus Antonium iritans, tandem ſenatui
perſuaſit, vt hoſtem eum iudicaret: ad Cæſarem lictores &
prætoria inſignia mitteret. Hircium & Panſam, tum conſu-
les, ad profligandum Italia Antonium amandaret. Hi vna
Cæſare præſente, cum Antonio apud Mutinam prœlio con
greſſi, victis hoſtibus ipſi occubuerunt. Antonium autem
fugientem cum multæ difficu tates, tum omnium grauiſſi-
me fames premebat. Sed ita erat natura, vt rebus aduerſis ſe-
ipſum plurimum præſtaret, bonoque eſſet ſimilimus. Eſt a-
lioquin omnib. hoc commune, vt malis conflictati, virtutis
recordentur: ſed non omnium eſt, ea quæ probant imitari,
aut fugere quæ improbant, rebus afflictis, eo quod nonnul-
lorum animi præ imbecillitate concedunt, ac franguntur.
Cæterum Antonius admirabile ſe militibus ſuis exemplum
propoſuit, qui ante tanto luxi adſuetus, nulla tum mole-
ſtia aquam vitiatam biberet, agreſtes fructus & radices co-
mederet: corticem quoque, & animalia prius nunquam gu-
ſtata vo raſſe cum ſuis in tranſitu Alpium fertur. Intendebat
autem ad exercitum proficiſci, qui trans Alpes cum Lepido

Antonius ad Mutinam victus.

Vt Lepidi exercitum ad ſe traduxerit

erat

erat: hunc enim amicum suum rebatur, quod is ipsius præsertim opera amplissimos Cæsaris amicitiæ fructus percepisset. Eo cum peruenisset, ac castra proxime fecisset, neque tamen quicquam humaniter cum ipso Lepidus ageret: statuit extremum discrimen subire. Itaque pullo habitu, coma neglecta, barbaque propensa (vti iam tum à clade eam aluerat) ad castra accessit, & dicere cœpit. Multis autem & aspectu eius fractis, & oratione motis, Lepidus sibi metuens tubis concini, ne exaudiri Antonij sermo posset, iussit. Auxit hoc miserationem militum, & missis occulte meretricio amictu Lælio ac Clodio, audacter eum castra aggredi iusserunt. multos enim esse, qui & ipsum accipere, & (si ita iubeat) Lepidum necare velint. Antonius Lepido vim afferri prohibuit: interdiu autem cum suis militib. amnem transire intendit, primusq; omnium vadum tentauit, & ad vlteriorem ripam duxit, multos iam Lepidi milites cernens manus sibi protendere, & vallum rescindere. Ingressus in castra, & rerum potitus, Lepidum humanissime tractauit, patrem eum suum appellans, & cum re ipsa solus omnia in sua potestate 9
haberet, titulum ei Imperatoris conseruans. Quo factum est, vt Munatius etiam Plancus, qui haud procul inde cum magnis copijs degebat, ei se coniungeret. Proinde viribus resumptis Alpibus iterum superatis, septendecim legiones peditum, & decem millia equitum ducens, relictis in Gallia sex cohortibus præsidij loco, cum Vario familiari suo & 10
compotore, quem Cotylonem cognominabant. At Cæsar Cicerone, quem libertati intentum sentiret, omisso, Antonium opera amicorum ad pacificationem inuitauit. Conuentum est inter Cæsarem, Antonium & Lepidum in parua quadam insula, fluuio circumflua, & agitatum per tres dies consilium: & de reliquis omnibus facile consensum vniuersumque Romanum imperium, veluti hæreditas paterna diuisa: de voce autem certorum hominum inter eos diu controuersum non sine graui molestia fuit, cum singuli inimicos necare, amicos seruare cuperent. Tandem honorem propinquorum, & amicorum studium iræ suæ posthabentes, trucidandũ Antonio Ciceronem Cæsar, Cæsari Antonius L. Cæsarem auunculum suum permisit: concessum est etiam Lepido, vt Paulum fratrem necaret: quidam eum ab illis ad supplicium postulatum, & à fratre concessum tradunt.

dunt. Neque exiſtimo quicquam ea permutatione crude-
us vnquam factum. cædes enim cædibus compenſantes,
quos dabant, & quos recipiebant interfecêre: in amicos e-
iam maior fuit iniuſtitia, quibus ne odio quidem habi-
mortem conſciuerunt. Milites autem cum intereſſent hu-
fœderi, voluerunt amicitiam iſtam nuptijs etiam confirm-
ri, ita vti Cæſar Clodiam, Fuluiæ Antonij vxoris filiam d-
ceret. id quoque pactum. Proinde trecentos iſti triumu-
proſcriptos interfecerunt Ciceronis occiſi caput & manu
qua Philippicas ſcripſerat, amputari Antonius iuſſit, & ad
afferri: magnoque cum gaudio ſpectauit allata, ac cachi-
nos ſuſtulit: ſatur inde eius ſpectaculi, in foro poni pro r-
ſtris iuſſit. quaſi vero mortuum contumelia afficeret, & n
potius ſe fortuna per libidinẽ abuti, & contaminare pote-
tiam oſtenderet. Auunculus eius L. Cæſar, cum ad nece-
quæreretur, ad ſororem Antonij matrem confugit. Hæc i-
ſtantibus percuſſoribus, & in ædes irrumpere nitentibus,
forib. adſtans, manuſque expandens, identidem vocifera
eſt, Non interficietis L. Cæſarem, niſi me prius matrem im-
peratoris occideritis. Hoc illa pacto morti fratrem ſubtr-
xit. Enimuero cum multis in rebus triumuiratus iſte mol-
ſtus Romanis eſſet, maxime in culpa fuit Antonius, mai-
natu Cæſare, & Lepido potentior, & qui hac rerum muta-
one ad priſtinum illud diſſolutum viuendi genus redijſſe
Auxit communem infamiam priuatim odium, quod ei d-
mus quam habitabat, excitauit, Pompeij quondam Magn-
cui non minorem continentia, frugaliſque & popularis v-
uendi ratio, quam tres triumphi admirationẽ pepererant
Stomachabantur enim, cum viderẽt iſtam domum pleru-
que ducibus & magiſtratibus & legatis occluſam, qui co-
tumelioſe etiam à foribus repellebantur: plenam aute-
mimorum, præſtigiatorum, & adulatorum ebrioſorum, i-
quos maior pars pecuniæ per vim & iniuriam ſummam pa-
tæ prodigeretur. Non enim facultates tantum proſcripto-
rum vendebant, circumuentis calumnia propinquis e-
rum & vxoribus: neque omni exactionis genere conten-
erant: ſed & cum apud Veſtales depoſita ciuium ac peregr-
norum aſſeruari bona cognouiſſent, ea abſtulerunt. Cu-
Antonio nihil eſſet ſatis: poſtulauit Cæſar, vti ſecum pecu-
niam partiretur. Copias etiam inter ſe diuiſeruut, cum reli-

Bellum contra Brutum.

Ct

cto Romæ Lepido in Macedoniam contra Brutum & Cas-
sium proficiscerentur. Quo simul atque peruenerunt, & ca-
stra hostibus opposuerunt, ita vt Cassio Antonius, Cæsar
Bruto obijceretur, nullum porro egregium Cæsaris extitit
factum: tota victoriæ laus penes Antonium fuit. Priori e-
nim prœlio Cæsar à Bruto victus castra amiserat, & hostib. 11
insequentibus quin caperetur parum abfuit ipse in cōmen-
tarijs scriptū reliquit, se amice insomnio moniti suasu an-
te pugnam se subduxisse. Antonius Cassium vicit: tametsi
non desunt, qui ne interfuisse quidem Antonium prœlio,
sed fugientib. superuenisse scribant. Cassium Pindarus de fi-
delibus vnus libertis, iussus & exoratus interfecit, ignarum
victoriæ Bruti. Paucis post diebus iterum est pugnatum, &
Brutus victus sibi ipsi necem consciuit: Antonio maior pars
laudis rei bene gestæ adscripta est, nimirum ægrotante tum
Cæsare. Cadaueri autem Bruti adsistens, paucis verbis ei 12
Caij Antonij fratris sui necem exprobrauit, quem in Mace-
donia Brutus Ciceronem vlciscens interfecerat: Hortensi-
um tamen potius quam Brutum eius cædis causa culpan-
dum addens, illum ad sepulcrum fratris iugulauit: Bruti
corpori puniceam vestem à se iniecit, magno emptam pre-
cio, ac suorum libertorum cuidam negocium eius human-
di dedit: quem postea, cognito eum vestem funeri subduxis-
se, necauit. Secundum hæc Cæsar Romam aduectus est, ita
morbo afflictus, vt vitam haud diu toleraturus videretur.
Antonius autem pecunias exactum ab omnibus versus or-
tum Solis sitis prouincijs iuit. Quod enim militibus polli-
citi erant viritim vicena sestertia, fiebat vt grauiorib. & cō-
tinentiorib. tributorum exactionib. opus haberent. Anto-
nius vt numeroso cum exercitu in Græciam venit, initio
non insolentem se, neque iniquum præbuit, quin & animi
causa audiendis philosophis, spectandis certaminibus, &
sacrorum initiationibus, non sine laude vacauit: in iudicijs

Exactio Asiatica Antonij, & luxus.

quoque æquitatem adhibebat, gaudebatque se amatorem
Græcorum appellari, magisque etiam Atheniensium,
quam ciuitatem amplis donis cumulauit. Megarenses ve-
ro ostentationem horum æmulati Antonium euocabant, 13
orantes, vt ipsorum curiam contemplaretur, Quibus cum
morem gessisset, interrogatus, quid ea ipsi videretur, Par-
ua, inquit, & putida. Mensus est etiam Pythij templū, quod

e abſoluturum ſenatui promiſerat. Inde L. Cenſorino i
Græcia relicto, in Aſiam abijt. Hic diuitias Aſiaticas cu
guſtaſſet & reges ad ipſum commearent, & reginæ muner
bus ac forma certantes eum ambirent, Cæſare interim R
mæ ſeditionibus & bellis vexato, ocioſus ipſe & in pace a
gens, ad priſtinam luxuriam reuolutus eſt: & iam circa eu
Anaxenor citharœdus, Xuthus tibicen, Methrodorus h
ſtrio, chorusque totus Aſianæ muſices confluebant, aulam
que ſectabantur, peſtes iſtas Italicas procaci ſurrilitate ſu
14 perantes. Itaque ergo omnibus eo conuerſis, intolerabil
erat luxuria. Vniuerſa enim Aſia, veluti vrbs illa apud S
phoclem, erat

Repleta odoramentis & paanibus,
Clamoribusq́;.——

Nam cum Epheſum iniret, mulieres Baccharum, viri & pu
eri Satyrorum & Panum habitu præcedebant, hedera, thy
ſis, pſalterijs, fiſtulis vrbs plena erat: Bacchumque vniuer
eum Charidotam, & Milichium, hoc eſt, Bonorum dat
rem & benignum ſalutabant. fuit enim fortaſſe nonnull
talis, pleriſque autem Crudiuorū & Immanem (Omeſta
nimirum & Agrionium) ſe præbebat: qui nobilibus hom
nibus erepta bona verberonibus & adulatoribus donoda
ret: qui multorum viuorum, tanquam ſi mortui eſſent, fa
cultates petentibus largiretur, domum cuiuſdam Magneſi
ciuis coquo propter vnicam cœnam præclare paratam do
naret. Tandem cum alteram vrbibus penſionem impera
ret, Hybreas pro Aſia Antonio dicere auſus eſt, Si potes vn
anno bis tributum accipere, duas etiam æſtates, duos au
tumnos vno anno nobis efficere potes. forenſi quidem ho
more, & æmulationi Antonij conuenienter dictum. Ide
efficaciter iuxta & audacter, quod mentione facta ducen
ties mille talentorum, quæ Aſia contuliſſet, addidit: Hæc ſi
tu nō accepiſti, ab iis repoſce, quibus data ſunt: ſin accepta
iam conſumpſiſti, nulli ſumus. Vehementer hoc Antonium
commouit, pleraq́; vt fierent, ignorantem, non tam ob ſo-
cordiam, quam ſimplicitatem, qua ductus facile ſuis crede-
bat. Erat enim ſimplici ingenio, & tarde ſentiebat: cum au-
tem ſenſiſſet ſe peccaſſe, graui mouebatur pœnitentia: & a-
pud eos ipſos, quos offendiſſet, confitebatur. Magna & ſup-
plicia & præmia irrogabat, modi tamen in gratificando

quam

quam puniendo erat negligentior. Iocis autem eius nimiæq; dicacitati hoc aderat remedium, quod se vicissim morderi patiebatur: neque minori cum voluptate ridebatur quam ridebat. Quæ res illi maximo fuit malo. Qui enim libere secum iocarentur, ab ijs serio loquentibus nequaquam putabat se adulari: itaque laudando facile decipiebatur. non enim intelligebat esse, qui adulationi libertatem veluti subausterum condimentum admisceret, quo proteruæ inter pocula loquacitati tædium & satietatem dimoueant, idque consequantur, vt assentientes & concedentes quoties de re graui sermo inciderit, non gratiam captare, sed prudentia inferiores videantur. Accessit his Antonij vitijs vltimum malum, Cleopatræ amor, qui & multos occultos etiamnum eius morbos detexit, sopitosque excitauit: & quod adhuc bonum & salubre in ipso inerat, & vitijs reluctabatur, sustulit atque perdidit. Captus est eo amore ad hunc modum. Cum ad Parthicum bellum accingeretur, misit ad eam Dellium, mandans vt sibi in Cilicia occurreret, purgatura se de obiectis criminibus: nam ferebatur Cassio ad bellum gerendum magnos sumptus suppeditasse. Dellius vt formam eius, inque dicendo facundiam & calliditatem perspexit, statim sentiens Antonium nihil grauius in istam mulierem statuturũ, sed summo in honore secum habiturum, ad demerendum eam se conuertit: hortatusq; est

Amor Cleopatræ.

15 vt (quemadmodum est apud Homerum) probe adornata in Ciliciam iret, neque Antonium metueret, omnium ducum suauissimum & humanissimum. At Cleoparra cum verbis Delij mota est, tum ex consuetudine, quæ sibi cum Iulio Cæsare, & Cneo Pompeij F. intercesserat, coniecturam fecit, se facile Antonium capere posse. illi enim puellæ eius adhuc, & rerum imperitæ notitiam habuerãt: ad hunc ea ætate prædita ibat, qua est forma & florentissima mulieribus & consilium viget. Itaque multis donis paratis, eoque ornatu qualem ex magnis opibus & beato Regno adferri erat consentaneum, plurimum autem spei in seipsa suisque illecebris & præstigijs positum habens accessit: multisque ab ipso & amicis eius literis acceptis, quibus euocabatur,

16 adeo Antonium ludibrio risuique habuit, vt Cydno amne subueheretur lembo, cuius aurea puppis erat, velis passis purpureis, remis argenteis, qui ad tibiarum, fistularum, ci-

tharārumq; ſonum concinne agerentur: ipſa ſub aurato recumbebat conopeo, eo modo ornata, quo Venus pingitur: & vtrinque pueri Amoribus, quales pinguntur, ſimiles adſtabant, ventulum facientes: ancillæ pulcritudine præſtantes Nereidum & Charitum habitu ad rudentes ac gubernacula ſedebant: odoramenta varia miræ ſuauitatis fragrantiam ad ripam exhalabant. Hominum autem multitudo partim ſecundum vtranque ripam comitabantur, partim ex vrbe ad ſpectaculum confluebant: ita vt effuſa eo omni à foro turba, ſolus Antonius pro tribunali ſedens relinqueretur. Rumor autem paſſim increbruerat, Bona Aſiæ fortuna Venerem ad Liberum comeſſatum venire. Miſit Antonius, qui eam ad cœnam vocarent: ſed ipſa petebat, vt ad ſe potius ille veniret: & Antonius vt ſe facilem iam tum, amicumque oſtenderet, morem geſſit. Ibi cum apparatum, qualis ſermone explicari nequit, inueniret Antonius, maxime ad luminum multitudinem obſtupuiſſe fertur: quæ ita paſſim dependebant, aptiſſime inter ſe collocata & quadratorum & circulorum figuras poſitu ſuo exprimentia, vt inter commemoratu digniſſima ſpectacula iſte conſpectus referri meruerit. Poſtridie ipſam conuiuio accipiens, cum ſplendorem eius & ſolertiam ſuperare ſtuderet, vtroque victus vltro cœpit in ſui apparatus ruſticitatem, & inelegantiam illudere. Cleopatra autem cum in iocis etiam Antonij magnam ruditatem, militaremque ineſſe animaduerteret, his quoque aduerſus eum vſa eſt liberius iam atque confidentius. Etenim ferunt pulcritudinem eius, ſi ſola ſpectaretur, nequaquam fuiſſe incomparabilem, neque eam, quæ ſtuporem inſpicientibus inijceret: verum in conuictu laquei inerant ineuitabiles. quippe facundia formæ coniuncta, & geſtus ad ſermonem quemuis accommodatiſſimi, atq; ipſa ſuauitas vocis aculeum relinquebāt in animo colloquentis. Lingua quidem ſua, veluti multis fidibus inſtructo inſtrumento ita vtebatur, vt facile ab vnius gentis ſermone ad alium trāſiret: quippe cum paucis barbaris per interpretem colloquebatur: pleriſque ipſa dabat reſponſa, Aethiopibus, Troglodytis, Hebræis, Arabibus, Syris, Medis, Parthis: quin & alias multas linguas perdidiciſſe traditur, cum priores reges ne Ægyptiam quidem calluiſſent, & quidam Macedonicam etiam obliti fuiſſent. Adeo autem Cleopa-

træ

træ amore correptus fuit Antonius, vt Fuluia Romæ bellũ
contra Cæſarem gerente,& in Meſopotamia Labieno à Par 17
thorum regis ducibus imperatore Parthico dicto, ac cum *Antonius*
eorum exercitu iamiam in Syriam irrupturo, ipſe à Cleo- *reb. omißis*
parta Alexandriam abduci ſuſtinuerit, atque ibi ludis io- *in Ægypto*
cisque deditus adoleſcentuli inſtar ocium nacti luxurian- *cum Cleopa-*
do tempus(cuius iacturam damnoſiſſimam Antipho dixit) *traluxuriat.*
conſumpſerit.Vitæ autem conſuetudine vtebantur,quæ in-
imitabilis dicebatur, quotidianisque conuiuijs immenſas
opes prodigebant. Nam Philotas Amphiſſenſis medicus,
Lampriæ auo meo retulit, ſibi, cum eo tempore Alexan-
driæ artem diſceret adoleſcens, à quodam coco regio, fa-
miliari ſuo perſuaſum, vt magnificentiam apparatumque
cœnarum Antonij inſpiceret, atq; ideo in culinam adduci
ſe paſſum,ibi cum præter cætera,quę erant permulta,apros
octo aſſari videret,præ admiratione quæſiuiſſe de conuiua-
rum numero Cocũ riſiſſe,atq; ita reſpondiſſe: Circiter duo-
decim ſunt, qui menſe accumbent: cibus autem Antonio
apponi oportet quam maxime ſucculentos, cum quidem
momento temporis ij corrumpi poſſint,ne tales ſint at vero
Antonius incertis horis cœnat, & cum modo iuſſerit para-
ri cibum mox vel potum poſcens,vel colloquio oblato dif-
fert:itaque non vna,ſed multæ cœnæ apparandæ ſunt,quia
tempus cœnæ præſciri difficulter poteſt.Idem Philotas nar-
rauit ſe progreſſu temporis in numerum aſſeclarum Anto-
nij ex Fuluia filij receptum,& cum eo,quoties non cum pa-
tre cœnaret, vna cum reliquis amicis cœnare ſolitum. Ac
ſe aliquando cuidam medico, qui vna cœnantes diſputan-
do & oſtentando obtunderet, huiuſmodi ſophiſmate eos ob-
thuraſſe? Quodammodo febricitanti frigida eſt exhiben-
da. atqui omnis qui febricitat, quodammodo febricitat. o- 18
mni igitur febricitanti danda eſt frigida. Icto homine, & *Antonij Iuni*
continente, Antonij filium delectatum eo facto, menſam *oris munifi-*
demonſtraſſe multis ac magnis poculis onuſtam, & , Hæc *centia.*
dixiſſe, omnia tibi dono do Philota, Studium eius ipſo pro-
bante, ſed procul ab eo rem abeſſe cogitante, vt tanti mu-
neris dandi poteſtas puero tali eſſet, paulo poſt puerum
quendam in vaſe ea pocula ſibi attuliſſe, & vt conſignaret
poſtulaſſe: Antonium autem cum tergiuerſantem ipſum
videret, & accipere verentem, dixiſſe: Qui cunctare homo

inepte? nescisne autorem muneris Antonij esse filiũ, qui totidem aurea largiri possit? Mihi tamen obtempera, pecuniam pro poculis accipe: fortassis enim pater quædam ex ijs desideraturus sit, propter antiquitatem & nobilitatem operis. Hæc Philotam sibi crebro referre solitum auus narrabat. Enimuero Cleopatra adulationem non, vt Plato, in quatuor partes, sed multifariam diuidens, & serijs iocularibusque subinde rebus nouam aliquam voluptatem gratiamve, qua Antonium produceret, comminiscens, dies noctesque eum detinebat. Nam & colludebat, & compotabat, & venanti aderat, & in armis se exercentem spectabat: & noctu foribus & fenestris popularium adstanti, iocisque eos qui intus erant lacessenti aderat, vnaque vagabatur ancillæ amictu: quippe & ipse seruilem habitum sumebat, eoque semper probris, nonnunquam etiam verberibus acceptus discedebat. Et tametsi plerisque suspectus esset, tamen scurrilitate eius gaudebant: atque Alexandrini vna ludentes haud ineleganter atque inuenuste dicebant, eum tragico vultu apud Romanos, apud ipsos comico vti. Vnum de iocis eius referre satis erit: nam plerosque recensere velle, nugatoris fuerit. Cum aliquando pisces præsente Cleopatra captaret, & inique ferret se successu frustrari, piscatoribus mandauit, vt occulte vrinantes hamo pisces ante captos appenderẽt: bisque aut ter ita trahens, non fefellit Ægyptiam: verum ea mirari se simulans, amicos orauit, vt in crastinum spectaturi piscationem adessent. Multis in lembos ingressis, demisso ab Antonio funiculo, quendam de suis occulte infra aquam adnatare vncino, & affigere Ponticum salsamentum iussit: cum traxisset Antonius, prædam se nactum ratus, risu, vti erat consentaneum, exorto, Nobis, inquit Cleopatra, ô imperator, Pharijs & Canopicis regibus calamos trade: tuum est vrbes, reges, & regna piscari.

Cleopatra iocus.

Puerilibus hisce nugis & ludis vacanti Antonio, nuncij duo afferuntur: alter Roma, Lucium fratrem eius, & vxorem Fuluiam primum inter se rixatos, deinde moto Cæsari bello euertisse rem suam, & ex Italia fugere: alter nihil hoc lætior, Labienum Parthos adducere, & omnem ab Euphrate & Syria regionem vsq; ad Lydiam & Ioniam inuadere. Vix tandem somno & crapula excussa, ad reprimendum Parthos contendit, & vsque ad Phœnicen progressus est: Fuluiæ au-

niæ autem literis lamentationum plenis acceptis, verſus Italiam ſe conuertit, cum ducentis nauibus. In itinere amicis receptis, qui ex Italia fugerant, ex ijs intellexit Fuluiam belli autorem fuiſſe : qui ingenio ferox & inquieta, tunc præterea ſperauerat ſe motu Italico Antonium à Cleopatra auulſurum. Forte fortuna etiam accidit, vt Fuluia ex Italia ad ipſum nauigans. Sycione morbo abſumeretur; quæ res occaſionem pacis cum Cæſare iungendæ præbuit. Nam ſimul atque Italiam attigit Antonius, & Cæſar ſe nihil de ipſo queri oſtendit, & quæ crimina obijciebantur, Fuluiæ imputauit: haud paſſi amici in prætextum eum accuratius inquiri, in gratiam eos inuicem repoſuerunt. Diuiſa ſunt & imperia, & Ioniũ mare finis ſtatutus, vt Africa Lepido cõceſſa, ad orientẽ ſitas prouincias Antonius, verſus occidentem ſpectantes Cæſar obtineret: conſulatum vero ſi ipſi gerere nollent, amici eorum per vices eo fugerentur. Hæc cum bene inſtituta, arctius fidei vinculum requirere viderentur, id quoque fortuito eſt oblatum. Sororem natu maiorem habebat Cæſar, diuerſa tamen matre (ipſe enim Attiæ filius fuit, cum ante ex Ancharia pater Octauiam ſuſtuliſſet) editam præſtantiſſimam (vti memorant) mulierem ideoq; ſibi longe chariſſimam ea tum C. Marcello nuper defuncto vidua erat: ſed & Antonius viduus videbatur morte Fuluiæ factus, habere ſe Cleopatram non inficians, coniugio autem ei ſe iunctum negans: qua vnica adhuc in re ratio eius cum amore Ægyptio luctabatur. Itaque nuptiarum inter eos contrahendarum omnes autores fuerunt, ſperantes Octauia, cui præter pulcritudinem grauitas etiam atque prudentia ineſſet, coniuncta Antonio, & (vt talem haberi vxorem dignum eſt) dilecta, ſalutarem rebus omnibus eam affinitatem fore. Poſtquam in hoc conſenſum vtrinque eſt Romam venerunt, & nuptias ibi fecerunt: ſenatuſque conſulto permiſſum Octauiæ, vt ante decimum menſem à morte mariti prioris rurſum nuberet. Cum Sexto etiam Pompeio, qui Siciliam tenens. Italiam vexabat, multiſque piraticis nauibus, Mena & Menecrate ducibus, infeſtum nauigantibus mare faciebat, pacem cũ componere viſum eſt: quod is humanum ſe Antonio præbuiſſet, matrem eius cum Fuluia profligatam excipiendo, Conuentum eſt apud promontorium & aggerem Miſeni, Pompeio

Fuluiæ mors.

Pax cum Cæſare.

Octauiam ducit Antonius.

Pax cum Sex. Pompeio

classe, Cæsare & Antonio terrestribus copijs adstantibus. Ea conditione pax confecta est, vt Pompeius Sardiniam & Siciliam obtineret, mare prædonibus pugaret, certamque frumenti mensuram Romam mitteret. Inde acta mutuo conuiuia: & sorte Pompeio contigit, vt prior istos exci- 5
peret. Hic quærenti Antonio, Vbinam cœnaturi essent, Hic, inquit: (nauim ostendens sexremem prætoriam) hæc enim paterna domus Pompeio relicta est: exprobrans Antonio, quod is paternam ipsius domum possideret. Naue in ancoris stante, ponte a promontorio ad nauim facto, studiose eos excepit hospitio. Feruente autem conuiuio, & dictis in Cleopatram & Antonium salsis iactatis. Menas pirata ad Pompeium accedens, tacite, ita vt exaudiri à nemine posset, Visne, inquit, succisis nauis ancoris te non Sardiniæ & Siciliæ, sed Romani dominum imperij faciam? Pompeius exiguum temporis secum eam rem meditatus, Iniussu, ait, meo ô Mena id tibi faciendum fuit: nunc præsenti rerum statu contenti simus: id peierare enim nō est meum. Atque ita vicissim conuiuio ab illis acceptus, in Siciliam nauigauit. Antonius autem secundum has pacificationes Ventidium in Asiam misit, vt Parthos progressu arceret: ipse in gratiam Cæsaris, Iulij Cæsaris flamen factus est. Reliqua etiam ciuilia, & maxima negocia amice & communiter tractauerūt, in rerum vero ludicrarum certaminib. moleste ferebat Antonius se ab eo semper superari. Habebat secum ariolum quendam Ægyptium, eorum vnum qui natalicias prædictiones exercent: is siue in Cleopatræ gratiam, seu quod ita re ipsa sentiret, libere ad Antonium dixit, Fortunam eius, splendidissimam alioquin, & maximam, a Cæsaris fortuna obscurari: consuluitque vt ab isto adolescente quam longissime se subduceret: genius enim (aiebat) tuus genium istius timet: & cum seorsim alacer sit atque elatus, illo appropinquante demittit sese, & fit, quam ante, deterior. Et vero res ipsæ testimonium Ægyptio videntur
tulisse. Nā quoties vel sorte, vel talis aliqua de re decreuis- 3
sent, semper inferior Antonius abibat: sæpe etiā cū gallos, aut cornices pugnaces commisissent, penes Cæsarianos victoria fuit. Hæc occulte doluerunt Antonio, ac magis magisque fidem Ægyptio habens, rebus suis Cæsari commissis, ex Italia abijt, Octauia vxore, ex qua ei filiola iam erat

nata

nata, secum vsque ad Græciam ducta. Circum Athenas hyemanti primus rerum à Ventidio prospere gestarum nuncius allatus est: vt is victis prœlio Parthis, Labienum & Pharnapaten ducum regis Orodis præstantissimum occidisset. Eius rei causa epulum Græcis præbuit, ludisque Athenis præfuit: ac domi imperatorijs insignibus relictis, cum fascibus gymnasiarchicis tunicatus, & phæcasia (calciamenti nomen est) subligatus processit, ac pueros luctantes dirimens prostrauit. Exiturus autem ad bellum, coronam de sacra olea sumpsit, & oraculi cuiusdam monitu à clepsydræ aqua vasculum repletum secum abstulit. Interim Pacorum regis Parthorum filium cum magno exercitu iterum in Syriam irrumpentem Ventidius in Cyrrhestica obiam factus fundit: ac magna Parthorum strage edita, ipsum etiam Pacorũ cædit. Hoc inter nobilissima factum ponitur, quo & pœnas Romani a Parthis sumpserunt ob necatum Crassum meritas: & Parthi tribus continenter prœlijs victi, rursus intra Mediam & Mesopotamiam sunt compulsi. Ventidius autẽ Antonij inuidiã metuens, vlterius persequi Parthos non ausus, exercitum circumducens ea quæ defecerant recepit, & Antiochum Commagenes regulum Samosatis obsedit: cumq; is mille talenta se daturum, & imperata ab Antonio facturum polliceretur, mittere ad eum nuncios iussit. Iam enim prope aderat Antonius, neq. Ventidium cum Antiocho pactum icere sinebat, cupiẽs vel hoc factum suo nomine inscribi, ne omnia Ventidij opera confecta viderẽtur. Verum tracta obsidione, cum obsessi desperatã pacificatione ad vires confugissent, nihil agens, ac pudore & pœnitentia correptus, acceptis trecentis talentis, pacem dare Antiocho satis habuit. Paucis inde quibusdam rebus in Syria constitutis, Athenas rediit. Ventidio quibus decuit honoribus ornato, & ad triumphum misso. Hic vnus ad nostram vsque ætatem de Parthis triumphauit, vir obscuro natus loco, sed qui eum amicitiæ Antonij fructum caperet: vti magnarum rerum gerendarum haberet occasiones: quibus pulcerrime vsus, fidem fecit ei, quod de Antonio & Cæsare dicebatur, eos facilius aliorum, quam sua opera bellum gerere. Nam & Sossius Antonij in Syria legatus multa feliciter egit: & Canidius ab eodem in Armenia relictus, Armenios regesque Ibero-

Ventidij res gestæ. 20

21

rum & Albanorum vicit, & vsque ad Caucasum processit, vnde nomen & gloria potentiæ Antonij apud barbaros aucta est. Ipse vero Antonius rursum quibusdam calumnijs aduersus Cæsarem incitatus, CCC. nauibus Italiam petijt: Brundusioque non receptus, Tarentum appulit. Ibi exoratus est ab Octauia (quæ vna ex Græcia nauigarat, grauida tum, cum alteram iam ei filiolam peperisset) vt eam ad fratrem dimitteret. Hæc in itinere obuiam Cæsari facta, assumptis ex eius amicis Agrippa & Mæcenate summis precibus eum obtestata est, ne se ex beatissima muliere miserrimam fieri sineret: oculos iam omnium hominum in se conuersos, quæ duorum imperatorum, alterius vxor, sorori alterius esset: quod si deterior fortuna vicisset, interque eos bellum excitasset, ipsos quidem incerto euentu, certaturos, sibi propter vtrunque certam calamitatem impendere. Fractus his Cæsar pacifice Tarentum venit: fuitque iucundissimum spectaculum, magnum in terra exercitum quiescere, multas naues in littore ociosas stare, cum ipsi imperatores eorumq; amici inter se congrederentur, ac mutuo cōsalutarent. Prior Cæsar apud Antoniū in gratiam sororis suæ cœnauit. Pactum est ibi inter eos, vti Cæsar duas legiones ad Parthicum bellum Antonio daret: Antonius Cæsari æratas naues centū: præter hęc Octauia fratri à marito viginti myoparones, marito à fratre mille millites impetrauit. Hoc pacto à se digressi, Cæsar statim bellum Siciliense contra Pompeiū occepit: Antonius Cæsari Octauia, & liberis suis quos ex ea & Fuluia habebat commissis, in Asiam traiecit. At vero postquam prope Syriam venit, graue illud malum Cleopatræ amor, qui diu dormiuerat, & sanioribus videbatur cogitationibus cōsopitus esse, resuscitatus est, viresque recepit, ac tandem inobediens & contumax (vt ait Plato) animi iumentum, honesta & salutaria omnia calcibus repulit. Mittitur adducendæ in Syriam Cleopatræ causa Fonteius Capito. Quæ simul venit, nullum ei vile aut modicum ab Antonio munus est datum, sed Phœnice, Cœlesyria, Cyprus, Ciliciæ magna pars, Iudæa balsamifera, & Arabiæ Nabatææ pars ea quæ ad Oceanum pertinet. Hæ maxime donationes Romanos offenderunt, cum alias principatus & regna magnarum gentium priuatis addixisset; multis regibus regna ademisset, vt Antigono Iudæo: quem

Octauia pacem cōponit.

Donata Cleopatræ ab Antonio.

quem

uem præterea(quod nulli ante regi euenit) in medium ꝓ-
uctum securi percussit. nimirum autem turpitudine mu-
ierum præsertim Romani mouebantur. Auxit inuidiam,
uod ex Cleopatra gemellos sustulit: ex quibus masculum
lexandrum, filiolam Cleopatram appellauit, cognomen-
is additis huic Lunæ, illi Solis. Sed Antonius iactandi se
urpibus suis factis gnarus, magnitudinem Romani impe-
ij dicebat non tam accipiendo quam largiendo demon-
trari: porro autem successionibus & procreationibus mul-
orum regum amplificari nobiles familias. Sic ab Hercule
entis Antoniæ autorem generatum, cum is spem posteri-
atis non in vno vtero collocaret: neq; Solonis leges aut iu-
icia de partu metuisset, sed naturæ multarum stirpium o- *Bellum An-*
igines & initia relinquere cupijsse. Cæterum cum Phraor- *tonij Parthi-*
es occiso Orode patre, regnum Parthicum occupasset, cum *cum.*
nulti alij Parthi aufugerunt: tum Monæses, illustris vir &
otens, ad Antonium venit. Eius fortunam cum casu The- 23
aistoclis, suam autem potentiam & magnanimitatem cum
ersarum rege comparans Antonius, tres ei vrbes dono de-
it, Larissam, Arethusam, & Hierapolim, quę olim Bamby- 24
e dicta fuit. Vt vero rex Monæsi missis nuncijs fidem de-
it, & ad se reuocauit, libenter eum remisit Antonius, Phra-
rtis decipiendi causa: cui pacem offerebat, si signa Crassi
lade capta, & captiuos redderet. Amandata porro in Ægy-
tum Cleopatra, per Arabiam in Armeniam profectus est.
bi copias suas recensuit, quas ei regum auxilia auxerant:
quorum facile princeps Artabazus Armeniæ rex sex equi- *Copia.*
um, septem peditum millia suppeditabat. Erant Romano-
um peditum sexaginta millia: equitum Romanorum, vna
um Hispanis & Gallis, qui eis accensebantur, decem mil-
lia: ex reliquis nationibus aderant vna cum equitibus & le-
uis armaturæ militibus XXX. millia, Has tantas copias,
quibus etiam trans Bactra habitantes Indos terruerat, & v-
niuersam Asiam tremefecerat, inutiles ei amor(vti perhi-
bent) Cleopatræ redegit: quippe festinans, vt apud eam hye-
mare posset, bellum intempestiue extulit, & perturbate o-
mnia gessit, animi sui impos, & veneficijs quibusdam seu
præstigijs captus, vti semper ad illam respiceret, magisq; de
mature ad eam redeundo, quam vincendis hostibus es-
set solicitus. Primo enim, cum ex vsu fuisset, vt in Armenia

hyemem exigeret, exercitumq; octies mille stadiorum iti-
nere fatigatum reficeret, & antequam Parthi ex hybernis
mouerent, initio veris Mediam occuparet: non expectato
25 opportuno tempore, statim ad læuam relicta Armenia A-
tropatenam inuasit, atque populatus est. Deinde cum ma-
chinas ad oppugnationes necessarias trecentis curribus ve-
heret, inter quas aries fuit LXXX. pedum longitudine, &
quarum nulla commode refici posset iis in locis, eo quod
superiores istæ regiones omnes ligna neque satis procera,
& mollia gignunt: eas post se, tanquã celeritati impedimẽ-
26 to futuras, reliquit, præsidio relicto apud currus istos, &
duce Statiano. Phraata autem, magnam vrbem, in qua re-
gis Mediæ liberi & vxores, erant, oppugnare aggressus, sta-
tim sensit quantum relinquendis machinis peccasset: ag-
gerem magno labore & multo tempore aduersus vrbem
Clades. extulit. Interim Phraortes magno cum exercitu descen-
dens, audito currus machiniferos relictos ab Antonio præ-
sidio eorum magnam immisit equitum manum: ab his
Statianus cum permultis suorum occisus, machinæ captæ
& perditæ sunt, capti permulti, interque eos rex Polemo.
Omnibus qui cum Antonio fuere doluit, vti fuit consen-
taneum, incommodum belli initio præter spem acceptum:
Armenius autem Artabazus rebus Romanorum desperatis
cum suo exercitu discessit, cum quidem maxime id bellum
ipse concitasset. Cum autem Parthi obsidentibus superue-
nirent, seque superbe multa minantes ostentarent, Anto-
nius, ne militibus ociosis mœror & metus cresceret, decem
legiones, & tres prætorias grauis armaturæ cohortes, equi-
tatumque vniuersum frumentatum eduxit, sperans se ea ra-
tione hostem ad pugnam conserendam pertracturum. Vni-
us diei iter progressus, cum circumfusos videret Parthos,
& inter proficiscendum ipsum adoriri cupere, signum pu-
gnæ in castris proposuit: & demolitus tabernacula, velu-
ti non pugnaturus, sed exercitum abducturus, lunatam
barbarorum aciem præterijt, mandato equitibus, vt cum
viderent pediti iam cum Parthorum primis confligendi
potestatem factam, aduersis equis in hostes inuaderent.
Barbaris autem contra in acie stantibus mirabilis ordo
Romanorum videbatur, spectabantque eos æqualibus in-
27 teruallis & sine vlla ordinis confusione tacitos prætereun-
tes-

s,ac pila vibrantes. Vt signum datum est, & equites Ro- *Victoria.*
ani conuersis equis cum vociferatione impetum fece-
nt:hos quidem Parthi substiterunt, quamuis intra sagit-
iactum statim peruenissent: sed vbi pedites etiam ar-
is concussis & clamore sublato irruerunt, & equi Par-
orum perterriti sunt, & ipsi ante quam manus conseri
issent fugerunt. Insecutus eos acriter est Antonius, at-
ie in spem magnam venit,se summam, aut maiorem vti-
ie partem eius belli hac victoria confecisse. Insecuti ho-
m pedites ad L.equites ad C C C. stadia, cum deinde ca-
os & cæsos recenserent, triginta captos, cæsos octogin-
inuenerunt. Grauis itaque tristicia oborta, atroxque
s visa, quod victores tam parum hostium interfecissent,
ti autem amissuri tam multos viderentur, quam apud
irrus perdidissent. Postridie conuasatis rebus, iter ver-
s Phraata & castra sua fecerunt:ibi in via primum in pau-
s hostium, deinde in plures, denique in vniuersum ho-
um agmen, veluti intactum & integrum, inciderunt:
ouocatique & vndique lacessiti,difficulter &magno cum
bore in castra redierunt. Cum Medi excursione in agge-
m factaRomanos perterruissent,iratus Antonius eos qui
tionem deseruissent decimauit: ac qui forte supplicium
pitis euasissent,ijs pro frumento hordeum dari iussit.Iam
molestum vtrisq; erat bellum, & grauiores difficultates
etuebantur:cum & famem imminere Antonius timeret,
iod absque vulneribus & exitio sui frumentari nequi-
nt: & Phraortes sciens Parthos quiduis potius sustinere,
iam in hostico versari per hyemem, iam post æquinocti-
m autumnale aere gelascente, verebatur ne Romanis in
bsidione perseuerantibus, à suis ipse desereretur. Talem
aque dolum Antonio tendit. Parthi, qui maxime noti *Dolus Parthi.*
omanis essent, in frumentationibus alijsq; congressibus
nius Romanos tractabant,nonnulla eos auferre permit-
ntes,& virtutem eorum,vt bellicosissimorum hominum,
qui regi etiam ipsorum admirationi essent, laudantes.
ropius deinde adequitantes, & citra periculum iam An-
onio obtrectabant, qui Phraorti pacem inire, ac parcere
ot tantisq; viris cupienti occasionem dare nollet, ac duos
otius grauissimos hostes, famem & hyemem, trahendo
bsidionem præstolaretur, quos effugere etiam Parthis
comi-

comitantibus ſit futurum difficile. Hæc cum ad Antoniu
multi deferrent, quamuis ea ſpe delinitus, non prius tam
legatos miſit, quam ex beneuolis iſtis barbaris quæſiu
hæcne ex ſententia regis dixiſſent. Cum ita eſſe affirmarẽ
atq; hortarentur ne ſibi metueret, neue quicquam verer
tur: quoſdam amicorum ad Phraortem miſit, iterum ſign
& captiuos repoſcens, ne effugio & ſalute contentus e
velle videretur. Reſpondit Parthus, fruſtra eum iſta poſcer
pacem ſe ei & ſecuritatẽ concedere, ſi ſtatim abijſſet. Ita
Antonius paucis diebus caſtra mouit. Quamuis autem
cendo apud multitudinem largiter poſſet, & caſtrenſi f
cundia nemini æqualium cederet, tamen pudore & mœr
re motus, concionem tum confirmandorum militum ca
ſa habere non ſuſtinuit, idq; negocij Domitio Ænobar
dedit. Quidam grauiter id tulerunt, deſpici ſe rati: pleriq
quid cauſæ eſſet animaduerterunt, miſerationeq; moti,
ciſſim duci obedientiam & verecundiam deberi ſenſerun
Reducturum autem ea qua venerat via campeſtri & arbo
bus vacua quidam Mardus natione, diu inter Parthos ve
ſatus, & cuius fides Romanis in pugna apud machinas eſſ
cognita, adijt: ac monuit, vti montibus ad dextram relicti
diſcederet: neue exercitum graui armatura impeditum
apertis campis tanto equitatui & ſagittarijs obijceret: id
nim egiſſe Phraortem, ac propterea eum æquis condition
bus ab obſidione auertiſſe: ſe ipſi ducem breuioris itineri
& commeatu inſtructioris fore. Hæc cum audiſſet Ant
nius, ſecum deliberauit: & Parthis quidẽ noluit videri diff
dere poſt pacificationem: itineris autem breuitatem iux
pagos habitatos laudans, poſtulauit à Mardo, vt fidẽ ſua
firmaret: iſque ſe tantiſper dum in Armeniam veniſſent, i
vinculis habendum tradidit. Biduo eos tuto duxit: terti
die cum iam omnino ſe Parthorum ſecurum ſperaret An
tonius, eoq; audacius & liberius iter faceret, Mardus agge
rem, quo eruptio fluminis obturaretur, vidit recens aper
tum, & aquam copioſe ea qua ipſis pergendum erat, effu
ſam: ſenſitq; id à Parthis effectum, vt tranſitum ipſis impe
ditiorem ac difficiliorem redderent: Antonium itaq; pro
ſpicere ſibi iuſſit, & cauere: hoſtes enim in propinquo eſſe
Vix dum aciem inſtruxerat Antonius, ac per eam velitibu
atq; funditoribus excurrendi aduerſus hoſtem ſpacia con
ſtitue

:uerat, cum superuenire Parthi, & circumuenire, & vndi- *Parthi Romanos discedentes infestant.*
:e perturbare Romanos conati sunt. Contra quos cum ex
rrissent, leuis armaturæ milites, Parthi cum multos sa-
:tis sauciassent, neque pauciora ipsi pilis & plumbatis icti
lnera accepissent: rursus inde molesti fuerunt, donec Gal-
us equitatus cuneo facto in eos impetum dedit: & diffi-
uit: neque ea die præterea in conspectum venerunt. An-
nius cognito quid facto vsus esset, multis iaculatoribus
funditoribus, non vltimum modo agmen, sed & vtrun-
:e latus munijt exercitumque agmine quadrato duxit: &
uitibus mandauit, vt si hostes adorti pepulissent, non pro-
leos persequerentur. Quo factum est, vt Parthi quatuor
inceps diebus non grauioribus datis quam acceptis ma-
,languidiores fierent, & hyemis prætextu de discessu co-
tarent. Quinta die vnus ducum Flauius Gallus, vir bello
enuus, Antonium accessit, & ab eo complures à nouissi-
o agmine milites expeditos equitesq; à fronte poposcit,
rem præclare gesturum pollicens. Eo impetrato, hostes
ruentes non repulit, vt ante, simul ad aciem peditum re-
o cedens, sed audacius eo subsistens, manusq; conferens.
uces autem postremi agminis videntes eum à reliquis a-
ulsum, misere qui reuocarent: ac fertur Titius quæstor si-
ia quoque apprehendisse, Gallumq; retro auertisse, & ob-
rgasse, quod tam multos bonos viros iret perditum: eoq;
ontra conuiciante, suisq; vt manerent imperante, ad suos
oijsse, Gallum autem in aduersos magna vi ruentem à ter-
o multitudo hostium imprudentem circumuenit, ita vt
ndiq; telis impetitus mitteret qui auxilium implorarent.
lic à ducibus peditũ, inter quos fuit & Canidius, vir sum- *Antionianorum clades.*
æ apud Antonium autoritatis, grauiter videtur peccatũ.
um enim res postularet, vt totam aciem in hostem com-
itterent, paucos subsidio mittentes, hisq; victis rursus a-
os, paulatim in fugam & cladem totum exercitum conij-
ebant: actumq; fuisset, nisi Antonius cum armatis à fron-
: ad auxilium accurrisset, ac tertia legione per cedentes
os aduersus hostem rapta, eum ab insequendo auertisset:
erierunt de Romanis haud pauciores tribus millibus: & in
astra relati sunt saucij quinq; millia: interq; hos Gallus,
uatuor sagittis aduerso corpore exceptis confixus, ijsque
ulneribus perijt. Reliquos Antonius circumiens visebat,
dictis-

Beneuolētia in ducem.

dictisque confirmabat. lacrymis oppletus & graui mœr
re æger. At milites læto vultu dextram eius apprehende
iubere vti abiret, & corpus suum curaret, neve se afflictar
imperatorem salutare. seq; saluos eo valente dicere. Om
no autem nemo quisquam ea tempestate imperator exer
tum atq; is fuit robore, tolerantia, & ætatis vigore præsta
tiorem habuit: veneratione autem ducis, beneuola obedi
tia, eoque quod omnes in vniuersum nobiles, obscuri, pri
cipes, priuati, Antonij gratiam & honores ab eo ipsis hab
tos salute sua atq; securitate antiquiora habebant. ne à p
scis quidem Romanis victi sunt. Huius autem erga eu
studij causæ multæ fuerunt, vti ante diximus: nobilitas, f
cundia, simplicitas, liberalitas, magnificentia, in iocis & c
uictu vrbanitas: tum vero miserans ægrotos, & quibus qu
que indigeret largiens, alacriores saucios & afflictos sa
reddidit. At hostes iam defessos, & animos despondent
ita victoria ista erexit, tantumq; apud eos contemptum R
manorum excitauit, vt noctu etiam apud castra eorũ co
morarentur, putantes mox fore, vt dilapsis fuga Roman
tentoria eorum & opes diriperent. Die facta, multo plur
se Parthi eo congregauerunt, adeo vt ferantur equitu
haud minus XL. millia fuisse, cum rex eo, tanquam ad e
ploratam victoriam eos etiam, quos secum habere semp
solebat, misisset: ipse enim nulli prœlio interfuit. Antoni
autem cum statuisset alloqui milites, pullam vestem petij
vt miserabiliori esset aspectu: amicis tamen repugnantibu
paludatus processit, orationemq; ad mililites ita instituit,
victores laudaret, fugam reliquis exprobraret. Quoru
cum illi bono eum esse animo iuberent, hi se purgarent,
poscerent vti se vel decimaret, vel quouis alio supplicio pu
niret, tristiciæ modo suæ finem faceret, manibus ad cœlu
intentis Deos comprecatus est, vt si qua ipsorum inuidi
pristinam eius felicitatem vlcisceretur, ea in ipso verteret
saluo & victore exercitu. Postridie agmine rectius muni
to perrexerunt. Parthis autem eos adorientibus præter opi-
nionem admodum suam euenit. Existimantes enim non ad
pugnam se, verum ad direptionem ire, multis iaculis icti,
hostesque fortes & integra alacritate, videntes, iterum e-
languerunt. Rursum eos a collibus quibusdam accliuibus
descendentes adorti sunt, ac tardius procedentes sagittis
impe

mpetierunt. Ibi grauis armaturæ milites conuersi, in me- lium expeditos receperunt, ipsiq; in genu subsidentes scu- a ante se obiecerunt, identidem posteriore suis armis prio- em superne tegente. Hæc figura tecto similis, conspectuq; nirabilis, & firmissimum est contra incidentes sagittas egmen: delabuntur enim illæ. Cæterum Parthi præ despe- atione eos ita & defatigatione genua flexisse rati, positis rcubus contos sumpserunt, atque accurrerunt. Ibi Roma- i clamore strepituque armorum se mutuo cohortati subi- o assiluerunt, comminusque ictos pilis primos hostium onfoderunt, & vniuersos in fugam coniecerunt. Hoc idem eliquis diebus factum, sensimque processum est. Fames au- em in castris extitit, cum & parum frumenti pugnando pa- aretur, & ad molendum instrumenta deessent, quæ relicta rant iumentis partim mortuis, partim saucios portanti- us. Fertur Chœnix Attica tritici quinquaginta denarijs im venijsse, hordeaceos panes argenti pondere pari ven- itos. Conuersi ergo ad herbas & radices edendas, paucas arum quas edere vsitatum est repererunt: cumque gusta- e etiam ignotas cogerentur, inciderunt in quandam her- am quæ manducata insaniam, & ex ea mortem afferre- at. Qui enim edisset eam, nullius rei recordabatur, ni- il agnoscebat: vnum hoc agebat, vt (tanquam magnope- e seriam rem aliquam agens) omnem lapidem moueret: coppleti erant campi eorum, qui humi procliues saxa ef- oderent & transferrent: ad extremum bilem vomentes oriebantur, cum, quod vnum erat mali eius remedium, ino carerent. Multis ita pereuntibus, neque tamen Parthis ecedentibus, sæpenumero exclamasse Antonium ferunt,) decem millia admirantem istos Græcos, qui cum Xeno- honte a Babylone longiori itinere profecti, & cũ ingenti- us hostium copijs luctati, incolumes euaserant. Enim- ero Parthi cum diuellere à se exercitum Romanum, or- inesque disijcere nequirent, sæpe iam victi & fugati, rur- us tanquam in pace eos qui frumentatum essent aut pabu- atum missi adiuerunt, laxatosq; arcuum neruos ostenden- es, dixerunt, se iam retro abire, & finem hic ipsos vlcis- endi facere: paucos tantum Medos vnius aut alterius diei pacio secuturos non vexandi causa, sed qui remotiores pa- gos custodirent. Additæ his verbis consalutationes & amica

Testudo militaris describitur.

Herba insaniam afferens.

Alia Parthorum fallacia.

col-

colloquia, ita vt Romani bonam iam fiduciam cõciperent & Antonius hisce auditis statueret se campis committere quod montana dicerẽtur aquæ expertia. Cum hæc senten tia staret, vir quidam ab hostibus ad castra venit, nomin Mithridates, consobrinus Monæsis eius, qui ad Antonium confugerat, & ab eo tribus vrbibus donatus fuerat. Is po stulauit, vt aliquis ad se Parthici vel Syriaci sermonis gna rus procederet: cumque Alexander Antiochensis, vnus d Antonij familiarib. prodijsset, præfatus quis esset, & se pr Monesæ gratiã referre, quæsiuit ex Alexandro, ecquid pro cul continentes & sublimes cerneret colles. Affirmanti, Sul ijs (inquit) collibus Parthorum vniuersus exercitus vobi insidiatur, sperantque vos ipsorum verbis deceptos monta na relicturos, & eo perrecturos. Montanum quidem inter f tim & laborem, quæ ferre consueuistis, obijcit: sed alte ra via ingrediens Antonius, sciat Crassi fortunam se ma nere. His dictis abijt. Antonius autem perturbatus eo in dicio, amicos & ducem itineris Mardum ea de re consu luit, cuius quidem plane eadem erat sententia. nam etiam hostis non monuisset, nouerat iter per campos ambiguum ac difficiles errores esse, in aspera autem illa nihil præter v nius diei sitim, molestiæ futurum. Eam igitur noctu Anto nius ingressus est, iussitque aquam vna portari: cum autem plerosq; vasa deficerent, galeis eam & pellibus excipiebant Sed Parthi, quibus nuntiabatur eum iam procedere, præte morem suum noctu fugientes insecuti, sole oriente agmen nouissimum adorti sunt, Romanis ob vigilias & laborem male affectis: c c x l. etiam stadia ea nocte confecerant Insperatus etiam hostium aduentus animos eorum pertur babat, & sitim certamen augebat, cum inter pugnandum procederent. Qui primi ibant, ad fluuium peruenerunt, cuius aqua frigida quidem & pellucida erat, salsa tamen & venenosa: nam bibentibus & statim tormina ventris cie bat, sitimque intendebat. Quæ tametsi Mardus prædixis set, milites tamen, remotis vi ijs qui ad arcendos eos potu constituti erant, biberunt. Ibi Antonius circuire, suos ora re, vt paulisper adhuc durarent, prope alium esse amnem, cætera deinde aspera & equitatui inuia, omninoque hostes ibi reiectum iri. Simul & receptui cecinit, & castra facien di signum dedit, vt vmbra saltem milites reficeret. Ta-

Aqua noxia.

ber-

bernaculis iam factis, Parthisque more ſuo ſtatim digreſſis, iterum Mithridates venit: & Alexandro ad ſe progreſſo, iuſſit vt cum paululum quieuiſſent Romani, ad flumen propere contenderent: eo vſque enim Parthos inſecuturos, neque amnem tranſituros: Hæc cum Antonius de Alexandro cognouiſſet, per eundem Mithridati multa aurea pocula & pateras dono mittit: is quæ veſte tegere poſſet ſumptis, abijt. Durante itaque adhuc die caſtra mouerunt & nullo hoſte infeſtante profecti, noctem eam ipſi ſibi difficillimam & formidoloſiſſimam reddiderunt. Argentum enim aurumve habentes occiderunt, & ſpoliauerunt; ſarcinas iumentorum diripuerunt, denique Antonij etiam impedimenta aggreſſi, pocula & menſas precioſas diſciderũt, atque inter ſe diſtribuerunt. Trepidatione inde & confuſione per totum exercitum coorta: quod hoſtes irrupiſſe, & ordines diſſipaſſe putarent, Antonius quendam libertorum ſuorum ac ſtipatorum Rhamnum vocauit, & iuramento ſibi obſtrinxit, vt iuſſus, ſtatim ipſum confoderet, & caput amputaret: ne vel viuus in poteſtatem hoſtium veniret, vel mortuus agnoſceretur. Flentib. ad hoc amicis, Mardus Antonium conſolatus eſt, prope fluuium peruentum affirmans: id ſe & ex temporis ratione eius itineris cognoſcere (parum enim de nocte erat reliquum) & ex aura: quæ humidior & frigidior afflans, reſpirationem iucundiorem efficiebat: ſimul & alij retulerunt, tumultum hunc militum iniurijs mutuis atque auaritia excitatum. Quare Antonius vt à vagatione iſta & diſſipatione exercitum in ordinem reuocaret, caſtrametationis ſignum edi iuſſit. Iam albeſcente cœlo cum exercitus in ordinem rediret, & tumultus conſediſſet, vltimis Parthicæ ſagittæ acciderunt, Statim pugnæ ſignum leuis armaturæ militib. datum: legionarij teſtudine (vt ante) facta Parthorum tela exceperunt, comminus pugnare non audentium. Ita paulatim primis progredientibus fluuius apparuit: & Antonius equitatum in ripa hoſtibus opponens, primò omniũ infirmos traduxit, Iam & pugnantibus tuto bibere licebat. Nam Parthi vt fluuium conſpexerunt, neruos arcuum remiſerunt, & Romanos intrepide tranſire iuſſerunt, multis verbis virtutem eorum laudantes. Amne ita ſuperato cum ſe aliquantulum collegiſſent, haud plane Parthis fidẽ habentes perrexerunt. Sexta quam

Tumultus militum.

poſtremo pugnatum fuit die, ad Araxem peruenerant, qui fluuius Mediam ab Armenia diuidit. Apparebat autem & altior, & rapidior, quam vt tranſiri facile poſſet: rumorque ferebatur, ibi hoſtes eos tranſgredientes ex inſidijs adorturos. Poſtquam hunc quoque tuto ſuperarunt, & in Armeniam pedem poſuerunt, ibi vero tanquam è mari terram eam primum conſpexiſſent, oſculati ſolum præ gaudio ſunt, & ad lacrymas, mutuoſque complexus verſi. Proficiſcentes autem per regionem felicem, & poſt diuturnam penuriam omnibus affatim perfruentes, in hydropicos & cœliacos morbus inciderunt. Ibi Antonius exercitum recenſens, viginti peditum, quatuor equitum millia deſiderauit, quorum maior dimidio pars non ab hoſtibus, ſed morbis abſumpta fuerat. Vigeſimis ſeptimis caſtris à Phraatis in Armeniam peruentum eſt: Parthos octodecim pugnis vicerũt. Verum hæ victoriæ inconſtantes ineffica ceſque fuere quod inſequi hoſtem, vt oportuit, nequiuerant. Quo potiſſimum argumento patuit, per Artabazũ ſteriſſe, quo minus Antonius victoriæ finem imponeret. Si enim Antonio xvi. iſta millia equitum, quos duxerat ex Media Artabazus Parthico more armatos, & cũ illis pugnare aſſuetos, affuiſſent, fuſoſque à Romanis inſequendo necaſſent Parthos haud vtique toties ſuperatis redintegrare bellum licuiſſet. Eam ob rem omnes Armenio infenſi, Antonium ad ſupplicium de eo ſumendum ſtimulabant. Sed Antonius, quod & infirmum haberet exercitum, & omnium rerum eſſet egens, prudenti conſilio neque expoſtulauit cum eo ob proditionem: neque de familiaritate, & ſolito honore quicquam diminuit. Sed poſt iterum in Armeniam profectus cum multis conditionibus atq; promiſſis ad ſe pertractum, captiuum Alexandriam in triumpho duxit. Quo quidem facto grauiſſime offendit Romanos, qui ornamentum maieſtatemque patriæ cum Ægyptijs propter Cleopatram cõmunicaret. Verum hæc poſt. Tum vero adulta iam hyeme per aſſiduas niues properans, octo millia hominum in itinere amiſit. Ipſe cum paucis ad mare deſcendens, in caſtello quodam Berytum & Sidonem interiacente, cui nomen Albus pagus, Cleopatram expectauit: eaque moras trahente, animi æger ſtatim potationibus & ebrietati ſe dedit: neque tamen ſuſtinuit deſiderium, ſed inter pocula ſæpenu-

In Armeniam peruenit Antonius.

Artabazi ſupplicium.

penu-

pe numero exiluit, visum quando illa appelleret. Vt tandem venit, multam vestem & pecuniam militibus attulit: tametsi sunt qui dicant Antonium vestes ab ipsa accepisse: pecuniam à se, veluti ipsa suppeditante, dedisse. Inter Regem vero Medorum & Phraorten Parthum eo tempore dissidium extitit, de spolijs quidem Romanis, vt fertur, sed tale, vt metueret sibi Medus, ne regnum sibi Parthus adimeret. Itaque missis nuntijs Antonium ad belli Parthici societatem inuitauit. Hic Antonius in magnam spem erectus (etenim equitum & sagittariorum, & quorum defectus ei ante obfuerat ne Parthos domaret, magnam multitudinem sibi non petenti vltro offerri beneficium postulato videbat) ita se comparabat, vt rursus per Armeniam profectus, & apud Araxem fluuium cum Medo coniunctus, bellum Parthis inferret. Interim Octauiæ ad maritum nauigare cupienti Cæsar permisit, nō tam vt sorori gratificaretur, quam vt ea contumeliose ab Antonio tractata & spreta, occasionem sibi belli honestam pararet: ita enim quidam affirmāt. Octauia cum Athenas peruenisset, literas ab Antonio accepit, quibus eam manere iubebat, & de expeditione sua docebat. Illa tametsi doleret, & prætextum sentiret, missis tamen literis percontata est, quo mitti vellet dona sibi ab ipsa allata. Afferebat autem multam vestem militarem, multa iumenta, pecunias & dona ducibus eius atque amicis: præterea delectorum militum duo millia, ad cohortes prætorias constituendas pulcherrime armis instructos. Hæc Niger quidam Antonij amicus ab ea missus indicabat, & verbis dignis munera commendabat. At vero Cleopatra se ab Octauia oppugnari sentiens, verita ne grauitati morum ea & Cæsaris potentiæ studium gratificandi & demerendi maritum adiungens, eum plane in suam potestatem redigeret: Antonio iam ex Syria discessum parante, amore eius ægram se simulare, corpus tenui victu macerare, vultum eo accedente attonitum, abeunte languidum & deiectum ostendere, machinari, vt sæpe lacrymantem se videret ille: tum celeriter lacrymas abolere, & abscondere, tanquam si celare eum cuperet. Tum assentatores reginæ studiosi Antonium increpare: durum & saxeum appellare, qui mulierculam ab ipso solo pendentem pessundaret: Octauiam scilicet ei propter fratrem & res tenendas coniunctam, vxoris

Cleopatra techna.

nomine perfrui: Cleopatram tot hominum reginam, amasiam Antonij vocari: neq; id tamen nomen detrectare, dum viuere sibi cum ipso liceat, neq; victuram illo auulso. Quid multa? ita ad extremum emollierunt effœminaruntq; hominem, vt ne proijceret vitam Cleopatra metuens, Alexandriam redierit, Medo in alium annum reiecto: tametsi tum res Parthicæ seditionibus agitari ferrentur. Postea tamen ad Medum se contulit, atque amicitiam cum eo iunxit, & affinitatem, filio Cleopatræ filiam eius paruam adhuc despondens, ac secum auferens, cum iam se ad bellum ciuile accingeret.

Octauia bonitas.

Cæsar autem Octauiam contumelia affectam iudicans, reuersam Athenis seorsim deserta Antonij domo habitare iussit. Illa vero mariti domo se non excessuram respondens, fratrem insuper orabat, vt si nullam aliam belli causam haberet, quam Antonij in ipsam iniurias, missas illas faceret: turpe enim vel auditu fore, duos maximos imperatores, alterum ob amorem, alterum ob obtrectationem muliebrem Romanis ciuile bellum concitasse. Quod autem dixit, id re ipsa confirmauit. Nam & in domo Antonij tanquam præsentis habitauit, & liberos eius non ex ipsa modo, sed etiam ex Fuluia, natos honeste & magnifice curauit, & missos ab Antonio amicos ad magistratus petendos aut expedienda negotia apud Cæsarem pro ijs intercedendo iuuit. His ipsis factis inscia Antonio nocuit, odia hominum aduersus eum concitans, qui tam præclaram vxorem tam inique haberet. Auxit inuidiam diuisio inter liberos Alexandriæ facta, tragica & superba, & odium in Romanos præ se ferens.

Antonius prouincias P.R. Cleopatræ addicit.

Etenim repleto hominibus gymnasio, duos aureos thronos super argenteo tabulato collocauit, vnum sibi, alterum Cleopatræ, ac liberis alios humiliores. Tum primum Cleopatram declarauit Ægypti, Cypri, Africæ, Cœlesyriæ reginam, collega addito Cæsarione, quem ea ex Cæsare concepisse grauidaque ab eo relicta fuisse credebatur: inde communes sibi & illi filios, reges regum appellauit, & Alexandro Mediam, Armeniam, Parthiamque (si quando subacta foret) attribuit: Ptolomæo Syriam, Phœnicen, & Ciliciam. Simul & produxit eos, Alexandrũ Medico vestitu, cum thiara & erecta cidari: Ptolemæum cum crepidis, chlamyde & causia, quam diadema ornabat: hic enim habitus est regum qui Alexandro Magno successe-

cesse-

ſſerunt, ille Medorum & Armeniorum. Cum pueri pa-
tes ſalutaſſent, alterum Armeniorum, alterum Macedo-
cum ſatellitium ſtipauit. Cleopatra autem & tūc, & quo-
es in publicū prodiret, veſtē Iſidis ſacrā geſtabat, & noua
s dicebatur. Hæc in ſenatu Cęſar referēs, & ſępe apud po-
lū accuſans, ciuiū animos in Antoniū accēdit Antonius
ioq; viciſſim Cęſarem miſſis literis accuſauit. Hæc autem
æcipue obijciebat, Quod Pompeio Sicilia adempta, In-
lam ſecum partitus non eſſet: Quod naues quas ab eo ad
ellum precario ſumpſiſſet, ſibi retinuiſſet: Quod Lepi-
im collegam magiſtratu deieciſſet, ignominiaque affe-
ſſet, & prouinciam eius ac reditus ipſe per ſuum legatum
otineret: Quod totam prope Italiam proprijs militibus
uiſiſſet, Antonianis nihil reliquiſſet. Ad hæc ita reſpon-
it Cæſar, ſe Lepido per vim & libidinem imperanti pote-
atem ademiſſe: parta bello cum Antonio diuiſurum, vbi
is ſecum Armeniam partitus fuerit: militibus eius nihil
Italię agro deberi: habere eos Armeniā & Mediam, quas
llo vna cum imperatore præclare geſto, Romano impe-
o adiecerint. Hęc in Armenia agens Antonius cum perce-
ſſet, illico iuſſit Canidiū cum ſedecim cohortibus ad ma-
deſcendere: ipſe cum Cleopatra Epheſum profectus eſt.
i claſſis cōueniebat octingentarum nauium, vna cum o-
erarijs: ex his ducentas Cleopatra præbuit, & viginti mil-
a talentorum, & vniuerſo exercitui alimenta ad bellum.
æterum eam Antonius, Domitij & aliorum conſilia ſecu-
us in Ægyptum nauigare, ibique euentum belli expectare
uſſit. At Cleopatra metuens ne rurſus interuentu Octauiæ
ellum componeretur, magna pecunia Canidiū corrupit,
t pro ipſa apud Antonium intercederet, eique oſtende-
et, Iniuſtum eſſe Cleopatram bello, ad quod tam magna
ræſidia ea contuliſſet, arceri: neque in rem eſſe, Ægyptio-
um, qui magna pars naualium copiarum ſint futuri, ani-
mos abſentia reginæ languidiores facere: alioquin etiam
aud apparere, cuinam regum vna bellum gerentium pru-
dentiæ laude Cleopatra cedere debeat quæ tanto tempore
pſa tum amplum regnum adminiſtraſſet, ac diuturna præ-
erea Antonij conſuetudine magnas res tractare didiciſ-
ſet. Hæc ſentētia vicit, fato iam omnia ad Cæſarem trahen-
e. Conductis copijs, Samum aduecti genio indulſerunt

Antonij & Cæſaris mutuæ criminationes.

Belli apparatus.

Luxuria.

Quemadmodum enim omnibus regibus, regulis, principibus, nationibus, & vrbibus quæ intra Syriam, Mæotidem, Armeniam, & Lauria essent, indictum fuit vt mitterent adferrentque ad bellum necessaria: ita omnes scenicos ludiones in Samum conuenire necesse fuit. cumque totus prope orbis terrarũ luctibus & gemitibus resonaret, vna hæc insula per aliquot multos dies fistularum & musicorum aliorum instrumentorum sono perstrepebat, repletis theatris, & choris certantibus. Singulæ autem vrbes bouem ac sacrificia mittebant, eaq; vna obibant, & reges inter se conuiuijs & muneribus certabant: ita vt vulgo quæsitum sit Qualesne hi victis hostibus apparatus & pro parta victoriæ festiuitates essent instructuri, qui tanto sumptu belli exordium celebrarent. His peractis Antonius Prienem scenicorum ludorum artificibus habitandam dedit: & Athenas aduectus, rursum ludicris & theatro vacauit. Cleopatra autem Octauiæ honoribus æmulabatur, quam Athenienses summo in precio habuerant: itaque magnificis donis populum demerita est. Populus ei honores quosdam decreuit, & legatos qui decretum domum eius afferrent misit interq; eos Antonium, nimirum ciuem Atheniensium: atque is verba apud Cleopatram pro ciuitate fecit. Idem Romam misit, qui Octauiam domo sua eiicerent: ferturque abijsse cum omnibus Antonij liberis (excepto filio, quem primum Fuluia pepererat, qui tum cum patre erat) plorãs, & fortunam suam incusans, quod ipsa etiam in causis eius belli numerata esset. Romani autem non Octauiam, sed Antonium miserabantur, præsertim qui Cleopatram vidissent neque pulcritudine, neque ætatis causa illi præferendam. At Cæsar magnitudine & celeritate Antonij apparatus bellici perturbari, ac metuere, ne sibi durante adhuc ea æstate decertandum esset: quippe & deerant adhuc multa, & pecuniæ exactiones molestę erant, cum ingenui quadrantem redituum, libertini octauam facultatum partem pendere coacti eum infestis clamoribus insectarẽtur, & tota Italia tumultuaretur. Quamobrem inter maxima Antonij peccata id numeratũ est, quod rationem belli mutauit: nam & apparãdi sui tempus Cęsari concessit, & spacium sedandorum tumultuum, cum qui pecuniam postulati excandescebant, ij, soluto quod poscebatur, iram remitterẽt.

Interim

Interim Titius & Plancus viri consulares à Cleopatra ignominijs affecti, quod maxime id contenderant, ne ea bello interesset. ad Cæsarem abierunt atque ei de testamento Antonij, quorum erant conscij, retulerunt. Depositum erat id apud Vestales, atque eæ poscenti Cæsari daturas se negauerunt: ipsumque venire, si vellet accipere, iusserunt. Abstulit, ac principio priuatim quædam criminibus obnoxia notauit: deinde conuocato senatu recitauit multis indigne ferentibus: iniquum enim nouumque videbatur, viuum aliquem accusari de ijs, quæ se mortuo fieri voluisset. Id maxime vrgebat Cæsar, quod de sua sepultura Antonius iusserat, vt corpus suum, etiamsi Romæ decederet vita, per forum elatum Alexandriam ad Cleopatram mitteretur. Caluisius autem Cæsaris socius, hæc præterea crimina obiecit Antonio: Pergamensem eum bibliothecam, in qua ducenta librorum millia erant, Cleopatræ dono dedisse: in conuiuio multis præsentibus assurrexisse, & pedes ei ex pacto quodam triuisse: ab Ephesijs eam dominam salutari, se præsente passum: sæpe cum principibus & regibus responsa daret, onychinas & crystallinas tabulas amatorias ab ea missas accepisse, & legisse: Furnio, qui in magna existimatione, interque Romanos disertissimus habebatur, causam perorante, cum Cleopatra forte lectica per forum veheretur, eum statim atque vidisset, prosiluisse: & relicto iudicio lecticæ se applicuisse, eamque deduxisse. Tametsi pleraque horum commentus videbatur Caluisius. Amici autem Antoniani Romæ oberrantes populum deprecabantur. Ex his vnum, nomine Geminiū, populus ad Antonium misit, qui oraret, ne sibi abrogari magistratum, neve hostem se Romanorum iudicari vellet. Geminius postquam in Græciam venit, statim suspectus Cleopatræ fuit, qnasi Octauiæ causam acturus esset: subsannatusque adsidue in cœna, & inhonesto assessu illusus, omnia tulit, dum colloquendi occasionem nansciceretur. Iussus vero in cœna dicere, cuius rei causa venisset, Reliquum, inquit, colloquium sobrios nos requirit: vnum & sobrius & ebrius certo scio, recte omnia fore, si Cleopatra in Ægyptum abierit. Stomachante ad hoc Antonio, Bene, inquit Cleopatra abs te factum est Gemini, qui citra tormenta veritatem confessus sis. Geminius paucis post diebus Romam profugit.

Testamentū Antonij.

29

Multi etiam alij amici Antonij adulatorũ Cleopatræ scurriles insultationes non ferentes, abierunt: inter quos M. etiam Sillanus fuit, & Dellius historicus hic quidem sibi ab insidijs Cleopatræ metuisse ait, monitum à Glauco medico. Offenderat autem eam, quod inter cœnandum dixerat, vappam sibi infundi, Sarmentum Romæ Falernum vinum potare. Erat autem Sarmentus vnus ex pueris, quos in delicijs Cæsar habebat. Cæsare ad bellum iam sufficienter parato, decretum est bellum contra Cleopatram: Antonio magistratus abrogatus, quem is mulieri concessisset. & addidit Cæsar, Antonium veneficijs ita perditum, vt ne sui quidem ipsius sit compos: bellum contra Romanos geri à Mardione eunucho, Photino, Eira Cleopatræ tonstrice, & Charmio: ab his summam rerum administrari. Prodigia ante bellum hæc euenisse perhibentur. Pisaurum colonia ab Antonio ad Adriã deducta, terræ hiatibus absorpta est. De saxeis Antonij apud Albam statuis quædam sudore fluxit, qui nonnullis abstergentibus per aliquot dies non cessauit. Apud Patras Antonio commorante, fanum Herculis de cœlo tactum conflagrauit: Athenis Bacchus de gigantomachia ventorum impetu excussus, in theatrum decidit. Supra autem demonstrauimus, Antonium genus suum ad Herculem, vitæ institutum ad Liberum retulisse, & Bacchum iuniorem dictum fuisse: Idem turbo in colossos Athenis incumbens, solos Eumenis & Attali, qui Antonio inscripti erant, de tanta multitudine euertit. Circa prætoriam etiã Cleopatræ nauim, quæ Antonias appellabatur, graue ostentum factum est. hirundines enim infra puppim nidificarunt: has aliæ superuenientes expulerunt, & pullos eorum interfecerunt. Copiæ Antonij hæ fuerunt: naues pugnæ idoneæ haud pauciores quingentis, in quibus octiremes & deciremes multæ terribili & superbo ornatu: centũ peditum, & duodecim equitum millia: reges subditi auxiliabãtur, Bocchus Africæ, Tarcondimotus superioris Ciliciæ, Cappadociæ Archelaus, Paphlagoniæ Philadelphus, Commagenæ Mithridates, Sadales Thraciæ, præsentes omnes: auxilia miserant ex Ponto Polemo, ex Arabia Malchus, nec nõ Herodes Iudæus, & Amyntas Lycaoniæ & Galatiæ rex: aderat & à Medorũ rege missum subsidium. Cæsar naues ad prœlium paratas habebat CCL. LXXX. peditum

Prodigia.

Antonij & Cæsaris copiæ.

lisum millia, & totidem quot Antonius equites. Suberant
ntonio ab Eufrate & Armenia vſque ad Ionium mare &
llyricum omnia : Cæſari quæ ab Illyrico vſque ad occidu-
m Oceanum, & inde vſque ad Tyrrhenum & Siculum ma-
e omnes prouinciæ. Africam, quantum eius à Gadibus Hi-
paniæ, Galliæ & Italiæ ſubtenditur, obtinebat : reliquum
Cyrena vſque ad Æthiopiam, Antonius. Vſque adeo au-
em addictus Cleopatræ fuit Antonius, vt cũ peditatu lon-
e quam hoſtis eſſet potentior, in honorem illius claſſe vi-
toriam voluerit quærere : idque, cum penuria remigum
ideret à magiſtris triremium ex miſera & multa iam per-
eſſa Græcia abripi viatores, agaſones, meſſores, impube-
es, ac nẽ ſic quidem remigium conſtare, ſed pleraſque dif-
culter agi. Cæſar autem claſſem Tarenti Brunduſijq; con-
inens, nauibus inſtructam non ad altitudinis moliſue o-
entationem paratis, ſed agilibus, celeribus, & ſocijs naua-
ibus defenſoribusq; præclare impletis, ad Antonium mit-
ebat, venire eum cum copijs, neque tempus terere iubens:
nauibus eius portus & ſtationes tutas præbiturũ, & tan-
ſpacio, quantum vno curſu confici ab equo poteſt, exer-
tum ſuum à littore dimoturum, dum tuto is excenſio-
em & caſtra faciat. Contra hæc Antonius arroganter Cæ-
rem, tametſi ſenior, ad ſingulare prœlium prouocabat:
n id ſubterfugeret, apud Pharſalum de ſumma rerum o-
nibus copijs decernere ſecum, vt ante Cæſar & Pompeius
ciſſent, iubebat. Interim Antonio apud Actium naues in
atione tenente eo loco, vbi nunc eſt Nicopolis, tranſmiſ-
Ionio mari Cæſar Torynam (Epiri locus eſt) occupat. Ibi
ntonio perturbato, quod terreſtres copiæ nondum adue-
iſſent, Cleopatra illudens, Quid, ait, tandem mali eſt, ſi
æſar in Toryna conſedit ? Antonius autem mane hoſti-
us adnauigantibus metuens ne ij naues ipſius propugna-
oribus deſtitutas caperent, remiges armatos in tabulatis
onſtituit, vt ij conſpecti, defenſores putarentur: remigium
uoque erexit & ad curſum inſtruxit, & ex vtraque parte
ucium portus Actiaci proris in hoſtem conuerſis naues
onſtituit, tanquam ad pugnam promptas. Hoc quidem
ſtu deluſus Cæſar abijt. Aquam etiam ſcite munitionibus
uibuſdam incluſit, eaque hoſtem arcuit, cum quæ circum
unt loca, neque copioſam & vitioſam haberent aquam.

Et Domitium humaniter tractauit, inuita quidem Cleopa
tra. Cum enim is iam febricitans paruum lembum conscen
disset, eoq; ad Cæsarem abijsset, indigne ferens, omnia ta
men impedimenta, vna cum amicis & famulis, ei misit. Sed
Domitius, quasi eum detectæ perfidiæ ac proditionis pœni
teret, mox mortem cũ vita commutauit. Reges etiam Deio
tarus & Amyntas ad Cæsarem defecerunt. Verum enimue
ro classis ab omnibus rebus male instructa, & ad omnem v
sum incommoda rursus Antonium coegit in terrestribu
copijs omnem spem collocare. Et Canidius adeo, dux illa
rum, mutata ob præsens periculum sentẽtia suasit, vt Cleo
patra dimissa, in Thraciam vel Macedoniam se reciperet
atq; ibi terrestri prœlio decerneret: nam & Dicomam Ge
tarum regem magna auxilia polliceri. Porro autem non fa
cturum turpiter Antonium, si Cæsari bello Siciliensi exerc
tato, mari cederet: sed dignum reprehensione fore, si peri
tissimus terrestrium pugnarum robore & apparatu tam nu
merosarum copiarum vti nolit, sed eam in naues absuma
Vicit tamen Cleopatræ sententia, classi decertare iubenti
iam enim ad fugam se componebat, idq; agebat, non quo
modo ad victoriam plurimum conduceret, sed vt rebus a
uersis quam facilime euaderet. Erant a castris ad nauium
stationem longi muri brachiorum instar porrecti, per quo
Antonius crebro, nihil hostile metuens, transibat: eo Ca
sar, edoctus à quodam seruo posse Antonium capi transeun
tem, misit qui eum interciperent. Ea res tam prope confe
cta, vt qui Antonium p̃cedebat, eum ex insidijs coorti Ca
sariani apprehenderint, & Antonius vix cursu euaserit. Post
quam nauali prœlio decernere placuit, Antonius omne
naues cremauit, LX. Ægyptiacis demptis: optimas autem &
maximas à deciremibus vsque ad triremes militibus imple
uit, inque eas viginti millia grauis armaturæ militum im
posuit, & duo sagittariorum millia. Cum quidem tribu
nus quidam (vt fertur) militum, qui Antonij auspicijs sæ
pe pugnas obiuerat, & plurima vulnera acceperat, præsente
Antonio lachrymas edidit, & , Cur, inquit, cicatricib. isti
& gladio huic diffidens, in malis lignis spem ponis impera
tor? Ægyptij & Phœnices mari certent: nobis terram da
in ea stantes mori aut vincere hostes consueuimus. Ad hæ
Antonius nihil respondit, manuque tantum & vultu in
nuens

nuens, debere eum bono esse animo, abijt, iam tum non optime sperans: quippe & rectores vela omittere volentes, coegit in naues imponere, vsum eorum fore in persequendis hostibus dicens, quorũ neminem fuga euadere esset passurus. Illa die, & quod insecutum est eam triduo, magno vento agitatum mare pugnam remoratum est. Quinto die cum omnes venti posuissent, summaque esset tranquillitas, commissum est prœlium. Dextrum cornu Antonius, & Poplicola, læuum Cœlius tenebat, medium M. Octauius, & M. Iusteius. Cæsar autem sinistrum cornu Agrippæ mandauit, dextro ipse præfuit. Peditatui Antoniano Canidius, Cæsariano Taurus præfectus, aciebus in littore instructis quiescebant. Antonius vndique circumiens, milites remis hærentes hortabatur, vt nauium mole freti, tanquam ex terra pugnarent, gubernatores, vt nauibus veluti stantibus sensim impetum hostium exciperent, & sibi ab iniquitate locorum apud fauces cauerent. Cæsari autem, cum nondum sublatis plane tenebris tentorio digressus circum naues ambularet, quidam asinum agens occurrisse traditur: isque interrogatus quis esset, respondisse, sibi Eutycho, asino Niconi nomen esse. est autem Eutychus Latinis fortunatus, Nico vincens. Eius ominis causa Cæsar, cum locum istum rostris nauium ornaret, æreum asinum & hominem ibi posuit. Cum autem ordines specularetur, nauigio in dextram aduectus, miratus est hostes in faucibus se continere quietos: etenim is erat Antonianæ classis aspectus, ac si naues iactis ancoris starent: idque aliquandiu ita esse Cæsar credidit, ob eamque causam mille ab hoste passibus suas continuit. Sexta iam diei hora erat, & ventus ab alto incumbebat, cum Antoniani moræ impatientes, altitudine & mole suarum nauium freti, easque ab oppugnatione tutas putantes, læuum cornu mouerunt. Quod vt vidit Cæsar, gauisus est, ac retro auertere cornu dextrum suum cœpit, cupiens extra sinũ & fauces educere hostes, vt agilibus suis nauibus circumueniret & oppugnaret hostium naues, mole sua & remigum defectu tardas. Commissa pugna, mutui nauium impetus ac collisiones nullæ fuerunt: nam & Antonij naues ob molem impetu destituebantur, qui maxime ictui nauis illisæ alteri robur suppeditat: & Cæsariani non modo aduersis proris concurrere cum grauibus & æratis

Actiacæ pugnæ descriptio.

Omen.

rostris

roſtris cauebant, ſed ne in latera quidem audebant inuadere: facile enim roſtra ſuarum nauium frangi videbant, impacta nauigijs, quæ ex magnis quadratis lignis ferro compactis conſtabant. Pedeſtri itaque prœlio, aut verius oppugnationi murorum ſimilis erat pugna, cum tres ſimul aut quatuor naues Cæſarianæ vnam Antonianam circumdantes, pilis, haſtis, contis, & facibus ardentibus oppugnarent: Antoniani etiam baliſtis a turribus ligneis tela torquerent. Cum vero Agrippa alterum cornu ad circumueniendos hoſtes abduceret: Poplicola contra tendere coactus, à medijs abruptus eſt. Qui cum perturbati cum Aruntio congrederentur, incertoque adhuc pugnaretur euentu, ſubito ſexaginta Cleopatræ naues ſublatis velis fugere per medios pugnantes conſpectæ ſunt. Conſtitutæ autem fuerant poſt magnas naues: itaq; tum per eas ſe proripientes, ſuos cōturbabant: hoſtes autem mirati quidnam rei eſſet, ſecundo eas vento verſus Peloponneſum tendere animaduerterunt. Ibi vero Antonius oſtendit ſe neq; imperatoris, neque adeo viri animum gerere, imo autē ne ſui quidem ipſius animi compotem: ſed vt quidam ioco dixit, animum amantis in alieno viuere corpore, ita ſe à Cleopatra totum pendere, & vna trahi atque abripi, perinde ac ſi corpori eius inoleuiſſet. Simul enim & vidit nauem eius abuehi, & omnium illico oblitus, proditis deſertisque ijs, qui pro ipſo pugnabant, mortemq; oppetebant, quinquiremē conſcendit, ſolis Alexandro Syro & Scellio comitantibus, eam quæ ipſum & ſeipſam perdiderat ſecutus eſt. Illa ſigno à naui elato eum præſtolata eſt. Receptus in nauim, neque ipſam conſpexit, neq; conſpiciendum ſe dedit, ſed in proram ſolus conceſſit, ibiq; tacitus vtraq; manu caput tenens aſſedit. Interim Liburnides Cæſaris inſequentes apparuerunt. Iuſſit igitur proram hoſtibus obuerti: & cum reliquas repuliſſet, Eurycles Laco acriter admodum inſtitit ei, ſtans in tabulato, & haſtam velut in ipſum coniecturus vibrans. Is cum è prora interrogaſſet Antonius, quisnam ille eſſet, qui adeo ſe perſequeretur, Eurycles, inquit, ſum Lacharis F. & nunc fortuna Cæſaris ad perſequendam patris mei iniuriam vtor. Lachares autem prædationis accuſatus iuſſu Antonij ſecuri percuſſus fuerat. Veruntamen non inuaſit in Antonij nauim, ſed alteram prætoriam nauim (duæ enim erant) æreo roſtro ictam

circum

circumegit, eamque in latus versam cepit, aliamq; cum pretiosa suppellectile. Eurycle euitato Antonius priori gestu recepto qetus in prora consedit, totumq; solus ita triduum, quo Tænarum peruentum est exegit, siue iratus Cleopatræ, siue eius verecundia. Tænari mulieres familiares primum ad colloquium eos, inde vt vna cœnarent & cubarent, pertraxerunt. Iam eodem etiam multæ paruæ naues, & quidam amicorum conueniebant, nuntiantes classem perijsse, terrestres autem copias adhuc ipsis videri integras. Itaque Antonius ad Canidium scribit, vt exercitum quamprimum per Macedoniam in Asiam traducat. Ipse à Tænaro in Africam traiecturus, nauim onerariam multa pecunia, aureaque & argentea supellectile regia onustam amicis dono dat, iubens ea inter se partiri, & saluti suæ prospicere: renuentes, & flentes, perquam benigne & humaniter consolatus & deprecatus dimittit: Theophilo etiam, quem procuratorem Corinthi habebat, scribit, vt viros istos occultet, securitatemq; eis præbeat, dum à Cæsare veniam impetrent. Hic Theophilus Hipparchi pater fuit, eius qui plurimum apud Antonium potuit, primusque libertorum ad Cæsarem transijt, ac deinde Corinthi habitauit. Apud Actium vero cum classis Antoniana diu Cæsari restitisset, & maxime afflicta fluctibus fuisset qui ad proras magni ingruebant, decima tandem diei hora succubuit. Mortui sunt haud plures quinque millibus, captæ naues CCC. vt ipse Cæsar scribit. Vt vero de fuga Antonij cognitum est, primo id incredibile videri, eum nouendecim legionibus peditum, duodecim millibus equitum integris etiamnum relictis aufugisse: quasi vero non sæpe ante fortunæ vim in vtranque partem expertus, neque permultis certaminibus bellisque mutationem eius periclitatus fuisset. Milites autem & desiderabant absentem, & sperabant eum ad ipsos alicunde aduenturum: adeoque iam cognita fuga, tantum fidei & virtutis ostenderunt, vt septem totos dies spretis Cæsarianis legationibus in castris permanserint. Postquam Canidius etiam noctu clam profugit, destituti ab omnibus, & proditi a ducibus, ita demum ad victorem concesserunt. Secundum hæc Cæsar Athenas nauigauit, & cum Græcis reintegrata gratia, frumentum quod à bello supererat, vrbibus diuisit, misere affectis, pecuniaq; , & mancipijs atque iumen-

Antonij in amicos fides.

iumentis ſpoliatis. Etenim proauus noſter Nicarchus refer
re ſolebat, vniuerſos ſuos ciues coactos fuiſſe dimeſum fru
menti humeris ad mare quod eſt apud Antyciram deporta
re, flagellis incitatos: cumque ſemel hoc feciſſent, & iam ſe
cundo onus dimenſum eſſent ſublaturi, de Antonij clade
allatū nuntium ſaluti vrbi fuiſſe: ſtatim enim procuratori
bus eius & militibus fuga diſſipatis, ipſos inter ſe commea
tum partitos. At Antonius cum Africam attigiſſet, præmiſ
ſa à Paratonio in Ægyptum Cleopatra, abunde ſolitudine
perfruebatur, oberrans cum duobus ſolis amicis, Ariſtocra
te rhetore Græco, & Lucilio Romano: quem alibi demon
ſtrauimus apud Philippos vt Bruto effugiendi facultatem
pararet, ſe Brutum tuliſſe, & inſequentibus in manus tradi
diſſe, ſeruatumq; ab Antonio, ſumma hunc fide vſque ad ex
tremum coluiſſe. Cum vero in Africa etiam copiæ ab ipſis
ducis earum impulſu defeciſſent, ſeipſum interficere voluit
ſed ab amicis prohibitus eſt. Vt Alexandriam puenit, Cleo
patram reperit opus arduum & ingens aggreſſam. Inten
derat enim naues per Iſthmum qui rubrum mare ab Ægy
ptio diſtinguit, videturque Aſiæ & Africæ limes eſſe, qu
is maxime vtroque mari arctatur, & ſtrictiſſimus c c c. ſta
diorum latitudine patet, claſſem transferre in Arabicum
ſinum cum exercitu & magna vi pecuniæ, ibique ſeruitute
& bello euitato habitare. Sed poſtquam naues, quæ pri
mæ eo tractæ fuerant, Arabes circa *Petram* habitantes
combuſſerunt, cum etiam Antonius putaret copias apud
Actium ſuas integras eſſe: dimiſit eum conatum, & adi
tui in Ægyptum occludendo ſe dedit. Antonius vrbe & a
micorum conſuetudine omiſſa, aggere in mare apud Pha
rum immiſſo, habitationem ſibi maritimam confecit, in
eaque exul hominum degebat, Timonis vitam ſe imita
ri eaque delectari dicens, eademque perpeſſum: nam ſe
quoque ab amicis malam gratiam referentibus affectum
iniurijs, omnes homines odiſſe, omnibus diffidere. Fuit is
Timon Athenienſis, & tempore belli *Peloponneſiaci* vixit,
vt ex Ariſtophanis & Platonis fabulis apparet: ab his enim
traducitur vt moroſus, & oſor hominum. Is Timon, cum
omnium hominum congreſſum vitaret atque aſpernare
tur, ſolum Alcibiadem iuuenem tunc ferocientem ſaluta
bat benigne, atque amplectebatur: & Apemanto miranti,

Cleopatra conatus.

cau-

:ausamque percontanti, Amo, inquit, adolescẽtem, quod um noui Atheniensibus multorum malorum causam fo- e. Apemantum enim istum, vt similem sui, & eiusdem vitæ ectatorem, aliquando ad se admisit: & semel cum Chœ- horica sacra celebrarentur, vna duo isti cœnauere. cũ qui- lem Timon Apemanto dicenti, præclarum esse id conui- uium, respondit. Et vero, siquidem tu abesses. Fertur ali- quando frequenti Atheniensium concione suggestum con- cendisse: cumque omnes nouitate rei suspensi, taciti eum ntuerentur, & magnum quippiam expectarent, ita locu- um. Viri Athenienses, paruus est mihi agellus, in eoque fi- us, de qua se permulti ciuium hactenus suspenderunt. cum taque statuissem ibi ædificare, publice volui edicere, vt, si qui vestrûm velint, suspendant se antequam ficus excinda- ur. Mortui corpus Halis sepultum est, iuxta mare: & littus procurrens subsedit, fluctusq; erupit eò, & inaccessum ho- minis sepulcrum fecit. Inscriptio hæc fuit:

Hîc iaceo inuisæ abrupto spiramine vitæ:
Qui sim, ne rogitate: mali male sed pereatis.

Hanc quidem ipsum sibi fecisse dicunt: Callimachi hoc est quod circumfertur.

Hic hab:to Timon, hominum osor: tu modo perge,
Dira precare mihi plurima, perge modo.

Hæc de Timone, de multis perpauca. Canidius autem ipse amissi ad Actium exercitus nuncium Antonio attulit: si- nulque annunciabatur, Herodem cum legionibus aliquot & cohortibus ad Cæsarem transiuisse: defecisse etiam cæ- teros regulos, neq; extra Ægyptum quicquam fidi esse. Ni- hil his perturbatus, sed quasi gauderet se cum solicitudine simul spem posuisse, maritimo suo domicilio, quod Timo- neum nominabat, relicto, in regiam est à Cleopatra adsci- tus, vrbem conuiuijs & donis repleuit. Filium Cleopatræ & Cæsaris in ephebos retulit: Antyllo suæ & Fuluiæ filio viri- lem togam dedit: ob hæc Alexandriæ per aliquot dies con- uiuia & festiuitates celebratæ. Ipse & Clepatra vitæ genere, quod Inimitabile dicebatur, dimisso, aliud instituerunt, quod mollicie, luxuque & delicijs illi minime concederet, eamq; vitam Commorientium appellabant: amici enim se inter vna morituros adscribebant, & per ordinem redeun- tibus cœnis genio seruiebant. Cleopatra autem lethalium

Ad luxum redit.

vene-

venenorum omnigenas copias comparabat. & quum nullo aut leui dolore vnumquodque eorum mortem adferret, in ijs qui capitis damnati asseruabantur periclitabatur. Cum vero deprehenderet ea, quæ celeriter necant, magnum dolorem secum trahere, leuiora autem celeritate carere, bestias etiam explorauit: ipsaque inspiciente, alij alia admota est. Id quotidie factitans, inter omnes prope vnicum aspidis morsum animaduertit absque conuulsione & gemitu grauem soporem & quasi veternum inducere, sudoremq; mollem in facie, & sensuum hebetationem, quibus detenti facile elanguerent, & se excitari aut moueri ægre ferrēt, velut qui alto somno pressi iacent. Interim ad Cæsarem legatos in Asiam mittunt, Cleopatra liberis suis regnum Ægypti petens: Antonius, vt sibi priuato Athenis, si non in Ægypto, liceret viuere. Penuria autem amicorum, & perfidia, ad Cæsarē subinde transeuntium, legare coactus est Euphronium liberorum suorum magistrum. (Alexas enim Laodicensis Romæ Antonio cognitus opera Timagenis, & in summo de Græcis omnibus honore habitus. qui omnium instrumentorum, quibus Antonium Cleopatra subruit, validissimum fuerat, & sana consilia, quæ in eius animo de Octauia steterant, euerterat, missus tum ab Antonio ad Herodem, vt eum in fide retineret, prodito Antonio huic se adiunxerat: eoque fretus, ausus erat in conspectum Cæsaris venire. Tametsi nihil ei profuit Herodes, quin statim in vincula conditus Laodiceam deportaretur, ibique iussu Cæsaris necaretur. & viuente adhuc Antonio perfidiæ suæ meritas pœnas persolueret.) Cæsar Antonij legationem non admisit: Cleopatræ respondens, omnia æqua pollicitus est, si vel necasset, vel eiecisset Antonium: misitque vna Thyreum libertum suum: hominem haud ineptum, neque imperitum subseruiendi imperatoris iuuenis mandato ad mulierem fastuosam & mirifice forma sua superbientem. Is Thyreus cum prolixius atque reliqui cum Cleopatra colloqueretur, & in maximo haberetur honore, mouit Antonio sinistras suspiciones: isque eum correptum flagris cecidit, & ad Cæsarem remisit, scribens in hanc sententiam: Insultans mihi, & me contemnens Thyreus iritauit, alioquin iritabilem ob aduersas res: quod si id factum grauius fers, habes meum libertum Hipparchum, hunc suspende, & flagella, vt par

Legatio ad Cæsarem.

Perfidia punita.

pa reddas. Porro autem Cleopatra Antonium suspiciones
ius & offensas diluens, summo studio demeruit: cumque
uum natalem intra modum, & fortunæ conuenienter ce-
ebrasset, ipsius natalitia immenso splendore & sumtu egit:
ta vt multi eorum qui ad cœnam vocati pauperes venissét,
liuites discesserint. Cæsarem interim Agrippa crebris lite-
is Romam reuocabat, quod res vrbis præsentiam eius fla-
gitare diceret: quo factum est, vt bello tempus producere-
tur. Exacta hyeme Cæsar rursus per Syriam, legati eius per Africam in Ægyptum duxerunt. Capto Pelusio, rumor ex- itit vrbem eam a Seleuco non iniussu Cleopatræ deditam: *Cæsaris bellum in Aegypto.*
Cleopatra autem vxorem eius & liberos Antonio necandos
præbuit: ipsa cum haberet cellas & monumenta pulchritu-
dine & altitudine insigni extructa apud fanum Isidis, cui ea
erant annexa, eo regiæ gazæ præcipua congessit, aurum, ar-
gentũ, smaragdum, vniones, ebenum, ebur, cinnanomum:
cum faces stupamque multam: ita vt Cæsar veritusne rebus
desperatis mulier tantas opes incendio aboleret, semper
missis nuntijs bonam spem ei ostenderit, atque ipse interim
exercitum ad Alexandriam duxerit. Cum apud Circũ castra
posuisset, Antonius, egressus præclare pugnauit, fusosq; Cæ-
saris equites vsq; ad castra est insecutus. Hac elatus victoria,
in regiam adijt, & armatus Cleopatram osculatus est: atque
hunc, cuius præcipua eo prœlio fuerat virtus, ei commen-
dauit: quem Cleopatra aureo thorace & galea donauit. Is-
que ea nocte cum præmijs suis ad Cæsarem perfugit. Rur-
sum Antonius Cæsarem misso nuntio ad duellum prouo-
cauit: cumque is respondisset, Antonio multas ad mortem
vias patere, sentiens nullam quã prœlio honestiorem mor-
tis oppetendæ rationem esse, statuit terra mariq; cum hoste
congredi. Itaque fertur in cœna famulis iussisse vt alacrius
infunderent, quod incertum esset, an idẽ cras facturi essent,
an vero ipso mortuo, & ad nihilum redacto, alijs dominis
ministraturi. Lacrymantes autem ad hoc amicos cernens,
dixit se non ducturum ad pugnam, qua mortem potius ho-
nestam, quam salutem & victoriam sit quæsiturus. Ea nocte
perhibent iam media, cum ciuitas futuri metu expectatio-
neq; tristis ac tacita quiesceret, subito omnis generis instru- *Prodigium.*
mentorum cantus concinnos exauditos esse, clamoremque
multitudinis ouantis, & choreas Satyricas ducentis strepi-

tum tumultumq;: grassatum autem per mediam vrbem vsque ad exteriorem vrbis portam, quæ hostibus obuerteretur: ea tumultum excidisse, cum quidem fuisset maximus. Id ostentum ita interpretatur, Antonium tum à Deo, quem maxime imitatus fuerat, desertum fuisse. Orto sole peditatum, Antonius in tumulis ante vrbem collocauit, nauesque suas quietus spectauit, quæ aduersus hostiles subuehebantur, sperãs eas aliquod facinus edituras. Sed Antoniani cum prope Cæsaris classem venissent, eam salutarunt, salutatique vicissim Cæsarianis se adiunxerunt: & vna de duabus facta classis ad vrbem proris cõuersis accessit. Statim etiam equitatus Antonium destituit: victusque pedestri conflictu, in vrbem redijt, vociferans se à Cleopatra ijs proditum, quos propter istam hostes cepisset. Cleopatra autem iram eius timens, & rebus desperatis insaniam, in sepulchrum confugit, & validis seris ac obijcibus munitum ostium pensile demisit, missis ad Antonium, qui mortẽ obijsse ipsam renunciarent. Antonius ita esse rem credẽs, hæc ad seipsum: Quid præterea cunctaris Antoni? solam vnicamque causam, cur viuere cuperes, fortuna abstulit, statimq; ingressus in conclaue thoracem soluit, atque dimouit, &, ô Cleopatra, inquit, non dolet mihi quod te spoliatus sum: mox enim ad te perueniam: sed quot tantus imperator animi fortitudine à muliere victus sum. Erat Antonio seruus, nomine Eros, quẽ iampridem hortatus fuerat, vt iussus ipsum interficeret. Is cum id quod olim in se receperat, tum præstare iuberetur, stricto gladio, cum Antonium videretur icturus, auerso vultu seipsum cõfodit, & ad heri pedes accidit. Tum Antonius: Bene, inquit, ô Eros, qui quod facere nõ poteras, mihi quomodo faciendum esset ostendisti: simulque vulnus sibi in ventrem ingessit, & in lectum se demisit. Verum ea plaga non statim exanimatus fuit: itaque impetu sanguinis, vt decubuit, represso, viribus resumptis præsentes orauit, vt se iugularent. Illi vero è domo profugerunt, clamantem atque calcitrantem relinquentes: tandem Diomedes Scriba venit, missus à Cleopatra, iubensque eum ad ipsam adferri. Antonius Cleopatram viuere cognito, statim tollendum se famulis præbuit: manibusque eorum ad fores vsque domicilij, in quo ea erat, portatus est: Cleopatra foribus non apertis, de fenestra se conspiciendam præbuit, catenis-

Antonij interitus.

tenisq; & funibus demissis, ijs implicatum ipsa, & duæ quas solas secum in monimentũ receperat mulieres attraxerunt Qui interfuerunt, nullum eo miserabilius spectaculũ extitisse asserunt. Sanguine enim repletus, & moribundus in altum attrahebatur, manus Cleopatræ intendens: non enim facile id opus mulieribus fuit, sed ægre omnino Cleopatra manibus funi innexis prona in faciem in sublime pertraxit, acclamantibus qui infra adstabant, hortatuq; communem anxietatem testantibus. *Postquã* eum accepit, & reclinauit, vestes super eo suas discidit, pectus percussit, manibusq; laniauit, faciem sanguine eius inquinauit, dominũ eum inuocans, & maritum, & imperatorem: suorumq; prope oblita est malorum præ eius miseratione. Antonius cum lamentationem eius sedasset, vinum poposcit, incertum an sitiens, an eo citius se, animam exhalaturum sperans: postquam bibit, hortatus eam est, vt suis rebus, quantum citra dedecus posset, consuleret, & ex omnibus Cæsaris amicis *Proculeio* potissimum fidem haberet: ipsum vero ob extremam hanc mutationem non lugeret, sed beatum potius prædicaret, vt bonis perfunctum, & clarissimam famam adeptum, summamque potentiam, nunc quoque citra turpitudinem victum, Romanum à Romano. Vix dum expirauerat, cum à Cæsare missus *Proculeius* adfuit. Nam simul atque Antonius vulnere sibi illato ad Cleopatram gestatus fuit, Dercetæus quidam stipatorum pugionem eum occulte abripuit, & ad Cæsarem clam accurrit: primusque ei de Antonij obitu retulit, cruentum ostendens pugionem. Cæsar eo nuncio accepto, in tentorij parte interiori substitit: deplorauitque virum, collegam quondam suum & affinem, præterea multorum bellorum ac negociorum socium. Literis deinde arreptis, amicos conuocauit, & coram ijs recitauit, vt viderent, quam iusta & æqua ipse scripsisset, & quam superbe semper *Antonius* respondisset. Proculeium deinde misit, mandans, vt si qua ratione posset, Cleopatram viuam in potestatem redigeret: nam & pecuniæ eius metuebat: & triumpho suo plurimum gloriæ accessurum intelligebat, si ipsam in eo duxisset. Sed Cleopatra, manibus Proculeij se credere noluit: ad fores in plano sitas aggressus, valide admodum munitas, voci tamen peruias, collocutus est cum ea in monumento se continẽte. Petebat autem liberis

suis regnum, Proculeio consulante, & vt Cæsari omnia crederet iubente. Vt vero loci naturam speculatus, Cæsari rem detexit, rursum Gallus missus est qui cum ea colloqueretur: cumq; is ad fores adstans, sermonem de industria traheret, interim Proculeius admotis scalis an fenestram, qua receptus fuerat Antonius, euasit cum duobus famulis: statimq; ad fores ipsas, vbi adstabat Cleopatra descendit. Illa, altera vna inclusarum mulierũ vociferante, Viua caperis ô misera Cleopatra, conuersa, vt vidit Proculeium, sica, qua tum forte, accincta erat, ferire seipsam intendit. sed Proculeius celeriter accurrens eam vtraq; manu corripuit, &, teipsam, Cæsaremq; iniuria afficis, insignem ei humanitatis suæ demonstrandæ occasionem præripiens, & perfidiæ implacabilitatisq; insimulans clementissimum imperatorem: simul & gladium ei ademit: & vestem, ne quid veneni occultaret, excussit. Missus est etiam à Cæsare Epaphroditus libertus: cui iniunctum erat, vt viuam eam omni cura adseruaret, cætera omnia quam iucũdissima ei præberet. Ipse autem Cæsar Alexandriam inuectus est, cum Ario philosopho colloquens dextramq; eius tenens, vt is diuino in honore ab ipso habitus, statim in oculis ciuium admirationeq; esset, Gymnasii deinde ingressus, suggestum ad id erectum conscendit: Alexandrinisque metu consternatis, & ad terram collapsis, surgere iussit, Omni se culpa liberare populum dicẽs, primum ob Alexandrum vrbis autorem, deindo ob admirabilem vrbis pulcritudinem, tertio in gratiam Arij amici, Hoc honoris propter Cæsarem adeptus est Arius, multosq; etiam alios seruauit. Horum vnus fuit etiam Philostratus, ad dicendum ex tempore vt quisquam alius istius ætatis rhetorum paratissimus, sed qui se inter Academicos importune ingereret. itaque Cæsar etiam mores eius abominans, preces aspernabatur, ille vero canam demittens barbam, & pullum amictum gerens, Arium à tergo sequebatur, hunc identidem versum occinens.

Sapiens sapientibus est saluti, si sapit.

Quod cum esset ad Cæsarem allatum, magis vt Arium inuidia, quam metu Philostratum liberaret, hominem missum fecit. De liberis autem Antonij, Autyllus Fuluia natus, à Theodoro pædagogo traditus ad necem est. Cuius cum caput milites amputassent, gemmam preciosissimam, quam in

Cleopatra capitur.

Cæsaris humanitas.

in collo geſtauerat, ſurripuit Theodorus, cinguloq; inſuit:
cumque eam ſe habere negaret, & manifeſtus furti factus
eſſet, in crucem actus eſt. Liberi Cleopatræ vna cum alum-
nis in cuſtodia liberaliter habiti ſunt. Cæſarem vero, cuius
pater Iulius Cæſar ferebatur, à matre cum magna vi pecu-
niæ per Æthiopiam in Indiam amandatum, Theodoro ſi-
milis pædagogus Rhodon vt rediret perſuaſit, à Cæſare eum
ad regnum accerſi dicens. Deliberante ſuper eo Cæſare, A-
rius dixiſſe fertur:

Haud equidem expediet tibi multos Cæſares eſſe.

Hunc itaq; poſt Cleopatræ interitum occidit. Multis vero
regibus, multis ducibus Antonium ad ſepulturam petenti-
bus, cadauer eius Cleopatræ non præripuit: ſed illius ma-
nibus tumulari paſſus eſt, regio luxu, omnia quæ vellet ſup-
peditans. Illa cum ex luctu tanto & doloribus (nam pectus
ictibus intumuerat, & exulcerabatur) in febrim incidiſſet,
gauiſa eſt eo ſe prætextu cibo abſtinendi, & vita ſe nemine
obſtante priuandi facultatem nactam: & Olympo medico
familiari ſuo re indicata, eum conſultorem & adiutorem in
conſumendo corpore ſuo habuit, vt ipſe Olympus edita ha-
rum rerum hiſtoria teſtatur. Cæſar cum id ſenſiſſet, minas
de nece filiorum obiecit: quibus ea quaſi machinis ſubru-
ta, corpus curandum alendumq; volentibus præbuit. Pau-
cis poſt diebus ipſe Cæſar eam colloquendi & conſolandi
cauſa adijt. Recumbebat tum lectulo humi ſtrato: ingreſ- *Cæſaris cum Cleopatra colloquium.*
ſoque Cæſare exiluit, & ad pedes eius accidit, vnica tantum
tunica velata, caput & faciem grauiter fœdata, voce tremu-
la, oculis colliquatis, multiſque in pectore verberum &
vnguium notis extantibus, atque corpore quam animo
haud leuius affecto. Gratia tamen & proteruitas formæ
haud plane extincta erat, ſed ſic quoque afflicta elucebat è
vultu. Cum recumbere eam Cæſar iuſſiſſet, & iuxta aſſediſ-
ſet, orſa quidem excuſationem quandam eſt, metu & vi An-
tonij acta, quæ egiſſet, dicens: ſingula autem Cæſare refel-
lente, victa ad deprecationem ſe conuertit, ſummam vitæ
cupiditatem præ ſe ferens: tandem conſignationem recon-
ditarum pecuniarum ei tradidit. Ibi cum Seleucus quidam,
vnus de procuratorib. eam argueret, quod ſubtraxiſſet quę-
dam, exiluit, crinibuſq; arrepto pugnos in faciem ingeſſit:
ſubridente Cæſare, & eam inhibente, An non indignum

eſt,inquit,ô Cæſar facinus, cum tu me ita miſeram conue-nire & alloqui dignatus ſis. ſeruos meos audere me accuſa-re, quod de mundo muliebri aliquid reſeruarim? non pro-fecto,id mei ornandæ cauſa,ſed vt Octauiæ & Liuiæ tuæ ijs munuſculis datis, earum opera te clementiore vtar. Gra-tus is ſermo Cæſari fuit,omnino eam viuere cupere putan-ti:itaque id modo fatus,ſe ei cum,hoc liberum facere, tum ſpe maiorem ſuam humanitatem ipſam experturam, abijt deceptus,cum ſe ei impoſuiſſe ipſe opinaretur.Erat inter a-micos Cæſaris Cornelius Dolabella,illuſtris iuuenis:is Cle-opatræ, cui nonnihil cupiebat, clam miſſo nuncio indicat, Cæſarem per Syriam terreſtri itinere reditum parare ipſam-que cum liberis tertio die amandaturum. Quo ea accepta nuncio, precibus a Cęſare impetrauit, vti ſibi liceret Anto-nio parentare. Allata ad ſepulcrum, vna cum familiaribus mulieribus ad tumultum eius accidit, Nuper,inquit,mi An-toni,liberis te manibus ſepelij, nunc inferias ſerua fero, & in cuſtodia habita, ne corpus meum, quod ad triumphum de te agendum ſeruatur,planctu & luctu dehoneſtem, *Ali*-os porro honores,alia iuſta ne expectaueris:hæc tibi poſtre-mum peragit Cleopatra. Etenim viuos nos nihil diuulſit: periculum autem eſt ne morte noſtra loca permutemus, vt tu Romanus hic, ego infelix in Italia iaceam, hoc vnum de tua patria nacta. Quod ſi qua tamen Romanorum Deo-rum (noſtri enim nos prodiderunt) vis eſt, & virtus,te obſe-cro, ne me dimittito viuam tuam coniugem: neque patere ex te in meo corpore triumphari, ſed hic me tecum ab-ſconde,&ſepeli:nam de innumeris quæ paſſa ſum malis,ni-hil mihi fuit graue ita atque durum, quam exiguum illud temporis ſpacium,quo ſine te vixi. Hæc lamentata tumu-lum coronauit ac deoſculata eſt,ſibiq; lauacrum parari iuſ-ſit.Poſtquam lauit, ſplendido apparato prandio accubuit. Interim ab agro quidam venit, ciſtam portans, interroga-tusque à cuſtodibus quid ferret:aperiens eam, & folia di-mouens,ficubus repletum vaſculum oſtendit:mirantesque pulcritudinem & magnitudinem earum,ridens accipere de ijs ſi vellent iuſſit: itaq; facta fide intro afferre iuſſus eſt. A prandio Cleopatra tabulam conſcriptam & obſignatam ad Cæſarem miſit:reliquisque,præter duas iſtas, de quibus ſu-pra mentio eſt facta, mulieres remotis,fores clauſit. Cæſar

Cleopatræ luctus.

cum

cum apertis literis lugubres deprecationes legiſſet, orantis
vt vna cum Antonio ſepeliretur, ſtatim quid actum eſſet in-
tellexit: ac primus ipſe ſtatuit accurrere: deinde mutata ſen-
tentia alios eo adire, & quid rei eſſet, explorare iuſſit. Sed
acta res celeriter fuit. Cum enim curſu ad ędes perrexiſſent,
& cuſtodes nihil ſenſiſſe intelligerent, foribus apertis, Cleo-
patram mortuam in aureo lecto recumbentem offenderũt,
regio ornatu. De mulieribus altera, Eiras nomine, ad pedes
eius animam agebat: altera, cui Charmium fuit nomen, ti-
tubans iam & capite nutans diadema in capite Cleopatræ
componebat. cui cum iratus quidam diceret, Hæccine pul-
cra ô Charmium? Sane inquit, pulcerima, & digna tot re-
gum progenie. nulloq; præterea verbo emiſſo: exanimis ad
culcitram accidit. Traditum eſt aſpitum iuſſu Cleopatræ fi- *Cleopatræ*
cubus & folijs ita obtectam allatam fuiſſe, vt ſerpens ipſius *mors.*
ignorantis corpus inuaderet: itaque vt eam ficubus dimo-
tis conſpexit, dixiſſe Hic ergo eſt illud? & nudatum brachi-
um morſui exhibuiſſe. Alij in ſeria in cluſam aſpidem adſer-
uatam dicunt, & aureo fuſo à Cleopatrą iritatam brachium
arripuiſſe. Quid verum ſit, nemo nouit: quando id quoque
memoratur, eam venenum in fiſtula contentum capillis
ſuis tecta geſtaſſe. Cæterum neque macula in corpora vlla,
neque aliud veneni ſignum apparuit, neque aſpis reperta
eſt: tractus modo veſtigia aliquod apud mare, qua id domus
& feneſtræ reſpiciũt, viſos aiunt. Quidam in brachio Cleo-
patræ duas tenues & obſcuras puncturas conſpectas perhi-
bent, quibus & Cæſar videtur aſſenſus: nam in triumpho
Cleopatræ imago, & anguis brachio inhærentis illata eſt.
Enimuero Cæſar, quanquam morte Cleopatræ magnum
cepiſſet dolorem, indolem tamen eius admiratus eſt, ſepe-
lirique eam cum Antonio ſplendide regioque ornatu iuſ-
ſit: eiuſdem iuſſu mulieres etiam honorifice ſepultæ. Mor-
tua eſt Cleopatra, annos nata xxxix, ex quibus viginti duo
regnauit, ſocia regni amplius quatuordecim fuit: Anto-
nius ſex, aut (vt alij volunt) tres ſupra quinquageſimum *Poſteritas*
annos vixit. Huius ſtatuæ deiectæ ſunt: quod idem ne Cleo- *Antonij*
patræ etiam ſtatuis accideret, Archibius quidam eius ami-
cus mille talentis à Cęſare redemit. Fuerunt Antonio ex tri-
bus vxoribus ſeptem liberi: de quibus ſolus Antyllus, natu
maximus, eſt à Cæſare interfectus: reliquos Octauia cum

suis educauit, & Cleopatram Cleopatra natam Iubæ regi venustissimo nuptũ dedit. Antonium vero Fuluiæ F. eo euexit, vt cum apud Cæsarem primus locus Agrippæ, secundus
34 Liuiæ filijs esset, is tertium obtineret. Cum vero ex Marcello duas haberet filias Octauia, & vnum filium Marcellum, hunc Cęsar sibi simul & filium & generum adsciuit: filiarum alteram Agrippæ matrimonio coniunxit. Sed posteaquam Marcellus, nuper admodum celebratis nuptijs, fato obijt, neque Cæsari fidelem generum de reliquis amicis diligere in promptu fuit, ei & Agrippæ Octauia persuasit, vt hic Cæsaris filiam duceret, Marcella dimissa: quam Antonio collocauit. Duæ supererant Antonij & Octauiæ filiæ: harum alteram Domitius Ænobarbus, alteram pudicitia & forma nobilem Antoniam Dursus Liuiæ F. Cæsaris priuignus duxit, & ex ea Germanicum atq; Claudium genuit. ex his Claudius posterius imperium tenuit. De Germanici liberis Caius cum haud diu imperasset, vna cum vxore & filia est occisus: Agrippina cum ex Ænobarbo filium L. Domitium sustulisset, Claudio Cæsari nupsit, qui & filium eius adoptauit, ac Neronem Germanicum appellauit. Is Nero nostra ætate rerum potitus, matrem necauit: parumq; abfuit quin sua væcordia Romanum imperium pessundaret. Quintus ab Antonio ratione stirpis fuit.

DEMETRII ET ANTONII
comparatio.

Potentia.

Cum vterque horum maximas sit rerum expertus vicissitudines, primo loco eorum potentiam & amplitudinem expendamus. Ea Demetrio paterna fuerunt, & iam ante parta: quippe inter Alexandri successores plurimum Antigonus potuit, & maiorem Asiæ partem, antequam Demetrius adoleuisset, occupauit. Antonius vero patre, egregio quidem viro, sed neque bellis claro, neque magnum vllam ad gloriam momentum suis relinquente natus, ausus est Cæsaris imperium, nihil ad se propinquitatis ratione pertinens inuadere, & hæreditatem eorum quæ maximis ille laboribus parauerat, sibi vendicare. Et quidem fretus his, q uę inseipso reposita habebat, eo vsque processit, vt vniuerso Romano imperio in duas portiones distributo, alteram ipse delegerit, illustrioremque earum nactus sit: absensque admi-

dministrorum & legatorum opera Parthos aliquoties vicerit, & ad Caucasum accolentes gentes barbaras vsque ad nare Caspium repulerit. Testantur ipsius magnitudinem ea, ob quæ male audiuit. Nam Antigonum non pœnituit Philam Antipatri filiam Demetrio vt præstantiorum mpari ætate coniungere: Antonio Cleopatræ connubium itio est datum, milieris quæ potentia & splendore omnes ius ætatis, excepto Arsace, reges antecelleret. Ita vero uam ipse amplificauit potentiam, vt alijs maioribus etam, quam appeteret, rebus dignus videretur. Porro institutum imperij adipiscendi in Demetrio reprehensione *Cupiditas dominandi.* acat, qui regnum obtinere in homines regi assuetos, & regem desiderantes cuperet: Antonij iniqua fuit & tyrannica upiditas. Populum Romanum in seruitutem redigendi, uam nuper Cæsaris morte effugisset. Et vero bellum conra Cassium & Brutum, quod omnium ipsius facinorum naximum est & nobilissimum, eripiendæ ciuibus & patriæ ibertatis causa ab eo gestum est. At Demetrius etiam prius uam fortuna ipsi necessitatem imponeret, Græciæ liberandæ, præsidijsque ex vrbibus depellendis operam impendit: cum Antonius se occisis in Macedonia Romæ li- *Liberalitas.* eratoribus iactauerit. Iam liberalitate, ob quam vnie laudatur Antonius, ita fuit à Demetrio superatus, vt hic hostibus largitus sit, quæ ne amicis quidem ille. Laudi sane datum Antonio fuit, quod tegi & sepeliri Brutum iussisset: at Demetrius & cæsos hostes vniuersos humauit, & captos vna cum pecunia & muneribus Ptolemæo remisit. Fuit quidem vterque rebus secundis, voluptatibus, delicijs & libidini obnoxius: veruntamen Demetrium nemo dixerit ijs indulgentem, rerum interim gerendarum vllas *Luxuria.* occasiones amisisse. Etenim abundantiæ, ocij voluptates adiungebat: & Lamiam suam, veluti eam quæ in fabulis est, animi causa oscitabundus ac ludens tractabat: bello instante, non hedera cingebatur hasta eius, neque vnguentum olebat galea, nec nitidus floridusve ex gynæceo ad pugnam prodibat: sed sopitis choris, & origijs Bacchi, militer Martis (vt ait Euripides) prophani erat: omninoque nulla ei vnquam ob voluptatis studium aut socordiam clades accidit, Antonium vero Cleopatra, quemadmodum Herculem Omphale pingitur claua spoliare, & leonis pelle

exuere: ſæpenumero de armatum emollitumque permouit, vt magnis rebus, neceſſarijsque expeditionibus omiſſis, in littoribus circa Canobum & Taphoſirin vagaretur atque colluderet. Denique veluti Paris ex prœlio aufugiens, in eius ſe gremium recipiebat: niſi quod Paris victus in cubile fugiebat, Antonius Cleopatram perſequens certam propoſitam victoriam dimittebat. Ad hæc Demetrius nulla lege prohibitus, ſed Philippi & Alexandri exemplo receptam Macedoniæ regibus conſuetudinem ſecutus, plures vxores duxit, ſicut & Lyſimachus & Ptolemæus: omnes autem, quas duxiſſet, honorifice tractauit. Antonius autem cum duas vxores ſimul habuit, quod nemo vnquam Romanus ante auſus fuerat: tum ciuem, & legitimam coniungem eiecit in gratiam peregrinę & cōtra leges adſcitæ. Itaque illi ob nuptias nullum, huic grauiſſima euenerunt mala. Veruntamen ob laſciuiam nullum tale ab Antonio, quale à Demetrio flagitium eſt commiſſum. Nam hiſtorici referunt, arce Athenienſi ſolitos canes omnino arceri, quod id animal palam coit: Demetrius ipſa in æde Mineruæ virginis cum ſcortis concubuit, multas ciues Atticas ſtuprauit: & quod extremum poteſt hiſce libidinibus adiungi crudelitatis malum id cupiditas voluptatum eius admiſit, qui paſſus eſt, imo autem coegit pulcherrimum & pudiciſſimum Athenienſium miſeranda morte, dum ſtuprum fugit, perire. In ſumma Antonius ſeipſum ſua intemperantia, Demetrius alios iniuriæ affecit. Aduerſus parentes nihil quod culpari poſſit Demetrius egit: Antonius matris fratrem necandum conceſſit, vt Ciceronis occidendi facultatem redimeret: quod facinus per ſe ſceleſtum & immane eſt adeo quidem vt vix veniam meruerit Antonius, ſi nece Ciceronis ſalutem auunculi repræſentaſſet. Quod ad periurium amborum & fœderum violationem attinet, Antonio quod Artabazum cœpit, cauſa fuit haud obſcura: fuerat enim ab eo in Media deſertus atque proditus: Demetrium plerique falſa crimina ferunt excogitaſſe contra Alexandrum, quem interfeciſſet, & accuſaſſe, quaſi eum non affeciſſet iniuria, ſed ſe, læſus ab eo, defendiſſet. Rerum præterea geſtarum laus Demetrij propria eſt: Antonius abſens per legatos maximis & pulcerimis eſt potitus victorijs. Exciderunt autem rebus vterque ſua ipſius

Vxores.

Laſciuia.

Impietas in ſuos.

Perfidia.

Gloria rerum geſtarum.

ꝑſius culpa, ſed diſſimili modo. Demetrius enim à Macedonibus deſertus eſt, Antonius pro ſe pugnantes deſeruit. Et culpandus ille ſit, qui ſuos ſibi milites ita infeſtos fecerit: hic, quod ſuos ita ipſi fides & beneuolos deſtituerit. Mortem laudare neutrius poſſumus. Magis tamen reprehendendus Demetrius, qui captiuus fieri ſuſtinuerit, inque cuſtodia habitus triennium lucrari, quod vino & gulæ, beluæ inſtar, mancipatus exigeret. Antonius trepide quidem, & miſerabiliter, & indecore, attamen prius, quam corpore ipſius hoſtis potiretur, ſeſe vitæ ſubduxit.

INTERPRETIS ANNOTATIONES, in Antonium.

1 Antonius cognomento Creticus.]

IN *Græco eſt Criticus (vt Aretinus reliquit: & Amiotus explicauit iudiciarium)* κριτικὸς: *ſed mendoſe pro* κρητικὸς *Critici cognomen ego tribui huic poſſe non puto: Creticum vocari à bello contra Cretenſes geſto arbitror, argumento eorum quæ apud Florum 3. 7. in Epitoma Liuiana* XCVII. *& alibi leguntur.*

2 Nempe ſexagies ſeſtertiûm.] πεντήκοντα καὶ διακοσίων ταλάντων, CCL. *talentorũ. Cicero Philippica ſecũda hãc rem ita deſcribit: Recordare tempus illud, cum pater Curio mœſtus iacebat in lecto, filius ſe ad pedes meos proſternens lacrymans te mihi commendabat: orabat, vt te contra ſuum patrem, ſi* HS *ſexagies peteret, defenderem. tantum enim pro te interceßiſſe dicebat, &c. Ciceronis verbis in ſumma hac exprimenda latine malui vti, quam talenta ponere. Idem vero eſſe* CCL. *talenta & ſexagies ſeſtertiûm, oſtendimus in vita Cic.*

3 Cum eius triremes multis paruis ſcaphis arcuiſſet.] πολλὰ τῶν λ. ακ. τ. τ. αὐτοῦ περιςήσας. *non* περιςάσας. *Interpres* ὑπαλλαγὴν *fecit, non enim Antonii triremes*

remes fuerunt ſed Libonis. Totum ſtrategema deſcribit ipſe Cæſar venuſte, lib. 3 belli Ciuilis.

4 Profundos ſinus.] ἀγχιβαθεῖς φάραγγας. Præceps & ſcopuloſum littus, *interpres.* φάραγξ *inter alia hiatum ſeu fiſſuram terræ ſignificat, quæ aquam incidentem* φάραγξ. *abſorbeat. Varinus. Voce* ἀγχιβαθὴς *(rectius enim legitur* ἀγχιβαθὴς. *hoc modo, quam* ἀγχεβαθὴς*) etiam Homerus vſus eſt Vlyſſ. υ.*

ἀγχιβαθὴς δὲ θάλασσα, καὶ οὔπως ἔστι πόδεσσι
στήμεναι ἀμφοτέροισι, καὶ ἐκφυγέειν κακότητα.

Quod exponit Euſtathius, littus vbi altum ſit mare.

5 Magiſtrum equitum Romam mittit * eſt autem, &c.] *De hoc loco quod ſtatuam, non habeo.* ἀντώνιον δήμαρχον ἑλόμενος εἰς ῥώμην ἔπεμψεν, Antonium tribunum plebis, &c. *Et vero quæ de tribunitia poteſtate ſequuntur, vera per ſe ſunt, & hiſtoriæ Romanæ non rudibus cognita. Sed adduci, vt credam Plutarchum hoc loco ab omnibus aliis autoribus diſſenſiſſe, vix potero. Nihil eſt enim notius, quam Cæſare iterum dictatore, Antonium magiſtrum equitum (*ἵππαρχον, *non* δήμαρχον*) ei adiunctum fuiſſe. Id oſtendit copioſe Dio, & aperte in huius hiſtoria luculenta narratione, lib. 42. contentionem etiam eius cum Dolabella perſequens ſtylo. Idem in Philippica ſecunda Ciceronis eſt. Deniq; cur Antonium eo tempore Romam trib. pleb. mitteret, ne cauſam quidem fuiſſe exiſtimo: nihil enim iſtis artibus & tumultibus tribuniciis Cæſari ad id quod volebat opus erat, ſed iis quæ erant in Antonio maxima, inſolentia, & quæ conſtituendæ ſtabiliendæq; tyrannidi conduceret, iniuſta & legibus contraria dominatione, qualem tum fuiſſe Antonii magiſtri equitum, ex Dione apparet. Quid ergo (inquies) Plutarchus hæc de tribb. plebis poteſtate hoc loco commemorat, ſi* ἵππαρχον, *vt tu vis, non* δήμαρχον, *eſt, legendum? Dicam. Suſpicor intercidiſſe aliquot verſus poſt*

hæc

ıæc verba, εἰς ῥώμην ἔπεμψεν. *Illis autem versibus descri-*
tam fuisse ἀναρχίαν *ipsam & confusionem quæ tum Ro-*
næ fuit, cum Cæsare iterum populi, & Antonio equitũ ma-
istro creato, neq; consul esset, neque prætor: vti perspicue est
ì Dione nostro explicatum. His deinde malis accessisse tri-
bunicias illas contentiones & turbas, quæ veluti vnguis es-
ent in vlcere. Causam autem redditam obiter à Plutarcho,
ur tribunis licuerit quicquam moliri dictatore creato, &
magistro equitum præsente, reliquis magistratibus abolitis.
Cætera interpretari, & de tribb. pleb. potestate commentari,
ıon est huius operæ. Hanc autem medicinam puto adhiberi
uis Plutarchiano loco posse, atq; haud scio an nullam aliam.
Quod si quis integrum locum esse putat, ipse viderit: modo
ıe in eum finem contendat, vt optimum & minime impe-
itum autorem calumniandi occasionem captet. Sane in vi-
a Ciceronis quoq; χιλίαρχοι *legitur, pro* δήμαρχοι. *quam ca-*
illandi ansam arripuit Corradus.

6 Ille quidem Antonio.] ὁ δὲ *ad Sergium mimum re-*
ert. Cicero ad mimam in secunda Philippica. Interpres non
ıduertit.

7 D. Brutus Albinus.] *In Græco sunt duo insignia*
menda, λαβῖνος *pro* ἀλβῖνος, *&* ἀδελφῆς *pro* ἀδελφιδῆς. *De*
quibus apud Dionem monuimus. Albinus recte in Cæsare le-
gitur.

8 Cæsar autem magistratu eos deiecit.] καίσαρες δὲ
τῆς ἀρχῆς ἀπέστησαν. *insigne mendum, & historiæ contra-*
rium: quod & Aretinus senserat. Legendum est. καῖσαρ δὲ τῆς
ἀρχῆς ἀπέστησεν, *nempe illos tribb. plebis. Historia est apud*
nostrum in Cæsare, apud Dionem lib. 44 apud Suetonium,
& alios.

9 Munatius Plancus.] *Is est L. Munatius Plancus.*
ad quem extant libro decimo Familiarium multæ Cice-
ronis Epistolæ: etsi in plerisque libris vitiose Cn. pro L.
legi-

legitur. vt hic φλάκκος *pro* πλάγκος. *quod & alibi annotatum est.*

10 Cotylonem.] *Is est, quem L. Varium Cotylam Ciceroni in Philippicis quinta & octaua dictum deprehendimus. Apparet à potando cognomentum esse effictum. est enim cotyla genus mensuræ.*

11 Amici insomnio.] *Actorij scilicet medici Dio lib.47. & Valerius lib.1.cap.7. & alij.*

12 Illum ad sepulcrum fratris.) *Hortensium scilicet. Interpres hoc non tam omisit, quã peruertit. In Græco mendũ est. sed non difficile animaduersu.* ἀποσφάξαι *pro* ἐπέσφαξε. *Cur autem Hortensius in culpa cædis C. Antonij fuerit, ex Plutarchi Bruto & Dione patet. De morte eius Hortensij est apud Velleium, & in Epitoma Liuiana* CXXIIII.

13 Et putida.(σαπρὸν *Aretinus, disiecta: quasi* σαθρὸν *legisset, quod & Amiotus habet.*

14 Pestes istas Italicas.) τὰς ἀπὸ τῆς ἰταλίας κῆρας. *Sic vocat mimos, tibicines, præstigiatores, & alios eius farinæ homines, quib. impense delectatũ, deditumq; iam olim fuisse Antonium nemo nescit:* κῆρας *autem sicut &* ὄλεθρον, *& similia Græci dicunt, vt Latini pestem, scelus pro pestilentibus & scelerosis hominibus: estque peruſitata dictio. Aretinus cum id non recordaretur, insultatum calamitatibus Italicis nullo autore & magno errore dixit. Sophoclis locus est initio Oedippi regis.*

15 Apud Homerum.) *Alludit ad locum qui est de Circe, Vlyssеæ lib.12. redeunti ab inferis Vlyssi occurrente:*

——ἀλλὰ μάλ᾽ ὦκα ἦλθ᾽ ἐντυναμένη. *Quod exponit Eustath.* ἐπαγωγότερον ὁπλίσατο, εἴ πως ἀρέσοι τῷ ὀδυσσεῖ. *aut similem aliquem, qui nunc non occurrit:* 3

16 Cydno amne.) *In Græco* κύανον *est pro* κύδνον, *male. quanquam illud Amiotus retinuerit.*

17 Et in Mesopotamia.) *Ex his quæ deinceps sequun-*

ir, confecta est posterior pars Parthici libri, qui in amissi *ita enim opinor) locum Appiano Alexandrino est subsar-* *natus, cuius prior pars est ex nostri autoris Crasso decer-* *ta. Quæ ad Antonium præcipue, non ad rem Parthicam* *rtinent, omissa sunt in isto centone: cætera ad verbum pro-* *descripta.*

3 In numerum assectarum Antonii.) ἐν τοῖς θεραπεύουσι τὸν. *Aretinus peruertit totum locum satis alioquin* *elegantem & apertum: transtulitq; ad alias alia perso-* *s. Locus Platonis qui paulo post citatur, est in Gorgia.*

) Ipse enim Attiæ filius fuit.) ἀττίας *legendum, non* *ιτίας satis ex iis quæ apud Dionem diximus apparet. Sicq;* *Ciceronis vita legitur. Suetonius in Cæsare Iulio cap. 27.* *ttia Octauiam natam videtur dicere. Ad retinendam (in-* *uit) Pompeij necessitudinem ac voluntatem, Octauiam so-* *ris suæ neptem quæ C. Marcello nupta erat, conditione ei* *tulit.*

) Regis Orodis.) ἡρώδου *Quod secutus est, sed impru-* *nter, Aretinus: & Amiotus etiam. in Crasso* ὑρώδης *legi-* *r falsum & hoc,* ὀρώδης *enim, Orodes rex Parthorum fuit* *ctus, quod notissimum est.*

A Clepsydræ aqua.) *Fons est in arce Attica, Clepsydræ* *mine: sic dictus, quod clepsydræ in morem modo amittat* *quam modo recipiat. Impletur enim flantibus Etesiis, va-* *us aquæ est iis cessantibus, exemplo Nili. Hæc & plura* *hol. Aristoph.* ὄρνισι.

2 Antonio & Cæsare.) *In Græco deest copula* καὶ: *quam* *men & interpres & Appiani codices habent, & sensus re-* *uirit. Interpres porro ex Sossio Cassium finxit, haud leui* *istoriæ detrimento. Res gestæ C. Sossij & Canidij sunt apud* *ionem lib. 49. Amiotus Socium dixit.*

3 Quæ olim Bambyce.) βορβύκην *est in textu, & sic* *nterpretes legerunt. Sed rectius apud Appianum habe-*

tur

tur βαμβύκην, quod secutus sum: cum & Strabo lib. 16. & Plin. quinto & vigesimotertio idem dicant, quod hic legitur Vrbes sunt Syriacæ.

δεξιὰν καταπέμπειν.

24 Missis nunciis fidem dedit.] δεξιὰν καταπέμψαντος. *Non male vertit Aretinus. Est enim missis nunciis fidem amicitiæ & gratiæ dare, Sic in vita Alexandri Darius moriens Polystrato,* ἀλεξάνδρῳ ταύτην τὴν δεξιὰν δίδωμι διά σου. *& Appianus libro 2.* ἐμφυλ. δεξιὰν ἔφερε παρὰ τοῦ βασιλέως τῷ Πομπηίῳ. *Tale est etiam* λαμβάνειν δεξιὰν *venia donari, apud nostrum in Cæsare, de L. Domitio* ἀπῄει πρὸς καίσαρα, καὶ λαβὼν δεξιὰν, αὖθις διεξέπεσε πρὸς Πομπήιον. *Annotaui autem propter correctorem istum, qui perinde ac si errasset hic Aretinus, Græca verba in margine alleuerat, neq; tamen explicarat.*

25 Atropatenam.] *Male in Græco* σατροπατηνῆς, *apud interpretem Antropatene legitur: recte apud Appianum* ἀτροπατηνῆς. *Sic & Stephanus, & Plin. 6. 13. Straboni est* ἀτροπάτιος μηδία *lib. 11. quod & ipsum Stephanus habet.*

26 Duce Statiano.] *Sic est apud Dionem libro quadragesimonono, & in Augustano manuscripto Appiani codice* στατιανοῦ *legitur, pro* σαπιανοῦ. *Phraata autem,* φραάτα *ex Appiano reposui pro Phraortis:* φραόρτου. *Et sic etiam infra apud Plutarchum est:* ὥδευσαν ἀπὸ φραάτων ἡμέρας κζ. *imposuit enim libri mendum interpretibus. Apud Dionem legitur* περάασπα, *Praaspa,*

27 Æqualibus interuallis,] *Hic locus rectius in Appiani libro legitur, estque scribendum hic non* παρεξιῶντες, *(quod imposuit Aretino) sed* παρεξιόντας. ὑσσοὶ *pila sunt non venabula, quibus tum neq; Romani in pugna, neq; Parthi vtebantur. Virgula inter* κραυγῆς *&* ἐπιστρέψαντες *temere posita, nebulas loco offudit.*

28 O decem millia.] *Historia hæc horum decies mille*

Græ-

Græcorum, eſt apud Xenophontem in libris de expeditione Cyri, & ſummatim in vita Xenophontis apud Suidam.

29 Interim Titius & Plancus.] τίτιος legendum. Dio lib. 50. & poſt Caluiſius, καλουίσιος. non καλούιος. Sed quæ de recitatione teſtamenti ſunt ſcripta à Plutarcho, alieniſſimo & ineptiſſimo ſenſu Aretinus reddidit. De Caluiſio multa Dio.

30 Si Cæſar in toryna conſedit.] Iocus eſt, proprio nomine in appellatiuum detorto. τορύνη inſtrumentum eſt, quo ollæ (aut potius quæ in illis coquuntur) agitare ſolent, nimirum cocleare coquinarium. Patet hoc ex Ariſtophane in Equitibus, vbi eſt, τορύνη.

ποίδυξ οὐδὲ τορύνη. & in Auibus:

γνοὺς ἐπιθυμεῖ, δεῖ τορύνης κ̓ χύτρας.

Sipontinus in ſuo Cornucopia tudeculam interpretatur, ſed male. Vſus eſt vocabulo etiã Plato in Hippia maiore: ita vt facile appareat inde, id fuiſſe quod diximus. Meminit & Euſtathius in λ. Iliadis, aitq́; (id quod huc facit) παρὰ τὸ τορῶ dictum, id eſt circumago. Ergo Cleopatra extenuat præſentiam Cæſaris, à loci nomine petita ioci materia. quod fugit vtrunque interpretem.

31 Cum Arruntio.] Hunc ab Octauio mediam aciem tenuiſſe, apparet ex hoc loco. Paterculus læuum cornu ei commiſſum dicit.

32 Halis ſepultum.] Locus eſt Atticæ, ἁλησι. De quo apud Stephanum.

33 Haud equidem expediet.] οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη. Alluſio ad Homericum illud nobiliſſimũ dictum, de Iliad. 2.

οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη.

— Multos dominos non expedit eſſe.

34 Cum vero Marcello.] Remitto te ad typum & explicationem genealogiæ huius, quam ad finem noſtrarum in Dionem Annotationum adiecimus.

IN COMPARATIONEM.

35 Veluti Paris.] *Alludit eleganter ad ea quæ sunt apud Homerum Iliad. 3. ad finem.*

PLVTARCHI AGIS, GVILIELMO XYlandro, Augustano interprete.

In gloriæ sectatores.

HAVD ab re quidam existimant Ixionis fabulam aduersus inanis gloriæ sectatores excogitatam, qui cum nebula concubuisse pro Iunone, atq; ita Centauros procreasse dicitur: nam & isti gloriam, veluti vmbram virtutis quandam amplexi, nullum sincerum aut laude constanti dignum, sed adulterina pleraq; & exilia facinora edunt, alijs aliàs æmulationum & cupiditatum impetibus acti. Nam quod illi apud Sophoclem pastores de gregibus suis dicunt,

Seruimus his, domini simus licet, tamen
Et hos, taceant quamuis, audire cogimur:

id re vera his accidit, qui in rep. versantes cupiditatib. multitudinis obsequuntur atq; seruiunt, vt popularium & principum ciuitatis titulũ consequantur. Vt enim proretæ postquam ea quæ ante gubernatores sunt prospexere, ad illos respiciunt, & eorum iussa perficiunt: sic illi multitudinis ministri sunt, cum principum nomen gerant. Etenim qui omnibus numeris absolutus est bonus vir, ei gloria opus omnino non est, nisi quæ ei fidem conciliet, aditumque ad res gerendas faciat: iuueni, & honorum cupido concedendum est, vt præclaris factis nonnihil etiam se iactet. Virtutes enim, quæ in huiusmodi enascuntur & germinant ingenijs, laudatione (vt ait Theophrastus) confirmantur, augescuntque animis simul sese efferentibus. Verum vt vbiq; id quod modum excedit damnosum est: ita in ambitione ciuili exitium adfert: magnam enim ea potẽtiam adeptos ad væcordiã, manifestamq; effert insaniam, cum non honestas actiones gloriosas haberi volunt, sed gloriosum esse boni loco ducunt. Quemadmodum igitur Phocion Antipatro à se aliquid inhonestum petenti respondit, se non posse ei simul & amicũ esse, & adulatorem, ita, aut simili modo multitudini dicendum est, Non posse eam eodem & duce & assecla vti. Nam quod euenisse draconi fabula significat, cau-

dam

dam in dissensione quadam à capite postulasse, vti non semper sequi cogeretur, sed alternis ipsa quoque præiret: sortitamque ducendi munus, & ipsam male afflictam fuisse, vtpote cum ambularet improuide, & caput contra naturam coactum cæcis surdisque partibus obsequi grauissime offendisse, id videmus multos eorum, qui in gratiam populi omnia in Repub. agunt, obtigisse: quippe cum se multitudini temerarijs impetibus citatæ abripiendos dedissent, neq; corrigere postea, neque inhibere confusionem eam valuerunt. Hæc nobis contra popularis auræ studium dicere subijt, apud animum reputantibus, quam ea Tiberij & Caij Gracchorum casibus essent confirmata: quos honestissimo loco natos optime educatos, tractandæq; Reipub. pulcerrimum propositum secutos, non tam nimia gloriæ cupiditas, quam infamiæ metus à causa non illiberali natus perdidit. Magno enim ciuium fauore accepti, turpe existimantes eum quasi æs alienum non compensatum relinquere in id incubuerunt, vt gratis populo Decretis confectis honores sibi habitos superarent: ob quæ maiori rursus honore affecti, cum ambitionis contentione populum aduersum ipsos, & se aduersus populum accendissent, imprudentes ad eas res tentandas delati sunt: quas cum parum honestas sentirent, tamen iam inhonestas esse (notum enim illud est,

Quod non honestum est, iam turpe esse sentias)

colligere non potuerunt. Hæc tu ipsa ex narratione deprehendes. Comparabimus autem ijs par Regum Spartanorum, (qui se ad demerendum populum dederunt, Agidem & Cleomenem: nam & hi similiter populi vires augentes, iustamque & pulchram Reipub. administrationem longo tempore intermissam instaurantes, eodem modo in odia potentum incurrerunt, potentiam suam ac priores partes mordicus retinentium. Fratres ij non fuerunt, sed cognatis successionibus regnum ad eos deuolutum est, consilijsque in eo gerendo vsi germanis sunt: quorum occasiones quas habuerint, exponam. Vt primum argenti aurique amor Spartam se insinuauit, ac diuitiarum parandarum possidendarumq; studium auaritia & illiberalitas, vsum vero & fruitionem luxus, splendor, molliciesq; comitata sunt: pleraque sua bona vrbs ea amisit, indigneque iacuit, vsque

De Dracone fabula.

2 ad id tempus, quo Agis & Leonidas regnauerunt. Agis ge-
nere Eurytionides fuit, Eudamidæ F. sextus ab Agesilao, qu
3 in Asiam expeditionem fecit, & inter Græcos potentissimu
fuit, Natus enim Agesilao Archidamus est, quem apud Man-
donium Italiæ vrbem Messapij occiderunt. Huic duo fue-
runt filij, quorum senior Agis, Eudamidas iunior dictus

Genus Agidis.

hic, cum Agis ab Antipatro apud Megalopolim interfectus
absque liberis decessisset, regnum obtinuit. Filius eius Ar-
chidamus, huius Eudamidas alter fuit, pater eius, de quo
4 scribimus, Agidis. Leonidas Cleonymi F. ex altera Regum
familia, qui Agidæ appellantur, octauus à Pausania fuit, eo
qui apud Platæas Mardonium superauit. Pausanias enim
Plistonactem, hic alium Pausaniam filium & successorem
habuit. Hoc Tegeam in exilium profecto, Agesipolis filius
natu maior, & hoc absque prole defuncto Cleombrotus
minor regnauit. Cleombroto filij duo fuerunt. Ex his Age-
sipolis alter neque regnum diu tenuit, & liberos nullos re-
liquit: Cleomenes post fratrem rex factus, viuus filium prio-
5 rem Acrotatum amisit. Cleonymus natu minor, patri su-
perstes fuit; neque tamen regno potitus est, sed Acrotati fi-
lius Areus. Arei filius Acrotatus alter, patri in pugna ad Co-
rinthum mortuo successit: atque ipse deinde prœlio ab A-
ristodemo tyranno apud Megalopolim superatus perijt, v-
xore grauida relicta. Hæc cùm marem peperisset, Leonidas
Cleonymi F. tutelam eius gessit, atq; ad hunc, pupillo prius
quam adolesceret mortuo, ita regnum redijt, non plane ci-
uibus suis commodum. Nam tametsi vniuersi moribus cor-
ruptis ab antiquis restitutis Reip. desciuissēt, in Leonida ta-
men illustris erat à cōsuetudine maiorum discessio. quippe
diu in aulis satraparum versatus, Seleucumq; assecla comi-
tatus, fastum illum ad res Græcas & legitimum regnum pa-
rum recte transferebat. Agis vero ingenij bonitate, animiq;
magnitudine tantum præstabat non huic modo, sed omni-
bus fere quotquot post Agesilaum istū Magnum regnaue-
runt, vt annos nondum viginti natus educatusq; inter sum-
mas opes luxumq; muliebrem Agesistratæ matris, & Archi-
damiæ auiæ (quarum diuitias nemo ciuis æquabat) ab ini-
tio statim aduersus voluptates sese obfirmauerit: idq; etiam
magnopere cauens, ne venustas formæ suæ sibi obesset, om-
nem corporis ornatum præciderit, omnemq; splendorem

Frugalitas & temperantia.

sub-

ubterfugiens in palliolo sese ostētauerit: cœnasq; lauacra, omnino vitæ rationē Laconicam amplexus sit. aiebat eim, Nolle se regem esse, nisi opera sua leges moresq; antiuos restituere posset reip. Sane initium perniciei & morborum fuit, quod Lacedæmonij Atheniensium principatu uerso auro sese & argēto expleuissent. Sed tamen quia Lyurgus certum eius rei numerū definiuerat, iusseratq; suc-edi in stirpe, ita vt pater filio hæreditatem relinqueret, vtunq; manens adhuc ille ordo & æqualitas cæteris reip. vijs medebatur. Cæterum quidam homo potens, iuxtaque rogās & importunus, Epitades nomine, Ephorus factus, ontrouersia ei cum filio coota, legem tulit, Licere vnicuiue facultates suas cuicunq; vellet vel donare dum viueret, el testamēto legare: quam ab eo iræ suæ exaturandæ causa tam reliqui auaritia ducti cum iuberent, optimum reip. atim perdiderunt. Exinde enim potētiores, pulsis qui succ-essione hæredes essent, omnia ad se rapiebant: statimq; ditijs in paucorum redactis potestatem, paupertas vrbe inuebat, quæ illiberalitatem, honestorumq; studiorum intermissionem, inuidiamq; & odia aduersus diuites secū trahebat. Erāt omnino Agidis tempestate haud plures septinentis Spartani: ex his centum circiter agros & patrimoium possidebant, cæteri opum honorumq; vacui in vrbe esidebant: bella, si quæ inferrentur, segniter animoq; inuiropulsantes, semper mutationis rerum occasionem aquam expectantes. Hæ Agidi causę fuerunt, vt æquare, & omplere ciuitatem (quam rem, vt erat, præclaram putaat) conaretur. Iuuenes quidem statim, & præter spem etm morigeros habuit, ad virtutem sese accingentes, libertatisque causa vitæ rationem, quasi vestem mutantes. At maiorum natu plerique, apud quos inueteratæ iam corruptelæ erant, Lycurgum haud aliter, quam serui perfugę dominos, vbi ad eos è fuga reducuntur, formidabant: Agidemque præsentem rerum statum deplorantem, pristinamue Spartæ dignitatem desiderantem incusabant, Lysander tamen Libys F & Mandroclidas Ecphanis F. atque Agelaus conatum eius probauerunt, vtque pergeret hortati unt. Erat Lysander summa inter ciues existimatione: Mandroclidas omnium Græcorum res magnas tractandi componendiq; peritissimus, calliditateq; simul & audacia præ-

Lycurgi lex de hæreditate abrogata.

Agidis conatus reip. emēdandæ.

ditus. Agesilaum regis annunculū, eloquio valentem, cętera mollem & auarum, palam filius Hippomedon concitabat, vir multis bellis clarus, & magna ob iuuenum beneuolentiam potentia: vera autem cur Agidis institutum amplecteretur causa Agesilao erat, magnitudo æris alieni, quo se mutato reipub. statu liberatum iri sperabat. Agis eo causæ suæ adiuncto, vna cum eo statim matri suæ Agesilai sorori, idem persuadere intendit, mulieri quæ clientum, amicorum, debitorumque copijs plurimum in ciuitate poterat, multaque negocia publica conficiebat. Hæc re audita primum perterrita dehortari adolescentem cœpit ab instituto eo, quod perfici neque posset, neque expediret. Verum vbi eum Agesilaus docuit, rem & recte habituram, & vtiliter confectum iri: tum Agis matrem orauit, vt sibi ad gloriam consequendam diuitias concederet: neque enim se reges cæteros pecunia æquare posse, qui satraparum famuli, ac serui procuratorum Ptolemęi & Seleuci plura possideant, quam omnes in vniuersum Spartanorum reges: quod si collegæ luxum temperantia, frugalitate, & magnanimitate vincens, æqualitatem & communitatem inter ciues constitueret, nomen se & gloriam vere magni regis adepturū. his rationib. ita mulierum animi mutati sunt, adolescentis glorię studio excitatæ, vt veluti afflatu nominis ac honestatis amorem impulsæ, vltro Agidem cohortarētur & stimularent: vocatisque ad se amicis, rem cum eis communicarent, atque eam cæteris etiam matronis proponerent. sciebant enim Lacedæmonios consueuisse mulieribus obtemperare, patiq; vt curiosius etiam de publicis quam suis rebus inquirant. Cæterum eo tempore maxima pars diuitiarum Laconicarū penes mulieres erat: quæ res Agidi maxima impedimenta & difficultates attulit. Quippe mulieres, cum non modo luxum, in quo beatitatem vitæ honestatis ignoratione ponebant, tolli, sed & honores potentiamque, quos ipsæ diuitiarum fructus capiebant, præcidi viderent: resistere Agidi statuerunt, & ad Leonidam se contulerunt, hortantes vt prior ipse ætate Agidem inhiberet, eiusque consilia impediret. Leonidas opitulari quidem diuitibus cupiebat, metu tamen populi mutationē expetentis aperte nihil contra Agidem egit: apud principes autem reipub. calumniatus est, cum pro tyrannidis mercede pau-

Leonidæ calumnia.

peribus

peribus bona diuitum, agrariam legem, & nouas tabulas largiri, multosq; non Spartæ ciues, sed sibi stipatores parare. Enimuero *Agis* hoc consecutus, vt Lysander ephorus crearetur, legem statim (rhetram ipsi vocabant) scripsit, inque senatu proposuit, cuius hæc erant capita: quod debe- retur, id pro soluto habendum. agros diuidendos, ita vt à conualle apud Pellenem vsque ad Taygetum, Maleam, & Sellasiã partes essent quater mille ac quingẽtæ, extra quindecies mille: quarum hæ vicinis, qui arma ferre possent, illæ ipsis Spartanis tribuerentur, Spartanorum numerum complendum assumptis vicinis & peregrinis, qui liberaliter educati corpore valido essent, vigerentq; ætate. hos in quindecim Phiditia distribuendos, quadringentenos partim, partim ducentenos in singula: victusque eam rationem tenendam, quæ esset instituta à maioribus. De hac lege cum variarent senatorum sententiæ, Lysander populo ad concionem vocato, orationem habuit. *Ac* Mandroclidas etiam tum, & Agesilaus verba ad populum fecerunt, orantes ne paucis quibusdam, qui superbe ciuibus insultarent, gratificantes, paterentur iacere collapsam Spartæ dignitatem: antiquorum potius oraculorum memoriam repeterent, quæ
vitari studium pecuniæ, vt Spartæ pestiferum, iuberent, for- 6
tiumq; nuper a Pasiphae allatarum. Fuit Pasiphaes fanum & 7
oraculum Thalamis cultum, quam nonnulli vnum *Atlantidum* Ioue natarum fuisse perhibent, Ammonis matrem: alij Casandram Priami filiam ibi mortuam, & quod omnibus efferret (Græce id pâsi phænein dicitur) oracula, Pasipham cognominatam. Phylarchus Daphnem *Amyclæ* filiam ait, cum Appollinem concumbere sibi cupientem fugeret, in laurum conuersam, eiq; honorem a Deo habitum, vaticinandiq; facultatem concessam. Huius ergo vaticinationes aiebant mandare Spartanis, vt secundũ priscas Lycurgi leges æqualitatem inter vniuersos instituerent. Ad extremum rex Agis in medium progressus, oratione breui habita, affirmauit, se ad eam quam conderet rempublicam stipem conferre amplissimam: nam se primum omniũ omnes suas facultates in medium proponere, non agros modo & pascua, quæ possidebat latissima, sed præterea nomismatis DC. talenta idem matrem quoque & auiam facere, & amicos necessariosq; omnium Spartanorum ditissimos. Magnitudine

animi Agidis populos obſtupuit, ſummoque eſt perfuſus gaudio, dignum Sparta regem trecenteſimo poſt anno extitiſſe cenſens. At Leonidas eo maiori conatu Agidem oppugnare intelligens ſe quidem omnino vt idem faceret coactum iri :non eandem autem ciuium gratiam ſibi conciliaturum, ſed omnibus ex æquo ſua bona reipublicæ largientibus, omnem honorem in rei eius autorem redundaturum. Itaque Agidem interrogare, Ecquid Lycurgum iuſtum fuiſſe bonumque virum exiſtimaret? Affirmante id Agide, Vbi vero, inquit, Lycurgus nouas tabulas permiſit, aut peregrinos ciuitate donauit? qui ſane omnino ſaluam fore vrbem niſi eiectis peregrinis non putauit. Ad hæc Agis: Mirum ſibi non videri, a Leonidà, qui & peregre educatus ſit, & ex ſatrapica familia vxorem duxerit, ac liberos genuerit, ignorare Lycurgum ſimul cum nummo debita omnia & æs alienum Sparta exterminaſſe; maiore autem odio proſequutum fuiſſe eos, qui à ſtudijs & vitæ ratione à ſe inſtituta abhorrerent, Spartanos quam in vrbe degentes peregrinos: neque enim horum corporibus eum hoſtem fuiſſe, ſed eos non aliam ob cauſam ab ipſo eiectos quam quod metuebat ne vita eorum & mores contagione in ciues ſerperent: apudque eos ſtudium luxus, mollitiei, & auaritiæ excitarent. Itaque Terpandrum, Thaletem, &
8 Pherecydem peregrinos, quod Lycurgi inſtitutis conſentanea cantabant atque commentabantur, à Spartanis maximo in honore habitos: Ac tu quidem, aiebat, ô Leonida. Ecprepem laudas, qui cum eſſet Ephorus, Phrynidis muſici
9 duas de nouem chordis aſcia præcidit: & qui Timotheo idem fecerunt, probas. nos autem culpas, qui luxum, luxuriam, & ſuperbiam Spartà arcemus. quaſi vero non illi nimiam accurationem & laſciuiam Muſicæ repreſſerint, vt cauerent ne huiuſmodi vitia in mores etiam vitamque aliquando ſerperent, immodeſtiaque inde oborta vrbis concentus atque concinnitas corrumperetur. His ita dictis, Agidem multitudo ſecuta eſt: diuites autem cum Leonidam hortati ſunt ne ſe deſtitueret, tũ ſenatores, qui eo quod autores fieri eorum de quib. deliberaretur legib. iubentur, plurimum poterant, deprecando & ſuadendo, effecerunt, vt vnius ſuffragij numero excellerent qui antiquabant legem. Cæterum Lyſander magiſtratu nõdum abdicato actionem Leoni-

Leonidæ intẽtauit ex lege quadam prisca, qua interdicitur, ne quis Heraclidarũ ex peregrina muliere liberos suscipiat: & vt qui Sparta alio habitandi gratia commigrasset, morte plecteretur. Hæc qui aduersus Leonidam proferrent, submisit: ipse signum cum collegis expectauit. Quod ad signum attinet, tale est, Nono quolibet anno ephori noctem serenam, & Lunaris luminis vacuam obseruant: eamque nacti, taciti consident, atque in cœlum intuentur. quod si tum ab vna parte in alteram stella transcurrere videretur, reges aliquid aduersum deos peccasse iudicant, regnumque eis abrogant, tantisper dum Delphis aut Olympia oraculum afferatur, quod damnatis regibus opituletur. Hoc ergo tum signum sibi apparuisse dicens Lysander, Leonidam in iudicium vocauit: testesq; produxit, qui eum ex Asiatica muliere, quam ei Seleuci quidam satrapes nuptum dederat, geminam prolem sustulisse perhiberent, odioque ab vxore habitum contra animi sententiam domum redijsse, ac regnum successore vacuum suscepisse. Simul etiam Cleombroto, genero Leonidæ, & regio genere nato persuasit, vt is regnum sibi vindicaret. Ergo Leonidas periculi metu, supplex in Chalciœcum confugit, cui se, marito Cleombroto relicto filia comitem addidit. Vocato in iudicium, atq; eo non venienti regnum abrogatum, & Cleombroto mandatum est. Interim Lysander circumacto legitimo tempore ephorus esse desijt. Qui autem subsecuti eum sunt ephori, ij Leonidam supplicem miserati, decedere templo iusserunt: Lysandro autem & Mandroclidæ dicam scripserunt, quod contra leges de nouis tabulis & agris diuidundis legem promulgassent. Hi cum viderent quo in periculo versarentur, regibus persuaserunt, vt concordia inita, & coniunctis viribus, ephororum decretis valedicerent, eum magistratum dissensione regum vires sumere, atque ei qui meliora suadeat solere adstipulari, altero de vtilitate cõtendente. quod si vterque rex idem statueret, regum potentiã dissolui nullo modo posse: cõtraque leges facturos ephoros, si regibus repugnarent. non enim eorum esse officij, in regum consentientium consilia sese ingerere: sed ijs inter se dissidentibus, arbitrium penes ephoros esse. In hanc sententiam pertracti reges cum amicis in forum descenderunt, & ephoros de sellis amouerunt, aliosq;, in eorum locum constituêre, inter quos etiam

Leonidas regno deijcitur.

Agesilaus fuit. Armata deinde iuuenum multitudine capti uos liberarunt, metumque cædis aduersarijs iniecerunt: tru cidatus tamen est nemo. quinetiam Agis cum audiuisse Leonidam Sparta profugum Tegeam petere, Agesilaum autem vitæ eius insidari, & in viam percussores misisse: alios ipse de suis fidelibus emisit, qui eum comitarentur, tutoque Tegeam abducerent. Hoc modo succedentib. Agid rebus, ac nemine obstante, nemine impediente, vnus homo euertit perdiditque omnia Agesilaus, pulcerrimam & La conum rebus conuenientissimam legem turpissimo auari tiæ morbo corrumpens. Nam cum plurimum agri præstan tissimi possideret, haberetque etiam æs alienum maximum cum neq; huic soluendo esset, neq; agrum dimittere vellet Agidi persuasit, si nouæ tabulæ simul & agrorum diuisio in stitueretur, nouis rebus ciuitatem grauiter agitatũ iri: quod si in præsentia nouis tabulis animi opulentorum demulce rentur, eos facile postea temporis nulloq; tumultu in diui sionem agrorum cõsensuros, Idem etiam Lysandro videba tur, itidem ab Agesilao in fraudem inducto. Ergo debitori tabulas in forum, quæ Claria dicuntur comportantes, in v num aceruum compositas cremauerũt. Edita flamma, cum diuites & fœneratores tristes admodum discederent, Agesi laus tanquam insultans eis. Nullum se eo igne splendidio rem puriorem que vnquam vidisse dixit. Postulante autem populo agrorum diuisionem statim fieri, idemque regibus iubentibus, semper aliquid occupationum inijciens, excusa tionemque aliquam identidem afferens, eo vsque tempu traxit, dum Agis in bellum proficisci cogeretur, Achæis, qu tum erant Spartanis confœderati, auxilium Lacedæmoni requirentibus. Nam Ætoli per Megaricam in Peloponne sum irrupturi ferebantur: & Achæorum dux Aratus eius re prohibendę causa exercitum cogebat, ab ephorisque suppe tias missis literis flagitabat. atque hi statim Agidem mise runt, studio & alacritate suorum militũ animo elatum. Maior quippe eorum pars, iuuenes erant, & inopes, nuperq; debitis liberati, & soluti, ac vbi ex bello redijssent diuisionem agrorum futuram sperantes, mirifice Agidem obseruabant, spectaculumque Græcis iucundum præbebant, placide & absq; omni maleficio, ac prope sine omni strepitu Pelopon nesum peragrantes. itaq; miraculo rei moti homines inter se quæ-

Auaritiæ malum.

Nouæ tabulæ.

ſe quærebant, quemnam ordinem & ornatum Laconici exercitus fuiſſe quiſpiam putare deberet, Ageſilao ducēte, aut Lyſandro illo, vel antiquo Leonida? quando iam milites adoleſcentem, ac prope omnium qui in exercitu erant natu minimum tam verecunde & ſolicite colerent. Et vero Agis frugalitate, & alacritate ad labores, veſtitusque & armorum habitu nihil priuati cuiuſuis conditionem ſuperante ſe oſtentans, gratiſſimum & admirandum præferebat hominum multitudini exemplum: nam diuitibus noua hæc ipſius ratio minime probabatur, metuentibus ne ad ſui imitationem omnes populos permoueret. Apud Corinthum cū Arato congreſſus, deliberante adhuc prœlione cum hoſte decerneret, magnam alacritatem, audaciamque nequaquā inſanam aut conſilij expertem oſtendit. dicebat enim, videri ſibi decertandum pugna, neque hoſtem intra portas Peloponneſi admittendum: facturum tamen id, quod Arato placuiſſet, ætate maiori, & duci Achæorum. quibus nō imperaturus aut dux futurus, ſed commilitatum & opitulatū ipſe aduenıſſet. Bato SinopenſisAgidem pugnam detrectaſſe ſcribit, iubente pugnare Arato: non legerat nimirum ea, quæ ipſe Aratus ſcripſit, cum omiſſam pugnam excuſans ait, conſultius ſibi viſum fuiſſe tranſitum hoſtibus concedere, fructibus iam prope omnibus ex agris collectis, quam ſummam rerum in diſcrimen Matris adducere. Poſtquam ergo Aratus conſilio dimicandi improbato ſocios collaudatos dimiſit, Agis ſui excitata admiratione diſceſſit, iam rebus Spartæ maiorem in modum conturbatis, atq; immutatis. Etenim Ageſilaus ephoratum gerens, liberatusque eo metu, ob quem prius abiecta conditione vixerat, nullo facinore, quod quidem quæſtuoſum eſſet abſtinebat: atq; adeo
3 decimum tertium menſem, annorum circuitu tum id non poſtulante, & contra legibus definitam temporum ordinationem intercalauit, vt exigere tributa poſſet. Odio autem omnibus cum eſſet, metueretque eos, quos iniurijs afficiebat, ſicarios aluit: neque in curiam niſi ſtipatus ijs deſcen-
5 dit. Volebat autem videri regum alterum plane contemnere, Agidem magis neceſſitudinis quam magiſtratus cauſa aliquo in honore haberi: ſpargebat etiam rumorem, iterū ſe ephorum futurū. Eapropter aduerſarij mature occurrendū, adeundumq; diſcrimen intelligētes, facta coitione Leonidam

nidaTegea palam ad regnum reduxerunt:libenter hoc etiã vulgo vidéte,cuius animos iritauerat, quod promiſſa agrorum diuiſione fraudati erant. Ageſilaum quidem filius Hippomedon, omnibus ob virtutem gratus, deprecando apud ciues morti eripuit, Spartaque eduxit. Reges autem, Agis ad Chalciœcum confugit, Cleombrotus in fano Neptuni ſupplex conſedit: huic enim infenſior videbatur Leonidas: omiſſoq; Agide cum militibus hunc petebat, grauiter ei exprobrans, iratoque animo, quod gener ſibi inſidias feciſſet, regnoq; & patria eijcientibus adfuiſſet. Cleombrotus, cum quod reſponderet haberet nihil, anxius animi, tacitusq; ſedebat. At filia Leonidæ Chelonis, quæ prius iniuriam patris ad ſe quoq; pertinere rata, Cleombroto marito, qui regnũ ſocero deturbato ſuſceperat, relicto, patrem calamitate ictum coluerat, ſupplicantique adfuerat, & in exilium profecto in luctu ipſa, Cleombrotiq; odio perſeuerauerat: rurſus tum fortunæ mutationem ſecuta, ſupplicanti viro aſſidebat, manibus eum ſuis amplectens, & liberos ab vtroq; latere ſingulos ſub ſe habens. Admirantibus vniuerſis, & ob bonitatem, amoremque in virum mulieris eius ad fletum conuerſis, vittam crinesq; incomptos manu tangens. Hũc, inquit, ô pater, vultum, hunc habitum, nõ Cleombroti miſericordia mihi circumpoſuit, ſed à tuo exilio ac calamitate in hunc vſque diem luctus mihi perpetuus comes fuit, vſuq; familiaris factus permanſit. Vtrum igitur nunc te victore & Spartæ regnante viuendum mihi porro in his eſt miſerijs? an vero veſtis mihi ſplendida & regalis ſumenda eſt, videnti maritum, cui virgo nupſi, à te iugulari: Qui quidem ſi vxoris & liberorum lacrymis te non exorat, grauiores etiam quam tu ipſe velles pœnas ſuæ imprudentiæ dabit, videns me, quam ſibi habere chariſſimam, ante ſe mori. Qua enim fronte viuens inter reliquas mulieres verſabor? quam deprecantem neque maritus eſt, neque pater miſeratus: ſed & filia, & vxor, communem cum meis calamitatem & ignominiam ſubire cogor. Quod ſi quid honeſtæ accuſationis maritus meus habuit, ego id omne refelli eo tempore, cum te ſecuta, teſtimonium aduerſus eum tuli. Tu vero ipſe oſtendis facinus eius facile excuſari poſſe, qui regnum tanti faciendum, omnique conatu expetendum oſtendas adeo, vt eius cauſa & generos necare, & propriorum liberorum nullam

Mulieris virtus.

nullam habere rationem iustum esse innuas. Hunc Chelonis ad modum quiritata, faciem Cleombroti capiti imposuit, vultumque luctu confectum in adstantes intuens circumegit. Leonidas autē cum amicis deliberata re, Cleombrotum templo abire, & solum vertere iussit: filiam autem orauit vti secum maneret, neque patrem desereret sui ita amantem, vt salutem etiam mariti ei donaret. Neque vero persuasit: sed Chelonis surgenti marito alterū natorum tradens, alterum ipsa recipiens, adorato Dei altari, vna cum marito abijt. Vt Cleombrotus profecto, nisi inanis gloriæ studio plane fuisset perditus, debuerit propter talē vxorem exilium sibi quam regnum meliori obtigisse fortuna credere. Pulso Cleombroto Leonidas, primisq; ephoris magistratu priuatis, & constitutis alijs, confestim Agidi insidias struxit.

Leonida in Agidem insidiæ.

Ac primo quidem hortatus eum est vt templo discederet, collegamq; se ei in regno, vt ante, adiungeret: ignouisse enim ipsi populum, quod homo iuuenis laudisque cupidus ab Agesilao cum alijs esset deceptus. Deinde suspicante insidias Agide, & intra templum se continente, ipse quidem fraude tentandi simulandique finem fecit. Amphares autem, Demochares, & Arcesilaus accedere ad eum, & colloqui solebant: aliquando etiam à templo ad lauacrum deducere, lotumque rursus in templum reducere. Erant hi tres Agidis familiares: Amphares autem nuper etiā vestes & pretiosa pocula ab Ægesistrata mutuo sumpserat, eorumque retinendorum causa regi, regijsque matronis insidiabatur ferturque is omnium maxime obsecutus Leonidæ fuisse, & ephoros, de quorum erat collegio, aduersus Agidem concitasse. Itaque cum Agis perpetuo in templo degeret, nisi cum ad lauandum descenderet, statuerunt eum, cum extra templum in via ad lauacrum esset, capere: obseruatoq; tempore cum lotus fanum repeteret, occurrerūt, salutauerunt, colloquentesque & ludentes tanquam cum familiari suo iuuene deduxerunt ad eum vsq; locum, vbi obliquum à via ad carcerem est diuerticulum. Ibi demum Amphares, vt qui magistratum gereret, Agidi manum inijciens, Duco, ait, te o Agi ad ephoros, vt administratæ Reipub. rationem reddas: cum Demochares homo validus & magnus, veste collo iniecta eum traxit: reliquisque à tergo ex composito impellentibus, nemine succurrente, quod solitudo eo loci erat, ita

Agis capitur.

Agis

Agis in carcerem cõijcitur. Illico Leonidas superuenit, carceremque multis stipendiarijs militibus cinxit. Ephori autem ad Agidem ingressi sunt, & de senatoribus eos, quos secum sentire nouerant, eodẽ vocauerunt, quasi de causa cognituri: Agidemque factorum suorum causas edere iusserunt, qui cum simulationẽ eorum rideret, Eiulabis, inquit, Amphares, pœnasque tuæ dabis proteruitatis. Alius autem quidam ex ephoris, veluti rationem effugiendæ damnationis Agidi significans, quæsiuit, Vtrum ista a Lysandro & Agesilao coactus egisset. Respondente Agide, a nemine se coactum, sed æmulatione Lycurgi hanc Reipublicæ mutationem aggressum: idem rursus interrogauit, Mutaretne factum. Cum respondisset, nequaquam se pœnitere optimorum suorum consiliorum, etiamsi extrema sibi ferenda supplicia

10 sciret: morte eum damnauerunt, lictoribusque mandauerunt, vt eum in Caiadem abducerent. Locus est in carcere Caiades, vbi damnatos suffocant. Demochares lictores cernens non audere attingere Agidem, ac milites quoque qui adstabant, opus illud subterfugere & auersari, quod iniustum nefasque putarent manus Regis corpori afferre, multa ijs minatus atque conuiciatus, ipse eo Agidem pertraxit. Iam enim multi inaudiuerant eum comprehensum esse, tumultusque ad fores carceris erat, & multa lumina: aderatque mater & auia Agidis, vociferantes, orantesque vt de causa Regis Spartanorum populum cognoscere sinerent: quo magis ij necem eius accelerabant, ne noctu pluribus superuenientibus è carcere eriperetur. Et Agis quidem ad strangulationem vadens, cum videret ministrorum vnum grauiter dolere ac flere, Desine, inquit, mi homo me deplorare: nam qui ita iniuste necor, autoribus meæ cædis p̃sto. atque hæc locutus, vltro collum laqueo præbuit. Amphares autem ad fores progressus Agesistratam, quæ ei ad pedes acciderat familiaritate freta, erigens, nihil grauius aut capitale statutum iri de Agide affirmauit, ac si vellet, intro ad filium ire iussit: & cum oraret, vt mater quoque vna admitteretur, nihil se impedire dixit. Ita vtraque recepta, ianuam carceris rursum claudi præcepit, prioremque Archidamiam necandam tradidit, maximo iam natu mulierem, & quæ in summa inter ciues dignitate consenuerat. Hac mortua, intro Agesistratam vocauit. Quæ cum ingressa filium humi ia-

Necatur cũ matre & auia.

ia-

iacere mortuum, matremque exanimatam à fune pendere vidit, in hac quidem deponenda carnifices adiuuit, corpusque eius iuxta Agidem extendit, & texit: in filij vero cadauer incumbens, faciemque deosculata, Nimia, ait, ô fili te accuratio & cautio, tum mansuetudo, & humanitas nobiscum perdiderunt. Amphares cum foribus assistens illa cerneret vocemque exaudiret, ingressus est, Agesistratæq; iratus dixit: Quando ergo idem quod filius sensisti, eodem af- 11
ficieris supplicio. Tum Agesistrata ad laqueum se erigens, Modo, inquit, Spartæ hoc prosit. Re vero per vrbem diuulgata, & tribus his cadaueribus elatis non tantus fuit metus ciuium, vt non palam dolere sibi hoc factum, odio se Leonidæ & Ampharis correptos præ se ferrent: existimabant enim ab eo tempore, quo primũ inhabitare Peloponnesum Dorienses cœperunt, ad eum vsque diem nihil crudelius 12
Spartæ, aut scelestius actum fuisse. Et vero Lacedæmoniorum regi ne hostis quidem in pugna occurrens manus temere attulisse videtur, sed dignitatis verecundia abstinuisse. itaque in tam multis aduersus Græcos certaminibus Spartanorum, vnicus ante Philippi Macedonis ætatem Cleombrotus apud Leuctra in prœlio cæsus est: & quod affirmant Messenij Theopompum ab Aristomene interfectum, id Lacedæmonij negant, ictumque modo fuisse fatentur. Sed ea nonnihil habent ambigui. Lacedæmone quidem primus regum Agis ab ephoris necatus est, cum præclaras Spartaque dignas res conatus esset, idque ea ætate, qua peccantibus hominibus ignosci solet: ab amicis autem quam inimicis reprehendi potuit rectius, quod & Leonidam seruasset, &, homo videlicet mansuetissimus, cæteris credidisset.

Regum Spartanorum dignitas.

INTERPRETIS ANNOTAtiones in Agidem.

Agis vltimus Spartanorum ex familia Eurytionidarum rex fuit, Arati Sicyonii æqualis, & Antigoni regis Macedoniæ. Circa annum V. C. *maxime* DX. *floruit. Ei statim successit in altera familia Cleomenes. Olympiade* CXXXIX. *mortuum Antigonũ Polybius in fine secundi libri osten-*

ostendit: quo tempore Cleomenes paulo ante ab eo victus in Ægyptum profugit, ibiq; sub Ptolemæo Philopatore perijt. que tempore etiam Marcellus Gallos vicit.

1 Notum enim illud est, Quod non honestum.] *Alludit Plut. ad sententiam Græci alicuius poetæ (neq; autor, neque locus nunc succurrit: & tamen memini me legisse alicubi, sed quærendi ocium non suppeditat) qua limites honesti & inhonesti ita distinguuntur, vt vbi honestum desinat, ibi incipiat turpitudo. Itaq; locum, quem ob breuitatem non est assecutus Tudertinus, aliquot verbis additis parenthesiq; illustraui. Est autem in Græco pars Senarij:* ἐπεὶ μὴ καλὸν, αἰσχρὸν ἤδη.

2 Genere Eurytionides.] *Dixi de hoc vocabulo in Lycurgo. Duæ enim fuerunt regiæ familiæ Lacedæmone: Eurytionidarum seu Eurypontidarum vna, Agidarum altera. Quod neq; Tudertinus, neq; Amiotus hoc loco obseruarunt.* εὐρυπωνίδης *in Græco legendum.*

3 Apud Mandonium.] *Non memini legere hoc nomen alibi. Historia est apud Diodorum Siculum libro 16. qui eadem die id factum ait, qua apud Chæroneam Philippus Græcos vicit: meminit etiam Pausanias.*

4 Agidæ.] *In Græco mendum est* ἀπάδης, *pro* ἀγιάδης. *nam* ἀγῆδαι, *&* ἀγιάδαι *etiam apud Pausaniam scribuntur. Interpretes familiæ nomen omiserunt.*

5 Neque tamen regno potitus est.] *Tudertinus contra & Græca verba, & historiæ veritatem scripsit, regnatū à Cleonymo, sed non diu. Nam Areo fuisse regnum mandatum, repudiato Cleonymo, non hic modo, sed & copiosius in Pyrrho Plutarchus. perspicue in Laconicis Pausanias narrat, & alij.*

6 Studium pecuniæ.] *Extat apud multos Græcos scriptores oraculum Apollinis Pythij, in hanc sententiam versu hexametro pronunciatum:*

ἀφιλοχρηματία σπάρταν ὀλεῖ, ἄλλο δ' οὐδέν.
Aeminit Cicero lib.2.Off.

7 Thalamis.] ἐν θαλαμίαις. *Scribendum* ἐν θαλάμαις,
x Pauſaniæ Laconicis & Stephano: tametſi hic aſsignat Meſ-
ěnijs, vt de alia vrbe locutus videatur, Nam hæc quidem La-
onica eſt. θαλάμην *Ptolemæus nominat.*

8 Thaletem.] *Cretenſem intellige, de quo ſupra in Ly-*
urgi vita.

9 Ecprepem.) *In Laconicis Apopht.* ἐμπρεπής, *Emere-*
es legitur: quod & Eraſmus retinuit. Mihi hæc lectio verior
videtur.

10 In Caiadam.) τὴν κεκλυμένην δεκάδα. *Sed* τὸν κεκλυ-
ιενον καιάδαν *legendum minime dubito. quandoquidē* δε-
κάδα hāc à nemine adhuc autore alio nominare inuenerim:
καιάδαν *autem de ſimili re, ſcilicet Pauſaniæ exitu. ſcribens*
nominat Thucydides libro primo, atque ſic legitur etiam a-
pud Suidam. Euſtath. in β. Iliadis, & initio δ' *Vliſſeæ* καιέ-
ταν vel καιάταν *ſcribit, innuitq; ſic dictum à fiſſura terræ.*

11 Modo, inquit, Spartæ proſit.) συνενέγκαι *ego*
pro optatiuo accipiendum duco, cuius eſt tertia perſona Ao-
riſti. Interpres, In hoc duntaxat Spartæ vtilis fui. *Atque*
hoc etiam Eraſmus ſecutus eſt. Sed mihi nimis longe petitum
videtur: & non ταῦτα, *ſed* τοῦτο *erat legendum, ſi intelligi*
debuit hoc eam dicere, Nihil ſe præterea patriæ potuiſſe dare,
quam quod Agidem peperiſſet: euentum enim eius conſilio-
rum præſtari à ſe nequiuiſſe. Noſter ſenſus & verbis congruit,
& ſimplicior, muliereq; dignior eſt.

12 Dorienſes.) *Erant hi Heraclidæ, ex poſteris Hercu-*
lis. de quibus vide quæ paſsim ſunt apud Pauſaniam, præſer-
tim in Argolicis & initio Laconicorum: & Diodorum libro
quarto.

PLVTARCHI CLEOMENES, GVILIELMO Xylandro, Augustano interprete.

1 MORTVI Agidis fratrem Archidamum arripere Leonidas non potuit: fugam enim ex vrbe is occupauerat. Vxorem Agidis Agiatidem, quæ prolem recens natam habebat, domo abductam vi nuptum filio suo Cleomeni dedit, non plane nuptijs maturo: verum eam alij nubere nõ volebat, quod & a Gylippo ea patre amplissimam hæreditatem expectabat, & forma longe omnes Græcas mulieres superabat, & morib. erat admodum cõmodis prædita, itaq; etiam multa fertur vltro fecisse non passa se cogi. Postquam igitur Cleomeni cõiuncta fuit, tametsi Leonidam odisset, adolescentem tamen hunc omni amore & officio coniugali coluit, statim in ipsis nuptijs amore sui correptum, & quodammodo desiderium memoriamque Agidis, qua eum vxor prosequebatur, miserantem, adeo quidem, vt sæpe historiam rerum eius recitari sibi iusserit, narrantique consilia & propositum eius attente animum aduerterit. Erat enim Cleomenes ingenio laudis cupido, excelsoque præditus animo, & ad continentiam simplicitatemque non minus, quam Agis, natura aptus: cautionem autem eius, & mansuetudinem non habebat, sed innatum quendam animi stimulum, vt vehementi impetu ad id quod pulchrum videretur, incitaretur. existimabat vero pulcherrimum esse, volẽtibus imperare: pulchrum autem hoc etiam, non obtemperantes cogere, & ad officium faciendum vi compellere. Proinde statum Reipub. præsentem minime probabat. Etenim ciues otio & voluptatibus deliniri quiescebant, rex omnibus negotijs valere iussis satis sibi beatus videbatur, si luxuriantem, genioque in omnium rerum abundantia indulgentem nemo interturbaret: negligebatur commodum publicum. pro se vnusquisque quantum poterat in rem suam vertebat: mentionem autem exercitationis & temperantiæ adolescentum, tole-
2 rantiæque & æqualitatis facere periculosum erat, Agide, quod conatus ea fuisset in vrbem reducere, interfecto. Fertur Cleomenes adolescentulus adhuc philosophiam attigisse, cum Sphærus Borysthenites Lacedæmonem venisset, adolescentesque & pueros non indiligenter institueret.

Cleomenes Agidis vxorem ducit.

Ingenium & studia.

ret. Is Sphærus inter primos fuit Zenonis Citiæi diſcipulos: videturque ingenium Cleomenis ad fortitudinem accommodatum amplexus, animi eius magnitudinem doctrina ſua excitaſſe. Nam quod Leonidas ille priſcus interrogatus qualem poetam iudicaret Tyrtæum, reſpondit, videri ſibi aptum ad demulcendum blandiendo animos iuuenum: (repleti enim à carminibus eius quaſi furore quo- 3
dam diuino, in prœlijs vitam ſuam honeſtati poſtponebāt) id de Stoica diſciplina ſecus eſt, magna enim & vehementia ingenia ſi ea imbuantur, prompti ad pericula ſubeunda & audaces adeoque temerarij fiunt homines: ſin ea ſedato & placido ingenio committatur, eius temperamento quaſi diluta fructus optimos & conſentaneos profert. Cum mor- *Rex fit.*
te Leonidæ ad Cleomenem rediſſet regnum, videretque ciues plane diſſolutos, quod & diuites ſuis cupiditatibus voluptatibuſque intenti rempublicam negligebant, & vulgus rebus domeſticis laborantibus neque ad bella alacritatem neque laudis ſtudium ad diſciplinam quotidianam afferebat: ſe quoque videbat titulum regis habere, omnem poteſtatem penes ephoros eſſe: ſtatim in animum induxit præſentis rerum ſtatus mutationem. Amicus ei erat Xenares, 4
amator quondam eius: (Lacedæmonij empnoſthæ dicunt, cum de hoc genere amoris loquuntur, quaſi inſpirare Latine diceres) huius primum animum tentauit, percontando qualiſnam ei rex fuiſſe Agis videretur, & quo modo, quibus auxilijs ea quæ egerat confeciſſet. Et primo quidem Xenares haud illibenter hiſtoriam eam commemorabat, ſingula vt acta eſſent narrans. Vt vero non fefellit Cleomenes maiore animi affectu auſcultans, nouiſque Agidis reb. mirifice commotus, eademque ſæpius recitari ſibi poſtulans, iratus eum Xenares obiurgauit, vt nō ſatis ſanum: & ad extremum omnino congreſſu colloquioque eius abſtinuit, cauſam tamen diſſidij non aperuit, Cleomenem eam cognitam habere dicens. Xenare ad hunc modum refragante, alios perinde affectos arbitrans Cleomenes, ipſe conſilia ſecum agitauit, Exiſtimans autē facilius in bello quam pace mutari remp. poſſe, Spartanos cum Achæis cōmiſit occaſiones querelarum vltro offerentes. Aratus enim potētiſſi- 5
mus Achæorū, cum ſtatuiſſet omnes Peleponneſios in vnū corpus redigere, (hic enim finis diuturnis eius actionibus,

Bellum contra Aratum & Achæos.

multiſque expeditionibus erat propoſitus, hoc vno pacto exiſtimantes Græcos ab exteris hoſtibus tutos fore)cęteriſque prope omnibus ciuitatibus ei ſe coniungentibus, ſoli reſtarent Lacedæmonij, Elei, & Arcades quotquot eorum Lacedæmonijs parebant:ſtatim poſt mortem Leonidæ adortus eſt Arcades,eoſq; potiſſimum infeſtauit, qui Achæis erant finitimi,Lacedæmoniorum animos tentans,& Cleomenem vt iuuenem & imperitum contemnens. Itaque ephori Cleomenem primum ad occupandum Mineruæ fanum,quod apud Belbinam erat.mittunt caſtellum eſt in finibus Laconicæ ad fauces poſitũ, ac tum de eo cum Megalopolitanis diſceptabatur. Cum id eſſet à Cleomene occupatum & muro cinctum,Aratus nulla prius expoſtulatione interpoſita noctu exercitum ad Tegeam & Orchomenum opprimendas duxit:proditorib.autem præ metu quod promiſerant non præſtantibus retro abijt, latuiſſe ſe putans. Cleomenes vero iocoſe ad eum ſcripſit, tanquam amicum interrogans,quonam noctu exercitum duxiſſet: & cum reſponderet,audiuiſſe ſe eum Belbinam munire velle,& ad id prohibendum contendiſſe,reſcripſit; Hoc quidem ſe ita eſſe credere,cupere tamen,niſi moleſtum ſit ipſi,ſcire ex eo, q̃ ob rem faces & ſcalas ſecum tuliſſet. Ibi cum Aratus ad facetias hominis ſubriſiſſet, & quæreret, qualiſnam ille eſſet adoleſcens, Damocrates Lacedæmonius exul, Si quid, ait, aduerſus Lacedæmonios moliris Arate, properandum eſt tibi,antequam pullo huic aculei naſcantur. Secundum hæc Cleomenem in Arcadia cum paucis equitibus, & c c c. peditibus caſtrametatum ephori metu belli reuocarunt: ſed poſtquam eo digreſſo Caphyas Aratus cepit,rurſus ab ijs emiſſus,Methydrium occupauit, & Argolicam incurſionib. vexauit. Contra eum viginti peditum millia,mille equites ab Achæis miſſi ſunt duce Ariſtomacho: qui cum apud Palantium Cleomeni occurriſſent,iſque ad pugnandum eſſet paratus,perterritus eius audacia Aratus, committere prœlium ducem non eſt paſſus,ſed diſceſſit,&ob id conuicijs Achæorum exagitatus,deriſus contemptuique habitus eſt à Lacedæmonijs,quorum in exercitu ne quinque quidem integra millia fuerant.His rebus Cleomenes audacia auctus, iactare ſe apud ciues cœpit: admonuitque priſci cuiuſdam regis,qui dixerat,Non debere interrogare Lacedæmonios,

qualeſ

quales,ſed vbi hoſtes eſſent.IndeEleis ab Achæis bello infeſtatis opem ferens, apud Lycæum diſcedentes iam Achæos adortus,vniuerſum eorum exercitum in fugam vertit, permultos occidit & cepit, ita vt Aratum quoque perijſſe rumor apud Græcos vagaretur. Aratus vero occaſione præclare vſus,ſtatim ab ea fuga Mantineam venit nemine id opinante, vrbemque eam cepit atq; obtinuit. Cleomenes cum ob hęcLacedæmonij ſententiam prorſus mutarent,ſibique bellum gerere volenti repugnarent, ſtatuit Archidamum Agidis fratrem, quem ex altera familia regem eſſe leges iubebant,Meſſena Spartam euocare: regno integritati ſuæ reſtituto cenſens ephororum potentiam minorem futuram: At qui Agidem interfecerant, cum hoc ſenſiſſent agi, timerentque ne pœnæ ab ipſis factorum exigerentur, receperunt quidem eum in vrbem clam, reducendique ſocios ſe præbuerunt;ſtatim autem occiderunt, ſiue(vt Phylarchus ait)inuito Cleomene, ſiue ab amicis ad prodendum hominem verbis adducto. nam in eos præcipue culpa collata eſt, quod ad necem Archidami adegiſſe Cleomenem exiſtimabatur. EnimueroCleomenes ſtatim mouere vrbanas res cupiens,ephoros pecunia corrupit, vt expeditionē ſibi decernerent: reliquorum etiam permultos demeritus eſt matre Crateſiclea affatim ſumptus præbente,conatuſque filij adiuuante.hæc quidem, cum ei coniugio nihil eſſet opus, filij cauſa primo gloria & potētia ciuium nupſiſſe traditur.Educens igitur copias Cleomenes, oppidum quoddam Megalopolitarum occupat, Leuctra nomine; cumq; eo celeriter Achæi duce Arato defendendorum ſuorum cauſa accurriſſent. commiſſa ad ipſam vrbem pugna pars quædam exercitus Spartani victa eſt. Cum autem Achæos Aratus apud profundam quandam conuallem a perſecutione inhiberet, indigne id ferens Lyſiades Megalopolita,ſuos equites incitauit, hoſtiq; fugienti inſtans in locum vitibus,foſſis, & ruderibus repletum inuectus eſt: ibiq; diſſipatis ſuis, eximere ſe inde & expedire non valuit. Quod cernens Cleomenes, Tarentinos& Cretenſes milites ei immiſit,ab ijsq; Lyſiades fortiter pugnans cæſus eſt. Lacedæmonij autem animis receptis cum clamore in Achæos irruerunt, totumq; exercitū pulerunt, multis occiſis, Cadauera omnia ex pacto reddidit Cleomenes, præter Lyſiadæ:id enim ad ſe afferri iuſſit, pur-

Archidamus perijt.

puraq; ornatum & ſerto, ad portas Megalopolis miſit. Hic eſt ille Lyſiades, qui tyrannide ſe abdicauit, ciuibusque libertate reddita, eos Achaico fœderi adiunxit: Porro Cleomenes altos iam ſpiritus ducens, certoq; ſibi perſuadens, ſe, ſi ſuo arbitratu bellum gereret aduerſus Achæos, facile victoria potiturum, Megiſtonum vitricũ docuit, debere ſpretis ephoris ciues in commune bona ſua conferre, æqualitateque inſtituta Spartam erigere, & ad imperium in vniuerſam Græciam euehere: & cum hoc ei perſuaſiſſet, duos aut tres alios ex amicis ad eandem cauſam ſibi adiunxit. Accidit ijs diebus, vt quidam ex ephoris in fano Paſiphaæ dormiẽs, per ſomnum ſibi videretur eo in loco, vbi ius dare ephori ſolebant, cernere vnicam tãtum ſellam, reliquis quatuor ſublatis, poſitam: ſibique admirãti vocem ex templo auditam, quæ hoc ita Spartæ expedire diceret. Hoc inſomnium Cleomenes cum narrare ſibi audiret ephorum, initio perturbatus eſt, tentari ſe propter ſuſpicionem aliquam putans: vt vero perſuaſum eſt vera eum dicere, animo confirmatus quos maxime ciuium inſtituto ſuo refragaturos cenſebat, ijs abductis Heræam & Alſæam: vrbes Achæis ſubditas, cepit, Orchomenum frumentum importauit, ad Mantineam caſtra poſuit, omninoque longis hac illac expeditionib. Lacedæmonios ita defatigauit, vt pleroſq; eorum ita flagitantes in Arcadia relinqueret, Ipſe cum mercenarijs militibus Spartam petijt, inque itinere conſilium ſuum ijs, quorum erga ſe beneuolentiæ maxime fidebat, expoſuit: ſenſimque progreſſus eſt, vt ephoros in cœna deprehẽderet. Cum prope vrbem eſſet ventum, Euryclidã in ephororum ſyſſitium præmiſit, veluti per eum aliquid è bello nuncians. Therycion autem & Phœbis, & duo alij qui cum Cleomene educati Samothraces appellabantur, cum paucis militibus eum ſubſequebantur. Euryclida adhuc cum ephoris colloquente, ſtrictis in eos gladijs milites irruerunt. Primus Agylæus cum ictus concidiſſet, videreturque mortuus, ſenſim ſeſe colligens, & ex ædibus iſtis ſubducens, nemine obſeruante in paruam ædem irrepſit. quæ Metui ſacra, cum alias ſemper fuiſſet clauſa, tunc fortuito patebat: in hanc vt ſe contulit, oſtium occluſit. Cæteri quatuor obtruncati ſunt, & plures quam decem qui auxilium tuliſſent, nemini enim quieſcenti manus illatæ ſunt, neque vrbe exeuntem quiſ-

Ephoros Cleomenes trucidat.

quisquam prohibuit: Agylæo etiam postridie ex templo discedenti pepercerunt. Lacedæmone non Metus tantum, sed Mortis etiam, & Risus, aliorumque in generis affectuum fana sunt. Colunt autem Metum, non eo modo, quo noxios quosdam genios abominantur, sed quod eo maxime contineri rempu. arbitrantur. Ideo etiam ephori cum magistratum ineunt, ciuibus edicũt (vt refert Aristoteles) vt superius labrum radant, ac legibus animum aduertant, ne molesti ipsis esse cogantur: de barba (vt opinor) eo pręcipientes, vt in minimis quoque rebus dicto audientes, esse iuuenes adsuefacerent. Et quidem fortitudinem mihi videntur nõ vacuitatem à metu, sed metum reprehensionis & ignominiæ antiqui iudicasse. qui enim maxime leges timent, ij aduersus hostem sunt audacissimi: minimeq; dolorem formidãt, qui male audire maxime timent. Ideo recte dictum est: *Metus cur Spartæ cultus*

Namq; verecundus metus comes est pudor ---

atque Homerus etiam præclare:

Chare socer, reuerende mihi, semperq; timende:

& alio loco,

Ductorumq; metu taciti---

Nam plerique eos maxime reuerentur, quos timent Itaque ergo etiam iuxta ephororum syssitium Metus fanum dedicatum fuit, cum eorum magistratus proxime regiam esset potentiam. Facta die Cleomenes LXXX. ciues proscripsit, quibus solum vertendum esset: sellisque ephororum remotis, vnam modo reliquit, qua sedens ipse ius diceret. Aduocato deinde ad concionem populo, vt factorum suorum rationem redderet, huiusmodi orationem habuit. Lycurgus " regibus, inquit, senatum adiunxit: diuque eo modo respu- " blica Spartana absque vllo alio magistratu administrata " fuit. Postea temporis cum bellum aduersus Messenios tra- " heretur, reges, quod ipsi expeditionibus occuparentur, " quosdam suorum amicorũ delegerunt, qui iudicia obirent, " eosque vt suos vicarios populo reliquerunt ephoros ab in- " spectione dictos. Hi cum primum nihil aliud quã admini- " stri regum essent, paulatim deinde potestatem sibi ipsis arro " garunt, magistratumque proprium animaduertente nemi- " ne constituerunt, Cuius rei signum extat, hodieq; rex ab E- " phoris vocatus, primum atque iterum abnuit: tertio de- " mum vocatus surgit, & ad eos accedit: tũ hoc, quod Astero- "

pus, qui primus eum magistratum auxerit, multis post ætatibus ephorus fuit. Ac poterant quidem vtcunque ferri in repub. ephori, si quidem moderate se gessissent: qui autem potentia adsciticia auitum regnum opprimebant, adeo vt regum alios in exilium agerent, alios indicta causa necarét, periculumque omnibus priscam ac pulcerrimam reipublicæ formam videre desiderantibus denunciarent, tolerari nequaquam debuerunt. Quod si absque cęde excindi pestes Lacedæmoni inuectæ potuissent, luxus, luxuria, debita, fœnerationes, malaque his antiquiora pauperies & diuitiæ: omnium ego me regum beatissimum iudicatem, veluti eum medicum, qui absque vllo dolore patriam sanasset. Nunc necessitati veniam deberi Lycurgus ostendit, qui priuatus, & neque regia, neque alia vlla potestate prȩditus, regnum tamen adiens armatus in forum processit: ita quidem, vt Charilaus rex perteritus ad aram confugeret. Sed is quidem, vir bonus & patriæ amans, statim Lycurgo socium se immutandæ, constituendæque reipublicæ adiunxit: ostendit tamen re ipsa Lycurgus, difficulter extra vim & terrorem mutari rempub. posse. Atque his quidem ego moderatissime vsus sum, sublatis è medio ijs qui saluti Spartæ impedimento erant. Cęteris omnibus agros in commune diuidédos tribuo, debitores alieno ęre libero, peregrinorum delectum propono, vt eorum optimi in ciuitatem nostram assumpti, armis vrbem tutētur: ne, vt hactenus, Laconicā penuria defensorum prędationibus Ætolorum & Illyriorum expositam videre cogamur. His dictis, primus omnibus bona sua in publicum contulit: idemq; & Megistonus vitricus, & amicorum vnusquisque fecerunt ac ciues vniuersi imitati sunt. Agri deinde diuisi sunt: assignauitque Cleomenes ijs quoque suas partes, quos solum vertere iusserat, ac promisit rebus ad tranquillum statum reductis vniuersos se reducturum. Ciuium deinde numerum lecto de finitimis præstantissimo quoque suppleuit, ac quatuor millia arma ferétium

Æqualitas Spartam reducta.

10 instituit: docuitque eos loco hastilium sarissis vti, quas vtraque manu tenerent, & scutum ferre non loro appensum; sed armilla. Ad adolescentum inde conuersus institutioné, adiutorem in plerisque habuit Sphærum: recipiebatur autem ab ijs statim exercitationum & syssitiorum orto atque frugalitas, paucis vi ad ea compulsis, plerisque vltro inge-

nuam

nuam illam & Laconicam viuendi rationem amplectentibus interim ne solus regni potiri videretur, ad auertēdam eius nominis inuidiam fratrem Euclidam regni sociū adsciuit: & tunc primum Spartanis duo ex eadem familia reges fuerunt. Porro sentiens Achæos & Aratum iudicaturos, ipsum rebus ob mutationem fluctuantibus non ausurum exire Sparta, vrbemque tantis motibus agitatam deserere, ostendere hostibus alacritatem sui exercitus iudicauit neque indecorum fore, neque inutile. Itaque in fines Megalopolitanorum ingressus, maximam prædam egit, plurimumque agri vastauit. Ad extremum histriones Messena proficiscentes nactus, erexit in hostico theatrum: vnoque die quadraginta minas præmium certaminis constituens, spectauit ipse assidens: non quod spectacula tanti faceret, sed insultans veluti hostibus, eorumq; contemptu demonstrans, quanto ipsis esset superior. Alioquin omnium regiorum & Græcorum exercituum soli Laconici neque mimos, neque circulatores, neque saltatrices, neque psaltrias secum trahebant: omnique plane scurrilitate, lasciuia, & pompa vacabant: sed plerunque pueri senioribus docentibus discebant exercitabantque aliquid: animique causa, si suppeditaret ocium, iocis consuetis atque facetijs, Laconicisque dicterijs indulgebant, quod genus iocandi quid attulerit vtilitatis, in vita Lycurgi demonstrauimus. Cæterum ipse omnia docebat suos Cleomenes, vitam suam simplicem, frugalem, omnisque fastus expertem, neque præter cæteros quicquam habentem, veluti exemplum temperantiæ proponens: quod quidem ei ad res Græcas momentum videtur aliquod attulisse. Etenim homines cum ad alios accederent reges non tam admiratione splendoris eorum luxusq; percellebantur, quam fastum eorum & superbiam abominabantur, moleste & aspere respondentium. Ad Cleomenem vero venientes, & re scilicet, & nomine regem, cum circa ipsum nullas lænas aut purpuras, nullum lectorum lecticarumq; apparatum, nullā nunciorum ianitorumq; turbam conspicerent, neque is per literas tarde ægreque responsa daret, sed plebeio amiculo indutus conuenientibus occurreret, familiariterque eos exciperet, hilariq; vultu humaniter colloqueretur, demulcebantur, & eum solum ab Hercule natum dicebant. Cœna ipsius quo-

Duo fratres Sparta reges.

Cleomenis laus.

tidiana in triclinio erat frugalis admodum & Laconica: sin legatos aut hospites acciperet, duo alij apponebantur lecti, ac splendidius aliquanto mensam famuli adornabant, non quidem opipare conditis cibis aut placentis, sed vt largius apponerentur fercula, & vinum esset liberalius. Nam quin & obiurgauit quendam suorum, cum audiuisset eum in conuiuio hospitibus ius nigrum & mazam, vt in phiditijs, apposuisse: nam in his dicebat, & apud peregrinos præsertim, non esse nimis accurate Laconicũ morem tenendum. Remota mensa, tripos inferebatur, cum æneo cratere vini pleno, & pateris argenteis duabus, quarum vtraq; duas cotylas caperet, & poculis argenteis perpaucis: inde bibebat qui vellet. nolenti nemo porrigebat. Aurium oblectatio neque adhibebatur vlla, neq; desiderabatur: nam conuiuium ipse suo sermone iucundum reddebat, modo quærens, modo narrans, oratione ita temperata, vt & quę serio dicebantur, non iniucunda, & facetiæ elegantes non inurbanæque essent. Quibus enim rationibus cæteri reges hominum beneuolentiam venantur, pecuniæ scilicet & munerum corruptela, eas & iniustas, & artis vacuas censebat: pulcherrimum autem, & maxime regium iudicabat, eos quibus cum ageret oratione ac consuetudine grata & fide digna sibi deuincire: idq; vnum inter amicum & mercenarium interesse, quod ille moribus & sermone, hic pecunia paratur. Primi eum Mantinenses ad se vocarunt, noctuque in vrbem admissum in eijciendo Achæorum præsidio adiuuerunt, seq; in fidem eius tradiderunt. Quibus ille cum leges ac remp. reddidisset, eadẽ die Tegeam profectus est. Paulo post peragrata Arcadia ad Pheras Achaiæ vrbem accessit, vt vel cum Achæis prœlio decertaret, vel Aratum calumnijs obijceret, qui pugnam subterfugiens Cleomeni regionem proderet. Prætor tum Achæorum erat Hyperbatas: sed omnium rerũ potestas penes Aratum. Achæis cum omni exercitu egressis, & in agro Dymęo apud Hecatombæũ castra metatis, Cleomenes superuenit: cumque videretur male sibi consuluisse, 35 qui intra Dymem vrbem hostilem, & castra Achæorũ consedisset, hostes audacter prouocauit, pugnareque coactos vicit: fusaque eorum phalange multos interfecit, multos cepit. Inde ad Langonem profectus, eiecto Achæorum præsidio, vrbem Eleis reddidit. Ita attritis Achæis Aratus, qui

Res gestæ bello Achaico.

solebat

olebat alternis annis præturam gerere, tum magistratum ecusauit, vocatus quidem, & vt eum susciperet, oratus: non ecte id agens, qui in tam periculosa tempestate clauum dinitteret, alijque traderet. Cleomenes cum hactenus visus sset legatis Achæorum tolerabiles proponere conditiones, tum misit, qui iuberent eos principatum dimittere: de cæteris facile sibi cum ipsis conuenturum, seque statim ipsis captiuos & quæ in bello ademisset oppida redditurum. Cum Achæi his conditionibus pacem componere statuissent, Cleomenemque Lernam vocarent, quo loco conuentum nstituerant: casu euenit, vt Cleomenes continenter profectus, & aquæ potu intempestiue vsus, multum sanguinis eijceret, voxque ei intercluderetur: itaque captiuorum præcipuis ad Achæos remissis, dilato consilio Lacedæmonem redijt. Hic casus res Græciæ perdidit, quæ alioquin videbatur vtcunque se recolligere, Macedonumque superbiam & auaritiam effugere posse. Aratus enim siue quod Cleomeni fidem non haberet, eumque metueret, siue inuidens inspetatis eius successibus indignumqne iudicans sibi, qui per XXXIII. annos primas partes tenuisset. iuuenem subito exortum cum gloria simul potentiam eripere, imperiumque ab eo auctum & tam longo tempore obtentum euertere: primo statuit Achæos ne pacificationem istam probarent, vi prohibere. deinde cum Cleomenis audacia territi dicta eius spernerent, atque etiam istam esse Lacedæmoniorum petitionem dicerent, qui antiquam formam Peloponnesi reducere conarentur, rem aggressus est, nemini Græcorum conuenientem, omnium autem maxime ipsi turpem, & rebus ante actis indignissimam: nimirum vt Antigonum in Græciam vocaret Macedonibusque impleret Peloponnesum. quos ipse adolescens liberato Acrocorintho ex Peloponneso eiecerat. & quidem omnibus regibus suspectus, ac cum omnibus simultates exercens Aratus. Antigono huic mille suorum commẽtariorum locis obtrectat. Iam qui multa se passum, multa conatum propter Athenienses ait, dum vrbem eorum præsidio Macedonico liberaret, is Macedones armatos in patriam penatesque suos vsque ad gynæceum adducit: genus vero ab Hercule trahentem Spartanorum regem, & qui auitam reip. formam veluti concentum obsoletum renouans, cantilenam illam Dorij

Aratus Antigono se adiungit.

Dorij modi de temperanti vitæ ratione, quam olim Licu
gus cecinerat, repetebat, Sicyoniorum ac Triccæorum d
cem scribi indignum putat, mazamq; fugiens, & pallium,
(quod grauissimum Cleomeni impingebat crimen) diuiti-
rum sublationem, paupertatisq; correctionem diadema,
purpuræ Macedonicisq; & satrapicis mandatis seAchaiam
subijcit: ac ne videatur imperata à Cleomene facere, An
gonia sacrificat, coronatusque pæanas canit in honore
Reprehendi modus. hominis pulmonum vitio contabescentis. Neque nos h
Arati accusandi causa scribimus, viri qui in multis reb
Græciæ vtilis præstansque fuit: sed humanæ imbecillita
deplorandæ gratia, quando ne in tam nobilibus & insigi
ter ad virtutem aptis ingenijs bonum absque vllo næuo e
stere potest. Achæis Argos ad conciliumvenientibus, & C
omene Tegea eodem profecto, maxima apud omnes sp
pacis extiterat. Aratus vero, qui iam cum Antigono de m
ximis rebus pactus erat, metuens ne Cleomenes omnia co
sequeretur, populo Achæo persuasit, aut quidem vi eo a
egit, vt iuberent Cleomenem acceptis triginta obsidib
solum ad ipsos venire: aut si cum copijs accederet, extra v
bem apud gymnasium Cyllarabium colloqui. Hæc audie
Cleomenes, iniuriam sibi fieri dixit prædicendum enim
bi hoc fuisse, non iam ad fores accedenti fidem soluendar
seque repellendum. epistolam quoque ea de re ad Achæ
scripsit: cuius maior pars in Arato criminando consum
batur: cumque apud multitudinem vicissim Aratus mu
tis eum verbis traduxisset, celeriter discessit, præconem q
bellum Achæis indiceret non Argos, sed Ægium (vt ait Ar
tus) præueniendi eorum apparatus causa misit: Tumultu
ea res apud Achæos excitauit, & ad defectionem ciuitat
spectare cœperunt. nam & populi agrorum diuisionen
nouasque tabulas sperabant, & principes varias Arat
molestias exhibebant: multisque odio erat, quod Maced
nes in Peloponnesum induceret. Ergo Cleomenes hac o
Achaicum bellum integratur. casione aucta fiducia, in Achaiam irrupit: ac primum Pell
nem cepit, eiectis vna cum præsidio Achæis: deinde Phen
um & Penteleum in potestatem redegit. Cum vero Acha
proditionem quandam, quæ Corinthi & Sicyone confla
batur, metuentes, mercenarios milites & equitatum Ar
gis eò custodiæ causa misissent, ipsique Argos profecti Ne
me

nea ibi celebrarent: sperans Cleomenes (id quod res erat) e si vrbem hominibus festiuitati, & spectaculis deditis re-letam subito adortus esset, magnas turbas daturum, no-tu ad muros exercitum adduxit: locoque circum Aspidem pars vrbis ita appellatur) occupato, qui supra theatrum si-us, aditus difficiles habet, tantum terrorem hominibus ncussit, vt nemo ad defendendam vrbem se conuerteret: erum & præsidium acciperent ciues, & viginti obsides da-ent, & Lacedæmoniorum fœderi, cuius dux erat Cleome-es, se adiungerent. Hæc res magnum ei & ad poten-iam, & ad gloriam momentum attulit. Nam neque prio-es Spartanorũ reges Argos firmiter sibi adiungere, quan-umuis multa eius rei causa machinati, potuerunt: & im-eratorum summus Pyrrhus cum vi intrasset, non obtinuit rbem, sed & ipse, & vna magna exercitus pars perijt. Ita-ue celeritatem & prudentiam Cleomenis admirabãtur omines: & qui prius eum, cum in abrogandis æris alieni ontractibus Solonem se & Lycurgum imitari diceret, de-ferant, tum omnino assensi sunt, cum mutationis in me-us rerum Spartanarum autorem causamq; fuisse. Quip-e ita antehac abiecti vixerant, adeoque se ipsos tueri ne-uiuerant Lacedæmonij, vt Ætoli in regionem eorum im-ressione facta, quinquaginta mancipiorum millia abege-nt. cum quidem ferunt quendam de senioribus Spartanis ixisse, Beneficio Laconicam ab hostibus affectam, qui am ita exonerauerint. Non multo post tempore, cum at-igissent modo priscam disciplinam, eiusque vestigijs in-titissent veluti præsente & gubernante Lycurgo, multa rtitudinis dederunt documenta, atque obedientiæ, prin-ipatum Græciæ Lacedæmoni recuperantes, & Pelopon-esum sibi restituentes. Argis captis, cum statim etiam leonæ & Phlius Cleomeni se adiunxissent, Aratus, qui am Corinthi in quosdam, qui ferebantur Laconum par-bus studere, inquirebat, nuncio rei allata perturbatus, um ciuitatem eam sentiret ad Cleomenem inclinare, ac upere Achæorum principatu liberari, ciuibus in conci-um aduocatis, ipse occulte ad portas elapsus est: ibique quum adductum conscendit, ac Sicyonem confugit. Idem ribit, Corinthiorum certatim Argos ad Cleomenem ontendentium tantam fuisse festinationem, vt equi eo-

rum

rum omnes rupti fuerint: increpatosque eos à Cleomen
quod se non comprehendissent, sed effugere passi fuissen
Venisse etiam ad se Megistonum à Cleomene missum, c
rasseque vt accepta, quam promittebat ingentem pecu
niã Acrocorinthum Achæorum præsipio deducto trade
ret: seque ei respondisse, Non habere se res in sua potest
te, sed ab ijs haberi. Cleomenes Argis profectus, Trœz
nijs, Epidaurijs, Hermoniensibusque sibi adiunctis Cori
thum venit, arcemque munitionibus inclusit, Achæis d
cedere nolentibus. Arati quoque amicos & procurator
ad se vocauit, iussitque facultates eius tenere ac tueri ru
sumque Tritymallum Messenium ad Aratum misit, peten
ab eo, vt Acrocorinthum communi Achæorum Laceda
moniorumque præsidio teneri pateretur: priuatimq; Ar
to duplum eius stipendij, quod à rege is Ptolomæo accipie
bat, daturum se promisit. *Arato* non obtemperante, sed
filium cum reliquis obsidibus ad Antigonum mittente,
Achæos eò adducente, vt tradendum Antigono *Acroc*
Antigoni expeditio. rinthum decernerent, ita demum in Sicyonium agrum im
pressionem facit, eumque populatus est, & decreto Cori
thiorum bona Arati dono sibi data accepit. Cum Antig
nus magno cum exercitu Geraniam trãscenderet, existima
11 uit non Isthmum sibi, sed montes tantum eos, qui Onij d
cuntur (quasi si Asininos Latine appelles) vallo murisqu
intercipiendos custodiendosque Cleomenes, locique opo
tunitate potius aduersus Macedonas, quam cum phalang
probe instructà & exercitata pugnandum. *Atque* his qu
dem vsus consilijs, in maximas Antigonũ difficultates con
iecit, cui neque satis frumenti comparatum, neque obsess
à Cleomene transitu facile erat vi pergere: & cum noctu co
natus esset per Lechæum elabi, spe frustratus nonnullos mi
lites amisit. Ita vt Cleomenes cum suis elati victoria, auda
ciaque repleti ad cœnam se contulerint: *Antigonus* auten
animi anxius, necessitate ad consilia difficilia & impedit
adactus fuerit, cogitabat enim castra ad promontorium,
quod à fano Iunonis Heræum dicitur referre, atque inde
exercitum nauibus Sicyonem traijcere: quæ res & multum
temporis, & apparatum haud mediocrem desiderabat. Iam
sub vesperam Argis ad eum mari aduehuntur quidam Arati
amici, defectionem à Cleomene moliri Argiuos nuncian-

:s,ipſumque eo vocantes. Auctor eius defectionis fuit Ari- *Argos & Corinthum amittit Cleomenes.*
oteles, ac populum haud difficulter in ſuam ſententiam
ertrahebat, indignantẽ, quod ſperatas ab ipſis nouas ta-
ulas non dediſſet Cleomenes. Proinde Aratus M D. militi-
us ab Antigono acceptis, Epidaurum nauigauit. Ariſtote-
:s autem aduentu eius nõ expectato, ipſe cum ciuibus op-
ugnauit præſidium Cleomenis: eique præſto fuit cum A-
hæis Sicyone ad ſubſidium adductis Timoxenus. Hæc
um circa ſecundam noctis cuſtodiam cognouiſſet Cleo-
ienes, Megiſtonum (qui maxime pro Argiuis fidem ſuam
iterpoſuerat, prohibueratque ne ſuſpectos ſibi eijceret vr-
e Cleomenes) iratus ad ſe vocauit, & cum duobus mili-
um millibus ſtatim ad retinendos Argos miſit: Corin-
ios interim verbis confirmans, quod nihil periculi ab
rgis eſſe, verum paucos quoſdam homines tumultum ibi
oncitaſſe diceret. Sed poſtquam Megiſtonus Argos ingreſ-
s in pugna occiſus fuit, præſidiumque Spartanum ægre
m hoſtium ſuſtinens crebros ad ipſum miſit nuntios,
ibuenire ſibi iubentes: metuens ne captis Argis hoſtes
anſitus intercluderent, Laconicamque inde tuto popu-
rentur, & Spartam oppugnarent defenſorum vacuam,
xercitum Corintho abduxit. Hanc vrbem ſtatim ami-
t, Antigono in eam intrante, præſidiumque imponen-
:. Muros autem Argorum aggreſſus, & intro ſe proripere
onatus eſt, ex itinere conuerſis ad oppugnationem co-
ijs, exciſiſque ſub Aſpide repagulis ad ſuos peruenit, A-
hæis etiamnum reſiſtentes, ac partes nonnullas vrbis in-
:riores admotis ſcalis occupauit, vicoſque hoſtibus vacua-
it Cretenſium ſagittariorum opera. Vt vero Antigonum
idit à ſummitatibus in planitiem cum phalange deſcen-
ere, & equites magno impetu ad vrbem contendere, ſpe vi-
toriæ abiecta ſuos ad ſe conduxit, tutoq; p̃ter murum ab-
uxit. cum quidẽ breuiſſimo temporis ſpacio maximas res
onfeciſſet, ac ꝓpemodum totam Peloponneſum vnica ex-
editione in ſuã poteſtatẽ redegiſſet. Quæ quidem omnia
ontinuo rurſum amiſit, cum partim milites ſtatim ab ipſo
iſcederent, partim paulo poſt Antigono vrbes traderent.
Hoc ſucceſſu expeditionis vſum, copiaſq; retro abducẽtem
um iam adueſperaſceret, quidam Lacedæmone profecti
pud Tegeam conueniunt, haud minorem præſenti cala-
mi-

Vxoris mors.

mitatem nuntiantes: mortem nimirum vxoris eius, prò
pter quam ne felicissimis quidem in bellis diutius perma
nebat: sed amore Agiatidis, quam faciebat plurimi, crebr
Spartam recurrebat. Perculsus vero est, & dolore correptu
vt par est iuuenem pulcherrima pudicissimaque orba
tum vxore. nihil tamen de animi magnitudine dimisit, ni
hil se indignum egit: sed voce, habitu, vultuque eodem se
uato, mandata ducibus dedit, ac de incolumitate Tege
tarum rationes inijt. Postridie prima luce Lacedæmone
descendit: luctuque domi cum matre & liberis peracto, sta
tim de summa rerum deliberationem instituit. Cum autem
Ptolomeus Rex Ægypti auxilium ei promittens, obsidum
loco liberos eius matremque sibi dari posceret, diu admo
dum veritus est hoc matri indicare, ac sæpe ad eam ingre
sus, iamque dicturus obmutuit: adeo vt ipsa suspicata ho
sit, & ex amicis eius percontata, ecquid cunctaretur ipsam
aliqua de re compellare. Tandem Cleomene rem aperi
auso, cachinnum sustulit mater, & Hoc ergo, inquit, era
quod sæpe aggressus nobis dicere, formidine detentus in
termisisti? non tu potius statim nos in nauim impones mi
tesque eo, vbi corpus hoc Spartæ quam vtilissimum fore iu
dicas, priusquam hic desidens à senectute conficiatur? Om
nibus rebus apparatis, pedites Tænarum descenderun
armato exercitu eos deducente. Iam vero ingressura in na
uim Cratesiclea, in fanum Neptuni Cleomenem solum ab
duxit: ibi amplexu eius & osculis saturata, grauissime do
lentis, animoque perturbati, Agedum, ait, ô Rex Spartano
rum, operam demus, ne nos hinc egressos quisquam lacry
mantes, aut indignum aliquid Lacedæmone in nos admit
tentes conspiciat. hoc enim præstare vnum possumus; for
tuna ea vtemur, quæ diuinitus obtinget. Hæc locuta com
posito ad serenitatem vultu cum nepote nauim conscendit
celeriterque soluere rectorem nauis iussit. Delata in Ægy-
ptum, cum Ptolomæum audiret legatos Antigoni atq; ora-
tores admittere, Cleomenem vero ab Achæis ad pacifica-
tioné inuitatum, matris causa non audire iniussu Ptolomæi
bellum desinere, per epistolam monuit, vt id, quod Spartæ
dignitas, commodumque iuberent, ageret, neq; semper ve-
tulæ mulieris & puerulí causa Ptolomæum metueret. Hanc
sese Cratesiclea reb⁹ aduersis gessisse fertur. Cæterum Cleo-
me-

Matrem & liberos obsides Ptolemæo mittit.

menes in ipſam Laconicam concluſus, cum Antigonus Tegeam cepiſſet, Orchomenumq; & Mantineam diripuiſſet, helotum quotquot quinque minas Atticas conferrent, libertate donauit: eoque modo D. talentis coactis, duo millia hominum Macedonico more armauit, quos militibus Antigoni opponeret, qui ab albis, quæ geſtant, ſcutis Leucaſpides dicuntur. Magnam inde rem, & præter omniũ expectationẽ aggreſſus eſt. Megalopolis vrbs erat per ſeſe nequaquam Lacedæmone minor, neque imbecilior: tum vero Achæorum etiam, & Antigoni auxilio nitebatur, caſtra in propinquo habentis, vt qui maxime Megalopolitanorum opera videretur ad ferendam Achæis opem adductus. Hanc vrbem diripere intendens Cleomenes, (nullum enim alium finẽ ſubita & inopinata eius hæc actio habuiſſe propoſitum videtur) milites quinq; dierum cibaria ſecum ferre iuſſos ad Sellaſiam duxit, veluti in Argolicam impreſſionem facturus. Inde in agrum Megalopolitanum profectus, cum apud Rhœtium corpora militum cœna refeciſſet, recta per Helicuntem ad ipſam vrbem contendit. Cum haud procul abeſſet, Panteam cum duabus Lacedæmoniorum cohortibus præmiſit, qui turrium quoddam interſtitium, quo loco audierat maxime deſertos eſſe muros, caperet: ipſe cum reliquis copijs paulatim ſubſecutus eſt. Panteas non illum modo locum, ſed magnam præterea illius muri partem cuſtodibus vacuam offendit, ac ſtatim qua deiecit, qua ſubruit, occiſis quotquot occurriſſent cuſtodibus: ac mature ſuperueniens Cleomenes, priuſquam Megalopolitani animaduerterent, cum copijs intra muros conſtitit. Vix tandem calamitate per vrbem innoteſcente, ciues alij arreptis quæ poterant bonis effugerunt, alij arma rapientes facto agmine in hoſtem pugnauerunt: quem cum profligare nequirent, tutum tamen ciuibus vrbe exeuntibus diſceſſum præſtiterunt. Itaque non vltra mille homines in vrbe deprehenſi ſunt, reliqui omnes cum vxoribus & liberis Meſſenam profugerunt: illa quoque multitudo, quæ pugnam cum hoſtibus conſeruerat, euaſit, paucis admodum captis. Ferunt inter captiuos Lyſandridas etiam & Thearidas, viri nobiles, & qui largiter apud Megalopolitanos poterant: itaque eos ſtatim ad Cleomenem adduxerunt milites. Lyſandridas cum eminus Cleomenem con-

Serui ad militiam liberantur.

Megalopolis capitur.

» ſpiceret, alta voce, Nunc, inquit, tibi ô rex Lacedæmonio-
» rum licet præclariori, quã id quod confectum eſt, maxim-
» que regio facinore ſummam conſequi gloriam. Tu-
» Cleomenes ſuſpicatus quid eſſet, quod dicturus erat, Qui-
» ergo, ait, ô Lyſandrida ſentis? non enim, puto, vrbem me n-
» bebis vobis reddere. Hoc ipſum eſt, reſpondit ille, quod ſu-
» deo tibi, ne vrbem tantam peſſundes, ſed patriam Meg-
» lopolitanis reddens, ijs bonis fidelibusq; porro ſocijs ea-
impleas, tantamque conſerues multitudinem. Ad hæc re-
cum paululum tacuiſſet, Credere, inquit, hoc cuiquam di-
ficile eſt: ſed tamen apud nos glorioſa ſemper vtilibus pr-
ferantur. atq; ita fatus, viros iſtos Meſſenam miſit, vna cu-
ſuo præcone, ea conditione Megalopolitanis ſe patria-
reddere promittens, vt ab Achæis deficiant, & ſecum fœd-
ineant. At Philopœmen Megalopolitas datam Achæis -
dem ob tam benignas Cleomenis pollicitationes ſolue-
paſſus non eſt, criminans eum, qui non vrbem reddere, ſ-
ciues porro etiã in ſuam ditionem redigere cuperet: Th-
aridamque & Lyſandridam Meſſena exegit. Hic eſt Phil-
pœmen ille, cuius prima poſt apud Achæos poteſtas, inte-
que Græcos gloria fuit, quemadmodum in vita eius d-
monſtrauimus. Cleomenes autem, qui hactenus vrbe-
intactam illęſamque conſeruârat, ita vt ne leuiſſimum qu-
dem quicquam ab vllo etiam furtim auferretur, accepto -
ius rei nuncio protinus exaſperatus atq; iratus, bona dir-
puit, ſtatuas & tabulas Spartam miſit, vrbiſque maximis -
plurimis partibus dirutis, domum ſe cum ſuis recepit, a-
Antigono ſibi & Achæis metuens. Verum hi tum Ægij cor-
cilium habentes, nihil rei gerebant. Quo in concilio cur-
Aratus conſcenſo ſuggeſtu aliquãdiu chlamyde faciei pra-
tenta fleuiſſet, mirantibuſque cæteris & dicere iubentibus
Megalopolim à Cleomene perditam retuliſſet: ſtatim cor-
cilium dimiſſum eſt, Achæis celeritate & magnitudine ma-
perculſis. Antigonus autem cum opem ſocijs ferre intend-
ret, militibus tarde ex hybernis conuenientibus, rurſus m-
nere ſuo eos loco iuſſit, ipſeque cum militibus haud multi-
12 Argos ſe contulit. Ideo ſecundus etiam Cleomenis cona-
tus, cum ab inſana quadam videretur ſuſceptus temeritate
magnæ prudentiæ debuit imputari: quod & Polybius teſta-
tur. Nam (vt is refert) ſciens Cleomenes Antigoni exerciti-

per

per vrbes in hyberna dispersum, Antigonumque secum non multos Argis (ibi enim cum amicis hyemabat) habere mercenarios milites, in Argolicam irrupit: existimans aut se de Antigono præ pudore ad pugnam excitato victoriam reportaturum, aut pugnare non ausum eum calumnijs Argiuorum obiecturum. atque ita euenit. Cum enim regionem vastaret, & bona Argiuorum ageret ferretque, grauiter ij id ferentes, ad fores Regis frequentes commeabant, magnisq; clamoribus pugnare eum, aut principatum præstantioribus concedere iubebant. Verum Antigonus, quod est prudentis imperatoris officium, non male audire apud alios, sed temere se in discrimẽ mittere, ac quæ tuta essent dimittere turpe existimans, progressus ad prœlium nequaquam est, sed consilijs suis institit. Cleomenes cum vsq; ad muros Argiuos exercitum adduxisset, tutoq; agros populatus hostibus insultasset, domum redijt. Paulo post cum audiuisset Antigonum Tegeam profectum, vt inde in Laconicam inuaderet, celeriter militibus ad se conductis, alia via ingressus, eadem die ad Argos conspectus est, agros vastans, fructusq; non, vt alij, falcibus & cultris demetens, sed magnis lignis in frameæ modum fabricatis decutiens, vt nullo negotio inter ambulandum ioci causa videretur totas segetes perdere. Sed vbi ad Cyllarabin gymnasium peruentum est, ignem inijcere suos volentes inhibuit: quod Megalopolin ira magis quan recta ratione ductus perdidisse sibi videretur. Cum vero Antigonus statim Argos reuersus, mox montes & transitus omnes præsidijs occupasset, simulans se nihil ea re moueri Cleomenes, præcones misit, qui fani Iunonis claues peterent, quod Rex sacrificio Deæ peracto discedere vellet. Hoc modo cum illusisset hostibus, & ad occlusum templũ sacris esset operatus, Phliuntẽ copias abduxit: atq; inde ꝓfectus ad Orchomenum, in itinere Ologunto præsidium expulit: cum quidem non ciuium modo animos confirmasset, audaciaq; impleuisset: sed ab ipsis etiam hostibus egregius dux, dignusque magnis rebus esset iudicatus. Etenim videbatur haud vulgaris esse peritiæ atq; magnanimitatis, vnius vrbis opibus fretum Macedonum viribus regiisque diuitijs cum totius Peloponnesi viribus coniunctis bello posse resistere: & nõ modo intactã seruare Laconicam, sed & hostilem infestare regionem, & tantas capere vrbes.

Antigoni prudentia.

13

14

Pecunia belli neruus. Enimuero qui primus pecuniam esse neruos rerum dixit, is præcipue ad bellum videtur respexisse. Ac Demades Atheniensibus deducere naues, & instruere classem iubentibus, 15 Prius, inquit, panis pinsendus est, quam de prora dicendum. Fertur & Archidamus ille sub initium belli Peloponnesiaci, cum socij iuberent certum eum pensionis modum definire, dixisse, Bellum non pascitur certo & certæ mensuræ adstricto sumptu. Etenim quemadmodum exercitatione robur membrorum adepti athlethæ spacio tempori opprimunt atque superant agiles artificiososque: ita Antigonus magnis opibus instructus, ijsque bellum reficiens defatigauit tandem superauitque Cleomenem, vix habentem, vnde tenuiter militibus mercedem, ciuibus aliment suppeditaret. Alioqui pro Cleomene etiam status rerun eius temporis faciebat: nam barbari absente Antigono in cursionibus Macedoniam vexabant, magnusque tum superne Illyriorum irruperat exercitus, à quo infestati Macedones, Antigonum domum accersebant, ac parum abfuit quin ante pugnam eæ literæ ei redderentur: quibus acceptis, profecto statim valere iussis Achæis domum contendisset. *Fortunæ momentum.* Sed quæ leui momento solet res maximas decernere fortuna, tantum ostendit in opportunitate temporis positum esse, vt cum statim post pugnam ad Sellasiam, qua victus Cleomenes exercitum patriamque amisit, adfuerint qui Antigonum auocarent, tanto miserabilior etiam Cleomenis calamitas videretur. Qui si biduum adhuc se à pugna abstinuisset, nihil opus erat ei futurum pugna: sed discedentibus Macedonibus potuisset quibus ipse voluisset conditionibus pacem cum Achæis componere. Nunc penuria pecuniæ, vt dictum est, omnem in armis spem collocare coactus, eo compulsus est, vt cum viginti millibus hominum (quod ipsum *Polybius* scribit) aduersus triginta millia decertaret. Quo in prœlio cum præclari ducis munus obiuisset, & cum ciuium promptissima, tum mercenariorum non aspernanda opera vsus esset, armaturæ tamen modo, phalangisq; grauitate elisus est. *Phylarchus* etiam proditionem interuenisse tradit, quæ maxime res Cleomenis perdiderit. Cum enim Antigonus Illyrios & Arcananes occulte circumire, & alterum hostium cornu claudere iussisset, cui Euclidas Cleomenis frater præerat, cæteras deinde

co-

copias ad pugnam instrueret: Cleomenes ex specula, id cōtemplans, cum nusquam arma Illyriorum Arcananumque cerneret, veritus ad huiusmodi rem ijs Antigonum vsum, Damotelem, qui insidijs præfectus erat, ad se vocauit, videre iubens & quærere, vt se res à tergo aciei, & circum eam haberent. Damotele autem (erat enim, vt fertur, prius ab Antigono pecunia corruptus) non debere ea de re solicitum esse dicente (omnia enim probe esse curata) idque potius agendum, vt hostes à fronte ingruentes propulsaret, fidem ei habens in Antigonum suos duxit: impetuq; Spartanorum, quos secum agebat, phalangem Macedonicam pulit, cedentemque ad quinque circiter stadia insecutus est, vrgens atque præualens. Vt vero ab altera parte circumuentum cum suis Euclidam vidit, ac quo in discrimine res versaretur, subsistens, Perijsti, inquit, charissime frater, perijsti, cum te præclare gesseris, imitandusque pueris Spartanorum sis, & mulieribus canendus. Euclida cum suis cæso, hostibusque victoribus ad se tendentibus, vt vidit milites animis cecidisse, hostiumque congressum non subsistere, suæ ipsius consuluit saluti. Ferunt & mercenariorū militum multos ea in pugna occubuisse, & de sex Spartanorum millibus ducentos tantum superfuisse. Vt Spartam peruenit Cleomenes, ciuibus obuiam factis iussit Antigonum recipere: seque dixit vtrum ex vsu patriæ sit futurum, aut victurum aut moriturum. Cum videret mulieres ad eos qui vna effugerant accurrere, armisq; ipsos leuare, & potum afferre, ipse in suam quoq; domum intrauit: sed cum puella quam Megalopoli abductam liberam post vxoris mortem secum habebat, more suo accederet, venientemque è bello curare vellet, neque bibere sustinuit, quanquam siti cōfectus, neque defatigata membra sedendo reficere: sed vt erat thorace indutus, manum obliquam columnæ cuidam inijciens, caputq; cubito imponens, paululum quiete corpus recreauit: omniaq; sua consilia animo percurrens, cum amicis ad Gythium contendit. ibi naues ad id paratas conscenderunt, atque auecti sunt. Antigonus vero cum primo aduentu Lacedemone esset potitus, humaniter ciues tractauit, dignitatemque Spartæ nullo modo conculcauit, aut ludibrio habuit: sed leges rempublicamq; Spartanis reddidit, peractisq; sacris discessit tertio quam venerat die: quod Macedoniam

16 *Cleomenes vincitur.*

Patria profugit.

Antigoni bonitas. bello ardere, atque à barbaris vastari inaudiuisset. Iam & morbus ipsum occupauerat, in phthisin vehementem vergens: defluxumque humoris ex capite continentem. Non tamen ei succubuit, sed ita in certamine pro regno suo perdurauit, vt maxima parta victoria, ingentique barbarorum *Mors.* cæde peracta, maiori cum gloria mortem obiret. Phylarchus scribit, eum in ipso prœlio vociferatione corpus perrupisse: quod vero non est dissimile. In confabulationibus hominũ ferebatur eum post prœlium clamantem præ gaudio, O pulchrum diem: multum sanguinis inde expuisse, acutaque febri decessisse. Interim Cleomenes Cytheris auectus Ægialiam appulit. Hinc Cyrenam traiectu amicorum quidam Therycio nomine, vir & in rebus gerendis magni animi, & oratione semper vsus elata atque arroganti, seorsim compellauit, &, Pulcherrimam, ait, ô rex moriendi in ipso prœlio occasionem dimisimus: tametsi audientibus vniuersis dixeramus, nunquam foré vt Antigonus regem Spartanum nisi mortuum superet. Nunc quę virtute & gloria proxima illi est nobis adest. Quo nauigamus? cur quæ in promptu sita fugientes, eadem procul quærimus? Nam si Herculis ortos genere indecorum non est Philippi Alexandrique seruire successoribus, longa nauigatione supersedere possumus, nosque Antigono dedere, quem tantum præstare Ptolemæo, quantum Ægyptijs Macedones cõuenit. Sin eos qui armis nos vicerunt, imperare nobis indignũ putamus: cur eum, qui non superauit nos dominum nobis paramus? scilicet vt non vno, sed duobus deteriores videamur: cum & Antigonum fugimus, & Ptolemæum adulamur. An matris tuę causa venire nos id Ægyptum dicemus? nimirũ præclaro & optabili spectaculo futuri cum ea Ptolemæi mulieribus ostẽdet filium de rege captiuum & exulẽ factum. Non potius dum adhuc nostri in nostra potestate sunt gladij, Laconicamque prospicimus, hic nos fortunæ subducimus, & his qui apud Sellasiam pro Sparta oppetierunt, nos excusamus? quam in Ægypto sedeamus, audientes quem Antigonus Lacedæmone satrapam reliquerit: His Therycionis verbis ita Cleomenes respondit. Tu vero improbe fortis ibi videris, mortem appetẽs, qua nihil omniũ humanarum rerum omnib. magis in prõptu est situm? turpior hęc tua priori est fuga. Hostibus quidem etiã alij nobis præ-

præstãtiores cõcesserunt, aut fortuna aduersante, aut multitudine oppressi. Qui veræ ob labores & miserias, aut opinionem reprehensionesq; hominũ animum despondet, is a sua ipsius vincitur mollitie. Mors enim spontanea, nõ fuga actionum: sed actio esse debet. Turpe vero est nos nobis ipsis tantum viuere ac mori: ad quod nũc tu nos hortaris, properans præsentem rerum statum effugere, nulla alia re confecta. Ego aũt censeo & me & te non decere spes patriæ salutares dimittere: eæ vbi nos deserent, facillimum erit mori volentibus. Ad hæc Therycion nihil respondit: sed vbi primum à Cleomene digrediẽdi occasionem nactus est, ad litus abijt, ac sibi mortem consciuit. Cleomenes aũt auectus inde in *Africam* perlatus est, ac deducentib. regijs Alexandriam venit, Primo cõgressu *Ptolemæus* ei se vulgari modo humanum moderatumq; præbuit: sed postquam animum eius explorauit, deprehenditq; virum esse cordatũ cuius etiam in quotidiana consuetudine Laconica simplicitas non illiberalem habere gratiam, neque in ea quidquam nobilitate ipsius indignum admitteretur, ac nõ fractus à fortuna in colloquio plus fidei quam assentatores mereretur: pudere ipsum ac pœnitere cœpit, qui tantum virum destituisset, Antigonumque passus esset eo victo tantum gloriæ & potentiæ parare. Itaque honoribus & comitate sua recreatum confirmauit, promittens se eum cum nauibus & pecunia in Græciam missurum, inq; regnum restituturum. Viginti etiam ac quatuor talẽta ei in singulos annos stipendij nomine constituit: qua ex pecunia ille se & amicos frugaliter sotieque sustentans, magnam partem largiendo in Græcos, 17
qui in Ægyptum confugerant, insumebat. Verum Ptolemæus senior priusquam promissum repræsentaret, vitã cum morte cõmutauit. Cuius morte cum statim regnum in multam lasciuiam, temulentiam, & mulierum dominationem incidisset, negligi etiam Cleomenes cœpit, Regis enim nomi animus ita fuit vino req; muliebri perditus, vt cum maxime sobrius esse ac seria agere sibi videbatur, tympanũ tenens in regia orgia celebraret: maximas autem regni res administraret amasia regis *Agathoclea*, materque eius, & læna Oenanthe. Initio tamen videbatur aliquis Cleomenis esse vsus. Nam Ptolemæus Magam fratrem timens, vt propter matrem multum apud milites habentem gratiæ, Cleo-

Cleomenis in Ægypto acta.

Ptolemæi Philopatoris scelera.

menem adsciuit, arcanaque sua cum eo communicauit c
silia, fratrem interficere intendens. Id quod Cleomenes
nus omnium (nam cæteri hoc suadebāt) improbauit, dicen
Regi potius securitatis & diuturnitatis regni causa alios m
tos fratres parandos esse, si qua id ratione fieri posset. Cu
vero Sosibius, primus potentia inter amicos regios, diceret
Viuente Maga nunquam mercenarijs militibus tuto fi
posse: Cleomenes eum huius rei causa animo ocioso e
iussit, inquiens, eorum militum plures trib. millibus ex P
loponneso esse, atque ita à se pendere, vt vbi primum ann
erit, ad se transire cum armis sint parati. Id verbum tunc q
dem Cleomeni haud leuem beneuolentiæ potentiæque
pinionem parauit: post vero cum Ptolomæi imbecillitas
miditatem augeret, & is (quod fieri consueuit apud homin
imprudentes) tutissimum putaret omnia metuere, ac nem
ni confidere, terrori esse Cleomenes aulicis cœpit, quod
pud milites largiter posset: ac multi palam dicebant, le
nem hunc inter oues versari. & re vera huiusmodi ingeniu
eius apparebat, sensim in regia quæ agerentur circumspi
entis. Ac naues quidem & exercitum tamdiu frustra peti
vt desperaret ad extremum. Vt vero Antigonum mortuu
Achæos Ætolico bello implicitos esse, rerumq; statum p
turbata & diuulsa Peloponneso præsentiā suam desidera
audiuit, solū se cū amicis dimitti postulauit: sed qui anim
ei aduerteret, fuit nemo. Nam rex mulieribus, thiasis, & v
no continenter deditus, aures non præbebat. Sosibius a
tem, qui summæ rerum consilioq; præerat, existimabat Cl
omenem, si inuitus detineretur intractabilem fore & ter
Magnanimitas Cleomenis. bilem; dimissum vero, pro sua audacia magnas res molit
rum, præsertim qui vitia regni laborantis coram inspexi
set: Non enim mulieribus animus eius demulcebatur, se
quemadmodum Apis in omnium rerum copia degens, cu
maxime luxuriare videtur, vitam tamen naturæ suæ conu
nientem, liberosque cursus saltationesque desiderat, pa
lamque indigne fert se intra manus sacerdotis ali: ita Cle
menem nihil molle aut blandum delectabat, sed quod d
18 Achille Homerus scribit,

Tabescebat ei cor inerti in pace sedenti
Et desiderium belli, armorumq; tenebat.

Interim Nicagoras Messenius Alexandriam venit, inimicu
Cle

Cleomeni, quod ab eo, cum prædium ei pulcrum aliquãdo vẽdidisset, ob penuriam (opinor) & negocia hominis bellis occupati precium non receperat: verum amicitiam tum simulans. Hunc naui oneraria egredientem Cleomenes, vt tũ forte in portus crepidine deambulabat, amice excepit, & cuiusnam rei causa in Ægyptũ appulisset quæsiuit. Nicagora comiter eum vicissim salutante, seque bonos ad bellum equos regi aduehere dicente, ridens, Mallem, ait, mulierculas Musicas & cinædos attulisses: his enim nunc maxime opus habet rex noster. Nicagoras cum tum subrisisset, paucis post diebus Cleomenem de precio prædij admonuit, ac nũc tandem sibi persolui petijt, dicens se ei molestum non fuisse futurum. nisi satis magnam iacturam mercatura sua fecisset: & cum Cleomenes responderet, nihil sibi eorum quæ accepisset superesse, iritatus Sosibio Cleomenis in regem scõmma aperuit. Pergratum id Sosibio fuit: vt tamẽ maiorem regis in Cleomenem exasperandi causam haberet, Nicagoræ persuasit vt discedens epistolam ad se de Cleomene scriptam relinqueret, qua indicaretur eum, si classem & milites à rege accepisset, statuisse Cyrenã occupare. Et Nicagoras quidẽ his ita scriptis, ex Ægypto auectus est. Sosibius post quatriduum literas, quasi recens sibi datas, coram rege recitauit, itaq; adolescentem iritauit, vt decretum faceret, Cleomenem in magnam domum concludendum, eademq; alias qua prius erat vsus vitæ ratione concessa, exitu omnino prohibendum. Graue hoc Cleomeni fuit: sed deteriora etiam porro expectabat; huiusmodi casu motus. Ptolemæus Chrysermi F. amicus regius antehac semper familiariter cum Cleomene collocutus fuerat, quædamque inter eos consuetudo iam libere sermones cedendi intercesserat. Is tum à Cleomene vocatus venit, colloquioq; satis amico habito, cum suspicionem verbis diluisset, regemq; excusasset abijt: cumque non animaduertisset Cleomenem se à tergo vsque ad fores sequi, acerbe obiurgauit custodes, qui ingẽtem feram, venatuq; difficilem tam negligenter seruarent. Id cum Cleomenes ipse suis auribus audiuisset, & priusquam sentiret Ptolemæus, regressus suis amicis indicasset, omnes abiecta quam ante conceperant spe statuerunt irato animo, iniurias Ptolemæi superbiamq; vlscisci, & vt patria dignum erat mori, neq; expectare, dum veluti victimæ altiles macta-

Insidiæ in eum.

Conatus eius & interitus.

rentur indignum enim esse, Cleomenem qui pacē cum Antigono viro strenuo & bellicoso iungere dedignatus fuerit sedere hic expectantem, dum eum rex Magnæ matris sacri deditus ociū nactus, deposito semel tympano, finitisq; choreis iugulet. Hoc vbi decretum fuit, & Ptolemæus forte fortuna Canopum abijt, initio rumorem sparserūt, liberatum custodia iri à rege Cleomenem: deinde cum mos esset regi, vt quos dimittere è carcere statuisset, ijs cœnā & xenia mitteret: amici multa talia apparata foris intro miserunt, decipientes custodes, qui ea abs rege mitti existimabant: sacrificabat enim Cleomenes, & epulas affatim custodibus largiebatur, & coronatus ipse cum amicis conuiuabatur. Fertur celerius quam statuerat rem aggressus fuisse, quod animaduertisset quendā famulorum propositi conscium foris cum amasia quadam rem habuisse, ideoque indicium timeret. Itaq; circa meridiem, cum custodes ebrietas somno obruisset, tunicam indutus: ita vt per suturam à dextro humero apertam brachium manusq; stricto cum gladio exereretur cum amicis numero XIII. eodem habitu præditis domo exilijt: Hippotas autem claudus, cum alacriter vna se proripuissent, videretque suos propter ipsum segnius incedere, v se occiderent iussit, neque expectando hominem inutilem negocio obessent. Forte tum Alexandrinus quidam equum præter fores adducebat: in hunc illi Hippotem imposuerūt cursuque per vicos ruentes, ad libertatem populum vocarunt. Tantummodo animi Alexandrinis fuit, vt laudarent minarenturque Cleomenis audaciam: sequi, & opem ferre ausus est nemo. Chrysermi filium Ptolemæum aula egredientem statim tres facto impetu obtruncarunt. Alteri vero Ptolemæo vrbis præfecto curru aduersum se ferenti occurrentes, ministros eius & stipatores dissiparunt, ipsumque de curru detractum necarunt. Inde ad arcem contenderunt, vt effracto carcere multitudine captiuorum vterentur: sed mature arcem custodes muniuerant atque occluserant. Itaque hac etiam frustratus spe Cleomenes, cum vagaretur per vrbem, nemine se ei adiungente, sed omnibus fugientibus atque timentibus, tandē re desperata dicens, Mirum iam non esse, si hominibus libertatem fugientibus mulieres imperarent: iussit omnes vt rege & rebus gestis, dignum esset mori. Primus omnium Hippotas iuniorum quendam exorauit, vt ab

ıb eo cæderetur: cæteri deinde ſua ſinguli manu intrepi- & facile mortem ſibi conſciuerunt, Panteo excepto. Is eſt i primus Megalopolin cepit: eumq; forma pręſtantem o- ıibus, & ad diſciplinam iuuenum aptiſſimum, rex amaſij :o habuerat. ac tum iuſſit ita demum mori, vbi ſe & reli- os defunctos videret. Ergo iam omnibus iacentibus cir- iens Panteos pugione ſingulos attigit, explorans an quis te lateret viuẽs. Cũ Cleomenes prope talum ab eo ictus ltum obuertiſſet, oſculatus eum iuxta aſſedit: iamq; exa- natum amplexus, ſeipſum iugulauit. Ad hunc modũ pe- : Cleomenes, cũ xvi annos Spartę rex fuiſſet, & quę com- moraui facinora edidiſſet. Fama rei per vniuerſam vrbẽ ulgata, Crateſiclea, quanquam generoſe prædita inge- ı mulier, victa tamẽ magnitudine calamitatis animi ma- itudinem inflexit, liberosq; amplexa filij, lamentata eſt. filiolorũ alter maior natu, cum ſe nemine metuẽte pro- uiſſet, à tecto in caput præcipitauit: neq; tamẽ mortuus ſed male afflictus, ſublatus eſt vociferans indigneq; fe- s ſe prohibitum mori. Ptolemæus re cognita præcepit, Cleomenis corpus pelle nudatum in ſublime ſuſpendere- liberiq; eius & mater necarentur, quæq; ijs aderant mu- es. In his erat etiam Pantei vxor, pulcerrima forma: & re- ti adhuc connubio eorum, amore etiamnũ maxime vi- ıte hæc eos fortuna excepit. Ea, cum vna cum marito na- are volentẽ parentes retinuiſſent, incluſamq; vi aſſeruaſ- t, paulo poſt equum ſibi ipſa, & non multũ auri paraue- , noctuque profugiens Tænarum celeriter contenderat, q; naui in Ægyptum eunte conſcenſa ad virum peruecta rat, abſq; dolore hilarẽ cum eo vitã in exilio egerat. Hæc n Crateſicleam à militib. eductam manu iniecta comita- :ur, peplũ eius attollens, animumq; confirmãs, ne ipſius idem mortem formidantis, ſed id vnũ poſtulãtis, vt ante ʒotes occideretur. Vt ad locũ peruẽtum eſt vbi ſupplicia ni de damnatis ſolent, primum pueros, inſpiciente Cra- iclea, iugularunt carnifices: deinde ipſam, hoc vnum tãtis » :alamitatib. affatam, O liberi, quo abijſtis: Pantei autem or cum ſe veſte ſua præcinxiſſet, robuſta mulier atq; ma- a, ſingula occiſarũ cadauer tacita & abſq; tumultu com- ſuit, & quantum in præſentia poterat texit. Poſt omnes ra ſeipſam compoſuiſſet, veſtemque deduxiſſet nenimem

Ptolemæi in vxorem & liberis Cleomenis crudelitas.

paſſa

passa alium adire aut spectare, nisi eum qui ad inferend
cædem erat constitutus, heroice morten obijt: neq; ei q
quam vsus fuit qui mortuę corpus componeret aut vela
adeo animi modestia etiam exitui eius adfuit: eumq; cor
ris habitum, quo se viuens muniuerat, conseruauit. Ita
cedæmon extremo tempore exempla mulierum cum
incerta victoria de honestate certātium veluti in scena p
Draco Cleomenis. ponens, ostendit virtutem à fortuna violari, turpitudir
affici non posse. Post dies haud multos, ij, qui in crucen
ctum corpus Cleomenis custodiebant, iuste magnitud
draconem viderunt caput eius circumplicasse, faciemq
peruisse, ita vt nulla carniuora auis aduolaret. Id supe
tionem regi iniecit, metusque expiationum nouarum
sam mulieribus præbuit: quod vir dijs charus, & prętan
ris humanę naturæ interfectus videbatur. Alexandrin
iam frequentes ad eum locum commeantes, HeroemC
menem, & Deorum filium appellauerunt tantisper, dun
errorem doctiores minuerunt: docentes putrefacto b
cadauere apes, equi vespas, asini scarabeos generari: in
mano autem corpore, cōfluente sanie quæ est circa me
lam, & in vnum coalescente, angues nasci. id quod int
gentes antiqui, ex omnibus animantibus draconem p
simum heroibus consecrauerunt.

INTERPRETIS ANNOTA-tiones in Cleomenem.

1 Mortui Agidis.

HIc vitam Cleomenis ordior. Etsi enim in Græco di
à priore non sit, tamen id nobis perspicuitatis causa
ciendum videbatur. alioquin animaduerti multa ex C
mene Citari, quæ sunt in Agide: & vicißim.

2 Agide, quod conatus] οὐδὲ ἀσφαλὲς ἦν τούτῳ. Q
postremum vocabulum est mēdosum, ac nisi quid desit, τ
αἰκάλλειν vel αἰκάλλειν. *videtur reponendum. Sensum arbitror me aperuisse.*

3 Demulcendum blandiendo] αἰκάλλειν. *Alij per*
λλ *scribunt: sed tamen* αἰκάλ@ *etiam legitur* ὁ κόλαξ.
derti

rtinus non recte vertit, Incitandum. *Indicabat autem*
onidas, animis puerorum Tyrtæi carmina suauitate sua
abi, eosq; delinire, vt præcepta honestatis seuera vtcunque
asperа accipiãt, atq; amplectantur. Hæc enim vis est poe-
os, atq; inde Orphei & Amphionis fabulæ tractæ: quod &
oratius monuit. Esse autem ἀκάλλειν *blandiri & delinire,*
m Grãmatici Græci docẽt, tum testimonijs ostendi potest,
ud Aristophanẽ in Equitib. ἀλλαντοπώλης *ille oraculo de-*
itus: τὰ μὲν (*inquit,* λόγι᾽ αἰκάλλει με. *Vbi quod addit Scho-*
istes legere quosdam λόγια καλεῖ *lectioni Plutarchianæ vi-*
tur adstipulari, quæ vno tantum λ *vtitur: ita enim affi-*
or lectio alteri est. Et Philostratus in vita Appollonij Tya-
i, lib. 2. ca. 5. elephantum describens, qui magistro suo ab-
andiretur, inter alia, προσιόντα τε, *ait,* τῇ προνομαίᾳ αἰ-
κάλλει, *&c. Tyrtæi autem fragmenta extant quædam, vnde*
alis fuerit poeta hodieq; æstimare homo nõ ineptus possit.

Empneisthæ.] ἐμπνεῖσθαι. *Idem etiam* εἰσπνεῖσθαι *di-* ἐμπνεῖσθαι.
batur. Vnde εἴσπνηλος *amator vocabatur, amasius* ἀΐτης.
metsi hoc vocabulo etiam amator exprimitur aliquando, εἴσπνηλος, ἀΐ-
apud venustissimum poetam Theoc. Idyllio 28. quod in- της.
ibitur Amator. στέργετε δ᾽ ὔμμες ἀΐτας, ὁ γὰρ θεὸς οἶδε δι-
ζειν. *Idem* ἀΐτᾳ, *Idyllio 12.*

δοιὼ δή τινε τώδε μετ᾽ ἀμφοτέροισι γενέσθην
φῶθ᾽. ὁ μὲν εἴσπνηλος, φαίης χ᾽ ὠμυλαίσδων.
τὸν δ᾽ ἕτερον πάλιν, ὥς κεν ὁ Θέσαλος εἴποι ἀΐταν.

ide quæ ibi sunt in Scholiis.

In vnum corpus redigere.] *Id est, in vnam ciuita-*
m atq; fœdus: quomodo Achaicas paulo ante vrbes in vnam
uitatem contraxerat, vt copiose Polybius libro 2. & noster
Arato ostendunt. In Græco est εἰς μίαν σύνταξιν. *Quæ vox*
m aliquando tributum significet (vt in Arato, & alibi
iam apud hunc ipsum auctorem) inepte Tudertinus con-
a loci huius & historiæ naturam id arripuit: quasi ve-

ro non omnis Respublica & ciuitas eleganter σύνταξις d
retur.

6 Apud Beluinam.] *Laconicæ oppidum hic intellige,*
insulā Aegine vicinam. Hoc oppidum Stephanus nouit. Pa
saniæ est (nisi male suspicor) βελεμίνα, Belemina, & Pto
mæo Blemmina, βλέμμινα: *Suidæ* βελυβίνα, Belibina, n
recte ita legi, ordo literarum testatur.

7 Leuctra nomine.] *Apud Polybium, grauem & ac*
ratum scriptorem, & a quo hanc narrationem potuit no
mutuari, locus hic non Leuctra, sed λαοδίκια *iterum no*
natur, Laodicia lib. 2. Idem Megalopolitanorum tyrann
λυσιάδην, *Lysiadem vocat: quam genuinam esse scriptur*
& hic vitio poni λυδιάδαν *puto. Quippe in Arato etiam s*
λυδιάδας, *deinde semper* λυσιάδης *legitur. De cæde et*
Archidami idem Cleomenem, vbi li. 5. mortem huius de
bit, insimulat. Porro quod est hic, Apud ipsam vrbem
Megalopoli videtur intelligendum.

8 Alsæam.) *Hoc vocabulum nunquam alibi reperio*
Arcadica aliqua vrbe dici apparet. Videndum an de Ale
quatur, & ἀλέαν *vel sane* ἀλσέαν *scripserit auctor. Ale*
Arcadia cum alij autores, tum Plinius quoque meminit,
4. cap. 6.

9 Namque verecundus.) *Prouerbialis heroci versi*
pars est, de autore mihi non constat: antiquum esse satis
tet, cum de eo etiam Plato in Eutyphrone disputet. Hon
verba priora sunt Helenæ ad Priamum lib. 3. Iliadis. poste
ra de Græcis cum metu & silentio suis ducibus obtemper
tibus, lib. eiusdem operis quarto.

ὀχάνη πόρπαξ. 10 Et scutum ferre, non loro.) δι' ὀχάνης, οὐδιὰ π
παχ©. Cur ita verterim, dicam. πόρπαξ *hoc loco mihi*
detur dici lorum, quod fibulis scuto annexum ab humero
nistro & collo dependebat, eoque scutum regebatur antiq
tus. ὀχάνην *vero, qua &* ὄχανον *dicitur, intelligo ansam s*

arm

rmillam in tergo scuti, cui brachium sinistrum insereretur, tque ita scutum gestaretur atque regeretur. Omnino au- m quod aliâs τελαμὼν dicitur, id hic appellari πόρπακα xistimo. Neq; piget Herodoti verba adscribere, optime huc cientia: sunt autem ex libro primo, vbi de Caribu, loqui- ur. καὶ ὄχανα ἀσπίσι οὗτοί εἰσι οἱ ποιησάμενοι πρῶτον. τέως ἄνευ ὀχάνων ἐφόρεον τὰς ἀσπίδας πάντες, οἵπερ ἐώθεισαν πίσι χρέεσθαι, τελαμῶσι σκυτίνοισι οἰηκίζοντες περὶ τοῖ- αὐχέσι τε καὶ τοῖσι ἀριστεροῖσι ὤμοισι περικείμενοι. Hinc illud Virgilianum: —— Clypeoq; sinistram Insertabam tans —— & multa similia paßim. Eustathius hæc non ac- rate distinxit: quem in præsentia missum facio.

Qui onii dicuntur.] τὰ ὤνια in Græco est. quod vter- e interpretum secutus, de locis opportunis in genere ver- : quasi hoc sit ὤνιον, ac non potius id quod nos venale dici- us. Ego mendosum locum suspicatus facile fui, neq; difficul- r tamen emendari posse deprehendi. Legendum dico τὰ ὄ- ια: vt montes Onij intelligantur, qui à Scironijs petris, ea rte qua ad Atticam est via, vsq; ad Bœotiam & Cithero- m pertinent. Strabo lib. 8. Cæterum Gerania mons est in- Megaram & Corinthum, cuius & Stephanus de Vrbibus, Pausanias in Atticis, quo loco Megaricam describit, me- inerunt: quorũ hic etiam nominis rationem adfert, quam de petent qui volunt. Meminit & Plinius 4.7.

Militib. haud multis.] εἰς ἄργον, πολλοὺς ἔχων. Le- ndum, οὐ πολλοὺς, quod & Tudertinus vidit. requirit enim c sensus. Quod autem creditum est Cleomenem temera- um fuisse, quod in Argolicam impreßionem faceret, nequa- am potest aut debet ad multitudinem militum Antigo- sed naturam locorum referri: quod disertis verbis Polybi- in huius historiæ expositione testatur, haud procul fine ri 2. quem quidem noster secutus est, quod & ipse præse rt.

ῥομφαῖα.

13 In frameæ modum.] ῥομφαίας. *Rhomphæam in Pau*
Plutarchus vsurpauit pro hasta Thracica, in descriptio
prœlij quo Perseus est victus. Eam ego apud Cornel. Tacitu
frameam arbitror appellari, de moribus Germaniæ prop
initium: aut certe non ita absimilia ea inter se fuisse, vt i
vertere nobis non liceat. Quod si cui non placet, bona me
pace Rhomphæam retinebit: quando Gellius etiam videri p
test eam à framea diuersum quippiam iudicasse lib. 10. c. 1
vsumq; rhomphææ vocabulo Ennium idem asserit. Eustat
quidem in Iliad. υ. scribit, ab antiquis traditum esse, so
barbarorum Thraces magnis vsos gladijs, eosque à nonnu
appellatos rhomphæas.

14 Cyllarabin.] *Supra Cyllarabium dixit: quod voc*
bulum apparet esse denominatiuum. κυλλάραβιν *autem l*
scribendum satis constat, etiam ex Varino ordinem liter
rum secuto. Est autem Cyllaribis gymnasium Argiuoru
minus CCC. *passus ab vrbe. Liuius libro* 34. *Pausanias lib*
2 *à Cylarabo (vnico* λ *scribitur* κυλαράβυ) *Stheneli F. c*
ctum ostendit.

15 Prius, inquit, panis.] *Id est: Oportet priusquam p*
ræ & clauo præficiantur rectores, & classis instruatur,
commeatu & sumptibus constare. Sic ego diuinaui: cum n
hil aliud suppeteret. Tudertinus clausis oculis sententiam
genere extulit, præterito eo quod erat obscurum. Amiotus l
cum corruptum iudicauit. Mihi quidem ænigma est forta
se nauticum, & quod in re nauali vsurparetur cõmuni se
mone dicterium: qualia videmus vulgo singulis prope arti
cibus sua esse, quæ non omnes alij intelligant. Viderint d
ctiores.

16 Insidiis præfectus erat.] *Scilicet vel cauendis, vel e*
iam hosti struendis. Sic enim vocabulũ κρυπτεία *intelligo,*
κρυπτεύομαι *sit* τὸ ἐνεδρεύομαι. *& videtur huic loco quadr*
re. Nã Tudertinus omisit: alter in genere vertit. Sane in v

ta L

ta Lycurgi etiam heilotum illa occidio per insidias facta κρυπτία nominabatur: vt verisimile sit, insidias κρυπτείαν Spartanos dixisse.

17 Verum Ptolemæus senior.] *Nimirum Euergetes. cui successit Philopator. vide Polybium lib. 5. & alios.*

18 De Achille Homerus. *Locus est primo Iliadis. Porro Apin bouem esse, quem religiose Aegyptij sacerdotum opera educant, notum est.*

PLVTARCHI TI. GRACCHVS, GVILIELMO *Xylandro, Augustano, interprete.*

PAR Romanorum explicata iam duorum Græcorum, quib. cum ij conferri debeant, historia ad contéplandum propositури, Ti. videlicet, & C. Gracchos, haud leuiores hactenus explicatis casus deprehendemus. Patre hi eodem nati sunt, Ti. Graccho: cui cum censura, duo consulatus, totidemq; acti triumphi magnã attulerint gloriam, splendidiorẽ tamẽ virtus dignitatem cõciliauit. Itaq; etiam Scipionis eius, qui Annibalem superauit, filiam Corneliam non amicus quidem; sed in Republica aduersatus, post mortẽ eius qui in matrimonio haberet, dignus est iudicatus. Ferunt eum, cum aliquando in lecto par anguium reperisset, & arioli eo prodigio considerato iussissent neque interficere vtrunque, neque dimittere; sed alterum modo: dixissentq; marem cæsum Tiberio: fœminam necatã Corneliæ mortem afferre: amore vxoris adductum, & quod se oppetere exacta iam ætate æquius esse putaret, quam Corneliam adhuc iuuenem, marem dimissa fœmina necasse: neq; diu post vita abijsse, Cornelia cum duodecim ex eo susceptis liberis relicta. Cornelia domo & liberis receptis, tantum pudicitiæ, amoris in liberos, magnanimitatisque adhibuit, vt non male statuisse maritus eius iudicaretur, qui pro tali vxore mori voluerit. Quippe & Ptolemæi nuptias, ambientis eam & ad regni societatem vocantis, repudiauit: & cum vidua cæteros liberos amisisset, vnam filiam, quæ deinde Scipionis Africani posterioris vxor fuit, ac Ti. & C. filios, de quibus hæc scribimus, tanto studio educauit, vt, cum in confesso sit neminem Romanorum ijs bonitate in-

[Margin notes: 1; *Genus.*; 2; *Cornelia laus.*]

Gracchorũ ingenia.

genij præſtitiſſe,melius tamen inſtituti quam nati ad virtu-
tem exiſtimentur. Sed quoniam veluti Caſtorum qui pin-
guntur aut finguntur ſimilitudo quãdam in ſe habet diffe-
rentiam formæ, vt alter ad pugillationem, ad curſum alter
magis videatur aptus:ita illi adoleſcentes cum fortitudinis,
temperantiæ,liberalitatis, prudentiæ, magnanimitatiſque
ſtudio admodum eſſent ſimiles, maxime tamen in actioni-
bus eorum & Reip. adminiſtratione veluti eruperunt appa-
rueruntq; diſſimilitudines, quas initio ſtatim exponere o-
peræ precium videtur.Primum vultus Tiberij,aſpectus,ge-
ſtuſq; placida erant ac ſedata omnia:eademq; in Caio vehe-
mentia.& ille quidem ad populum orationẽ habens eodem
ſe in loco modeſte cõtinebat: hic primus Romanorum in
ſuggeſto obambulauit, interq; dicendum veſtem ab hume-
ro deduxit.quemadmodum Cleonem traditum eſt primum
Athenienſium oratorum veſte corpus nudaſſe, femurq; per-
cuſſiſſe:Deinde oratio Caij terribilis erat, & ad indignatio-
nem concitandam efficax: Tiberij ſuauior, magiſq; ad mi-
ſerationem mouendam apta.idemq; verbis puris exquiſitiſ-
que vtebatur, alter perſuadendi cauſa ſplendorem & quaſi
luxuriem adhibebat in dicendo. inuictus porro ratione, vi-
tæque frugalis erat & ſimplex Tiberius: Caium cum alijs
collatum, temperantem & auſterum, cum fratre autem de-
licatum atq; nimium diceres. quod etiã Druſus ei obiecit,
emiſſe eum Delphinas argenteos quinis in ſingulas libras
nũmorum millibus.Proinde mores itidem,vt oratio, Tibe-
rio manſueti compoſitiq; erant:Caio aſperi & ad iram pro-
penſi. Itaque hic, cum in dicendo ſæpenumero ira efferre-
tur, ita vt & vocem intenderet, & ad maledicendum prola-
5 beretur,itaq; orationem cõturbaret, Licinium ſeruum, ho-
minem minime ſtupidum vt ei malo mederetur adhibuit:
qui cum fiſtula à tergo adſtans concionanti, cum exaſpera-
re vocem, & intendere ob iram ſentiret, mollem ſonitum
intonaret,quo ille monitus ſimul & animi & vocis conten-
tionem remittebat, ſeque facile reuocari patiebatur. Hæc
ijs erant diſſimilia:alioquin eadem in bello fortitudine,ad-
uerſus ſubditos iuſtitia, in magiſtratu obeundo diligentia,
& à voluptatibus abſtinẽntia vſus eſt vterque. Nouem an-
nis maior natu Tiberius fuit:quod & conatus fratrum tem-
poribus diuiſit, & actionibus eorum non leue damnum de-
dit,

dit, cum non eodem tempore florerent, neque in vnum ſuam conferrent potentiam, quæ coniuncta erat maxima & inſuperabilis futura. Dicendum ergo de vtroque eſt, & prius quidem de maiore. Is vt primum ex ephebis exceſſit, ita laudatus clarusque fuit, vt ob virtutem magis quam generis nobilitatem in collegium augurum cooptaretur. Oſtendit etiam hoc Appius Claudius vir conſularis & cenſorius, princepsque ſenatus ob dignitatem lectus, animique altitudine longe æqualibus præſtans. Cum enim vna cœnarent ſacerdotes, amice Tiberium compellauit, & nuptias ei filiæ ſuæ obtulit, Quas cum ille animo lubenti accepiſſet, facta ſponſione domum reuertens Appius, ab ipſa ianua vxorem vocauit, magnaque voce, O Antiſtia, ait, Claudiam noſtram viro deſpondi, & illa mirata, Quæ, inquit, huius tantæ feſtinationis cauſa eſt? niſi ſi eam Ti. Graccho tradidiſti: Neque me fugit, quoſdam hoc ad Gracchorum patrem, & Scipionem Africanum referre, ſed & plerique ita narrant, vt nos ſcripſimus: & Polybius autor eſt, poſt mortem demum Scipionis neceſſarios eius Ti. Sempronio, ex omnibus delecto, Corneliam à patre innuptam relictam nuptũ dediſſe. Porro is, de quo agimus, Ti. Gracchus cum Scipione poſteriore, qui ſororem eius in matrimonio habebat, in Africa militans, in eodemque degens tabernaculo, ſtatim naturam eius perſpexit, multa & magna ad æmulationem virtutis, imitationemq; in actionibus efferentem: ſtatim etiam inter iuuenes primam modeſtiæ & fortitudinis laudem meruit. Fannius eum primum in muros hoſtiũ euaſiſſe ſcribit, ſeque ei eo in facinore ſocium affuiſſe. Magnam & præſens in caſtris beneuolentiam, & diſcedens deſiderium ſui excitauit. Secundum eam militiam queſtor ſorte C. Mancino aduerſus Numantinos obtigit, viro non malo, ſed omnium Romanorum ducum infortunatiſſimo, quo magis in aduerſis rebus caſibusq; inſperatis Tiberij eluxit non prudentia modo & fortitudo, ſed quod mirum erat, multa erga ducem verecundia atque obſeruantia, qui in tot malis verſans ne ducem quidem ſe eſſe cognoſcebat: Etenim victus magnis pugnis Mancinus, noctu relictis caſtris diſcedere conatus fuerat. Quod cum ſenſiſſent Numantini, & caſtra ſtatim ceperunt, & fugientes adorti, poſtremos trucidarũt, totumque agmen circumuenerunt, inque loca difficilia

Ti. Gracchi auguratus.

Vxor.

Militia.

Quaſtura.

& fugæ interclusa compulerunt. Vnde cum vi se euadere posse Mancinus desperasset, missoque præcone hostem pacem, ac fœdus poposcisset, nemini se quam Tiberio fidem habituros Numantini responderunt, eumq; ad se mitti iusserunt: quod non desiderio modo eius adolescentis faciebant, cuius nobilis erat etiam apud ipsos fama: sed patris quoq; eius memoriam recolentes, qui bellum aduersus Hispanos gerens, multis deuictis cum Numantinis fœdus icerat, vtque id populus inuiolatum seruaret, semper effecerat. Ita missus Tiberius, partim persuadendo ijs, partim oblatas conditiones accipiendo fœdus inijt, ac xx. ciuium millia haud dubie seruauit, absque calonibus & ijs qui extra militiæ ordinem sequebantur. Quidquid in castris fuit, id omne Numantini prædæ habuerunt. Erant inter ea etiam tabulæ, quibus quæsturæ suæ rationes Gracchus inscripserat: is itaq;, cum nihil sibi ijs recuperãdis antiquius putaret, exercitu iam progresso ad vrbem Numantiam redijt, tribus aut quatuor socijs comitatus: proceribusque eorum euocatis, petijt vt tabulę sibi redderentur, ne inimicis calumniandi occasionem prębéret. cum administrationis suę rationem edere nequiret. Numantini vero gauisi opportunitatem operæ suæ implorandę accidisse, hortati sunt, vt in vrbem intraret: dubitantique propius accedentes manus iniecerunt orantes vt iret, neque se iam hostium loco haberet, sed vt amicis vteretur atque crederet. Statuit hoc facere Tiberius, tabularum cupidus, metuensq; ne fidem non habendo eos irritaret. Ingresso in vrbem statim est appositum prandium, maioremq; in modum oratus, vt assideret, publiceq; comederet: tabulæ deinde redditæ, & si quid præterea vellet accipere permissum. Gracchus nulla re, nisi tabulis, & thure, quo ad publica sacrificia vteretur, accepto, amice salutatis Numantinis discessit. Vt Romam recursus est, tota quidem illa pacificatio vt indigna, & Romæ dedecus afferens, culpata est: amici vero & necessarij militum, magna nimirum populi pars, ad ipsum concurrebant, turpitudinem facti omnem Mancino imputantes, à Graccho autem seruatos tot ciues dicentes. Sed qui factum illud iniquius ferebant, ij maiorum exemplo vtendum dicebant: nam ab ijs quoque duces, qui cum Samnitibus turpe fœdus vt dimitterentur pepigerant, vna cum ijs, qui in eo feriendo adfuerant, vt

Pacificatio Numantina

quæsto-

quæſtoribus & tribunis militum, nudi hoſtibus dediti, periuriumque in eos & conuentorum violatio deriuata fue-rat. Hic vero maxime beneuolentia & ſtudium populi erga Tiberium effulſit: decreuit enim vt conſul nudus vinctuſque Numantinis dederetur: reliquis autem omnibus Gracchi cauſa ignouit. Ac videtur quidem etiam Scipio ipſum adiuuiſſe, cuius tum ſumma apud ciues erat potentia: nihilominus tamen is culpabatur, quod Mancinum non ſeruaſſet, neque effeciſſet, vt fœdus opera amici neceſſarijque ſui Gracchi cum Numantinis factum ratum haberetur. Interceſſerunt quidem Scipioni & Graccho ſimultates: quibus maxime ambitio, & attollentes prædicanteſque Gracchum amici ac ſophiſtæ cauſam videntur præbuiſſe. Neque tamen eas quicquam grauius ſecutum eſt: quinimo nunquam mihi in eas, in quas incidit, deuenturus fuiſſe calamitates videtur, ſi in republica verſanti Scipio Africanus adfuiſſet. nunc eo iam ad Numantiam profecto, ibiq; bellum gerente, legum latione aggreſſus eſt. eius rei quam habuerit, cauſam, explicabo. Romani agrum, quem finitimis bello eripuerāt, partim vendebant, partim publicū faciebant, colendumq; egenis ac pauperib. ciuibus haud magna mercede locabant. Cum vero diuites inciperent plus pendere, atque ita agris pauperes detruderentur, lata eſt lex, ne quis plus D. iugeribus agri poſſideret. ea aliquandiu auariciam compeſcuit, opemque pauperibus tulit, dicto precio agros ſuos colentibus, fructumque eorum percipientibus. Mox diuites vicini ſubmiſſis certis hominibus locationes agrorum ad ſe transferre cœperunt, & ad extremum palam ipſi pleroſque conduxerunt: quo factum eſt, vt cum agris exclusi pauperes, iam neque ad militiam ſe alacres præberent, & liberos educare negligerent, ſtatim per totam Italiam paucitas liberorum hominum exiſteret, barbariciſq; ea ergaſtulis repleretur, mancipiorum opera agros colentibus diuitibus, quibus ciues ſuos depulerant. Aggreſſus eſt huius mali correctionem C. Lælius Scipionis ſocius: ſed reluctantibus potentibus, cum metu tumultus ab incepto deſtitiſſet, Sapientis cognomentum reperit. Ti. autem Gracchus, vt primum eſt tribunus plebis creatus, ad eandem rem ſe contulit, incitatus (vt maxima ſcriptorū pars aſſerit) a Diophane rhetore, & Bloſſio philoſopho: quorum ille exul erat

Cauſa Ti. Graccho legum ferendarum.

Ti. Gracchus tribunus plebis.

Mitylenæus, hic Cumis Italiæ oriundus, Antipatrum Tarſenſem Romæ audiuerat, ab eoque inſcriptione librorum philoſophicorum honoratus fuerat. Quidam matrem quoque Corneliam in cauſa fuiſſe tradunt, quæ filijs ſæpe numero exprobrauerit, ſe à Romanis adhuc ſocrum Scipionis, nondum matrem Gracchorum appellari. Alij Sp. quendam Poſtumium æqualem Tiberij, inque defendendis reis æmulum: quem is è bello reuertens cum gloria magnopere auctum videret in oculis hominum eſſe, viſus eſt voluiſſe audaci & magnam hominibus expectationem adferente actione ſuperare. C. Gracchus, huius frater, quodam in libro ſcripſit, Ti. fratrem per Etruriam ad Numantiam proficiſcentem, cum videret in agris ſolitudinem, cultoreſque & paſtores peregrinos omnes & barbaros, tum primum ad funeſtam ipſis actionem & mille malorum cauſam animum appuliſſe. Præcipue autem ſtudium eius cupiditatemque gloriæ ipſe populus accendit, prouocans eum per literas in porticibus, & parietibus, & monumentis ſcriptas, vt agrum publicum populo recuperaret. Neque vero ſolus legem eam compoſuit: verum vſus eſt conſilio præſtantiſſimorum virtute autoritateque ciuium, inq; his Craſſo pontifice maximo; Mucio Scæuola iuriſconſulto, qui tum conſulatum gerebat, & Claudio ſocero ſuo.

Æquitas legis.

Videtur quidem nulla vnquam lex aduerſus tãtam iniuſtitiam & auaritiam manſuetior molliorque lata fuiſſe. Qui enim debebant legum violatarum pœnas dare, & agris contra eas vſurpatis mulctati detrudi, hos iuſſit accepto precio cedere bonis iniuſte poſſeſſis, & admittere egenos ciues. Sed quanquam ita lenis eſſet ea correctio, tamen populus ſatis habuit condonatis prioribus iniurijs in poſterum ab ijs tutus eſſe: diuites vero & opulẽti homines, ob auariciam legi, ob iram & contentionis ſtudium autori eius infenſi, conati ſunt ab ea perferenda deterrere populum diuiſionem agrorum confundendæ reipublicæ omniumque rerum mutandarum cauſa inferri à Graccho ferentes.

Oratio.

Verum hoc abs re fuit. Gracchus enim honeſtã iuſtamq; rem ea defendens oratione, qua etiã mala cauſa exornari potuiſſet, inexpugnabilis erat, quoties plebe ſuggeſto circumfuſa de pauperibus verba faciens Feræ quidem, inquiebat, per Italiam degentes, foueas habent ſuas, & cubilia in quæ ſe conferant. Ijs vero qui pro

Italia

Italia propugnant, vitamque deponunt, hominibus nullius rei nisi aeris & lucis est communitas, domibusque & mansionibus priuati cum vxoribus & liberis vagantur. Mẽtiuntur vero imperatores in prœlijs milites adhortantes, vt pro fanis ac sepulcris aduersus hostes pugnent: cum in tanta multitudine plebis Romanæ nulli neque ara sit paterna, neque monumentum maiorum. pro luxu ij alieno, & diuitijs pugnant atque moriuntur, & cum orbis terrarum domini dicantur, ne vnam quidem glebam terræ possident. Hæc illo magno animo, serioque ad populum dictitante, ipsum quoque veluti afflatu quodam numinis excitatum, nemo aduersariorum ausus est subsistere certamen. Itaque omisso contradicendi studio, ad M. Octauium se conferunt, collegam Tiberij, amicumque eius & familiarem, iuuenem grauibus & modestis præditum moribus. Is cum initio verecundia collegæ ductus tergiuersaretur, precibus tandem & hortationibus potentium compulsus, Graccho se opposuit, legemque impedijt. Nam tribunorum plebis vis maxime in prohibendo est: frustraque cæteri aliquid iubent, vno repugnante. Iritatus eo facto Gracchus, legem suam mansuetiorem antiquauit, aliamque vehementiorem & populo gratiorem promulgauit, diserte iam agris contra leges occupatis iniustos possessores cedere iubentem. Erant ergo quotidiana prope certamina eius cum Octauio in suggesto: quæ etsi summo studio animiq; contentione essent suscepta, neutri tamẽ vllum improbum dictum indecorumve aduersus alterum per iram excidisse fertur, Non enim tantum in bacchanalibus, verum etiam in contentionibus & ira bonum, honesteque institutum ingenium sibi constat, decorumque tuetur. Videns autem Gracchus Octauium quoque ea lege teneri, quod multum agri publici possidebat, orauit eũ vt à certamine desisteret, promittens se ei agrorum precium de suo persolutorum, quanquam non admodũ amplo patrimonio præditus. Octauio autem auersante conditionem, edicto iusticium imperauit, dum lex perferetur: priuatimque suo sigillo Saturni ædem clausam munijt, ne quid inferre aut efferre quæstores possent: ac reliquis etiam magistratibus, qui contra edictum ius reddidissent, mulctã dixit. quo factum, vt omnes sui muneris administrationẽ intermitterent. Proinde opulẽti mu-

M. Octauius Tiberio restitit.

tatis vestib. miserabili habitu in foro obambularunt, Gracchoque occulte insidiati sunt, submissis etiam percussoribus. itaque ipse etiam palam sicam gestauit, quem dolonem Latini vocant. Cum dies venisset legi perferendæ dictus, populusque ad suffragia ferenda vocaretur, sitellæ a diuitibus raptæ sunt, magnaque extitit confusio. Gracch[o] autem multitudine hominum suæ factionis volente iamq; agmen cogente, Manlius & Fuluius consulares viri eum accesserunt, manibusque apprehensis lacrymantes orauerũt vt proposito desisteret. quos ille, iam & præuidés animo imminentem sibi calamitatem, & verecundia eorum motus interrogauit, Quidnam se facere iuberent: & respondentibus, sed ad consilium de tanta re dandum non sufficere, hortantibus & orantibus vt rem senatui permitteret, concessit. Verum vbi in senatu ob potentiam diuitum in eo dominãtium nihil peractum est, nullã Octauio tribunatum plebi obtinente legis suæ perferendæ viam inueniens, rem nequ[e] legibus neq; æquitati consentaneam aggressus est, vt ei tribuniciam potestatem abrogaret. Ac primum quidem aperte orauit, amice eum compellans, manusq; eius (qui mos e[rat] supplicum) attingens, vti concederet, populoque gratificaretur iusta postulanti, ac pro magnis laboribus atque periculis exiguam mercedem recepturo. Deinde Octauio deprecationem hanc aspernanti dicens, intelligere se, vtroq; tribuno plebis manente ipsisque magnis de rebus inter se decertantibus, fretis pari potestate, annum citra bellum non exiturum: ei vero malo se vnum hoc inuenire remedium, vt alter magistratu eo abeat: mittendi in suffragia populi potestatem Octauio prior obtulit, velletne Gracchum tribunatu plebis deponi: promittens, se si ita ciuibus placuisset, statim magistratu se abdicaturum. priuatumq; futurũ. Cum id quoque Octauius negaret, relaturum se de eo, nisi consilium mutasset, affirmauit. atq; ita tum concionem dimisit. Postridie cum rursus conuenisset populus, conscensis rostris iterum Octauij animum solicitauit: cumque eum ab instituto dimouere nequiret, legem tulit. qua ei tribunatus abrogabatur, populumq; confestim ad ferẽda suffragia vocauit. Cum de trigintaquinque tribubus septendecim iam suffragium tulissent, & futurum esset, vt si decimaoctaua accederet, abdicare se magistratu Octauius cogeretur, ea inhi-

Tribunatu deijcitur.

bitã

ita Gracchus rursus hominem deprecatus est, amplexus um in conspectu totius populi, blandissimisq; verbis orait, ne sese vltro ignominiæ obijceret, ac tam grauis & auteri facti culpam collegæ impingeret. Ferunt non plane mmoto animo Octauium eas preces audiuisse, sed & ocuos ei lachrymis repletos fuisse, & aliquandiu eum tacuisse: vero ad opulentorum agmen respexit, videtur pudore meuq; infamiæ, quã sibi erat apud eos excitaturus, &quę imninere videbat mala, generose quidem Gracchum iussisse eragere quod vellet. Lege ergo perlata, Gracchus liberto uidam suo (nam libertis suis pro lictoribus vtebatur) manlauit, vt Octauium de rostris detraheret. Fuit eo miserabiius id spectaculum, quod contumeliose is, qui modo triunus plebis fuisset, traheretur: & cum populus impetum n eum faceret, diuites concurrerunt, manibusq; suis texeunt, dum solus vi populi euitata aufugeret: seruum autem ius fidelem domino, ac pro eo stantem inuito Graccho, & eleriter vbi hoc agi sensit ad tumultum accurrentem multudo excæcauit. Legem deinde agrariam populus iussit: & d discernendos diuidendosq; agros triumuiri delecti sunt Ti. ipse Gracchus, Ap. Claudius socer eius, & frater Caius, *Lex agraria* qui tum sub Scipione ad Numantiam militabat. Hæc cum *perlata.* Gracchus nullo negocio confecisset, repugnante nemine, 5 ribunumq; pleb. in Octauij locum nullum ex illustrib. viis, sed Mucium quẽdam clientem suum suffecisset, omnia sta indigne ferentes optimates, incrementaq; eius timenes, in senatu contumeliose ipsum tractarunt. Nam & taernaculum ex publico pro more poscenti, quo in diuisioe agrorum vteretur, abnegarunt, cum quidem sæpe ad leiora ministeria id concessissent: & in singulos dies nouenos tantum obolos sumptuum nomine ei decreuerunt. Autor huiusmodi decretorum fuit P. Scipio Nasica, qui nimicum se Graccho accerrimum palam gerebat, iratus missionem agri publici, quo plurimo hactenus à se posesso tum exturbabatur. Eo magis animi multitudinis accendebantur. Et cum quidam Tiberij amicus subito esset mortuus, signaque in eius cadauere mala apparerent, vulgus eum veneno necatum clamantes ad funus efferendum, humandumque corpus concurrerunt. Videbantur autem haud abs re suspicati veneficio eum extinctũ fuisse.

Cadauer enim rogo impositum dissiluit, tantaque mul
tudo corrupti humoris erupit, vt flammam extingueret:
liaque allata, non prius tamen cremari quiuit, quam in
lium locum deferretur, magnoque labore vix tandem ign
accendi potuit. Gracchus autem vt concitatos animos pl
bis magis adhuc irritaret, lugubrem vestem sumpsit, lib
rosque in publicum produxit, ac quasi ipse de suis rebus d
sperasset, eorum matrisque salutem populo commend
uit. Postquam Attalo Philopatore defuncto Eudemus Pe
gamenus testamentum eius Romam attulit, in quo, P.R.
hæres regis scriptus erat: statim legem tulit Gracchus,
pecuniæ regiæ allatæ inter ciues agros sortitos diuideren
tur, quibus, ij ad paranda ea quæ ad agriculturam pert
nent vterentur: de vrbibus quoque ijs quæ Attali fuissen
nihil esse cur senatus decerneret dixit, se de ijs ad populu
relaturum. Hoc maxime offendit senatum. Et Pompei
surgens sibi propter vicinitatem Gracchi notum esse dixi
diadema ei regium & purpuram ab Eudemo datam, vt p
te Romæ regnaturo. Q. autem Metellus exprobrauit
quod cum patre eius quo tempore censuram gerebat, à cœ
na domum redeunte ciues lucernas extinguere consueu
sent, ne ab eo diuitius quam conueniret conuiuari aut po
tare viderentur: nunc huic noctu ferocissimi & pauperrim
ciuium prælucerent. T. vero Annius homo neque probu
neque temperans, sed qui interrogando respondendoqu
in disputatione inuictus videretur, Gracchum ad disc
ptationem prouocauit, ostensurum se promittens, eu
sacrosancto legibus collegæ contumeliam intulisse. Tu
multuante multitudine prosiliens Gracchus populum a
concionem vocauit, Anniumque adduci iussit, & accusa
re instituit. Ibi Annius multû & facundia & autoritate in
ferior, ad suas artes confugit, petijtque à Graccho, vt ant
quam causæ dicerentur, de paucis quibusdam sibi respon
deret. cum annuisset essetque factum silentium, Si tu, in
quit, Annius, me infamem reddere, & ignominia afficer
volueris, & ego vnum de collegis tuis appellauero, is ve
ro opitulatum mihi veniat, ac tu irascaris, numnam eun
magistratu deijcies? Gracchum perhibent hac interro
gatione ita perculsum fuisse, vt quanquam & lingua prom-
ptissimus esset, & in dicendo à verecundia alienissimus at-
qui

Lex de pecunia Attalica.

tque audacissimus , tamen tum nesciens quid responde-
et,obmutuerit. Itaque tum concionem soluit. Sentiens
utem omnium suarum actionum eam maxime , qua O-
ctauium tribunatu amouerat , non potentium modo , sed
& vulgi animis altius insedisse , (videbatur enim eo facto
nagna illa & pulchra tribunorum potestas , eo vsque con-
eruata , tum primum contumeliose circumscripta atque
ublata) orationem ad populum habuit : de qua haud ab-
urdum videtur quædam argumenta proponere , vt inde
ominis ad persuadendum facultas & copia æstimari pos-
it. Tribunum plebis dicebat eò sacrosanctum esse & in-
iolabilem, quia consecratus sit populo, eique præsit. Ergo
um , si immutatus populum iniuria afficiat , vim eius im-
ninuat, suffragij ferendi ius adimat, seipsum suo se hono-
e priuare, ea non præstantem , ob quæ ei honor ille tribu-
us est. Nisi forte permittendum sit , vt aliquis Capitolium
bruens, aut nauale incendens, tribunus pleb. habeatur. &
uidem hunc malum tribunum posse dici: eum qui populi
otestatem dissoluat , tribunum omnino non esse. Indi-
num porro fore , cum abducere in carcerem possit con-
ulem tribunus plebis , populum non posse eripere tribu-
iciam potestatem ei , qui ea contra hunc vtatur, à quo
cceperit: cum & tribunos plebis, & cōsules populus creet.
am regnum non modo omne imperium in se cōtinere, sed
tiam maximis Deorum cultibus ac sacrificijs esse cōsecra-
um : & tamen Tarquinium ob iniustitiam vrbe eiectum
sse , atque ob vnius libidinem patrium magistratum vrbis
utorem fuisse abrogatum. Quid vero ita sanctum Romæ
ut venerandum sit, atque Vestales virgines ? & nihilomi-
us si qua delinquat , viuam eam defodi : nam immunita-
em suam istas nō seruare, quam à dijs habent, cum aduer-
us eos peccent. Ergo ne id quidem æquum esse, vt tribunus
leb. populo iniuriam inferens, porro sacrosanctus, id quod
populo acceperat iuris, habeatur: ipsum enim eam poten-
iam, ob quam inuiolabilis erat, dissoluisse. Tum qui recte
ribunatum adeptus dicatur , plerisque tribubus eum ipsi
decernentibus, hunc haud dubie rectius iam amittere eun-
dem, omnibus tribubus abrogantibus. Nihil ita esse sacro-
anctum, vt Deorū donaria : neminē tamen prohibere, quo
minus populus ijs vtatur, ea moueat, atq; pro suo arbitratu
trans-

transferat. Ergo licere eidem tribunatum quoque, vt re
Deo consecratam, transferre. Atque eum magistratum no
talem esse, vt adimi omnino non possit, vel hinc pater
quod eum multi vltro eiurauerint. Hæc erant capita excu
sationis, qua Ti. Gracchus vsus est. Porro cum amici adue
sæ factionis minas sentientes, existimarent opus ei fore
lio in proximum annum plebis tribunatu, rursus alijs leg
bus animos sibi multitudinis deuinxit, tempus militiæ r
mittens, & prouocationem à iudicibus ad populum co

Alia Gracchi leges.

cedens, & iudicibus ipsis, qui erant de senatorio ordine, p
rem numerum equitum admiscens, omninoque modis c
mnibus potentiam senatus imminuens: idq; adeo magis i
& contentionis studio, quam iustitiæ aut vtilitatis alicuit
rationibus adductus. Cum iam suffragia ferrentur, sentier
aduersam partem præualere, quod nō vniuersus aderat p
pulus, primum ipse & socij tempus calumniandis colleg
traxerunt: deinde reiecta in crastinum re, concionem d
miserunt. ac primum in forum degressus Gracchus, demi
sus ploransque homines precabatur: deinde metuere se d
cens, ne noctu sibi inimici fores effringerent, seque neca
rent, ita animos eorum commouit, vt ingens multitudo a

Ostenta.

pud ædes eius custodiæ causa pernoctauerit. Prima luce ad
fuit pullarius, & augurii captandi causa auibus escam pro
iecit: sed vna tantum exijt, prope admodum concusso vas
neque ea cibum attigit, sed læuam attollens alam, & pe
dem extendens, rursum in vas confugit. Id prius oblati si
gni Tiberium admonuit. In galeam enim ipsius, qua in be
lo vtebatur insigni, pulchreque ornata, angues irrepserant
ouaq; intus pepererant, & iam excluserant. quo magis eun
aues tum terrebant. Processit tamē, audito populum apu
Capitolium cōuenisse. Antequam exiret domo, ita peden
ad limen offendit, vt maximi digiti vnguis rumperetur, &
sanguis infra per calceum efflueret. Paululum progresso eo
ad læuam supra tectum pugnantes corui conspecti sunt: &
cum multi homines (quod facile intelligi potest) præter i-
psum Gracchum ambularent, lapis ab altero coruorum de-
iectus ad pedem eius accidit. Id etiam audacissimos eorum
6 quos secum habebat, repressit ostentum. Sed Blossius Cu-
manus præsens, magnum esse dedecus, grauiterque dolen-
dum aiebat, si Ti. Gracchi filius, filiaq; natus Africani Sci-

pionis

pionis, ac populi Romani princeps à coruo territus ciuibus vocantibus non obtemperaret. atque eam quidem, turpitudinem inimicos non risui habituros, sed eum iam nunc apud populum magnis clamoribus criminaturos, vt tyrannum, & ciues ludibrio ducentem; Simul & accurrebant multi amicorum, qui apud Capitolium conuenerant, properare eum iubentes, & res ibi bono esse loco narrantes. Ac primum quidem præclarè succedere visa res est, cum & veniens amica exciperetur acclamatione, & alacriter se ei homines circumfunderent, operamque darent, ne quis ignotus accederet. Cum rursus tribus citare Mucius inciperet, nihil eorum quæ hactenus fieri consueuerant efficere potuit propter tumultum, qui ab extremis ortus erat, aduersarios vi se intrudentes expellentibus. Interim Fuluius 7
Flaccus senator in loco conspicuo consistens, cum exaudiri se non posse sentiret, manu innuit velle se priuatim quiddam Graccho dicere: cumque is iussisset turbam ei locum ad se veniendi dare, vix per eam ad Gracchum aggressus, renunciauit diuites, cum in senatu consuli non persuasissent, ipsos statuisse eum interficere, & ad hæc multos habere seruos, amicosque armatos. Hæc cum Gracchus suis retulisset, qui propius adstabant illico togis succinctis hastilia lictorum, quibus turbam arcere solebant, confregerunt. frustaq; arripuerunt: vt ijs vim propulsarent. Ijs vero qui longius aberant, mirantibus & quidnam rei ageretur quærentibus, Gracchus, quia vox exaudiri non poterat gestu periculum in quo versaretur, indicaturus, manu caput suum tetigit. Hoc videntes aduersarij, ad senatum accurrerunt, poscere diadema Gracchum; idque eum manu capiti admota significasse nunciantes. Omnibus tumultuantibus, Nasica consulem rogauit, vti reipublicæ succurreret, ac tyrannum tolleret: ac cum is placide respondisset, Se vi agendi autorem non fore, neque vllum ciuem indicta causa necaturum: si tamen populus iniustum aliquid Graccho vel persuadente vel cogente sciuerit, se id ratum non habiturum prosiliens Nasica: Quando, inquit, rempublicam prodit consul, qui leges saluas volunt, me sequantur. Hæc fatus fimbria togæ capiti imposita ad Capitolium contendit: sequebantur reliqui, circumuolutis brachio togis, & per obuios ruebant. Dignitas autem virorum efficiebat, vt ne-

Insidiæ contra Tib.

Nasica senatum cõtra eum concitat.

mo

mo ijs resisteret, sed fugerent omnes, seque mutuo calc rent. Comites senatorum, clauas secum & scuticas dom attulerant: ipsi senatores fragmenta & pedes subselliorum à fugiente turba fractorum arripientes in Gracchum iban, obuios & stantes ab eo ferientes. Qui cum fuga saluti co sulerent, ipsius quoque Gracchi fugientis togam quida apprehendit: qua ille dimissa cum tunicatus fugeret, int cadauera eorum qui ante ipsum cēciderant corruit. Q hand dubie primus subsellij pede caput assurgentis fe it, is P. fuit Satureius, vnus collegarum: alterum ictum ei ingessisse L. Rufus affirmauit, tanquam præclaro fac nore se iactans. Reliquorum vltra trecentos lignis & lap dibus, nullus ferro, cæsi sunt. Hæc primum post eiectos r ges seditio sanguine & cæde ciuium finita est: reliquæ n que paruæ eæ, neque de rebus leuibus ortæ, senatu ple ob metum vicissimque reuerentia dignitatis populo sen tui concedente, pacatæ sunt. Videbatur autem tum qu que Gracchus oratus vti à proposito discederet, haud di cilem se fuisse præbiturum: idq; multo magis si non vi & c de petitus fuisset. nam haud plures tribus millibus homin à sua parte stantes habebat. Sed (vt apparet) ira magis di tum, odiumque, quam quas prætexebant causæ, hanc a uersus Gracchum coitionem effecerunt. cui rei validissim argumento est crudelitas iniuriarum cadaueri eius illat rum. Fratri enim oranti non concesserunt, vt id sublatu noctu sepeliret: sed cum reliquis in Tiberim proiecerun Neque hic finis fuit. verum etiam amicos eius partim i demnatos solum vertere iusserunt, partim deprehensos o ciderunt: inter quos etiam Diophanes rhetor perijt. C. v ro Villium quendam in vas quoddam cum anguibus & v peris inclusum necauerunt. At Blossius Cumanus ad co sules adductus, ab ijsque examinatus, confessus est se om nia quæ iussisset Gracchus fecisse, ac quærente Nasica, qui facturus fuisset, si ab eo mandatum ipsi fuisset. vt Capito lium incenderet, initio Gracchum id iussurum fuisse per negauit: à multis autem & sæpius de eodem rogatus, Ni mirum, inquit, eo iubente, paruissem. non enim erat man daturus, nisi ita è re populi foret. Atque is quidem Blossiu tunc euasit, ac post ad Aristonicum in Asiam abijt, rebusq eius perditis seipsum interfecit. Senatus autem vt animo popu

Ti. Gracchi interitus.

In mortuum crudelitas.

opuli placaret, cum alijs vſus eſt rationibus, tum ne agro-
um quidem diuiſionem porro negauit: conceſſitque, vt in 8
Ti. Gracchi locum alius, qui præeſſet ei negotio, deligere-
ur. Populi ſuffragijs P. Craſſus eſt conſtitutus, cuius filiam
icinniam C Gracchus in matrimonio habebat. Cornelius
uidem Nepos non Craſſi, ſed Bruti, eius qui de Luſitanis
riumphauit, filiam C. Gracchi vxorem fuiſſe ſcribit: verum
os plures noſtræ ſententiæ autores habemus. Cum autem *Naſicæ exitus.*
opulus Ti. Gracchi mortem inique ferret, neque diſſimu-
aret ſe eius vlciſcendæ occaſionem præſtolari, cumq; iam
ccuſationes Naſicæ pararentur: Senatus ei viro metuens
ulla requirente neceſſitate legationem ei in Aſiam decer-
it. Odium enim eius ciues haud occultum gerebant, ſed
bicunque occurriſſet, pollutum tyrannum, & qui ſanctiſſi-
ium, cuiuſque Religio maxime terrori eſſe deberet, tem-
lum cæde hominis ſacroſancti contaminaſſet, vocabat.
aque Naſica tametſi maximis obſtrictus ſacrificijs (erat
nim pontifex maximus) ex Italia abijt, foriſque vagans, &
nimo ægro nullius certi propoſiti cauſa oberrans, haud
ulto poſt apud Pergamum naturæ debitum perſoluit. Ne- *Scipionis de Graccho ſententia.*
ue mirari quiſquam odia hominum in Naſicam debet:
uando Scipio etiam Africanus, quo neminem neque iu-
iore, neque maiore amore proſecutus eſt populus, parum
bfuit, quin gratia eius excideret. cauſa fuit cum quod apud
umantiam audito Ti. Gracchi interitu verſum Homeri-
um pronuntiauit.

Exitus iſte alium quoq; idem perdat facientem: 9
m quod in concione à C. Graccho & Fuluio interroga- 10
us, quid de morte Tiberij ſentiret, ita reſpondit, vt impro-
are ſe eius actiones oſtenderet: Itaque populus (quod nun-
uam ante fecerat) dicenti obſtrepuit, & ipſe vt conuicium
opulo faceret, commotus fuit. qua de re eſt à nobis in vita
cipionis ſingulatim ſcriptum.

ANNOTATIONES INTERPRETIS IN TI. GRACCHUM.

Ti. notam eſſe prænominis Tiberius, notum iam eſt. Diuiſi autem has quoque horum fratrum vitas, vt eo, magis omnia perſpicua, & ſuis diſtincta locis haberentur. nihil

nihil enim hæc diuisio parallelorum comparationi detrah[...] *Hic Ti. Gracchus, de quo agimus, ita scribi potest. Ti. Gra[c]chus, Ti. F. P. N. nam Gracchorum auum patrem eius T[i.] Gracchi, qui vxorem habuit Corneliam Africani superior[is] filiam, Publium prænomen habuisse, Cice.* 1. *de Diuinatio[ne] ostendit. Nomen gentis fuit Sempronius, Gracchus cogn[o]mentum. De ætate Gracchorum non est obscurum: prima [e]nim ciuilis sanguinis effusio morte Ti. Gracchi facta est. [A] qua & sua ἐμφύλια Appianus orditur, & L. Florus. Cæs[us] est anno* V. C. DCXXI. *L. Calpurnio, P. Mucio Coss.*

2 Ferunt eum.] *Hæc historia apud Cic. lib. de Diuina[tione] vtroque ex C. Gracchi Ti. F. P. N. ad M. Pomponium scrip[to] recensetur.*

3 Licinnium seruum] λικίννιον. *Vide Ciceronem l[i]bro tertio de Oratore extremo: vbi quidem Licinius vni[co] N. scriptum reperies. Nam & hoc animaduerti, modo ea[m] literam geminari, modo non geminari. Atque ipsam syll[a]bam pro communi videtur Horatius habuisse. Nam in [illo] carmine.*

Rectius viues Licini neque, altum,

Licini anapœstus est. in hoc,

Me dulcis domine Musa Liciniæ,

*Liciniæ dijambus est. atque haud scio an Licinniæ scripser[it] Horatius, vt esset ἀναδίπλωσις: sicut C. Gracchi vxor in[*]*fra* λικιννία *dicitur. Verum id genus permulta possunt a[n]notari*

4 Non enim tantum in bacchanalibus.] *Peruenus[te] alludit ad illud Tiresiæ apud Euripidem in Bacchis:*

ἀλλ᾽ ἐν τῇ φύσει
τὸ σωφρονεῖν ἔνεστιν εἰς τὰ πάντ᾽ ἀεί.
τοῦτο σκοπεῖν χρή· καὶ γὰρ ἐν βακχεύμασιν
οὖσ᾽ ἥγε σώφρων οὐ διαφθαρήσεται. *Quod leuiter immuta[*]*tum, Aristippus apud Dionysium tyrannum fertur vsurpasse*

5 Mu-

5 Mucium quendam.] *Appianus lib.1. ἐμφυλ. Q. Mummium appellat. Sed & infra in postrema Ti. Gracchi actione Mucius nominatur.*

6 Sed Blossius.] *In Græco est βλᾶσος. sed epitheton κυμαῖος, & quæ antecesserunt ac sequuntur, satis ostendunt scribendum esse βλόσσιος.*

7 Interim Fuluius Flaccus.] *In Græco est φλάβιος, Flauius: idq; interpretes retinuerunt. Ego Flaccum Flauiorum cognomen esse nondum comperi: Fuluiorum esse, nemo fere nescit. Non hoc modo me mouit, sed & id, quod hunc puto esse M. Fuluium Flaccum, qui octauo post anno consul cum Plautio fuit, ac quadriennio post vna cum C. Graccho, qui se in perniciosis legibus ferendis socium addiderat, occisus est. cuius etiam Cicero pro domo sua meminit.*

Alius, qui præesset.] *καὶ πῖτον ἀντὶ τοῦ πιβεείου. Quis ille Pitus? Viderunt interpretes mendum esse, id quod ipse locus prodit. Scribatur ergo, καὶ τινα ἀντὶ τοῦ, &c.*

Versum Homericum.] *Verba Mineruæ sunt, de Aegisthi ab Oresta ob adulterium & cædem Agamemnonis necati interitu, lib. 1. Vlyss.*

10 A C. Graccho.] *A Carbone tribuno pleb. hoc factum, & similiter fremitum plebis aduersus Scipionem, & eius asperum in eam dictum, quod hic innuiter modo, non explicatur, scribit Velleius Paterculus, & Valerius Maximus lib. 6. cap. 2.*

PLVTARCHI C. GRACCHVS,
Guilielmo Xylandro Augustano, Interprete.

CAIVS VERO Gracchus post mortem fratris seu inimicorum metu, seu inuidiæ illis conflandæ gratia, à foro se abstinens in ocio vixit, ita vt in præsentia abiectæ conditionis homo, & in posterum negocijs omissis victurus videretur: itaque & sermonibus materiam

præbuit, improbare eum , & proiecisse fratris instituta di.
centium. Erat autem adhuc iuuenis admodum, fratre an
nis nouem minor, qui nondum triginta natus annos perij
Facundia. Vt vero progressu temporis & vitam suam ostendit ab o
cio, mollicie, vinolentia, atque pecuniæ studio alienam
& eloquentiam sibi veluti alas quibus in repub. niteretu
parans, visus est nequaquam in ocio victurus: & rei cuiu
dam amici Vectij causam agens, populo præ incredibili la
ticia gestiente, ac veluti bacchante, pueris nihil præstare
lios oratores demonstrauit. rursum potentioribus metu
incidit, multisque inter se agebant, quomodo impedirer
hominem, ne tribunus plebis crearetur. Forte fortuna eu
1 nit, vt quæstor Orestæ consuli in Sardiniam forte mittere
Quæstura. tur C. Gracchus: quod & inimicis eius gratissimum, n
que ipsi molestum fuit. Bellicosus enim natura, & non d
terius ad militiam, quam ad agendas causas eruditus, ren
publicamque & rostra formidans, populo tamen & am
cis vocantibus eo resistere non valens, lubentissime ea
peregrinationem amplectebatur. Fama tenet, magna qu
dem, sed falsa, hunc & maximo studio ad populi fauore
in repub. captandum incubuisse, & belli gloria longe T
fratre fuisse clariorem. Atqui apparet necessitate mag
compulsum, quam sua voluntate ad rempub. se contulis
2 Narrat Cicero, fugienti omnem magistratum, vitamq
ociosam degere expetenti, Ti. fratrem in somnis visu
itaque compellasse: Quid cunctaris Cai? effugere n
datur, eadem nobis vita, eadem mors populi partes in r
publica tuentibus fato destinata est. In Sardinia porro
mnis virtutis documenta edens, cum strenuitatis, in ce
taminibus aduersus hostes, tum iusticiæ erga subditos e
gaque ducem studij atque obseruantiæ laude longo p
se omnes iuuenes reliquit interuallo: temperantia auten
frugalitate, laborumque tollerantia etiam maiores n
tu superauit. Cum vehemens & pestifera hyems in Sar
nia esset, consulque vestimenta militibus ab ciuitatib
postularet, eæ vero Romam missis legatis id deprecatæ
sent, ac senatus precibus earum probatis consuli manda
set vt aliunde vestes militibus procuraret: consule vt ea
rem explicaret non inueniente, militibus autem graui i
commodo laborantibus, profectus ad ciuitates Gracch
effe

effecit, vt vltro mitterent vestimenta, Romanorumque ne-
cessitati subuenirent. Hæc Romam renuntiata cum exor-
dium captandæ popularis gratiæ viderentur, senatorum a-
nimos perturbarunt. Itaque primum legatos à Micipsa Re-
ge Romam venientes, & referentes, Regem in C. Gracchi
gratiam frumentum consuli in Sardiniam misisse, indi-
gnati eiecerunt. Deinde S. C. fecerunt, vt militibus in Sar-
diniam successores mitterentur, Orestes autem ibi mane-
ret, Gracchum quoque ibi ratione officij mansurum pu-
tantes. Verum hic cognitis istis statim iratus ex insula na-
uigauit, Romamque præter opinionem omnium reuersus,
non inimicorum modo criminationes est expertus, sed vul-
go quoque nouo exemplo fecisse iudicatus, qui quæstor
ante suum proconsulem ex prouincia decessisset. Accu-
satus ideo apud censores, impetrata dicendi potestate ita
animos auditorum circumegit, vt maximis affectus iniu-
rijs creditus discesserit. Militasse annos se duodecim osten-
dit, cum necessitate postulante alij decem modo milita-
rent. quæstorem se Orestæ per triennium adfuisse, cum an- 3
no exacto redire legibus sit permissum. solum se eorum qui
in militiam profecti essent crumenam pecuniæ plenam
domo extulisse, vacuam retulisse: cum reliqui epoto quod
aduexissent vino, argento & auro repletas domum repor-
tent amphoras. Alia deinde crimina ei obiecta, in iudi-
ciumque vocatus est, quasi ad defectionem socios pertra-
xisset, & Fregellanæ coniurationis particeps fuisset. Qua 4
ille suspicione penitus diluta cum se innocentem demon-
strasset, statim tribunatum plebis petijt. Omnes nobiles
atque illustres viri petitioni eius repugnarunt: sed multi-
tudo hominum comitia eius obeuntium tanta conflu-
xit Romam ex Italia, vt multis domus non suppeditarent,
Campoque tantam multitudinem non capiente, à tectis
voces resonarēt suffragantium. Id modo obtinuerunt con-
tra populum optimates, & spem Gracchi, vt is non primus,
quod fore putarat, sed quartus designaretur. Vt primum
inijt magistratum, statim principem locum obtinuit, cum
& eloquentiam parem haberet neminem, & calamitas li-
bertatem ei dicendi pararet, fratremq; deplorandi. Hac e-
nim quacunq; arrepta occasione populum deducebat, me-
moriam eius facti renouans, & exempla superiorum tem-

Tribunatus plebis C. Gracchi.

» porum cum eo comparans. Maiores, aiebat, nostri Faliscis
» bellum intulerunt, ob factum ab ijs Genucio cuidam tri-
» buno plebis conuicium: & Caium Butturium morte da-
» mnauerunt, quod solus tribuno plebis per forum ambu-
» lanti nō assurrexisset. Vobis inspectantibus Tiberius frater
» meus baculis occisus est, cadauerque eius à Capitolio per
» mediam vrbem tractum, & in Tiberim coniectum: amici
» quoque eius qui capi potuerunt, indicta causa necati. At-
» qui hunc à maioribus morem accepimus, vt qui capitalis
» rei postulatus in iudicio non compareret, de eo non ante
» sententiam iudices ferrent, quam mane ad fores eius tu-
» bicen acccessisset, eumque tuba euocasset. adeo cauti isti in
» iudicando, accuratique erant. His ille sermonibus (maxi-
ma autem voce, optimisque lateribus in dicendo vtebatur)
Leges: concitato populo, duas Leges tulit: vnam, vt cuicunque
magistratum populus abrogasset, ei nullus alius in poste-
rum concederetur, alteram, vt qui magistratum gerens ci-
uem indemnatum solum vertere iussisset, de eo iudiciun
populus facere posset. Harum legum prior haud dubie ig
nominia afficiebat M. Octauium, quem Ti. Gracchus tri
bunatu deiecerat: posterior Popillium reum faciebat, qu
prætor amicos eius in exilium egerat. Et hic quidem metu
iudicij ex Italia profugit: alteram legem ipse Gracchus su
stulit, in matris gratiam, deprecantis (vt aiebat) pro Octa
uio. Pergratum hoc fuit populo, & annuit, Corneliam ho
norans non minus propter liberos, quam parentis causa
statuam quoque postea temporis ei posuit, cum inscriptio-
Cornelia honor. ne hac, CORNELIA MATER GRACCHORVM. Memo-
rantur etiam quædam oratorie & forensi modo ab eo pro
matre in quendam inimicum dicta. Tu vero, inquit, Cor-
neliæ obloqueris, quæ Ti. Gracchum peperit? qua re fre-
tus? numnam etiam peperisti? (molliciei autem notaba-
tur aduersarius) certe omnibus Romanis constat, eam mu-
lierem diutius à viris abstinuisse, quam te virum. Huiusmo-
di inerat dictis eius acrimonia, quæ multa colligi ex Scri-
ptis possunt. Legum autem quas in gratiam populi, & ad-
uersus Senatum tulit, vna fuit de Colonijs deducendis, si-
mulq; agro publico pauperibus distribuendo: alia milita-
ris, vestem militi publice suppeditari iubens, neq; eius no-
mine quicquā de stipendio detrahi, ac ne quis minor XVII

annis miles ſcriberetur. alia de ſocijs, quæ ius ſuffragij Italis cum ciuibus Romanis æquabat. alia frumentaria, de leuiori annonæ precio pauperibus conſtituendo. alia de iudicijs, quæ plurimum de potentia ſenatorum diminuebat, qui tum ſoli iudicia obibant: ea vero lex CCC. ſenatoribus (tot enim eo tempore erant iudices) totidem equites addebat, iudiciaq; his ſexcentis communia redigebat. In hac lege ſuadenda cum alia ſummo egiſſe ſtudio dicitur, tum id, quod, cum ante ipſum quicunq; concionabantur, ad ſenatum & Comitium reſpicere conſueuiſſent, tunc primum ipſe foras ad forum conuerſo ore verba fecit: eumq; in poſterum quoque moré tenuit. leui inclinatione mutationeque vultus rem magnam mouẽs, ac rempublicam quodammodo ab optimatibus ad populum, transferens, innuensq; concionantes non ad ſenatum, ſed ad populum ſe debere accommodare. Cum populus non probaſſet modo legem, ſed & ipſum deligere iudices ex equitibus iuſſiſſet, dictatoria iam quadam præditus poteſtate Gracchus videbatur; ita vt ſenatus quoque conſilia eius admitteret. Conſulebat autem ſemper aliquid, quod ornamento ſenatui eſſet: quale fuit etiam eius de frumento conſilium pulcerrimum atque moderatiſſimum. Miſerat hoc Fabius proprætor ex Hiſpania: perſuaſit ſenatui Gracchus, vt id diuenderetur, pecuniaque ijs ciuitatibus, à quib. acceptum fuerat, remitteretur: inſuperque Fabius culparetur, qui imperiũ Romanorum moleſtum & inuiſum hominibus faceret. Magnam hoc in prouincijs Graccho gloriam beneuolentiamque peperit. Leges etiam tulit de colonijs deducendis, vijs reficiẽdis, & horreis parandis: omnibusque ijs adminiſtrandis & perficiendis ipſe pręfuit, nulli ſuccumbens tot tãtorumque laborum moleſtiæ, verum omnia mirabili celeritate atque opera, tanquam vnum modo aliquod opus, abſoluens. vt etiam qui metu eius odioque flagrabant, efficacitatem tamen eius in omnibus rebus induſtriamque ſtuperent. Pleriſque autem miraculo fuit ſpectaculum multitudinis conductorum, artificum, legatorum, magiſtratuum, militum, philoſophorum, ab ipſo pendentium: quibuſcum ipſe comiter colloquens, grauitatemque ſuam in facilitate conſeruans, atque vnicuique pro dignitate ſuum tribuens, moroſos oſtẽdit eſſe calumniatores eos, qui terribilem ipſum,

Autoritas.

Efficacitas.

aut omnino importunum violentumque dicebant. adeo magis quotidiano colloquio & actionibus, quam concionibus suis populum sibi conciliabat. In viarum autem refectione præcipuam adhibuit solertiam, cum vtilitatis tum pulcritudinis venustatisque rationem habens. Ducebantur eæ rectæ per regiones, & partim lapide ad hoc cæso & dolato, partim congestis arenarum cumulis insternebantur, cauitates implebantur: qua conualibus aut torrentibus interrumperentur, pontibus iungebantur, & ab vtraque parte eandem nactæ altitudinem, spectatu admodum pulcræ erant. Porro singula milliaria dimensa diligenter lapideis columnis distinxit. Alios quoque lapides vtrinque ad viam haud procul à se inuicem disposuit, quorum in conscendendis equis vsus vicem serui in equum attolentis præstaret. Cum ob hæc eum populus prædicaret, & gratificari se ei quacunque in re paratum ostenderet: quadam in concione dixit, petiturum se ab eis beneficium: quo impetrato, omnia se adeptum esset iudicaturus: negato, nihil de ipsis questurus. eo dicto videbatur consulatum flagitare, omnesque fore putabant, vt tribunatum simul plebis & consulatum peteret. Vt consulibus creandis comitia facta sunt, suspensis expectatione omnium animis, C. Fannium Gracchus in campũ deduxit, comitiaq; eius obiuit Id ad petitionem Fannij tantum attulit momenti, vt is consul designaretur. Gracchus vero tribu. plebis iterum creatus est, non petens id aut ambiens, sed studio & fauore populi oblatum accipiens. Cernens autem senatum aperte sibi infensum, Fannij vero erga se languere studium, nouis legibus animos sibi deuincire aggressus est, de colonijs Tarentum Capuamque deducendis, & communicando cum Latinis iure ciuium. Hic senatus metuens ne plane insuperabilis Gracchus fieret, nouo & inaudito modo animos multitudinis ab eo abalienare conatus est, contraria ratione eam demerens, donisque neglecto reipublicę commodo demerens. Erat inter collegas Gracchi Liuius Drusus, neque ingenio, neque educatione cuiquam Romanorum, facundia autem & diuitijs etiam his, qui rebus ijs plurimum pollebant non inferior. Ad hunc principes se contulerunt, eique persuaserunt, vt se in opprimendo Graccho iuuaret, non vi, aut offendendo multitudinem sed

Viarum refectio.

Liuius Drusus Graccho oppositus.

ſed ea largiendo ei & gratificando, propter quæ magiſtratui etiam odia ciuium erant ſuſtinenda. Liuius ad eam rem tribunatum plebis ſuum accommodans leges tulit neque honeſtis, neq; vtilibus de rebus, vnum id veluti in comœdia agens vt delectanda multitudine Gracchum ſuperaret. Qua re teſtatiſſimum fecit ſenatus, non Gracchi ſe actionibus infenſum eſſe, ſed ipſum hominem de medio tollere, aut deprimere cupere. *Senatus malignitas.* Eum enim auram captare popularem criminabatur, quod duas colonias decerneret, ac ciuitate viros quantiuis precij donaret: at Liuio duodecim colonias inſtituenti, & tria pauperum ciuium millia in ſingulas deduci iubenti, adſtipulabatur. Gracchum, quod agrum pauperibus diuidebat, ita quidem vt hi tributum ærario penderent, tãquam plebem adulantem inſectabantur? Liuius placebat, qui id quoque tributum tollebat, indigne ferebant illum ius ſuffragij Latinis tribuere: huius legem, quæ ne militiæ quidem virgis cædi Latinum permittebat, defendebant. Id vnum Druſi actiones vtile habuerũt, quod multitudinis animos nonnihil ſenatui reconciliauit, idẽtidem in concionibus dicens, has ſe leges ſenatus plebi cupientis autoritate promulgare: quo & iniuriarum memoriam & ſiniſtras ſuſpiciones atque odia plebis aduerſus optimates abolebat, iam iuſſu eum ſenatus iſta agere, ac ſibi largiri putantis: Maxime autem opinionem ei beneuolentiæ & iuſtitiæ apud populum parauit, quod nihil ſibi in legibus ſuis arrogabat: nam & alios conſtituit qui colonias deducerent, & pecuniarum adminiſtrationem a ſe remouit. cum Gracchus pleraque & maxima ſibi ipſe ſumeret, Cum Rubrius eorũ collega legem tuliſſet de colonia Carthaginem (nuper eam Scipio euerterat) deducenda. & ſorte lectus Gracchus ad eam rem in Africam nauigaſſet, per abſentiam eius Druſus maiores vires ſumſit, populumque ſibi magis obſtrinxit, maxime calumniando Fuluio. Is Gracchi amicus, collegaque ad diuiſionem agrorum delectus, *Fuluij vitia.* homo erat turbulentus, palamq; inuiſus ſenatui, ſuſpectus etiam reliquis erat, quaſi ſocios Italos ad defectionem concitaret: & quanquam hæc nullo certo indicio ferebantur, tamen ipſe fidem faciebat, parum ſana, pacique aduerſa agitans conſilia. Eius ergo inuidia in Gracchum rẽdundauit, multumque de potentia ipſius detraxit. Acceſsit huc

Scipionis mors.

ſuſpicio de cæde Scipionis, quem ſubito, nulla præcedente mortis quæ appareret cauſa defunctum, inque eius corpore ſigna viſa, quæ vi & verberibus cæſum indicare crederentur, in vita eius demonſtrauimus. Huius interitus culpa maxime in Fuluium conferebatur, inimicum, & qui eo die pro roſtris hominem conuicijs laceraſſet. Attigit autem Gracchum quoque ſuſpicio ea: ac de tam atroci facinore quo præſtantiſſimus ampliſſimusque Romanorum ſublatus erat, neq; inquiſitum eſt, neq; iudicium inſtitutum plebis opera ijs impeditis, quæ Graccho metuebat, ne is re diligentius examinata reus cædis iſtius comperiretur. Verum hoc paulo ante euenerat. Tunc vero in Africa Carthaginem

Oſtenta.

condenti Graccho, quam Iunoniam appellabat, multa diuinitus impedimenta accidiſſe ferunt. Nam & primum ſignum vento id rapiente, & eo qui geſtabat fortiter retinente, cōtritum eſt: & ſacra altari impoſita venti procella diſſipauit, atq; extra fines deſcriptæ vrbis proiecit: & ipſos terminos lupi reuellerunt, longeq; detulerunt. Omnibus tamen conſtitutis atque peractis, Romam redijt ſeptuageſimo quam diſceſſerat die: cum & premi à Liuio Fuluium, & rem ſuam præſentiam deſiderare audiuiſſet. L. enim Opimius homo paucorum in republica dominationis ſtudioſus, potenſq; in ſenatu, conſulatum ſuperiore anno petens repulſam paſſus erat, Graccho ipſum oppugnante, & Fannium euehente: tunc autem multorum auxilijs fretus, certo videbatur conſul futurus, inque ſuo conſulatu Gracchum oppreſſurus, nam huius potentia iam marceſſebat quodam modo, ſatietate popularium legum iam oborta populo, q & multi erant qui populari gratiæ inſeruiebant, & ſenatus vltro concedebat. Reuerſus Romam Gracchus primum à palatio in locum qui ſub foro eſt commigrauit, vt eo popularior videretur: ibidem enim plurimi pauperum & humilium ciuium habitabant. Deinde reliquas leges promulgauit. vt eas populus iuberet, Coeunte autem ad eum magna vndique hominum turba, ſenatus Fannio conſuli perſuaſit, vt quicunq; Romani non eſſent, eos vrbe eiiceret. Ergo edicto propoſito nouo & abſurdo, ne quis ſociorum P. R. per eos dies Romæ eſſet. Gracchus contra edicto conſulē accuſauit, ſocijsque ſi in vrbe manerent auxilium promiſit. Neque vero opem ijs tulit: ſed cum quendam hoſpitem ſuum & fa-

Socij Vrbe eiecti.

& familiarem à Fannij lictore videret trahi, preterijt, eum-
que neglexit, siue potentiam suam iam collabentẽ non au-
sus periclitari: siue quod nollet (id enim ipse dicere solebat)
captantibus occasionem inimicis ansam dimicandi præbe-
re. Collegas quoque aduersus se concitauit. causa hæc fuit.
Cum esset populus gladiatores in foro spectaturus, pleriq;
magistratuum pulpita ad spectandum circa forum extruxe-
rant, eaque mercede locabant. Hæc eos amoliri Gracchus
iussit, vt pauperes ex illis locis nulla data mercede specta-
re possent: ac cum nihil dicta eius curarent, nocte ea, quæ
diem spectaculis dictum præcedebat, operariis quotquot
sub se habebat assumptis ea deiecit, factaque luce vacuum
forum ciuibus ostendit. Vulgus ob hoc factum virum eum
esse iudicauit: collegas autem impudens visus & violentus
offendit. Atque hæc ei causa videtur fuisse tertij tribuna- *Tertij tribunatus petitio.*
tus non impetrandi: cum quidem suffragia plurima habens
fraude & iniustitia collegarum designatus non fuit. Repul-
sam vero eam tulit haud mediocriter: & fertur inimicis e-
um deridentibus. ferocius quam conueniebat dixisse, Ri-
sum eos ridere Sardonium, non intelligentes quantas eis
tenebras actionibus suis offuderit: Postquam illi Opimio
creato consule multas Gracchi leges abrogarunt, & Car-
thaginensem administrationem incesserunt, hominis iri-
tandi causa, vt occasionem eis irascendi suppeditans inter-
ficeretur: initio sese continuit, post, amicis, ac Fuluio in pri-
mis instigantibus, factionem rursus aduersus consulem cõ-
trahere intendit. Matrem quoque tum ei opitulatam per-
hibent, ac peregrinos occulte homines mercede conduxis-
se, qui Romam sub messorum specie intrarent. hæc enim
per ambages scripta in epistolis Corneliæ ad filium fuisse.
Alij inuita omnino Cornelia Gracchum ista egisse tradunt,
Qua die leges Gracchianas cõsul Opimius rescissurus erat,
summo mane ab vtriusque partis studiosis Capitolium re-
pletum fuit. Ibi cum rem sacram cõsul faceret, lictorũ vnus 7
Q. Antylius exta ab vna parte ad alterã perferens, ijs qui *Opimij cos. contra Gracchũ factio.*
Fuluio aderant, Date, inquit, locum bonis mali ciues. ad-
dũt quidam, eum inter hæc verba nudum quoque brachi-
um gestu ad illudendum composito circumtulisse. Illico
ibi Antyllius magnis compunctus stylis, factis (vt aiunt) ad
eam rem, perijt. Populum cædes ea perturbauit: duces au-

tem factionum diuerſo modo affecit, Nam Gracchus indi
gne rem tulit,ſuosque increpauit, qui cauſam aliquam ad
uerſus ſe diu quærentibus inimicis, vltro occaſionem pra
buiſſent. Opimius autem hac arrepta anſa proruit,&ad vir
vlciſcendam populum cohortatus eſt. Pluuia pugnam dire
mit. Poſtridie prima luce ſenatum conſul in curiam aduo
cat. Dum vero intus conſultatur, quidam nudum Antyll
cadauer in feretro poſitum dedita opera per forum cum
iulatu pertulerunt. Opimio quid ageretur cōſcio, ſed mira
ri ſe quid rei eſſet ſimulante, eoq; etiam ſenatores vt prod
ren: viſum mouente. Propoſito in medium feretro, fueru
qui rem indignam clamitarent, ac quiritarentur: maiori a
tem parti populi ſenatus & optimatum odium inceſſit, v
tuperareque eos ſubijt. qui cum Ti. Gracchum tribunu
plebis ipſi in Capitolio occidiſſent, necatiq; cadauer proi
ciſſent, nūc Antylium lictorem, immerito fortaſſis cæſun
ſed ſua tamen potiſſimū culpa hoc paſſum, in foro poſitu
circumſtent. ac lugeant. hominisque mercenarij funus d
cant, vt interficere eum poſſint, qui vnus adhuc populi p
tronus reſtaret. Senatores in curiam regreſſi, ſenatusconſu
tum faciunt, vt Opimius videat, ne quid reſpublica detr
menti capiat, vtq; tyrannos exc ndat, Cum is ſenatores a
ma capere iuſſiſſet, & equitib. mādaſſet, vti ſinguli duos ſe
Fuluius turbam armat. uos armatos prima luce adducerent. Fuluius quoque cōtr
ſe parauit, turbamq; hominum conduxit, Gracchus auter
foro abiens, ad patris ſtatuam adſtitit, tacitusq; in eam al
quandiu intuens, gemitu edito lachrymisque effuſis diſce
ſit. Multis qui id viderunt miſerari eum ſubijt: ſeq; ipſos cu
pantes, qui talem virum deſtituerent. atq; proderent, ad do
mum eius acceſſerunt, & ante fores pernoctarunt. Long
aliter à Fuluianis actum. ij enim noctem potando, plaudē
do & exultando duxerunt, ipſo primo omniū Fuluio ſe ine
briante, multaque præter ætatem inſolenter dicente atqu
faciente. Gracchiani tanquam in communi patriæ clade
quieti de euentu rei cogitabant, alternisq; dormiebant &
excubias peragebant. Facta die, Fuluius crapulam edormi
ens, vix tandem à ſuis excitatus, eos ſpolijs, quæ conſul vi
ctoria aduerſus Gallos parta ceperat, armauit: inde mult
Licinia luctus. cum clamore ac minis ad Auentinum occupandum con
tenderunt. Gracchus neq; armari voluit, & rogatus tanqu

ad con

id concionem prodijt, paruo accinctus pugione. Foribus
:gredientem vxor apprehendit, manuque altera maritum,
ltera paruum puerum tenens, Non ad tribunal, inquit,
untem te marite, tribunumque, vt ante plebis, & legum la-
orem prosequor: neque ad bellum gloriosum, vt si tibi
uid humanitus obtigisset, luctum saltem honestum mihi
elinqueres. Sed Ti. fratris tui interfectorib. obijcis te iner-
nem: hoc quidem recte, vt patiaris potius, quam ages. Sed
uum exitium nulla cum vtilitate publica coniunctum est.
'icerunt iam deteriora: vi & ferro de iure disceptatur: Si a-
ud Numantium frater tuus oppetijsset, corpus saltem ex
acto nobis redditum fuisset. Nunc, vt apparet, supplex flu-
ium aliquem aut mare precabor, vt mihi cadauer tuum
uo loco teneatur ostendat. Quid enim post fratris tui cæ-
em vel legibus porro credendum est, vel Dijs? Hæc ita la-
nentante Licinnia, sensim se amplexib. eius extricãs Grac-
hus, tacitus cum amicis ire perrexit. Illa vero togam eius
pprehendere cupiens, in terram corruit, diuque suppressa
oce iacuit, donec desertam ab animo famuli sustulerunt,
: ad fratrem Crassum pertulerũt. Fuluius autem omnib. in
num congregatis, suasu Gracchi filiorum natu minorem
n forum cũ caduceo mittit, pulcerrimum forma adolescẽ-
ulum. is in publico decore consistens, modesteq; lacrymãs,
e pace consulem & senatum appellauit. Cum plerisq; ani-
nus ad pacificationem inclinaret, Opimius consul nõ per
uncios debere pacem à senatu impetrari respondit, sed i-
sos venire, ac iudicio se populi sistere, itaque iram eius de-
recari: edixitque adolescenti ne, nisi id facturi essent, re-
iret. Voluisse ad senatum descendere pacis petendæ causa
Gracchum ferunt: sed à suis prohibitum fuisse. Fuluius er-
o filium eiusdem petendę rei gratia iterum mittit. At vero
Opimius committendæ pugnæ auidus adolescentem sta-
im duci in carcerem iussit, & aduersus Fuluium magna cũ
rmatorum & Cretensium sagittariorum manu contendit.
Cretensium maxime telis consauciatum agmen Fuluia-
ium, conturbatum fugatumque est. Fuluius in obsoletum
uoddam balneum profugit, pauloque post inuentus, v-
na cum maiore filio iugulatus est. Gracchum nemo vidit
pugnantem: sed ea quæ agebantur iniquissime ferens, in
anum Dianæ discessit: ibi mortem sibi afferre cupientem

Pompo-

Pomponius & Licinius fidiſſimi amicorum impediuerun gladium eripientes, & ad fugam cohortantes. Cum quide fertur flexis genibus, manibusque in ſignum Deæ intent precatus eſſe, vt populo Romano eius ingratitudinis pr ditionisq; ergo perpetua obtingeret ſeruitus. Palam eni plerique ab eo deſiſcebant impunitate per præconem pr miſſa. Fugiente Graccho, hoſtibusque inſtantibus, & apu pontem ſublicium aſſequentibus, duo eius amici perge ipſum iuſſerunt, atque ſeſe ipſi ingruentibus hoſtibus obi cerunt, pugnantesq; neminem dum viuerent tranſire pa ſi ſunt. Cum Graccho vnicus ſeruus. Philocrates nomi profugit: cæteris quidem omnibus certatim hortantibu auxilium tamen ferente, aut equum poſcenti tradere v lente nemine. Cum iam inſtarent hoſtes, in lucum quen paruum Furiarum confugit, ibiq; eum Philocrates, & ſe i ſuper interfecit. Quidam viuos in hoſtium manus perc niſſe affirmant: ſeruumque domino ſe circumplicaſſe, ne niſi multis vulneribus cæſo Philocrate Gracchum feriri p tuiſſe. Caput eius ab alio amputatum arripuiſſe traditur micus Opimij Septimuleius: erat enim initio pugnæ e ctum, qui Fuluij Gracchive caput attuliſſet, ei æquali po dere aurum redditum iri. Attulit infixum haſtæ ſublim Septimuleius ad Opimium, allatæque libræ impoſitum, bras ſeptendecim cum beſſe appendit. nam in ea quoque ſcelestè improbeque egerat Septimuleius, & cerebro extr cto plumbum liquatum infuderat. Iis qui Fuluij caput a tulerunt (erant autem obſcurioris ſortis homines) nihil e datum. Cadauera & horum & reliquorum (interfecti ſun tria millia) in Tiberim proiecta ſunt, bona publicata, mu lieribus luctu interdictum. Liciniam dote etiam priuaue runt. Crudeliſſimum omnium facinus fuit, quod minore natu filium Fuluij inſuper necauerunt, qui neque manu aduerſus quenquam ſuſtulerat, neque inter pugnantes, ſe miſſus pacis petendæ cauſa captus fuerat. Verum Concor diæ templum ab Opimio extructum maiorem quam hæ omnia moleſtiam populo exhibuit. Videbatur enim iacta re ſe, & exultare, ac triumphare quodammodo de tot ciui bus cæſis. itaque noctu infra inſcriptionem templi quidan hunc verſum adſcripſerunt.

Crudelitas in mortuos.

Vecors facinus Concordiæ fanum facit.

Opimius cum primus omnium dictatoria potestate in
onsulatu vsus, indemnatos M. Fuluium consularem trium- *Opimius damnatus.*
halemque virum, & C. Gracchum inter æquales virtute
gloria principem vna cum tribus ciuium millibus necas-
t, missus ad Iugurtham Numidiæ Regem legatus, ab eo
orrumpi se pecunia est passus: turpissimoque de acceptis
iuneribus & corruptela indicio damnatus, in ignominia
onsenuit, odio contumelijsque populi agitatus. Etenim
lebs Gracchanæ factionis exitio oppressa cum in præsen-
a animos demisisset, non multo post demonstrauit, quan-
o Gracchorum teneretur desiderio. nam & statuas eorum
propatulo posuit: locisq; ijs, vbi occisi fuerant, consecra-
s, primitias ibi omnium frugum quouis anni tempore ob-
lerunt, frequentesque sacrificarunt quotidie, veluti Deo-
m delubra colentes. Sane & Cornelia, vt memoriæ pro-
itum est, cum alias magno generosoque animo calamita-
m tulit, tum de fanis, in quibus filij cæsi fuerant dixit, Di-
a eis sepulchra obtigisse. Apud Misenum ipsa reliquum *Corneliæ virtus.*
tatis exegit, nihil immutata viuẽdi vsitata ratione. Abun-
bat amicis, & propter hospitalitatem splendidius instrue-
atur eius mensa: habebat enim semper circum se Græcos
literarum bonarum studiosos: omnes autem reges dona
ea accipiebãt, vicissimq; mittebant. Suauissima erat ora-
o eius patris Africani vitam commemorantis: maximam
ero sui admirationem mouebat, absque lachrymis & luctu
liorum suorum actiones casusque veluti priscorum homi-
um, referens. Itaque & nonnulli eam propter senium vel
agnitudinem calamitatum à mente desertam, sensuque
alorum priuatam putauerunt: stupidi profecto ipsi, qui
on sentirent, quantum bona indoles, rectaq; educatio ho-
inibus ad vacuitatem dolorum conferat momenti: &
uod in retinendis quidem bonis sæpenumero fortuna vir-
item superat, amissis vero ijs prudentes casus nostros mo-
rateque ferendi facultatem ei non adimit.

TI. ET C. GRACCHORVM *cum Agide & Cleomene comparatio.*

Restat, vt vitas hactenus expositas inter se comparemus.
iracchos quidem nemo ne eorum quidem qui acerrime

eis obtrectarunt, ausus fuit negare, omnium Romanoru
optime ad virtutem & natos & educatos fuisse: Agidis
Cleomenis ingenium tanto videtur fuisse validius, quo
Ingenia. neque educati recte, & in ijs moribus vitæque rationibu
enutriti, quibus maiores iampridem corrupti fuerant, ip
sese duces frugalitatis temperantiæque præbuerunt Præte
rea illi, quo tempore Roma & maxima dignitate fuit, & stu
dium in ea virtutis viguit, id veluti hæreditatem paternæ
uitæque gloriæ deserere turpe iudicârunt: hi parentibus d
uersum ab ipsis sentientibus orti, patriamq; male affecta
& statu rerum parum prospero vtentem nacti, nihil tame
passi sunt ob ista de suo honestatis studio diminui. In cor
temptu pecuniæ Gracchorum & abstinentia à cupiditat
opum id maximum est, quod à quæstu iniusto puros sese i
Repub. & magistratibus gesserunt. Agis vero stomachatu
fuisset vtique, si quis ipsum hoc nomine laudasset, quo
nihil alienum sibi vindicasset: qui facultates suas ciuibu
largitus est, præter cætera bona nomismatis D C. talent
continentes. vt facile intelligi possit quantopere iniustu
lucrum detestatus sit, qui etiam iusto titulo plus alijs poss
dere auaritiæ duceret. Iam conatus in rebus nouis mach
nandis, magnitudine multum differunt. C. enim Gracchu
itinerum refectiones & vrbium instaurationes molieba
tur: omniumque actionum audacissimum, quod Gracchc
rum maior publicos agros diuidere populo, minor c c c. e
equitib. iudices patricijs admiscere aggressus est. Agidis ve
ro & Cleomenis institutum nouandarum rerum tale fuit
vt exiguis singulisque mederi morbis, eosque excindere, ni-
hil aliud esse quam Hydram secare (vt est apud Platonem,
putantes, eam mutationem machinati sint, quæ simul om-
nia tolleret mala: aut verius quæ reducta in pristinam for
mam Republ. mutationem, quæ omnium malorum causa
fuerat, ciuitate eijceret. Quin & hoc dici potest, Graccho-
rum instituto principes Romanorum repugnasse: quæ verc
Agis instituit, Cleomenes perficere conatus est, imitatione
pulcerrimæ & magnificentissimę rei, patriarum scilicet le-
gum de temperantia & æqualitate facta sunt, quarum au-
tor Lycurgus, Apollo Pythius confirmator fuit. Quod vero
plurimũ habet virium, Roma Gracchorum actionib. nihil
aucta est: Cleomenis actiones hoc consecutum est, vt breui
tem

temporis ſpacio exacto imperantem Peloponnéſo Spartã,
& de principatu cum potentiſſimis ea tempeſtate dimican-
tem cerneret Græcia: idque in eum finem, vt Græcia Illyri-
cis aliquando Gallicíſque exonerata armis rurſum ab He-
raclidis gubernaretur. Arbitror & exitus horum virorum
virtutis diſcrimen oſtendere. Gracchi enim pugnantes ad-
uerſus ciues ſuos, in fuga perierunt: Agis ne quem ciuium *Exitus.*
interficeret, voluntaria prope morte deceſſit: Cleomenes
iniurijs contumelijſque affectus, cum vlciſci aggreſſus oc-
caſione perficiendi quod intenderat deſtitueretur, animo-
ſe mortem ſibi conſciuit. Viciſsim Agis priuſquam bello
rem gereret mortuus eſt. Cleomenis autem multis atque
præclaris victorijs conferri poteſt egregium Tib. Gracchi
facinus, quod muros Carthaginis occupauit: tum Numan-
tinum fœdus, quo XX Romanorum militum millia, nul- *Facinora.*
lam aliam ſalutis ſpem habentiũ, ſeruauit. C. quoq; Grac-
chus multa & ibi & in Sardinia fortitudinis documenta e-
didit: vt videantur cum ſummis Romanorum ducibus pa-
res futuri fuiſſe, ſi diuitius vixiſſent. Rempub. mollius Agis,
quam par erat, adminiſtrauit, ab Ageſilao ſe decipi ſinens,
agrorumque diuiſione ciues lactans: omninoque manca *Peccata.*
eius conſilia & imperfectæ actiones fuerunt, dimittentis 2
propter ætatem quod inſtituerat. Contra Cleomenes in
mutando reip. ſtatu nimiam audaciam violentiamq; adhi-
buit, iniuſte occidendis ephoris: quos vel ad ſuam partem
adiungere armis ſuperior, vel, vt multos alios, in exilium
mittere poterat. Ferrum enim neq; rempub. gerens, neque
medicus adhibere, niſi extrema poſtulante neceſsitate, de-
bet, vtrunque enim imperitiæ eſt, & in rep. iniuſticia ad eam
& crudelitas accedunt. Gracchorũ neuter cædium inteſti-
narum autor fuit. & quidẽ Caius fertur ne cũ telis quidem
peteretur, ad defendendum ſe contuliſſe: ſed cum in bello
ſtrenuiſſimus fuiſſet, in ſeditione ſegniſſimum ſe præbuiſ-
ſe, quippe & progreſsit inermis, & ex pugna ſe ſubduxit, &
omnino maiorum ne quid faceret, quam ne quid patere-
tur curam adhibuit. Itaque fugam quoque eius non timi-
ditatis, ſed cautionis ſignum debemus interpretari: ceden-
dum enim erat ingruentibus hoſtibus: aut ſi eos ſubſtitiſ-
ſet, vis pugnando defendenda. Quæ obijciuntur Tiberio
crimina, eorum maximũ eſt, quod collegã tribunatu deie-
cit, &

cit, & alterum sibi continuari voluit. Caio iniuste ac falso Antyllij cædes imputatur, cum is inuito ipso indigneq; ferente sit interfectus. Cleomenes, vt necem ephororum taceam, seruos liberauit, regnauitque, si rem spectes, solus, verbo collegam ex eadem familia Euclidam fratrẽ habens: Archidamum vero, quem ex altera familia regnare iustum erat, Messena euocauit. interfectique cædem non vlciscens, confirmauit suspicionem, se vt occideretur causam præbuisse. Et vero Lycurgus, quem se imitari simulabat, vltro regnum fratris filio Charilao reddiderat: ac metuens, ne si quid humanitus ei accidisset, ipse necis eius insimularetur, diu extra patriam vagatus, non ante domum redijt, quam hæredem regni natum Charilao cognouit. Sed Lycurgo ne alius * uidem Græcorum vllus comparari meretur: in Cleomenis actionibus ciuilibus maiores mutationes & plus iniusticiæ inesse, demonstratum est. Præterea qui mores eorum culpant, hunc ab initio statim tyrannidis appetentem, bellorumq; conturbatorem fuisse dicunt: in Gracchis inuidi nihil præter nimium gloriæ studium reprehendere potuerunt: fassiq; sunt eos irritatos præter suam naturam ab aduersarijs vehementia animi & contentionis tanquam ventis incitatos in extremum discrimen remp. adduxisse. Nã quid potuit primo ipsorũ proposito pulcrius iustiusue excogitari? nisi diuites vi & potentia sua conati legem eam abrogare, in certamen eos pertraxissent, alterum saluti suæ metuente, alterũ cædem fratris vlciscentẽ, indicta causa & ne extante quidẽ vllo eius rei decreto interfecti. Ergo quæ sint inter istos differentiæ, ipse ex his, quæ dixi, conspicis. Quod si etiam de singulis ferenda sit sententia, primam ex omnib. virtutis laudẽ Tiberio tribuerim, minime omnium peccasse Ægidem censuerim, efficacitate & audacia Caium Cleomene haud paulo inferiorem fuisse iudicauerim,

Mores.

ANNOTATIONES INTERPRETIS IN C. GRACCHUM.

1. Quæstor Orestæ.]

L. *Aurelio Oresta, anno D C X X V I I I. Vide de hac Gracchi quæstura, quæ ex ipsius oratione refert Gelli. 15. 12:*

2 Narrat Cicero.] *Locus est primo de Diuinatione.*

3 Per

3 Per triennium.] *τριετίαν. apud Gellium legitur biennium: quod adeo malim, vt prope credam διετίαν à Plutarcho fuisse scriptum. Nam ne totum quidem biennium in Sardinia fuisse videtur. siquidem ex Appiano apparet, Fuluio Flacco consule & adiutore primum tribunatum petiisse, aut certe proximo post anno.*

4 Fregellanæ coniurationis.] *Liuium libro sexagesimo vide, aut Fastos potius Sigonij, anno DCXXVIII.*

5 C. Biturium.] *Sic est in Græco. Interpretes Veturium habent. an coniecturam secuti an historiam?*

6 L. enim Opimius.] *In Græco ὁστίλιος, Hostilius. verum ego per hæc tempora nullum Hostilium à quoquam nominari video. Aretinus & Sigonius Opimium legerunt, qui proximo post anno consul C. Gracchum interfecit. id & mihi semper placuit.*

7 Q. Antyllius.] *Attilium Appianus vocat: sed rem haud paulo aliter narrat,*

IN COMPARATIONEM.

1 Apud Platonem.] *Libro quarto de Republica.*

2 Dimittendis.] *Græca mendosa & mutila puto. Aretinus omisit totam comparationem, quod Gracchos tantum verterat: itemq; Tudertinus qui alteros.*

PLVTARCHI ARTOXERXES,

Guilielmo Xylandro Augustano Interprete.

ARTOXERXES prior, inter Reges Persarum, mansuetudine & magnanimitate præstantissimus, cognomento Longimanus, quod dextra ei quam sinistra esset maior, Xerxis fuit filius. *Genus.* Posterior Mnemon, id est Memor appellatus, filia prioris natus est. Dario enim ex Parysatide quatuor fuerunt filij, maximus natu Artoxerxes, post hunc Cyrus, inde Ostanes &

1 Oxathres. Cyrus nomen à prisco illo Cyro habuit:is à sole, quem Persarum lingua cyrum appellari dicunt. Artoxerxes ante Arsicas nominatus fuit. Dinon Oarsis nomen ei fuisse scribit. Verum probabile non est, Ctesiam regis apud quem agebat, & quem vxoremque eius & matrem & liberos curabat, nomen ignorasse: quantumuis alioquin fabularum incredibilium atque stolidarum colluuiem infarciat. Cyri ingenium iam inde à pueritia vehemens fuit: Arsicas mansuetior omnibus in rebus, placidioribusque animi motibus præditus videbatur. Idem vxorem, quam iussu parentum pulcram præclaramque duxerat, inuitis ijs retinuit. Cum enim Rex fratrem mulieris necasset, & ipsam quoque vellet interficere, matri supplex factus, multis tandem lacrymis ægre impetrauit, vt viuere ei, & secum esse permitteretur. Mater Cyro magis fauebat, eumque patri succedere volebat. Ideo etiam patre decumbente euocatus ex maritima prouincia, statim in Persidem adscendit, spe plenus matrem confecisse vt ipse defuncto patre regnaret. Et quidem Parysatis vsa est ratione non absurda (qua etiam Xerxes ille antiquus Demarati monitu vsus fuerat) Arsicā se priuato, Cyrum iam regnante Dario peperisse. non obtinuit tamen, sed maior natu Rex creatus est, & Artoxerxes appellatus. Cyro Lydia, & satrapiæ maritimæ obtigerunt. Non multo post Darij mortem tempore Artoxerxes Pasargadas profectus est, vt à Persicis sacerdotibus Regijs mysterijs initiaretur. Templum ibi est Deæ cuiusdā bellicæ, quā Mineruam esse conijcere liceat. Eo intrare oportet eum qui initiatur, suoque amictu deposito, eam stolam induere, quam Cyrus ille magnus antequam occiperet regnum gestauerat: ficorum quoque pallatham, & terminthum comedere, & lac aceto temperatum bibere iubetur: fortassis & alia quædam ignota alijs facere. Ea tunc peracturum regem Tisaphernes conuenit, sacerdotem adducens secum, qui pueri Cyri disciplinæ moribus Persarum instituti præfuerat, eamque magicas artes docuerat, neque maiorem quisquā Persarum dolorem, quod Cyrus Regnum non erat adeptus, perceperat. Quo facilius ei fides habebatur Cyrum accusanti, quod is insidiari Regi in templo decreuisset, exuentemque se veste adoriri & interficere. Quidam ob hanc criminationem captum fuisse tradunt: alij venisse eum in templum, & proditum

Indoles.

Pasargadica mysteria.

Cyri in fratrem insidiæ.

tum esse, occultatum à sacerdote. Iam necandum mater vlnis complexa, suisq; implicans crinibus, collumq; eius collo suo applicans, multa lamentatione atque deprecatione impetrauit vt peccati eius gratia ipsi fieret: rursusq; inde ad maritimas prouincias remisit. At vero Cyrus nequaquam isto imperio contentus, neq; tam seruatum se maternis precibus quam captum à fratre fuisse memor, animo iritato magis etiam quam ante regni potiundi cupiditate flagrabat. Inepti sunt, qui eum ideo à rege defecisse tradunt, quod non satis sumptuum ad quotidianas cœnas suppeditaret. quippe absq; reliqua fuissent, mater certe sufficiebat, omnia quæ vellet vtenda ei & accipienda præbens. Opib. quidem Cyri milites stipendiarij argumento sunt, quos multis in locis occulte amicorum & hospitum opera alebat, vt ait Xenophon: tegens etiamnum institutum suum, ideoq; non :onducens eos conferto agmine, sed varios hinc inde alijs itque alijs sub prætextibus conquisitores habens. Interim nater regis præsens suspiciones diluebat: & ipse Cyrus, subnisse scribens, & qua petens à fratre aliquid, qua Tisaphernem recriminans, quasi cum eo sibi contentio esset: Inerat :tiam in regis ingenio naturalis quædam lentitudo, quæ ulgo lenitudo putaretur: atque initio imitari omnino Aroxerxis illius cognominis sui mansuetudinem videbatur, omem se in congressibus præbendo, inque honoribus & eneficijs tribuendis pro dignitate cuiusuis nimium etiam tudium adhibendo. à pœnis, si quas irrogaret, omnis abeat contumelia: cumque ineunda gratia non minus acciiendo quam dando gauderet, humanum se & facilem in onando exhibebat. nihil fuit enim tam vile eorum quæ fferrentur, quod non alacriter acciperet. & cum Omisus uidam malum punicum mirabili magnitudine ad eum at ulisset, per Mithram, inquit, hic vir vrbi paruæ præfectus, idetur eam breui tempore magnam redacturus. Cum aliuando alijs alia offerentib. in via, operarius homo qui nil aliud illo temporis articulo inueniret, ad fluuium accur ens aquam inde haustam manibus ipsi attulisset: delectaus eo, pateram auream & mille Daricos dono homini miit, Euclide Laconi multa licentius & insolentius in ipsum icenti tribunum militum dicere iussit, Tibi quidē de rege oqui quæ velis, regi autem dicere & facere quæ vult, licet.

Cum ei in venatione Tiribazus candyn ruptũ laceratumq
esse ostendisset, interrogatusq; quid agendum putaret, de
bere regem alio se induere, lacerũ sibi donare diceret, Do
no tibi, ait, eum ô Tiribaze do, gestare autem prohibeo. c
que id dictum non obseruaret Tiribazus, (erat vero nõ ma
lus homo, verum leuis nonnihil & non satis compos ratic
nis) sed statim candy amictus, aurea etiam ornamenta, qu
lia mulieres gestare solent, sibi appenderet: vniuersis ind
gnantib. (nam contra mores hoc Persarum fiebat) riden
Atroxerxes, Concedo inquit tibi Tiribaze, & aureum mu
dum, vt mulieri, & candyn, vt insano. Cum ad mensam r
gis Persarum nemo soleret adhiberi, præter matrẽ eius & v
xorem, quarum hæc infra regem, illa supra assideret: Art
xerxes etiam duos minores natu fratres Ostacem, & Ox
bem mensæ suæ adiunxit. Gratissimus omnium conspect
Persis fuit vehiculi Statiræ reginæ, nullo vnquam velo i
uoluti: sic enim populares mulieres reginam accedendi
salutandi semper habebant facultatem, eaq; vulgo erat ch
rissima. Verum homines inquieti, & nouarum rerum aui
Cyrum, vt pote virum magnanimum, bellicosumq; app
me & amicorum stodiosum, desiderari ab ipso rerum sta
& mole impetij ferebant, regem elato animo gloriæq
cupiditate præditum requirentis. Itaq; Cyrus tam in sup
riorum regionum quam suarum hominum animis fiduc
collocans bellum suscepit: & ad Spartanos scripsit auxil
ab ijs virosq; petens, ijsq; pollicitus est se, si pedites veni
sent, equos, si equites, bigas: si agros possiderent, pagos,
pagos, vrbes largiturum: ac stipendiũ militib. nõ numer
sed mensura distributurum, Multa etiam alia de se magni
ce prædicans, prudentiorem quoque se quam fratrem es
ferebat philosophicisq; & magicis studijs ei anteire: plu
etiam vini bibere se & ferre posse: eum præ timiditate &
mollicië neq; in venationib, equo, neque periculosis reb. i
solio sedere posse, Spartani Clearchum scytala missa iusser
Cyro omnib. in reb. inseruire. Expeditionẽ Cyrus aduersu
fratrem fecit, ingentib. cum barbarorum copijs, & Græci
militib. stipendiarijs, quorum in exercitu eius prope XIII
erant millia. expeditioni autem modo hanc, modo alian
prætendebar causam: sed latere diutius propositum eiu
nequiuit, & ipse Tisaphernes nuncius eorum quæ ageban
tu

Cyri aduersus fratrem bellum.

tur ad regem venit. Magnus proinde in regia tumultus ex-
titit, cum omnis fere belli culpa in Paryſatidem conferre-
tur, & amici eius ſuſpicionibus eſſent calumnijſque expoſiti.
Præcipue eam Statira vexabat, grauiſsime id bellum ferens
ac vociferans, Vbi nunc fides data? vbi preces, quibus inſidi-
antem fratri Cyrum eripuiſti ſupplicio, belloq; nos & cala-
mitatibus implicaſti? Exinde Paryſatis ingenio mulier ira-
cundo, barbaricæq; inexatianda ira & vindicandis offen-
ſis pertinaciæ, vitæ Statiræ inſidias ſtruxit. Et Dinon qui-
dem ipſo in bello rem ab ea confectam ſcribit: Cteſias per-
ecto iam bello. quem quidem, cum rebus ipſis interfuerit,
ignoraſſe tempus credibile non eſt: neque cauſa fuit, cur vl-
tro in aliud tempus eam rem, quam ita vti geſta eſt retulit,
reijceret. nam alioquin ſæpe oratio eius à veritate ad fabu-
las & ſcenica figmenta deflectit. Igitur eam rem eo loco, 4
quem Cteſias aſsignauit, narrabo. Aduentanti Cyro rumo-
res allati ſunt, ſtatuiſſe regem non ſtatim pugnare, neque
manum cum ipſo conferre, ſed in Perſia manere, dum co-
mnes copiæ conuenirent. Et quidem paſſus erat Cyrum
ultra foſſam, quam decem vlnas latam, totidemque altam
per planiciem ad CCCC. ſtadia egerat, tranſire, & prope
Babylonem vſq; progredi. Tiribazo ferunt primo omnium
auſo dicere, non eſſe ſubterfugiendam pugnam, neq; Me-
dia & Babylone cedendum, ſed à Suſa & in Perſide occur-
rendum hoſti: habere enim regem longe maiores hoſtili-
bus copias, plurimoſq; ſatrapas & duces, qui prudentia &
pugnandi peritia Cyro anteirent. ita demum regem ſta-
tuiſſe quam primum prœlio decernere. Vt primum in con-
ſpectum hoſtibus venit cum DCCCC millium exercitu *Artoxerxis*
pulcherrime exornato & inſtructo, eos confuſo & inermi *copiæ.*
agmine præ confidentia & contemptione regis inceden-
tes perterruit ac conturbauit: ita quidem, vt magna cum
trepidatione & clamore ægre ſuos in ordinem compoſue-
rit Cyrus. Deinde tacite & lento gradu ſuos in hoſtem du-
centem admirati ſunt Græci, quod in eo exercitu tam ele-
gans ſeruaretur ordo: cum illi tantam multitudinem in-
compoſito clamore, ſaltibuſque & magno cum tumultu
ac diſſipatione acceſſurum putaſſent. Id quoque ab eo be-
ne inſtitutum, quod ante ſuam phalangem Græcæ aciei
oppoſuit falcatorum curruum robuſtiſſimum quemque vt

nimirum priuſquam manus conſererentur, vi impetus eorum Græcos ordines diſſiparet. Cum eam pugnam & retulerint multi, & Xenophon tantum non ob oculos poſuerit auditoremque non vt geſtis olim adhibeat, ſed quaſi in re præſenti conſtituat, ac narrationis perſpicuitate ita afficia[t] ac ſi ipſe prœlij fortunam ſubiret: non eſt cordati homini recẽſere, niſi quæ illi memoratu digna præterijt. Locus pugnæ Cunaxa dicitur, abeſt Babylone ſtadia D. Cyrum, cum ante pugnam Clearchus hortaretur vt ſe poſt Macedonicam aciem contineret, neq; in diſcrimem pugnæ daret, reſpondiſſe ferunt, Quid ais Clearche? tu me regni appetentem regno me indignum gerere iubes? Sane in eo peccatum eſt à Cyro, quod temere in medium ſe periculum coniecit neque ſibi ab eo cauit. Sed ſi non grauius, nõ leuius profecto eſt Clearchi peccatum, qui aduerſos regi conſtituer[e] Græcos noluit, ſed dextrum cornu ad amnem applicuit, n[e] circumueniretur. Ei enim qui quod tutum ſit vbiq; conſectatur, neq; magis quicquam curat, quam ne quid incommodi patiatur, nihil erat conſultius, quam domi reſidere qui vero in armis a mari in ſuperiores regiones per X. ſtadiorum M. profectus eſſet nulla actus neceſſitate, ſed tantum in ſolio regio collocandi Cyri cauſa: atque is deinde circũſpiceret locum & ſtationem, non vnde ſalutem duci ſuo & ſtipendium prębenti ferret, ſed vnde ipſe quam minimo periculo & quaſi per ocium pugnaret: videtur ille quidem mihi metu præſentis periculi conſilijs de ſumma rerum initi[s] excuſſus, ducis officium proiecisse. Euentus enim prœlij eius docuit, meminem eorum, qui cum rege erant, impreſſionem Græcorum ſubſtiturum: porro autem illis pulſis, & rege vel cæſo vel in fugam coniecto: victoriam & regnum penes Cyrum futurum fuiſſe. Non ergo tam Cyri audacia quam Clearchi timitidas culpanda eſt, quæ rem totam Cyrumque perdidit. Nam ſi ipſe Artoxerxes deliberare debuiſſet, quonam loco Græcos vellet conſtitui, vt ab ijs quam minime ſibi noceri poſſet: non profecto commodiorem ſibi locum inueniſſet, quam qui longiſſime à ſe & exercitu ſuo diſtaret. itaq; neque ſenſit ille ſe à Græcis victum, & Cyrus prius occiſus eſt, quam vllum Clearchianæ victoriæ fructum ſentiret. Et quidem Cyrum quid ex vſu eſſet, non fefellit, ac iuſsit Clearchum in mediam aciem ſuos colloca-

In minus cautos.

re[?]:

re: is autem respondens curaturum se, vt optime cuncta fierent exitio rebus fuit. Græci enim quantum voluerunt, barbaros vicerunt, ijsq; persequendis longe progressi sunt. Cyro autem, qui generoso equo, cæterum fræni impatiente & feroce vehebatur (nomen equi Pasacam Ctesias perhibet) Cadusiorum præfectus Artagerses obuium se tulit, magna voce clamans: O iniustissime hominum, atq; imprudentissime, qui honestissimum apud Persas nomen Cyri dedecoras, bonos Græcos malo itinere ad Persarum bona occupãda adducis, cædem domini & fratris tui molitus, qui innumeros habet te præstantiores seruos. quod mox senties: prius enim hic caput tuum amittes, quam regis faciem contuearis. Ita vociferatus, simul iaculum in Cyrum contorsit: thorax ictum sustinuit: neq; vulneratus est tum, sed ictus vehementia concussus intremuit: & auertente equum Artagersa, conijciens iaculum, iuxta clauiculam hastæ cuspidẽ per collum transadegit. Omnium fere ore occisus à Cyro Artagerses traditur. de Cyri interitu, quoniam Xenophon, vt qui non interfuerit, tenuiter, & concise narrat, haud abs re esse puto, si quæ Dinon, & quæ Ctesias, de eo tradunt, perstringam. Dinon ita refert. Artagersa deiecto Cyrus magno impetu in eos qui ante regem erant collocati inuectus regis equum vulnerauit: regem delapsum Tiribazus celeriter in alium equum imposuit, dicens: Memento, ô rex, huius diei: non enim dignus est cuius obliuiscaris. Rursum Cyrus impetu in equum facto, Artoxerxem deijcit. Ad tertium insultum non perferens indignationem rex, & ad suos dicens, Satius esse mori, obuiam se Cyro proripuit, temere se & in circumspecte aduersis telis inferenti, eumque cum ipse iaculo, tum reliqui petunt. Cadit ibi Cyrus, ictus à rege ipso, vt quidam perhibent: vt alij, à Care quodam, cui præmij loco rex dederit, vt in bello semper aureum gallum hastæ impositum ante aciem gestaret: nam Cares ipsi etiam galli à Persis appellabantur, propter cristas, quibus galeas exornabant: Ctesiæ narratio, vt in pauca verba conferam, talis est. Interfecto Artagersa Cyrus equum aduersus regem incitat, isq; ei occurrit, tacitus vterq;. Prior Ariæus Cyri amicus in regem iaculum conijcit, neque tamen sauciat. Rex coniecta hasta, à Cyro quidem aberrat: Tisaphernem tamẽ generosum virum, & Cyro fidũ percutit, & exanimat,

Artagerses.

De Cyri morte.

Cyrus in ipſum regem iaculo emiſſo, per thoracem pectus
eius vulnerat, ita, vt ad duorum digitorum altitudinem te-
lum adigeretur, & rex eo ictu equo deijceretur: isque fuga
& trepidatione circa ipſum orta ſurgens, cum paucis, in
quibus ipſe etiam Cteſias fuit, tumulum quendam occu-
pat & in eo quieſcit. Cyrum autem hoſtibus implicatum, &
iræ indulgentem equus procul prouexit, iam tenebris in-
gruentibus, ignotum hoſtibus, & ab amicis quæſitum. Ela-
tus autem victoria, plenusque ferociæ per medios fereba-
tur, vociferans, Cedite viles homines. Hoc ſæpius Perſica
voce incalamanti iá multi via decedebant, & adorabant: ti-
ara autem capite eius delapſa, iuuenis quidem Perſa, Mi-
thridates nomine, cum eum nõ agnoſceret, iaculo tempus
ipſius iuxta oculum verberat. Eo ex vulnere cum multum
ſanguinis proflueret, vertigine & ſopore occupatus Cyrus
ex equo deuoluitur: equus profugus oberrauit. equeſtrem
pileum delapſum, ac ſanguine oppletum eius qui vulnera-
uerat Cyrum comes accepit, Ægre autẽ ab ictu ad ſe rede-
untem Cyrum eunuchi qui aderant pauci in alium equum
imponere & ſeruare intenderunt: cumq; ad id virium ſatis
non haberet, pedibusque incedere conaretur, manibus ſu-
is ſubleuatum duxerunt, titubantem corpore, caputque
demittentem, victoria tamen potitum ſe arbitrantem,
quod fugientes Cyrum nomine vocare, & ſibi vt parceret
orare audiebat. Interim Caunij quidam extremæ ſortis ho-
mines & egeni, ac qui abiectorum miniſteriorum cauſa ca-
ſtra regis ſecuti erant, veluti ſocij inter Cyri comitatum ſe
admiſcuerant. Hi, cum vix tandem conſpexiſſent ſaga, quæ
thoracibus ſuperinduuntur, punicea, (nam regij omnes al-
bis vtebantur) cum hoſtibus ſe verſari ſenſerunt: & vnus eo-
rum auſus eſt à tergo Cyrum, ignotum ſibi, iaculo petere.
Is ictus Cyri venam in poplite rupit: atque inter cadendum
5 Cyrus ſaxo tempus ſauciatum allidens, moritur. Hæc Cte-
ſiæ narratio Cyrum quaſi hebeti mucrone vix tandẽ inter-
ficit. Iam mortuo Cyro, Artaſyras regis ſpeculator, equo ibi
forte præteruectus, cum eunuchorum lamentationem ſen-
tiret, eũ cuius præcipua fides erat, ſic percontatur: Quisnam
eſt iſte, ô Pariſca, quem aſſidens defles? Tum ille: Non cer-
nis, ô Artaſyra, defunctum vita Cyrum. Miratus id Artaſy
ras, eunuchum bono eſſe animo, & cadauer cuſtodire iuſſit:
ipſe

ipse qua potuit maxima celeritate ad Arroxerxem contendit. Quem vt iam de rebus suis desperantem, corpore etiam male ob vulnus & sitim affecto offendit, lætus ei annũciat, visum à se Cyri cadauer. Rex eo audito, primum ipse ire statuit, & Artasyram iussit, vt se ad locum eum, ibi Cyrus mortuus iaceret, duceret: cum autẽ multus esset sermo de Græcis, ijq; vt victores, & omnia iam tenentes, passimque victos persequentes metuerentur: placuit plures mitti, qui rem certo explorarent missiq; cum facibus sunt triginta viri. Interim rege pene siti pereũte, Satibarzanes eunuchus circũcursitabat, potum quærens: nam neq; aqua erat eo in loco, habebant procul à castris. tandem vnũ de miseris istis (quos diximus) Caunijs adipiscitur, qui in vtriculo sordido aquæ corruptæ circiter octo cotylas habebat. eam aquam eunuchus ad regem affert: cumq; is ebibisset, quæsiuit ex eo, ecquid non plurimum hoc potu molestiç sensisset. Respondit rex, deos testatus, Nunquam se ita suauiter vel vinum bibisse, vel aquam leuissimam atq; purissimam: ac nisi eum hominem, à quo aqua ista eunucho præbita esset, inuentum remunerari posset, deos se precari, vt beatum eum diuitemque faciant. Iam & triginta isti reuersi erant gaudio exultãtes, & insperatam fecilitatem renunciantes: & multis ad se iam confluentibus, agmenq; denuo facientibus, animo recepto degressus est de tumulo, multis facibus circum lucẽtibus. Vt adstitit cadaueri, eiusq; instituto quodam Persico manus dextra & caput præcisa sunt, caput ad se afferri iussit, comaq; id, quæ prolixa erat & densa, apprehensum dubitantibus adhuc & fugientibus ostentauit. Mirati sunt homines, adoratoq; rege ad eum se receperunt: ita quidem, vt mox cum LXX. hominum millibus in castra redierit. Cum CCC. hominum millibus ad pugnã eum profectũ Ctesias scribit: Xenophon & Dino multo maiorem eorum, qui pugnauerint, numerum assignant. Eorum qui prœlio cæsi sunt numerum inquit Ctesias ad Artoxerxem esse relatum, nouem millia: ipsi cadauera visa haud pauciora XX. millibus esse ait. Verum hæc aliquid habent controuersiæ. Illud certo splendidum iam est Ctesiæ mendacium, quod se vna cum Phayllo Zacynthio, & quibusdam alijs ad Græcos legatum scribit. Xenophon enim Ctesiam cum rege versatũ fatetur, facitq; eius mentionem: neq; est obscurum, lectos

Potus aqua vitiata regi suauissimus.

ab eo Ctesiæ libros. vt nullo modo silentio præterituru
fuerit, siquidem is ad Græcos venisset, tantisque de rebu
sententiam regis interpretatus esset: præsertim cum Pha
yllum Zacynthium nominauerit. Sed mirifice nimirun
ambitiosus Ctesias, iuxtaque Laconum & Clearchi studio
sus, subinde in narratione sua locum sibi aliquem parat i
laudes Clearchi & Spartæ digrediendi, easque prædicandi
Secundum pugnam rex maxima & pulcerrima dona mi si
filio Artagersæ eius, quem à Cyro occisum esse demonstra
uimus: præclaris etiam honoribus Ctesiam ac reliquos af
fecit: & repertum Caunium istum, qui vtriculum cum aqu
præbuerat, ex ignobili & paupere honoratum diuitemqu
redegit. In supplicijs quoque eorum qui deliquerant accu
rationem adhibuit. Namque Arbacem quendam Medum
qui in prælio ad Cyrum transfugerat, rursusque eo interfe
cto ad regios se receperat, non proditionis aut maleuolen
tiæ, sed timiditatis atque mollicie damnans, scortum nu
dum iussit ceruici suæ impositum in foro per integrun
diem circumferre. Alteri, qui non contentus transitione
mentitus insuper fuerat duos ex hostibus à se deiectos, lin
guam tribus acubus transfigi iussit. Cæterum putans, cu
piensque omnes homines ita sentire atque loqui. Cyrun
ab ipso interfectum fuisse, missis ad Mithridatem muneri
bus dicere ei iussit, Ijs eum donis à rege affici, quod eque
strem Cyri pileum inuentum retulerit. Cari autem, qui po-
plitem Cyri vulnerarat, præmium postulanti, eos qui id da-
bant indicare præcepit, hæc ei regem largiri, quod secundu
in annuncianda Cyri morte fuisset, de qua primus omni-
um Artasyras nuncium ad regem attulisset. Et Mithrida-
tes quidem tacitum iniuriæ dolorem ferens abijt. At infe-
lix ille Car id passus est, quod fere stolidis hominibus eue-
nire solet. Præsentibus enim bonis luxurians, ad ea quæ
conditione ipsius erant superiora prouectus est appetendū,
neq; contentus ea quæ acceperat, sibi præmij loco ob fau-
stum allatum nuncium obtigisse, quiritatus est, obtestans
deos, atque vociferans, à nemine alio, quam à se Cyrum
necatum esse, atque iniuste eam sibi gloriam adimi. Hæc
cum audiret rex, tanta exarsit ira, vt amputari caput homi-
ni mandaret. Aderat tum Parysatis: ea à filio impetrauit,
ne hocmodo sceleratum istum hominem puniret, sed sib
me-

Ctesiæ vanitas.

Pœnæ moderatio.

bi merito eorum quæ iactaret ſupplicio afficiendum traderet. atque ea carnificibus Carem traditum, per decem dies cruciatibus torquere, inde oculos effodere, inque aures æs liquefactum infundere, atque ita necare iuſſit. Neque multo poſt Mithridati eadem væcordia exitio fuit.

Mithridatis calamitas.

Vocatus enim ad cœnam, cui & regis & Paryſatidis eunuchi intererant, veſte & auro, quibus eum rex donauerat, ornatus venit. Ibi cum Sparamixes eunuchorum Paryſatidis potentiſſimus in cœna eum compellaſſet, ac pulcritudinem veſtis, quam is à rege dono accepiſſet, tum torques & armillas, acinacemque collaudaſſet, quibus eum rex beatum, omnibuſque ſuſpiciendum effeciſſet: ebrius iam Mithridates, Quid, inquit, hæc tu æſtimas? maioribus ego me & pulcrioribus dignnm muneribus rege à die præbui. Ad hæc ſubridens leniter Sparamixes, Non equidem, ait, tibi ô Mithridata inuideo quicquam. Sed (quando Græci ferunt in vino eſſe veritatem) quid tandem adeo magnum eſt aut præclarum, pileum equo delapſum inueniſſe, & retuliſſe? dicebat autem hæc, non ignarus veritatis, ſed vt rem apud eos qui intererant detegeret, occaſionem leuitati hominis præbebat, iam ob temulentiam linguæ ſuæ impotis. Ergo non continuit ſe Mithridates, quin diceret: Vos quidem pileos, & alias nugas quantum libet cōmemorate: ego vobis diſerte edico, hac manu Cyrum eſſe occiſum. Non enim, vt Artagerſes, telum ſine ictu conieci: ſed cum paululum ab oculo aberraſſem, tempus Cyri attigi atque traieci, eumque ſtraui, & eſt ex eo vulnere mortuus. Hæc illo fato, cæteri infelicitatem hominis & exitium animo præuidentes, oculos in terram deiecerunt. qui autem conuiuium præbebat, Heus, inquit, Mithridate, edamus in præſentia atque bibamus, & regis genium veneremur, à ſermonibus noſtra ſorte ſuperioribus abſtinentes. Eunuchus porro Mithridatis ſermonem ad Paryſatidem, ea ad regem defert. Indignatus grauiter eſt rex ſe redargui, pulcerrimāque & ſuauiſsimā victoriæ partem ſibi eripi, volebat enim ab omnibus barbaris Græciſq; pro certo credi, ſe in cōcurſu cum fratre illato acceptoq; vulnere eum interfeciſſe, Mithridatem itaque inter ſcaphas necari iubet.

Scapharum ſupplicium.

Supplicij genus quale ſit exponam. Duas ſcaphas quæ mutuo quadrent accipiunt: in alteram harum is qui plectendus eſt ſupinus collo-

collocatur:alteram imponunt, itaque aptant,vt caput manus,pedesque,promineant,totum alioquin corpus occultetur.Ita incluso cibus præbetur:ac si edere nolit, oculos cōpungendo eum cogunt:cum edit, mel lacti mixtum ei potus loco infundunt: ita vero semper eum collocant, vt aduersus solem oculos habeat. Porro autē muscarum identidem assidentium multitudine facies eius tota obtegitur: & cum in scaphis interius ea faciat, quę necesse est hominem cibo potuq; fruentem, ex putrefactione & corruptione excrementorum tarmes atq; vermes pullulant, qui in intestina subrepentes,corpus consumunt. cum enim iam constat mortuum esse, remota superiori scapha intuentur carnes quidem deuoratas,intestinis autem inhærentia huiusmodi animalculorum examina. Hoc modo Mithridates septendecim dies cruciatus,lenta morte absumptus est. Reliquus
7 adhuc vnus erat Parysatidi scopus,in quem intenderet:Masabates nimirum regis eunuchus,qui caput & manum Cyri amputauerat.Hunc,quia nullam ansam præbebat, huiusmodi insidijs ea petijt.Ingeniosa erat mulier Parysatis, ludiq; tesserarum perita:itaque &ante bellum sæpe cum rege colluserat,& reconciliata post bellum gratia,non subterfugiebat eam consuetudinem: sed & lusitabat vna, & eius amores opera sua adiuuabat atque præsentia,& omnino minimum ei temporis relinquebat,quod Statiræ impenderet: quam & omnium maxime oderat, & summam ipsa potentiam affectabat.Itaque cum aliquando regem ociosum deprehendisset, animiq; relaxationem quærentem, vt secum tesseris luderet,depositis mille Daricis nummis, prouocauit:atque passa est eum vincere,& aurum numerauit. Tum dolere se simulans,vlteriusque certandi cupidam,rursus vti secum luderet,deposito vtrinque eunucho,rogauit. Annuit rex,itaq; conuentum est, vti vterq; quinq; quos maxime fidos haberet,eximeret:de reliquis victor quem elegisset,eū victus exhiberet. Ludo instituto Parysatis summo studio intenta, cum etiam tesseræ commode cecidissent, vicit,& Masabaten sibi dedi iussit: (non enim is inter eos erat, qui exempti fuerant) ac priusquam regem suspicio rei attingeret,carnificibus eum tradidit,mandāuitq; vt viuo pellis detraheretur,corpus obliquum tribus crucibus,& seorsim cutis suffigeretur. Quod factum cum iniquius rex ferret, eiq; irasce-

irasceretur, cauillans cum risu, Suauis, inquit, homo es & beatus, qui ob malum senem eunuchum stomacheris: cum ego me Daricos mille ludendo amisisse tacita atque bono animo feram. Pœnituit regem. quod se ita in fraudem induci passus esset: sed tamen quieuit. At Statira cum alijs in rebus palam Parysatidi est aduersata, tum id grauiter molesteque tulit. quod eunuchos ea & homines fideles regi propter Cyrum ita crudeliter & iniuste interimeret. Cum vero Tisaphernes iuramento interposito Clearchū & alios Græcorum duces decepisset, comprehensósque in compedibus ad regem misisset: narrat Ctesias, se à Clearcho oratum, vt ei pectinis copiam faceret: quo cum esset potitus, caputque compsisset, delectatum officio annulum sibi dedisse, amicitiæ ad cognatos & necessarios, quos Lacedæmone habebat, tesseram, insculptas autem fuisse annulo caryatides saltantes. Porro missa Clearcho alimenta ab ijs qui vna captiui detinebantur militibus ei erepta atq; consumpta, pauca Clearcho relinquentibus: se autem ei malo remedium tulisse, & effecisse, vt plura Clearcho mitterentur & seorsim militibus, atq; ea se in gratiam & consilio Parysatidis egisse. Et cum inter cibos quotidie perna Clearcho mitteretur, petijsse eum, vt cultellum intra carnes abditum sibi mitteret, ne sibi finis vitæ is, quem crudelitas regis statuisset, expectandus foret: verum se metus causa ea in re ei non obsecutum: Præterea regem matri necem Clearchi deprecanti iuramento addito id confirmasse: rursus tamen ei à Statira persuasum fuisse, vt omnes, excepto Menone, interficeret, hanc causam insidiarum & veneficij in Statiram Parysatidi fuisse, Quæ quidem plane est absurda narratio: neque vllo modo probabile fuerit, tam atrox atque periculosum facinus eam ob Clearchi mortem aggressam, vt regis legitimā vxorem, & communes liberos spe regni educantem necaret. Sed obscurum non est, hæc tragica figmenta propter Clearchi memoriam ab eo addita. Nam & reliquorum ducum interfectorum cadauera refert à canibus & volucribus dilacerata: Clearchi corpori procellam venti magnum terræ aggerem ingessisse, eoq; obruisse: & cum palmæ glandes quædam ibi essent dispersæ, breui tempore mirabilem lucū inde enatum, locum eum obumbrasse. ita vt rex quoq; graui fuerit correptus pœnitentia, quod Clearchum dijs charum.

Clearchi exitus.

Ctesias refutatur.

rum hominem occidisset. Cæterum Parysatis iam inde ab initio Statiræ infensa, eiusq; æmula, cum suam potentiam à regis erga ipsam obseruantia pendere, Statyræ autem gratiam amore & fidelitate munitam esse videret, maxima de re (vt arbitrabatur) in periculum se misit, vitæque eius insidias struxit. Famulam habebat fidelem, & plurimæ apud se autoritatis, nomine Gigin: hanc Dino veneficium administrasse. Ctesias consciam tantum, idque inuitam, fuisse tradit, idemque eum qui venenum porrexerit Belitaram, ille Melantam nominat. Cum vero post priores offensas & simultates Parysatis & Statyra rursus conuenire atq; vna cœnare cœpissent, magna tamen cum cautione ijsdem cibis, ijsdemque ciborum administris vtebantur. Nascitur apud Persas auicula, in qua nihil est superflui aut excrementi, sed omnia intus adipe sunt repleta: itaq; etiam vento ac rore ali creditur. nomen ei Rhyntaces. Hanc Ctesias ait à Parysatide cultello in duas diuisam partes, cuius altera superficies veneno fuerit illita, idque ita auiculæ pars altera deterserit: atque eam parte pura & non vitiata sumpta, edisse, Statiræ eam, quæ veneno infecta erat, tradidisse. Dino id non Parysatidi, sed Melantæ adscribit, Mortua est Statira inter maximos cruciatus corporis atque conuulsiones: & cum ipsa insidias deprehendit. tum in animo regis suspiciones sceleris materni excitauit, non ignorantis ferum eius & implacabile ingenium. Itaque statim quæstionibus institutis famulos matris & mensæ eius ministros tormentis excruciauit. Gigim diu domi suæ Parysatis detinuit, neque postulanti regi dedidit: tandem cum ipsa orasset. vt domum noctu dimitteretur, rex certior factus submissis per insidias hominibus eam deprehendit, & capitis damnauit, Lex apud Persas est, vt fons veneficij ad latum lapidem deducatur, ei caput fontis imponitur, idque alio saxo tunditur atque premitur, dum facies & caput comminuantur. Eo supplicio Gigis perijt. Parysatidem autem rex neque verbo vllo præterea, neque facto læsit: cupientemque ire Babylonem, emisit, addens, se ipsa viuente Babylonem non visurum. Hic status Artoxerxi rerum domesticarum fuit. Enimuero Græcos qui in expeditione Cyro affuerant, in suam potestatem redigere Artoxerxes haud minus operæ precium, quam Cyrum vincere, & regno potiri duxerat. Frustra tamē id co-

Veneficij pœna.

id conatus est. nam ij amisso Cyro imperatore, suisque ducibus, ex ipsa tamen propemodum regia euaserunt: demonstraueruntq; eo facinore Persicas res nihil aliud esse, quam auri copiam, luxum, mulieres, fastum, inanemque iactantiam. Itaq; & vniuersa Græcia animos erexit, barbarosq; cõtemptui habere cœpit: & Lacedæmonij indignam rem existimauêre, si ne nunc quidem Græcos Asiam incolentes seruituti eriperent, barbarorumue ab ijs iniurias defenderent. 11

Gesserant ante bellum Thimbrone ac deinde Dercyllida ducibus: sed nihil memorabile ab ijs erat gestum. Agesilao regi bellum post eos cõmissum est: isq; classe in Asiam transuectus, statim suam efficacitatem ostendit, magnamq; gloriam sibi parauit, Tisapherne acie victo, & vrbibus ad defectionem à barbaro pertractis. Quæ cum fierent, Artoxerxes animaduertens quomodo sibi bellum esset gerendum, cum magna vi auri Hermocratem Rhodium in Græciam mittit, qui largitione potentissimum quenque in sua ciuitate corrumperet, & bellum Græcorum aduersus Lacedæmonios concitaret. Ea cum egisset Hermocrates, ac maximæ ciuitates conspirassent, & conturbata esset Peloponnesus, à magistratu reuocatus est ex Asia Agesilaus. Feruntq; eum discedentẽ ad amicos dixisse, triginta millib. sagittariorum se à Rege Asia pelli. nam nomismatis Persici insigne erat sagittarius. Mari quoq; Lacedæmonios rex eiecit, Conone Atheniensi post Pharnabazum classis duce vsus. Is Conon post naualem apud Ægos potamos pugnam in Cypro commorabatur, non quod otio contentus esset suo, sed veluti maris æstum, rerum mutationem expectans. Itaque intelligens & suis consilijs potentia, & Regis opibus viro prudente opus esse, Epistolam de suis cogitationibus ad Regem misit: mandauitque tabellario vt eam potissimum opera Zenonis Cretensis saltatoris, aut Polycriti Mendæi Medici, aut si illi abessent, Ctesiæ Medici ad Regem perferri curaret. Ferunt Ctesiam Epistolæ Cononis, cum eam accepisset, adscripsisse, vti Rex Ctesiam ad se mitteret, rebus maritimis tractandis vtilem futurum. Ctesias ibi à Rege vltro id negotium mandatum affirmat. Enimuero Artoxerxes cum nauali apud Cnidum prœlio Pharnabazi & Cononis opera maritimum Lacedæmonijs eripuisset imperium, vniuersæ Græciæ oculos in se conuertit: adeo, vt nobi-

Agesilai bellum.

lem

Pax Antalcidica. lem etiam illam pacem, quæ ab Antalcida nomen habet inter Græcos cõpofuerit. Antalcidas Spartanus fuit, Leontis F. is in gratiã regis effecit, vt Lacedæmonij omnes Græcas in Afiã vrbes, omnefq; Afiæ finitimas infulas regem ftipendiarios fibi poffidere permitterent, pace inter Græcos conftituta, fiquidem ignominiam Græciæ & proditionem par eft pacem appellari: cuius finis ita turpis eft, vt turpio nullus vnquam bello victos fit confecutus. Propterea quidem Artoxerxes, cum femper omnes Spartanos abominaretur, eofq; (vt ait Dinon) omnium hominum impudentiffimos iudicaret, Antalcidam in Perfiam profectum fummo eft amore complexus: & quodã tempore ſertum quoddam floreum in preciofiffimum intingens vnguentum, ei à cœna mifit, admirantibus omnibus tantam Regis in eum beneuolentiam. Erat nimirum Antalcidas is, qui ludibrio Perfis effe non recufaret, ideoque coronam eam mereretur
12 faltans apud eos Leonidam & Callicratidam. Agefilaus quidem fertur ei qui diceret, Proh res Græciæ quo recidifti: cum iam Lacedæmonij Medizent, refpondiffe: Imo autem Medi magis Lacedæmonizant. Verum huius dicti fubtilitas rei turpitudinem non fuftulit: nam & finiftra pugna facta principatum Græciæ apud Leuctra amiferunt Spartani & gloria Spartæ infuper ifta pacificatione perdita eft. Etenim quãdiu primum locum Spartani tenuerunt, hofpitem amicumque fuum Artoxerxem nominauerunt. Poftquam vero apud Leuctra victi funt, fractis rebus, pecuniæq; indigi Agefilaum in Ægyptum miferunt, & Antalcidas ad Artoxerxem profectus eft oratum, vt is Lacedæmonijs opitularetur. Rex ita eum fpreuit, ita neglexit, ita proiecit, vt domum reuertens, ludibrio ab inimicis habitus, ephorofque metuens, vita fe abdicãrit. Ifmenias quoq; Thebanus, & Pe-
Græci ad Regem legati. lopidas, qui victoriã ad Leuctra recens parauerat, ad regem profecti funt. quorum hic quidem nihil in fe inhoneftum admifit: Ifmenias adorare iuffus, annulum ante fe in terram proiecit, inclinanfq; fe eum fuftulit, itaque fpeciem adorantis præbuit. Cum Timagoras Athenienfis arcanas literas per Beluridem fcribam ad regem mififfet, delectatus rex decem Daricorum millibus donauit eum, indigentique lacte vaccarum propter valetudinem, octoginta vaccas præbuit,
13 quæ mulgendi caufa fequerentur. Culcitram etiam veftem

ſtragulam,& ſtratores (quaſi Græci ſternendi eſſent imperiti)miſit,& alios,qui eum morbo languentem ad mare vſque geſtarent.Præſenti etiam cœna lautiſſima eſt miſſa: ita vt regis quoque frater Oſtanes dixerit: O Timagora, me- "
mor eſto huius menſæ: non enim leuis rei gratia ita ſplen- "
dide adornata tibi apponitur, erat hoc magis exprobratio "
proditionis, quam beneficij commemoratio. De Timagora quidem donorum acceptorum reo Athenienſes capitale ſumpſerunt ſupplicium. Cæterum Artoxerxes cum multis rebus Græcos læſiſſet,eo vno lætitiam eis obtulit,quod Tiſaphernem acerrimum eorum hoſtem necauit:necauit autem Paryſatide etiam calumnias aduerſus eum delatas augente.Etenim non diu in ira ſua aduerſus matrem perſeuerauit rex:ſed redintegrata gratia eam ad ſe vocauit,quod & animo regio præditam ſentiret, & nihil cauſæ videbatur reſtare; quod eorum conſuetudinem offenſurum eſſet. Proinde Paryſatis omnes ſuas actiones ad voluntatem regis accommodando,nulla in re eius arbitrio refragando id cōſecuta, vt quidquid vellet, ab eo impetraret: deprehendit eum alteram filiarum, Atoſſam nomine,deperire, eumque affectum propter matrem præcipue occultare & premere, vt quidam dicunt, quanquam iam cum ea clam eſſet congreſſus. Itaque Paryſatis vt ſemel ſuſpectam habere cœpit puellam familiarius quam ante eam amplexa eſt: formaq; eius apud regem & moribus, vt regijs collaudatis, ei perſuaſit, vt filiam Atoſſam in matrimonium duceret, locoq; legitimæ coniugis haberet,legibus & inſtitutis Græcorum valere iuſſis:quippe regem Perſis diuinitus legis loco, cenſoremque honeſtorum & turpium eſſe conſtitutum. Quidam,& inter hos Heraclides Cumæus, non hanc modo filiam, ſed alteram quoque Ameſtrin (de qua paulo poſt referam) patri nupſiſſe affirmant.Atoſſam quidem coniugem ita dilexit pater, vt cum vitiligo eius corpus depaſceretur, nihil ipſe eius morbi cauſa eam faſtidierit, & cum pro ipſa Iunoni votum faceret,ſolam eam deam genibus flexis adorarit: tantumque donorum iuſſu eius amici & ſatrapæ ei deæ miſerint,vt ſedecim ſtadia, quæ inter fanum ſunt & regiam,auro,argento, purpura equiſque replerentur.Bellum Ægyptiis Pharnabazo & Iphicrate ducibus intulit: ſed ducum diſſenſio conatum eius irritum fecit. In Caduſios

Tiſaphernis interitus.

Bellum Cadusijs infert. ipſe exercitum duxit, c c c. millibus peditum, & decem e-
quitum millibus conſtantem. Imprudens autem in maxi-
mas ſeſe anguſtias & pericula coniecit, in regionem profe-
ctus aſperam, & nebuloſam, & quæ nullam ſementem fer-
ret:piris modo, malis, alijsque id genus arborum fructi-
bus homines feroces bellicoſosque enutriret. nihil enim ci-
borum neq; ibi inueniebat, neque aliunde aduehere pote-
rat:iumenta modo mactabantur, ita vt aſini caput L x. dra-
chmis emi vix poſſet, cœna regia intermitteretur, paucíq;
adhuc equi reſtarent, reliquis conſumptis in cibos. Ibi Ti-
ribazus, qui vir ſæpe ob fortitudinem primum locum tenu-
erat, ſæpe ob leuitatem abiectus fuerat, ac tum quoq; ſpre-
Tiribazi ſtrategema. tus neglectusque erat, regem exercitumque ſeruauit. Duo
erant Cadusijs reges, ijque ſeorſim caſtra habebant. Re cum
Artoxerxe communicata, Tiribazus ad alterum regem pro-
fectus eſt, miſſo occulte ad alterum filio ſuo, Vtrunque
autem decipiebat, indicans alterū ad Artoxerxem miſſis le-
gatis, ſibi tantum, collega omiſſo, pacem ſocietatemque
cum eo quærere: itaque ſi ſaperet, operā daret, vt ipſe prior
Artoxerxem conueniret: ſe ei in conficiendo negocio adfu-
turum. Hoc modo perſuaſum vtrique regum eſt, vt alter
alterum ſibi inuidere pacificationem putantes. legatos al-
ter cum Tiribazo, alter cum filio eius ad Artoxerxem mit-
terent. Cum in eo negocio aliquid moræ interueniret ca-
lumniæ de Tiribazo ſunt ad regem allatæ ſuſpicionesque
inſinuauerunt ſiniſtræ: & angebatur animo rex, pœnitebat-
que eum, quod Tiribazo fidem habuiſſet, æmulorumque
eius calumnijs aures præbebat. Verum vbi is & filius vna
cum regum legatis aduenerunt, paxque eſt cum vtroque &
fœdus initum: ibi tum magni nominis ſplendidusque Ti-
tibazus cum rege caſtra mouit. Demonſtrauit eo tempore
Artoxerxes molliciem & timiditatem non (quod plerique
putant) à luxu & magnifico apparatu proficiſci. ſed ab in-
genio prauo abiectoque & malis opinionibus addicto na-
ſci. Nam neque aurum, neque candys, neque ornatus cor-
poris, quem rex duodecim millibus talentorum æſtima-
tum aſſidue geſtat, prohibuit, quin laboraret, omnesque vt
quiſquam de vulgo moleſtias ſubiret. Sed & pharetra ac-
cinctus, & peltam geſtans, relicto equo primus omniū iti-
nera montana atq; accliuia faciebat: ita vt reliqui etiam ala-
critatem

eritatem eius & robur ſpectantes, eo leuiores expeditioreſ-
que fierent. Quotidie ducenta ſtadia, eoque etiam amplius
conficiebat. Cum ad diuerſorium regium perueniſſet, cin-
ctum hortis elegantiſſimis, mirabiliterque ornatis, circum-
iacente ſpacio arboribus vacuo, frigus autem eſſet: liberum
militibus fecit, vt paradiſi eius arboribus ſucciſis lignaren-
tur, ac neq; cupreſſibus neq; laricibus parcerent: cumq; non
auderent ob arborum pulcritudinẽ & magnitudinem, ipſe
arrepta ſecuri arborum maximam atque pulcerrimam ſuc-
cidit. ita lignati milites, multis editis ignibus noctem eam
commode exegerunt. Multis ac bonis amiſſis viris, & equis
prope omnibus domum redijt: ſeque propter infelicem ex-
peditionis ſucceſſum à ſuis contemni putans, ſuſpectos ha-
buit primores, & multos iratus occidit: plures quod ab ijs
ſibi metuebat. Nam timiditas tyrannorum, maxima eſt cau-
ſa cædium: fiducia ſui placidos eos & manſuetos & à ſuſpi-
cionibus vacuos reddit. Ita ferarum quoque eæ, quæ à cicu-
ratione ſunt alieniſſimæ, timidæ ſunt, & omni ſtrepitu ter-
rentur. generoſę autẽ non aſpernantur huiuſmodi blandam
tractationẽ, quia propter fiduciam ſui facilius alijs ſe com-
mittunt. Iam prouectus ætate Artoxerxes, animaduertit fi-
lios ſuos de regno apud amicos & ꝓceres diſceptare. Nam
qui ingenio erant moderato, ijs conſultum videbatur, vt
quemadmodum Artoxerxes regnum accepiſſet, ita etiã ſuc-
ceſſorem haberet Darium, filiorum natu maximum. Ochus
autem, minimus natu inter filios Regis, ingenio acri atque *Ochus regno inhiat.*
vehementi præditus, tametſi in aula Regis haud paucos ſui
ſtudioſos habebat, maxime tamẽ ſe patrem in ſuam ſenten-
tiam pertracturum ſperabat opera Atoſſe: eam enim cole-
bat ac demerebatur, veluti vxorem ſibi futuram & regna-
turam ſecum poſt patris mortem. ferebatur etiam viuente
adhuc Artoxerxe rem cum ea habere: ſed id patrem latuit.
Artoxerxes autem, vt de ſpe ſua Ochum deduceret, ne idem
quod Cyrus aliquando conaretur, regnumque nouis bellis
& contentionibus implicaret, Darium annos natum L. Re- *Darius Rex*
gem pronuntiauit: vtq; citharin erectam geſtaret, conceſſit. *creatur.*
Mos fuit Perſis vt rex creatus ab eo qui eum regem conſti-
tuit munus aliquod petat: & id ſi omnino fieri poteſt, acci-
piat. Itaq; Darius Aſpaſiam poſtulauit, quæ olim vnice à Cy- *Aſpaſia.*
ro dilecta, tũ pellex regis erat, Phocæa Ioniæ vrbe oriunda

liberis nata parentibus, & liberaliter educata. Ea cum aliquando vna cum alijs mulieribus ad Cyrum cœnantem esset adducta, reliquis assidentibus, lususque eius & iocos & blandicias haud illibenter accipientibus sola ad lectum tacita adstitit, Cyroque vocante, non obtemperauit: cumque eam cubicularij adducere conarētur, Eiulabit, inquit, quisquis horum manus mihi inijciet. Ob id plerisque eam inurbanam & rusticam iudicantibus Cyrus delectatus gestibus eius risit, & ei qui mulieres adduxerat, Viden' inquit, te hanc solam liberam & incorruptam mihi adduxisse? atque exinde eam præ omnibus charam habuit, sapientemque appellauit. Capta est Cyro occiso, cum diriperentur castra. Eam tum Darius poscēs, offendit grauiter patrem. Barbari enim acerrimi sunt in suspicionibus amatorijs: vt non modo qui attigerit pellicem regis, sed etiā qui in itinere currum quo vehuntur obuius impulerit, morte plectatur. Et quidem Atossam rex amore eius motus contra leges vxorem duxerat: pellices autem eximia pulchritudine alebat CCCLX. Aspasiam ergo liberam esse dixit: & si ipsa annueret, accipere filium iussit, inuitam cogi non debere. Accita Aspasia præter spem Regis Darium elegit, eique data est, lege ita cogente: paulo post rursum adempta: nam eam Rex Dianæ, quæ Ecbatanis colitur, & Anitis dicitur, sacerdotem constituit, vt reliquum vitæ tempus casta exigeret. Existimabat autem non grauiter se, verum moderate & quasi per iocum vltum esse filium. Darius autem nequaquam mediocriter id tulit, siue amore Aspasiæ incensus, siue derisum se & ludibrio habitum à patre existimans. Ita eum affectum sentiens Tiribazus, stimulos addit, suum sub alieno agens negotium. Etenim Rex cum haberet filias multas, promiserat se Pharna-
15 bazo Apamam, Rhodogunam Oronti, Tiribazo Amistrin nuptum daturum: & cum cæteris fidem seruasset, Amistrin ipse ducens, Tiribazo Atossam natu omnium minimam despondeterat: sed & hanc amore (vti demonstrauimus) captus ipse duxerat, eoque facto Tiribazum plane infensum sibi reddiderat. Erat is homo ingenij alias etiam parum cōstantis, animique varij & præcipitis, & modo propter res prospere administratas inter primos habitus, modo offendens atque abiectus, nullam mutationem recte ferebat: sed & in honore cum haberetur, molestus omnibus erat sua furi-

Insidiæ in Artoxerxem.

lita-

ſitate, & cum deprimeretur, nequaquam cedebat aut quieſcebat, ſed aſpere ſe & quadam cum ferocia efferebat. Is ergo Tiribazus ignis quaſi igni additus, identidem Darium vrgebat. Nihil prodeſſe erectam in capite cidarin inculcans ei, qui non rebus ipſis erigere ſeſe conaretur, ſed cum videret patris tam incōſtans eſſe & ſtupidum ingenium, tamen certam ſibi regni ſucceſſionem eſſe crederet. nam qui Græcæ mulierculæ cauſa ſanctiſſimæ Perſarum legi fraudem fecerit, nequaquam ei fidem habendam eſſe, quod de maximis rebus pacta ſit rata ſeruaturus. neque vero eandem conditionem Ocho, ſi regno excidat, & Dario, ſi id amittat, propoſitam eſſe. quippe nihil impedire, quin ille priuatus viuat: Dario, quia rex ſit deſignatus, aut regnandum, aut ne viuendum quidem eſſe. Verum quidem omnino & vbiq; eſt illud Sophocleum,

Monitis malis præſto eſt obedientia.

Etenim læuis & procliuis eſt via ad id quod volumus: plerique autem ob ignorationem & imperitiam rerum bonarum, peſſima volunt. Sed tamen magnitudo regni, & metus ab Ocho Darij, materiam agendi Tiribazo præbuerūt: neque extra omnem culpam eſt Aſpaſiæ ereptæ iniuria. Ergo Darius Tiribazo ſe & rem totam committit. Cum iam multi ſe conſpirationi ſocios adiunxiſſent, eunuchus quidam inſidias regi detegit, cui compertum erat, quod ſtatuiſſent, noctu in cubiculum eius intrare, & iacentem trucidare. Regi & delationem iſtam negligere, ac tantum malum non præcauere, periculoſum videbatur: & fidem adhibere non explorata re, grauius. Itaque ſic agit. Eunuchum, qui indicium detulerat, adeſſe illis iubet, & comitem ſe præbere: ipſe parietem poſt lectum ſuum perfodit, oſtiumque in eo fabricatur, idque aulæo occultat. Cum hora inſidiarum appetijſſet, eſſetque ab eunucho indicata, in lecto manſit: neque prius inde ſurrexit, quam ad cædem perpetrandam venientium facies ſingulorum cōtuitus eſt, & plane vnumquenque eorum agnouit. vt iam ſtringere gladios, & aduerſum ſe tendere conſpexit, celeriter aulæo arrepto per oſtium in conclaue interius ſe proripuit, oſtioque obdito clamorem ſuſtulit. Ita percuſſores à rege viſi, nulla re geſta fuga ſe per fores proripuerunt, Tiribazumq; & qui cum eo erant, vt iam compertos inſidiarum, ad fu-

gam hortati sunt. Reliquis fuga dispersis: Tiribazus comprehensus multos de regijs stipatoribus occidit, ac vix tandem iaculo eminus ictus cecidit. Darium cum liberis adductum rex iudicandum consiliarijs regijs dedit, absens ipse: mandauit autem, vt singulorum sententias perscriptas ad se minister deferret. Omnium suffragijs damnatus, capitalique supplicio addictus, à lictoribus in propinquum carcerem est abductus. Carnifex accitus, manu tenens nouaculam, qua damnatorum capita abscindi solent, vt vidit Darium, perterritus recessit, ad fores respiciens, vt qui regi afferre manus non auderet, foris autem iudicibus minaciter vt mandata exequeretur iubentibus, reuersus intro, altera manu comam apprehendit, ceruicemq; depressam nouacula abscidit. Quidam iudicium in præsentia regis factum affirmant, & Darium criminis conuictum in faciem procidisse, suppliciterque deprecatum: regem autem iræ impotentem surrexisse, strictoque acinace eum multis vulneribus cõfecisse: deinde in aulam progressum, solem adorasse, ac dixisse: Ite Persæ, ite læti, alijsque indicate, manum Oromazem ab ijs qui impium & nefarium conati sunt facinus, pœnas cepisse. Hunc exitum paratæ Artoxerxi insidiæ habuerunt. Cæterum Ochum Atossa ad spem amplissimam erexerat. metuebat tamen adhuc fratres, genuinum Ariaspem, qui vnus supererat, & de nothis Arsamen. horum ille, non eo quod ætate Ochum anteibat, sed propter benignitatem, simplicitatem, & humanitatem, regnum videbatur in Persas obtenturus: Arsames & prudens videbatur, & eum maxime à patre diligi non fallebat Ochum. Igitur homo dolosus iuxta & sanguinarius, vtriusque vitæ insidians, crudelitate sua aduersus Arsamen, versutia contra Ariaspen vsus est. Nam ad hunc eunuchos & amicos regios submisit, qui semper ad eũ minas & terribiles sermones afferrẽt: decreuisse scilicet regẽ ei crudelẽ & turpẽ mortẽ inferre. Ij cum quotidie hæc velut arcana se ei referre simularent, & alia iamiam agere, alia mox acturũ regẽ dicerent, eo pauoris hominem adduxere, atque anxietatis, vt 3
lethali veneno apparato & hausto mortem sibi consciuerit. Rex genere mortis cognito, filium quidem luxit: quis autem causam morti præbuisset, etsi suspicabatur, inquirere tamen & certo comperire per senectutem non valens,

eo arctius Arſamen eſt amplexus, neque obſcure tulit, omnia ſe ei credere & libere communicare. Itaque Ochus nequaquam cunctandum ſibi ratus, Harpate Tiribazi F. ſubmiſſo Arſamen de medio ſuſtulit. Adeo tum decrepitus erat Artoxerxes, vt minimo ad mortem videretur indigere momento. itaque allato ei de Arſamis interitu nuncio, ſuſtinere non potuit, ſed ſtatim mœrore extinctus eſt. Vixit annos XCIIII. regnauit LXII. iudicatus eſt clemens eſſe, & ſubditorum amans. quam opinionem maxime confirmauit Ochus, crudelitate & paricidijs omnibus ſuperior.

INTERPRETIS ANNOTATIONES, in Artoxerxem.

ARtoxerxis ætas bello Peloponneſiaco reſpondet. Fere enim eodem tempore regnum occœpit, quo Athenæ ſunt à Lyſandro dirutæ: Olympiade nimirum XCIIII. *quo maxime tempore Veij ſunt obſeßi primum, & decimo poſt anno à Camillo expugnati.*

1 Artoxerxes ante Arſicas.] *Apud Diodorum Siculum libro decimoquarto, & apud Xenophontem* περὶ ἀναβάσεως κύρου, *Artaxerxes legitur conſtanter vt hic per o, poſt t, Artoxerxes. ſed id non multum refert, & per o, etiam in Cteſiæ epitomis legitur, nuper à doctißimo homine Henrico Stephano editis. Quod autem hic nomen regis Arſicas legitur, mutare auſus non ſum: quanquam in Cteſiana epitoma libri deciminoni* ἀρσάκης, *Arſaces legatur. hoc autem nomen eſt, quam alterum, notius, & regibus Parthorum omnibus fuit commune, vt Ptolemæi Ægyptiorum.*

2 Omiſus.] *Amiotus Romiſes: Lapus pauperem vertit. forte aliud vterq; legit. quam ego. Mithras Perſarum deus, Sol eſt Latinis: malui tamen vocem propriam relinquere. Sicut & candyn, veſtis regiæ aqud Perſas genus, & ſimilia.*

3 Oſtacem & Oxabem.] *Aut hic, aut initio libri hu-*

ius mendose sunt nomina posita. Superiora tamē magis probo: quod & alibi habentur ista in Persis nomina.

4 Ad fabulas.] περὶ τὸ θυμῶδες legitur, nimirum literis transpositis: cum nemo non videat sensum loci requirere μυθῶδες.

5 Regis speculator,] ad verbum est: regis oculus. Qui vult, potest legere Scholiasten Aristophanis in Acharnenses comœdiam non ita longe ab initio. Diligenter enim, etiam ex Aristotelis libro de republica tertio, rem explicat.

6 Ipsi cadauera.] αὐτῷ. Locus est ambiguus & obscurus. Nam neque satis liquet, de Cyrine an regis exercitu perierint, qui hic numerantur: & quo illud αὐτῷ pertineat, non constat ego ad Ctesiam potius retulerim. Minime quidem Lapo assertior qui alterum numerum ad Cyrianos alterum ad regios retulit. Diodorus Siculus. de regis exercitu plures XV. millibus, de Cyri autem circiter tria millia cecidisse refert.

7 Masabates.] Paulo post legitur μεσαβάτης. In reliquis Ctesiæ (ex eo suspicor Plutarchum hæc transcripsisse) βαγαβάτης legitur, Bagabates:

8 Pectinis copiam faceret.] Hæc ridicule à Lapo ad deprecationem famis sunt detorta: cum & perspicua sint verba, & eo commemoret Plutarchus, vt Ctesiæ futilitatem demonstret. Sed talia multa hic & alibi Lapus admisit: vt supra de Care τῶν ὑπὲρ αὐτὸν ἀντιποιεῖσθαι verterat, in superiores se efferre, & multa alia.

9 Caryatides.] καρυατίζειν genus est saltandi, à Castore & Polluce Lacedæmoniis traditum Cariis Laconicæ oppido. Vide Lucianum περὶ ὀρχήσεως.

10 Nomine Gigin.] In Ctesianis eclogis est γίγγη, Ginge. & avis ῥυνδάκη, Rhyneace.

11 Gesserant ante bellum Thimbron.] Vide Xenophontem libro tertio rerum Græcarum, & Diodorum

Siculum

Siculum lib. 14. *& Plutarchum in Agesilao, Probum, & alios,*

12 Saltans apud eos Leonidam & Callicratidam.] *Ita est in Græco, vt verti. Si verba recte habent, quod non puto, meo arbitratu sensus est, meruisse eum coronam istam adulandis Persis, & se eorum arbitrio accommodando. & videtur illud* ὀρχησάμενος *alio sensu* καθ᾽ ὑπόνοιαν *dictum. q.d. ridiculos eum ostendisse priores Spartanos, graues illos & tetricos: quales fuerunt Leonidas, & alij prisci, qui quiduis potius fecissent, quam vt regem barbarum adulati essent. Leonidam aliquem in Persia egisse, non memini.* De Callicratidæ *magnanimitate, ac quam is inique fastum barbaricum tulerit, est apud Xenophontem lib.* 1. ἑλληνικῶν, *& apud nostrum in Lysandro. Mox in Græco* ἀνταλκίδαν *vitiose legi pro* ἀρτοξέρξην *iudicabam. nam Antalcidæ tribui* ξένου *&* φίλου *nomen, quippe ciui, à Spartanis non potuit*

13 Stratores.] *Vide quæ de his in Pelopida annotaui, vbi eadem historia adducitur.*

14 Bellum Ægyptiis.] *Describitur tota res eleganter à Diodoro Siculo lib.* 25.

15 Rhodogunam Oronti.] *In Græco male est* ὀροίτῃ, *quod Lapo imposuit. Patet cum aliunde, tum ex Diodori* 16. *& notum est dictum huius Orontis de aulicis, cum gratia regis & soceri excidisset.*

16 Oromazem.] ὀρομάζης, *seu* ὠρόμαζος *(vt* ἀρταβάζης *&* ἀρτάβαζος, *& id genus alia) deus est Persarum: is quem nos Solem vocamus. Euidens est hoc cum alijs ex autoribus, tum ex libro Plutarch. de Iside & Osiride. & quidem* ὧρος *à sole annus dicebatur: quod non solum Grammatici testantur, sed & versus extat Euphorionis de Laodice & Acamante Thesei F.* ὧρος.

ἥ οἱ μουνώιτον ἧα τέκε πλομένῳ ἐνὶ ὥρῳ.

Id propter Lapum annoto, qui cum hoc non animaduer teret, perperam ad Regem transtulit.

PLVTARCHI ARATVS, GVILIELMO Xylandro, Augustano, interprete.

NTIQVVM quoddam, Polycrates, proue bium videtur mihi Chrysippus philosophus, n eius inuisa plerisq; sententia aures offenderet tur, non ita vt erat, sed vt commodius ipsi vid

1 batur protulisse:

Anne suum laudet patrem, nisi prospera proles?

Parœmia explicatio. Quem redarguens Dionysodorus Trœzenius, verum ad gium ipse exponit, cuius hic est sensus:

Anne suum laudet patrem, nisi non bona proles?

aitque eorum ora hoc dicterio obthurari, qui cum ipsi p se nullius sint precij, maiorum suorum in laudes subrepan in ijsque prædicandis sint nimij. Enimuero cui generosa in doles à maioribus (vt ait Pindarus) innata est, vt tibi: ei, si a pulcerrimum exemplum domesticorum vitam suam con ponere instituerit, in felicitatis parte ponendum est, si m iorum suorum, qui virtute alijs antecelluerunt, memor am colat, & perpetuo aliquid de ijs vel audiat, vel loqu tur. non enim propriorum bonorum penuria suam exist mationem ab aliorum gloria ille suspendit: sed maioru suorum virtutibus suas actiones annectens, vt generis, it etiam vitæ factorumq; suorum autores & duces eos prædi cat. Itaq; & ego Arati, ciuis tui, & progenitoris, quem nec gloria tua, neque potentia dedecoras, vitam à me conscri ptam ad te mitto. non quod nesciam, iampridem omnes ti bi eius viri actiones accuratissime cognitas: sed vt filij tu Polycrates & Pythocles domesticis exemplis innutriantu ea cum legentes tum audientes, quę imitari ipsos conuenit Sui ipsius enim nimium admiratorē, non honestatis studio sum iudico eum, qui seipsum vbiq; optimum ac præstantis simum iudicet. Sicyoniorum ciuitas, cum primum mera il la & Dorica optimorum in Repu. dominatio tanquam con cinnitate sonorum dissipata, in seditiones & contentione popularium oratorum incidit, perpetuis tumultibus agita

Resp. Sicyoniorum. ta laborauit, aliumque post alium subinde tyrannum per

tulit

ılit: donec Cleone occiso, ad Timoclidam & Cliniam, iros præcipue nobiles, & inter ciues potentia primos ab ɔsa ciuitate summa rerum est delata. Cum iam constituta õnihil videretur resp. Timoclidas moritur: Abantidas au-em Pasei F. tyrannidem affectans, Cliniam occidit, eiusq; micos & necessarios partim necat. partim vrbe pellit. Filiũ uoq; Cliniæ Aratum septennem puerum ad cædem quæ-ːbat: sed is in domestico tumultu vna cum reliquis profu-erat, inq; vrbe oberrans metus plenus & auxilio destitutus, ɔrte fortuna inscijs omnibus in domum Sosûs peruenerat, uæ soror Abanditæ, Prophanto Cliniæ fratri vxor erat. ea t erat generosæ indolis mulier, diuinitus ad se delatum uerum existimans, domi occultatum, noctu Argos emi-t. Ita furtim neci periculoque subtractus Aratus, iam tum raue illud & feruens in tyrannos odium, quod paulatim ccreuit deinde, concepit. Liberaliter educatus Argis apud ospites amicosque paternos, cum bonam corporis sui af-ːctionem vigere, & ad magnitudinem adolescere sentiret, tercitationi palæstricæ se tradidit: & quidem certauit et-ım quinquertio, ac coronam meruit. Sane etiam in statuis 3
ius athleticum quiddam apparet: vultusque regius & pru-entiam præ se ferens non omnino tamẽ voracitatis athle-cæ & ligonis videtur vsum negare. Eo factum est, vt par-ius fortassis quã viro in rep. versaturo conueniat, artes di-ːndi coluerit. quanquã cultior quidem fuerit, quã quidam utauerunt, ex commentarijs eius iudicium facientes: quos le obiter & raptim inter agendum quibuscumque obuijs ocabulis conscripsit. Aliquando post tempore Dinias & ristoteles dialecticus Abantidam, qui eorum disputatio-ibus atq; commẽtationib. in foro interesse, vnaque dispu-are solebat, in eam consuetudinem petractum, compositis ɪsidijs necauerunt. Paseam quoque Apantidæ patrem, cum tyrannidem excepisset, Nicocles per dolum interfecit, & tyrannum Sicyoniorum constituit. Hunc Nioclem for-ıa similimũ fuisse Periandro Cypseli F. perhibent. vt Oron-ẽ quoque Persam Alcmæoni Amphiarai F. & Hectori Lace-æmonium quendam adolescentem: quem Myrsilus narrat um id vulgus resciuisset: à spectatum venientium turba onculcatum perijsse. Quartum iam mensem tyrannidem Nicoles gerebat, quo tẽpore multa vrbi maleficia intulit, parum-

5 parumq; abfuit, quin eam Ætolorum fraude amitteret cu
Aratus iam adolefcens ob nobilitatem generis animiqu
magnitudinem, quæ nequaquam ociofa aut vilis, fed gr
uis, prudentiaque etiam præter ætatem munita appareba
cœpit in magna effe autoritate. Itaq; & exules Sicyonij m
xime ei animum aduertebant; & Nicocles nequaquam e
quæ gerebantur negligebat, fed conatus eius occulte fp
ctabat atque obferuabat: nihil quidem tale aufurum, a
tam periculofum facinus aggreffurum, fed colloquia cu
cum regibus, quos amicos habebat hofpitesque paterno
agitare fufpicans. Et vero ea via aggredi rem Aratus inft
tuerat. Sed cum & Antigonus multa pollicitus occafione
temporis, remque totam negligeret, & Ptolemæus Æg
ptusque, vnde fpei aliquid erat, longius abeffent; ftatuit p
fefe tyrannum euertere. Primis Ariftomacho & Ecdelo an
mi fui fententiam expofuit. Ariftomachus Sicyonius ex
6 erat: Ecdelus Arcas Megalopoli oriundus, philofophus, re
busq; agendis aptus homo, qui in vrbe Arcefilaum Acad
micum audierat. Cum hi alacriter inftitutū probaffent, re
cum reliquis etiam exulibus communicat. Pauci horu
pudore deferēdi tanti conatus moti, focios fe facinori pr
buerunt: plerique etiam conati funt inhibere Aratum, qu
imperitia rerum ferocientem. Cum deliberaret de loco a
quo Sicyoniæ occupando, quo belli aduerfus tyrannum g
rendi receptaculo vteretur, commodū Argos venit Sicy
nius quidā è carcere elapfus, Xenoclis frater, vnius de exul
bus. Is à fratre ad Aratū adductus retulit, muri partem, qu
ipfe euafiffet, intus propemodum planam effe locis, faxo
& fublimibus contiguam: foris eam effe altitudinem, a
quam fcalis euadere liceat. Id cum audiuiffet Aratus, cu
Xenocle duos fuorum famulorum mittit Seutham & Th
nonem, qui murum cōtemplarentur. ftatuerat enim, fi qu
ratione id fieri poffet occulte & femel potius totam rem i
difcrimen mittere, quam priuatus ipfe contra tyrannū lo
go bello, & apertis certaminibus contendere. Reuerfus cu
famulis Arati Xenocles, menfuram muri attulit, indicauit
que loci naturam eam effe, vt confcendi haud fumma cu
difficultate poffit: magni autem effe laboris eo acceder
propter hortulani cuiufdam canes, paruos quidem, fed op
pido acres & implacabiles. Proinde ftatim negocium ag

greffi

greſſus eſt Aratus. Arma vt facile pararet, conſuetudo efficiebat: cum fere omnes tum homines furtis & incurſionibus mutuo infeſtarentur. Scalas Euphranor faber machinarum ipſe quoq; Sicyonius exul, palam conſtruxit, ſuſpicionem artis profeſsione amoliente. Viros amici Argiui ſinguli de paucis denos præbuerunt: ipſe de ſuis famulis triginta armauit: mercede etiam opera Xenophili prædatorum ducis milites non ita multos conduxit, apud quos rumorem ſparſerat, in Sicyoniam ſe ducturum equarum regiarum abducendarum gratia. Plerique alij poſt alios ad Polygnoti turrim præmiſsi ſunt, ibiq; iuſsi expectare. Præmiſſus etiam eſt Caphesias expeditus cũ quatuor alijs, qui se viatores ſimularent, & ſub noctem ad hortulanum intrarent, ibiq; pernoctantes, ipſum & canes occluderent. nam
alioqui aditus non dabatur. Scalas autem, vt erant diſſolu- 7
biles, in modios frumentarios impoſuerunt, itaque occultatos carris prouexerunt. Interim cõſpectis quibuſdam Nicoclis exploratoribus Argis, qui clam circumire & obſeruare Aratum ferebantur: interdiu in publicum progreſſus Aratus ſe oſtentauit, inque foro cum amicis commoratus eſt. vnctus deinde in gymnaſio, ex palæſtra ſecum abduxit domum adoleſcentes quoſdam, ſecum bibere & genio indulgere ſolitos paulo poſt in foro viſi ſunt famuli eius, alius coronas ferens, alius faces emens, alius cum mulierculis quæ pſallere & fiſtula canere in cõuiuio ſolent, colloquens. Hæc omnia exploratores cum cernerent, decepti ſunt, atq; vnus alteri non ſine multo riſu. Nimirum, aiebant, nihil timidius eſt tyranno, quando Nicocles etiam tantam vrbem poſsidens, tantaſq; copias, ſibi ab adoleſcente metuit, viatica ſui exilij in voluptates & conuiuia diurna inſumente. atq; ita decepti, diſceſſerunt Statim à prandio Aratus Argis profectus, ad milites iuxta turrim Polygnoti venit: indeq; Nemeam duxit. ibi conſilium ſuũ vniuerſis aperuit: eoſque
adhortationibus & pollicitationibus cum confirmaſſet, 8
teſſeram dedit Apollinem propicium, aduerſus Sicyonem duxit. ad motus autẽ lunaris rationem ſui itineris accelerationem accommodauit: ita vt lumine Lunæ ad iter faciendum vteretur, luna iam occidente ad hortũ haud procul muro eſſet. Ibi ei occurrit Caphesias, occluſum quidẽ à ſe hortulanum indicans, canes autem proſiluiſſe, neque com-

Strategema Arati.

comprehendi potuisse. Cum animis pleriq; caderent, & r
tro abducere iuberent, bono eos animo esse Aratus iuss
abducturumq;, si nimis importuni forent canes, promis
Simul eos qui scalas gestabant, præmisit, Ecdelo Nansithe
ducibus: ipse lento gradu subsecutus est, canibus acriter l
trantibus, & iuxta Ecdelum vna cursitantibus. Is tamẽ cu
suis & peruenit ad murum, & scalæ tuto admotæ sunt. Pr
mis murum conscendentib. matutinarum excubiarum m
gister, signum abeundi tintinnabulo edidit. ibi cum mult
faces gestarentur, custodesq; murum puadentes tumultu
darent: isti ibi in scalis subsidentes facile eos latuerun
cum vero alij excubitores prioribus obuij venirent, summ
in periculo fuerunt. Eo etiã euitato, primi in murum Mn
sitheus & Ecdelus euaserunt: & occupato vtrinq; muri ad
tu, Technonem ad Aratum miserunt, properare iubente
Ab horto ad murum & turrim non magnum erat spaciun
qua in turri magnus canis venaticus excubabat. Is muro
occupantium strepitum non senserat, siue natura hebes, s
ue interdiu defatigatus: ab hortulani autem canibus infe
ne latrantibus excitatus, initio obscuro latratu responde
rat: mox appropinquantib. illis, latratum intendebat. iam
que totus ille locus latratu canum resonabat, adeo vt ab al
tera parte vigil magna voce venatorem percontatus sit, Cu
nam ita vehementer canis latraret, & an aliquid insolen
accidisset. respondit venator, Nihil esse periculi: canem lu-
mine vigilum, & tintinnabuli sonitu esse irritatum. Id maxi-
me Arati milites confirmauit, existimantes venatorem so-
cium facinoris dedita opera rem occultare, & multos quoq;
alios in vrbe negotij conscios atq; auxiliarios esse. Cum ad
murum omnes peruenissent, longus erat & periculosus la-
bor, quod scalæ, nisi vnus post alium adscenderet, concutie-
bantur: tempus autẽ moram non ferebat, iam gallis canen-
tibus, & appropinquantibus ijs, qui in forum ex agris res
venales portabant. Itaque festinans Aratus, cum ante ipsum
Sicyone potitur Aratus. XL. tantum adscendissent, ipse quoque in murum euasit:
paucisque adhuc assumptis, ad domum tyranni, & præto-
rium contendit, vbi noctem mercenarij milites agebant.
Hos subito superueniens omnes comprehendit, occidit ne-
minem: statimq; ad amicos dimisit, qui singulos ad se voca-
rent. Facto vndique concursu, dies illuxit: eratque turbæ

ple-

plenum theatrum. animis omnium ob incertum adhuc rumorem suspensis, & eorum quæ agebantur ignaris. donec præco in medium progressus edixit, Aratum Cliniæ F. ciues ad libertatem vocare. Tum demum credentes ea adesse, quę iampridem expectarant, confertim ad tyranni ædes accurrerunt, ignem inijcientes, edita autem est ingens flamma, & Corinthum vsque luxit domus incendium: ita vt qui Corinthi erant mirati quidnam hoc rei esset, parum abfuerit quin ad auxilum ferendū accurrerent. Nicocles per quosdam cuniculos ex vrbe effugit: milites autem & ciues extincto incendio domū diripuerunt: non hoc modo Arato concedente, sed & reliquā tyrañorum pecuniam ciuibus in medium proponēte. Nemo omniū vel occisus est, vel vulneratus, neq; Aratianorū, neq; hostiū: sed id facinus fortuna ab omni ciuili sanguine purum seruauit, Reduxit exules, qui à Nicocle pulsi fuerant, LXXX. qui à prioribus tyrannis, haud pauciores quingētis, quin diu multumq;, nonnulli etiam ꝑ L. annos, vagati fuerāt, Pleriq; autē cum redissent pauperes, bona ea, quæ olim possederant, inuadebāt, inq; summas Aratum difficultates conijciebant. Videbat enim vrbi extrinsecus ab Antigono periculum impendere, libertati eiꝰ inuidente atq; insidiante: intus autē turbis eam & seditionibus agitari. Itaq; quod in præsentia factu optimum videbatur Achæorum eam ciuitati adiunxit: & Sicyonij, cū essent Dorienses, vltro in nomē & remp. Achæorū se insinuarunt. Sane neq; autoritas magna, neq; potētia eo tempore Achæorum erat. nā & pleræq; eorum vrbes paucis ciuibus frequentabantur, neq; bonū agrum possidebant ad mare habitātes importuosum, & quod plerunq; apud scopulos præruptos terram attingeret. Verum hi maxime tum demonstrarunt Græcorum vires inexpugnabiles esse, quoties vnanimi ordine ij componantur atq; regantur, & cordatum habeant ducem, Quippe cum ne minima quidem essent portio eius quod olim in Græcia viguit roboris. & nunc viribus suis omnibus in vnum collatis vnius alicuius præcipuæ vrbis potentiam nō æquarent: consilio tamen, & concordia, & quia norant virtute præstantissimo absq; inuidia obtemperare, non modo suam libertatem in medio tot vrbium, tam potentium ciuitatum atque tyrannorum tutati sunt: sed & reliquorum Græcorum plurimos in libertatem asseruerunt.

Erat

Erat Aratus natura ciuilis, magnanimus, & ad rem publi-
cam quam priuatam attentior, tyrannorũ acerrimus oſor,
& qui ſemper amicitię inimicitiæque finem commodo pu-
blico metiretur. itaq; non tam conſtans amicus, quam ho-
ſtis manſuetus videtur fuiſſe, reip. cauſa per occaſionem in
9 vtranq; partem ſe conuertens, neq; quicquã magis amabat,
quam concordiam populorum, communionem ciuitatum
conciliumq; & theatrum vnã edens vocem; bello & apertis
certaminibus vti non facile audebat, eoq; in genere animi
erat parũ fidentis: ad res furtim gerendas, componendáſq;
aduerſum vrbes & tyrannos inſidias aptiſſimus. Itaque cum
multa conatus ſpe ſuperiora, ea confeciſſet, videtur haud
pauciora, quæ effici haud dubie poterant, ob timiditatem
omiſiſſe. Scilicet non animalium modo quorundam oculi
per tenebras videre poſſunt, interdiu cæcutiunt, quod ſicci-
tas & tenuitas humoris qui eſt in oculis cum luce non po-
teſt temperari. ſed & quorundam hominum calliditas atq;
prudentia ita eſt comparata, vt in apertis rebus indictiſque
certaminibus facile ij perturbentur: in occultis autẽ & ab-
ditis rebus gerendis audaces ſint. Huius inęqualitatis cauſa
eſt in bonis naturis ignoratio philoſophiæ: cum bona inge-
nia virtutem abſq; ſcientia, veluti fructum ſponte ſua & abſ-
que cultu enatum proferunt. Hæc in exemplis deprehendi
poſſunt. Porro *Aratus* cum Sicyonem Achæis adiunxiſſet,
inter equites militans charus ducib. propter obedientiam
fuit. nam tametſi plurimum ad rempub. contuliſſet, ſua pa-
triæq; gloria ad eam accumulata, tamen morigerũ ſe haud
minus quam de vulgo aliquis ducibus Achæorum ſingulis
præbuit, ſiue ducem Dyme, ſiue Tritæa, ſiue aliud humilius
oppidum præbuiſſet. Dono etiam ei XXV. talenta Ptole-
mæus miſit, quæ ille accepta, ciuibus ſuis largitus eſt cum
aliàs, tum ad redimendos captiuos pecunia indigentibus.
cæterum ijs qui ab exilio erant reuerſi importune tumul-
tuantibus & eos qui bona poſſidebant vexantibus, adeo vt
Liberalitas. periculum eſſet de exitio ciuitatis in ſola Ptolemæi huma-
nitate ſpem reliquam habens Aratus, ſtatuit ad eum naui-
gare, & orare, vt ſibi pecuniam ad lites iſtas pacandas ſup-
peditaret. Itaque à Methona prouectus, ſuper Maleam na-
uigauit, vt breuiſſimo curſu fretum traijceret. ſed rectore
à magno vehementiq; vento, qui ab alto incubuerat, victo

curſum

cursum non tenens, ægre ad Adriam eiectus est, qui locus hostilis erat, ab Antigonoque præsidio tenebatur. Mature sibi fuga consuluit, militesque hostis euitauit Aratus, ac naui relicta procul a mari se cum vno amicorum Timanthe in syluestrem quendam locum subduxit, noctemque ibi difficilem exegit. Paulo post ad nauem præsidij præfectus venit, Aratum quærens: quem famuli eius deceperunt, respódentes, vti docti fuerant, statim eum aufugisse, & in Eubœam nauigasse. nauim quidem, & quæ in ea vehebantur, ac famulos Arati detinuit, hostis bona esse dicens. Post dies non multas constituto magnis in difficultatibus Arato, bona quadam eius fortuna Romana nauis ad eum locum appulit, vbi partim speculans, partim latens commorabatur. Ea nauis in Syriam ibat: itaque à nauclero impetrauit, vt se vsque ad Cariam veheret. Eo non minoribus tempestatum ericulis peruectus, inde in Ægyptum multo tempore perenit, regemque bene erga se affectum adijt. Iam ante quoue eum missis è Græcia tabulis atque picturis demeruerat ratus. Cum enim Regem ijs delectari sciret, atque ipse eius rtis haud ineptus esset iudex, subinde aliquid artificiosi accuratiq; operis ad eum miserat, Pamphili maxime & Meanthi picturas eum in finem comparans. Florebat enim dhuc gloria Sicyoniæ in pingendo elegantiæ, quæ sola ulchritudinem incorruptam habere iudicabatur. itaque ppelles etiam, cum iam admirationi esset, eo se contulit, & talentum pictoribus discendæ artis causa pependit, gloiæ magis, quam artis eorum societatem captans. Et Araus quo tempore Sicyonem liberauit, omnes tyrannorum magines statim sustulit: de Aristrati autem, qui Philippi empore floruit, imagine diu deliberauit. Pictus enim erat urrui victori insistens Aristratus à Melantho, omnibusque ius socijs, & Apelles quoque operam suam eo contulerat: t quidem Polemo Periegetes narrat. Opus erat spectatu ignissimum, ita vt artificium animum Arati inflecteret, ursusque tamen odium tyrannorum incitaret, vt deleri nandaret. Nealcem tum ferunt pictorem, Arati amicum, um lacrymis deprecatum: & cum non obtineret, dixisse, yrannis, nõ eorum bonis bellum esse indictum: itaq; victoiam & currum relinquẽdum, se Aristratum de tabula sublaurum. id cum concessisset Aratus, deleuit Aristatum Neal-

ces & palmam, nihil aliud ausus ei operi affingere, in locum eius appinxit, ferunt tamen de leto Aristato pedes eius infra currum demissos superfuisse. Ob hæc charus Ptolemæo Aratus, congressus cum eo, suiq; edito documento, magis adhuc in animum eius insinuauit: impetrauitque vt is ciuitatem Sicyonicam CL. talentis donaret, de quib. XL. statim numerata secum in Peloponnesum retulit: cętera in portiones diuisa deinceps rex misit. Magnum fuit profecto, tantam ciuibus parare pecuniam, cuius exigua portione accepta à regibus alij duces & oratores patrias suas iniurijs affecerunt, & seruitute premendas illis propinauerunt. Sed maius est, quod illa pecunia pacificationem & concordiam inter pauperes & diuites constituit, totiq; populo securitatem & salutem. *Admiranda etiam animi moderatio in tanta potentia.* Etenim cum ad eum plena potestas esset delata res exulum dijudicandi, non recepit in se solum id muneris, sed quindecim collegas adsciuit: magnoque labore & multis negotijs pertractatis confecit tandem, vt amicitia & concordia inter ciues constaret. Ea propter non ciuitas modo honoribus eum meritis decorauit: sed & exules priuatim æream columnam posuerunt, his elegis inscriptam:

Pecunia Ptolemæi Sicyone concordia facta.

10 *Gloria ad Herculeas innotuit vsq; columnas*
Inclyta virtutis maxime Arate tuæ,
Et tibi pro patria certamina gesta salute,
Factaq; prudenti maxima consilio.
At nos in patriam te seruatore reducti,
Cernentes opera fana, laresq; tua:
Hanc statuam grata memores tibi mente dicamus
Virtutis signum, iustitiæq; tuæ:
Atq; salutiferos inter te diue fatemur
Insignem superos emeruisse locum.
Nam libertatem genius, legesq; salubres,
Ociaq; alma tuus restituit patriæ.

Antigonus Aratum captat.

His rebus gestis Aratus, inuidiam quidem ciuium gratia suarum actionum auertit. Antigonus autem Rex successum eius in[illegible] ferens, statuit eum omnino aut amicitia deuincire, & [illegible]um facere, aut apud Ptolemæum Regem in calumnias adducere. Itaque cum alijs officijs eum, quanquam nõnihil recusantem, affecit, tum Corinthi rem sacram Dijs faciens, Arato partes Sicyonem misit, inq; conuiuio, multis vna

vna cœnantibus, corã omnibus: Existimabam, inquit, Sicyonium hunc adolescentem liberali ingenio præditũ, ac ciuiũ amantem, nihil præterea: at vero iam mihi idoneus iudex vitæ rerumq; regiarum videtur. Prius enim nos despiciebat, spes suas alibi habens repositas, Ægyptiacasq; admirabatur diuitias, elephantos, & classes, & aulas iactari audiens nunc, cum intus viderit ista omnia theatricum esse apparatum scenæ inseruientem, totum se ad nos conuertit, amplector itaque eum, & statui eo in omnibus rebus vti, & vt eum vos pro amico habeatis volo. Hi sermones ansam inuidis malignisq; hominibus calumniandi præbuerunt, certatimque epistolas ad Ptolemæum miserunt, grauia Arato & multa crimina obijcientes: quo factum est, vt rex etiam per literas cũ Arato expostularet. Tantũ inuidiæ atq; maliciæ regum tyrannorumque amicitias comitatur: quas tamen pleriq; appetunt, magnoq; amoris feruore contrahunt. Cæterum Aratus primum Achæorum dux creatus, oppositam Locridem & Calydoniam populatus est. Bœotis autem cũ decem millibus militũ opem ferens, tempus pugnæ neglexit, qua victi ab Ætolis Bœoti apud Chæroneam Abœcritum gentis ducem & mille viros amiserunt. Anno insequenti rursum prætor creatus, de recipiendo Acrocorintho consilium agitauit, non tam Sycyaniorum aut Achæorum ea re commodo consulens, quam Macedonicum præsidium, communem totius Græciæ tyrannidem, inde expellere cupiens. Chares quidem Atheniensis ducibus regis quodam prœlio superatis, ad populũ Atheniensem scripsit victoriam se peperisse Marathoniæ sororem. At hanc Arati actionem haud iniuria quispiam Pelopidæ Thebani, & Thrasybuli Atheniensis, qui tyrannos necarũt, facinoribus germanam dixerit: nisi quod hoc discrimen est, quod ille non aduersus Græcum, sed alienigenam & adsciticium dominum rẽ gessit. Isthmus duo maria dirimens, Peloponnesum cæterę Gręciæ annectit. Acrocorinthus autem mons sublimis est, ex media enatus Græcia: cui si imponatur præsidium, omnem contractum, transitum, expeditionem, & negociationes terrestres atque maritimas eorum qui intra Isthmum sunt, cum aliis Græcis impedire ac prohibere potest dominusque totius Græciæ fit, qui Acrocorinthum præsidio tenet, vt non pro ioco, sed serio potius habendum sit Philippi poste-

Aratus Achæorum dux.

Acrocorinthus.

posterioris dictum, Corinthum compedes Græciæ appellantis. Itaque eius potiundi omnibus studium fuit regibus atque principibus. Antigonus autem adeo nihil sibi reliquum fecit, dum dolo (vi enim & palam frustra videbatur conaturus) eum domino suo eriperet, vt ea cupiditas nihil ab insanissimo amore abfuerit. Etenim cum Alexandrum, qui Acrocorinthum possidebat, veneno (vt aiunt) necasset, Nicæa autem vxor huius res administraret, arcemque custodiret: statim filium suum Demetrium, adolescentem haud ineptum ad congrediendum cum prouectæ aliquantum ætatis muliere, submisit, dulcemque ei spem nuptiarum cum eo iniecit: filioque tanquam esca vsus, mulierem ita cepit. Quæ cum Acrocorinthum ne sic quidem dimitteret, sed accurate etiamnum custodiret, simulans id sibi curæ non esse, Corinthi nuptias Nicææ cum Demetrio celebrat, spectacula, & quotidianas compotationes exhibet, tanquam qui totum se voluptatibus dedisset, animumque ad iocos & ocium remisisset. Cum in theatro carmen amœbæum cantaretur, tempusque præsentiam Nicææ postularet, eam ipse ad spectaculum vehentem lectica regio more ornata comitatus est, gaudentem honore, nihilque minus, quam quod agebatur, suspicantem: Cum autem in via ad diuerticulum venissent, quâ semita sursum ducit, Antigonus eam in theatrum prouehi iubet: ipse valere iussu cantore & nuptijs, ad Acrocorinthum adscendit, præter ætatem corpore contento. ibi cum portam clausam offendisset, scipione pulsat, sibiq; aperiri iubet: & qui intus erant, obstupefacti aperuerunt. Ita potitus arce, non continuit se, quin gaudio gestiens biberet in angiportis, & per forum comessabundus incederet, mulierculas secum fistula canentes trahens, sertaque gerens, obuijsque dextram porrigeret & eos compellaret: senex homo, & tantas rerum expertus mutationes. Nimirum enim gaudium absque ratione & consilio animo accidens magis eum perturbat, æstuque afficit, & sui impotem facit, quam vel dolor vel metus. Anti- 3
gonus ergo Acrocorintho ita vt dixi potitus, ijs quibus maxime fidebat custodiendum tradidit, præsidioque Persæum philosophum præfecit. Aratus autem, cum viuente etiamnum Alexandro potiundi Acrocorinthi consilia agitasset, Achæis cum eo fœdus paciscentibus à proposito destiterat,

zerat. tunc aliam tentandæ rei occasionem talem nactus est. Erant Corinthi quatuor fratres, Syri natione, quorum vnus, nomine Diocles, in arce miles mercenarius erat: tres autem reliqui aurum regis suffurati, Sicyonem ad Ægiam argentarium detulerunt, quo propter institutum vitæ vtebatur Aratus. apud eum partem auri statim vendiderunt, reliquum vnus ipsorum Erginus paulatim accedens pecunia commutabat. Atque is ita familiaris Ægiæ factus, ab ipsoque deductus ad mentionem præsidij in arce collocati, retulit, se, cum ad fratrem in arcem per præcipitia adscendisset, animaduertisse rupturã quandam montis obliquam o perducere, quâ humilima muri, qui arcẽ cingit, pars ædiicata esset. Per iocũ tum Ægiæ dicenti: Siccine ergo inepte homo paruuli auri causa regis res præfertis atq; prędicatis? um liceat vobis vnius horæ maximũ reportare præmium. n nescitis tam furibus quam proditoribus, vbi semel derehensi fuerint, moriendum esse? Ridens ad hæc Erginus, romisit se ea de re animum Dioclis (nam cæteris se fidem on admodum habere) tentaturum. Paucis post diebus reersus, Pollicetur Arato, se eum eo ad murum perducturum, bi xv. pedibus non sit altior: & in tota re conficienda se va cum Diocle ei auxilio futurum. vicissim Aratus, si negoium successisset, sexaginta ijs talenta daturum stipulatus st: sin secus caderet, vna tamen cum eis incolumis euadeet, vtrique domum & talentum. Cum autem ista LX. talena Ergino deberent apud Ægiam deponi, & Aratus tantum ecuniæ non haberet, neq; mutuum sumendo cuiquam supicionem sui instituti præbere vellet, pleraq; pocula, & auum vxoris mundum Ægiæ eius pecuniæ causa attulit, &

Occasio eius capiendi Arato oblata.

ppignorauit. Tanta erat hominis magnanimitas, tãtaque 11
nestarum actionum cupiditas, vt sciens Phocionem & Eaminondam Græcorum iustissimos & optimos propterea editos, quo magna dona reiecissent, neque pecuniam in b.s bonis iudicassent: ipse sibi in eam rem impendenda cculte sua duxerit, in qua pro vniuersis, & quidem id ignoantibus, se in periculum mitteret. Quis enim non admireur, & quasi adiuuare cupiat magnamitatem hominis? ui tantum periculum tanta vi pecuniæ sibi parauerit, & uæ preciosissima in re domestica iudicatur pignori opponerit, vt noctu in medios hostes clam deductus, pro vita sua

 dimi-

dimicaret, nulla nisi præclari facinoris spe proposita. Periculosam per se rem, periculosiorem error fecit ab initio per ignorationem admissus. *Periculum.* Famulum suum Aratus, nomine Technonem, misit vt vna cum Diocle murum specularetur. Is autem Technon de facie Dioclem non nouerat, formam tamen eius videbatur percepisse, Ergino referente, crispo esse eum capillo, nigrum & imberbem. Ergo cum ante vrbē in loco, qui Ornis (hoc est auis) dicitur, vti compositum erat, Erginum cum Diocle se conuenturos expectaret: forte tum Dionysius maximus natu inter fratres Dioclis, eiq; forma similis, sed neq; socius, neq; conscius omnino proditionis, eò venit. Motus formæ simili titudine Technō, percontatur hominem, ecquit ei rei cū Ergino esset: cumq; is fratrem eius se esset responderet, omnino pro certo habens se cū Diocle colloqui, neq; nomine eius quæsito, neq; vllo alio indicio expectato, statim dextram ei inijcit, ea quæ sibi cum Ergino erant composita refert, vicissimq; sententiam eius exquirit. At Dionysius errorem eius dissimulans astute, omnibus annuens, nihil mali suspicantē inter colloquendum retro ad vrbem abducit: Cum iam prope eò deuentum esset, vt comprehenderetur Technon, Erginus iterum bona quadam fortuna ei occurrit, erroremque & periculum sentiens, Technoni vt fuga se eriperet nutu indicat. atque ita vterque cursu se proripuit, & ad Aratum euasit. Neque vero Aratus animum propterea despondit: sed statim Erginum misit, qui aurum Dionysio afferret, & oraret vti taceret. idq; & fecit Erginus, & Dionysium secum adduxit: quem illi nequaquam dimiserunt, sed vinctum in conclaui quodam asseruarunt: ipsi ad rem gerendam se parauerunt. Omnibus iam instructis, cæteros in armis noctem exigere Aratus iussit: ipse cum cccc. delectis militibus, quorum pauci quid rei gereretur nouerant, iuxta fanum Iunonis ad vrbem duxit. Erat tum maxime adulta æstas, & plenilunium: nox aūt perspicua & a nebulis pura: ita vt metuerent sibi, ne armorum ad lunam resplendentiū fulgor custodibus ipsos proderet. cum primi iam appropinquassent vrbi, nubes à mari elatæ vrbem texerunt, & loca extra eam propinqua obumbrarunt. Ibi tum reliqui humi desidentes, calceos exuerunt: quod nudi pedes neque strepitum edunt, neque facile labuntur scalis applicati. Erginus cum septem adolescenti-

bus

bus viatorum more veſtitis ad portã occulte peruenit, portæq; cuſtodem vna cum reliquis excubitoribus obtruncat. Simul & ſcalæ admotæ ſunt, & celeriter Aratus centum viros per eas in vrbem extulit, ac reliquis ita vti poſſent ſequi iuſſis celeriter ſublatis ſcalis per vrbem cum centum iſtis ad arcem contendit, gaudens ſe latere, & rem proſpere ſuccedere exiſtimans. Paululum progreſſis quatuor occurrunt vigiles cum facibus: ab ijs non conſpecti (nam in parte ea erant, quam vmbra tegebat) ſibi obuiam venire eos cernentes, abdunt ſe poſt muros quoſdam & rudera in inſidias, atque ita tres de ijs necant. quartus gladio caput ictus, profugit vociferans hoſtes in vrbe eſſe. Paulo poſt & tubis ſignũ eſt datum, & vrbs tota excitata, omneſque angi portus diſcurrentibus repleti hominibus: multaque lumina partim per vrbem, partim ex arce eluxerunt, ac clamor vndiq; promiſcuus incertuſque exauditus. Interim Aratus per præcipitia ad arcem contendens, initio lente & magno cum labore, cum callem non teneret, quod is vndique inter ſalebras cliuorum latebat, ijsq; obumbrabatur, atq; multis flexibus ambagibusq; ad murum pertinebat. Mirum vero dictu, vt luna tum fertur, diſcuſſis nubibus lumine ſuo viæ difficultatem expediuiſſe, cumq; ad eam muri partem, quam petierat. perueniſſet Aratus, iterũ coactus nubes ſubiuiſſe, vmbraq; eum occultaſſe. Milites autem, quos ad portam & fanum Iunonis relictos ab Arato dixi, c c c. numero, cum & ipſi in vrbem irrupiſſent tumultu, promiſcuo repletam, facibusque collucentem, atque eundem callem inuenire, ſuorumque veſtigia aſſequi nequirent, confertim in vmbroſum quendam rupis anfractum ſe abdiderunt, ibiq; magna cum animi ægritudine ſeſe cõtinuerunt quippe fremitus & clamor, qualis exaudiri in certaminibus talibus ſolet, ad ipſos vſque ab arce peruadebat, cum Aratus & eius manus iam deſuper ab arce telis impeterentur atq; pugnarent: & vox circumſonabat eos à montibus refracta, confuſaque, & de qua vnde ederetur nõ conſtabat. Dubitantibus, & quonam ſe verterent incertis, Archelaus regiorum dux, cum magna militum caterua, tubisque & vociferatione eodem adſcendit, contra Aratum tendens, ipſoſque præterit. In eum illi veluti ex inſidijs coorti impetum faciunt: primiſque ſtratis, cæteros & Archelaum perterrefactos in fugam

Acrocorinthum Aratus capit.

conijciunt,ac tantiſper inſtant, dum ij apud vrbem diſſipati dilaberentur. Recenti huic victoriæ Erginus ſuperuenit, annuncians Aratum cum hoſtibus acriter repugnantibus manum conſeruiſſe, magnumque apud muros certamen eſſe,& celeriter ſubuenire oportere, Statim duci ſe iuſſerũt, interque eundum clamore ſocios confirmarunt, auxilio ſe eis venire indicantes: arma etiam ad plenam lunam refulgentia, plura hoſtibus ob agminis longitudinem videbantur,& vociferatio per noctem reſonans a pluribus quam erat edi putabatur. Tandem iunctis virib. facto impetu hoſtes loco pellunt,arceque ſuperiores euadunt,eamque iam albente cœlo occupant. Sol ſtatim confecto negocio illuxit, ſimulque Sicyone profecta reliqua pars copiarum aderat, portis eos accipientibus prompte Corinthijs,& regios comprehendentibus. Cum tuta iam viderentur omnia, ab arce in theatrum deſcendit, immenſa confluente multitudine hominum, partim conſpectũ eius,partim orationem, qua compellaturus erat Corinthios, deſiderantium. Ab vtraque parte tranſitus conſtitutis Achæis, è ſcena in medium progreſſus eſt,thoracem indutus,vultuque ita ob laborem & vigilias mutato, vt læticiam eius exulationemque corporis defatigati grauitas occultaret. Cum officij cauſa homines effuſe prodeunte ipſo accurrerent, haſta in dextrã manum ſumpta, corporeque nonnihil ea ſuffulto,diu tacitus ſtetit, applauſus eorum & acclamationes excipiens,virtutem laudantium eius, & fortunam prædicantium. Vt finem fecerunt, ſilentiumq; tumultu compoſito extitit, atq; ipſe ſeſe collegit,orationem de Achæis rei geſtæ conſentaneam habuit,Corinthijsq; perſuaſit,vti ſe Achæis adiungerent clauesque eis portarum reddidit, tunc primum a Philippi ætate in eorum poteſtatem, reuerſas.De Antigoni ducibus Archelaum cum cepiſſet, dimiſit: Theophraſtum autem diſcedere nolentem necauit. Perſæus arce capta Cenchreas perfugerat. is poſtea temporis fertur in ocio degens

Corinthus Achais addita.

„ cuidam dicenti,ſibi ſolum ſapientem videri ducem eſſe,re-
„ ſpondiſſe: Per Deos mihi quoque aliquando ex omnibus
„ Zenonis decretis id maxime probatum fuit: nunc à Sicyonio adoleſcente correctus, ſententiam mutaui. Hoc de Perſæo complures narrant. Porro Aratus ſtatim Heræum (fanũ Iunonis Latine dixerit) & Lechæum in ſuam poteſtatem

tem redegit, xxv. nauibus regijs potitus est, equos quingentos, & Syros cccc, vendidit. Acrocorinthum Achæi cccc. militibus grauis armaturæ, canibus quinquaginta, totidemque eorum custodibus tenuerunt. Romani quidem Philopœmenem admirantes, postremum Græcorum appellauerunt: iudicantes post eum nullam præclarem rem apud Græcos gestam. Ego autem hoc Arati facinus in Græcia vltimum nouissimumque fuisse haud dubitem dicere: & cum ob audaciam eius qui perpetrauit, tum ob successum præclarissimis posse comparari. quod manifestũ est ex ijs, quę statim sunt consecuta. Nam & Megarenses facta ab Antigono defectione Arato se coniunxerunt, & Trœzenij vna cum Epidaurijs se ad Achæorum rempub. aggregauerunt: primamque suam expeditionem in Atticam fecit Aratus: & traiectis in Salaminam militibus, prædam ex insula egit, Achæorum viribus, tanquam ex carcere liberatis, ad omnia quæ instituisset vtens. Eos qui liberi capti erant, Atheniensibus nullo redemptionis accepto premio dimisit, occasiones eis deficiendi suppeditãs. Ptolemæum socium Achæorum adsciuit ea conditione, vt is terra marique dux belli esset. Tanta autem fuit Arati apud Achæos potentia, vt si non liceret quotannis, alternis saltem annis prętorem eum crearint: interim tamen semper omnia ipsius arbitrio acta sint. videbant enim eum non diuitias, non gloriam, non amicitiam regis, non suæ patriæ cõmodum, non quicquam aliud Achæorum incrementis antiquius habere. Existimabat autem vrbes singulatim imbecilles mutuo seruari, tanquam illigatas commodo publico. ac quemadmodũ membra corporis viuentia & conspirantia propterea, quod inuicem annata sibi hærent, si quod eorum auellatur & à cæteris separetur, non altitur amplius, sed tabescit: ita vrbes censebat ab ijs, quæ rempub. diuellerent, perdi, augeri autem vnam ab alia & omnes mutuo, cum veluti magni alicuius corporis partes communem haberent procurationem. Proinde videns pręcipuos quosque vicinorum sua vti libertate & legibus, ideoque indigne ferens Argos in seruitute agere, tyrannum eorum Aristomachum interficere per insidias instituit: cum vt libertatem ei vrbi, tanquam educationis suæ præmium, redderet, tum vt eam Achæorum reip. adiungeret. Inuenti sunt qui id facinus auderent:

Vrbes aliæ Achæis adiectæ.

Concordia.

Argorum liberandorum conatus.

quorum principes erant Æſchylus & Charimenes vates; gladijs tamen deſtituebantur, quod eos parare prohibitum erat, & ſi quis gladium haberet, ei tyrannus grauem mulctam indixerat. Itaque Aratus Corinthi paruos pugiones confici iuſſit, inque clitellas inſuit, easque iumentis quædam vilia vehentibus impedimenta impoſuit, atq; ita Argos miſit. Cum autem Charimenes quendam facinoris ſocium adſciuiſſet, Æſchylus indignatus, ſpreto eo facinus ipſe aggreſſus cũ ſuis eſt. quod ſentiens ille, & iritatus, iam ad necandum tyrannum contendentes prodidit: atque plerique horum ex foro profugerunt, Corinthumque peruenerunt. Veruntamen paulo poſt Ariſtomachus a ſeruis necatur tyrannidẽ Ariſtippus flagitioſior priore tyrannus occupat. Aratus cum Achæis, quotquot militari ætate præſto erant celeriter Argos profectus eſt, ſperans ſe *Argiuos* ad opem ſibi tyranno opprimẽdo ferendam promptos inuenturũm: cum vero plerique eorum a ſeruitute, quam conſuetudo familiarem ipſis effecerat, non abhorrerent, neque ad eum quiſquam deficeret, receſſit nulla re confecta, niſi quod Achæos crimini ei obnoxios reddiderat, ꝙ in pace bellum mouiſſent. Accuſauit eos eo nomine Ariſtippus apud Mantinenſes, & reos Arato Abſente peregit, eſtque illis lis triginta minis æſtimata. Aratum vero Ariſtippus & odio habens & metuens, per inſidias necare intendit, adiuuante eum conatum Antigono rege: & vbique propemodum erant qui id agerent, occaſionemque captarent.
„ Enimuero nulla melior neque tutior principi eſſe poteſt
„ cuſtodia, quam vera & conſtans ſubditorum beneuolen-
„ tia. cum enim adſueuerint plerique & potentes non prin-
„ cipem, ſed principi ſuo metuere, multis ille oculis videt,
„ multis auribus audit, præſentitque ea quæ aguntur. Itaque hoc loco parumper ab inſtituto ſermone digrediar, *Ariſtippique* rationem viuendi exponam, quam ei tam multis riualibus expetita illa tyrannis, & beati famoſique regni maieſtas parauit. quippe is, qui Antigonum ſibi ſocietate iunctum haberet, multosq; cuſtodiendi corporis ſui cauſa aleret, nullum inimicorum viuentem in vrbe reliquiſſet: ſtipatores quidem ſuos & cuſtodes foris in veſtibulo ſtationem habere iubebat, famulos ſimul atque cœnaſſet vniuerſos exigens, & interiorem domum concludens:

Tyranni miſeria.

dens: ipse cum sua amasia in cœnaculum editius ostio pensili clausum subibat, supra quod lecto collocato somnum capiebat, qualem ab ita perturbato ac meticuloso capi par erat. scalam mater amasiæ remouebat, inque alio conclaui includebat: luce facta iterum apponebat, & admirabilem illum tyrannum deuocabat, serpentis instar ex specu prorepentem. Et vero Aratus qui non vi & armis, sed legitimum virtute & perpetuum sibi parauerat imperium, in toga aut qualibet chlamide obambulans, cum quidem omnium tyrannorũ manifestum se hostem profiteretur, nobilissimum inter Græcos genus in hunc vsq; diem propagauit. Eorum autem qui arces occupauerunt, stipatores aluerunt, defendendiq; sui corporis causa, portas, arma, & cataractas obiecerunt, pauci leporum instar violentam mortem effugerunt: domus autem, genus, aut sepulcrum honore affectum aliquo, nullius illorum extat. Sæpenumero Aratus & occulte & palam aggressus Argos occupare, & Aristippum excindere, successu frustratus est. Semel etiam scalis applicatis, audacter in murum paucis comitatus euasit, custodesque occurrentes obtruncauit. die autem facta, cum vndique à tyranno peteretur, Argiuis, quasi non pro ipsorum libertate pugnaretur, sed in Nemeo certamine iudices ac præmiorum distributores sederent, iustos se & æquos spectatores eorum quæ gerebãtur alto in ocio præbentibus, fortiter pugnans, lancea comminutus femur transadigitur: locum tamen, in quo constiterat, obtinuit, neque ante noctem vllo insultu hostium pelli potuit. Quod si noctem quoq; eum laborem sustinuisset, potitus eo quod petebat fuisset: iam enim fugam tyrannus parabat, ac multa suorum bonorum ad mare præmittebat. nunc Aratus nemine id renunciante, aqua deficiente, & cum ipsum vulnus inutilem rebus gerendis fecisset, retro suos abduxit. Desperata ergo hac ratione, aperte cum exercitu in Argolicam irrupit, eamque vastauit. Ad Charetem autem fluuium acri cum Aristippo commissa pugna, vitio ei datum est, quod prœlium deseruisset, victoriamque prodidisset. Cum enim Achæorum exercitus altera pars haud dubie hostibus superior esset, eosq; persequendo procul processisset: ipse non tam pulsus à sua parte, quam victoriæ diffidens & metuens, perturbatus in castra rediit. Cæteris autem ab insequendo *Arati peccatum.*

hoste

hoſte reuerſis, & inique ferentibus quod cum ipſi hoſtem puliſſent, multoque plures de ijs ſtrauiſſent, quam ſuorum amiſiſſent, paſſi tamen eſſent vt victi de victoribus trophæum ſtatuerent: motus verecundia ſtatuit denuo de trophæo pugna decernere: vnaque die intermiſſâ, rurſum in aciem ſuos eduxit ſed cum hoſtes numero auctos ſenſiſſet, & audacius reſiſtere, cōgredi non auſus, diſceſſit, cadaueribus ex pacto receptis. Hunc ſuum errorem Aratus cum peritia ciuili, & gratia in alloquendo populo correxiſſet, Cleonas Achæis adiunxit, Nemeumque certamen Cleonis celebrauit, magis patrium his, magiſque deberi quam alteris ſentiens. Celebrauerunt idem certamen etiam Argiui: ac tum primum ſecuritas & libertas certatoribus antiquitus conceſſa, violata eſt, Achæis omnes, quoſcunque Argis certaſſe comperiſſent, per ſuam ditionem proficiſcentes vendentibus tanquam hoſtes. tam acre & implacabile erat tyrannorum odium in animo Arati. Paulo poſt cum inaudiuiſſet Ariſtippum Cleonis inſidiari, ſe tamen Corinthi agentem metuere: edicto propoſito milites contraxit, iuſſoſque multorum dierum cibaria ſecum ferre, Cenchreas deduxit: in fraudem inducendi Ariſtippi cauſa, vt is tanquam eo abſente Cleonas adoriretur. Neque Aratum ſpes fefellit. Statim enim cum exercitu Argis profectus Ariſtippus Cleonas petijt. Aratus autem iam tenebris obortis Corinthum reuerſus, itineribus per interualla cuſtodijs munitis Achæos tanto ordine, celeritate, atque alacritate duxit, vt non modo inter proficiſcendum, ſed & noctu intrantes Cleonas, & ad prœlium inſtructi, Ariſtippum fallerent. Summo mane portis apertis claſſicum cecinit, atque cum curſu & vociferatione impetu facto hoſtes fudit, fugientibusque inſtitit, ea maxime qua fugere tyrannum ſuſpicabatur, locis iſtis multa diuerticula habentibus. Perſecutus autem eſt hoſtem Mycenas vſque. ibi Ariſtippus à Crete quodam vt Dinias refert nomine Tragiſco, deprehenſus necatur, amiſſis ſuorum pluſquam M D. viris Tam ſplendida potitus victoria Aratus, Argos tamen neque cepit, neque liberauit: Ægias enim & Ariſtomachus minor cum exercitu regio irruperant eo, & rerum poteſtatem occupauerant. Magnā quidem partem cauillorum dicteriorumque & ſcurrilium inſectationum, quibus eum adu-

Strategema.

adulatores tyrannorum traducebant, refutauit: qui in gratiam dominorum dictitare solebant duci Achæorum tempore prœlij aluum conturbari, vertiginem ei & grauem soporem oboriri simul atque tubæ sonitum exaudiuisset: itaque vt primum aciem instruxisset, & tesseram dedisset, percontari solitum centuriones: ecquid sua præsentia opus foret, iacta iam alea: atq; ita digredientem quam longissime euentum pugnæ expectare. Hæc quidem ita obtinuit opinio, vt philosophi etiam in scholis disputantes, tremorne cordis & mutatio coloris præsente periculo timidorum sit, aut cuiusdam intemperiei in corpore, & frigiditatis: semper Aratum adduxerint exempli loco, quod ei quanquam præclaro duci, tamen ea semper in obeundis certaminibus accidissent. Aristippo cæso Aratus statim Lysiadæ insidias struxit, Megalopolis patriæ suæ tyranno. Erat is Lysiades homo minime prauo ingenio, aut a studio laudis alieno: neque, vt plerique alij tyranni, intemperantia eum & auaricia ad patriæ inferendam eam iniuriam impulerat: sed iuuenis adhuc gloriæ amore excitatus, imprudenter admissis in animum suum altis spiritibus plenum inanibus & falsis de tyrannide sermonibus, occupata tyrannide statim ex eius incommodis maximas ceperat molestias. Itaque tum & Arati felicitatem atque gloriam suspiciens, & eum sibi insidiantem metuens, pulcerrimam mutationem aggressus est, qua cum se ipsum ab odio, metu, præsidio, stipatoribusque liberaret, tum de patria bene mereretur. Accito namque Arato, imperio se abdicauit, vrbemque Achæorum reipub. adiunxit. Propterea magni eum facientes Achæi, prætorem delegerunt. Atque is statim conatus gloriam Arati superare, cum alia multa non necessaria suscepit negocia, tum expeditionem contra Lacedæmonios indixit. Aratus autem cum ei repugnaret, inuidia adductus id facere videbatur. & bis Lysiades prætor Achæorum creatus est, palam refragante Arato, eumque magistratum transferre ad alium satagente. imperabat autem alternis (vt dictum est) annis. Vsque ad tertiam præturam Lysiades in gratia fuit, alternis cum Arato imperans. cæterum vt apertas contra eum suscepit inimicitias, ac sæpius apud Achæos accusauit, abiectus ab ijs est, quod videbatur fictis moribus aduersus veram & sinceram virtutem contendere, & quemadmodum cuculo,

Lysiades tyrannide se abdicat.

cuculo, Æsopus ait, interroganti ex paruis auiculis, cur se fugerent, responsum ab ijs esse: Quod olim eum accipitrem futurum putarent: ita Lysiadem videtur suspicio quædam à tyrannide consecuta fidem mutationi eius derogasse.

Bellum Ætolicum.

Ab Ætolico etiam bello gloriam *Aratus* reportauit. Etenim cum Achæi pugna decertare ante Megaricam cum Ætolis vellent, rexque Spartanorum *Ægis* cum exercitu superueniens ad pugnam prouocaret: ipse repugnans ei sententiæ, multa conuicia, multas timiditatis & mollitiei exprobrationes, multas sannas perferens, ob speciem tur- 1
pitudinis dimoueri se de sano & vtili suo consilio non est passus: concessitque hostibus vt citra prœlium Gerania monte superato in Peloponnesum intrarent. Sed cum ijdem subito Pellenem occupassent, nequaquam easdem rationes secutus, neque mora vlla interposita dum omnes contraheret copias, statim cum ijs qui ad manum erant aduersus hostem contendit, in ipsa victoria propter ordinis neglectionem & libidinem imbecillissimum. Nam & milites per domos dispersi, de præda digladiabantur, seque mutuo pellebant: & duces ac centuriones circumibant, filias Pellenæorum atque vxores rapientes, suasque galeas ijs imponebant, vt nemo alius eas raperet, sed galeæ singularum dominos indicarent, Hæc illis agentibus, subito annunciatur Aratum adesse: & terrore, qualem par erat sequi tantam confusionem, exorto priusquam ad omnes nun 2
tius periculi perueniret, iam ij, qui apud portas & suburbia Achæis se obiecerant, victi fugatique retro cursim tendebant, cæterosque iam agmen facientes & subuenire parantes perturbabant. Eo in tumultu vna de captiuis filia Epigethis viri illustris, forma & statura corporis eximia, 3
forte tum in fano Dianæ sedebat, quo eam delectorum militum præfectus collocauerat sibi prædæ ductã, suaque galea insignem. Ea subito ad tumultum ex fano procurrens, cum ante fores adstitisset templi, & in pugnantes inspexisset, capiti impositam gestans galeam tribus cristis or- 3
natam: cum ipsis ciuibus spectaculum diuinum visa fuit; tum hostes diuinitus obiectum spectrum cernere putantes terrore & consternatione impleuit, animumque repugnandi omnem excussit, Pellenæi quidem affirmant deæ simulacrum reliquo tempore intactum stare: cum vero ab an-

Diana Pellenæa.

tiſtita efferatur, neminem cõtra intueri, ſed omnes ſe auertere. non enim modo hominibus ſpectatu difficile eſſe ac terribile: ſed arboribus frugibuſque, qua geſtetur, ſterilitatem inferre, & abortus. id ſimulacrum tum antiſtitam protuliſſe eiuſque faciem identidem obuertiſſe Ætolis, itaque eos ad vecordiam & ſtuporem redegiſſe. Nihil tale in ſuis commentarijs Aratus commemorat: ſed ait ſe Ætolos in fugam coniectos in vrbem ipſam Pellenem inſecutum, cæſis DCC. ex ea profligaſſe. Inter maximas res geſtas id factum celebratum fuit: & Timanthes pictor artificioſe expreſſum ob oculos poſuit. Cæterum multis populis atque principibus aduerſus Achæos conſpirantibus ſtatim in eo fuit Aratus, vt cum Ætolis amicitiam iungeret: vſuſque in ea re Pantaleontis, qui largiter apud eos poterat, opera, non pacem modo, ſed & ſocietatem Achæis cum Ætolis compoſuit. Athenienſes autem liberare cupiens, male audiuit apud ſuos, quod, cum ipſi inducias cum Macedonibus pacti eſſent, Piræeum occupare conatus eſſet. Id crimen ipſe in commentarijs ſuis à ſe amolitur: & in Erginum, quo vſus erat in Acrocorintho occupando, confert, eum ſuo iniuſſu perhibet Piræeum tentaſſe, ſcaliſque attritis cum fugeret & ab hoſtibus vrgeretur, continenter Aratum nominatim inclamaſſe, tanquam præſentem, atque ita deceptis hoſtibus effugiſſe. Verum hæc excuſatio probabilis non videtur. Neque enim veriſimilitudinem habet hoc, Erginum hominem Syrum atque priuatum tantam rem conaturum fuiſſe, niſi Aratum ducem habuiſſet, ab eoque auxilium & occaſionem rei tentatæ accepiſſet. Et oſtendit hoc ipſe Aratus, non bis aut ter, ſed ſæpius, perinde atq; ij quibus res in amore minus ſecundæ ſunt, Piræeum aggreſſus, neque ob infelicem ſucceſſum defatigatus, ſed eo ipſo, quod parum à potiundo eo abfuiſſet, animum confirmans, aliquando etiam per campum Thriaſium fugiens crus ita afflixit, vt multis ſectionibus curatus, lectica aliquandiu vectus expeditiones obiuerit. Antigono mortuo cum ad Demetrium regnum redijſſet, maiore adhuc ſtudio Athenas occupare conatus eſt, omnino ſpretis Macedonibus. Itaque cum à Bithone Demetrij duce apud Phylaciam pugna eſſet victus: rumorque increbuiſſet partim captum, partim cæſum eſſe: Diogenes Piræei præſidio præfectus,

ctus, missis Corinthum literis, ea vrbe Achæos cedere, quoniam mortuus esset Aratus, iussit. Forte tum aderat Corinthi Aratus, cum literæ illæ allatæ sunt: & legati à Diogene, risu iocisque exagitati discesserunt. Ipse etiam Rex nauim ex Macedonia misit, qua ad se vinctus Aratus adueheretur. Et Athenienses nihil leuissimæ adulationis reliquum sibi facientes, vt primum de obitu Arati renuntiatum est, coronas gestarunt. Itaque is irritatus, statim in Atticam facta impressione, vsq; ad Academiam processit: persuaderi tamen sibi passus est, vt à maleficio abstineret. Ergo Athenienses virtute eius perspecta, cum Demetrio mortuo libertatem appeterent, eum acciuerunt. Aratus vero, tametsi & alius tum prætor Achæorum erat, & ipse diuturno morbo conflictaretur ac decumberet: tamen lectica eo aduectus est. Diogeniq; præfecto præsidij persuasit, vt acceptis CL. talentis (horum viginti *Aratus* ipse vrbi largitus est) Piræeum, Munychiam, Salaminam, & Sunium Atheniensibus redderet. Statim ex eo Æginetæ, atque Hermionenses, & magna pars Arcadiæ se Achæis adiunxerunt: & cum Macedones bella quædã finitima occupatos detinerẽt, Ætoli autem Achæorum socij essent, magnopere tum aucta est horum potentia. Porro Aratus cum in pristino suo proposito perficiendo perseueraret, tyrannidem Argis in vicinia superstitẽ inique ferens, missis internuncijs Aristomachum hortatus est, libertatem Argis restitueret, Achæisq; vrbem adiungeret, exemploque Lysiadis mallet tantæ gentis cum laude & honore dux, quàm vnius vrbis inuisus & periculis expositus tyrannus esse. Obtemperante Aristomacho, & petente vt L. talenta Aratus sibi mitteret, quibus militibus suis satisfaceret, eosq; dimitteret: pecunia iam comparata, Lysiades adhuc præturam gerens, suumq; id apud Achæos videri factum cupiens, Aratum, vt implacabili in tyrannos odio flagrantem, apud Aristomachum calumniatus est, persuasitque vt sibi rem totam committeret, atque ita hominem ad Achæos adduxit. Quo quidem tempore præcipue *Achæorum* consiliarij suam erga *Aratum* beneuolentiam fidemque declararunt. Cum enim iratus is contradiceret, *Aristomachum* repudiarunt: rursus eo in alteram pertracto sententiam, eamque coram defendente statim omnia libenti animo decreuerunt, *Argiuos*que & Phliasios

Athenas liberat.

fios in ciuitatem suam receperunt, ipsumq; insequenti anno Aristomachum prætoré creauerunt. Aristomachus cum suam Achæis operam probaret, inque Laconicam vellet irrumpere, Aratum Athenis ad se vocauit. Verum hic per literas eam expeditionem dissuasit, quod Achæos cõmittere cum Cleomene audaci homine, & subitis incrementis elato nolebat: cum tamen cupiditatem eius inhibere nequiret, venit, sociumq; ei se addidit. Cum quidem apud Pallantium Cleomene occurrente pugnam committere Aristomachum prohibens, à Lysiade est accusatus: & in certamen cum eo de prætura descendens, suffragijs superauit, & prætor duodecimum factus est. Eo in bello apud Lyceum victus à Cleomene fugit: noctuque vagatus, cum perijsse crederetur, multusque de eius interitu rumor ad Græcos dissiparetur: collectis ad se militibus, non contentus se incolumem discedere posse, sed in rem suam præclare versa occasione, nemine quicquam tale expectante, subito Mantinenses Cleomeni confœderatos adortus, vrbem cepit, præsidium imposuit, inquilinos ciuitate donauit: denique id, quod victores haud facile obtinuissent, victis Achæis confecit. Rursum Lacedæmonijs Megalopolim exercitu petentibus, auxilio socijs profectus, ansam prœlij captanti Cleomeni dare noluit, Megalopolitanosque manum conserere cupientes inhibuit. cum neq; aliâs ad decernendum acie natura esset aptus, & tunc militum numero hostib. impar, animo iam elanguescente & ambitione imminuta audaci iuueni opponeretur: & gloriam, quam ille nouam audacia sua parauerat, sibi iampridem partam cautione conseruandam existimaret. Itaque cum leuis armaturæ milites excursione facta Spartanos vsque ad castra repulissent, & apud tentoria dispersi essent: ne sic quidem suos eduxit, sed in medio conualle occupata continuit. Lysiades autem indignissime ea quæ agebantur ferens, Aratumque culpans, equites ad se vocauit, ipse persequi fugientes hostes cupiens, neque prodere victoriam, sed ipse pro patria sua propugnare. Multis ad eum bonisque viris confluentibus, audacter dextrum hostium cornu iuuasit, idque pulsum insecutus est: iræ autem ambitionique incautius indulgens, dum fugientibus instat, in loca pertractus est obliqua, arboribusque consitis & amplis fossis plena. ibi Cleomenes

Bellum cum Cleomene.

eum adortus, præclare pugnantem, pulcherrimumque certamen ante portas patriæ obeuntem interfecit. Reliqui in phalangem confugientes, militibus grauis armaturæ conturbatis totum exercitum victoriæ impotem fecerunt. Grauiter autem crimini datum est Arato, quod Lysiadem videbatur proiecisse: Achæisque irato animo discedentibus coactus est eos Ægium sequi. ibi consilio habito, decretum est, ne ei pecunia daretur aut milites alerentur, sed si vellet, suis ipse sumptibus belligeraret. Ea ignominia motus cum statuisset illico sigillum publicum tradere, & prætura se abdicare: tamen suo vsus consilio sustinuit: & ad Orchomenum ducto exercitu, cum Megistonoo Cleomenis vitrico conflixit, & trecentis hostium cæsis, ipsum Megistonoum viuum in potestatem suam redegit. Solitus autem alternis annis præturam gerere, cum ordo ipsum posceret vocatus, eiurauit, & Timoxenus prætor est creatus. Equidem iudicatum est eum causam eiurationis haud satis probabilem prætendisse, iram aduersus populum: cum re vera deterritus periculis Achæos circumstantibus fuerit. Non enim, vt ante, paulatim Cleomenes eos inuadebat, neque iam ciuiles magistratus obibat: sed, cum occisis ephoris, agrisque diuisis, multisque inquilinis in ciuitatem cooptatis potentiam nulli iudicio obnoxiam obtineret, statim Achæos inuadebat, principatumque sibi in eos postulabat. Vitio itaque dant Arato, quod rebus multo æstu grauique tempestate iactatis, veluti clauum gubernator dimiserit, alijq; concesserit: & eo tempore, quo vel inuitis præesse, rempublicamq; seruare oportuisset, de rebus Achæorum desperauerit. Existimant etiam, debuisse eum potius concedere Cleomeni principatum, quam vt rursus præsidijs Macedonicis barbariem Græciæ inueheret, aut Acrocorinthum Illyricis & Gallicis armis impleret: aut eos quos ipse artibus suis consilijsque oppugnasset, inque commentarijs conuicijs lacrearet crebris, iam sub honesto sociorum nomine dominos ciuitatibus imponeret. Quod si omnino Cleomenes iniustus fuerit, atque tyrannicus tamen Heraclidam genere, patria Spartanum fuisse. & quidem ijs, qui rationem aliquam Græcæ nobilitatis haberent, Spartanorum obscurissimum potius, quam primum inter Macedonas ducem deligendum fuisse. Iam Cleomenem ita prim-

Victoria Arati.

Arati reprehensio.

principatum in Achæos petijſſe, vt eius honoris ac tituli
gratia multis ſe beneficijs vrbes eorum affecturũ præ ſe tu-
lerit. Antigonũ terra mariq; ducẽ deſignatum, nõ prius an-
nuiſſe, quam præmij loco ei Acrocorinthus promitteretur. 12
imitatumq; ſcilicet in eo venatorem Æſopicum, neq; prius
Achæis orant bus, & per legatos ad Decreta ei ſe ſubmittẽ-
tib. ducem ſeſe impoſuiſſe, quam datis obſidibus ij & acce-
pto pſidio tanquam frænum ferre didiciſſent. At vero Ara-
tus nihil non dicit, vt excuſationem neceſſitatis afferat. Et
Polybius ſcribit Aratum multo ante quam eo neceſſitatis
res redirent, ab audacia Cleomenis rebus ſuorum metuen-
tem occulta cum Antigono agitaſſe colloquia, ac Megalo-
politanos ſubornaſſe, qui ab Achæis peterent, vt ij auxilium
Antigoni implorarent. nam Megalopolitani maxime om-
nium eo bello infeſtabantur, Cleomene res eorum agente
ac ferente. Eadem his de rebus Phylarchus retulit, qui, niſi
Polybius adſtipularetur, haud ſane video vt fidem merea-
ur. Etenim quoties mentio Cleomenis incidit, præ fauore
rga eum quaſi extra ſe raptus videtur, & tanquam in iudi-
io hunc vbiq; defendit, illum criminatur. Achæis quidem
Mantinea iterum à Cleomene erepta eſt: & victi ab eodem
pud Hecatobæum magno prœlio, ita animis ceciderunt,
t ſtatim Cleomeni imperium in ſe tradere cogitarẽt, eum-
ue propterea Argos vocarẽt. Aratus vt eum venire ſenſit,
iam apud Lernam cum copijs eſſe, metuens rebus ſuis le-
atos miſit, qui peterent vt cum CCC. tantum viris ad ſuos
nicos ſocioſque veniret: aut ſi diffideret, obſides accipe-
t. Cleomenes rideri ſe ab eo & deludi dicens, retro abijt,
iſſa ad Achæos epiſtola, criminibus & calumnijs Arato in-
ntatis plena. Scripſit & hic contra Cleomenem epiſtolas,
utuoq; ſibi conuiciantes vſq; ad nuptiarum etiã & mulie-
um exprobrationes proceſſernnt. Secundum hæc miſſo præ-
one qui bellum Achæis indiceret, Cleomenes Sicyonem
lortus proditione prope cepit Inde profectus Pellenem
uaſit, & duce Achæorum pfugiente occupauit, paulo poſt
eneũ cepit, & Penteleum: ſtatim quoq; Argiui ei acceſſe-
t, & Phliaſij pſidium acceperunt. Omnino aũt Achæis ni-
l eorũ, quæ bello ante ſibi adiecerant, fidũ certumq; erat:
agniſq; tumultibus Aratus agitabatur, concuſſam videns
eloponneſum, vrbeſq; paſſim à nouarum rerum ſtudioſis

ad defectionem impelli. nihil enim præſenti ſtatu conten-
tum videbat: cum multi etiam ipſorum Sicyoniorum & Co-
rinthiorum deprehenſi eſſent cum Cleomene colloquia a-
gitaſſe. Aduerſus eos Aratus libera poteſtate armatus, quos
in Sicyonia corruptos reperit, eos necari iuſſit: Corinthi
autem etiam inquirere & punire ſontes aggreſſus multitu-
dinem iam laborantem, & Achæorum Rempublicam ini
que ferentem exaſperauit. Itaq; facto in Apollinis templum
concurſu eo Aratum aduocant. vt vel occiderent, vel capti-
uum detinerent ante defectionem. Venit eo Aratus, ipſe
ſuum equum trahens, tanquam nō diffidens ipſis, neq; ſini-
ſtri quicquam ſuſpicans. multis vero exilientibus & cōuicia

Callide factum.

ei facientibus, conſtanti vultu & leni ſermone conſidere eos
iuſſit, neq; ita confuſe vociferari, ſed expectare dum reliqui
etiam intrarent: ſimulq; pedetentim de fano receſſit, quaſi
equi alicui tradendi cauſa. itaq; ſe ſubtrahens, obuiā factos
Corinthios placide cōpellans, & in ædem Apollinis ire iu-
bens, vt nemine obſeruante prope ad arcem peruenit, in e-
quum inſiluit, Cleopatroq; præſidij arcis p̄fecto mandans
vti eam accurate cuſtodiret, Sicyonem contendit, triginta
omnino comitatus militibus: cæteri enim deſeruerāt eum
& in itinere diffluxerant. Corinthij paulo poſt aufugiſſe A-
ratum comperientes, fruſtraq; inſecuti, Cleomenem accer-
ſunt, eiq; vrbem tradunt: non tanti acceſſionem eius vrbis
13 quanti iacturam elapſi Arati facienti. Proinde adiungenti-
bus ſe ei, iis etiā, qui Regionem Acten dictam incolunt, vr-
beſq; tradentibus Acrocorinthum vallo munitionibuſque
clauſit. Ad Aratum autem multitudo Achæorum Sicyonem
conuenit. & in concione Imperator cum plena poteſtate
creatus, ſtipatores ſibi ex ſuis ciuibus delegit. Annos iam
XXXIII. remp. Achæorum adminiſtrârat, ac potentia & glo-
ria primum inter Græcos locū tenuerat: tunc vero deſtitu-
tus & in maximis verſans difficultatib. patriæ velut naufra-
gio cōcuſſæ reliquias in tanto æſtu & tempeſtate tuebatur.
quippe & ab Ætolis auxilium petens repulſam tulit: & Athe-
nienſes ei cupientes, Euclydes atq; Micio prohibebant. Bo-
na & domum Arati, quæ is Corinthi habebat, Cleomenes
neq; attigit ipſe, nec paſſus eſt à quoquā violari: ſed amicis
eius & curatorib. accitis, omnia ita curare & adminiſtrare
iuſſit, vt ſe Atato rationes reddituros ſcirēt. Priuatim autem

Tripylum, & deinde Megiſtonũ vitricũ ad eum miſit cum
alia multa promittens, tum duodecim annua talenta, du-
plum ſcilicet eius ſtipendij, quod à Ptolemæo quotannis
accipiebat Aratus: ea conditione, vt ipſe Achæorũ dux deſi-
gnaretur, & vna cum ijs Acrocorinthũ teneret. Reſpõdente
Arato, res non in ſua, ſed ſe in rerum poteſtate eſſe: rideri ſe
exiſtimãs, ſtatim in Sicyoniam irrupit, eamq; hoſtiliter va-
ſtauit: ac per tres menſes Sicyonem obſedit, perferẽte Arato
& adhuc dubitante, vtrum traderet Antigono Acrocorin-
hum: aliter enim ſe auxilium laturũ is negabat. Interim A-
hæi conuenerant Ægium, eoq; ad ſe Aratũ vocabant. Erat
ane periculoſum hoſte ante Sicyonẽ caſtra habẽte eo pro-
iciſci: detinebaturq; à ciuibus, negantibus ſe hoſtib. in pro-
imo ſedentib. eum dimiſſurũ: mulieres quoq; iam, & pue-
i, tanquam cõmunem patrem ſeruatoremq; flẽtes ample-
tentesq; vti maneret orabant. Nihilominus cõſolatus eos,
tq; bona ſpę eſſent hortatus, ad mare equitauit, decem ſe-
um amicos ducens, & filium adoleſcentẽ: ac cõſcenſis quæ
bi in ſtatione erant nauigijs, Ægium ad cõcilium peruecti
unt. Decretum ibi eſt, vt tradito Acrocorintho Antigonus *Antigonus*
ocaretur: miſitq; inter reliquos obſides etiam filium ſuum *fit Achæo-*
ratus. qua re Corinthij iritati, bona eius diripuerunt, do- *rum dux.*
numq; Cleomeni dono dederunt Antigono iam cũ exer-
itu aduentante (ducebat aũt XX. millia peditum Macedo-
um, equites MCCCC.) Aratus ei clam hoſtib. ad Pagas cum
rincipib. ciuitatis occurrit, haud admodum fidẽs Antigo-
o ac Macedonibus: norat enim ſe eos infeſtãdo atq; lędẽn-
o potentiã ſuam paraſſe, primamq; & maximã rerũ à ſe ge-
arũ occaſionem fuiſſe inimicitias cum ſuperiore Antigo-
o. Sed tamen ſummã neceſſitatem, tempusq; cui ſeruiunt
tiam ij qui imperare alioquin videntur, ita poſtulare ſen-
ens, periculum ſubijt. Antigonus certior factus, Aratũ ſibi
buiã venire, reliquis vulgari comitate ſalutatis, eum pri-
no cõgreſſu perquam honorifice amplexus eſt: expertuſq;
einde eum virum bonũ eſſe & cordatum, vſus eſt eo fami-
iariſſime. Erat enim Aratus non in rebus modo magnis v- *Arati apud*
lis, ſed & per ocium regi grata eius erat ſuauisq;, vt nullius *eum gratia.*
lius cõſuetudo. Itaq; Antigonus, quanquam iuuenis, cum
ale viri ingeniũ deprehendiſſet, vt eius amicitiam quacun-
ua in re & quouis tempore cõmodam regi intelligeret: nõ

modo Achæis,sed & Macedonibus suis prætulit.euenitque Arato id, quod diuinitus ei portentum fuerat.Ferunt enim ei haud multo ante rem sacram facienti duas bilis vesicas apparuisse in extis, vna pinguedine contentas& aruspicem respondisse,Mox futurũ,vt cum summis inimicis summam iniret amicitiam. atque id tum nihil curasse Aratum,qui alioquin haud multum fidei extispicio & vaticinijs adhiberet,potiusq; suis consilijs fideret:sed postea temporis, cum res prospere succederent,Antigonum conuiuium Corinthi præbentem, multis ad id vocatis, Aratum supra, se accumbere iussisse,ac paulo post vestem postulasse, & ex eo quæsiuisse,an ipse etiam frigeret: cumque respondisset omnino se algere, adferre pueros tapetem iussisse, eoque se & Aratum tegi. ibi tum Arato eius sacrificij recordato risum obortum, eumque regi ostentum,eiusque interpretationem narrasse. Verum hæc postea temporis euenerunt. Tunc autem Pagis iuramento societate confirmata.statim aduersus hostem contenderunt:certatumque etiam apud ipsam Corinthum est, quam & bene Cleomenes munierat, & Corinthij acriter defendebant.Interim Aristoteles Argiuus, Arati amicus, occultis missis nuncijs pollicetur se ei, si militem secum adduxisset, vrbem traditurum. Aratus re cum Antigono cõmunicata,ab Isthmo Epidaurũ mari cũ MCD. militibus propere vectus est;& Argiui ante eius aduentum contra Cleomenis præsidium insurrexerunt,idq; in arcem compulerunt. Cleomenes autem his auditis veritus ne occupatis ab hoste Argis sibi domum reuertendi occasio occluderetur,omisso Acrocorintho nocte eadem Argos contendit, inque vrbem,præuentis hostibus intrauit, & nõnihil etiam eos pulit, pugna congressus:paulo post Arato accedente,& Antigono cum copijs se ostentante, Mantineam discessit. Ex eo rursum Achæis omnes se vrbes adiunxerunt, & Antigonus Acrocorinthum occupauit. Aratus autem ab Argiuis prætor creatus, persuasit eis, vt *Antigono* bona tyrannorum & proditorum dono darent.Ijdẽ Cenchreis Aristomachum excruciatum in mare demerserunt: idq; factum magnam infamiã Arato peperit, quod tam iniuste necari passus esset hominẽ non malum, ac qui ipsi obtemperasset,vrbemq; Achaico fœderi cõiunxisset. Ac iam cætera quoq; ei imputabantur, vt,quod Corinthus *Antigono*,tanquã vilis

Argi recepti.

Crimina Arato obiecta.

aliquis

aliquis pagus, dono eſt datus: quod Orchomenum ei diripiendã, & præſidio Macedonico tenendã permiſerunt: quod decreuerũt, ne cui regi ſcriberẽt, aut legationem ad aliquẽ regem mitterẽt iniuſſu Antigoni: ꝙ alere Macedonas, & ſtipendia illis perſoluere coacti ſunt: quod ſacrificia & ſpectacula in honorem Antigoni celebrabantur, Sicyonijs eius rei initium præbentibus, qui *A*ntigonum Arati hoſpitem vrbe exceperant, Horum omnium culpam vulgꝰ *A*rato adſcribebat, ignorans, eum traditis regni habenis, eius potẽtiæ impetu trahi, nihilq; præter vocẽ, cuius periculoſa erat libertas, in ſua habere poteſtate. Nam haud obſcurũ erat, pleraq; eorum quæ agebãtur, Arato grauiter diſplicere, quale fuit, ꝙ *A*ntigonus tyrannorum ſtatuas Argis deiectas repoſuit: & eorum, qui *A*crocorinthum ceperant, ſtantes omnes, excepta Arati, deiecerat, diu multumq;, ſed fruſtra deprecato *A*rato: Iam *A*chæi quæ de Mantinea ſtatuerunt, nequaquã Græco more ſtatuiſſe iudicantur. Capta enim Antigoni opera Mantinea, primos nobiliſſimosque ciuium necauerunt, reliquos partim vendiderunt, partim compedibus vinctos in Macedoniam, miſerunt, mulieres & pueros in ſeruitutem abduxerunt, pecuniæq; ex mancipijs partæ trientem ipſi inter ſe diuiſerunt, beſſe Macedonibus tributo. Hæc quidem vltionis iure defendi poſſunt. quippe tametſi atrox eſt facinus, propter iram homines cognatos ac populares ita tractare: tamẽ neceſſitate vrgente dulce eſt (vt ait Simonides) neq; durum animo tanquã æſtuanti præ dolore remedium aliquod adhibere, eumq; exatiare. Reliqua ita Aratus egit, vt neq; neceſſariam poſſit, neq; honeſtam afferre excuſationem. Cum enim *A*ntigonus Mantineã Argiuis dono dediſſet. ijq; coloniã eo ducere ſtatuiſſent, præfectꝰ ei rei ab ipſis Aratus, decretum fecit, vt vrbs non amplius Mantinea, ſed *A*ntigonea, appellaretur. quod quidem nomẽ ea adhuc retinet: videturque culpa Arati elegans illa Mantinea protinus deleta, vrbsq; nũc reſtare, quæ nomẽ ab ijs ſeruet, qui Mantinẽſes exciderunt. Secundũ hæc Cleomenes magna pugna apud Sellaſiam victus, relicta Sparta in Ægyptũ nauigauit: *A*ntigonus erga *A*ratum omni iuſtitia benignitateq; vſus, in Macedoniam ſe recepit: iamque ibi morbo conflictans, ſucceſſorem regni Philippũ, nondum plane adultũ in Pelopõneſum miſit, mãdato vt quam maxime *A*rato animũ ad-

Mantinenſium calamitas.

Philippus Antigono succedit.

uerteret, eiusque opera cum ciuitatibus colloqueretur, & Achæis innotesceret. Atque hunc sane Aratus acceptum ita tractauit, vt beneuolentiæ erga ipsum, summique rerum Achaicarum studij plenus in Macedoniam redierit. Mortuo Antigono, Ætoli contemptis Achæis, qui aliorum manibus adsueti seruari ac defendi, armis Macedonum se commiserant, altoq; in ocio & nullo ordine agebant, res Peloponnesiacas aggressi sunt: obiterq; præda ex Patrensium & Dymæorum agris acta, in Messeniam irruperunt, eamq; de-

24 *Ætoli Achæos infestant.*

populati sunt. Quod indigne ferens Aratus, Timoxenumq; eo tempore Achæorū prætorem videns cunctari, cum iam magistratus eius esset in exitu, ipse prætor designatus, auxilij Messenijs ferendi gratia quinq; diebus præturam antecepit: conductisq; Achæis, quorum neq; corpora exercitationibus ad bellum parata, & animi dissoluti erant, apud Caphyas succubuit. Cùm autem eam expeditionem creditus esset nimis animose suscepisse, ita tum elanguit, itaque spem omnem & rem dimisit. vt sæpe sibi ansam nocēdi præbentes Ætolos impune passus sit multa cum petulantia & ferocia quasi per commessationem insultare Peloponneso. Itaq; rursus Achæi in Macedoniam manus intendētes, Philippum acciuerunt, sperantes ob beneuolentiam præcipue eius erga Aratum se eum facilem mansuetumque experturum. Verum is tum primum calumnijs aduersus Aratum Apellis & Megalæi, aliorumq; nonnullorum aulicorum persuasus, contrariæ factioni in deligendo prætore se addidit fautorem, effecitque vt ab Achæis prætor crearetur Eperatus. Sed cum is ab Achæis omnino despiceretur, Aratus

Aratus spretus & rursum elatus.

rempublicam negligeret, atque ita nihil vtile ageretur, intelligens Philippus errorem suum, iterū ad Aratum se contulit, totumque se ei tradidit: cumque res ita succederent: vt & gloria & potentia cresceret, totus ab eo dependit, incrementa sua ei accepta referens. Videbaturque tum Aratus non popularis modo, sed etiam regij imperij bonus esse magister: cuius ingenium & consilia tanquam color quidam in actionibus regis elucescebant. Nam & animi moderatio Philippi in delicto Lacedæmoniorum puniendo, & colloquium tum Cretensibus, quo paucis diebus totam sibi adiunxit insulam, & in Ætolos expeditio, in qua confectę res admirationem merentur, de Philippo obedientię, de

Arato

Arato prudentiæ opinionem excitauerunt. Eo magis inuidentes aulici, cum clandestinis calumnijs nihil proficerent, palam conuicia ei facere, impudenterq; & scurriliter rixari cum eo in conuiuijs cœperunt. semel etiam redeuntē à cœna in tentorium lapidibus impetentes persecuti sunt. quos Philippus iratus viginti talentis statim mulctauit: & post cum obesse rebus gerendis, turbasq; dare viderentur, necauit. Enimuero successu rerum elato rege, & erumpentibus iam multis vehementibusq; cupiditatibus, insita à natura vitia adsciticium habitum vicerūt, paulatimq; foras se proripuerunt, & ingenium regis detexere. Primum aliquandiu hospitio Aratorum vtens, occulte iunioris vxorem corrupit. Deinde reipublicæ administrationi aduersari cœpit, neque obscure indicauit excussurum se Arati societatem. Initium simultatum Res Messeniacæ præbuerunt. Cum enim Messenij seditione laborarent, Aratum eo, vt opem ferret ciuitati properantem vno die præuertit Philippus: vrbemque ingressus, statim stimulos vni contra alteram factioni indidit: seorsim ex magistratibus quærens, nullasne contra plebem leges, & ex ducibus plebis, nullasne contra tyrannos manus haberent. Eo modo vtrisque instigatis, magistratus compescere duces vulgi intendit. hi vero cum multitudine facto impetu, magistratus trucidauerunt, & de cæteris prope ducentos. Hoc tam atrox facinus cum edidisset Philippus, Messeniorumque seditioni quasi flammam addidisset, superueniens Aratus haud dissimulauit indigne se id ferre, filiumq; acerbe cum Philippo expostulantem, & conuicia addentem non inhibuit, Videbatur autem iunior Aratus amator esse Philippi, ac tum inter cætera dicebat. Ne formā quidem eius sibi iam placere, sed ob id factum sibi eum omnium turpissimum videri. Huic Philippus nihil respōdit, quāquam propter iram videretur, sibi non temperaturus, & dicente eo aliquoties sublatrasset. Seniorem autem simulās ciuili se ingenio præditū, æquo animo dicta eius tulisse, manu apprehēsum in Ithomatam (arx ea est Messeniorum) adduxit, Ioui ibi rem sacram facturus, & locum contemplaturus. Est autem arx haud minus munita quā Acrocorinthus: quæ si præsidio teneatur, multum incōmodare vicinis, vixque omnino expugnari potest. Eo cum adscendisset, sacrisque esset operatus, ab aruspice ad se allata exta vtraque ma-

Vitia Philippi.

Messeniorū seditio.

Arx Messenia.

nu excipiens, Arato & Demetrio Phario monstrauit. alter-nis ad vtrunque inclinans, interrogansque, ecquid ea teneri à se arcem, an vero Messenijs reddi iuberēt. Ibi Demetrius ridens, Siquidem, inquit, aruspicis tibi est animus, dimites arcem: sin regius, vtroque cornu bouem tenebis, innuebat autem obscure Peloponnesum, si Philippus Acrocorintho Ithomatam addidisset, plane sub eius potestate, humilemq; fore. Aratus cum diu tacuisset, rogatus à rege suam sententiam explicare, Multi, ait, ô rex, in Creta, magniq; montes ex terra enati sunt, multi in Bœotia & Phocide. tū in Acarnania quoq; & mediterranei & maritimi loci mirifice muniti: quorum tu cum nullum occuparis, omnes tamen incolæ vltro imperata faciunt. quippe saxis & præcipitijs latrones inhærent: rex fidelitate suorum & fauore fortius tutiusve habet nihil. ista tibi Creticum mare aperuerunt, ista Peloponnesum: his tu fretus, ea ætate eo peruenisti, vt alio: ū iā dominus, aliorum dux sis. Adhuc eo loquente Philippus extis aruspici redditis, ipsumq; Aratum manu trahens, Agedū igitur, inquit, eadem eamus via. subindicās se ab eo victum ac vrbe ea priuatum. Aratus vero exinde se ex aula subducens, paulatimq; consuetudinem cum Philippo declinans oratus ab eo in Epirum moliente expeditionem vt vna proficisceretur, abnuit, domiq; remansit, ne eius mala facinora sibi ignominiam parerent. Vt vero Philippus turpiter à Romanis exutus classe, & re tota infeliciter gesta in Peloponnesum redijt, Messeniosq; frustra aggressus fraude circumuenire, palam infestauit, agrumq; eorum est populatus: omnino eum auersatus est Aratus. iam etiam iniurias gynæceo suo illatas sentiens, molesteq; ferens, sed tamen clam filio habens id enim vnum restabat, vt is de illata sibi contumelia certior fieret: vlciscendi occasio non erat. Et quidem apparebat Philippum mirifice admodum esse immutatū: qu ex adolescente temperante, & rege mansueto homo impur & tyrannus perditissimus esset factus. verum, ea nō erat mutatio naturę, sed in licentia demonstratio nequitiæ propte metum occultatę. Eam enim eius fuisse erga Aratum voluntatē, quam verecundia & metus occuluerint, postea patuit Nam cum eum cuperet de medio sublatum, viuo eo nō mo do regem aut tyrānum, sed ne liberum quidem se futurun existimans, vi quidem abstinuit, Taurioni autē vni ducun amicc

amicorumq; suorum rem conficiendam occulto præcipue modo & veneno, idq; se absente, mandauit. atque is Taurio inita cum Arato familiaritate, venenum ei ꝓpinauit, nō acre aut vehemens, sed quod primo calores molles in corpore, & obtusam efficeret tussim itaque paulatim mortē afferret. Neque id fefellit Aratum: sed qa detecto flagitio nihil erat effecturus, tacitus placide id malum, veluti cōmunem aliquē & vsitatum morbum pertulit, tamē Cephalone, vno de suis familiarib. in cubiculo adstante, cum cruentum expuisset, vidente eo & admirante, Hæc, ait, pręmia sunt amicitię regiæ. Ita eo Ægij extincto, quo tēpore decimum septimum præturā gerebat, Achæisque omni studio in id incūbētibus, vt ibidem digna eius vita sepultura monumētisque ornaretur: Sicyonij calamitatis loco ducebāt, si alibi, quam apud se ille sepeliretur: itaque ab Achęis impetrarunt, vt sibi humandus concederetur. Quia autem antiqua erat lex, ne quis intra muros sepeliretur, eamq; legem magna comitabatur superstitio: Delphos miserunt ea de re sciscitatum Pythiam. est autem ijs tale oraculum redditum: *Mors eius.*

Consultas Sicyon, vbi sit tumulandus Aratus?
Fas id vbicunq; est: aderit sua gratia tumbæ.
Quippe nefastus erit terræ cœlive marisve
Qui grauet heroem hunc locis impositumve grauetur.

Hoc allato responso cum cæteri Achæi, tum vero Sicyonij delectati sunt: mutatoq; in festiuitatem luctu, coronati albisq; induti vestibus corpus eius statim ab Ægio Sicyonem deportarunt, pæanes choris accinentes: ac loco delecto, qui omnium conspectui pateret, tanquam conditorem seruatoremq; vrbis sepeliuerunt. Loco etiamnum est nomē Aratium. Sacrificia duo in eius honorē celebrabantur quotannis. alterum eo die, quo vrbem tyrannide liberauit: quinto scilicet die Dæsij mensis, quem Athenienses Anthesterionē appellāt sacrificium à salute parta Soteria nominabant: alterum eo mense peragebatur, in quem eius natalis competijsse traditur. Prius sacrificiū Iouis seruatoris sacerdos auspicabatur: posterius quidā, Arati strophium non totum album, sed semipurpureum tenēs. ab histrionib. ad citharam carmina accinebātut, pompamq; puerorum & epheborum iuxta ducebat gymnasiarcha, sequente senatu, & cęteris, qui volebant, ciuib. Vt defungantur suo officio Sicyonij, adhuc 16 *Sepultura.*

quæ-

quædam eorum indicia seruant ac celebrant: pleraq; in honorem Arati instituta, temporũ & rerum mutationes aboleuerunt. Porro autem Aratum iuniorem scelerosus homo & iuxta iniuriosus atq; crudelis Philippus, non lethalibus, sed ad insaniam redigentib. venenis de potestate mentis deturbauit: ita vt absurdos atrocesq; impetus ad facinora horrenda caperet, resque perniciosas cum dedecore appeteret, adeoq; mors ei, quanquam iuueni & florenti, non calamitas, sed liberatio à malis & salus accidit. Præclaras autẽ pœnas Ioui hospitij amicitiæq; tutori suorum scelerum dedit Philippus, easque continentes. Etenim debellatus à Romanis, cum suas res eorũ arbitrio permisisset, misericordia eorum Macedoniam & ad eam pertinẽtes regiones obtinuit, reliquis omnibus spoliatus, & nauibus præter quinque, vniuersis: pactusq; mille talẽta se soluturum, filium obsidem tradidit. proinde optimos quosq; & genere proximos necans metu & odio sui cum totum impleuisset regnum, filium virtute præstãtem (quod vnum ei inter tot mala bonum supererat) inuidia honoris, in quo is apud Romanos erat, interfecit: Perseo alteri filio, quem nõ genuinum fuisse, sed suppositicium, Gnathænio sartrice natũ perhibent, regnũ reliquit. De hoc Perseo triumphauit Æmilius: inq; eo successio regum ab Antigono prognatorum desijt. Arati genus Sicyone & Pellenæ in hunc vsq; diem propagatum est.

IN ARATVM ANNOTATA ab Interprete.

ARatum vixisse eodem tempore, quo Cleomenes Spartæ rex fuit, & Antigonus Macedoniæ, satis ex vita Cleomenis constat. Vide omnino de eius ætate & æqualibus Polybium lib. 2. nec non de rebus eius gestis.

1 Anne suum laudet.] *Prouerbium hoc etiam in Chiliadibus Erasmi exponitur. Notum est autem plerosq;, cum nihil ipsi habeant proprium, quod laudem mereatur, ad paternas & auitas laudes (vti claudi ad equum) recurrere. Quasi vero ijs occini merito non queat, Heroum filios esse noxas. Extant in hanc sentẽtiam multæ graues & argutæ veterum*

terum

terius Græcorum poetarum sententiæ, sed nostrum institutum non patitur nos eas huc cogere. Eleganter Ouidius sub persona Vlyßis,

Nam genus & proauos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra puto.——

Quod ad Græcum versum attinet, αἰνήσει' cum apostropho si legatur, erit elegantior: vt sit modus potentialis, vt vocāt aoristo optatiuo expressus. Certe Erasmus ita legit, an ex autoritate libri, an ex ingenio? Cic. lib. ad Atticum primo, vbi de se sui ipsius laudatore loquitur, scite adducit partem versus, τίς πατέρ' αἰνήσει: sed quia nō adduxit totum, nō multum id meæ lectionis opinioni detrahet. Fieri enim potest, vt nō retulerit parœmiam, sed ad eam (vt frequenter alias) alluserit.

2 Sui ipsius.] *Sensus est, Tu quidem ô Polycrates vir es præclarus: sed nimis tibi ipsi placeres, si tantum tibi tribueres, vt non Aratum potius imitandum tuis filiis, quā te proponeres. Ac videntur illa verba, παντὸς ἀεὶ βέλτιστον, non vacare mendo: sed deesse ἑαυτὸν, aut aliquid tale. Lapus quidem corrupit sententiam, φιλοκάλων autem est, optima & nobilißima exempla ad imitandum aliis proponere, non temere seipsos, neq; semper.*

3 Et ligonis vsum.] *καὶ τὸ σκαφίον. Lapus scapham vertit, siquidem hoc est vertere. σκαφίον apud Græcos duo significat, tonsuræ genus, & ligonem seu sarculum. Cum tonsuræ genus est, ἐν χρῷ significat, id est, cum nouacula crines raduntur: eiq; opponiuur κῆπος, quod est tonsuræ genus ad ornatum formæ magis faciens. Aristoph. interpres in Auibus, Eustath. in Il μ. & alij. Sed id huc non facit. Quod autem ad ligonem attinet, athletas solitos se eo ad firmandum robur exercere innuit Theocrytus Idyll. 4. quod inscribitur νομεῖς. de pastore loquens, qui Pisas certaturus & athletam acturus se contulerat.* σκαφίον.

ᾤχετ' ἔχων σκαπάναν τε, καὶ εἰκόσι τυτόθε μᾶλα. *Interpres*

pres oſtendit carnes eum ouiũ ſecũ detuliſſe, vt haberet quod voraret. & de voracitate athletarum res eſt notior: quam vt verbis opus ſit. De ligone autem qui σκαπάνη *etiã dicitur (hoc quoq;* παρὰ τὸ σκάπτω, *fodio) interpres ait vocari* δίκελλαν σκαφίον, *vulgo* λισγάριον *&* τζάπιον, *Attice* ἄμην. *Solitos autem athletas, pugiles præſertim, ſe eo exercere, & fodiendo ſuperioribus corporis partibus robur quærere.*

4 Paſæam quoq;.] παστίαν *hic eſt ſupra* ὁ παστοῦ *quod & rectius eſt. Nam Pauſan. quoq; lib. 2. ita habet,* ὁ ἀβαντίδου πατὴρ παστίας.

5 Aſpectatum venientium turba conculcatum.] καταπατηθῆναι *non ab* ἀπατάω, *ſed à* πατέω *verbo deduci, vel pueri ſciunt. Lapus hic oſcitauit, & neſcio quid erroris Spartanis attribuit, errore ipſe lapſus.*

6 In vrbe Arceſilaum.] *In vrbe, id eſt, Athenis ita enim de Athenis aliquando loquuntur Græci, vt de Roma Latini. Videtur autem is eſſe, quem Arceſilaum vocat Cicero. Nam legendum eſt omnino* ἀρκεσίλαον, *Arceſilaum, vt & Strabo li. 1. hunc nominat, Academicum nobilem. Laertius ex Apollodoro tradit eum floruiſſe Olympiade* CXX. *hæc autem non multo poſt* CXXX. *Olympiadem geſta ſunt. Quin & initio Philopœmenis noſter eum Arceſilaũ ſcripſit, quod hic vitiârat librarius. Ecdelus autem qui hic legitur, ibi eſt Ecdemus.*

ἀχάνη. 7 In modios frumentarios.] ἀχάνας *Malui genus vertere, cum hic nõ de quantitate menſuræ quæratur, ſed de vaſe ſimpliciter. Achana genus eſt menſuræ frumentariæ Perſicum. vt apud Aegyptios artaba: continet (vt teſtatur Ariſtoteles) medymnos Atticos* XLV. *Alij ciſtam eſſe dicũt, in quam publice ad ſpectacula aut oracula conſulendum miſſi ſua cibaria condunt. Hæc interpres Ariſtoph. in verſum Acharnenſium:* οὐκ ἀλλ᾽ ἀχάνας ὁ δίγῳ χρυσίου λέγει. *Eadem fere Euſtathius in 2. & 19. Vliſſeæ.*

8 Apollinem propitium.] ὑπερδέξιον. *Hoc vocabu-*

lum fere de loco ſumitur, vt τόπος ὑπερδέξιος, *&* χωρίον ὑπερδέξιον, *vnde propter ſublimitatem commode pugnatur, viſitata eſt phraſis hiſtoricis. Itaque Apollinem etiam* ὑπερδέξιον *intelligo, cuius præſidio ſperabant ſe hoſtibus ſuperiores fore.*

9 Neque quicquam magis.] *Locus in Græco non eſt, niſi parum video, integer. Itaq; feci, quod potui: libenter melioribus ceſſurus.*

10 Gloria ad Herculeas innotuit vſque columnas.] *Non diſputo, vt hæc carmina Lapus conuerterit. Ego paulo liberius verti, vt ſenſum vtcunque redderem.* πλάθεται, *in primo pentametro, appropinquat eſt, media voce à* πλάθω. πλάθω. *qua vſus eſt etiam in Electra Sophocles.* —— τοῖς Δαναοῖς οὐκ ἐρεισὰ πλάθειν: *id eſt,* πελάζειν. *Quod non interpretes modo ibi docent, ſed & Euſtathius hunc verſum citans in Odyſſ. υ ait,* πλάθειν *verbum eſſe* παρὰ τῷ πλῶ, τὸ πελάζω *deductum.*

11 Tanta erat hominis] πρὸς τὸ ἀργύρειον. ὁ δὲ, οὕτω γὰρ. *Niſi legas* ἀργύρειον τόδε οὕτω γὰρ *&c. aut omnino illud* ὁ δὲ *omittas neceſſe erit locum mutilum intelligi, ac comparationem à Plutarcho fuiſſe propoſitam, cuius prior pars interciderit.*

12 Venatorem Æſopicum.] *Alludit ad nobilem illam fabulam de homine, qui equo communib. armis à ceruo pulſo, ita opem tulit, vt in poſterum equo ſemper vectore ipſe vteretur. Extat apud Ariſtotelem in Rhetoricis, & Horatium, ibi:*

Ceruus equum pugna melior, &c.

13 Æten dictam.] *Regio eſt Peloponneſi maritima ad Corinthum. Stephan. ex Thucydide.*

14 Et Dymæorum.] Δυμαίων *eſt legendum, non* κυμαίων. *Quod miror retinuiſſe interpretem, cum in Achaia nulla Cuma, Dyme autem ſit notiſſima.*

15 Iunio-

15 Iunioris vxorem corrupit. *Liuius libro 27. de Philippo loquens: Vni etiam, inquit, principi Achæorum Arato adempta vxore Polycratia, ac spe regiarum nuptiarum in Macedoniam asportata fuerat. De cæteris vide Polyb. lib. 4. 5. 8. & Pausaniam in Corinthiacis. Paulo superius hæc verba, ἔγνω διαμαρτάνων τοῦ παντὸς ὁ φίλιππος, Lapus corrupit, & videtur nullo sensu legisse, πατρός. Significant autem Philippum sensisse. quod posthabito Arato res aggressus, tota aberrasset via.*

16 Vt defungantur suo officio.] ἐξοσιούμενοι. *Lapus valde absurde vertit Expiati. quæ tamen interpretatio etiā in Græca irrepsit Lexica. hinc (opinor) petita. Est autem* ἐξοσιοῦσθαι, *idem quod,* ἀφοσιοῦσθαι, *quo in Pericle & Cimone vsus est verbo autor noster,* ἀφοσιούμενος τὴν προβολὴν, *id est. vt muneri sibi mandato vtcunque, & perfunctoriè (quod aiūt) satisfaceret. Ita hic dicit Sicyonios, cum plerosque ritus sacrorum in honorem Arati institutorum omitterent, quædam tamen, vt defungi suo pietatis officio viderentur, quot annis celebrasse.*

PLVTARCHI GALBA, GVILIELMO *Xylandro, Augustano interprete.*

De militibus & ducibus.

IPHICRATES quidem Atheniensis in mercenario milite cū diuitiarū tum voluptatum cupiditatem requirit: vt sumptus quærens, qui ad voluptates perfruēdas suppeditent, tanto audacius pericula adeat. Pleriq; exercitum veluti validum corpus, nullo proprio impetu, sed ducis tantum motibus cieri debere asserunt. Quapropter ferunt Æmilium Paulum, cum is exercitum in Macedonia accepisset loquacitatis & curiositatis plenum, & se curis muneribusque imperatorijs ingerentem, præcepisse ei, vt vnusquisq; manum promptam, & acutum gladium præstaret: sibi reliqua curæ fore. Platoni etiam bonum ducem nihil efficere posse perhibēti, nisi eodem modo affectum & moderatum habeat exercitū, virtutem-

temq; obtemperandi haud minus quam regiam existimãti indigere generosa indole, & educatione philosophica, quæ pręcipue concinne temperet mansuetudine vehementiam iracundiamq; animi: cum alij multi casus testimoniũ perhibent, tum ea quæ post Neronis obitum acciderũt Romanis, ostenduntq; ea nihil esse in imperio terribilius exercitu qui impetibus ab imperitia profectis, nullaque ratione aut consilio coercitis feratur. Demades Macedonicum exercitum Alexandro vita functo Cyclopi excæcato conferebat, videns eum multis inordinatis & incertis agitari motibus. Romanorum vero imperium ijsdem affectum est malis atq; motibus, quib. Titanas ferunt: simul & in multas diuulsum partes & in sese passim mutuo incidens, neq; id tantum ambitione designatorum imperatorum, quantum auaritia & libidine militũ, imperatorem imperatore veluti clauũ clauo expellentium. Dionysius Pheræum illum, qui tyrannide per decem tantum menses in Thessalos obtenta interfectus fuit, Tragicum vocabat tyrannum: subitæ mutationi illudens. At vero Palatium, Cæsarum domus, breuiori temporis spacio quatuor imperatores excepit, militib. tanq̃ in Scena modo introducentib. aliquem, modo educẽtibus. Id vnicum consolabatur eos qui in calamitatem incidebãt, quod non aliam vindictam expetendam sibi ab autoribus malorum, sed ipsos ab seipsis interfici cernebant. Prius eo modo pœnas luit Nymphidius Sabinus, & quidem iustissimas: qui primus animos hominum inescauerat, docueratque mutatione Cæsaris magnum præmiũ quærere: & pulcherrimum facinus, defectionem scilicet à Nerone, mercede promissa in proditionem verterat. Is enim Nymphidius, præfectus (vti demonstrauimus) aulæ cum Tigellino, vt primum Nero rebus suis deploratis videbatur in Ægyptum fuga abiturus, perinde ac si is iam ꝓfugisset, militib. persuasit. vti Galbam imperatorem crearent: promisitq; eius rei gratia aulicis & prætorijs (vt vocant) militib. viritim denarios septies mille, D. ijs qui in prouincijs militabant, M C C L quam pecuniam nisi plurib. quam Nero maleficijs totum humanum genus affecisset, nullo modo comparare poterat. Ea promissio primum Neronem, mox Galbam ꝑdidit: quorum alterum spe accipiendi prodiderunt, alterum quod non pendebat necauerunt, ac postea quærentes eum qui tãtundem daret, prius

Nymphidius. 1

quam voto potirentur, inter defectiones & proditiones pe-
rierūt ipsi. Singula euenta commemorare, amplioris est hi-
storiæ, quæ autē digna memoratu Cæsarib. acciderunt, præ
termittenda mihi nequaquam duxi. Sulpicium Galbam pri-
uatorum omnium opulentissimum in domum Cæsarum in-
trasse constat. Cum esset autem ob nobilitatem gentis Ser-
uiorum magni nominis, maiores tamē sibi sumebat spiritus
propterea quod ad Catulum stemma suum pertineret, ho-
minem virtute & gloria inter æquales primum, sed qui po-
tentiam vltro alijs concessisset, Liuiam quoq; Augusti vxo-
rem cognatione attingebat: eaq; ita operam dante, consul
ex Palatio progressus est. Fertur cum exercitui in Germania
præclare præfuisset, tum ita proconsul Africam gubernasse,
vt inter paucos laudem meruerit. Frugalitas eius in victu, &
in sumptibus faciendis parsimonia imperium adepto tan-
quā sordes vitio data est: ea enim inanis opinio modestiam
eius temperantiamq; cōsequebatur. Missus est ad regēdam
Hispaniam à Nerone, nōdum sibi à ciuib. magnæ existima
tionis metuere docto: vtq; eo minus timeretur, ad mansue
tudinem ingenij, qua præditus videbatur, senectus accede
bat. Cum autem scelerati procuratores Neronis crudelite
prouincias lacerarent, quia nihil aliud poterat auxilij ferre
manifesta tamen sua miseratione & indignatione vtcunqu
respirandi occasionem ijs qui damnabantur vendebanturc
præbuit. cumque in Neronem carmina componerentur, &
passim circumferentur atque cantarentur, non prohibui
neq; vt procuratores indigne tulit. Propterea gratior erat
acceptiorq; hominib. iam diuturnitate etiā temporis fami
liaris factus. Octauum n. iam annum prouinciæ præera
cum Iunius Vindex Galliæ præfectus cōtra Neronem insu
rexit. Sane ferunt ad eum à Vindice etiam antequam palar
deficeret literas missas: quibus ille cum non fideret, non di
uulgasse tamē rem, neq; more aliorum fecisse, qui epistola
ad se scriptas ad Neronem miserunt, & quantum in ipsis fui
consilia Vindicis irrita fecerunt. qui ipsi tamen deinde cur
eius actioni socios se adiungerent, fassi sunt se non minus e
ius quam Neronis proditores fuisse. Sed postquam Vinde
manifestum bellum parās ad eum scripsit, hortans vt impe
riū susciperet, seq; valido corpori caput q̄renti imponeret
Galliæ nimirum, quæ c. hominū millia in armis haberet, &

at

armare plura posset:ibi tum Galba deliberationē cum ami-
cis instituit. Pars eorum expectandum censebant tantisper
tum appareret,qui motus Romæ ad nouas res existerent. T. 4
autem Iunius prætoriæ cohortis dux, Quid deliberatis in-
quit, ô Galba. Equidem quærere an Neroni fidem serue-
mus, iam seruantium est. Ergo Neronem pro hoste haud
dubie habentibus, nequaquam Vindicis societas est dimit-
tenda:aut profecto accusandus statim est,belloq; petendus
ꝙ te Romanorū imperatorem,quam Neronem tyrannum
esse mauult.Proinde edicto diem Galba indicauit,quo ma-
numissioni esset vacaturus.interim rumor dissipatus multi
tudinem hominum acciuit, nouarum rerum cupidam. Ita-
que priusquam tribunal plane conscenderet, vna omnium
voce Imperator est salutatus. quo ille in præsentia nomine
repudiato,in Neronem inuectus clarissimisq; eorū quos il-
le necauerat deploratis,professus est se suam patrię pruden-
tiam vtendam dare,neq;vel Cæsaris,vel Imperatoris,sed le-
gati S. P. Q. R. nomē accipere.Prudenter Vindicem egisse,
quod Galbæ summā rerum detulit, ipse Nero testatū fecit.
Simulans enim is se Vindicem contemnere,neq;quicquam
curare motus Gallicos: simul ac de Galba inaudijt,mēsam,
vt tum à balneo prandebat,subuertit. Veruntamen cum se-
natus Galbam hostem decreuisset, ludendi & se animosum
ostentandi causa amicis dixit, non incommodum sibi pe-
cunia indigenti consilium quasi omine quodam ostensum.
nam & Gallorum subactorum bona sibi prædæ cessura: &
Galbæ iam hostis iudicati opes vendere sibi licere.atq; hoc
vt fieret,statim mandauit. Quo audito Galba bona Nero-
nis,quæ is in Hispania habebat,proscripsit, multosq; ad e-
mendum promptiores reperit,Cum à Nerone multi defice-
rent,omnesq; propemodum Galbæ se adiungerent , soli a-
liud in Africa Clodius Macer,in Gallia Germanicarum le-
gionum præfectus Virginius Rufus,sed diuerso tamē consi- 5
lio,agebant. Clodius, qui rapinis & cædibus grassatus fue-
rat,propter crudelitatem suam&auariciam eo in statu erat
vt constaret eum neque retinere,neque dimittere imperiū
posse:Virginius potentissimarum pręfectus legionum,&ab
ijs sæpe imperator salutatus,neque se imperiū accepturum
neque cuiquam iniussu senatus tradi passurum affirmabat.
Hæc initio haud mediocriter Galbam perturbabant, Sed

vbi Vindicis ac Rufi exercitus vi quodammodo duces, tan-
quam aurigas habenarum impotentes, ad magnam confe-
rendam pugnam perpulerunt: cum in ea Vindex xx. milli-
bus Gallorum suorum amissis mortem sibi consciuisset, ru-
morq; esset Rufi milites tanta victoria elatos in hoc consen-
sisse, vt vel ducem suum Imperatorem crearēt, vel illo detre-
ctante rursus ad Neronem deficerēt: extremo in metu con-
stitutus Galba, Virginium per literas hortatus est, vt sibi se-
cium se adiungeret in libertate imperioq; Romanis conser-
6 uando. Ipse cum amicis Cluniam Hispaniæ oppidum reuer-
sus, magis pœnitentia factorum, & desiderio pristini cōsue-
tique ocij, quam rebus necessarijs parādis deditus, tempus
traxit. Erat tum æstas. Paulo ante occasum solis eo Siculus
quidam peruenit libertus, septimo quā Roma abierat die is
cum seorsim decumbere Galbam accepisset, illico ad con-
claue eius contendit, inuitisque cubicularijs ingressus, re-
nunciauit ei, Viuente etiamnum Nerone, sed latente à mi-
litib. primum, deinde à populo etiam & senatu Galbam Im-
peratorem dictum: paulo post de obitu Neronis allatū nun-
cium: cui tamen non ante fidem adhibuerit, quam ipse ad
cadauer accurrisset. eo viso demum se discessisse Hic nunci-
us Galbæ animum erexit: eoq; cōfirmatorum hominū mul-
titudo ad ipsum confluebat: tametsi celeritas videbatur in-
7 credibilis. Sed duabus post dieb. Titus cum multis alijs à ca-
stris venit, singillatim ea q̄ decreuisset senatus annuncians,
8 Atq; is quidem honestum ad locum euectus est: liberto ius
aurei annuli Galba dedit, ac deinceps Marcianus Vicellus
nominatus, primus potentia inter libertos fuit. At Romæ
Nymphidius Sabinus non sensim aut palatim, sed simul ac
semel totam ad se rerum summam rapiebat. quippe & Gal-
Nymphidij conatus. bæ senectutem (natus is tum erat annos LXXIII.) exprobra-
bat, ob quam vix satis virium haberet vti lectica Romā ge-
staretur: & milites iampridem bene erga ipsum affecti, ac tū
ab vno dependētes, Galbam debitorem suum, Sabinum ob
magnitudinem promissi donarij benefactorem putabant.
Ergo Sabinus statim Tigellino collegæ suo mandat, vti gla
dium deponat: ipse conuiuijs consulares & prinicipes viros
excipit, Galbæ nomine eos à se vocari adhuc prætexens: &
subornat multos, qui in castris autumarent, mittendos esse
ad Galbam qui petant. vt Nymphidium perpetuum præto-
rij præ

rij præfectum absq; collega esse vellet. Aucta deinde homi-
nis est confidentia senatus decretis ad honorem ei & potē-
tiam facientibus, cum & benefactor appellaretur, & quoti-
die ad fores eius concursans senatus, autorem eum senten-
tiæ, ac confirmatorem decretorum rogaret. ita breui tem-
poris spacio effectū est, vt non inuidiosus modo ijs qui eum
colebant, sed & formidabilis existeret Cum publicos famu-
los consules destinassent, qui decreta ad Imperatorem per-
ferrent, ijsque obsignata diplomata tradidissent, quibus a-
gnitis singularum vrbium magistratus dispositis vehiculis
iter tabellariorū accleraret: haud mediocriter indignatus
est, ꝙ non ab ipso militib. sigilloq; acceptis isti missi essent:
cumq; de animaduertendo in consules iam deliberaret, ex-
cusatione eorum & deprecatione est mitigatus. Populo au-
tem vt rem gratā præstaret, liberum fecit, vt in quoscunq;
Neronianos incidisset, eos ad supplicium raperet. Itaq; Spi-
cillum gladiatorē statuis Neronis, quæ tum in foro trahe-
bantur, subiectum necarunt: Aponium ex delatorib. vnū in
vultum prostrarum superinductis saxa vehentibus carris in-
terfecerunt: multos alios discerpserunt, inq; his aliquot in-
sontes. ita vt Mauriscus vir & re ipsa & opinione optimus
ad senatū dixerit. Vereri se, ne mox Neronē essent desidera-
turi. Interim Nymphidius ad maiorē subinde spem veniens
non abhorruit filius C Cæsaris Caligulæ vocari. is enim, vt
creditū est, adolescens adhuc cū Sabini matre rē habuerat,
muliere formæ nō inelegātis, q̄ prius vestes suere mereede
solitam Callistus eius libertus duxerat. Sed videbatur nato
iā Nymphidio Caligula cū ea coijsse: credebaturq; Sabinus
Martiani gladiatoris filius, quem ob famam Nymphidia a-
masset, & vero forma hūc magis referebat. Enimuero Nym-
phidiæ filium se esse professus, sibiq; soli excidium Neronis
adscribens, neq; tamen satis præmij eā ob rem se adeptum
putans, quod tantis honorib. affectus, tantas opes consecu-
tus, cū Sporo Neronis (quem statim à rogo adhuc ardente
Nerone acciuerat: locoq; vxoris habebat, Poppæóq; ei no-
men fecerat) dormiret: ad successionem imperij adspirauit:
ac quædam ipse Romæ clanculum opera amicorum confi-
ciebat, & mulieres quasdam, senatorijq; ordinis viros: vnū
de amicis suis Gellianum in Hispaniam misit, exploratum
vt res se ibi haberent. Galbæ autem post mortem Neronis

omnia ſuccedebant. Virginius modo Rufus, de quo nihil certi conſtabat, anxium tenebat: ne qui præter hoc ꝙ magno & fortiſſimo præerat exercitui, nuper etiam victo Vindice gloriam auxiſſet, Galliamque, magnā Romani imperij partem, &ad defectionē inclinatā in ſua haberet poteſtate, imperium deferentibus obtemperaret. neq; ſane tum quiſquam maiori, quam Virginius Rufus, gloria fuit: exiſtimabaturque & moleſta tyrannide, & Gallicis bellis ſublatis maximū reb. Romanis momentū attuliſſe. Verū is tunc inſtitutum ſuum ſeruans, ſenatui electionem Imperatoris integrā reſeruabat. quanquā Nerone mortuo & vrgeret rurſus multitudo, & quidam tribunorum militum q aderāt ad tabernaculum ſtricto enſe eum vel Imperium, vel enſem admittere iuſſiſſet. Sed cum Fabius Valens vnius legionis dux, primus Galbæ vt Imperatori ſuos ſacramento obligauit, literæque Roma, quib. S. C continebatur, venerunt: magno quidē labore, ſed tamen perſuaſit ſuis Virginius, vt Galbam Imperatorem agnoſcerent: miſſumq; ſibi ſucceſſorē Flaccū Hordeonium admittens, traditis ei copijs, ipſe Galbæ iam accedenti occurrit, ac ſe comitem ei addidit, & neq; ira eius manifeſta, neque vllo honore acceptus eſt. id fiebat partim, ꝙ ipſe Galba virum eum reuerebatur: partim quod amici eius Virginio inuidebant, præcipue T. Iunius, qui dum ſe ei obſtare putabat, non animaduertit ſe bono Virginij genio operam nauare, iam eum bellis alijſque malis, quib. cæteri erant obnoxij duces, ſubtrahenti, inq; vita tranquilla & ſenectute pacis ocijq; plena collocare moliēti. Galbam apud Narbonem Galliæ vrbē miſſi à ſenatu Romano legati conuenerunt, ſalutatumq; hortati ſunt, vt quāprimum populo ipſum deſideranti ſe oſtenderet. His ſe & in congreſſib. colloquiiſque comē popularemque præbuit: & cū ad conuiuia multum ſplendidiſſimi apparatus ſuppeteret, quē ex Neroniana ſupellectile ei Nymphidius miſerat, nihil illis, ſed ſuis tātum vſus reb. laudē inuenit, magnanimuſq; & ab ineptijs vulgarib. alienus eſt creditus. Mox aūt Iunius ꝑclaras iſtas virtutes, ciuilemque faſtus vacuitatem populari auræ captandæ facere dicens, fictamque eſſe elegantiā: perſuaſit ei, vt pecunia Neroniana vteretur, inque conuiuijs ſplendorē regiū adhiberet. omnino autem Galbam ſenem apparebat ſenſim eo deductum iri, vt totus Iunij in poteſtate eſſet. Erat

is Iunius non modo pecuniæ mancipium, ita vt nemo quiſquam magis: ſed & impudicitiæ obnoxius. quippe iuuenis adhuc ſub Caluiſio Sabino prima merens ſtipendia, ducis vxorem, mulierem impudicam, noctu veſte militari indutã in caſtra deduxerat, & apud principia conſtuprauerat: eiuſque rei cauſa à Caligula Cæſare in vincula coniectus, fortunæ beneficio euaſerat, illo mortuo. idem apud Claudium Cæſarem cœnans, furtim poculum argenteum ſuſtulerat. re cognita Cæſar eum poſtridie ad cœnam iterum vocauit; mandauitque famulis vt nullum ei argenteum, tãtum figlina pocula apponerẽt. Atq; hoc quidem ob moderationem animi Cæſaris comicam, riſu magis quam ira dignum videri poteſt. Ea autem quæ tũ, cum Galbam in ſua haberet manu, & plurimum poſſet, perpetrauit, tragicis malis, atq; grauiſſimis calamitatib. qua cauſam, qua prætextum præbuerunt. Nymphidius enim, cum Gellianus, quem ſpeculatum res Galbæ miſſum fuiſſe demõſtrauimus, reuerſus renunciaſſet prætorio præfectum eſſe Cornelium Laconem: omnia autem nutu Iunij agi, ſibi nunquam licuiſſe propius Galbæ aſſiſtere, aut ſeorſim eum cõpellare, ſed ſuſpectum fuiſſe habitum ab omnibus & excluſum, perturbatus eſt: cõductiſq; in vnum ducib. copiarum, retulit, Galbam quidem bonum eſſe moderatumque ſenem, verum ſuis minime vti cõſilijs, à Iunio Lacone non recte regi. itaque, priuſquam hi ad eã, in qua fuerat ante Tigellinus, peruenirent potentiam, mittẽdos ad eum nomine militum legatos, qui oſtenderent eum, ſi tantum duos iſtos ſuos amicos amouiſſet, omnib. gratiorẽ iucundioremque aduenturũ. Non perſuaſum hoc amicis Nymphidij. videbatur. n. abſurdum & ineptum, ſenẽ imperatorẽ, inſtar adoleſcentis q primum poteſtatis guſtum perciperet, docere velle quib. vti vel nõ vti deberet amicis. Itaq; alia rem aggreſſus via, Galbam per epiſtolas terret Modo in vrbe multa eſſe parum fida atque tuta, modo in Africa Clodium Macrum vecturã rei frumentariæ intercluſiſſe, modo Germanicas legiones rebus nouis eſſe intentas, modo de ijs quæ in Syria erant & Iudęa eadem referri ſcribens. Cum vero Galba ei non magnopere animum fidemque adhiberet, maturius inuadendi imperij conſilium cepit. tametſi Clodius Celſus Antiochenſis vir prudens, eique beneuolus & fidus dehortaretur, dicens, ſibi non videri vllam fore Ro-

mæ familiam, quæ Nymphidium esset Cæsarem appellatu-
ra. Sed Galbam & alij deridebant, & Mithridates Ponticus
in caluiciē rugasque Galbę ludens, In pręsentia aiebat eum
à Romanis pro aliquo haberi; vbi primum in cōspectum ve-
nisset, omnes iudicaturos eas dies, quibus Cæsaris nomen
obtinuisset, opprobrium esse Romanis. Proinde statuerunt
Nymphidium in castra circa medium noctis deductum, Im
peratorem salutare. Primus de tribunis militum Antonius
Honoratus sub vesperam militibus suis congregatis, & sei-
sum, & ipsos incusauit, qui tam breui temporis spacio tam
sæpe mutati essent, nullo melioris conditionis assequendæ
proposito, sed quasi genio quodam ab vna proditione ad a-
liam compellente. Iam priora (inquit) ista flagitijs Neronis
excusare possumus: Galbam autem nunc prodituri, quam,
quæso, ei cædam matris, aut vxoris obijciemus, quod sceni-
corum ministeriorum aut tragœdiarum actarum dedecus?
Et vero ne ipsum quidem Neronē propter ista deserere su-
stinuimus: Nymphidio obtēperauimus, qui eum nobis de-
stitutis in Ægyptum profugisse affirmauit. Vtrū ergo Nero-
nis cædi Galbæ cædē addemus, & Nymphidiæ filio pro Cæ-
sare accepto, ducentem à Liuia genus iugulabimus? quem
admodum ante Agrippina natum interfecimus: an vero di-
gnam factis suis pœnam Nymphidio irrogātes, vltores nos
Neronis, Galbæ custodes fideles bonosq; præstabimus? As-
sensi sunt huic orationi omnes, accesseruntque etiam cæte-
ros, hortantes vt fidem Imperatori datam seruarent: & ple-
rosq; sibi adiunxerūt. Sublato clamore, Nymphidius siue (vt
quidam tradunt) vocari iam se a militibus ratus, siue vt tu-
multuantes & adhuc ambigentes compescere occuparet,
multis prælucentibus facibus progreditur, orationem in li-
bello scriptam à Cingonio Varrone gestans, quam memo-
riæ mādarat, vt ea milites alloqueretur. Portas autē castro-
rum clausas videns, multosq; circa muros in armis adstare,
territus accedit, ac quid sibi velint, cuiusque iussu in armis
sint, perquirit. Ab omnib. vna voce occlamatum est, Galbā
se Imperatorem agnoscere: atq; ipse quoq; idem acclamat,
suosq; ita facere iubet. Intromissus deinde per portam cum
paucis, hasta petitur, quā Septimius obiecto ante ipsum scu-
to excepit, reliquis autem strictis ensibus impetum facien-
bus, in militis cuiusdā tabernaculo obtruncatur. cadauer in

medium

medium protractum cancellis septum est, interdiuque spectaculo ijs qui vellent propositum. Hunc ad modum Nymphidio sublato Galba re cognita, etiã eos qui cum ipso cõspirassent interfici iussit: nisi qui voluntaria morte supplicium antecepissent. In his fuit etiam Cingonius, quem orationis autorem fuisse diximus: & Mithridates Põticus. Existimabatur autem vt non iniuste, ita præter leges tamen & morem populi viros haud obscuros indicta causa necauisse. alium enim imperij eius vultum vniuersi sperauerunt decepit crebris magistratuum sermonibus de Galba. Auxit offensas mori iussus Petronius Turpilianus vir consularis, & notæ in Neronem fidei. Quod in Africa Clodium Macrum opera Treboniani, & Fonteiũ in Germania ministerio Fabij Valentis necauit, eo defendi potuit, quod ab ijs arma exercitusq; tenentib. sibi metuisset. sed Turpilianum senem nudem & inermem nihil obstabat quin audiret, si quã præ se ferebat moderationem ipsa ostendere voluisset. Cum Romam cõtendens Galba, ab vrbe circa xxv. stadia abesset, tumultum offendit remigum, qui viam occupauerãt, & vndiq; circumfundebantur. Hos è classe in legionem cõscripserat Nero: tumq; aderant, & cõfirmari sibi ius militiæ volebant, magno cum tumultu & clamore signa legioni locumq; postulãtes, eosq;, qui obuiam Imperatori processerant, neq; cõspici ab eo neq; exaudiri sinentes. Cum rem in aliud tẽpus, reijceret, dilationem negationis esse speciẽ dicentes, succensuerunt, nulloq; clamandi fine facto insecuti sunt: nõnulli etiã gladios strinxerunt. In eos equitatum immisit Galba: quem illi nõ subsistẽtes, partim statim, partim in fuga obtriti sunt. Neq; id lætum auspicatumve Galbę omen fuit, tot per cadauera in vrbẽ intrãti: & cum ante eum nõnulli propter senectam & imbecillitatẽ despexissent, vniuersis tum terribilis est visus. Vt autem ostenderet se pulrimum à prodigalitate Neronis in donando abesse, videtur à decoro aberrasse. Cano enim nobili admodum tibicini ad cœnam canenti, cum probasset eum ac laudasset, iussis adferri suis loculis, quinq; aureos de ijs deprõptos dono dedit, De suo ei se hos, non de publico largiri addens. Munera quæ Nero scenicis & xysticis dederat exigi seuere, decima tantũ parte ijs relicta, iussit: cumq; pauca admodũ & lente reciperet (plerique enim ea quæ accepissent, iam cõsumpserant:

Remiges cæsi.

rant: vtpote homines leues, & in diē viuentes) in eos inquirebat, qui ab ijs aliquid vel emisſent, vel accepiſsēt, ab ijsq; repetebat. Ea res cum finem nullum haberet, lateq; & ad multos pertineret, male audiuit Galba: in Iunium aūt inuidia & odium exarſit, qui cum præparcum omnibus & illiberalem effeciſſet principem, ipſe prodige vtens omnia & acciperet & venderet. Nam quemadmodū Heſiodus iubet initio & fine dolij ſaturari: ita Iunius videns imbecillū eſſe & ſenem Galbā, eius fortuna ſe implebat, ſimul eam & incipere & deſinere ratus. Iniuria aūt ſeni fiebat, cum & Iunius male res adminiſtraret, & ſi quid Galba præclarū inſtituiſſet, prohiberet atq; criminaretur. Cuius generis eſt, ꝙ cum Galba Neronianos emiſſarios necari iuberet, inter quos erant Eleus, Polycletus, Petinus, Patrobius, populusque ijs per forum ad ſuppliciū ductis, plauſum daret, pulchramq; eam eſſe & Dijs acceptam pompam vociferaretur, poſciq; ad ſupplicium à dijs hominibusque pręceptorem tyrannidis Tigellinum: hunc Iunius, magnis ab eo muneribus acceptis obligatus, pœnę eripuit. Et vero Turpilianus nullam aliam ob culpā, niſi ꝙ Neronem talem ducem non prodidiſſet neque odio habuiſſet, morte eſt affectus: Tigellinus, qui & ita informauerat Neronem, vt cæde dignus eſſet, & ita à ſe inſtitutum deſeruerat atq; prodiderat, ſupplicium euaſit. magno argumento nihil à Iunio donis datis nō poſſe obtineri. Nullum enim maiori deſiderio ſpectaculū populus expetierat, quam vt Tigellinum videret ad ſuppliciū duci: & cum in theatris & circis finem eius flagitandi nullum faceret, edicto Imperator increpuit, Tigellino affirmans haud diuturnā vitam fore, moxq; eum tabe extinctum iri: populumq; deprecans, ne ſuo imperio ſæuitię maculam adſperſam vellet. Grauiter hoc ferēte populo, ludibrio illi eius indignationem habentes, Tigellinus quidem pro ſalute ſua ſacrificauit. Iunius autem à cœna ab Imperatore digreſſus, ad Tigellinum comeſatum iuit, filiam ſecum ſuā, tum marito viduā, ducens ei mulieri Tigellinus decies HS propinauit pellicumq; primarię iuſſit, vt monile ſuū collo detractum ei appēderet, quod D C. ſeſtertia æquaſſe precio traditur. Inde factum eſt, vt etiam quæ recte agerentur, in reprehenſiones incurrerent. adeo vt cum Gallis, qui Vindice adiuuerant, tributum eſſet remiſſum, & ciuitas donata: viderentur

Tigellinus à Iunio ſeruatus.

rentur id non humanitate Imperatoris, ſed corrupto muneribus Iunio impetraſſe. Hæc erant, q̃ populo Galbæ dominationem inuiſam reddebant. Milites vero, cum donarium promiſſum non perſolueretur, initio ſpes ducebat, fore vt ſi non totum, attamen quantum Nero dediſſet, à Galba acciperent. Sed vbi eorum indignatione percepta vocem magno Imperatore dignam emiſit Galba, Solitum ſe militem legere, non emere: immane contra ſe militum odium concitauit. non enim ipſum modo priuare eos promiſſo, ſed legem etiam exemplumque idem faciendi ſubſecuturis Cæſaribus præſcribere cenſebant. Sed motus Romę adhuc obſcuri, & ipſa Galbæ præſentis verecundia cunctationem hęſitationemq; nouas res molientib. inijciebat: reprimebanturq; vtcunque & tegebantur odia, quod nullum apertum mutandarum rerum extabat initium. Cæterum qui prius ſub Virginio, tum ſub Flacco in Germania merebant milites ob pugnam contra Vindicem factam magna ſibi præmia polliciti, neque adepti quicquam, à ducibus ſuis placari nullo modo poterant: Flaccum autem corporis ob continentem podagrā impotentem, rerumq; ignarum, omnino contemnebant quin & ludis quibuſdam tribunis militum & centurionibus more Romano Imperatori Galbæ fœlicitatem optantib. pleriq; milites initio tumultuati, perſeuerantib. illis in voto, occlamauerunt, Siquidem dignus eſt. Mittebantur & literæ ad Galbam à procuratorib. quibus oſtendebant Tigellino ſubditas legiones eodem genere contumeliæ vti. Itaq; ſibi metuens Galba, vt qui non ob ſenium modo, ſed orbitatem cōtemptui haberetur, adoptandum ſibi aliquē priuatum iuuenem, regniq; ſucceſſorem faciēdum ſtatuit. Erat M. Otho vir genere nō obſcuro editus: verum ita luxu & voluptatum ſtudio ab ineunte ætate perditus, vt infamia pari vix quiſquam Romanorum laboraret. *M. Otho qualis.* Quemadmodum vero Alexandrum Homerus ſæpenumero ab vxore nominat, vocatque maritum

Tyndaridos pulcris ornatæ crinibus:

quod is vir nihil aliud ad gloriam ſibi conducens haberet: ſic Otho Romæ nuptijs Poppææ nobilitatus fuit. Hanc Ne- 11
ro, matrimonio tum iunctam Criſpino, amabat: adhuc tamen vxorem ſuam reuerens, ac matrem metuens, Othonem ſubmiſit, qui de adulterio Poppæam ſollicitaret. (Nam

Otho-

Othone amico & conuictore vtebatur, luxuria eius delectatus: ac sæpe ab eo sordium & illiberalitatis causa dicterijs impetitus, gratum habebat. ac ferunt quodam tempore Othonē, cum à Nerone esset preciosissimo vnguento adspersus, quo is se vnxerat, postridie conuiuio accepto domi suæ Nerone, subito varijs ex partibus argenteos aureosque aperuisse tubulos qui aquæ instar vnguentum effunderent.) Eam Otho primum spe de coniugio. Neronis illectam constuprauit, vtq; ad se, marito deserto, veniret persuasit. cum vero ad ipsum vxoris nomine se ea contulisset, nequaquam æquo animo tulit, iuxta secum ea Neronem potiri: feruntque hanc æmulationem Poppæę quoque nō ingratā fuisse, quæ & absente Othone Neronem excluserit: siue vt satietati voluptatis præueniret, siue à nuptijs Cæsarianis abhorrens, & tamen ob impudicitiam amorē eius non recusans. Certe in discrimen vitæ propter eam Otho venit: mirumq; est Neronem qui propter Poppææ nuptias vxori sororique necem intulisset, Othoni pepercisse. Sed id beneuolentia Senecæ consecutus est, qui Neroni persuasit vt eum in Lusitaniam præfectum prouinciæ mitteret. Non ingratum se ibi, neque molestum subditis Otho gessit: nimirum intelligens eam præfecturam sibi ad prætexendum exilium, inuidiamque eius nominis mitigandam obtigisse. Cum defecisset Galba, primus ipse omnium præfectorum ad eum defecerat: & quantum auri argentique in vasis mensisque habebat, ad eum attulerat, ac nomisma tum cudenti concidendum prębuerat: famulos etiam, qui periti essent eleganter administrare ea quæ ad vitæ vsum quotidianum pertinent, dono dederat. cæteris quoque in reb. fidum se ei præstiterat, singularemque rerum peritiā ei probauerat, inque itinere Romam versus per multos dies eodē vehiculo cum Imperatore vectus erat. Ea consuetudine itineris etiam T. Iunium sibi deuinxerat colloquio & donis, eoque maxime, quod primas illi vltro partes cōcedebat. itaque & secundas ipse eius opera obtinebat, & citra inuidiam suam indigentibus operam nauabat, comem se omnibus & facilem præbens. præsertim vero militibus adstipulabatur, eorumque multos ad gradum aliquē honoris & imperia prouehebat, qua ipso ab Imperatore id impetrans, qua Iunij & libertorū Iceli Asiaticique (qui tū in aula plurimum poterant) opera

Poppæa adultera.

Studium in Galbam.

con-

conficiens, Quoties Galbam conuiuio acciperet, ſemper cohortem cuſtodiæ cauſa comitantem viritim aureo donabat: quo facto cum videretur honorare Cæſarem, occulte corrumpebat, ſibiq; deuinciebat milites. Enimuero Galba deliberante de ſucceſſore adoptando, Iunius Othonem cõmendauit: ne hoc quidem gratis. nam ita cum Othone pactus erat, vt is filius Galbæ & ſucceſſor deſignatus, filiã ſuam vxorem duceret. Galba autem nunquam obſcure præ ſe tulerat, magis de re publica ſe, quam de priuata eſſe ſolicitũ, neq; eum adoptare ſibi velle qui ipſi iucundiſſimus, ſed qui reip. eſſet cõmodiſſimus. imo ne ſuarum q̃dem facultatum hæredem exaſſe videbatur delecturus Othonem, intemperantem ſciens eſſe, & luxorioſum, & ære alieno bis millies ſeſtertium obrutum. Itaq; Iunio placide & cum ſilentio audito deliberationem aliud in tempus diſtlit: ſe, & Iunium coſſ. in proximum annũ deſignauit: omninoq; exiſtimabatur tunc imperij ſucceſſorem prodíturus: & militibus de Othone poſthabitis omnib. alijs ad eam rem euehendo ſpes grata erat. Cunctantem adhuc & deliberantem Galbã Germanicorum militum defectio erumpens occupauit. Etenim cum vniuerſi milites ob non repræſentatũ donarium Galbæ eſſent infenſi: Germanici peculiares afferebant cauſas, abiectũ ignominioſe Virginiũ Rufum Gallos, qui contra ipſos pugnaſſent, donis affectos: punitos qui nõ adiunxiſſent ſe Vindici: huic ſoli Galbam gratias agere, eiusque defuncti colere honorẽ, & publicis exequijs venerari, quaſi eius opera eſſet Romanorum Imperator creatus. His ſermonibus aperte iam tota caſtra peruagantib. Kal. Ianuariæ appetierũt. Ibi milities, cum eos Flaccus conuocaſſet vt pro more in nomen imperatoris iurarẽt, ſtatuas Galbæ aggreſſi deiecerunt: cumq; in S. P. Q. R. nomen iuraſſent, digreſſi ſunt. Secundum hoc ducibus metus incidit, ne ob contemptionem magiſtratuũ ad defectionem res deueniret. Túm quidam eorum, Quid agimus, inquit, cõmilitones? neque alium ducem quærimus: & præſentẽ recuſamus: vt nõ Galbam, ſed omnino imperium videamus ſubterfugere. Quin nos Flaccum Hordeoniũ, qui nihil eſt aliud quam vmbra & imago Galbæ, miſſum facimus. abeſt vnius diei iter a nobis Vitellius, alterius Germaniæ præfectus, patre natus cẽſura, & tribus conſulatib inſigni, & eo, qui collega quodámodo

Claudij

» Claudij Cæſaris in imperio fuerit: atque ipſe paupertatem,
» quam nonnulli probro dant, præclarũ habet bonitatis magnanimitatisq; argumentum. Agedum, deligamus hunc ducem, oſtendamusq; omnibus hominibus nos in deligendo Imperatore Hiſpanis Luſitanisq; eſſe potiores. Hæc cum partim militum probaſſent, partim nondum accepiſſent, quidam ſignifer occulte ſe ſubducens Vitellio noctu indicauit, multos ſecum habenti conuiuas. Rumore in caſtra dilato, primus Fabius Valens vnius dux legionis poſtridie multis cum equitibus accurrit, & Vitellium Imperatorem ſalutauit. At vero Vitellius, qui prioribus diebus recuſare eum titulum viſus fuerat, magnitudine Imperij deterritus: tunc (vt ferunt) vino ciboq; meridiano repletus, progreſſus eſt, repudiatoque Cæſaris nomine, Germanici accepit. ſtatimque quoque Flacci legiones præclaris illis & ad populi in rempublicam accommodatis iuramentis valere iuſſis, Vitellio Imperatori ſe facturas imperata ſacramento confirmarunt. Hoc modo Vitellius in Germania Imperator eſt declaratus. Cæterum Galba nuncijs de ea rerum mutatione allatis, adoptionem non vlterius differendam ſenſit: animaduertensque alios Dolabellæ, alios Othoni eum locum ambire, neutrum eorum probans, ſubito, nulloque ea de re

Vitellio imperium defertur.

12 verbo facto Piſonem acciuit, Craſſi & Piſonis (quos Nero interfecerat) ſobolem, iuuenem cum indole ad virtutem optima, tum moribus compoſitis ac grauibus præditum: eúmque vt Cæſarem & ſucceſſorem ſibi deſignaret, in caſtra deſcendit. Non magna modo egredientem prodigia ſunt conſecuta: ſed & cum in caſtris quædam perorare de ſcripto recitata cœpiſſet, tanta fulgurum tonitruumque multitudo, tantum imbris & caliginis incidit vrbi & caſtris, vt facile appareret infauſtam adoptionem dijs non probari. Erãt ſane & militum animi tum maleuolentia ſuffuſi, quod ne tum quidem promiſſum ipſis donum repræſentaretur. Qui negocio ei intererant, ex vultu Piſonis voceq; conijciebant eum ſine vlla animi temeraria elatione, cogitabundum tamen accipere id beneficium: idq; mirabantur. In Othonis etiam vultu multa apparebant indicia, infenſo animo ferentis ſpe tantæ ſe fruſtratũ rei: qua primus omnium dignus habitus, & tantum non potitus, ꝙ ea excidiſſet, id odij & maleuolentiæ Galbæ erga ſe documentum interpretabatur.

tabatur. Veruntamen & Pisonem metuens, & Galbæ iratus,
& Iunio succensens, varijs repletus affectib. discedebat. Ne-
que enim vates & Chaldæi, quos secum habebat, plane eum
desperare patiebantur: Ptolemeus præsertim, qui sæpenu-
mero magna cõtentione affirmârat, non occisum iri à Ne-
rone Othonẽ. sed supfuturum ei, & Romanis imperaturum:
quorum prius cum exitus ꝓbasset, ne de posteriori quidem
abijciendã spem cẽsebat. Eodem plurimum cõducebant ij,
qui occulte vicem eius dolebãt, tanquã malam gratiam ex-
perti: & plurimi de socijs Nymphidij ac Tigellini, olim ma-
gno honore potiti, tunc abiecti & humiles, ad eum se con-
ferebant, augentes irritantesque eius indignationem. inter 13
hos erant Veturius & Barbius, Opion alter, alter Tesseranus
(ita nominãt eos qui per nuntios & speculatores ministeria
obeunt) atq; vna Onomastus Othonis libertus alios pecu-
nia, alios pollicitando subruebat, iam ante nutantes, & op-
portunitatem quærẽtes, alioquin n. exercitus sanus quatri- 14
duo corrumpi non potuisset: neq; inter adoptionem & cæ-
dem Galbæ plus temporis interuenit. Sexto enim die in-
terfectus est cum Pisone: qui dies est A D XVIII. kal. Febru.
Eo die cum amicis præsentibus in Palatio rem diuinam fa-
ceret Galba, Vmbricius aruspex simul atque exta in manus
sumpsit, non obscure, sed palam magnum motum, capitiq;
Imperatoris impendens periculum se videre dixit. Et qui-
dem Deus Othonem Galbæ tantum non manu apprehen-
dendum obtulerat, adstantem à tergo Galbæ, animoq; per-
turbato, & vultu præ metu varie sese mutante ea audientem,
quæ Vmbricius referebat atque ostendebat: cum subito ei à
tergo adsistens Onomastus libertus, domum redire, & ibi
operiri fabros iussit. Hæc autem erat tessera temporis, qua
edita occurrere Othonem militibus conuenerat. Itaque di-
cens se domum antiquam emisse, & ciuib. velle quæ ruinosa
viderentur ostendere, discessit: ac p Tiberij domum descen-
dẽs in forum perrexit, quo loco milliarium est aureum. Fe-
runt primos, qui eum ibi exceperint, Imperatoremq; salu-
tarint haud plures XXIII. fuisse: itaq; ẽt nequaquã mollis
homo, aut animi effeminati, sed audax intrepidusque rebus
aduersis, tamen tunc pertimuit ꝓfugere volentem, milites
non dimiserũt, sed nudis gladijs lecticam prouehi iusserunt,
quanq̃ identidem clamitantem, actum de se esse, & lectica-
rios

Galba vt casus.

rios vt accelerarent fugam hortantem. nam & exaudiuerant quidam vocem, ob paucitatem eorum qui aderant facinori, mirantes magis quam perturbati. Ita per forum vehenti, alij totidem occurrerunt, hiſq; deinceps terni quaternique alij ſe adiunxerũt, tandemq; agmine facto vniuerſi, ſtrictos protendentes gladios, Cæſarẽ eum appellarunt. Ferunt tribunum militum Martialem, cui eo die cuſtodia caſtrorum ceſſerat, non conſcium conſpirationis, inopinata tamen re perculſum, eos intromiſiſſe. Othoni, vt ſemel in caſtra peruenit, reſtitit nemo: quos enim quæ agerentur latebat, ii, dedita ad hoc opera, inter conſcios detenti ſparſim ſinguli biniq; metu primum, deinde pſuaſi acceſſerunt. Statim hæc in Palatium Galbæ renuntiata ſunt, præſente adhuc aruſpice, manibuſq; exta tenente: adeo vt qui omnino ab id genus diuinatione alioquin abhorrerẽt, tum prodigium admirati ſint. Concurrente à foro promiſcua turba, Galbæ Iunius & Laco & libertorum quidã cum ſtrictis enſibus adſtiterunt: Piſo progreſſus ſtipatores aulam cuſtodientes compellauit: Miſſus etiã Celſus Marius vir egregius ad præoccupandos animos Illyricæ cohortis in porticu Vipſania tendentis. Cum progredi Galba vellet, Celſo etiã & Lacone hortantibus, acriterque Iunium id prohibẽtem increpantibus, rumor increbruit, Othonem in caſtris eſſe cæſum: pauloque poſt Iulius Atticus ſpiculatorum non poſtremus viſus eſt ſtricto cum gladio accurrere, interfectum à ſe Cæſaris hoſtem vociferãs, ac per obſtantes ad ipſum Galbam ſe proripuit, gladium cruentatum ei demonſtrans. cumque in eum intuitus Galba dixiſſet, Et quis tibi hoc mandauit? fides, reſpondit, & ſacramentum quo me obligaui: acclamante populo, bene factum eſſe, atque applaudente. Proinde cõſcenſa lectica prouectus eſt Galba, vt Ioui ſacrificaret, & ſe ciuib. oſtenderet. Vt in forum peruenit, aduerſi inſtar venti fama ei occurrit, potitum caſtris Othonem. Cæterum in tanta hominum turba, alijs retro ire, alijs ꝓcedere, alijs bono eſſe animo alijs diffidere rebus iubentibus, iactata hincinde tanquam æſtu & vndis lectica, & modo hâc, modo illâc incitata: primum equites, deinde armati pedites per Pauli Baſilicam in forum irruperunt, contentaque voce vno omnes ore priuatum cedere è medio iuſſerunt. Pleriq; curſim abierunt, non vt fuga diſſipati, ſed porticus & edita fori loca tan-

Mendacium

tanquam spectaculi causa occuparunt. Primus Atilius Ver- 15
gilio statuam Galbæ humo afflixit: eo initio belli arrepto,
eminus iaculis lectica impetita est: cumque id frustra esset,
strictis in eam gladijs impetum fecerunt. Nemo Galbam
tutatus est, nemo substitit, vno excepto viro, quem solũ tot
inter hominum millia dignum Romano imperio sol con- 16
spexit. Sempronius is fuit Densus centurio, nullo priuatim
Galbæ beneficio obstrictus: sed pro legibus tum honestate-
que propugnans, ante lecticam adstitit, primumq; arrepto
palmite vitis, quo meritos verberibus plectunt cẽturiones,
eum attollens alta voce monuit incurrentes, vti Imperato-
ri parcerent: deinde manum ijs cõserentibus, stricto gladio
tantisper vim propulsauit, dum poplitem suffossus conci-
deret. Galbam lectica apud Curtium lacum delapsum (erat
autem thorace armatus) incursione facta milites ictib im-
petierunt: atque is iugulũ ꝓtendens, Hoc agite, dixit: siqui-
dem ita ex re est populi Romani. Multa accepit vulnera in
pedes & brachia: iugulatus est, vt pleriq; memorant, à Ca-
murio XV. legionis milite: alij Terentio adscribunt, alij
Arcadio, alij Fabio Fabulo. atque hunc ferũt caput Galbæ
occultatum vestimento, quod ob caluitiem teneri aliter vix
posset, ad Othonem detulisse: ac socijs non permittentibus
celari, sed omnibus ostentari tam præclarũ facinus volen-
tibus hastæ præfixisse senis caput, eiusq; principis boni, Põ-
tificis max: atque consulis, eaque vibrata Bacchæ in modũ
discurrisse subinde se conuertentem, quassantemq; hastam
cruore madentem. Othonem vero capite Galbæ viso fama
est exclamasse, Nihil est hoc, ô cõmilitones: caput Pisonis
mihi ostendite. Estque id paulo post allatum: nam Piso sau- *Piso perijt.*
ciatus fugerat, insequentibusque hostibus à Murco quodã
apud ædem Vestæ interfectus fuerat. Iugulatus est etiam T. 17
Iunius, fassus se coniurationis in Galbã socium fuisse: quip-
pe necari se præter Othonis sententiam vociferabatur. ni-
hilominus & huius caput, & Laconis amputata milites ad
Othonem attulerunt, præmium eo nomine poscentes. nam
vt ait Archilochus,

—— Septem enim
Cecidere cæsi: fortuito in hos pede
Incidimus. at nunc mille nostrûm vindicant
Cædem sibi illam. ——

ita nunc quoque multi qui cædibus non interfuissent, manib.& gladijs cruentatis se ostentarunt Othoni, libellisque exhibitis præmia poposcerunt. Sane ex ijs libellis CXX. postea inuenti sunt, quos omnes Vitellius conquisitos interfecit. Venit & Marius Celsus in castra: quem cum multi accusarent, quod ad ferendum Galbæ auxilium milites esset hortatus, & vulgus necare vellet, Otho prohibuit: non ausus tamen contradicere palam, Non tam subito occidendum dixit, sed prius ex eo quædam necessaria cognitu expiscanda. iussit itaque vinctũ asseruari, ijsq; tradidit, quorũ summa credebatur fides. Statim concilium est cõuocatum, & quasi vel ipsi mutati essent, vel dij alij extitissent, conuenientes in vnum, iuramento se in nomen Othonis obstrinxerunt, quod ipse quoq; iurauit, & non seruauit: Cæsaremq; eum & Augustum appellauerunt, cadaueribus capite truncatis consulari vestitu adhuc in foro iacentibus. Capitibus cum ad satietatem vsq; se oblectassent, Iunij caput filiæ eius bis mille denarijs vendiderunt: Pisonis, vxori reddiderunt, non quidem cranium requirenti: Galbæ, Patrobij seruis dono dederunt: ijque id cum omnibus contumelijs ludibrijsque affecissent, in Sestertiũ proiecerunt. locus est, quo abijciuntur eorum capita, qui Cæsarum iussu supplicio afficiuntur. Corpus Galbæ permissu Othonis Eluidius Priscus sustulit, noctu Argiuus libertus sepeliuit. Hac vsus est fortuna Galba, vir neq; generis nobilitate, neque opũ splendore cuiquam æqualium secundus, & qui sua ætate quinq; Imperatoribus rerũ potitis omnium eorum in principatu cum honore & gloria vixerit: magisq; autoritate sua quam potentia Neronem exciderit. cumq; socios eius facinoris nemo Imperatoris titulo sit dignatus, quanquam id sibi ipsi arrogarent: Galba & vocatus est ad Imperium, & oblatũ Imperatoris titulum accepit. Vindicisque conatui nomen suũ accõmodans, ꝙ prius nouarum rerũ molitio & motus defectioq; appellabatur, effecit, vt ducẽ autoritate ꝑditũ nactus pro ciuili bello haberetur. Itaq; non se res in suã accepisse potestatem ratus, sed se ipsum ijs tribuisse, ita imperare ijs, quos iã Nymphidius Tigellinusq; cicurauerant, vt priscis Romanis Scipio, Fabricius & Camillus, intendit. Subrutus aũt senectute, in armis & castris quidẽ integrũ se & antiqui moris imperatorem gessit: Iunio autem, Laconi & libertis

Marius Celsus captus.

omnia

omnia venalia habentibus se committens atque dedens (quemadmodum Nero insatiabilibus sese hominibus addixerat) neminem qui imperium eius desideraret, multos qui mortem miserarentur, reliquit.

IN GALBAM PLVTARCHI, INTERPRETIS ANNOTATIONES.

1. Vti demonstrauimus.]

GAlbæ qui in Romano imperio successit Neroni, ætas notior est, quam vt de ea quicquam dicendum sit. Apparet autē ex hoc loco, Neronis quoq; & vt opinor, etiam præcedentiū Imperatorū vitas ab auctore nostro descriptas fuisse: atq; haud scio an omnium, vsq; ad Traianum. Nam sub finem Othonis satis innuit, Vitellium à se scriptum. Qui libri quanto historiarum detrimento interciderint, facile iudicāt periti. nā quis non animaduertit, quā multa apud Tacitum, Suetonium & alios desiderentur, quæ vel ex his reliquijs suppleri poßint? Equidem hinc apparet, vitas imperatorū à Plutarcho non à prima ætate repetitas: sed ea tantum ab eo pertractata, quæ ipsis ad imperium adsperantib. eoq; potitis deinceps euenerint. Vt fortaßis istæ vitæ nō huius operis fuerint sicut & oratorum vitas Atheniensium idē seorsim descripsit. Nihil enim est in iis, vt taceam cætera, παράλληλον.

2 Gentis Seruiorum.] τὸν σερβίων οἶκον. *Seruius Sulpitiæ genti ita fuit vsitatum prænomen, vt prope pro gentili vsurpatum nomine, vel ex hoc loco appareat. Non enim temere dixerim, Plutarchum ignorasse Sulpitiam gentem fuisse, ex qua Galba his extiterit. Qui autem Sergium eum faciunt, imperitia labuntur: & iampridem eorum est explosus error, quantumuis in Suetonio & aliis codicibus retineatur. Catulus, de quo hic fit mentio, est Qu. Lutatius Catulus Capitolinus, Cæsaris Iulij & Pompeij æqualis, de quo eius temporis historiæ consulenda.*

3 Scelerati procuratores.) ἀλιτήριον ἐπίτροπος ὤν. *Mendum est. Rectiusq; alibi legitur (nam cum cæteris Plutarchi opusculis, quæ Moralia inscribuntur, etiam Galba hic & Otho impreßi sunt)* ἀλιτήριον ἐπιτρόπων. *Interpres ignoratione rerum lapsus, publicanos vertit. Loquitur aũt de procuratoribus prouinciarum, qui mitti ab imperatoribus solebant, vt quæ ad fiscum ipsorum pertinerent, administrarent. Vide Dionem lib. 53. vbi id ab Augusto primum institutum traditur. Quomodo deinde eorum potentia, & libido etiam accreuerint, vtq; prouinciales ab iis vexati sint, ex Tacito, lib. præsertim 16. & Suetonio intelliges.*

4 T. autem Iunius) ὁ βίνος. *& in altero,* ὁ βίνιος. *Interpres T. Iuniũ recte reddidit. Collega is in cõsulatu fuit Galbæ, ac tum legatus eius in Hispania: deinde plurimum apud eum potuit, ut est apud Corneliũ Tacitum & Suetoniũ: & quanquã constanter* ὁ βίνιος *legitur hic, tamen vel sequentia euidẽtißime ostendunt, esse Iunium legendum. Scriptura facile errorẽ peperit,* ἰούνιος *&* οὐίνιος. στρατιωτικῶν τάγμα *classiarios idem non bene vertit: ego prætorianos reddidi. puto enim* στρατηγικὸν *esse legendum. Illud absurdius, quod interpres* ἐλευθερώσεις, *longe alio, & nescio ad quem conspirationis autorem detorsit, cum manumißionẽ vox ea palam designet: & Suetonius hac de re. Igitur, inquit, cum quasi manumißioni vacaturus conscendisset tribunal, &c. cap. 10.*

5 Clodius Macer.) μαῦρος. *Scribe* μάκρος. *Tacitus, Suetonius.*

6 Cluniam.) κολωνίαν. *Interpres Coloniam. Neq; sum nescius, in Hispaniæ citerioris ora Coloniam esse, nomine Illici. Sed nomen mihi magis ad Cluniam videbatur accedere, quæ est Celtiberiæ finis, Plinius 3.3.*

7 Titus.) *Nimirum Titus Iunius, in altero Græco locus mancus, in nostro perturbatus est: & historici hic nos destituunt.*

8 Mar-

8 Martianus Vicellus.] *ὐίκελλος In Græco altero, ἴκελλος, Icellus: & sic apud Suetonium legitur, apud Tacitum Hycellus, libr. 17. vtrobique Martianus. Post Spicillum gladiatorem verti, secutus Suetonium, cum esset in Græco σπίκλον.*

9 Exploratum vt res.] *Asterisco locus notatus est. Nihil tamen video deesse, & in παρείκει non est ita grauis menda.*

10 Petronius Turpilianus.] *Sic est apud Tacitum in Græco Tertullianum. Et non Cingonius Varro, sed Ciconius apud eum legitur, consulque fuisse designatus dicitur. & non Trebonianus, sed Trebonius, Garucianus, Macri interfector.*

11. Crispino.] *Rufo Crispo, equiti Romano. Vide omnino Cornelium Tacitum, lib. 13.*

12 Crassi & Pisonis.] *Vocabatur is Piso Licinianus. vt est apud Suetonium & Tacitum. pro Pisonis, in Græco est κριπῶνος, vox nihili. Quod Licinianus appellabatur, satis ostēdit, eum à Pisone adoptatum, lege & more adoptionis nomē gentis leuiter immutatum retinuisse. Licinium autē nomen gentis est. vnde & Crassi, Murenæ, alij.*

13 Veturius & Barbius.] *Tacitus: Sed tum è libertis Onomastum sceleri præfecit à quo Barbium Proculum Tesseranū speculatorem, & Veturium eodem perductos. Explicatio autem horum nominum est obscura, quam Plutarch. adfert. atq; haud scio vnde petita.*

14 Alioquin exercitus sanus.] *Hic vt persæpe, contrarium verbis autoris sensum interpres reddidit. Ostenditur enim causa tam celeris à Galba defectionis.*

15 Atilius Vergilio. *Sic legitur apud Tacitum. Forte Vercello scribendum ibi sit.*

16 Densus centurio.] *ἴνδιρσος vtrobiq; in Græco est. Sed ego cū Cornelium sequor, tum etiā Xiphilium in Galba.*

17 AMarco quodam.] *μάρκου. reponendum μούρκου. Est aũt Murcus Statiæ gentis cognomentũ: vt in L. Statio Murco euidens est, de quo præter alios Dio lib. 47. & quadragesimooctauo, & apud Cornelium hic expressum est etiam Seruij nomen.*

18 Patrobii seruis.] *Additur in Græco, & Vitelij nullo nisi absurdo sensu, nihil enim hic Vitellio rei itaq; aut alterius liberti Neroniani nomen pro Vitelliano reponendũ erit, aut totũ omittendum, quod malo. Nã & Tacitus & Suetonius solius Patrobij meminerunt: nisi quod hic precio redemptum à calonibus tradens, à nostrõ variat autore.*

PLVTARCHI OTHO, GVILIELMO *Xylandro, Augustano, interprete.*

Othonis clementia.

PRIMA luce nouus Imperator in Capitolium progressus rem sacram fecit. Iussit deinde ad se adduci Mariũ Celsum, eumq; salutauit, & comiter collocutus, hortatus est vt magis causę, ob quam in vincula esset cõditus, obliuisci, quã dimissionis meminisse vellet. respõsum est à Celso neq; parũ ingenue, neq; imprudẽter, ipsam culpam ingenij sui esse documẽtum: obliuisci proinde se fidei, quam Galbæ nullo ipsius merito seruasset. Admirati vtrunque pręsentes sunt, & collaudauit exercitus. In senatu Otho multa benigne populariterq; locutus, consulatus sibi destinati partem Virginio Rufo assignauit: honores eorũ, quos consules Nero aut Galba designauerant, ratos habuit: sacerdotijs eos qui ætate aut gloria reliquis anteirent, ornauit: quos sub Nerone in exilium profectos Galba restituerat, ijs omnia bona, quæcunq; nõ diuendita reperisset, reddidit. Quo factum est, vt ciuium primi atq; præstantissimi, qui prius exhorruerant, nõ hominem rati, sed pœnam quãdam aut impurum genium reip. incidisse, in meliorem tum spem venerint, imperio lætum quasi vultum quendam ostendente. Interim Romanos vniuersos nihil tanta affecit læticia, quam sumptum de Tigellino supplicium. Ille quidem iam pridem ipso pœnæ metu pœnas luebat, quas tanquam publicum debitum exposcebat ciuitas: tum scele-

Tigellini exitus.

[sc]eratas eius & infandas inter scorta & impuras mulieres volutationes quas moribundi hominis libido etiamnum affectabat, vel pro extremo supplicio, multisq; mortibus pari interpretabantur homines cordati. Nihilominus vulgo indigne ferebant, frui adhuc conspectu solis eum, propter quem tot tantiq; viri eius conspectu essent priuati. Misit igitur qui eum trucidaret Otho in Sinuessanũ agrum: nam ibi commorabatur, nauibus in portu stantibus, ac de vlteriore fuga cogitabat. primum multo oblato auro tentauit percussorem. sed cum frustra id esset, nihilominus ei dono dedit, orauitque vt tantisper operiretur, dum ipse sibi mentum raderet: eoq; impetrato, fauces ipse sibi præcidit. Hac Cæsar iustissima voluptate oblata populo, ipse priuatarum iniuriarum causa neminem quẽquam offendit. In gratiam quoq; multitudinis Neronis cognomentum, quod ei primum in theatris tribuebatur. non repudiauit: & cum à nõnullis statuæ Neronis in publicum reponerentur, non prohibuit. Claudius Rufus autor est, allata in Hispaniam esse diplomata per tabellarios, in quibus Othonis nomini diuũ Neronis nomen fuerit adscriptum. Tamen cum offendi ea re animos optimatum sentiret, desijt. Hunc in modum cõstituto imperio, mercenarij milites difficiles sese præbuerunt, hortãtes Othonem, ne principibus in rep. viris crederet, sed ab ijs sibi caueret, & eorum consilijs obstaret: siue omnino beneuolentia Imperatoris adducti ab ijs ei metuebant, siue hinc mouendarum turbarum & bellorum materiam quærebant. Missus ab Othone ad decimam septimam cohortem Crispinus, vt milites quosdam adduceret. is cum noctu se pararet, armaq; vehiculis imponeret, ferocissimus quisq; militũ vociferari cœpit, Nihil boni molientẽ adesse Crispinũ, senatum res nouas agitare, arma cõtra Cæsarem, non pro Cæsare in vrbem aduehi. eo rumore oẽs attingente atq; irritante, alij currus inhibuerunt, alij centuriones duos & ipsum Crispinum prohibentes vim occiderunt omnesq; illico armis sumptis, & sese mutuo ad ferendam Cæsari opem cohortati, Romam contenderunt. Ibi cum audirent cum Cæsare LXXX. senatores cœnare, tempus sibi oblatum vociferantes omnes simul inimicos Cæsaris trucidandi, ad Palatium se proripuerunt. Vrbs vero in præsentem direptionis metum coniecta, turbarum erat plena. Otho

Neronis nomen.

animi anxius & metuebat senatoribus, & ab ipsis metuebatur, cernens eos ab ipsius nutu dependere mutos consternatosq;: quidam etiam cum vxoribus ad cœnam venerât. Mittit ergo præfectos qui milites alloquerentur ac sedarent: simulq; conuiuas excitos per aliud ostium dimittit. pauloq; ante ij effugerunt, quam milites perruptis stipatorum custodijs in cœnaculum venerunt, quærentes quonã inimici Cæsaris euasissent. Cum quidem Otho rectus in lecto stans multis verbis, multis precibus, ac ne lacrymis quidem suppressis ægre tandem obtinuit, vt in castra redirent. Postridie singulos quinis nũmũm millibus donauit: & ingressus in castra multitudinẽ beneuolentiæ erga se & promptitudinis ergo collaudauit: paucos aũt quosdam occulte in castris mala consilia miscere: suamq; moderationẽ animi, & militum constantiã ab ijs calumnijs obijci questus, orauit, vt in ijs puniendis sibi adessent. laudantibus omnibus & punire sontes iubentibus; in duos tantum, quorum supplicio neminẽ offensum iri intelligeret animaduertit, atq; ita digressus est. Quidã diligentes iam Othonẽ, eiq; fidẽtes, cum in hæc intuerentur, ita immutatum hominẽ mirabantur; alij necessitate cõpulsum eum ista agere sentiebãt, tempori inseruientem, fauoremq multitudinis propter impendẽtia bella captantem. Iam enim annunciabatur Vitellium nomen copiasq; Imperatorias assumpsisse, atq; itentidem pterophori (tabellariorum celerum id nomen est) aduentabant, aliquid illi accessisse referentes. Alij Pannoniæ, Dalmatiæ, Mysicæq; exercitus ducesq; Imperatorem Othonem pronunciasse indicabãt: & amicæ à Muciano Vespasianoq; afferebantur literæ, quorũ alter in Syria, alter in Iudæa magnum exercitũ regebat. His animatus, Vitelliũ per epistolã hortatus est, ne summã imperij affectaret, sed sua sorte contentus esset: simul se ei magnam pecuniam daturũ promittens, & vrbem, in qua ociosus suauissimam ageret vitam. Rescribens Vitellius, initio latenter eum subsannauit: post iritatis animis, multa mutua per literas conuicia lasciue impudiceque fecerunt: non quidem vana obijcientes, stulte tamen, adeoque ridicule alter alteri ea exprobrantes, quæ difficile iudicatu est vtri eorum minora affuerint, luxuriam scilicet, molliciem, belli imperitiam, pristinæque paupertatis & æris alieni molem. Multa eo tempore prodigia,

Prodigia.

gia,pleraq; rumore & autore incerto referebantur, In Capitolio quidem Victoriam bigis insistentem habenas manu dimisisse,veluti retinere non valentem,omnes viderunt. In Tiberina insula C.Iulij Cæsaris statua nullo vel terræ motu vel vento impulsa ab occidua parte ad ortum solis se conuertit,quod ijs euenisse diebus ferunt, quibus Vespasianus palam sibi summam rerum vindicare est aggressus. Tiberis autem exundationem plerique in ostentum infelix rapuerunt, eo quidem factam tempore, quo maxime turgent fluuij;sed nunquam ita excreuerat,neque vlla vnquam eluuione tantum damni dederat.nam cum magnam vrbis partem proluit,tum eum præsertim locum,vbi frumentum venale reponebatur, oppleuit. magnamq; permultorum dierum difficultatem effecit.

Bellum Vitellianum.

Cum renunciaretur,*Alpes* iam à Cæcinna & Valente Vitellij legatis occupatas esse, Romæ Dolabella vir patricius militibus in suspicionem tentatarũ nouarum rerum venit: quem Otho siue eius, siue alterius metu,Aquinum seposuit. Deligens autem de principib. viris,qui secum comites irent,inter hos L.quoque Vitellium hostis sui fratrem,esse voluit,neq; auctum honore,neq; eo, quem tum gerebat,spoliatum.matri quoq; & vxori Vitellij accurate prospexit.Vrbi præfecit Flauium Sabinum,Vespasiani fratrem: siue Neronis id honori tribuens, qui Sabinũ ea dignatione affecerat, post à Galba ei adempta: siue ornando Sabino studium suum fidemque Vespasiano demonstrans.Et Otho quidem ipse Brixelli, quod est Italiæ ad Padum flumen oppidum substitit:duces copiarum emisit Marium Celsum,Suetonium Paulinum,Gallum,& Spurinam, viros illustres,sed qui rem suo arbitrio gerere nequirent ob militum contumaciam atque ferociam, nemini præter vnumImperatorem obtemperare dignantium.Idem malum hostiles quoque exercitus tenebat,Verum hi periti pugnarum erant, laboremq; ob consuetudinem non fugiebant,

Petulantia militum.

Othoniani molles erant,in ocio& pace educati,& plurimũ temporis in theatris ac conuentibus festiuis versati, superboq; inflati fastu,ministeria detrectabant, non vt ad ferendum impares,sed tanquam se indigna.Spurinam cogere tẽtantem parum abfuit quin interficerent : nullo quidẽ contumeliæ in eum genere & petulantiæ abstinuerunt, proditorem,Cæsarisq;rerum ac tẽporum pestem vocantes quidã

etiam noctu ebrij ad tentorium eius adiuerunt, viaticumq; poposcerunt. eundum sibi eius accusandi gratia ad Cæsarẽ dicentes. Rebus Othonis & Spurinæ profuit exprobratio militum Vitellianorum, à quib Placentiæ obsidebantur. Vitelliani enim muros aggredientes, Othonianos propugnaculis adstantes subsannabant, scenicos eos, & saltatores, & Pythiorum Olympiorumq; spectatores ignominiose vocitantes, ac qui bellum pugnãq; nunquam ne vidissent quidẽ eo tantum superbientes, quod inermis senis (Galbam notabant) caput amputassent, ad certamen apertũ descendere, cumq; viris dimicare nunquam ausi. His conuicijs Othoniani ita perturbati inflãmatique sunt, vt ad Spurinã supplicum modo venerint, nullumque se laborem, nullũ periculum subterfugere professi sint, duceret modo ipsos, & imperaret. Acriter Vitellianis mœnia oppugnantib. multasque machinas adhibentib. vicere tamen milites Spurinæ: hosteq; magna cum cæde profligato, florentissimam Italiæ vrbẽ seruarunt. Erant alioqui Othonis milites alteris multo gratiores, & publice priuatimque acceptiores Dux erat Vitellianorum Cæcinna, ne habitu quidẽ popularis, sed molestus peregrino apparatu, vir magna corporis mole, qui braccas & manicas indutus Gallico modo legiones alloquebatur: vxorem eius equo vehẽtem, splendideque ornatam, delecti equites comitabantur. Eius collega Fabius Valens tanta laborabat auaricia, vt neque rapinis hostilib. neq; depeculatione & donis à socijs accipiẽdis expleri posset: quin ẽt pugnæ tempus neglexisse fertur, pecuniæ corradendæ caussã eius proficiscens. alij tamen Cæcinnæ eã culpam imputant, qui festinans ante aduentum Fabij potiri victoria cum alia leuiora peccata admiserit, tum illo prœlio neq; tẽpestiue neque strenue facto prope rem Vitellianã pessundederit. Cum enim repulsus à Placentia Cremonã, vrbem ipsam quoq; magnam & opulentam, peteret: primum Annius Gallus, qui ad ferendas Spurinæ suppetias Placentiam ducebat, audita in itinere victoria collegæ & Cremonæ cognito periculo. eo traduxit exercitum, & prope hostem consedit: eodemq; deinde cæteri etiam Othoniani duces peruenerũt. Locis syluestribus. Cœcinna multos milites abdidit, equitib. permissis, qui hostibus manum conferentibus docti erant paulatim retrocedere, & subterfugere tantisper, dum eos in insi-

Cæcinnæ insolentia.

in insidias pertraherent. Id cum ex transfugis comperisset Celsus, cum bonis equitib. obuiam factus Cæcinnæ equites profligauit: cauteq; insecutus, eos qui insidijs latebant circumuenit, ijsq; perturbatis peditatū castris exciuit. Quod si is mature equites subsecutus præsto fuisset, ea die potuisse Cæcinnæ milites occidione cædi creditum est. nunc Paulinus sero & lente, succurrens, dum nimium cautus est, non conuenienter existimationi suæ rem gessisse culpatus est. Et multi militum proditionis eum insimulabāt. Othonemq; irritabant, iactantes se victoria potitos, sed ducum malicia ne ea obtineretur effectum. Otho non tam credens hoc, quam non credere se dissimulans, Titianum fratrem suum ad exercitus misit, & Proculum pręfectum, penes quē erat summa rerum, Titiano titulum gerente: comitabatur vna Celsus & Paulinus, amicorum & cōsiliariorum nomine nulla potestate præditi. Apud hostes quoque tumultus erat. Maxime autem vt relatum est de pugna apud insidias commissa, Valenti succensebatur, eiusque militibus quod non subsidio suis venissent, totque homines perire passi essent. & Valens ægre exoratis militib. iam eum saxis petere aggredientibus, castra mouit, & cum Cæcinna coniunxit. Otho Bebriacum in castra venit, quod est propinquū Cremonæ opidulum. Ibi proposita de prœlio deliberatione, Proculus & Titianus decertandum censuerunt, exercitibus ad hoc alacribus, & recenti victoria: neque copiarum vigorem desidendo hebetandum, expectandumve dum ex Gallia ipse veniret Vitellius.

Deliberatio de pugna.

Contra Paulinus, hostibus ea omnia in promptu esse, quibus freti pugnam sint commissuri, deesse nihil. Othoni haud pauciores præsentibus copias ex Mysia & Pannonia expectandas, modo suo, nō hostiū tempori intentus esse velit. neque vero minus ad pugnandum alacritatis habituros pluribus accedentibus eos, qui nunc minoribus viribus fidant: imo tanto acriores fore, & ex abundanti certaturos. iam cunctationem ipsis commodam, omnium rerum copia affluentibus: Vitellianis in hostico morantibus tempus penuriam necessariarum rerum allaturum. Huic suffragatus est Marius Celsus. Et Annius Gallus absens (ab equo enim delapsus curabatur) per literas ab Othone sententiam rogatus, non festinandum, sed expectandas è Mysia copias cēsuit, quæ iam essent in itinere. Vi-

cis

cit tamen eorum sententia, qui ad pugnam hortabantur. Causæ eius rei multæ à multis referuntur. Palam autẽ prætoriani milites tunc semel feriam experti militiam, desiderio vitæ quam in vrbe extra bellum in ocio & festiuitatibus egerant, contineri nullo modo quibant, pugnam accelerantes, & primo impetu à se sublimes abripi hostes posse sibi persuadentes. Ipse etiam Otho videtur incertitudinem euentus non sustinere amplius expectando potuisse, insolẽtia & mollicie victus, quoties magnitudinẽ periculi secum perpenderet: itaque oneri cogitationum succumbens, veluti de præcipitio quodã clausis oculis, ita se & res in discrimẽ euentus misit. atque ita narrabat Secũdus rhetor, qui ei fuit ab epistolis. Non defuere, qui affirmarent, vtrinq; exercitibus sæpe incidisse cogitationem in vnum conueniendi, ac de communi sententia, ex ducib. Romanis, qui tum maxime gloria florerent, optimo imperium deferendi: sin id non succederet, senatu conuocato, ei potestatem deligendi Imperatoris cõmittẽdi. Neq; profecto vero absimile est, cũ vterq; designatorum Imperatorum infamia laboraret, veris, & exercitatis, sanaq; mente præditis militib. huiusmodi cogitationes ad animum accidisse. Indignam rem esse ac turpissimam, ea quæ olim ciues propter Syllam & Marium, tum Cæsarem ac Pompeium inuicem se passos doluerint: nunc ea tolerare, vt vel Vitellio gulæ ebrietatisq; vel Othoni luxuriæ prodigalitatisq; sumptibus futurum Imperium pararent. Hæc illæ sentire animaduersum Celso: itaque eũ mora iniecta sperasse absque pugna posse rem confici: eoiundemque metu Othonem prœliũ accelerasse. Abijt ergo rursus Brixellum Otho, inque eo grauiter peccauit non tãtum quia se, cuius verecundia & studio plurimum mouebantur, totique ab eo dependebant, ipsis subtraxit: sed & quod fortissimum quenque & strenuissimũ equitum peditumque stipandi corporis causa secũ abducens, veluti corpus quoddam exercitus abstulit. Iisdem dieb. apud Padum pugnatum est. Traiectum moliebatur Cæcinna, põtemque eius rei gratia struebant: Othoniani in eo prohibẽdo laborabant, cumque rescindere opus hostium nõ possent, faces pice & sulfure plenas in id iaculabantur. Sed ventus traiectui incumbens, materiam præparatam accendit. & fumus primum, mox flamma erumpens, à vento in Othonianos

est

est lata, ita vt perturbati & prosilientes in amnem & naues subuerterint, & corpora cum risu hostib. obiecerint. ac Germani apud insulam, quæ in flumine modica est gladiatores Othonis adorti, multos eorum interfecerunt. His ita actis, cum Bebriaci morantes Othonis milites irati pugnam poscerent, produxit eos Bebriaco Proculus ad L. stadia, & castra posuit adeo imperite, vt quanquam verno tempore anni, & tot circum amnibus, penuria tamen aquæ fatigarentur. Postridie volentem in hostes, (à quibus haud minus c. stadijs aberant) ducere, Paulinus prohibebat, operiendum affirmans, neque defatigandum exercitum, statimue ex itinere pugnam committendum cum hominibus qui, dum ipsi tantum iter cum iumentis suis ac calonibus perficerent, interim per ocium arma aptare, & aciem instruere possent. Disputantibus adhuc ducibus eques Numida interuenit, literas ab Othone adferens, quibus iubebat suos omni sublata mora in hostem pergere. *Cæcinna* hostium aduentu cognito perturbatus, subito & operibus & fluuio relicto in castra se recipit. Plerisque militum iam armatis, & tesseram à Valente doctis, dum in ordinem legiones componerentur, equitum optimorum turma præmittitur in hostem. Duces Othonianorum incertum qua occasione in eam venerant opinionem, fore vt Vitelliani duces ad ipsos transirent: itaq; eos, cum inuicē appropinquassent agmina, amice salutarent, commilitonesq; appellarunt. quam salutationem cum Vitelliani non benigne, sed hostili murmure accepissent, salutatores quidem cōsternati sunt, cæteri autem proditionis eos suspectos habuêre. Id primum Othonianos perturbauit, iam præsente hoste, Sed & reliquorū nihil suo ordine gestum: cum & impedimēta pugnantibus permista multum confusionis parerent, & ipsa loci natura aciem diuelleret, fossis ac sulcis referti, à quib. sibi metuentes, coacti sunt promiscue & cateruatim cum hostibus congredi. Duæ tantum legiones, Vitelliana nomine Rapax, & Othoniana nomine Adiutrix, aperto in campo iusta pugna diu decertauerunt. Erant autem Othoniani robusti quidem & animosi, cęterum belli rudes, neque in aciem ante vnquam deductæ. Vitelliani multis prœlijs adsuefacti, senes iam erāt, & languescente robore. Itaq; impetu facto Othoniani eos pulerunt, aquilamq; eripuerunt, omnibus prope qui in prima

acie ſtabant trucidatis: at Vitelliani ſimul pudore, ſimul ira conciti, in hoſtem irruerunt: & Legato Orphidio necato, multis ſignis potiti ſunt. Gladiatoribus qui & peritiam & audaciam ſecum ad pugnam adferre videbantur, Batauos induxit Alphenus Varus, equitum Germanorum optimos, in inſula natos, quam Rhenus circumfluit, hos pauci gladiatorum ſubſtiterunt, plerique ad flumen fugientes, in cohortes hoſtium inſtructas ibi inciderunt, ab ijſq; defendentes ſeſe, vniuerſi occiſi ſunt. Turpiſſime omnium ſe geſſerunt prætoriani milites, ne dum ad manus quidem perueniretur ſubſiſtere auſi, ſed fuga per nondum ſuperatos ſe proripientes, eos quoque metu & perturbatione impleuerunt. Multi tamen Othonianorum ſibi oppoſitis ſuperatis, per hoſtes iam victores in caſtra perruperunt. De ducibus neque Proculus neq; Suetonius caſtra intrare auſi: ſed declinauerunt ea, metu militum iam tum cladis culpam in ductores conferentium. Annius Gallos eos qui in vrbē ex pugna conueniebant collegit, animoſque eorum confirmabat, incerta victoria diſceſſum, & multis partibus ſuperatos hoſtes afferens. Marius Celſus primarijs viris conuocatis, deliberare eos in commune iuſſit: quippe tanta accepta clade, totque interemptis ciuibus ne Othonem quidem ipſum, ſiquidem vir bonus ſit, vltra fortunam experiri cogitaturum. Quando Scipio etiam & Cato, quod Cæſari Pharſalico prœlio victori concedere noluiſſent, male audiuerint, vt qui nulla neceſſitate adacti multos bonoſque viros in Africa perdidiſſent: tametſi ij pro libertate patriæ decertarint: fortunam quidem cum anceps ſit, tantum tamen in bonos non poſſe, vt rebus aduerſis bene de euentis conſultandi facultatem eis eripiat. Hanc eius orationē probauerunt principes: & cum tentatis militum animis, pacem eos viderent deſiderare, Titianuſq; de concordia ineunda legatos mittendos cenſeret, placuit vt Celſus & Gallus irent, ac de ea re cum Cæcinna & Valente colloquerentur. Proficiſcenibus ipſis centuriones Vitelliani obuiā facti ſunt, caſtra ſuorum iam verſus Bebriacum mota renuntiantes, ſe autem pacificationis cauſa miſſos à ducibus. quos collaudatos Celſus ſecum reuerti, & ad Cæcinnam adire iuſſit. Cum appropinquaſſent Vitellianis, in graue periculum Celſus venit. Nam equites ab eo ante apud inſidias ſuperati cum promiſſi e-

rant,

rant, ipſoque conſpecto ſtatim clamorem ſuſtulerunt, impetumq; in eum fecerunt: centuriones ante Celſum conſiſtentes, eos arcuerunt: & reliquis etiam ductoribus ſublato clamore parcere eos iubentibus. Cæcinna re cognita celeriter accurrit, tumultumque equitum compeſcuit, ſalutatumque amice Celſum ſecum ad Bebriacum adduxit. Interim factum mutauit Titianus, militeſque quos inueniebat ferocientes rurſus in muros ſuſtulit, reliquis vt auxiliũ ferrent iuſſis. Sed cum Cæcinna equo aduectus dextrã protendiſſet, nemo Titianum curauit, alij de muris Vitellianos ſalutauerunt, alij apertis portis egreſſi ſuos adierunt: ab omni temperatum eſt maleficio, blande mutuo accepti, vniuerſi in nomen Vitellij iurarunt. Hoc modo pugnam factã plerique eorum perhibent, qui interfuerunt: ipſi quoque fatentes propter confuſionem & inæqualitatem non ſatis ſibi de omnibus conſtare. Mihi autem Meſtrius Florus vir conſularis per eum campum vbi pugnatum eſt, iter facienti, ſenem quendam oſtendit, qui cum adoleſcens cum Othone non ſua voluntate, ſed coactus fuerat: referentem ſe poſt prœlium eo accedentem vidiſſe tantum cadauerum cumulum, vt qui in ſuperficie iacerent, aduerſarios attingerent. ſeque cauſam eius rei quærentem, neque ipſum inuenire, neque ex alio quoquam cognoſcere potuiſſe. Sane apparet bellis ciuilibus plures in pugna necari, quã alias: eo quod nemo viuus capitur, cum eiuſmodi mancipiorum nullus ſit vſus. iſtius tamen cadauerum congeriei cauſa difficulter colligi poteſt. ad Othonem obſcurus primum cladis nuncius eſt allatus: deinde & ſaucij à prœlio quidam venerunt. Hic minus miretur aliquis amicos eius, animum deſpondere prohibentes, verbiſque confirmantes. Militum incredibilis fuit fides nemo eorum neque diſceſſit, neque ad victorem ſe contulit, neque viſus eſt rebus imperatoris deſperatis de ſuo ſolicitus: omnes ad fores eius ſe contulerunt, imperatorem ſalutarunt, magna cum voce & ſummis precibus contenderunt, ſupplices etiam & lacrymãtes, ne deſerere ipſos, aut prodere hoſtibus vellet, ſed vti, dum animi adhuc corporaque ipſorum ſpirarent. quin & vnus de obſcurioribus gladium intendens, Scias, inquit, Cæſar, hoc modo omnes pro te paratos; itaque locutus, ſeipſum eo tranſadegit. Nihil horum Othonem inflexit: ſed ſereno

com-

constantique vultu oculos per omnes partes circumferens: Hunc, inquit, ô commilitones, diem, feliciorem illa qua me Imperatorem creauistis, iudico, tales vos cernens, tantarumque rerum appetentes. Sed nolite me maiori bono spoliare, quod morte pro tot tamque bonis ciuibus oppetenda præclare sum consecuturus. Nam si dignus imperio Romano fui, oportet ne vitam meam patriæ impendere. Neque me præterit victoriam hostibus neque firmam esse, neque constantem: refertur exercitum ad nos ex Mœsia venientem iam mare Adriaticum conscendisse, ac paucorum à nobis dierum itinere abesse: à nostra parte Asia est, & Syria & Ægyptus, & contra Iudæos bellum gerentes copiæ: liberi & coniuges hostium in manu nostra sunt. Sed enim non contra Annibalem, aut Pyrrhum, aut Cimbros bellum pro Italia, sed contra gerimus: & vtrinque seu vincentes, seu victi patriam iniuria afficimus, cui damno est victoris bonum. Pro certo habere, mori mihi esse honestius, quam imperare, neque enim tantum Romanis prodero victoriam obtinens: quantum si me ipsum patriæ impendam, morteque mea pacem ei & concordiam redimens efficiam ne rursus talem diem Italia videat. Hæc locutus rejectis jis qui obstare & dehortari intenderent, discedere amicos iussit, & quotquot aderant senatorij ordinis, & absentes quoque & per literas ad ciuitates missas eos commendauit, quo tutius & honestius domum redirent. Fratris deinde filium Cocceianum, adolescentem etiamnum, ad se vocauit, bonoque esse animo iussit: neque sibi à Vitellio metuere, cuius ipse matrem, liberos vxoremque tanquam suos incolumes præstitisset. ideo autem, aiebat, te nondum adoptaui: sed id in eum finem distuli, vt recorderis Cæsarem adoptionem non probasse, vt eo victore collega imperij esses, neque, si quid ei aduersi accidisset, prior perires. id modo extremum tibi præceptum scias, ne patruum tibi Cæsarem fuisse aut obliuiscare vnquam, aut nimium memineris His peractis, paulo post tumultum & vociferationem apud fores exaudiuit. nam milites senatoribus abire parantibus necem minabantur, si destituere imperatorem pergerent neque manerent. Quibus metuens Otho, rursus conspiciendum se præbuit, progressusque milites non iam orans, sed truci vultu in tumultuantes

præ-

præſertim intuens, aſperaque voce diſcedere iuſſit, obtemperantes, & perterritos. Veſperaſcente die ſitim aquæ hauſtu modico reſtinxit. Duos habebat pugiones; horum vtrumque cum diu pertentaſſet, altero reddito, alterum ſub axilla tenuit. Famulis deinde vocatis, ac familiariter compellatis pecuniam diſtribuit, plus vni, alteri minus, neque id quod tanquam alieno parceret, ſed vt pro merito vnicuique daretur ſolicitus. His dimiſſis reliquum noctis ſomno exegit, ita vt cubicularij quoque ſtertentem exaudirent. Primo mane vocato liberto, cui mandauerat negotium Senatorum expediendorum percontatus eſt, vt res haberent: auditoque ſingulis quantum opus eſſet obtigiſſe, Abi iam nunc, inquit, teq; militibus oſtende, ne te meæ necis adiutorem illi putantes mala morte afficiant. Eo digreſſo in gladium erectum, ac vtraque manu ſuffultum incubuit: ſemelque tantum ad dolorem vulneris ingemuit. Quem gemitum cum qui extra cubiculum erant, exaudiuiſſent, ſublato à pueris eiulatu, illico tota caſtra & vrbem luctus peruaſit: militeſque cum clamore & lamentatione ad fores accurrerunt, grauiſſimo dolore perculſi, ſibique ipſis maledicentes, qui non cuſtodiuiſſent Imperatorem, ac pro ipſis mori prohibuiſſent. Nemo omnino eorum ad hoſtes, quanquam in proximo ij eſſent, defecit. Compoſito cadauere & extructo rogo armati funus extulerunt, gloriæque ſibi ducebant qui feretro ſubire occupaſſent: cæteri pars vulnus Imperatoris deoſculati ſunt in cadauer incumbentes, pars manus attigerunt, pars eminus adorauerunt, nonnulli facibus in rogum coniectis ſeipſos iugulauerunt. Et quidem neque vllo euidenti beneficio erant ab eo affecti, neque erat, cur graue aliquod malum à victore expectarent; ſed videtur nulli vnquam tyranno tam acer atque inſanus imperandi amor innatus fuiſſe, quantum illi obtemperandi Othoni habuerunt: quando ne mortuo quidem deſiderium eius apud ipſos deſijt, ſed permanſit, inque extremum aduerſus Vitellium odium vertit. Sed reliqua ſuum locum habent, quo referantur. Reliquijs terræ mandatis ſepulchrum impoſitum eſt neque mole neque inſcriptione inuidioſum. Vidi ipſe cum Brixelli eſſem, & monumentum modicum, & inſcriptionem hanc, M. OTHONIS. Obijt anno ætatis XXXVII. cum imperaſſet menſes tres. Neq; deterio-

Interitus Othonis.

Funus.

teriores, neque pauciores mortis suæ laudatores, quam vitæ vituperatores reliquit. vita enim Neroni nihil præstitit, morte longe honestius obita. Milites vero Pollione præfectorum altero statim eos iurare nomen Vitellij iubente, grauiter fremuerunt, auditoque nonnullos Senatorij ordinis adhuc adesse, dimissis reliqais VirginioRufo molestiam exhibuerunt, armati ad domum eius venientes, euocantesque vel imperium in ipsos susciperet, vel legatus causam eorum ageret. At Virginius imperium, quod in victores renuisset, in victos accipere, dementis esse iudicabat: periculosum vero, ad Germanos legati munere fungi, quibus vim multis in rebus fecisse videbatur. itaq, per aliud ostium nemine obseruante se subduxit. Eo cognito milites sacramento se obligari Vitellio passi sunt, & impetrata venia Cæcinæ se coniunxerunt.

IN OTHONEM AB INTERprete annotata.

1 In Sinuessanum agrum.]

Emendandus ex hoc loco est Cornelij Taciti locus, eadem de re loquentis, vbi Suessanæ aquæ leguntur, pro Sinuessanis. Sinuessa haud procul ostio Liris amnis, ad oram Campaniæ vrbs est, cuius aquæ nobilitatæ sunt. Plinius libro tertio capite quinto, & libro trigesimoprimo, capite secundo. Nihil de Suessa tale. Cæterum ego Taciti verbis aliquoties hic sum vsus: vt ostenderem, videri mihi ista ex illo translata.

PLVTARCHI ANNIBAL DONATO ACciaiolo autore potius quam interprete.

SI priui Punici belli, quod Carthaginenses cum populo Romano gessere, memoria repetatur, multi Imperatores nobis occurrent, qui ex rebus gestis gloriam consecuti, celebrem famam suis posteris reliquerunt. Sed ex Pœnorum ducibus nemo est, quem omnes Græci Latinique scriptores magis extollant, quam Hamil-

Hamilcarem Annibalis patrem, cognomento Barcham: virum sine dubio præstantem, & rei militaris, vt in illa quisque ætate poterat, peritissimum. Is primum in Sicilia Romanorum impetum, qui multas inflixerant suæ Reipu. clades, diutius quam par erat, sustinuit. Deinde Aphrico bello, cum mercenarij milites seditione facta rem Carthaginensium in extremum periculum coniecissent, sic strenue incendium illud restinxit, vt sit omnium sententia iudicatum, ea tempestate vnius Hamilcaris opera patriã fuisse seruatam. In Hispaniam post hæc cum imperio missus, quo tẽpore Annibalem puerum secum duxisse traditur, cum multa gessisset memoratu digna, tandem nono anno quam in eam prouinciam venerat, aduersus Vetheones fortiter pugnans interijt. Post Hamilcaris mortem Hasdrubal eius gener, quem Cathaginenses fauente factione Barchina exercitui præfecerant, octo ferme annos imperium obtinuit. Is Annibalem non multo tempore post interitum patris, repugnantib. etiam alterius factionis principib. in Hispaniã vocauit, vt sicut antea puer viuete Hamilcare cœperat bellicis artib. erudiri, sic etiam tunc robustiore ætate periculis, laborib. ac omnib. officijs militarib. assuesceret. At vero etsi ab initio memoria patris non parum sibi in exercitu profuisset ad fauorem conciliandum, paulo tamen postea sua opera atq; ingenio factum est, vt veteres milites aliorum ducum desiderio deposito, hunc sibi; animo proponerent, quẽ pręcipue imperatorem deligendum putarent. Omnia enim quæ magno futuro duci expetenda esse videbantur abunde Annibali aderant: quippe erat ei consilium ad egregia facinora promptum. Cõsilio autem neq; industria, neque audacia deerat. Nulla pericula nulla incommoda corporis, quæ cæteros remorari solent, & à rebus gerendis abducere, inuictum animi virum terrebant vigilare, festinare, cũcta obire quæ aut strenuo milite, aut egregio imperatore digna videbantur. His artib. Annibal sub Hasdrubale per triennium meruit: Quo quidem tempore adeo totius exercitus fauorem sibi conciliauit, vt statim post Hasdrubalis mortem, ingenti militum consensu, imperator sit appellatus Quam prærogatiuam militarem, fauẽte factione Barchina, populus Carthaginensis sine controuersia cõprobauit. Sex & viginti annos cum est imperator ab exercitu declaratus,

Genus illustre.

Ingenium Animus tolerans.

Annibalem natum comperio. Nouem enim annorum fuiſſe conſtat, cum eum pater in Hiſpaniam duxit: atque ab eo tempore vſq; ad interitum Hasdrubalis, autore Polybio, ſeptem & decem numerantur anni. Verum ex quo die Annibal exercitum ac totius reipbu. adminiſtrationem ſuſcepit, non longam moram interponendā putauit. quin populo Rom. quod multo ante animo agitauerat, bellum inferret. Nam erat ei indignatio primum aduerſus Romanos, ob Siciliam Sardiniamq; amiſſam, cum omnib: Carthaginenſibus pene cōmunis. Accedebat deinde priuatum odiū, & quaſi hæreditarium ab Hamilcare patre acceptum, quo nemo alter ex Carthaginenſium ducib. in omni Romano fuerat infeſtior. Traditum quoq; memoriæ eſt, Hamilcarem ſacrificantem eo tempore quo in Hiſpaniam profectionem parabat, Annibalem admodum puerum iureiurando obſtrinxiſſe, cum primum per ętatem liceret, populi Rom. fore inimicum. Cuius quidem rei memoria & acerba ſane recordatio veluti quædam paterni odij imago ante oculos iuuenis verſabatur, animumque vrgebat, vt ea ſemper moliretur, quæ ad euertendum imperiū Rom. pertinerent, Præterea factio Barchina frequentib, ſtimulis eum incitare nō deſiſtebat, vt armis & imperio opes quam maximas compararet. Hæ igitur tum publicæ tū priuatæ cauſæ cum Annibalem hortarētur ad ſuſcipiendū cum Romanis bellum, ferox iuuenis occaſionē nouandarum rerum ex tali materia cepit. Erant in Hiſpania per id tempus Saguntini quaſi medij inter Romanorum & Charthaginenſium fines, iure fœderis in libertate relicti: hi poſtea ſe totos Romanis addixerāt, initaq; ſocietate Romani imperij fidiſſimi cultores habebantur. Quare Annibal conſtituit animo, nihil opportunius fieri poſſe ad eliciēdum Romanorum irā, ac incendium, quod ſibi optatiſſimum erat cōcitandum, quam Saguntinos armis belloque laceſſere. Sed priusquā ſocios populi Rom. aperte adoriretur, ſtatuit in Olcadas aliosq; trans Iberum populos exercitum ducere: ac ijs ad deditionē cōpulſis, aliq̄ Sagunto nocēdi cauſam reperire, qua nō tā meditato conſilio à ſe illatum q̄ à Saguntinis contractum bellum videri poſſet. Primum igitur Olcadum gente ad deditionem cōpulſa Vacceos deinde aggreditur: agros depopulatur, oppida permulta expugnat, Hermandicam & Arbocolam vrbes opulentiſſimas

capit

capit. Ac iā prope omnē regionē in potestatem redegerat, cum pleriq; ab Hermandica profugi se inuicem cōfirmantes aduersus Pœnum cōiurant, multitudinem cogunt, exules Olcadum socios sibi adsciscunt. deinde persuadent Carpentanis, qui sibi finitimi erant, vt cōmuni consilio Pœnū in reditu suo nihil tale expectantē inuadant. Facile in hanc sententiam discedentes populi bellādi cupidi, recentibusq; iniurijs lacessiti, arma capiunt: ac ingenti multitudine coacta (erant enim supra centū millia) Annibalem redeuntem ex Vacceis prope flumen Tagum adoriuntur. Ad quorum conspectū subito constitere Carthaginensium signa, totoq; agmine pauor & trepidatio fuit. Nec ambigitur, quin Pœni eo die insignem cladē accepturi essent, si repentino hostium aduentu commoti, prædaq; onusti, cum ferocissimis gentib. conseruissent manus. Sed prouidus imperator Annibal hæc animadertens prœlio supersedere statuit, atque ibi castra posuit. Proxima deinde nocte quanto maxime silentio potuit, copijs amnem traductis, locū ea parte qua transitus hosti facilimus dabatur, ab omni præsidio vacuū reliquit: vt partim simulato metu partim occasione oblata, barbaros ad transeundum flumen alliceret. Nec virum qui astutia omnes duces ætatis suæ sine controuersia superauit, opinio in decipiendo hoste consiliumq; fefellit. Barbari n. natura feroces, multitudine quoq; sua plus nimio fidentes, dum Carthaginenses perterritos esse arbitrantur, magno impetu se in aquam proijciunt. Hos incōpositos implicatosque, prius quam omnino flumen traijciant equitib. primum, mox omnib. copijs aggrediuntur Pœni: magnoq; eorum numero interfecto. reliquos in fugā vertunt. Post hanc victoriam cuncti trans Iberum populi deditionem faciunt, præter Saguntinos: qui etsi Annibalem suis ceruicib. imminentem cōspiciunt, tamen, populi Rom. societate cōfisi, defensionem suscipiendam putant: Romam quam celerrime legatos mittunt: qui senatum doceant, quanto in periculo res eorum sint, & aduersus acerrimum hostem iam sibi vim haud dubie inferentem auxiliū petant. Vix Saguntinorum legati ex Hispania discesserant Romā profecturi, cum Pœnus iam in apertum bellum prorumpens, omnib. copijs ad obsidendum oppugnandumque Saguntum accessit. Quod vbi Romam nunciatum est, agitatumq; in senatu de socio-

rum iniuria, miti sententia decreuerunt patres, vt P. Valerius Flaccus, & Q. Fabius Pamphilus ad Annibalē mitterentur, vt a Sagunto recederet: qui si non pareret, Carthaginē ire iussi sunt, ad ducem ipsum pro violato fœdere deposcendum. Hos oratores auditos esse ab Annibale, vnaque ab eo tulisse responsa Polybius refert. Liuius contra, nec auditos, nec in castra admissos scribit. Ambo tamen in eo conueniunt, quam primum in Hispaniam, deinde in Aphricam profectos Carthaginem venisse: expositisq; patrum mandatis, sic aduersam habuisse dicunt factionem Barchinam, vt neglecti despectiq; re infectaRomam redirent. Erant omnino in senatu Carthaginensium factiones duæ: quarum altera jam inde ab Hamilcare cognomento Barchia initium trahens, Annibali filio quasi ex hæreditate obuenerat, auctaq; deinceps in tantas creuerat opes, vt domi forisque in omni re decernenda superior haberetur. Altera vero principem habebat Hannonem, virum grauem, summæque in ea repub. dignitatis, toga tamen magis quam armis egregium. Is ea tempestate qua legati Romanorum Carthaginem venerunt questum de sociorum iniurijs, solus fuisse traditur, qui omni prope repugnante senatu, fœdus cum populo Rom. seruandum censuit: monuitq; vt ab eo cauerent bello, quod extremam erat suæ patriæ perniciem allaturum. In quo si Carthaginenses non tam animum Hannonis quam eius consilium respicere voluissent, & pacis potius quam belli autorem audiendum censuissent, sanctius sibi suæque reipu. foret consultum. At illi vnius iuuenis seu furorem seu cupiditatem sequuti, tantorum malorum, quæ postea in sua capita redundarunt, ex eo tempore occasionem dedere. Quocirca sapientes viros & optimos rerump. gubernatores finem magis in rebus humanis quam initium spectare, & priusquam ad arma bellaque prorumpant, experiri omnia consilio decet. Cæterū Sanguntini per id tempus quo ab Annibale obsessi sunt, cum præter ius fasque sibi bellum inferri viderent, plures menses obstinatis animis obsidionem tulerunt. Ad extremum multitudine hominum superante Pœno (ad centum enim & quinquaginta millia habuisse in armis creditur) cum iam magna ex parte diruta mœnia essent, excidium vrbis expectare maluerunt, quam in acerbissimi hostis potestatem venire. Octauo mense quā

cœptum

cœptum oppugnari, captum Saguntum quidam autores sunt: quibus nec Liuius assentiri videtur, nec aliud certum tempus obsidionis illius in medium afferre. At vero expugnatio huius opulentissimæ vrbis cœptis Annibalis multis in reb. adiumento fuit. Nam ciuitates nonnullas, quæ Punici imperij pertęsæ metum defectionis præbebant, exemplo Saguntinæ cladis in fide retinuit, militum animos confirmauit, ditato exercitu ingenti præda. Praeciosa munera ex spolijs Saguntinorum. Carthaginem misit, quib. sibi primarios obligauit ciues, paratioresq; reddidit ad futurum bellum, quod cum populo Rom. nō in Hispania, vt multi arbitrabantur, sed in Italia sibi erat in animo gerere. Inter hæc legati Romanorū cum in vrbē à Carthagine redijssent, vana quæ ibi acceperant referentes respōsa, & sub idem prope tempus excidium Saguntinum nunciatū esset, sera tandem populum Rom. pœnitentia cepit, quod labenti reip. sociorum, opemq; in extremo periculo postulanti, non subuenisset. Ita plebs patresque incredibili misericordia moti simul indignatione accensi, consules prouincias sortiri iubent. P. Cornelio Hispania, T. Sempornio Aphrica (hi enim tum consules erant) cum Sicilia euenit. Legatos, deinde Carthaginem mittunt principes ciuitatis, qui coram senatu post longam disceptationem, de fœderum iure cum semina futuræ contentionis quasi in conspectum omnium effudissent magnaq; ferocitate obtulissent bellum: Carthaginenses contra non minore audacia oblatum suscepere, malo tamen consilio, vt postea res ipsa & belli exitus declarauit. Verum Annibal cognitis ijs quæ in senatu Carthaginensium acta erant, cum iam tempus esse arbitraretur, vt sicut ab initio instituerat, Italiam peteret, res necessarias ingenti studio parat, classem instruxit, ex fidissimis ciuitatibus auxilia accersit, omnes copias Carthginem nouam conuenire iubet Post hæc Gades profectus, ante omnia commodissimum esse statuit opportunis custodijs Aphricam Hispaniamq; munire: ne dum ipse in Italiam contendit, vacuæ ab omni præsidio Romanis relinquantur. Itaq; in Aphricā primū mittit equites mille ducētos, peditū ex Hispanis tredecim millia. Deinde ex diuersis ciuitatibus Aphricæ quatuor millia peditū euocat, quos Carthaginem tueri iubet, obsides simul habituros & milites. Hispaniæ autem præ-

ficit hasdrubalem fratrē: eiq; relinquit L.nauium classem, & ad duo millia equitum, peditum vero ad duodecim millia.atq; ijs præsidijs vtranque prouinciam firmat:non quia ea sufficere arbitraretur aduersus Romanas opes, si moles belli aut in Hispania, aut in Aphrica sustinenda foret:sed quod hæc satis esse existimet ad hostem suis finib.arcendū, dum ipse terrestri itinere exercitum ducens bellum in Italiā transferat. Sciebat præterea populum Carthaginensem pro magnitudine imperij facile posse cum vellet nouas copias parare, nec solum reficere exercitum domi si opus esset, sed etiam supplementum sibi in Italiam mittere. Ex quo enim graue ac periculosum bellum mercenariorum indignatione contractum à suis ceruicib. depulerant, Hamilcare primum, deinde Hastdrubale, postremo Annibale duce continenter victores, ita Punicum imperium auxerant, vt ea tēpestate qua Annibal in Italiam venit, longe lateque eorum paterēt opes. Nam omnem Aphricæ oram, quæ nostro mari abluitur, tenebant, ab aris Philænorum haud multum distantibus a magna Syrte, vsq; ad columnas Herculis. Continet ea longitudo duo millia passuum. Trāsgressique paruum fretum, quod Aphricam Europamq; interiacet, omni prope Hispania potiti erant, vsque ad Pyrenæū mōtem, qui eam prouinciā à Gallijs diuidit. His rebus in Hispania atq; Aphrica cōstitutis, Annibal Carthaginem nouā reuertitur, vbi iam copiæ instructæ paratæque in armis erant. Quapropter nihil vltra expectandum ratus aduocata concione, militum animos verbis confirmat, spem magnarum rerum proponit, fertilitatem Italiæ prædicat, amicitiam Gallorū cōmemorat. Demum hortatur vt lætis animis profectionē suscipiant. Sequenti die à Carthagine mouens per maritimam oram ad Iberum ducit. Sunt qui proxima nocte quiescenti Annibali iuuenem admirabili specie visum in somnis tradunt, hortantem primo vt se ducem in Italiam sequeretur: deinde cum magno strepitu serpentem apparuisse raræ magnitudinis. cupiendique scire quidnam id portēderet, visum sibi audire vastitatem Italiæ esse. Nec mirandum fuisset, si intentę Annibalis curæ cogitationesque vehementes, quibus ille vigilans bellum Italicum agitabat, quasdam nocturnas peperissent species, nunc victoriæ, nunc cædis & incendij, aliarumq; belli calamitatum similitudinem præ-

sese-

se ferentes. Fit enim interdum, sicut Orator inquit, vt cogitationes sermonesq; nostri pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet sæpissime vigilans solebat cogitare & loqui. Annibal superatis Pyrenæis iugis, conciliatisq; sibi multis donis Gallorum animis, paucis diebus ad Rhodanū venit. Rhodanus amnis nō longe ab Istri Rheniq; fontibus surgens, octingentis prope emensis stadijs in lacum Lemanum se condit: inde egressus in occidentē se vertens, Gallias aliquandiu dirimit, Ararisq; & aliorum fluminum accessione non mediocriter auctus, tandem inter Volcas & Cauares pluribus capitibus in mare influit. Volcarum gens ea tempestate circa vtranque ripā colebat Rhodani, hominum abundantissima erat, & inter Gallicas gentes opulentissima. Hi primo Annibalis aduentu amnem transgressi constiterant in ripa fluminis, vt Pœnos transitu prohiberent. Nam cæteris pacatis Gallis, hos neque donis capere Annibal, neque metu compellere potuit, vt amicitiam experiri quam vim Carthaginensium mallent. Igitur dolis cum tali hoste agentum ratus, Hannoni Bomilcaris filio præcipit, vt occulte Rhodanum trāsmittat, & cum parte copiarum Gallos nil tale opinantes adoriatur. Is vt imperatum erat longiore itinere progressus, vbi commodissimum visum est, flumen traijcit; & circumductis copijs prius ad hostium castra peruenit, quam plane ab his videri, aut quid rei gereretur cognosci posset. Galli clamore à tergo audito, cum neque consilij habendi, neque arma capiendi spacium daretur, & iam à fronte instaret Annibal, pluribus nauigijs ad traijciendum paratis, subito castris excessere: & quandum cursu ac viribus efficere potuerunt, se in præcipitem dederunt fugam. Sic igitur ex aduersa ripa hostibus pulsis, reliquæ Carthaginensium copiæ incolumes traducuntur. Interim crebri rumores de aduentu Annibalis ad P. Cornelium Scipionem, qui paulo ante Massiliam venerat, deferebantur. Quæ vt certius cognosceret consul, alam lectissimorum equitum ad exploranda consilia hostium mittit. Quibus vt mandatum erat celeriter proficiscentibus, quigenti Numidæ equites obuij fiunt, missi & à Pœno speculatum Romana castra. Nulla mora interiecta est, qui pœlio contenderent. Pugnatum est acriter ab vtrisque. Tandem superiores Romani multis

ex suis amissis, pluribus ex hostibus cæsis, reliquos in fugam coniecerunt. Post hæc Annibal certior factus quo in loco Romanorum copiæ essent, agitare secum cœpit, præstaretne cœptum iter in Italiam prosequi, an aduersus pręsentem consulem exercitum ducere, & euentum totius rei experiri. Cum multæ vtrinque rationes occurrerent, tandem fluctuantem animo, Boiorum legati in eam partem traxerunt vt omnibus rebus postpositis in Italiam contenderet. Nam Boij iam ante Pyrenei montis transitum, legatis Romanorum per fraudem captis, Manlio prætore magna clade affecto, solicitatis Insubribus ad Pœnum defecerant, ea præcipue causa indignati, quod Romani paulo ante Placentiā Cremonamq; colonias miserant. Itaq; horum consilijs persuasus Annibal, castra mouit: & per ripam Rhodani aduerso flumine profectus, paucis diebus peruenit, ad locum quē Insulam Galli appellant. Hanc Arar & Rhodanus amnis ex diuersis montibus cōfluentes efficiunt: ibi nunc Lugdunū est celeberrima Galliæ vrbs, quam lōgis postea temporibus à Planco Munatio conditam fuisse accepimus. Hinc profectus Annibal regionem Allobrogū ingreditur, discordijsq; duorum fratum de regno inter se certantium sublatis, per Castinorum & Vocōtiorum fines ad flumen Druentiam venit. Druentia oritur ex Alpibus, & citato descendens cursu in Rhodanum sese effundit: & quia vada frequenter mutat, ægre pedibus transiri potest. Eo tū transmisso amne per aperta loca quātum facultas dari potuit exercitum ducens, Alpes petit. Verum in superādis Alpib. tot tantaq; incōmoda perpessum Annibalem tradūt, vt quidam autores æquales temporibus eius belli, ex ipso Pœno audiuisse dicant, se supra triginta hominum milla maximumq; iumentorum numerum in transitu Alpium amisisse. Nō solum enim cum mōtanis incolis multoties sibi pugnandum, sed ēt aduersus angustias asperitatesq; viarum sic ei laborandū fuit, vt quibusdam locis per ingentia saxa igni acetoq; putrefacta sibi aperuerit iter. Quintodecimo die superatis Alpib. in agrum Taurinū descendit. Quomihi verisimilius videtur per mōtem Genuæ (sic enim vulgo appellant) qui ex altero latere flumen Druentiā, ex altero exitum in Taurinos habet, Pœnum transisse. Postquam in Italiam ventū est, quæ aut quātæ copiæ Annibali fuerint, quia diuersa autores retulere,

Quantis incommodis Annibal superarit Alpes.

diffi-

difficile ad fidem est exacto affirmare numero. Alij C. millia peditum, XX equitum: alij XX. peditum, sex equitum ex Aphris Hispanisq;. Quidam vero Gallis Liguribusq; additis LXXX. millia peditum, X. equitum fuisse scribunt. Sed credere libet. neq; ita magnum illi fuisse numerum copiarum, vt asserunt primi, quos tot emensa terrarum spacia, tantaq; detrimenta accepta: neq; ita exiguum, vt secundi volunt, cũ maximæ res quas postea gessit, menti occurrunt. Qui vero mediam sequuntur viam, ꝓbabiliora dicere videntur, cum ex octoginta millib. peditum, decem millib. equitum, quæ ex Hispania mouit, magnam partem in Italiam duxerit, satisq; cõstet confluxisse ad eum ingentem multitudinem Ligurum Gallorumq;, qui ea tẽpestate nõ minore odio in Romanos q̃ Pœni ardebant. Cum ex Taurinis in agrum Insubriũ venisset. Annibal, aduersum habuit P. Cor. Scipionẽ, qui à Massilia ingenti celeritate in Italiã reuersus Pado Ticinoq; traiectis, haud procul ab hoste consedit: breuiq; interiecto spacio, ambo ij duces alter alterius castra speculatum ꝓfecti, equestre prœlium cõmiserunt, in quo aliquandiu pari prope certamine dimicatum est. Ad extremum Romani cum vulneratus esse consul, & Numidæ equites paulatim circumeundo à tergo imminerent, pedem referre coacti sunt. Itaq; sensim cedendo, & cõsulem protegendo, sese in castra receperunt. Sunt qui ab Aphricano filio iam tũ pubescente seruatũ parẽtẽ Corneliũ scribunt. Qui quidem laus etsi maxime sit in tam recenti teneraq; ętate, non tñ à vero, nec à præclaris rebus quas postea gessit, aliena videtur. Hæc prœlio expertus Scipio quantũ eqtatu ꝑualeret hostis, statuit sibi ea loca petenda esse, in quib. pedestres copiæ & consistere tutius, & dimicare commodius possent. Itaq; sequenti nocte quanto maxime silentio potuit, omni exercitu Padum traducto, in agrum Placentinum contendit. Eodem paulo post T. Sempronius Longus, literis senatus ex Sicilia accersitus, vt ambo consules communi imperio, cõmuniq; consilio remp. administrarent. Annibal ẽt post equestrẽ pugnã cum omnib. copijs Scipionem secutus ad flumen Trebiam consederat, sperans propinquitate castrorum fore aliquam dimicandi facultatem, quã sibi datum iri vehementissime cupiebat, non solum quia longam moram sustinere non poterat ob commeatus inopiam, sed ẽt quia verebatur

infir-

infirmitatem Gallorum, qui & spem nouarum rerum, & equestris victoriæ famam sequuti, vt facile in suã fidem atq; amicitiam concesserant: sic ẽt leui momento fieri posse credebat, vt durante in suis sedibus bello, odiũ à Romanis in se vnum autorem belli transferrent. Igitur omnibus modis materiem quærebat, vnde occasio committendi prœlij oriretur. Accidit aũt opportune per eos dies, vt Sẽpronius cõsul nactus hostium agmẽ præda graue, palatumq; per agros iuuaderet, in fugamq; conijceret, atq; ex ea re prospere gesta de euentu totius rei coniecturam faciens, in maximam spem veniret victoriæ consequendę, si iusta acie cõsererentur manus. Quare priusquam Scipio conualesceret, & noui consules crearentur, alicuius præclari facinoris edendi cupidus, in certamen prodire decreuit, rem improbante collega, clamanteque nihil intempestiuius agi posse, quam omnibus prope aduersantibus Gallis, summã reip. in discrimen offerre. Horum dissensiones per occultos exploratores deferebantur ad Pœnum. Quibus cognitis, callidus Imperator extemplo locum inter vtraq; castra septum vndique & vestitum vepribus & dumetis inuenit, ibique Magonem fratrem cum delecta manu consistere iussit. Deinde equitibus Numidis negocium dedit, vt adirent Romana castra, hostemq; lacessentes ad prœlium excitent. Ipse interim reliquum exercitum cibo potuq; refectum in aciem deducit, vt in omnem occasionem gerendę rei intentus paratusq; in armis esset. Sempronius consul ad primum tumultum Numidarum, subito equitatum, deinde sex millia peditũ, postremo omnes copias ex castris deducit. Erat aũt brumæ tẽpus, & summa vigebat asperitas hyemis, in ijs præsertim locis quæ Alpibus Appenninoq; clauduntur. Numidæ vt præceptum erat, citra flumẽ Trebiã Romanum sensim trahentes, vbi ad eum locum venerunt, vnde suorum signa cõspici poterant, subito verterunt in effusum hostẽ equos. Est enim Numidarum cõsuetudo, vt sponte plerunq; cedant, mox vbi visum fuerit sistant, rursusq; maiore impetu quam prius hostem inuadant. Sempronius extemplo equitibus ad subsidia reuocatis, pro necessitate temporis aciem instruit, pugnam cum hoste, qui omnia ad futurum certamen præparauerat, cõmissurus. Iam enim cum instructis copijs aderat Annibal, vt præsenti occasione certãdi vteretur. Pugna primum

Pugna ad Trebiam.

mum

mum à leui armatura. deinde ab equitatu inita est, in qua Romani equites cum impetum hostium sustinere non possent, facile cesserunt loco. Prœliũ deinde legiones excepere, tanta contentione, tamq; paratis ad dimicandũ animis, vt resistere posse viderẽtur, si eis fuisset cum solo pedite decernendum. Sed hinc equites elephantiq; terrebãt, hinc pedites instabant acriter pugnantes aduersus corpora fame frigoreq; confecta, Itaq; magis animis quam viribus hanc molem circumstantium incommodorum sustinentes Romani, pugnam extraxere, quousque Mago ex insidijs exortus, cum clamore ac tumultu incautos inuasit, & media Pœnorum acies iussu Annibalis impetum in Cennomanos fecit. Tunc fuga ab auxiliaribus cœpta Romanorum fregit animos. Nam ad decem millia peditum ex Romano exercitu fuisse dicuntur, qui per medios erumpẽtes hostes se Placentiam contulere. Ex reliquis copijs fugientes persequuti maiorem partem conciderũt Pœni. Euasit tamen Sempronius cõsul summo periculo manibus hostium euitatis. Nec Pœnis incruenta victoria fuit, multis ex suis militibus ac omnibus prope elephantis amissis. Post hanc pugnam Annibal per omnem regionem vagatus, cuncta ferro igniq; vastauit, oppida quædam cepit, ac ingentem multitudinẽ incolarum nullo ordine militari in certamen euntem, parua manu fudit fugauitq;. Vere primo maturius quam tempus postulabat ex hybernis mouens, cũ in Etruriam contenderet, & prope Appennini iuga sæua tempestate repulsus, exercitũ in agrum Placentinũ reduxit, breuiq; interiecto spacio, cum multæ necessariæ vrgerent causæ, rursus eandẽ profectionem sicut instituerat, suscipiendam putauit. Nã Gallorum insidijs prope circũuentus, calliditate ingenij periculum capitis euitauerat. Ægre enim ferentes Galli bellum in suis agris diutius consistere, vnum Annibalem caput belli petebant. Quo periculo cõpulsus Pœnus, maturandũ sibi atq; in aliam prouinciam oẽm exercitũ traducendũ putabat. Accedebat præterea, quod ad opinionem gentium, & suorum militũ alacritatem magni interesse arbitrabatur, tantas videri Carthaginensium vires, tantũ ducis animum, vt in propinquas Romanæ vrbi regiones arma transferre auderet. Quare postpositis omnibus rebus, castra mouit. superatisque Appennini iugis, per Ligures ea via qua ad pa-

ludes

ludes ac planiciem fluminis Arni eſt iter, in Hetruriam de-ſcendit. Arnus vehementius excreuerat per eos dies atque omnes circumadiacentes campos aquis inundauerat. Igi-tur Annibal tantum exercitum ſecum trahens, priusquam è paluſtribus locis egrederetur, vitare non potuit, quin in-gentem hominum ac iumentorum iacturam faceret. Ipſe quoq; dux etſi elephanto, qui vnus ſuperfuerat ex multis, e-minens veheretur, plures tamen dies ac noctes aëris intem-perie vigilijsq; confectus alterum amiſit oculum. Inter hæc C. Flamm. conſul exercitu à Sempronio accepto Arretium venerat, inconſulto ſenatu ægreq; ferente quod relicto Ro-mæ Cn. Seruilio collega, ſine inſignibus, ſine lictoribus, furtim in prouinciam contendiſſet. Hunc virum natura ferocem plebis fauor ſupra modum extulerat atq; ita auda-cem reddiderat, vt appareret omnia incaute inconſulteque acturum. Quod vbi Annibal comperit, commodiſſimum eſſe ſtatuit, ingenium conſulis iritare: conarique omnibus modis, vt antequam collegæ iungeretur, ad pugnam allice-ret. Itaq; caſtra mouens per agrum Feſulanum Arretinum-que magno impetu vagatur, oẽm regionem terroribus im-plet, cuncta ferro igniq; peruaſtat: nec prius populationib, aut incendijs finem facit, quã paſſim vaſtatis agris ad mon-tes Crotonenſes, atq; inde ad Thraſimenum lacum perue-nit. Ibi locum contemplatus cum capere inſidijs hoſtẽ quæ-reret, prope anguſtam viam quæ ad Thraſimenum ducit ſub quibusdam tumulis equitatum locat, poſt montes leuẽ armaturam conſidere iubet. Ipſe cum reliquis copijs in pla-niciem deſcendit, ſuſpicatus id quod accidit. Romanum conſulem nõ quieturum. Homines enim furentes ingenio facile ad omnes machinas atq; inſidias hoſtium patent, ſæ-peq; ſalutaribus conſilijs ſpretis, ſummam rerum in diſcri-men obijciunt. Flaminius vbi paſſim agros ſociorum diri-pi, frumenta ſuccidi, ædificia incendi ſenſit, ſubito contra omnium ſententiam, qui collegam expectandũ cenſebant, caſtra mouit, citatumq; agmen ad hoſtem duxit. Cum oc-cidẽte iam ſole ad anguſtias Thraſimeni lacus perueniſſet, eo in loco conſtitit continenti itinere indefeſſus miles. Se-quenti die, ſub primam lucem, nulla re antea explorata, ſal-tũ tranſcendit. Annibal vero qui omnibus antea præparatis occaſionem expectabat gerendæ rei, vbi in patentiorem cã-

Ad Thraſimenum.

pum

pum Romanum deductum cernit, dat omnibus inuadendi signum. Tunc vndique surgentes Pœni, hoste lacu & montibus clausum adoriuntur, nec solum à fronte, sed ẽt à tergo & lateribus instant. Contra Romani nullo ordine militari prœliũ ineuntes cõstipati conglobatiq;, in nebula q̃ omniũ oculos occupauerat, veluti in vmbra pugnãt, vt mirandum fuerit, cum ab omni parte circumsepti tenerentur, quibus rebus freti tandiu pugnam distulerint. Nam supra tres horas ita acriter certatum constat, vt neq; maximus terræmotus eo tempore à pugnantibus auditus sit, nec prius Romana inclinata acies, quam manu equitis, cui Ducario nomen erat, consulẽ tota acie volitantem interfectum fama vulgauit. Tunc Romani spoliati præsidio ducis, ac omni spe destituti, terga verterunt, alij mõtes, alij lacũ petẽtes, quorum multi in fuga cõprehensi sunt atque interfecti. Cecidêre in pugna ex copijs Romanorum ad xv. millia hominum, & ad x. millia varijs itinerib. euasêre. Fuisse etiã dicuntur sex millia peditum, qui ab initio pugnæ impetu facto saltum superârunt, & in eminenti quodam tumulo constiterunt; postea vero finito prœlio accepta à Pœnis fide, proditi fraudatique in victoris potestatem venerunt. Annibal hac ingenti victoria parta, multos ex captiuis Italici generis liberaliter prosequutus sine precio dimitti iussit, vt humanitatis & indulgentiæ fama per populos vulgaretur, à quibus tamen virtutibus ingenium eius longissime aberat. Fuit enim Annibal ferus immanisque natura, & adiunxit etiam à prima pueritia disciplinam, qua non iura, non leges, non ciuiles consuetudines, sed bella cædesque & hostiles proditiones tractare didicerat. Itaque crudelissimus euasit dux, & in fallendis hominibus callidissimus. Nam ad decipiendum hostem semper intentus, quos aperto Marte superare non poterat, dolis aggrediebatur, vt facile ex p̃senti pugna, & prœlio quod antea cum Sempronio ad Trebiam cõmisit, possumus iudicare. Sed hæc in alium locum differantur. Romam vero vbi Flaminium consulem victum cæsumque cum magna parte copiarum nuntiatum est, ingens repente luctus ciuitatem inuasit: alij publicam, alij priuatam, quidã vtranque calamitatem deplorabãt. Miserabile spectaculum erat multitudinis mulierum virorumque confluentis ad portas, vt priuatim quisque de suis necessarijs certior redderetur,

retur. Proditum quoq; memoriæ eſt, mulieres duas ſtantes ſolicitis atq; pendentibus animis pro ſalute filiorum, cum præter ſpem filij occurriſſent, ſubita lætitia expiraſſe. Sub idem tempus quatuor millia equitum ad Flaminium conſulem mittebantur à Seruilio collega, nōdum ſciente prœlium ad Thraſimenum factum. Hi in itinere audita ſuorum clade, cum in Vmbriam ſe reciperent, ab equitatu hoſtium excepti ad Annibalem deducuntur. Cæterum cum tot tamque multiplicibus acceptis cladibus in ſummo periculo res Romana eſſet, placuit extraordinarium imperium quæri, dictatoremque creari, quod vnum remedium alieniſſimis temporibus reipub. adhiberi ſolitum erat. Sed cum obſeſſis omnibus vijs Seruilius conſul Romam venire non poſſet, nouo exemplo populus Romanus dictatorem dixit Q. Fabium cui poſtea Maximo fuit cognomen, qui M. Minutium magiſtrum equitum dixit. Erat autē Fabius vir magni conſilij & prudentiæ, & ſummæ in Rep. dignitatis. Itaq; eo tempore omnes ciues hunc vnum intuebantur: iamq; ſibi perſuaſerant eo duce, aut nullo alio, defendi ſtatum ciuitatis poſſe. Hæc ille non ignorans, ingenti cura rebus neceſſarijs comparatis ab vrbe proficiſcitur, & exercitu à Seruilio conſule accepto, duabuſque legionibus additis, ad hoſtem pergit. Iam Annibal à Thraſimeno lacu recto itinere Spoletum profectus, tentauerat primo impetu ſi id oppidum capi poſſet. Concurſu oppidanorum ad tuenda mœnia facto, cum egregie defenderetur, vaſtatis omnibus eorum agris, vicis, ædificijſque incenſis, in Picentes, atque inde per Marſos & Pelignos in Apuliam contenderat. Dictator hoſtem ſequutus prope Arpos haud procul à Punicis caſtris conſedit, eo conſilio vt morando cunctandoq; bellum traheret. Nimia enim ſuperiorum ducum ferocia in eum locum rem Romanam deduxerat, vt à toties victore hoſte non vinci eo tempore pro victoria haberetur. Itaq; omnia repente mutauit imperator mutatus. Nam cum Annibal primo in aciem deduceret, deinde quieſcente hoſte omnem regionem popularetur, vt vaſtando in oculis agros ſociorum, dictatorem excitet ad prœlium capeſſendum, nihilo magis motus Fabius ſuos in caſtris continebat. Hanc cunctationem Romani ducis iniquo animo ferens Annibal, frequenter caſtra mutare conſtituit, vt pluribus adeundis locis aliqua vel fal-

len-

lendi hostem vel cōmittendi prœlij occasio oriretur, Quapropter superato Apennino, ex agro Arpinati in Samnium venit: pauloque post quibusdam Campanis quos ad Thrasimenum captos liberaliter dimiserat, afferentibus spem Capuæ potiundæ, castra mouit, perito quodam regionis admonito, vt in agrum Casinatem exercitum duceret, Similitudine nominis Casilinum dux itineris pro Casino accipiens, longe diuersa via per Calentinum & Calenum agrum in campum Stellatem traxit. Vbi cum septa vndique montibus & fluminibus regio teneretur cognito errore, Pœnus hominem crudeliter excruciatum necari iussit. Fabius per id tempus incredibili patientia vsus, vagari Pœnum permisit, donec occupato Gallicano & Casilino monte opportuna loca præsidijs firmauit. Quo factum est, vt Punicus exercitus prope circumuentus, vel opprimi commeatus inopia, vel turpi fuga sibi consulere cogeretur, nisi Annibal arguta fallacia frustrato hoste periculum euasisset. Nam hac re animaduersa, cum sibi opportunum visum est, imperat militibus suis, vt ex agresti præda, quam abunde in castris habebat, ad duo millia boum ad se deducant. Horum cornua facibus vinciri iubet, deinde quosdam idoneos deligit viros, qui sub primam vigiliam facibus incensis ad summos montes belluas concitent. Nihil ex his quæ imperata erant prætermissum fuit Agitati boues ardentibus facibus summa montium petunt. Copiæ paulatim sequuntur. Romani qui multo ante firmis præsidijs saltus occupauerant, re noua perterriti, & insidias esse rati, subito ex opportunis locis discessere. Fabius quoque Punicam fraudem suspectam habens, cum nō satis constaret quidnam rei esset, suos castris continuit. Interim Pœnus haud procul ab aquis Suessanis, quem locum hac tempestate incolæ regionis Turrim balneorum appellant, saltum transgreditur, atque in agrum Albanum cum omnibus copijs incolumibus sese recipit: breuiq; interiecto spacio castra mouet, quasi recta via Romam petiturus. Sed postea conuerso itinere in Apuliam redijt. Ibi potitus oppido Gléreno opulento sane & abundantī omni copia rerum, hyberna in ijs locis habere constituit. Nec multo post dictator subsecutus, haud procul à Punicis castris in agro Larinati consedit. Inde reipub. causa Romam accersitus, cum celeriter sibi proficiscendum esset,

magiſtro equitum denunciat, vt ſeſe loco teneret, neve abſente ſe cum hoſte manum confereret. Nam ſicut ab initio propoſuerat animo, ita etiam poſtea in eo perſeuerandum putabat, vt neq; hoſtem in prœlio laceſſeret, neq; laceſſitus in aciẽ deſcẽderet. Sed accidit poſt diſceſſum eius, vt M. Minucius præceptorum immemor, hoſtium manum adoriretur frumentatũ ab Annibale miſſam, palantemq; per agros cum multa cæde in caſtra conijceret. Extemplo huius rei fama Romam perlata, auctaq; rumoribus veluti adeptæ victoriæ nomen obtinuit, ac ita multitudinis impleuit aures, vt repente ſit magiſtro equitum, quod ante id tempus contigit nunquam, cum Fabio dictatore æquatum imperium. Hanc iniuriam ſibi indigno illatam magno animo ferẽs Fabius, in caſtra reuertitur. Iam duo dictatores vno tempore erant, res ante eam diem inaudita, diuiſisq; inter ſe copijs. ſicuti conſulibus mos fuit. pari imperio exercitibus præerant. At M. Minutius ex rebus tantam ſibi arrogantiã ſumpſerat, vt quod vix Annibal toties victor auderet, auſus ſit quadam die inconſulto collega certamen inire, ac in eũ locum copias ſuas perducere, vbi Punicis inſidijs circumuentæ ad Arbitrium hoſtium cedebantur, nec vllam euadendi viam habebant, niſi Fabius publicæ ſalutis magis quam acceptæ iniuriæ memor, in tempore ſubueniſſet. Nam recentib. copijs certamini ſuperueniens, haud dubie terruit Pœnum, & facultatem legionibus Romanis dedit, vt ſeſe in locum tutum reciperent. Maximã hinc virtutis & prudentiæ famã cũ apud ſuos tum apud hoſtes eſt Fabius conſecutus. Nã & Annibalẽ in caſtra redeuntẽ dixiſſe tradũt, eo prœlio à ſe M. Minuciũ, ſe aũt à Fabio eſſe ſuperatum. Et ipſe Minucius cognita prudentia viri, iuxta Heſiodi ſententiã meliori parendum rat' cũ omnib' copijs in caſtra Fabij venit: magiſtratuq; depoſito, honorificentiſſimis verbis patrẽ Fabiũ ſalutauit, longeq; is fuit cunctis militib: lætiſſimus dies. Cæterũ vtriſq; exercitib. In hyberna diſcedẽtibus, poſt longã contentionem creati ſunt cõſules noui, L. Paulus Æmilius, & C. Terentius Varro, homo ex infima plebe populari aura ad conſulatum euectus His conceſſum eſt, vt maioribus copijs quam conſueuerant priores duces, rem Romanam gererent. Auctæ legiones, & nouæ quoq; veteribus additæ. Profecti ad exercitum conſules diuerſi ingenij diuer-

ſam

ſam in adminiſtrando imperio rationem ſeruabant. L. Paulus vir prudens, & Fabianæ artis & conſilij memor, bellum trahere, hoſtem morari, prœlio abſtinere: Varro contra furere, audere, certamen expoſcere. At breui ſpacio interpoſito, patefactum eſt magna cum calamitate ac pernicie ciuitatis, quantum inter modeſtiam Æmilij, & Varronis arrogantiam intereſſet. Nam Annibal inopia frumenti timẽs, ne aliquis motus in caſtris oriretur, ex Glereno ꝑfectus cum calidiora petijſſet Apuliæ loca, cum omnib. copijs ad Cannas conſedit: quem inſequuti Romani conſules, bina prope poſuerunt caſtra, ita inter ſe iuncta, vt tantum Aufido dirimerentur amne. Is ſolus fluuiorum, vt tradunt quidam, Apennium diuidit, atque ex ea parte, qua montes ad mare infernum ſpectant, oriens, in Adriaticum influit ſinum. Verum L. Paulus cum videret Pœnum in aliena morantem terra, non poſſe tot, tamq; diuerſarum gentium copias diutius ſuſtinere, in eadem ſententia ꝑſeuerabat vt bellum duceret: hanc vnam tutam vincendi viam hanc hoſti perniciosam, ſuæ Reipublicæ ſalutarem eſſe cenſebat. Quod ſi hoc C. Terentio perſuaſum eſſet, ſatis apparebat à ſedentibus Romanis frangi poſſe Annibalis opes. Sed vir inquieti animi non ſolum non mouebatur autoritate Æmilij prudentiſſime conſulentis, ſed ipſum etiam increpabat, fremebatque per vulgus, quod in aciem prodeunte hoſte militem ocioſum in caſtris contineret. Quamobrem cum veniſſet dies in qua ſumma imperij ſibi obtigerat (viciſſim enim exercitibus præerant) prima luce, tranſmiſſo Aufido, ſignum dimicandi proponit, inconſulto collega, inuitoque magis, quia repugnare non poterat, quam ſponte eum ſequente. Annibal lætus occaſione pugnandi, quod omnem dilationem ſibi aduerſam eſſe cenſebat, copias amnem traducit, paratiſſimas quidem atque omni armorum genere ornatiſſimas. Multa enim ſpolia ex hoſtibus parta materiam præbuerant ad ornatum. Erat autem Romanorum acies in meridiem verſa. Horum oculos occupabat puluis meridiano excitatus vento, quem incolæ Vulturnum appellant: hoſtes contra ſeptentrionem ſpectabant, atque ita in acie diſpoſiti erant, vt vtrumque cornu tenerent Aphri, in medio conſiſterent Galli atque Hiſpani. Primum à leui armatura, deinde ab equitibus concurſum eſt: &

Pugna ad Cannas.

quia exiguum ad peruagandum ſpacium inter amnem peditatumque relictum erat, atrox magis quam longum fuit certamen. Pulſo tamen equitatu Romano pedeſtris acies prœlium excepit, tanto ardore animorum, vt nullum aliud tempus ad dimicandum habitura videretur. Sed nimia vincendi cupiditas vt primo congreſſu initium lætum, ſic etiam poſtea exitum triſtem Romanis dedit. Nam Galli atq; Hiſpani, quos in medio locatos ſupra oſtendimus, non ſuſtinentes impetum Romanorum, ſeſe ad Aphrorum ſubſidia recepêre. Romani vero effuſo curſu in hoſtem delati, dum vrgendo cedentes in medium coeunt, occaſionem dederunt. Pœnis vt ex vtraque parte cornua circumducerent. Quingenti quoque Numidæ equites qui paulo ante ſimulata fuga à conſulibus fuerant comiter accepti, ac in poſtremo agmine conſiſtere iuſſi, vbi tempus viſum eſt gerendæ rei, à tergo ſeſe oſtendunt, ſubitoq; imprudentes atque inopinantes hoſtes aggrediuntur. Tum vndiq; perturbata Romana acies haud dubiam Pœno victoriam dedit. Ad quadraginta millia peditum, ad duo millia ſupra ſeptingentos equites, auctore Liuio, eo prœlio cæſa dicuntur. Polybius longe maiorem numerum cæſorum affert. Sed his in medio relictis, illud affirmare libet, hac Cannẽſi clade nullam maiorem vnquam nec primo nec ſecundo Punico bello à Pœno hoſte illatam eſſe Romanis. Nam in ea pugna cæſus eſt Paulus conſul vir memoria dignus, & vſque ad ſupremum diem omni officio in patriam functus. Seruilius quoque prioris anni conſul, & alij conſulares, tum prætores, prætorijque viri, tribuni militum, ac ædilicij quidam, alijque permulti honeſtiſſimi Senatores, tum optimorum ciuium exercitus, qui ad ſatietatem crudeliſſimi hoſtis interempti ciciderunt. Terentius conſul qui author fuerat prœlij committendi, vbi in omni parte Pœnum ſuperiorem vidit, ſalutem ſibi cõparauit fuga. Et Tudidanus tribunus militum cum magna manu per medios hoſtes erumpens, Canuſium venit. Ibi ad decem milllia hominum ex manib. hoſtium tanquam ex tempeſtate emerſa conuenerunt, ſummaque imperij omnium conſenſu ad Appium Pulchrum & P. Cornelium Scipionem, qui poſtea hoc bellum confecit, delata eſt. Hunc tandem exitum Cannenſis habuit pugna. Quæ celeriter Romam perlata, etſi omnem ciuitatem

(vt

(vt par erat) mœsticia luctuque repleuit, senatus tamen populusque Romanus in tam aduersis rebus dignitate retenta, non modo de seruanda vrbe, sed etiam de reparando exercitu cogitauit, iuniores ad arma conciuit, nec Siciliam Hispaniamque neglexit, vt hæc considerans mirari debeat, tantum ea tempestate, vel animi vel consilii in illo ordinē populoq; fuisse. Nam vt cæteras omittam clades, ad Ticinum, ad Trebiam, ad Thrasimenum acceptas: hoc postremum vulnus quo pene Romani imperij opes conciderunt, quæ alia gens sustinere potuisset? Tulit tamē populus Romanus atq; ita tulit, vt neq; industria consilio, neque cōsilium magnitudini animorum defuisse videretur, *Annibal* quoq; victor in reficiēdo exercitu tempus terens, spacium victis dedit ad respirandum. Nam si extemplo finita pugna, victorem exercitū Romam duxisset, proculdubio aut succumbendum omnino, aut extremum subeundū discrimen Romanis erat. Huius postea tarditatis sæpe pertæsum Annibalem tradunt, palamq; conquestū, quod consulentibus quieti militū magis eo tēpore credidisset ꝙ Maharbali præfecto equitum, qui subito Romam caput belli petendum censuit, cunctantiq; Pœno illud vulgatū protulisse dicitur: Vincere scis Annibal, sed victoria vti nescis. Verum non omnia (vt Nestor ille apud Homerū inquit) data sunt hominib. simul: alijs enim ars vincēdi, alijs celeritas conficiendi, quibusdā etiam conseruandi studium defuit. Pyrrhum Epirotarū regem, qui bellum intulit populo Rom. præstantissimum belli ducē fuisse accepimus: hunc tamen memoriæ proditum est egregium in acquirendo imperio, in conseruando vero minime aptum fuisse virum. Sic etiam alia alijs adfuisse, quędā etiā defuisse bellicis laudibus digna, per veteres historias cognoscere licet. Cæterum post hoc prœliū ad Cannas cōmissum, Atellani, Catalini, Samnites, Brutij pręterea, atq; Lucani, alijq; permulti Italię populi fama ingētis victoriæ moti ad Annibalē defecerunt. Capua quoq;, quod multo ante concupiuerat Annibal, veteribus relictis socijs noua se ei societate coniunxit, idq; ad opinionē gentium magnum momentum reb. Carthaginensium attulit. Erat enim ea tēpestate validissima vrbs multitudine ciuium incolarumq; & post Romā florētissima omnium Italiæ ciuitatum. Hāc Hetruscorum coloniam (vt multa quæ de ea

referuntur, paucis verbis cōplectar) Vulturnum primo, Capuā deinde à duce eorum Capio, vel quod propius vero est, à campestri agro appellatā constat. Circum enim adiacent campi omni fertilitate terræ pulcritudineq; agrorum insignes, quos κήπους appellant Græci. Hanc quoq; regionem ex omni parte illustres populi cingunt. Nam maritimam orā incolūt Suessani, Cumani, Neapolitani. Mediterraneā à septētrione Galentini, & Caleni: ab oriēte & meridie Dauni & Nolani. Præterea locus ipse natura munitissimus est, hinc mari, illinc maximis perpetuisq; montib. cingitur. Ea vero tēpestate florentes mira felicitate Campani, cū viderent prope ad internecionē Romani imperij pugnatum esse ad Cannas, facile vt plerunq; fit, ad victoriam inclinarūt, Annibalemq; victorem non solum sibi societate iunxerūt, sed etiam incredibili honore acceperunt in vrbem, sperantibus ciuibus, confecto bello se inter Italos potentia atq; opibus longe primos fore: adeo plerunq; mortales in rebus humanis spes ac opinio fallit. Venienti Capuā Annibali ingēs multitudo obuiam effunditur, studio visendi celeberrimi nominis ducem, cuius tot victoriæ & secunda cōmissa prœlia in ore atq; occulis omnium versabantur. Ingressus vrbem deducitur ad domum Pacuuii familiaris, viri & potentia atq; existimatione facile principis Campanorū. Cœna cōquisitissimis epulis cōparatur. Ex Campanis ciuib. nemo ad couiuium adhibetur, præter Vibellium Tauream virum fortissimum, & filiū Pacuuij hospitis, cui pater iratum Annibalem, eo quod Decium, Magiū pro Romana societate pugnantem sequutus erat magno negocio placauit. Sed operæprecium est videre, quanta & quam varia pericula prȩter opinionē hominum maximis interdū accidant viris. Nā is iuuenis licet simulatione recōciliatus Annibali, nocēdi tamen occasionē spectans, dū celebratur omnium sermone læticiaq; conuiuium, patrem in interiorē partē ædium adducit, eumq; hortatur, vt simul secum gratiam populi Rom. graui peccato amissam summo beneficio redimere velit. Cōsilium deinde aperit quo animum induxerat, Annibalē patriæ suȩ totiusq; Italiæ hostē de medio tollere. Homo qui id autoritatis & parens esset, filij dicto vehemēter obstupuit, iuuenemq; cōplexus, magno labore, multis cum lachrymis vix tandē exorauit, vt abiecto gladio domi-

suæ

ſuæ hoſpitē tuto eſſe ſineret. Ita Annibal qui ab Oceano Hi-
ſpaniæq; vltimis oris per ingentia terrarum ſpacia militem
trahens, nunc hoſtium telis, nunc Gallorum inſidijs petitus
euaſerat, parum abfuit, qui vnius iuuenis manu inter epu-
las menſaſq; necaretur. Poſtero die frequēs ſenatus Anniba-
li datus eſt a Campanis, in quo ille gratiſſimis verbis audiē-
tium impleuit aures, multa promittens, multa ſuadens, quę
facile credebant Campani, proptereaq; ſibi opinionis erro-
re de Italiæ principatu ſperabant. Quare ita turpiter ſe ſub
miſerunt Pœno, vt quaſi libertatis obliti, non ſolum in vr-
bem, ſed dominum accepiſſe viderentur. Quinetiam præ-
ter alia, petenti Annibali ſibi tradi Deciū Magiū principem
factionis aduerſæ, non modo ſeruili decreto eſt ſenatus aſ-
ſenſus, ſed etiam paſſus eſt, vt ſpectante populo catenis vin-
ctus in caſtra duceretur, vir antiquæ ſocietatis memor, rei-
que publicæ magis, quam barbaris gentibus affectus ciuis.
Dum hæc Capuæ geruntur, interim Mago Annibalis frater
Carthaginem profectus feliciſſimæ victoriæ nunciū ſuis ci-
uib. detulit, reſq; ab Annibale geſtas magnificentiſſimis ver-
bis in ſenatu expoſuit, & ad faciendam fidem orationi ſuæ
effundi iuſſit in veſtibulo curiæ aureos annullos Romanis
equitib. adēptos quorū cumulū alij modij vnius, alij trium
modiorum dimidijq; menſurā exceſſiſſe tradunt. Petitum
deinde ſupplementū, conceſſumq; à ſenatu eſt maiore ſtu-
dio, quam poſtea miſſum. Nam præſentibus rebus commo-
ti Carthaginenſes, vt initium lætum, ſic proſperum belli fi-
nem ſibi animis proponentes, fauendū Annibali, delectum
habendum, ꝑſeuerandumq; in armis cenſuerunt: vno tantū
repugnante Hannone perpetuo hoſte factionis Barchinæ,
cuius ſalutare conſiliū pacē ſuadens cum alias ſæpe, tum eo
tempore maxime poſthabitū reiectūq; a Pœnis eſt. Annibal
poſt ſocietatē cū Campanis initā, ad vrbē Nolā exercitum
admouit, oblata ſibi ſpe per volūtariā deditionem illius op-
pidi potiundi. Nec eū fefelliſſet opinio, niſi prætor Marcel-
lus concitatā multitudinem ſubito aduentu repreſſiſſet, ſuc-
cedentemq; mœnib. hoſtem tribus portis eruptione facta,
cū magna cæde in caſtra adegiſſet. Hic eſt Marcellus vir bel-
lo inſignis & militari gloria clarus, qui primus magnitudi-
ne quadam animi atq; ingenij Annibalem docuit poſſe vin-
ci. Poſt hæc Annibal rem Nolanā in aliud tempus differen-

dam ratus, Acerras petijt, nullo negocio vrbem capit, diripitque. Maiore deinde conatu Casilinũ aggressus, locum ad nocendum Capuæ peropportunum, cum oppidanos Prænestinosque qui ibi præsidio erant, neque pollicitationib. neque denunciatione periculi permouere posset, exiguam partem copiarum ad obsidendum oppidum reliquit, ipse reliquum exercitum in hyberna deducit. Capuam aũt locũ statiuis deligit, vrbem amœnam & omni deliciarum genere abundantem. Ibi miles assuetus sub dio vitam agere: frigus, famem, sitim patienti animo tolerare, cum variæ species voluptatum sibi quotidie offerrentur, breui ex strenuo ignauus, ex forti timidus, ex solerti iners mollisque euasit. Corrumpũt n. blandæ voluptates omne robur animi, indolemque virtutis, ingenium labefactant, consilium eripiunt. quo quid perniciosius humano generi afferri potest? Merito igitur Plato escam malorum appellat voluptatem. Et in præsentib. reb. Campanæ deliciæ magis q̃ Alpium iuga, quam armati Romanorum exercitus Pœnis obfuerunt. nam vna hyems segniter molliterque acta, tantum valuit ad extinguendum vigorem animorum, vt milites principio veris in campum progresi, omnis virtutis bellicæ obliti viderentur. Annibal exacta hyeme ad Casilinum reuertitur, sperãs oppidanos post tam longam obsidionem ẽt inuitos in suã potestatem venturos. At hi etsi omnium rerum inopia laborarent, tamen cõstituerant animis extrema ẽt experiri, priusquã se crudelissimi hostis fidei arbitrioque permitterent. Quamobrẽ farre primum, nucib. deinde p Vulturnũ à Romanis acceptis, rem eo vsque extraxere, vt cõfect⁹ tædio Annibal, pactione, q̃ antea recusauerat, oppidũ reciperet. Cæterũ hoc bellũ, in quo mira felicitate omnia prope læta secundaque euenerãt Pœnis, nulla tot victorijs intercedente clade memoriæ digna, cœpit per id tempus varios euentus variamque rerũ conditionem sortiri. Nã societas inita cum Philippo Macedonũ rege, & supplemẽtũ à Carthagine missum, & Petilia, Cõsentia, aliæq; in Brutijs expugnatæ vrbes, spes Carthaginensiũ confirmabãt. Ex altera parte Romani maximis prœlijs in Hispania Sardiniaq; hostibus fusis, animos vehementer erexerant ad spem bene gerendæ rei. Præstantissimos eo tempore quæsiuerant duces, Fabiũ Maximũ Semproniũ Gracchum, & M. Marcellum virũ omni bellica laude

laude dignum, qui ita impigre rem Romanam adminiſtrabant, vt ſentiret Pœnus ſibi cum acerrimo ſimul prudentiſſimoque hoſte bellum eſſe gerendum. Primum enim apud Cumas à Sempronio Graccho magno ſuorum cæde repulſus, coactus eſt obſidionem relinquere: pauloque poſt apud Nolam iuſta acie cum Marcello magnam plagam accepit. Nam ex Romanis citra mille, ex Pœnis ſex millia partim prœlio cæſa, partim in fuga capta dicuntur. Hæc autem pugna quanti momẽti fuerit, facile ex eo intelligi licet, quod extemplo Annibal Nolæ oppugnatione omiſſa, Apuliam petens, militem in hyberna deduxit. His factum eſt vt veluti ex graui morbo reſpirantes Romani ſummis viribus aduerſus hoſtẽ contenderent, iamque non ſolum tueri ſua, ſed etiam aliena aggredi auderent. Maxime vero conuerſi erant ad Capuam oppugnandam, refricante animos frequenti Campanorum iniuria, quod extemplo poſt Cannenſem pugnam alieniſſimo reipublicæ tempore defecerant ad victorem Pœnum, multorum beneficiorum obliti, quæ olim Romani in eam ciuitatem contulerant. Campani contra ſui delicti conſcij, nouoque apparatu Romanorum perterriti, ad Annibalem in Apuliam mittunt oratum, vt maxime neceſſario tempore ſociæ vrbi ſubueniat. Is nulla interpoſita mora, ex Apulia profectus, magnis itinerib. in Campaniam venit, caſtriſque ad Tifata ſuper Capuam poſitis, magis diſtulit in aliud tempus, quam prohibuit imminentẽ peſtem Campanis. Sed cum crebris excurſionibus per agrum Neapolitanum vagaretur, oblata eſt illi denuo ſpes Nolæ per proditionem occupandæ. Erat enim in ea vrbe, ſicut in pleriſq; Italiæ ciuitatibus plebs à ſenatu diuiſa. Multitudo auida nouarum rerum, Annibali, optimates meliores conſilio, pop. Rom. fauebant. Pœno igitur ad occupandum Nolam proficiſcenti, vt alias ſæpe, ſic etiam tunc, cum inſtructis copijs Marcellus occurrit, primoq; congreſſu prœlium committere non dubitauit. In quo ſuperior Romanus tanta alacritate hoſtem reiecit, vt ſatis appareret eo die calamitoſam fuiſſe Carthaginenſibus futuram pugnam, ſi equites diuerſo itinere profecti, vt a Marcello inſtitutum erat, in tempore adfuiſſent. Annibal non ſine magno detrimento copijs in caſtra reductis, paulo poſt ex eo loco proficiſcitur, atque in agrum Salentinum exercitum ducit. Nam quidam

iuuenes Tarentini in aduersis prœlijs Romanorũ iam pridem capti, liberaliterque dimissi, cum in referenda gratia memores esse vellent, spem Tarenti recipiendi Annibali fecerant, si propius vrbem exercitum admouisset. Quorum pollicitationibus compulsus Pœnus, omnibus modis huic rei studendum censuit, vt quod multo ante animo cõcupierat, aliquo maritimo oppido potiretur. Erat autem ex maritimis vrbibus nulla alia Tarento commodior ad auxilia ex Græcia accersenda, & multa in exercitũ transportanda, quæ indies ad necessarium vsum expetebantur. Verum etsi aduersante Romanorum præsidio res in longum protracta sit, tamen nõ prius ab incepto destitit Annibal, quam Nico & Philomenus autores defectionis prodiderũt vrbem. Arx solum à Romanis retenta, quæ tribus fere partibus mari abluitur: reliqua quarta est, quæ aditum habet à terra quã murus & fossa muniebat. Ab hac parte Annibal frustra expugnationem expertus, cũ strenue defenderetur, fauces Tarentini portus impedire instituit, ratus hanc vnam superesse viam, qua Romani commeatu exclusi ad deditionem compellantur. Sed difficile opus apparebat futurum, cum claustra portus possiderent hostes, & naues quibus exitus obsidendi erant, exiguo spacio inclusæ tenerentur. Has ex portu cui arx supererat, subducere oportebat, & in proximũ mare deferre. Nemo ex Tarentinis reperiebatur, qui rationem huius rei explicandæ in medium afferret. Annibal tantum, cum optarent reliqui, vnus vidit, naues machinis ex portu subduci, plaustrisque impositas per mediam vrbem ad marẽ deferri posse. Itaque adhibita solertia hominum, paucis post diebus subductæ naues, in altum delatæ contra fauces portus stetere. Annibal recuperata post centesimum prope annum quam in Romanorum potestatem venerat, Tarentina vrbe, & arce terra marique obsessa, in Samnium redijt. Nam consules Romani frumentatoribus Campanis oppressis direptisq;, ad Capuam duxerant legiones, ac omnia studia belli in expugnationẽ eius vrbis intẽderant. Quamobrem Pœnus cogitationẽ Campanæ rei studio ingenti suscipiens, cum omnib. copijs aduersus hostẽm contendit: breuique interiecto spacio, non detrectantibus pugnam Romanis, vtriq; in certamen progrediuntur, prœliumque insigne apparebat futurum, nisi eodem tempore

Sem-

Sempronianus exercitus, qui Sempronio Graccho in Lucanis amisso à Cn. Cornelio in Campaniã ducebatur, certantes diremisset. His enim copijs procul visis priusquã discerneretur quis esset, territi Romani pariter Pœnique, copias in castra reducunt. Post hæc consules vt Capua auerterent Pœnum, cum diuersas regiones, alter Lucaniam, alter Cumas petijssent, Annibal in Lucanos profectus, occasionem cepit cum M. Centenio confligendi, qui temeritate atque audacia insignis, exercitum sibi a senatu parum prudenter creditum callidissimo hosti obiecit. Commisso prœlio Centenius audacissime pugnans occiditur: ex reliquis pauci euadũt. Accessit tunc ad hoc incõmodum, vt Annibal paulo post in Apuliam proficiscẽs, alium exercitum Romanorum cui præerat Fuluius prætor, insidijs circumuentum profligaret, deleretq;. Nam ex viginti millibus hominum, cum ad libidinem crudelissimi ducis trucidarentur, vix duo millia superfuere. Cõsules inter hæc ex discessu Annibalis occasionem nacti, cum omnibus copijs ad Capuam redeuntes, vndiq; cinxerunt vrbem. Quod vbi Annibal cognouit, cum expedito exercitu in Campaniam profectus, primo aduentu castra Romanorũ inuadit, monitis ante Campanis, vt eodẽ tempore eruptionẽ faciant. Imperatores Romani ad primũ tumultum hostium partitis inter se copijs obuiam progrediuntur. Campanis nullo negocio in vrbẽ compulsis, durior aduersus Pœnum dimicatio fuit, qui cum alias sæpe, tum eo die acerrimũ imperatorem se præstitit in prœlio conferendo. Tentauit etiam si qua fallacia capere hostẽ posset. Nam cum sui castra Romanorum irrumpere conarentur, misit quendã latinæ peritum linguæ, qui iussu consulũ alta voce denunciaret Romanis, vt castris iam prope amissis in proximos montes confugerent. Vox inopinata facile audientes mouisset, nisi Romani Punicis dolis assueti cognouissent fraudem. Itaque celeriter se inuicem confirmantes, hostem pedem referre, seque in castra recipere coegerunt. Annibal tentatis omnibus modis, cum videret nullã sibi facultatem relinqui, qua duces Romanos à Capua remoueret, pro sociorum periculo anxius, confugit ad iam multo ante agitatum, & veluti ad extremum reseruatum consilium. Cunctis enim necessarijs cõparatis, castra mouet, & quãto maxime silẽtio potest, transmisso Vulturno amne, per agrũ Sidicinũ,

Alifa-

Alifanum, Cassinatem, infestis signis Romam petit, ratus aut hac via aut nulla alia, solui tam pertinacem obsidionē posse. Quod vbi Romam certis autoribus nunciatum est, tantus repente terror inuasit, vt raro sit vnquam intra mœnia vehementius trepidatum. Cernebant enim acerrimum hostem, quem toties in magnis reipubl. malis experti erant, infesta iam patriæ signa inferre, & quem absentem sustinere non poterant, præsentem senatui populoque Romano seruiturē minari. Igitur in tam trepida re placuit, vt Fuluius Flaccus alter ex ducibus Romanis à Capua accersitus, & cõsules noui Sulpitius Galba, & Cornelius Centimalus extra vrbem haberent castra, & C. Calphurnius prætor valido præsidio Capitolium tueretur, & hi ciues qui summos magistratus gessissent, repentinos tumultus autoritate imperioque sedarent. Annibal continuato itinere, nō prius constitit, quam ad Anienem, tria millia passuum ab vrbe posuit castra pauloq; post cum duobus millibus equitum ex eo loco profectus, ita vrbi appropinquauit, vt à porta Collina vsque ad templum Herculis obequitans, situm mœniaque tam amplæ ciuitatis non solum spectaret, sed etiam ociose contemplaretur. Quem conspicatus Fuluius Falccus, ferre indignitatem non potuit. Itaque celeriter Romanos equites aduersus hostem immisit, qui vt imperatum erat, magno impetu prœlium ineuntes, facile ex loco summouerūt Pœnum. Sequenti die Annibal exercitū ex castris educit, aciem instruit, nullam dimicandi moram facturus, si allicere hostem ad certamen possit. Idem Romani faciendum, & prœlium committendum putāt. Quare progrediuntur in campum armatæ vtrinque copiæ, tanta alacritate animorum, vt nullum periculum recusaturæ viderentur pro eius diei victoria consequenda. Etenim Carthaginenses de imperio orbis terræ quod in eo veluti supremo certamine collocatum putabant: Romani de patria, de libertate, de bonis omnibus vtrum sua vel in hostium potestate futura essent paulo post dimicaturi erant. Sed accidit res memoratu digna. Nam dum parati in armis signum dimicandi expectāt, repente superuenit imber frequentibus procellis effusus, cuius tanta vis & asperitas, fuit, vt cogeretur quisque militem in castra reducere. Proximo quoque die, in quem pugna dilata videbatur, rursus in aciem vtrisque exeuntibus

similis

ſimilis tempeſtas exoritur, quæ non minus quam ſuperior Romanos pariter ac Pœnos afflixit, compulitque, vt inſtantis dimicationis obliti, de ſalute tantum & fuga cogitarent. Hæc animaduertens Annibal, conuerſus ad ſuos exclamaſſe dicitur, modo ſibi mentem potiundæ vrbis Romæ, modo facultatem non dari. Id quoque turbauit Pœnum, quod ſe tantis equitum peditumque copijs ex propinquo Romam vrgente, ſupplementum in Hiſpaniam miſſum, & agrum in quo ipſe cõſtiterat longe maiore precio quam par erat emptum fuiſſe cognouit. Quare indignatione accenſus, argentarias officinas ciuium Romanorum per præconem venire iuſſit. Verum poſt hæc, ſiue animo reputans quantæ molis eſſet expugnare Romanam vrbem, ſiue inopiam frumenti metuens (decem enim dierum ſecum cibaria tulerat) caſtra mouere conſtituit. Itaque ex eo loco decedens, ad lucum Feroniæ ſe recipit, ac templum quod ibi opulentiſſimum fuiſſe tradunt, diripit, pauloque poſt in Brutios Lucanoſque contendit. Quod vbi Capuani cognouere, deſperantes de ſumma rerum, dederunt vrbem Romanis. Sic igitur Capua recepta & in Romanorum poteſtatẽ redacta, magnum momentum apud omnis Italiæ populos, magnumq; nouarum rerum deſiderium fecit. Mouit etiam animos gentium ipſe Annibal hoſtis, qui multa oppida quæ tueri non poterat, malo conſilio diripi vaſtarique iuſſit. Nam vt antea ſæpe victor, pleriſque captiuis ſine precio dimiſſis, multorum voluntates liberali officio deuinxerat, ſic etiam per id tempus inhumana quædam illius crudelitas cauſa fuit, vt multæ vrbes Punici imperij pertæſæ in Romanorum fidem redirent. Quarum in numero Salapiam fuiſſe tradunt, quæ autore Blacio principe factionis Romanæ, prodita conſuli Marcello eſt, & lectiſſimorum equitum ala quæ vrbi præſidio erat, prope ad internecionem deleta. Hæc eſt vrbs in qua ſcriptores nonnulli Pœnum amore cuiuſdam puellæ captum fuiſſe tradunt, & immodicam cupiditatem viri calumnijs proſequuntur. Alij ſunt qui huius ducis modeſtiam efferẽtes, nec primũ cum bellum in Italia geſſit, nec poſtea cum in Africam redijt, aut cubantẽ cœnaſſe, aut pluſquam ſextario vini indulſiſſe dicunt. Quidam etiam reperiuntur, qui Annibali crudelitatem, perfidiam, aliaque eiuſdem generis vitia tribuentes, nullã de pudicitia aut de impudicitia

homi-

hominis mentionem faciunt. Vxorem tantum ei fuisse scribunt Hispani generis ex Castulone nō ignobili oppido, cui ob egregiam eorum hominum fidem, Carthaginenses indulgebant præcipue & confidebant maxime. Verum, vt supra ostendimus, Annibal amissa Salapia paulo post occasionem habuit lōge maiorem quā acceperat reddendi Romanis cladem. Nam per id tempus Fuluius ꝓconsul apud Herdoneam sedebat, sperans se vrbe sine vllo certamine potiturum. Sed quia nullus in propinquo esset hostium metus, (concesserat enim in Agrum Brutium Annibal) negligenter obibat munera vigiliarum, atque in omni administratione belli indignam Romano duce segnitiem præstabat. Hanc negligentiam cum per occultos exploratores cognouisset Pœnus nō putauit occasionem negotij bene gerendi sibi omittendam esse. Itaq; in Apuliam cum expeditis copijs profectus, tanta celeritate ad Herdoneam venit, vt parum abfuerit, quin Fuluium nil tale opinantē in ipsis castris opprimeret. Romani tamen ingēti animorū fiducia primum impetum excipientes, pugnā diutius quam par erat extraxêre. Demum sicut biennio præterito circa ea loca duce alio Fuluio, sic etiam auspitio huius Fuluij proconsulis victæ superatæq; Romanæ legiones profligantur, & dux ipse cum magna parte copiarum occiditur. Erat per id tēpus in Samnio Marcellus cōsul, quo cum esset nuntiata clades imprudentia ducis accepta, quanquam serum auxilium perditis rebus allaturus videbatur, tamen cupiens quod proximū auxilio erat detrimentum sarcire, in agrum Lucanum (eo enim post victoriam se receperat Annibal) exercitum ducit, castrisque in conspectu hostium positis, paulo post in aciem descendit: nec Pœni dimicationem sibi fugiendam putant. Prœlium extemplo committitur tanta obstinatione animorum, vt æquis prope viribus vsque ad occasum solis certatum sit. Nox dubiæ pugnæ finem fecit. Postero die Romani iterum in aciem exeuntes, timoris cōfessionem expresserunt hosti. Annibal enim suos intra vallum tenuit, & sequenti nocte silenti profectus agmine, in Apuliam venit. Marcellus quoque per vestigia sequutus Pœnum, occasionem quærebat, vt aliqua memorabili pugna de summa belli decerneret. Iam enim sibi persuaserat, maxime ex Romanis ducib. se cōsilio, solertia, disciplina, ac omni munere militiæ conferendum

Anni-

Annibali esse. Sed tempus iam instantis hyemis impedimẽto fuit, ne iusta acie cum hoste contenderet. Nam leuibus quibusdam commissis prœlijs cum non fatigandi milites frustra viderentur, in hyberna concessit. Principio veris partim literis Fabij, qui alter ex nouis consulibus eius anni erat, partim natura sua excitatus, celerius opinione omnium ex hybernis egreditur, & aduersus sedentem eo tempore ad Canusium Pœnum, exercitum ducit. Factum est autem propinquitate castrorum & certandi studio, vt paucis diebus ter collatis signis acie dimicarent. Primo die cum pari prope spe vsque ad noctem perduceretur pugna, & ad neutram partem victoria inclinaret, vtriq; veluti ex composito se in castra recipiunt. Secundo die superior Pœnus duob. prope millibus & septingentis ex hostibus cæsis. reliquas copias in fugam vertit. Tertio die Romani diluendæ ignominiæ cupidi, quam ex proximo detrimento acceperant, primi pugnam exposcunt, & à Marcello in aciem deducũtur. Cuius ferociam admiratus Annibal, dixisse traditur, Rem cum eo hoste sibi esse gerendam, qui nec victor, ne victus quiescere posset. Prœlium deinde atrocius quam vllum ex superioribus fuit, nitentibus Romanis recens incommodum resarcire: Pœnis vero indignantibus quod nuper victi victores vltro ad pugnam prouocarent. Tandem Romani à Marcello increpiti monitiq; vt darent operam, vt non ante cladis quam victoriæ nuncius Romam veniret, gradum acrius intulere: nec prius dimicationi finem fecêre, quam triplicata prope illata clade, hostem in fugam conijcerent. Sub idem tempus simili prope ratione qua amissum fuerat, Fab. Max. Tarentũ recepit: Quod vbi Pœno nũciatum est, dixisse eum tradunt: Et Romani suum Annibalẽ habent. Sequenti anno Marcellus & Crispinus creati consules, omnibus viribus incumbentes ad bellũ, duos cõsulares exercitus aduersus hostẽ ducũt. Quos Annibal æquo campo sustinere posse diffidens, cũ alias sæpe. tũ eo tempore omne ingenium adhibẽdum putauit, vt hostem quem aperto Matre superare non poterat, dolis caperet. Hæc cogitanti longe maior quam ausus esset optare occasio gerendæ rei obijcitur. Syluestris erat tumulus medius pene inter Punica & Romana castra, sub quo turmæ quædam Numidarum latebant, iussu Annibalis, opportunis locis constitutæ, vt aliquos ex hostibus

vagos

vagos palantesque exciperent, Ex altera parte consules cōmuni omnium voce & sententia moti, visendum hunc tumulum deinde si opus foret, occupandum censent, ne eo neglecto potiantur hostes, & suis deinde ceruicibus immineant. Sed priusquam exercitum moueant, vt speculentur naturam loci ambo ex castris exeunt, & eo cum paucis equititus proficiscentes, in cautius quam tantos viros decebat, in præparatas insidias incidunt. Momento temporis circumuenti, cum neque perrumpere à fronte possent, & à tergo cæderentur, necessitate magis quam consilio prœlium ineunt, in quo Marcellus egregie pugnans occiditur: & Crispinus vulneratus vix tantum spacij adeptus est, vt se ex manibus hostium eriperet. Annibal quostquam M. Marcellum qui maxime ex Romanis ducibus represserat cursum victoriarum suarum, interfectum audiuit, subito in collem vbi pugnatum fuerat, transtulit castra: ibi inuentum Marcelli corpus honorificentissime sepeliri iussit. Ex quo percipi licet, quantum valeat apud omnis generis homines animi magnitudo, excellentiaque virtutis. cum interitum præstātissimi ducis ne crudelissimus quidem hostis honore sepulturæ passus sit carere. Romani interim altero consule amisso, altero saucio, extemplo se in proximos montes receperant, & in loco tuto posuerant castra. Ipse autem Crispinus ad vicinas ciuitates nuncium miserat, quia collega interijsset, & Anulo eius potitus esset hostis, à literis nomine Marcelli compositis vt cauerent, Salapiam iam Crispini nuncius venerat: cum literæ ab Annibale afferuntur, significantes Marcelli nomine se eo proxima nocte venturum. Salapitani cognita fallacia viri, nuncioque remisso intentissima cura hostium aduentū expectant. Quarta vigilia Annibal ad vrbem venit. In primo agmine locati ex industria erant perfugæ Romanorum, vt latine loquentes fidem facerent Marcellum adesse. Horum cum ad sexcentos oppidani intro duxissent, clausa porta reliquas copias telis repellunt, introductos ad internecionem cædunt. Ita Annibal irriti incœpti pertæsus, castra mouet, & in Brutios proficiscitur, vt Locrensibus terra marique à Romanis obsessis auxilium ferat. Post hæc ingenti cura patrum plebisq; noui consules facti duo peritissimi belli duces Marcus Liuius & Claudius Nero. qui partitis inter se copijs in prouincias

profi-

proficiscuntur. Claudius in Salentinos, Liuius in Galliam contendit aduersus Asdrubalem Barchinum, qui superatis Alpibus, ingentibus peditum equitumq; copijs iungere se fratri properabat. Accidit autem per id tempus, vt Annibal magnis afficeretur incommodis à Claudio consule, qui primum in Lucanis; adhibitis etiam punica arte insidijs, hostem fudit. Deinde in Apulia prope Venusiam Pœno congressus, tumultuariam pugnam tanto impetu conseruit, vt magnum numerum hostium interficeret. Quo detrimento affectus Annibal, ex templo ad reparandum exercitum Metapontum se contendit: ibi paucos moratus dies copias ab Hannone accipit, & suis adiungit, ac rursus Venusiam repetit. Claudius non longe à Venusia habuit castra: & interceptis hostium literis; cum Asdrubalem appropinquare cognouisset, dies noctesque agitabat animo, quibus modis efficere posset, ne tantorum ducum copiæ simul iungerentur. Itaq; omni ratione subducta, consilium cepit periculosum, vt apparebat, futurum, sed forsitã eo tempore necessarium. Nam sub legati custodia castris relictis, ipse cum parte exercitus magnis itineribus in Picenum profectus, sexto die Senam peruenit. Ibi consules ambo iunctis copijs propter Metaurum flumẽ Asdrubalẽ adorti, sequundissimo prœlio cõflixerunt. Ad quinquaginta sex hostium millia eo die cæsa dicuntur, paremq; prope aiunt acceptæ, ad Cãnas redditã hosti cladem. At Claudius Nero post hanc memorabilem victoriã non minus celeriter, quam profectus erat, Venusiam repetens, caput Asdrubalis prope stationes hostium poni, captiuosq; dimitti iussit, qui tantæ calamitatis nuntium ad Pœnum deferrent. Nam eum ignorare compertum est, quæ parata primum occultis consilijs, quæ deindẽ acta proximis diebus fuerant. In quo mirari libet, callidissimi ducis solertiam sic deceptam fuisse à Claudio in tam modico castrorum interuallo, vti prius cæsum cum omnib. copijs fratrem, quã profectum reuersumq; in castra consulem Romanu sciret. Verum Annibal hoc tam ingenti nõ solum publico, sed et priuato perculsus vulnere, vicissitudinem Carthaginensium rerum se agnoscere inquit, pauloq; post ex ijs locis profectus, in agrum Brutium se recepit. Non enim latebat peritissimum ducem, quantum accessionis Romanæ rei ea plaga ad Metaurum accepta, quantumq; momenti ad

summam vniuersi belli factura esset. Ipse tamen omnibus viribus quę sibi in Italia post tot conserta prœlia, tot expugnatas vrbes relinquebantur, simul collectis inuicto animo per id tempus bellum sustinuit. Et quod mirum cuiq; videri debet, exercitum ex Hispanis, Aphris, Gallis, atque ex alijs gentibus mistum, sic concordē siue autoritate, siue prudentia tenuit, vt ne nimia quidem seditio dissensioue militaris sit in castris audita. Nec iā Romani Sicilia, Sardinia, Hispanijsque receptis, hunc hostem in Italia delere, aut ex Italia deducere prius potuerunt, quā in Africam mitterent P. Cornelium Scipionem, qui ex propinquo inferens Pœnis arma, in tantum discrimen rem Carthaginensem impulit, vt extemplo necessitate coacti Annibalem ex Italia reuocarent. Erat per id tempus sicut ante dictum est, in agro Brutio Pœnus ac excursionib. magis quam iustis prœlijs gerebat bellum, nisi quod aliquando cum Sempronio consule tumultuariam pugnā conseruit: nec multo interiecto spacio, cum eodem iusta acie dimicauit. Primo certamine Pœnus, secūdo Romanus superior fuit. Nec iam vltra in Italia quicquam memoria dignum apud Græcos Latinosque autores ab Annibale gestum comperio. Iussu enim Carthaginensium in Aphricam accersitus, post sextum & decimum huius Punici belli annum Italiam reliquit, multum prius de senatu Carthaginensi, multum etiam de seipso questus. De senatu quidem, quod se tam diuturno tempore in hostili commorantem terra, parum supplemento, pecunia, & cæteris rebus quæ ad vsum belli expetebantur, adiuuisset. De se vero, quod toties Romanis legionib, fusis cæsisq;, moram semper post victoriam trahēs, spacium dedisset hosti ad respirandum. Memoriæ quoq; ꝓditum est, eum priusquam classem conscenderet, prope Laciniæ Iunonis templum arcum condidisse, Punicisq; Græcisq; literis insculptum, in quo res à se magnifice gestæ summatim continebantur. Decedens autem ex Italia Annibal, satis prospera nauigatione vsus, paucis diebus Leptim tenuit, ac omnibus copijs in terram expositis, Adrumentum primo, atque inde Zamam profectus, cum cognouisset quo in statu res Carthaginensium essent, commodissimum esse statuit de finiendo bello consilium inire. Itaq; placuit ei vt ad Scipionem mitteret, qui ab eo postularent, vt aliquē locum medium vtriusq; colloquio deligeret,

velle

velle sese de summis rebus cum eo agere. Nec satis constat, vtrum iussu senatus an priuato consilio id factum à Pœno sit, Colloquij renuendi Scipioni causa non est visa. Quamobrem constituto die cōuenere in patenti campo cum singulis interpretibus duo celeberrimi duces, & potentissimarum gentium imperatores, diuersis sententiis de pace&bello sermonem habituri. Nā Añibal maxime ad pacē inclinauerat animum, quod cernebat rem Carthaginensium deteriorem indies fieri, Siciliam, Sardinias, Hispanias iam esse amissas, bellū ex Italia in Aphricam translatum, Syphacem potentissimū regem à Romanis captū, omnē spem salutis in his copijs esse repositā, quas ipse velut diuturni belli reliquias exItalia traiecisset. quibus si quid durius contingeret, vix tantū Carthaginensibus vel externi vel ciuilis roboris superesse, vt ad tuenda Carthaginis mœnia sufficere posset, Igitur longa oratione vsus, vehementissime contendit Scipionem in eam sententiam trahere, vt pacem quam bellum mallet. Sed Scipio cum in magna spe esset cōficiendi belli, à pacis consilijs abhorrere videbatur. Itaq; post longum sermonē vltro citroq; habitum. re infecta ex colloquio discesserunt. Nec multo interiecto spacio, prœlium illud memorabile apud Zamam cōseruerunt, quod secundissimum Romanis accidit. Primo cōcursu, elephanti Carthaginensium in suos conuersi, equitatum Annibalis perturbarunt, &Lælius acMasinissa ex vtroque cornu pauorem augentes, nullum equitibus spacium dederunt, vt se ex fuga reciperent. Pugnatum est tamen à pedestri acie diu atq; acriter, cū Pœni superioribus victorijs freti, in suis dextris totiusAphricæ salutem collocatā putarēt: Romani autem animo pares, spe etiā superiores essent. SedRomanis non mediocre momentū ad victoriam fuit, quod Lælius ac Masinissa profligatis equitibus, opportune in prœlium redeuntes maximum terrorem iniecerunt hosti. Eorum n. aduentu celeriter factum est, vtPœni remittentes ardorem pugnæ, nullum saluti suę, præterquam in fuga, remedium quærerent. Supra viginti millia hostium eo die àRomanis cæsa, totidem prope capta dicūtur. IpseAnnibal dux ad vltimum euentum pugnæ moratus, è media cæde cum paucis effugit. Accersitus deinde Carthaginem. vt labenti reipubl. subueniret, ostendit senatui nullam spem in armis vlterius esse ponendam: suasitque

vt postpositis cæteris rebus, mitterent ad imperatorem Romanum, qui quacunque ratione possent, de pace agerent. Missi decem legati, cum pacis cõditiones Catthaginem retulissent, ferũt Gisgonem quendam paci aduersantem, sententiam dixisse de renouando aduersus Romanos bello: quæ cum à multis audiretur, indignatus Annibal eo tempore ab imperitis viris talia iactari, dicentem adhuc hominem ex superiore loco deturbauit. Et cum hoc audax negocium ac libera ciuitate indignum visum multitudini esset, suggestũ ascẽdens, Neminẽ, inquit, indignari oportere, si is qui à prima puericia à Carthagine profectus in bello & armis ætatẽ egisset, vrbanas cõsuetudines ignoraret. Post hæc de conditionibus pacis ita prudenter disseruit, vt extemplo Carthaginenses tanti viri autoritate commoti, accipiendas eas leges quas victor & necessitas daret censerent. Fuerunt autem conditiones admodum duræ, quales victores victis in extremis rebus imponere consueuere. Sed præter cætera Carthaginenses annuum stipendium populo Romauo vsq; ad certũm tempus soluere tenebantur. Cum venisset dies in quo prima pensio conferenda Romanis erat, & ingemiscerent omnes ad vocem tributi, ferunt Annibalẽ commotum inutili lamentatione Pœnorum risum effudisse: & increpitum ab Asdrubale Heduo, quod in cõmuni totius ciuitatis mœstitia tam effusè lætaretur, respondisse, nõ lætantis hominis illum esse risum, sed eorum inanes lacrymas deridentis, quæ eo tempore in leuiore malo, quod cuiusque priuati ciuis pecuniam tangeret, potius manarẽt, quam antea cum Romani classes, arma, & amplissimarum victoriarũ spolia Carthaginensibus detrahebant, victisq; imponebant leges. Non me præterit autores esse, qui dicant Annibalem veritum ne petenti Scipioni dederetur, statim re male gesta in Asiam profugisse. Sed vtrum subito hoc factũ fuerit, an aliquãto post prœlium illud ad Zamã commissum, parum referre arbitramur, cum satis constet, eum desperatis rebus in Asiam profectum, exilioq; mulctatũ ad Antiochum peruenisse. Fama quoq; haud dubia est, tã hospitaliter, tamq; honorifice acceptũ esse à rege, vt statim publicis pariter ac priuatis consilijs adhiberetur. Erat enim Annibalis nomẽ magna apud omnes gloria: communis insuper accedebat ira, communeq; in Romanos odium, vehemens stimulus ad excitan-

citandum bellum. Quare opportune accessisse videbatur, non solum ad inflammandum animum regis, sed ét ad aperiendam viã gerendi aduersus Romanos belli, quam vnicã tantum esse dicebat, si arma in Italiam transferrẽtur, & Italici generis compararentur milites, quibus solis victrix aliarum gentium prouincia superari posset. Centum nauium classem, decem & sex millia peditum, mille equites petebat à rege. His copijs se Italiam intraturum pollicebatur, ac turbaturum Italicas gentes, quas sciret ob recentem memoriam Punici gesti belli vehementer horrere Annibalis nomen. Spem insuper afferebat de Punico renouando bello, si per regem sibi liceret Carthaginem mittere, qui factionem Barchinam concitarent, atq; eorum animos permouerent, quibus imperium populi Rom. erat inuisum. Assentiente rege, Aristonẽ quendã Tyrium delegit hominem callidum & idoneũ ad hoc negocium conficiendum. Huic magnis præmijs pollicitationibusq; persuasit, vt Carthaginẽ peteret, amicos conueniret, & mandata quædam verbis suis ad eos deferret. Ita Annibal patria exul per totũ orbem terrarũ aduersus Romanos concitabat bellũ. Nec iam inanes eæ cogitationes videbantur futuræ, si Antiochus vt ab initio cœpit, sic etiam postea ei magis quam adulatoribus & purpuratis suis fidem præstitisset. Sed inuidia quã plerunq; regiæ domus alunt, multos Annibali aduersarios peperit; qui cũ vererentur, ne callidus imperator his consilis aucupando gratiam regis, in maximum autoritatis & potentiæ gradũ ascenderet, eum suspectũ reddere nitebantur. Accidit etiam per id tempus, vt *P.* Villius legatus Ephesum veniens frequentẽ cum Pœno sermonẽ haberet, ex quo facile data est obtrectatoribus criminandi facultas & tanta suspicio de fide Annibalis Antiocho orta, vt omnino à consilio regio excluderetur. Sunt qui dicunt eodem tempore P. Aphricanum vnum ex legatis ad Antiochum missum cum Pœno esse loquutum, & inter alia multa, ab Annibale petijsse, vt ex animi sententia diceret, quem maximũ imperatorum fuisse censeret: Annibalem autẽ respondisse, primo loco Alexangrum Macedonum regem, secundo Pyrrhum Epirotam, tertio seipsum collocandum videri. Ad hoc leniter arridentem Aphricanum, dixisse: Quid censeres Annibal si me vicisses. Me proculdubio, inquit, cunctis alijs imperatoribus

anteferrem. Hoc responsum placuisse Scipioni ferunt, quod se nec posthabitum, nec adhibitum in comparationem, sed veluti incomparabilem occulta quadā assentatione à Punico ingenio relictum videret. Post hæc Annibal occasionem nactus Antiochum alloquendi, iam inde à prima pueritia repetens, sic seipsum purgauit, sic de odio suo in Romanos disseruit, vt in pristinam gratiam regis, quam prope amiserat, amicitiamque rediret. Itaque rex constituerat animo hunc ducem cum regia classe in Italiam mittere, vt præstantissimi viri & perpetui hostis P. Romani, sicuti iam sibi persuaserat, animū ingeniumq; experiretur. Sed vnus Thoas princeps Ætolorum huic sententiæ aduersatus, seu inuidia, seu quod re vera ita agendum censeret, mutauit animū regis & hanc deliberationē, quæ magnum momentū ad bellū habitura videbatur, omnino euertit. Hortatus est enim Antiochum, vt in Græciam traijciens, ipsemet rem suam ageret, nec pateretur huius belli gloriam ad aliū peruenire. Rex igitur persuasus paulo post in Græciam proficiscitur ad excitandū aduersus Romanos bellum. Vbi non longo interiecto spacio, cū de conciliandа Thessalorum gente cōmuni consilio agitaret, Annibal nominatim sententiam rogatus, non tam de Thessalis quam de summa rerum, ita elato animo disseruit, vt approbationem omnium qui ibi aderant, assensumq; moueret. Non enim de Thessalis magnopere laborandum: sed curandum omnib. modis censuit, vt Philippus Macedonū rex aut in belli societatem veniret, aut neutri parti adhærens dimicationem ociosus spectaret. Adiecit præterea consilium de inferendo ex propinquo Romanis bello, suam quoq; operā ad id conficiendū amplissimis verbis pollicitus est & detulit. Auditus est Pœnus summa attētione, sententiaq; illius laudata magis, quam postea re aut effectu comprobata. Ex quo pleriq; mirantur, hunc ducem qui tot annos cum populo Romano omnium pene gentium victore certauerat, eo tempore posthabitum esse à rege, quo erat eius opera & consiliū maxime expetendum. Quis enim in toto orbe terrarum callidior imperator reperiri poterat? quis ad gerendum cum Romanis bellum accommodatior? Hunc tamen posthabuit rex initio gerendarum rerum, nec multum tempus præterijt, cum cæterorum consilia deridens, fassus est vnum Annibalem præuidisse ea quæ in rem

essent.

eſſent. Nam cum bellum in Græcia proſpere eueniſſet Romanis, ceſſit ex Europa Antiochus, & Epheſum ſe recepit, ibique ſolutus curis pacem animo deſtinabat, minime credens timenda eſſe in Aſia Romana arma. Nec deerat talia concupiſcenti adulatorum aſſentatio, perpetuum malum regum, qui dum ea quæ volunt, libenter audiunt, ſe adulari ſinunt, & falli æquo animo patiuntur. Sed Annibal cui nota erat potentia Romanorum, & dominandi cupiditas, regem monuit, vt de omnibus alijs præterquã de pace cogitaret, Romanos crederet nunquam quieturos, niſi cum experti eſſent, an ſicut in Aphrica Europaq;, ita etiã in tertia parte orbis terrarũ extendere fines imperij poſſint. Motus autoritate viri Antiochus, extemplo Polyxenidam hominẽ ſagacem & maritimis certaminibus aſſuetum, aduentanti Romanorum claſſi ire obuiã iuſſit, & Pœnum in Syriam miſit, vt magnam vim nauium compararet. Huic deinde claſſi Annibalem ipſum & Apollonium quendam ex purpuratis ſuis præfecit: qui cum audiſſent Polyxenidam cum Romanis cõgreſſum haud proſpere rem geſſiſſe, prœlium ipſi cum Rhodijs, qui ſocij erant populi Romani, cõmittendum putarunt. Annibal in ea pugna Eudamum pręfectum Rhodiorum à ſiniſtro cornu inuadens, iam prætoriam nauim circonuenerat, & ſine dubio ſuperior erat, cum ex alio cornu hoſtes fugato Apollonio aduolarunt, & victoriam prope iam certam ex manibus extorſerunt. Poſt hãc naualem pugnam parum feliciter tẽtatam, nihil fere memoria dignum ab Annibale geſtum accepimus. Nam debellato Antiocho, Romani præter alias conditiones quas impoſuerunt regi, Annibalem perpetuum ſuæ reipu. hoſtem ſibi tradi poſtulabant. Hæc Annibal multo ante proſpiciens, ſubito poſt illam memorabilem pugnam ad Magneſiam commiſſam, qua regiæ opes conciderunt, ab Antiocho diſceſſit, & longis erroribus euagatus, tandem ad Pruſiam Bithynię regem confugit, non quod in amicitia eius ſpem multã reponeret, ſed quia per orbẽ terrarum longe terra mariq; dominantib. Romanis armis, locum magis neceſſarium quẽ poſſet, quã tutum quem vellet, ſibi petendum cenſebat. Sunt qui victo Antiocho in Cretam profectum ad Gortynios Annibalem dicunt ibiq; extemplo vulgatum eſſe, cum magnã vim auri argentiq; ſecũ ferre. Ex quo veritũ ne Cretenſes ſibi manus

inijcerent, tale remedium inueniſſe ad periculum euitandum. Amphoras plumbo aurato refertas in templo Dianæ collocari iuſſit, ſimulans ſe earũ veluti theſauri ſui maximã curam ſolicitudinemque habere. Ex altera parte ſtatuas æneas quas pecunia impleuerat, domi abiecit. Dum illi templum cuſtodiunt, ne amphoræ ſe inſcijs auferantur, interim Annibal velis in altum datis in Bithyniam profugit. Eſt autem in Bithynia vicus iuxta littus maris, quẽ incolæ regionis Libyſſam appellant, de quo vulgatũ carmẽ circumferri ſolitum aiunt: Corpus Annibalis Libyſſa tumulabit terra. Eo in loco diuerſabatur Pœnus, non inerti quidem ocio vitam agens, ſed in nautis, equis, ac militibus exercendis ſtudium adhibẽs. Dicunt autem ſcriptores quidam, hoc tempore Pruſiam gerẽtem bellum cum Eumene Pergami rege, qui ſocius & amicus erat populi Romani, claſſi Annibalem præfeciſſe. Hunc vero nouo commento Eumenem aggreſſum, ex nauali prœlio victoriam reportaſſe. Nã priuſquam pugnã inirent, Annibalem tradũt magnam ſerpentum copiam in vaſa fictilia conieciſſe, deinde inito prœlio, dum omnium animos oculosq; occuparet certamen, vaſa in hoſtium naues immiſiſſe, atq; eo pacto implicatos hoſtes & re noua perterritos, in fugam vertiſſe. Eius autem ſic geſtæ rei non vetuſtiores annales, ſed Æmilius & Trogus meminerunt. Itaque fides penes autores ſit. Cæterum horum regum contentionibus Romam perlatis, ſenatus Q. Flaminium, cuius ob res in Græcia geſtas celebre nomen eſt, legatum in Aſiam miſit, vt (quantum coniectura aſſequi poſſum) cum vtroque rege de pace ageret. Is cum ad Pruſiam veniſſet, iniquo animo ferens hominem inimiciſſimum nomini Romano ex tot domitis gentibus populisq; cæſis ſupereſſe, magna contentione à rege impetrauit, vt ſibi Annibal dederetur. Iam inde ab initio Pœnus leuitatem Pruſiæ ſuſpectam habẽs, in diuerſorio plures cuniculos fecerat, ſeptemque exitus præparauerat ad capeſſendam fugam, ſi qua repentina neceſſitas compuliſſet. Auxerat etiam non mediocriter hanc ſuſpicionem ſuam Flaminij aduẽtus, quem ſibi tum publice ob commune odium vrbis, tum priuatim ob memoriam Flaminij patris ad Thraſimenum lacum interempti, omnium Romanorum infeſtiſſimum eſſe credebat: Itaq; anxius curis remedia (vt ſupra diximus) ad euadendum

inue-

inuenerat, parum sibi aduersus tãtas opes profutura. Cum milites regij frequentes ad eum capiendum missi vndique cinxerunt domum, ad primum eorum aduentum tentauit Annibal per quam occultissimum exitum fugam capessere Vbi eum locum custodijs teneri sensit, omni spe euadendi abiecta, statuit morte voluntaria Romanorum manus effugere. Alij seruum ab eo iussum compressa gula spiritum interclusisse tradunt. Quidam .sanguinem tauri, sicut Clitarchus Stratoclesq; de Temistocle finxit, bibisse eum dicunt, atque eo potu mortuum concidisse. Liuius auten locupletissimus historiæ autor, Annibalem scribit venenum ad similes casus præparatum poposcisse. & bene mortiferam illam potionem tenentem manu dixisse Soluamus ingenti cura populum Romanum, vbi mortis iam consumpti senis tantum tamque præsens desiderium tenet. Romani patres Pyrrhum Epirotarum regem infestis signis appropinquantem mœnibus Romanę vrbis à veneno monuerũt vt caueret. Hi autores fuere, vt regiæ dignitatis iunctæque dextræ oblitus hospes, hospitem scelere proderet. His dictis regem Prusiam multis execrationibus detestatum, veneno sibi cõscinuisse mortem LXX. ætatis anno, quidam memoriæ prodiderunt. Defuncti corpus apud Libyssam collocatum dicunt in lapideo sepulchro, in quo scriptum fuit, Annibal hic situs est. Sed eius mortis nuncium accipientes Romani, varie id prout cuiusque ingenium erat interpretabantur. Plerique Flaminium crudelitatis arguebãt, quod veluti præclari cuiusdam facinoris gloriam adepturus, autor extitisset opprimendi exacta ætate virũ, à quo nullum vlterius periculũ reipub. iam prope victrici omnium gentium timeri poterat. Quidam vero factum excusantes, Flaminio etiam tribuebant laudi, quod perpetuum hostem populi Romani de medio sustulisset: cui etsi vires corporis ac robusta ætas, non tamen ingeninm, consilium, rei militaris peritia deesset, quibus Prusiam ad arma concitare, Asiamque nouis bellis commouere ac perturbare potuisset. Erant enim per id tempus ita amplæ Bithyniæ regni opes, vt non facile contemnendæ viderentur. Nam posteris temporibus Mithridates Bithyniæ rex, diu naualibus terrestribusque copijs populum Romanum fatigauit, aduersusque L. Lucullum ac Cn. Pompeium præstantissimos imperato-

Interitus.

res cũ magnis exercitibus in acie ſtetit. Idē à rege Pruſia duce præſertim Annibale timeri poterat. Quare nonnulli ea præcipue cauſa Q. Flaminium opinantur ad Pruſiam miſſum eſſe legatum, vt Annibalis necem ſecretis conſilijs agitaret. Verum credere libet hoc quæſitum eſſe à Q. non tam vt præſenti morte Annibalem de medio tolleret, quam vt homo qui tot inflixerat ſuę reip. clades Romam viuus perduceretur, idq; populo Rom. vtile, ſibi vero honorificum eſſe cenſeret. Tali genere mortis interiit Annibal Pœnus, vir, vt alia omittam, bellicis ſine dubio laudibus vehementer excellens, cuius ſiue animus, ſiue ingenium, ſiue egregia rei militaris diſciplina, quanti momenti fuerit in rebus, facile ex eo intelligi licet, quod Carthaginenſes bello tanta contentione ſuſcepto, non prius ſe victos confeſſi ſunt, quā cum fuit Annibal apud Zamam magno illo prœlio ſuperatus, vt bellicæ eorum vires ſtetiſſe ſimul cum Annibale duce, atque vna cum eo conſediſſe viderentur.

PLVTARCHI SCIPIO DONATO acciaiolo autore potius quam Interprete.

Parens. CORnelio Scipioni, qui primus nomine victæ à ſe gentis Aphricanus eſt dictus, patrem fuiſſe conſtat P. Scipionem virum patricium, ex nobiliſſima Corneliorum gente, cum quo primum Romano imperatore Annibal Pœnus ſigna in Italia contulit. Is cum multas eſſet in Hiſpanias victorias conſequutus, reſq; geſſiſſet memoratu dignas, demum quodam prœlio aduerſus hoſtes inito, dum ſeſe offert vbi plurimus labor, plurimum periculi erat, ſubito perculſus ictu occiditur. Simili pene caſu Cn. Scipio eius frater paucis poſt diebus fortiter pugnans interijt. Amboque hi imperatores, præter rerum geſtarũ nomen, magnũ quoq; fidei, tēperantiæ virtutis deſideriũ nō modo militib. ſuis qui ſuperfuere, ſed etiā Hiſpanis gentib. reliquerunt. At vero Cn. Scipionis P. Cornelius Naſica filius fuit, vir conſularis, triumphaliſq; qui adoleſcens cum eſſet, pro accipienda matre Idæa in tota ciuitate eſt vir optimus iudicatus. Publii autē filij fuere Scipiones duo, egregia ſine dubio proles, quorũ alterũ ob Aſiam deui-

uictam Asiaticum, alterũ vero domitorem Aphricæ, ob memorabliem victoriam de Annibale & de Pœnis, vt supra diximus, Aphricanum appellant. De quo hæc scribenda suscepimus, non tam vt eius nomen à Græcis Latinisq; scriptoribus celebratum his literis fieret illustrius, quam vt rerum gestarũ series & domestica disciplina esset nostra opera in oculis hominum collocata, quã veluti imaginem præclaræ virtutis imperatores & duces cũ intuerentur, imitatione dignissimam iudicarent. P. Cornelius Scipio iam inde à pueritia cum eximiæ indolis & summæ virtutis specimen præ se ferret, sub auspicio patris cœpit disciplinis militaribus erudiri. Ductus est enim in castra initio secundi Punici belli septimum & decimum agens annũ, ac breui temporis spacio factum est, vt magnam laudem à summo viro & ab exercitu consequeretur, equitando, vigilando, omni militari labore tolerando. Ea insuper documenta animi atq; ingenij dedit, vt gratiam simul adipisceretur, & admirationem gentium commoueret. Nam equestri prœlio quod ad Ticinum amnem P. Cornelius consul cum Annibale commisit, interfuisse Scipionem constat: proditumq; memoriæ à quibusdam autoribus est, Cornelium patrem saucium ac prope ab hostibus circumuentum, à Scipione filio iam tum pubescente fuisse seruatum. Eo deinde tempore quo apud Cannas cum magna calamitate ac prope pernicie Romani imperij certatum est, cum ad decem millia hominum Canusium perfugissent, & omnes vno ore Appio pulchro, qui proxime ædilis fuerat, & Cornelio admodum iuueni imperiũ detulissent, declarauit Scipio quanta sibi virtus, quantaq; animi magnitudo inesset. Nam quibusdam iuuenib. de relinquenda Italia agitantibus, in consultantium cœtum prorupit, ac stricto gladio iurare omnes coegit se rempub. non deserturos. Hæc aliaq; eiusdem generis, magnitudine quadã animi atq; ingenij ab eo iuuene edita populũ Rom. cõpulerunt, vt ei supra ætatẽ, supra etiam consuetudinem, magistratus curamq; maximarum rerum deferret. Quippe ante legitimũ tempus ædilitatem petens, etsi trib. plebis aduersarentur, quia nondum satis annorũ esset, peruicit tamẽ vt per tribus duceretur, atque extemplo frequentibus suffragijs Quiritũ ædilis curulis est declaratus: Cum vero pater patruusq; duo egregij imperatores, breui interuallo in Hispa-

Nomen.

Hiſpania cecidiſſent, curandumque à populo Rom. eſſet, vt aliquis dux ſingulari virtute in eorum locum ſuccederet, nemo reperiebatur qui ad hoc graue & periculoſum bellum, poſt tantorum imperatorum interitum proficiſci auderet. Itaq; habitis comitijs vt proconſul crearetur, cum cæteri reipub. principes in tanta facultate ſilerent, vnus Scipio quatuor & viginti annos natus in medium proſiliens ingenti fiducia profeſſus eſt, ſe hoc munus libenti animo ſuſcepturum. Hac fortiſſimi iuuenis audita voce, nulla mora interpoſita eſt, quin incredibili ſtudio ſuffragiorum imperium in Hiſpaniam Scipioni decernerent: Sed paulo poſt ſecum reputantes Quirites aduerſus quos Pœnorum duces, & in quibus regionibus bellum gerendum eſſet, vix cenſebant fieri poſſe, vt imbecillitas ætatis tantam grauitatem rerum ſuſtineret. Quare momento temporis quaſi iam decretæ rei centurias pœniteret, magna animorum commutatio facta eſt. Quod vbi animaduertit Scipio, ſtatim aduocata concione, ſic de ætate ſua, ac de bello quod gerendum erat, diſſeruit, vt ad ſe vnum intuendum omnes audientes conuerteret, & ad priſtinam ſpem bene gerendæ rei populum Romanum: animo, alijſque virtutibus vehementer excellens, ſed præſtans etiam pulcritudine oris, & totius corporis forma conſpicuus, læta atque hilari fronte, quæ plurimum valent ad gratiam hominum conciliandam. Habebat & ingeſtu & in motu ſummam dignitatem. Ad hæc animi bona muneraq; naturæ, cum militaris accederet gloria, dubium erat, gratiorne gentib. domeſticis virtutibus, an mirabilior bellicis artibus foret. Imbuerat etiam animos multitudinis ſuperſtitione quadam, quod ſingulis diebus ex quo virilem togam ſumpſerat, in Capitolium aſcendere, ac ſine arbitris ædem ingredi conſueuit, vt crederent homines ſicut iam multo ante Numam Pompilium ab Ægeria nympha, ſic etiam ipſum arcana quædam in templo doceri, quæ cæteris non eſſent communia. Præterea vt olim de Alexandro Macedonum rege, ſic ea tempeſtate de Scipione quidam finxiſſe videntur, anguem in cubiculo matris frequenter viſam. Cæterum ijs omiſſis P. Scipio ex Italia decedens cum decem millib. peditum, triginta nauium claſſe (omnes aũt quinqueremes erant) in Hiſpaniam proficiſcitur: ac paucis diebus ad Emporia delatus, copias exponit,

ponit, terrestrique itinere Tarraconem concedit. Ibi concilio edicto, legati ex socijs vrbibus frequentes conuenere. qui comiter benigneque accepti grata responsa domum retulerunt. Post hæc Scipio ingenti cura ad futurum bellum intentus commodissimum esse statuit. reliquias veteris exercitus quæ virtute L. Martij seruatæ erant, suis copijs adiungere. Nam post duorum Scipionum interitum, cum Hispaniæ prope amissæ, Romanæ legiones fusæ fugatæque essent, vnus L. Martius Romanus eques, collectis duorum exercituum reliquijs, præter omnium spem exultantes victoria hostes contriuit bellúmque in Hispania aduersus tres Pœnorum duces incredibili virtute industriaque sustinuit. Ad has igitur copias quæ in hybernis constitutæ erant cum venisset Scipio, excitati sunt omnium animi ad spem bene gerendæ rei, & veterum imperatorum memoria renouata, vt nemo miles esset qui iuuenem intuendo explere desiderium posset. Ipse vero collaudatis militibus quod de republ. non desperassent, ante omnes L. Martium in præcipuo honore habuit, vt ostenderet virum qui suis virtutibus confideret, alterius gloriæ non inuidere. Exacta hyeme cum nouum veteremq; exercitum ex hybernis deduxisset, omniũ primũ Carthaginem nouã oppugnare constituit: nulla enim ex Hispanis ciuitatibus opulentior habebatur, nulla commodior erat ad bellum terra mariq; gerendum. Quinetiam Carthaginensiũ duces omnẽ apparatum belli, & quicquid precio dignum habebant, in hac vrbem congesserant: eam quoque ac eius arcem validis præsidiis munierant. Ipsi vero ne tribus vna regio premeretur, diuersa petierant loca, nihil minus eo tempore quam Carthaginis oppugnationem timentes. Scipio iã omnibus necessarijs comparatis, ad eam obsidendam cum omni exercitu profectus, terra marique vrbem aggreditur. Negocium arduum & diuturnum apparebat futurum, quod vrbs munita erat. & defensores ita animati, vt non modo tueri Carthaginis mœnia, sed erumpere in hostem & castra Romanorum aggredi auderent. Verum multa interdum quæ viribus superari non possunt, ingenio conficiuntur. Compertũ habebat Scipio stagnum, quod haud procul abest à Carthaginis mœnibus, æstu maritimo decrescere, & vado ea parta trãsiri posse. vnde ad murum facilis esset accessus,

Tali

Tali occaſione, qua nulla maior ad capiendam Carthaginem dari poterat, vtendum ratus, cum tempus cōmodum viſum eſt, expediri acies, & diſtributis copijs vrbē vehementius quam vnquā antea oppugnari iubet. Ipſe interim fortiſſimorum virorum manum delegit, quibus imperat, vt ſuperato ſtagno, in murum ab ea parte quæ minime ſuſpecta erat euadant. At hi quib. negocium datū eſt, proſpere traiecto ſtagno cum ex alia parte vrbis acerrime pugnaretur, locum quem petebant, neglectum inueniunt, celeriterq; ſcandentes murum hoſtes à tergo adoriuntur. Oppidani & externi præſidij milites, quib⁹ tantum repentini periculi præter opinionem acciderat, extemplo mœnia deſerunt, ancipitique pauentes malo ſe in fugam conijciunt. Inſtant tergis Romani, ſubitoque vrbem capiunt, diripiuntq; : vbi ingens præda, & omnium rerum quæ ad bellum vſui erant, ſumma eſt facultas inuenta. Scipio ob bene nauatam operam collaudatis donatiſque militibus, cum ei qui primus murum adſcenderat, muralis corona dāda eſſet, & cōtentio inter duos milites orta omnem ꝓpe exercitum in certamē traxiſſet, extemplo cōcione aduocata, comptum ſe habere dixit ambos pariter murū aſcendiſſe, atq; ambos coronis muralib. donandos eſſe. Quo factum eſt, vt omnis contentio quæ iam ad ſummum peruenerat, tolleretur. Poſt hæc obſides, quorum in ea vrbe ingens copia erat, ciuitatib⁹ Hiſpaniæ reſtitui iuſſit, ex quo maxime humanitatis & clemētiæ nomen ſibi cōparauit, multoſq; populos hac indulgentia mouit, vt ad Romanum redirent a Punico imperio. Sed omniū primum eius famam & beneuolentiā auxit id, quod à cunctis ſcriptoribus vt ſummæ virtutis exemplum celebratur. Adducta eſt enim in conſpectum imperatoris vna ex captiuis virgo longe ante alias ſpecie aut pulchritudine inſignis. hanc & Scipio cuſtodiri diligentiſſime, & ſeruari integerrime iuſſit: pauloq; poſt cum deſponſatam comperiſſet Luceio principi Celtiberorum, ſponſo ad ſe accito (is adoleſcens erat) integram inuiolatamque reſtituit. Res eſt profecto celebranda literis, & ipſe Scipio dignus vt tantæ manſuetudinis & continentiæ ab omnib. ſcriptoribus ferat fructum. Huius beneficij memor Luceius cum liberalitatem, modeſtiam, & ſingularem in omni genere virtutis præſtantiam Romani ducis per ſuos populos diuulgaſſet, paulo

post cum magna equitum manu in Romanorum castra redijt. Carthaginensium duces Mago, Asdrubal Barchinus, & alter Asdrubal Gisgonis filius, Carthagine noua amissa, etsi non ignorabant quantum ad opinionem gentium & summam vniuersi belli esset detrimenti acceptum, tamen rem primo regere, deinde vulgatam extenuare verbis, quoad poterant nitebantur. Scipio vero multis populis principibusq; Hispanis inter quos duo reguli Mandonius & Indibilis fuere, sic adiunctis cōstituit animo in ea loca iter facere, quib. in locis Asdrubalem Barchinum esse audiebat, vt prius cum eo, quam Mago & alter Asdrubal se ei coniungerent, decertaret. Asdrubal Barchinus prope flumen Besulam habebat castra, auidus & ipse certaminis, & suis copijs satis fidens. Verū vbi appropinquare Scipionē cognouit, ex planitie in tumulum quendā satis natura munitū sese recepit. Quem insequutæ Romanæ legiones nullam moram interponendam putârunt, quin cedenti instarent hosti, & primo aduentu castra adorirentur. Non secus quam si vna expugnaretur vrbs, circa castra pugnatum est. Carthaginenses natura loci & necessitate, quæ etiam ignauos excitare solet, fidentes, impetum hostium sustinere nitebantur. Romani contra spe & audacia pleni acriter dimicabant, atq; eo magis, quod in conspectu Scipionis atque omnis exercitus res gerebatur, vt nullum paulo fortius factum latere posset. Itaque non prius remissa oppugnatio est, quam omni conatu annixi Romani vallum superârunt, pluribusque locis castra irrumpentes in fugam compulerunt Pœnum. Asdrubal vero dux priusquam castra in potestatem Romanorum venissent, cum paucis militibus fugit. Hoc prœlio facto, Scipio consuetudine sua omnes captiuos Hispani generis ad se vocari, & sine precio dimitti iussit. Adolescentē ex his regij generis, Masinissę nepotem comiter benigneq; acceptum ad Masinissam remisit, magnificentissima quoq; adiecit dona, vt ostēderet Imperatorē exercitus non minus liberalitate & domesticis virtutibus, quam bellicis artib. ornatum esse oportere. Est enim belli finis victoria, cuius fructus maxime in liberalitate clementiaq; cōsistit. Hinc ducū gloria, hinc imperatoriæ laudes emanant, vt in præsentibus accidit rebus. Nam Hispanorum multitudo quæ ibi frequens aderat, hanc indulgentiam Romani ducis admirata contineri non

pote-

poterat, quin eum honoris & virtutis gratia appellaret Regem. Sed Scipio hanc vocem Romanis auribus insuetam subito oppressit, nec eum titulũ sibi tribui passus est, quem optimorum ciuium consuetudini, & Romanæ libertati aduersum esse sciebat. Hortatus est tantum Hispanas gentes, vt si in referenda gratia memores esse vellent, fidem in populum Romanum beneuolentiamque seruarent. Dum hæc a Scipione gerebantur, interim alij duo Carthaginensium duces accepto nuntio malæ gestæ ad Besulam rei, iungere copias properarunt: pauloque post Asdrubali Barchino se coniunxerunt, vt communi consilio de summa belli decernerent. Itaq; inter se colloquuti, post longam disceptationem in ea sententia conuenere, vt Asdrubal Barchinus in Italiam vbi Annibal frater & caput belli erat, transiret: Mago vero & alter Asdrubal in Hispania remanerent, supplementum à Carthagine peterent, nec prius cum imperatore Romano signa conferrent, quam vndique conuocatis auxilijs ingentes copias contraxissent. Post hæc petente Italiam Asdrubale, missus est ex Africa in eius locum Imperator Hanno: quem primo aduentu Celtiberiam concitantem M. Syllanus iussu Scipionis aggreditur, prœlioque commisso superat capitque. Erat vna vrbs quam incolæ regionis Oringen appellant, opulentissima sane & accommodatissima ad renouandum bellum: ad hanc oppugnandam cum parte copiarum missus L. Scipio, locum munitiorem inuenit quam vt primo impetu capi posset. Itaque corona circumdedit vrbem, paucisq; diebus expugnatam direptamque in potestatem redegit. Instabat iam propinqua hyems, & tempus admonere videbatur vt hyberna vtrique peterent. Quare his rebus prospere gestis, Scipio Tarraconem, Mago & Asdrubal Gisgonis filius se ad Oceanum receperunt. Sequenti æstate magna cõtentione renouato in vlteriore Hispania bello Romani Carthaginensesque prope Besulam congrediuntur, iustaque acie prœlium committunt. In quo post longum certamen superior Scipio in fugam vertit hostes, magnoque numero eorum interfecto, neque sui colligendi, neque consistendi facultatem dedit, neque prius victoriæ modum imposuit, quam Asdrubal & Mago ex continenti pulsu, Gades se recipere coacti sunt, omnibus prope copijs amissis. Erat in exercitu Carthaginensium

thaginensium Masinissa iuuenis magni animi, magniq; cõsilij, qui opportunitate capta clam cum Syllano cõgrediendi, primus aperuit ei amicitiæ aditus, siue Scipionis liberalitate allectus, siue tempus venisse rat⁹, in quo victorib. Romanis adhærendũ cẽseret. Hic est Masinissa, qui postea beneficio Romanorum potentissimus euasit Numidiæ rex, ac multis in reb. populo Romano vsui & adiumento fuit. Cæterum eo anno, qui erat decimusquartus secundi Punici belli, felici auspicio proconsulis Scipionis, Hispania prima ex continentis regionib. victa, postrema tamen in prouinciæ formam redacta ab Augusto Cæsare longo interuallo fuit. Scipio non contentus maximis rebus, quas breui tempore in Hispania gesserat, cum iam sibi Aphricam animo destinaret, cõmodissimum esse statuit Syphacem Massesulorũ regem omni arte in Romanorũ amicitiam trahere. Itaq; explorata voluntate regis, cum non alienũ à societate populi Romani cõperisset, extẽplo omnib. rebus postpositis, duabus quinqueremib. in Aphricam contendit. Veniebat à Gadibus, eodem tempore Asdrubal Gisgonis filius, ac veluti ex cõposito hi duo clarissimi imperatores regem adierũt, certatim quisq; pro sua rep. amicitiam petituri. Syphax hospitio ambos comiter benigneq; accepit, operamq; dedit, vt pariter eadem mensa, eodem cubiculo vterentur, ne alter alteri prælatus in honore videri posset. Tradunt Asdrubalem præsentis Scipionis animũ ingeniumq; admiratum, secum agitasse, quantum periculi ex eo viro suæ ciuitati atq; omni Aphricæ immineret. Iuuenem enim acrem, & summis virtutibus præditum, tum multis prœlijs victorem esse cernebat: nec in tam florenti ætate adduci posse credebat, vt pacem quam bellum mallet. Suspicabatur etiam, ne Syphax eius autoritate & præsentia motus, ad Romanos animum inclinaret. Nec iam eum fefellit opinio. Nam Syphax etsi primo aduẽtu parem se vtrisq; præbens, sermonem induxisset de finiendo inter Romanos Carthaginensesq; bello, tamen postea negante Scipione, inconsulto senatu quicquam agi de pace posse, posthabendum Asdrubalem censuit, ac desiderio Scipionis obsequutus, cum populo Romano fœdus inijt. Scipio in Hispaniam reuersus, Iliturgium & Castulonem & quasdam alias ciuitates quæ populi Romani detrectabant imperium, partim ipse vi expugnauit, partim

auſpicio L. Martij in ditionem redegit. Et ne tot tantiſque rebus proſpere geſtis aliquod deeſſet lætitiæ genus, Carthaginem nouam profectus ludos gladiatorum magnifico apparatu fecit, quibus non ſolum ſpectando, ſed etiam pugnando, multi clari viri interfuerunt. Sed ex Hiſpanis duo præter alios inſignes nobilitate principes, Corbis & Orſua, de regno inter ſe diffidentes, eo die controuerſiam finiere, altero eorum alterius manu interempto. Grauis ſpectantibus eorum dimicatio, grauior etiam (quia patrueles erant) mors interempti fuit. Poſt hæc Scipionem longe maiora quam ea quæ geſſerat meditantem, aduerſa valetudo corripuit: cuius fama per Hiſpaniam vulgata, & vt plerunque fit, ſermonibus aucta, ad ſpem nouarum rerum non ſolum Hiſpanas gentes, ſed etiam Romanorum exercitum, quem ille ad Sucronem reliquerat, concitauit. Soluta primum militum diſciplina imperatoris abſentia fuit, mox rumores de ægritudine eius & de periculo vitæ in exercitum delati, tantam ſeditionem motumque fecerunt, vt quidam contempto tribunorum imperio, hisque demum fugatis duos gregarios milites ſibi crearent imperatores, qui non ſolum nomen imperij à vanis autoribus delatum ſed etiam faſces & ſecures præ ſe ferre auſi ſunt: adeo furor plerunque & mala ambitio mortalium mentes exagitat: Nec quieuêre Hiſpanæ gentes, & Mandonius præſertim atque Indibilis, qui affectantes Hiſpaniæ regnum, poſt expugnationem Carthaginis nouæ ad victorem Scipionem defecerant. Deinde Romanorum potentiam longe lateque diffuſam, iniquo animo tolerantes, aliquam nouandarum rerum occaſionem quærebant. Acceptis autem rumoribus non ſolum de morbo, ſed prope etiam de morte P. Scipionis fideque adhibita, extemplo exercitum comparârunt, & Sueſitanis qui ſocii & amici erant populi Romani, intulerunt bellum. Verum conualeſcente Scipione, vt ex fama eius mortis falſo credita multiplex tumultus fuerat exortus, ſic comperta veritate rei, territi ſunt omnium animi, nec quiſquam auſus eſt in nouãdis rebus vlterius progredi. Scipio magis externis bellis quam domeſticis ſeditionib. aſſuetus, etſi militibus qui deliquerant grauiter ſuccenſendum putabat, tamen ne dum iræ indulget exceſſiſſe in puniendo modum exiſtimari poſſet, de hac re ad conſilium refert. Ma-

ior

tot pars in eos à quibus initium tumultus ortum erat, animaduertendum, & reliquis ignoscendum censuit. sic enim fieri posse ostendit, vt pœna ad paucos, exemplum ad multos perueniret. Hanc sententiam secutus Scipio, extemplo exercitum seditionis autorem ad accipiendum stipendium Carthaginem nouam acciri iubet. Edicto paruerunt milites, alij suam culpam, vt plerunq; sibi indulgent homines, leuiorem rati, alij Scipionis freti ingenio, quod mite in puniendo esse cõpererant. Dicere enim solitus fuit, malle se vnum ciuem conseruare, quam mille hostes perdere. Vulgatum quoq; erat alium Scipionis exercitũ paratum esse in armis, & aduentũ eorum operiri, vt omnes copiæ simul iunctę aduersus regulos in Suessitanos ducantur. Quamobrem ex Sucrone discedentes, magna spe veniæ consequendæ Carthaginem veniũt. Sed postridie eius diei quo vrbem ingressi sunt, in forum vocati ac inermes consistere iussi, armatis legionibus circumdãtur. Tum imperator Romanus tribunal ascendens, vniuersi multitudini sese ostendit ea valetudine, eo vigore, qualis in pubescẽte ætate vnquã fuerat. Concionem deinde habuit longe acerrimã, & grauissimis querimonijs plenam, vt nemo miles ex inermi exercitu esset, qui aut a terra oculos erigere, aut dicentis vultum sustinere per pudorem posset. Cõscientia enim perpetratæ rei ac suppliciorum metus terrebat animos, & optimi ducis præsentia, noxijs pariter atq; innoxijs ruborem incutiebat. Itaq; tristi silentia torpebant omnia. Posteaquam finem dicendi fecit, principes seditionis in cõspectum multitudinis producuntur. Ibi virgis cæsi, more maiorũ, securiq; percussi, horribile spectaculum visentibus præbuêre. His rebus ita compositis, Scipio reliquis militibus nouo sacramento adactis, expeditionem in Mandonium atq; Indibilem pronuntiari iubet. Nam hi secum reputantes, à militib. Romauis qui Castrensis seditionis autores fuerant, pœnam esse repetitam, omnem spem abiecerant veniæ impetrandæ, atq; ex eo viginti millia peditum, duo millia equitum comparauerãt, vt his copijs aduersus Romanos progrederentur. Quod vbi cognouit Scipio, priusquam augerentur regulorum vires, & plures populi conspirarent, maturat à Carthagine proficisci, & quanta maxima celeritate potest, ad hostem pergit. Reguli loco satis munito habebãt castra, sicq; suis copijs fidebant,

nec alios prouocare, nec prouocati pugnam detrectare parati essent. Factum est autem propinquitate castrorum, vt paucis post diebus à Romanis lacessiti in prœlium descenderent, in quo quidem aliquandiu summa contentione dimicatum est. Tandem Hispani à tergo circumuenti, ac in orbem pugnare coacti superantur. Vix tertia pars ex eorum numero aufugit. Mandonius atque Indibilis nullum remedium perditis rebus esse cernentes, Legatos ad Scipionem miserunt, qui suppliciter pacem peterent, & veniam deprecarentur. At Scipio etsi quantum in se atque in populum Romanum facinus admisissent, intelligebat, tamen nō minus decorum putans hostem clementia & mansuetudine superare, quam armis, regulis ignouit, pecunia tantum vt militi ad stipendium soluerent imperata. Per id tempus Masinissa à Gadibus profectus in continentem venit, vt amicitiæ fidem, quam per M. Syllanum absenti Scipioni obtulerat, præsenti confirmaret, simul vt ipsum Scipionem alloqueretur, quem ob res egregie gestas præstantissimum esse virum constituerat animo. Verum nec iam opinioni Numidæ virtus P. Scipionis, nec expectationi (vt plerunque accidere consueuit) præsentia defuit. Nam præter ingentia animi bona, quibus Scipio cæteros alios anteibat, præ se etiam ferebat eximiam formam, & omni amplo dignam imperio. Erat præterea vir benignus in audiendo, facundus in respondendo, & in conciliandis hominibus egregius artifex: habitu corporis virili, cæsarie promissa vtebatur. Hunc igitur Masinissa salutatum veniens, vt primum conspexit, sic virum admiratus esse dicitur, vt nec ab eo dimouere oculos, nec intuendo explere desiderium posset. Amplissimis verbis ei gratias egit pro nepote ad se remisso, & fidem se præstaturum inita amicitia dixit: quam postea erga populum Romanum vsque ad exitum vitę constātissime coluit. Iam vero omnes Hispaniæ populi aut imperium aut societatem Romanorum acceperant, cum Gaditani idē sibi licere arbitrantes, sponte Romanis se dedidêre: gens vetusta origine, & si famæ credere libet, vt Carthago in Aphrica, in Bœotia Thebæ, ita Gadis ad Oceanum colonia Tyriorū fuit. Scipio receptis Hispanijs, pulsis Carthaginensibus, cum nihil relinqueretur quod sibi constituendum putaret, L. Lentulo & Manlio Accidio prouincia

tra-

tradita, Romam rediit. Venienti senatus extra vrbem datus est in æde Bellonæ, vbi cum res a se per multos annos fortiter feliciterque gestas exposuisset, ostendissetque quatuor hostium duces, quatuor exercitus multis prœlijs à se victos, Carthaginenses ex Hispanijs eiectos, nullas gentes in his terris relictas quę non venissent in populi Romani potestatem, res amplissimo triumpho dignas esse censebat senatus. Sed quia nemini adhuc contigerat, vt cum proconsul & sine magistratu esset, pro rebus gestis triumphanti inuehi liceret in vrbem, nec patribus visum est, nec ipse Scipio magnopere contendit, vt nouo exemplo morem maiorum sui causa cōmutarent. Ingressus vrbem paulo post ingenti studio populi Romani cōsul declaratur. Tradūt raro vnquam frequentiorem multitudinem, non tam ad celebranda comitia, quam ad conspiciendum P. Cornelium Scipionem Romam venisse. Itaque non solum Quirites, sed externi etiam homines hunc vnum intuebantur, publice priuatimque dicebant mittendum in Aphricam esse ad inferendum ex propinquo Carthaginensibus bellum. Idem cum sentiret Scipio, de hac re ad populum se relaturum significabat, si tam salutari consilio aduersaretur senatus. Quidam enim ex patribus, atque inter eos præcipuæ autoritatis Fabius maximus huic sententiæ acriter reclamabat. Scipio in contrarium nitebatur, rationibus multis ostendens hac vna via superari Pœnos, & Annibalem deduci ex Italia posse cætera vana esse consilia. Post longam altercationem Scipione Sicilia decreta, permissumque a senatu est, vt si arbitraretur vtile exque repub. esse, cum omni exercitu in Aphricam traijceret. Hoc senatusconsulto in populum ædito, sic erecti sunt omnium animi ad spem magnarum rerum, vt iam de Aphrica cogitarent, & bellum posse confici non diffiderent. Sed Scipioni in rebus necessarijs comparandis maxima difficultas proponebatur, cum ob ærarij inopiam, tum ob iuuentutis penuriam, cuius florem præteritæ clades à Pœno illatæ absumpserant. Ipse tamen ne tantæ expectationi deesset, ingenti studio in apparatū belli intendit. Et adfuerunt ei multi Hetruriæ atque Vmbrię populi, quorum alij arma, quidam frumentum ac omnis generis cōmeatum ad iuuandum exercitum detulerunt. Quadragesimoquinto die, quod vix cuiquā credibile videretur,

fabricata instructaque classe ex Italia decendens Scipio Siciliam contendit. At cum exercitum in ordines redigeret, eos præcipue seligendos putauit, qui sub M. Marcello multos annos meruerāt, summamq; scientiam rei militaris habere existimabantur. Siculos autem partim autoritate, partim gratia impulit ad subministrandū auxilium futuro bello, quod in Aphricam transferre cum primū per anni tempus posset, omni studio parabat. Tradūt præter alia Scipionē ex varijs ciuitatibus ccc. iuuenes legisse totius prouinciæ nobilissimos, ac eis præcepisse, vt certa die cum armis equisque adessent. Hi vt imperatum erat cum præsto fuissent ad constitutam diem, optionem detulit consul, qua vel ipse secum in Aphrica militarent, vel totidem alijs substitutis equos armaq; largirentur, vtrum vellēt acciperent. Singulis remissionem militiæ petentibus, dati sunt vicarij ccc. Romani iuuenes, quos Scipio inermes ex Italia adduxerat, eo consilio vt Siculorum impēsa, sicut euenit, armis equisque instruerentur. Horum opera multis postea certaminibus fideli atque vtili in Aphrica vsus est. Iam tempus hybernorum erat, cum Scipio nō solum in apparatibus belli, sed etiam in componendis Siciliæ rebus curam adhibendam ratus, Syracusas petit. Vbi cum ex multorum querimonijs cognouisset, satis magnam copiam Italicorum militum in eadem vrbe versari, qui res bello partas, deinde Syracusanis per senatum restitutas retinerent, statim eos partim edictis, partim iudicijs compulit ad ea implenda, quæ senatus censuisset. Qua ex re magnam gratiam & iusti consulis famam apud Siculas gentes est adeptus. Interim per C. Lælium multa cum præda ex Aphrica redeuntem certior fit, Masinissam regem cupidissime aduentū suum operiri, monere atq; rogare, vt si Reip. commode facere possit, quamprimum in Aphricam traijciat. Idem cupere multos Aphricæ populos, qui odio habentes Carthaginensium imperium, aliquam nouandarum rerum occasionem expectent. Nec iam vlla Scipionis socordia eam profectionem distulerat, cum raro quisquā alter imperator aut efficacior, aut solertior in rebus agendis fuerit. Verum Siculæ res & occasio recipiendi Locros impedimēto fuere, quo minus negocium pro suo arbitratu cōficeret. Accessit etiam causa quædam Pleminij legati, qui Locris à Scipione relictus, cum o-

mne

mne genus improbitatis, libidinis, auaritiæ in oppidanos exercuiſſet, facile multitudinem perpulit, vt omnia mallet, quam impuriſſimi hominis imperium ferre. Miſſi igitur à Locrenſibus Romam legati cum in ſenatum veniſſent, & grauiſſimas iniurias à Pleminio acceptas queſti eſſent, ſic patres mouerunt, vt non ſolum in Pleminium, ſed etiam in Publium Scipionem atroces ſententiæ dicerētur. Hinc obtrectatores Scipionis amplam materiam calumniæ nacti, aſſerere non dubitabant, eum cognouiſſe Locrenſium iniurias, Pleminij ſcelera, ſuorum militum diſſenſiones, atq; omnia lentius tuliſſe, quam optimum cōſulem deceret. Addebant præterea exercitum in Sicilia habere vecordem, & omni diſciplina ſolutum militari, ipſum ducem oſcitantem totum ſe ad voluptates & ocium contuliſſe. Et præter cæteros Fabius Maximus in Scipionem inuectus ſic modum exceſſit, vt extemplo reuocandum ex Sicilia, abrogandumq; ei imperium cenſeret. Hæc nimis aſpera viſa omnibus ſententia eſt. Quamobrem Q. Metelli conſilium ſecuti patres decreuerunt, vt decem legati in Siciliam tranſmittentes, cuncta quæ de Scipione ad ſenatum delata erant, diligenti ſtudio perquirerent, ſi nocentem inueniſſent, ſtatim iuſſu ſenatus in Italiam reuocarent; ſin vero falſa eſſent crimina & vanæ inuidorum calumniæ, dimiterent ad exercitum, hortarenturq; vt fidenti animo bellum ſuſciperet. Profecti in Siciliam legati, in diſcutiendis ſingulis rebus nullā Scipionis culpam inuenire potuerunt, niſi quod iniurias à Pleminio Locrenſib. illatas nimis leni animo pertuliſſet. Erat enim Scipio in remunerando largus, in puniendo mitis & clemens. Exercitū vero, claſſem, & omnem apparatum belli cum intuerentur, ſic admirati eſſe dicuntur copiā & ordinem ſingularū rerum, vt poſtea in vrbē redeuntes ampliſſimis laudibus P. Scipionē efferrent, & reiectis inuidiorū calumnijs, ad certiſſimā victoriæ ſpem ſenatum populumq; Romanū reuocarent. Cæterū domeſticis impedimētis ſublatis, aliæ foris ſuperuenerunt curæ, quæ non mediocriter animū Scipionis mentemq; turbarunt. Nam oratores à Syphace miſſi denunciarunt ei, nouum ſibi fœdus cum Carthaginenſibus ictū, affinitatem cum Aſdrubale cōtractam, filiā eius ſibi matrimonio iunctam: propterea monere, vt ſi ſuæ Reipub. cōſulere velit, Aphrica abſtineat, eoſdem enim

quos Pœni haberent, se amicos inimicosq; habiturum. Hos legatos Scipio, ne mandata regis efferrentur, extemplo ad Syphacem remisit cum literis, quibus postulabat, vt initæ societatis iunctæq; dextræ memor, caueret ne quid nomine Romano & regia fide indignum moliretur. Post hæc concione aduocata, legatos Syphacis venisse in Siciliam dixit, vt sicut antea Masinissa, sic etiam hi nimiam dilationem aduentus sui quererentur. Itaque maturandum in Aphricam esse, atq; ideo cunctis militibus edicere vt arma expediant, & ad profectionem necessaria cōparent. Hoc edictum Romani ducis vbi per Siciliam vulgatum est, statim multitudo ingens Lilybæum confluxit, non hominum solum qui in Aphricam traiecturi erant, sed eorum etiam qui spectatum venerant Romanam classem, qua raro vnquam instructior aut omni armatorum genere ornatior visa fuerat. Ipse vero Scipio satis iam omnibus constitutis, è Lilybæo soluit, tanta cupiditate transmittendi, vt nulli ei neque remi neque venti satisfacerent. Deuectus est tamen paucis diebus ad promontorium Pulchri, atque ibi omnes copias in terram exposuit. Sed celeriter eius aduentus Carthaginem nunciatus sic ciuitatem turbauit, vt conclamatum esset ad arma, stationesque in portis murisque dispositas, quidam autores sint. Nam à M. Regulo vsque ad eum diem L. prope annorum intercesserat spacium, ex quo nullus imperator Romanus cum valido exercitu terram Aphricam intrauerat. Merito igitur pauoris ac tumultus omnia erant plena. Augebat etiam terrorem Scipionis nomen, cui Carthaginenses quem ducem aut opponerent, aut parem arbitrarentur non reperiebant. Asdrubal Gisgonis filius egregius ea tempestate imperator habebatur, quem victum à Scipione fugatumque ex Hispania meminerant. In eo tamen atque in Syphace potentissimo rege magnam spem seruandæ patriæ reponentes Pœni, hunc rogare, illum monere non desistunt, vt quanta maxima celeritate posśint, Aphricæ rebus subueniant. Sed dum hi copias iungunt, interim Hanno Amilcaris filius proximam regionem tueri iussus, obuiam Romanis progreditur. Scipio populatis agris, ditatoque exercitu ingenti præda prope Vticam cum omnibus copijs consederat, vt celebrem vrbem & opportunam ad bellum terra marique gerendum, si qua via fieri

posset,

poſſet, in poteſtatẽ redigeret Et ſub idem tempus Maſiniſſa in caſtra Romanorum venerat, ardens incredibili cupiditate belli gerendi aduerſus Syphacem regem, à quo non multo antea paterno regno fuerat expulſus. Hunc Scipio quia iuuenem acrem & manu promptum in Hiſpania cognouerat, priuſquam maiores copiæ à Carthaginenſibus cogerentur, ſpeculatum mittit hoſtium caſtra, atq; ei præcipit, vt omni ingenio adhibito Hannonem ad pugnam eliciat. Maſiniſſa vt imperatum erat, hoſtẽ irritando, ſenſimq; trahendo perducit ad ea loca, quibus in locis Scipio cum armatis legionibus conſtiterat, expectans occaſionem gerendæ rei. Defeſſa iam erat hoſtium acies, cum Romani recentib. copijs obuiam facti, prœlium ineunt. Primo congreſſu ſuperatur Hanno, & ipſe cum parte copiarum occiditur. Reliqui terga dantes, qua poteſt quiſque fugam per diuerſa petunt. Poſt hanc victoriam, Scipionem ad oppugnandam Vticam redeuntem, abſiſtere incepto coegit ſubitus Aſdrubalis & Syphacis aduentus, qui ingentes peditum equitumque copias ſecum ducentes, haud procul à Romanis poſuerunt caſtra. Quod vbi animaduertit Scipio, ſtatim ſoluta obſidione, caſtra in quodam promontorio communiuit, vnde procedere obuiam hoſti, & vexare Vticenſes, & claſſem ſubductam tueri poſſet. Cæterum cum tempus poſtulare videretur vt hyberna vtrinq; peterent, placuit ei ad Syphacem mittere, qui tentarent animum regis, & quantum in eis eſſet à Carthaginenſium amicitia abducerent. Hunc enim ſciebat Sophoniſbæ nuptijs agitatum, & quaſi muliebribus inſtructum furijs, eo inſaniæ deueniſſe, vt nõ modo Romanos nõ iuuandos, ſed etiam contra ius fœderis oppugnandos cenſeret: quod ſi qua vxoris ſatietas hominem cepiſſet, iam ad ſanitatem eum reuerti poſſe arbitrabatur. Syphax auditis his quæ nomine Scipionis ad eũ deferebantur, tempus iam eſſe reſpondit, vt non de relinquenda Pœnorum ſocietate, ſed de abijciendis belli conſilijs agatur, ſe optimum pacis autorem fore pollicetur. Huic ſermoni Scipio aures adhibendas putat, ſolerti animo rem nouam meditatus. Nam ex omni exercitu ſtrenuos milites deligit, quos ſeruiles veſtes indutos comitari oratores iubet, & quid fieri velit oſtendit. Hi vt præceptum erat, dum legati & Syphax de conditionibus pacis inter ſe agunt, & longior conſulto producitur

ſermo, ſpeculatum proficiſcuntur hoſtium caſtra, omnes aditus exituſq; explorant. Hoc ſæpius facto, ad Scipionem reuertuntur. Certum erat induciarum conſtitutum tempus, quo elapſo Scipio ſimulat ſe omni ſpe pacis abiecta, arma, claſſem machinaſque parare, vt quemadmodum antea orſus fuerat, Vticam oppugnatum redeat. Hoc quam late per regionem vulgari, hoc ab hoſtibus credi volebat. Ipſe vero tribunis militum conuocatis, conſilium ſuum aperit. Docet bina eſſe hoſtium caſtra, paruo inter ſe diuiſa ſpatio, quorum altera ex lignis hybernacula, altera ex arundinib. contexta habeant, vtraque deleri incendio poſſe. Quamobrem Maſiniſſam & C. Lælium ad ſe vocat, atque eis præcipit, vt intempeſta nocte Syphacem aggrediantur, ignem caſtris inijciant, ſe ex altera parte Carthaginenſes inuaſurum pollicetur. Hi mandata impigre exequentes, conſtituta hora Numidarum caſtra adoriuntur, & ignem arundinibus applicant, quæ ſubito incendium effuderunt, & pene in omnem locum caſtrorum diſtulerunt. Numidæ fortuitum primo incendium arbitrati, ad opem ferendam celeriter concurrerunt: mox vbi in legiones hoſtium incidentes trucidari cœpti ſunt, ancipiti pauentes metu, ſeſe fugæ mandarunt. Simili pene ratione ab altera parte exercitus cui Scipio præerat, incenſa ſunt Carthaginenſium caſtra, & profligati hoſtes, tanta fugientium ſtrage, vt ad x L. millia hominum ex Pœnis Numidiſque ea nocte abſumpta quidam autores ſint. Hæc clades Carthaginem delata, ſic terruit ciuium animos, vt alij ex Italia Annibalem reuocandum, alij pacem petendam à Scipione cenſerent. Sed factio Barchina potens pollenſque cum abhorreret à conſilijs pacis, peruicit vt noui delectus haberentur ad reſtituendum bellum. Igitur Syphax & Aſdrubal magna multitudine peditatus equitatuſq; coacta, celerius opinione omnium exercitum repararunt, atq; rurſus in conſpectu Romanorum poſuerunt caſtra. Qua re cognita, Scipio non cunctandum exiſtimauit, dum milites ſui alacres eſſent & fiduciæ pleni, quin pugna decertaret. Accidit autem ab initio ex propinquitate caſtrorum, vt leuia quædam committerentur prœlia: ad extremum vero omnibus copijs concurſum eſt, tantuſq; ardor Romanorum militū fuit, vt primo impetu Numidas Pœnoſq; in fugam conuerterent, magnamq; partem fugien-

fugientium interficerent. Asdrubal & Syphax citato cursu ex media cæde profugerunt. Ad quos consectandos Scipio Mansinissam & C. Lælium cum expedito equitatu misit. Syphax in Numidiam, atq; inde in antiquum regnum profe-ctus, ex omni genere hominum exercitum coegit, obuiamque Masinissæ & Lælio factus prœlium comittere non dubitauit, malo tamen consilio, cum esset hostibus longe inferior non tam dimicantium numero, quam, quod nec miles cum milite, nec duces cum ducibus erant conferendi. Itaque à bellacissimis viris facile superatur, & quod Masinissa vix ausus esset optare, in prœlio capitur, & cũ multis nobilibus viris ad Scipionem perducitur. Ceperat primum lætícia omnium animos, cum Syphacẽ in castra adduci nunciatum est: deinde vbi vinctus in conspectũ multitudinis est perductus, tãta viri præsentia & pristinæ maiestatis recordatio, misericordiam intuentib. mouit. Meminerãt, enim quã celebre eius regis nomen, quam florẽtes opes & amplissimi regni vires paulo ante extiterant, postea vero ex tanto fastigio prolapsum cernentes miserabãtur. Ipse autẽ imperator Romanus benigne eum affatus, quæsiuit quænã tanta causa animum eius mutasset, impulissetq; ad inferẽdum Romanis bellum. Tum rex veteris hospitalitatis, iunctæq; dextræ memor, fidenti animo Scipioni respondit, se coniugis Sophonisbæ amore captum, tantum facinus quantum omnes scirẽt, in populum Romanum admisisse, atq; extemplo eas dedisse pœnas quas cæteri pro documento habere possent, vt in fide atq; officio permanerẽt. Sed in extremis malis hoc sibi solatij contigisse, quod inimicissimum hominẽ Masinissam, eadem insania, qua ipse laborasset, correptum videret. Nam post victum captumq; Syphacem, Masinissa Cyrtham caput regni petẽs, cum vrbem in potestatẽ redegisset, Sophonisbã multis precib. sibi blandientẽ ardere cœperat, mulieriq; fidem dederat, se eam à Romanorum manib. vindicaturum: & vt id cõmodius præstare posset, nouis nuptijs sibi deuinctam vxorẽ duxerat. Hæc celeriter ad Scipionẽ delata, magnopere hominem perturbarunt. Constabat enim auspicijs Romanorum victum Syphacẽ esse, & quæcunque suæ ditionis fuerãt ad eorum iudiciũ pertinere: quod si Masinissa inconsulto Scipione patrocinium Sophonisbę suscipiendũ putarat, simul & imperiũ ducis & maiestatem populi Roma-

Romani visus fuerat contēpsisse. Accedebat huic culpæ turpissima libidinis causa q̄ tanto grauior videri debuit, quā-to erat Romani imperatoris continentia maior, quam Masinissa ante oculos habebat ad imitādum. Nam Scipio pręter cætera virtutis documenta, in omnib. locis quibus hostem superauerat, à captiuis mulierib. victrices semper abstinuerat manus. Indignatus igitur aduersus Masinissam, etsi primum in castra redeūtem præsente multitudine benigne accepit, postea tamen se iunctum à cęteris ita obiurgauit, vt sentiret Numida moderatissimo simul & seuerissimo imperatori sibi esse parendum. Itaq; lacrymans & cōsilij inops in tentorium abijt, pauloq; post, cum fidem Sophonisbæ datā præstare non posse cerneret, atq; ex eo grauiter angeretur, venenum ei cum mandatis misit, quo mulier repēte hausto, voluntariam sibi cōsciuit mortem. Cæterum Carthaginenses tot tamq; multiplicib. acceptis cladibus, cū res in eū locū deductas viderent, vt iā non de propagando imperio, sed de seruanda patria esset, cogitandum, Annibalem ex Italia reuocarunt. Qui celeriter in Aphricam reuersus, siue quod præsentis iuuenis felicitatem horreret, siue quod labenti & pene inclinatæ Reip. diffideret, omnium primū cum P. Scipione de pace agendum censuit. Quapropter petenti locus ad colloquium datus, quo simul congressi, longum sermonem de tollendis controuersijs habuere. Ad extremum Scipio eas conditiones detulit Pœno, quibus facile apparuit, non tædere belli Populum Romanum, & ipsum iuuenē spe victoriæ magis, quam cōcordiæ desiderio trahi. Itaq; omni spe pacis adempta colloquium dirimunt, atque in posterū diem certamen parant duarum nobilissimarum bello gentium, duo clarissimi duces, imperium orbis terræ breui spacio suis Rebuspub. aut daturi, aut erepturi. Locus prope Zamam fuisse traditur, vbi supremas vires quasi in medium effundentes, pugnam memorabilem cōseruere: in qua victores Romani, primum hostium elephantos, deinde equites in fugam verterūt, demum acrius inferentes pedem, totam aciem profligarunt, Cæsa aut capta ex Carthaginensiū copijs supra XL. millia hominum à Romanis ferunt. Annibal ex tanta cœde incolumis euasit, nullo strenui ducis eo die munere prętermisso. Nam si vnquam antea, tum ea pugna aciem peritissime instruxerat, loco subsidijsque firmauerat,

atq;

atq; in ipso certamine dum manus conserebantur, sic militibus suis officium præstiterat, vt summi Imperatoris laudem etiam a hostib. tulerit. Post hanc victoriam, Scipio nactus Verminam Syphacis filium, opem Carthaginensib. afferentem, fugauit, & vsq; ad mœnia portumq; Carthaginis exercitum admouit, ratus id quod accidit, Pœnos supplices ad pacem petendam venturos. Nam vt ad bella suscipienda alacer & promptus fuerat Carthaginensium animus, sic eo temporis mollis ac minime resistens mens eorum fuit, Anibale præsertim superato, in quo antea omnem spem seruandæ patriæ collocatam habebant. Itaque consternati animo, legatos ad Scipionem mittunt, qui clemētiam victoris implorent, & multis precib. pacem exposcant. Iam Romæ de prouincia Africa contentiones erant, & alter ex nouis consulib. in exercitum properabat pari imperio ad gerendum bellum: quamobrē veritus Scipio ne tanti belli cōfecti gloria ad alium perueniret, æquo animo à legatis Carthaginensium se exorari passus est. Conditiones igitur pacis Carthaginensib. datæ ex victoris arbitrio, & præter alia, omnis classis, qua maxime confidebant, adempta. Ea cum crematur, tam miserabile spectaculum intuentibus præbuit, vt non secus in vrbe, quā si Carthago à stirpe interijsset, comploratum sit. Ad quingentas enim naues omnis generis crematas quidam autores sunt. Verum hæc nos admonere debent fragilitatis humanę, cuius nimia (vt ille inquit) in prosperis rebus obliuio est. Qui enim antea amplissimis victorijs consequutis, omni prope Italia in ditionem redacta, vrbe Roma, audacissime obsessa, imperium orbis terræ animis destinabant, nō multo interiecto spacio, in eum locum deducti sunt, vt omni imperio amisso, nihil præter Carthaginis mœnia possiderent, eaque seruare posse diffiderent nisi salua esse sineret hostium exorata clementia. Post hæc Scipio ex sententia senatus, Masinissam Regem non solum in patrium regnum restituit, sed adiecta opulentissima parte Syphacis regni ꝑponentem inter Aphricæ reges fecit: singulis deinde pro meritis præmia tribuit. Demum compositis Aphricæ rebus, exercitum in Italiam reportauit: sub cuius aduentum multi mortales Romam confluxêre, vt præstantissimum belli ducem, post tantas res gestas, intuerentur. Itaq; celeberrimo triumpho vrbem est inuectus, quem

sequu-

ſecutus eſt Terentius Culeo ſenator pileato capite, quia beneficio eius ex ſeruitute fuerat exemptus. Syphacē vero regem Polybius in triumpho ductum, quidā priusq̃ Scipio triumpharet mortuum ſcribunt. Multi antea Punico, & poſtea Macedonico atq; Aſiatico bello triumphantes, plura vaſa aurea, argenteaq; & maiorem copiam captiuorum præ ſe tulerunt. Sed vnus Annibal victus, & tanti belli confecti gloria triumphum P. Scipionis ſic celebrē reddidit, vt facile cæterorum aurum pompamq; ſuperaret. Aphrica enim ſubacta, nulla gens poſtea fuit, quæ vinci à populo Romano erubeſceret. Quamobrem ex hac prouincia gradus imperij in Macedoniam, in Aſiam, atque in reliquas partes orbis terræ eſt factus. Cæterum Scipioni, quē poſt Aphricam deuictam iam Aphricanum appellare licet, Romam reuerſo, neque ciuiles dignitates, neq; vrbani honores defuerunt. Nam cum cenſorum comitia haberentur, & multi competitores ex ſuperna nobilitate concurrerent, ipſe & Elius Petus prælati omnib. ſunt: creati cenſores, magiſtratum poſtea ſumma integritate concordiaq; geſſerunt. Sequentes deinde cenſores alij atq; alij principē Senatus Aphricanum legerunt: quod genus honoris ijs tantum viris deferri conſueuit, qui autoritatē & gloriā maximis in Remp. meritis præſtantiſſimiſq; reb. geſtis eſſent conſequuti. Nec multo interiecto ſpacio, creatus eſt iterū conſul, collegaq; ei datus Sempronius Longus, Sempronij illius filius, quem Annibal magna affectum clade ad flumen Trebiā ſuperauit. Hi primi fuiſſe dicuntur, qui in ſpectandis ludis patres à populo ſecreuerunt: quam ſelectionē plebs Romana moleſtiſſime tulit, aduerſus conſules indignata, qui honorē ſenatorij ordinis extuliſſe, ſuum contempſiſſe viſi erant. Et ipſum etiā Aphricanum aliquando pœnituiſſe tradunt, ſe veteris moris tollendi, noui introducendi autorem fuiſſe. Erant per id tempus quædā contentiones de finibus imperij inter Maſiniſſam & Carthaginenſes exortæ, ad quas componendas Scipio duoq; alij legati à ſenatu miſſi, cum cauſam diſcordiæ cognouiſsēt rem totam integrā ſuſpenſamq; reliquerunt. Atq; eo conſilio id factum dicunt, vt Pœni domeſticis cōtentionib. occupati tenerentur, neue alijs negotijs vacare, vel ad ſpem nouarum rerum erigere animos poſſent. Vigebat enim cum rege Antiocho bellum & Annibal Pœnus cum eo erat, qui nunquam ceſſa-

bat in populum Romanum veteres hostes concitare, nouos acquirere & omnibus modis Carthaginensibus suadere, vt seruitutis iugum sub titulo fœderis sibi à Romanis impositum abijcerent, & regum amicitiam experirentur. Verum paulo post Romani rebus prospere gestis Antiocho à Græcia pulso, cum iam Asiam animis destinarent. Aphricanum intuebantur, veluti hominem natum ad bella magni ponderis finienda. L. autem Scipio & C. Lælius consules erant, & vterq; sibi Asiam prouinciam decerni cupiebat. Res arbitrio senatus permissa erexit studia patrum, senatoresq; dubios reddidit de tantis viris iudicium facturos. Sed cũ apud patres maior Lælij gratia, maior etiam existimatio esset, & senatus ad eum inclinaret negociumq; deferret, surrexit P. Aphricanus frater maior L. Scipionis. & illam ignominiam familiæ deprecatus est, dixitque, & in fratre suo summam virtutem esse summumque consilium, neque se ei legatum defuturum. Extemplo hæc vox ingenti patrum lætitia excepta, omnem dubitationẽ ex eorum animis dempsit. Decretum est igitur frequenti senatu, vt L. Scipio in Græciam aduersus Ætolos, deinde in Asiam si ei visum esset, transiret, ad inferendum Antiocho bellum, & P. Aphricanum secum duceret, quem Annibali victo & pro Antiocho in acie stanti victorem opponeret. At vero P. Scipionis pietatẽ quis non iure miretur? quam non solum à prima adolescentia Cornelio patri, sed etiam L. fratri id ætatis ijsq; rebus egregiam præstitit. Et quanquam erat Aphricanus, qui Annibalem vicerat, de Pœnis triumpharat, omnes belli gloria & virtute anteibat: imperio tamen minoris natu se sponte summisit, vt is in honore obtinendæ prouinciæ gratioso collegæ præferretur. Ex eo autem bello L. Scipio consul Aphricani consilio egregio quidem & fideli vsus, maximam gloriam in patriam reportauit. Nam primum in Græciam traijciens inducias sex mensium Ætolis dedit, suadente Aphricano posthabitis omnibus Asiam caput belli peteret. Prusiam deinde Bithyniæ regem animo fluctuantem, Aphricani opera ab Antiochi societate auertit. Magnum enim erat Aphricani nomen, & omnes qui consulem adibant, rem aliquam impetraturi, eo patrono vtebantur. Cum vero in Asiam peruenisset, & legatus Antiochi Heraclides Byzantius præsto fuisset, vt de pace ageret,

& publice expositis mandatis æquas conditiones impetrare nõ potuisset, priuatim sicut præceptũ erat, Aphricanum adijsse traditur, ac multis modis tentasse animum viri, vt in regis desiderium traheret. Nã & filium adolescentem, quem captum in potestate haberet, Antiochum remissurũ dixit, & Aphricanum in totius regni societatem titulo tãtum sibi reseruato, libentissime suscepturum adiecit. P. autem Scipio sicut multis alijs virtutibus, ita fide & probitate præstans, cęteris posthabitis filium vt gratum munus se accepturum respõdit, & pro priuato officio quantum in eo esset priuatam gratiam relaturum; Sed ante omnia regem hortari vt abiectis belli consilijs, quascunq; dederit senatus populusq; Romanus conditiones accipiat. Paucis vero post dieb, Antiochus filium ad P. Scipionem vt pollicitus erat, remisit: quem alij iam inde ab initio belli à Chalcide Oricum petentem, alij paruo nauigio traijcientem, quidam proficiscẽtem exploratum cõsilia hostium, captum fuisse tradunt, atque eo tempore ad patrem Eleæ ægrotantem remissum dicunt. Ea indulgentia regis, gratissima (vt par erat) Aphricano fuit, visusq; ex longo interuallo adolescens, animum eius solicitũ & corpus ægrum magnopere recreauit. Verum P. Scipio vt aliquod grati animi indicium præ se ferret, per legatos qui ad eum venerant, amplissimas gratias Antiocho egit pro filio ad se remisso. Deinde eum monuit, ne prius in aciem descenderet, quam se ab Elea in castra reuersum sciret. Motus autoritate viri Antiochus, aliquamdiu se castris continuit, & prœlium in longum differendum putauit, sperans per Aphricanum se aliquem aditum ad consulem habiturũ. Postea vero cum consul ad Magnesiam consedisset, & lacessendo atque irritando hostem ad pugnam exciuisset, continere se nõ potuit rex, quin iusta acie decertaret. Ei prœlio inter alios regios duces Annibal Carthaginensis interfuisse traditur. Victus profligatusq; Antiochus, cum perditis reb. nullũ remediũ esse censeret, ad Aphricanum qui paulo post commissam pugnam leuatus morbo in castra venerat, confugit, ac per eum a consule impetrauit, vt de pace agi liceret, Venientibus ergo in castra legatis Antiochi, petentibusque vt regi suo ignoscerent, & quascunque vellent conditiones dicerent pacis, Aphricanum ex communi omnium sententia respondisse tradunt, nõ esse cõsuetudinem Romanorum, vt

vel aduersis rebus succumbere, vel sequundis efferri sciant. Easdem conditiones, quas ante victoriam detulissent, se deferre, vt Europa abstineat Rex, cis Taurum montem vsq; ad Tanaim amnem possessione Asiæ cædat, in viginti annos tributum pendat, viginti obsides ex arbitrio consulis dedat. Et ante omnes Annibalem Pœnum concitatorē belli poposcit. Sed is vt in eius vita scripsimus, terra mariq; fractas videns Antiochi opes, se manib. Romanorum subripuerat, & ad Prusiam Bithyniæ regem perfugerat. Antiochus acceptis conditionib. pacis, benigne sibi à populo Ro. factum dixit, quod magna cura liberatus, modicis regni terminis vteretur. Ampla enim Imperia & nimiæ quæ expetuntur opes, tot tamq; varias & vndiq; circumfusas molestias habent, vt non minus vere quam eleganter à Theocrito dictum sit:

Non mihi sint, nec opes Pelopis, nec multa talenta,
Nec celeri cursu ventos superare fugaces: *Imperia ampla.*
At vacuo curis liceat cantare sub antro,
Et procul è specula mare prospectare profundum.

Consul debellato potentissimo rege Asiæ, celeriusq; opinione omnium bello maximo confecto, Romam redijt, & specioso triumpho vrbem est inuectus. Cognomē quoq; ex deuicta prouincia meruit, vt sicut ante Aphricanus ab Aphrica, sic etiā iste Asiaticus ob Asiam subactam diceretur. Nec P. Scipio eius consilio L. frater Rempub. felicissime gesserat, expers honorum fuit. Nam paulo post duo clari censores T. Q. Flaminius & M. Claudius Marcellus eum principem Senatus tertio legerunt. sicq; ijs duob. lustris ex quo est ab initio cōstitutus, in ea dignitate permansit. Verum operæ precium est contemplari quam varia & quam imbecillis sit rerum humanarū cōditio. Erat ea tempestate cumulata omni genere honoris Scipionum Corneliæq; gentis gloria, & Aphricani autoritas in eum gradum peruenerat, vt non esset priuato viro in libera ciuitate vlterius expetendum. Hanc magnitudinem sustinere nō potuit inimicorum inuidia, sed erupit tandem ea quæ animis latebat, & in tantarum rerum autores sese effudit. Nam duo tribuni plebis, Porcij Catonis (vt quidam suspicantur) opera concitati, diem P. Africano dicunt, & pecuniæ ab Antiocho rege acceptæ, & non in publicum relatæ eum insimulāt. Is suæ probitatis conscius vocanti magistratui paret, ac ingenti fiducia animi in forum

progressus, orationem amplam magnificamq; habet de rebus a se pro Rep. gestis: quarum cõmemoratio non pro gloria, sed pro suo periculo habita multitudine quæ ibi a frequens aderat, æquis animis recipitur. Instant tamen tribuni, multis calumnijs hominem onerant, & quasi culpæ obnoxium suspicionib. magis quam argumentis accusant. Sequenti die citatus iterum Aphricanus ad constitutã horam præsto adest, & cum magno comitatu amicorum p mediam concionẽ ad rostra progreditur. Ibi silentib. cunctis, Memini, inquit, Quirites, me tali die de Annibale & Pœnis egregiam victoriam consequutum: quamobrem postpositis litibus hinc eundum in Capitolium censeo, vt pro Rep. feliciſſime gesta diuino numini gratias agamus. Proficiscẽtem deinde P. Scipionem nõ modo in Capitolium, sed etiã ad omnia templa vrbis, sequuta vniuersa concio est, magistratu cum solis ministris relicto. Hæc velut vltima prosperitatis dies & frequentia hominum, & beneuolentiæ significatione, quacunque antecedenti felicior Aphricano illuxit. Nam postea ruri agere vitam procul ambitione ac foro cõstituit. Itaq; Liternum se contulisse traditur, seu vehementi indignatione cõmotus, quod post tanta beneficia in ciuitatem collata pro mercede ignominiam reportaret: seu quia satietate gloriæ captus, generosius duceret sponte inimicorum inuidiæ cedere, quam vi & armis magnitudinem suam tueri. Accusantibus deinde tribunis contumaciã viri, ac L. fratre absentiæ suæ causam in ægritudinẽ referente, vnus è tribunis plebis Tiberius Gracchus, cui simultates cum Aphricano erant, cõtra opinionem omnium hanc excusationem accepit, & Scipionis causam modo eum summis laudib. efferendo, modo aduersarios deterrendo, sic egregie tutatus est, vt postea senatus frequens, qui hanc iniuriam iniquo ferebat animo, ampliſſimas ei gratias egerit. Sunt autem qui volunt Publium Scipionem priusquam Liternum concederet, librum pro reddẽda ratione à L. fratre in senatum allatum suis manib. concerpsisse, atq; id non fraude aut arrogantia fecisse, sed eadẽ fiducia animi, qua aliquãdo in quæstores est vsus, cum claues ad aperiendũ ærariũ contra leges poposcit, vt neceſſitati Reip. subueniret. Quidam ẽt dicunt, non Aphricanum, sed Asiaticum fuisse, quem tribuni plebis in iudiciũ vocarunt: & P. Scipionem qui in Herturia per id

tempus erat legatus, hac re cognita celeriter in vrbẽ redijsse, & primo aduentu cum offendisset L. Fratrem damnatum & paratos ministros, qui eum vinctum in carcerẽ ducerent, sic animo exarsisse, vt viatorem tribunosq; pl. vi à corpore fratris repulerit. Adijciunt præterea Tiberium Gracchum tribunum pl. questum primo, solutã esse ad priuato tribunitiam potestatem, deinde postpositis simultatibus, quæ sibi cum Scipionib. intercedebant, corũ patrocinium suscepisse, vt tribuni potius a tribuno, quã a priuato victi viderẽtur. Eodem die senatum in Capitolio cœnantem autorem fuisse scribunt, vt Aphricanus minorem ex filiabus Tiberio Graccho desponderet. Hac sponsione facta rediẽs domum P. Scipio, cum vxori nouam affinitatẽ nunciasset, indignata mulier dixisse fertur, nõ debuisse eum inconsulta matre filiam despondere, etiam si Tiberio Graccho locare potuisset. Id responsum Scipioni iucundissimũ fuit, cum vidit cõiugem in eandem sententiam, in qua ipse constiterat, de locanda filia incidisse. Nec sane me fugit hæc quæ modo dixi, nonnullos de Tiberio filio, & Appio Claudio eius socero tradidisse. Nam Polybius & alij locupletissimi autores, Corneliam, quæ Caium & Tiberiũ peperit, post mortem Aphricani Graccho nupsisse scribunt. Fuit enim Aphricano Æmilia vxor L. Pauli filia, qui consul pro Rep. ad Cannas occubuit. Ex ea genuit filias duas, quarum maiorem natu P. Cornelio Nasicæ, minorem seu in vita seu post mortem patris, Tiberio certe Graccho nuptã constat. De filijs vero pauca reperiuntur, quæ pro certis afferri possint. Diximus de adolescente ab Antiocho capto, & ad patrem liberaliter remisso, de quo nullã postea scriptores, ꝙ compertum habeam, mentionẽ faciunt, nisi ꝙ eũ præturã gessisse, & in magistratu consequendo à Cicereio patris scriba adiutum fuisse qdam autores sunt. Proditũ quoq; memoriæ est, Aphricanũ minore à filio P. Scipionis adoptatũ fuisse M. Cicero in eo libro, qui Cato maior inscribitur, Quam fuit imbecillis, inquit, P. Aphricani filius is qui te adoptauit. Et in sexto de Rep. libro pater Æmilius Scipionem filium hortatur, vt sicut Aphricanus auus colat iustitiam & pietatem. De exitu autem P. Scipionis varia scriptores tradidêre. Alij Romæ mortuum, elatumq; scribunt, & ad fidem huius rei monumentum ad portam Capenam ei factum, & tres statuas su-

perlocatas ferunt, quarum duæ P. & L. Scipionum dicuntur esse, tertia Q. Ennij poetæ. Huic sententiæ illud Ciceronis conuenire videtur: Charus, inquit, Aphricano superiori fuit noster Ennius. Itaq; etiam in sepulchro Scipionum putatur is esse constitutus. Alij autores sunt, & frequentior fama est, Linterni Aphricanum mortuum, ibique ex sua institione sepultum esse, ne patria parum memor beneficiorum, suum funus celebraret: monumentumq; ei factum, ac statuam superpositam, quam postea tempestate disiectam Liuius se vidisse testatur. Præterea apud Caietam in marmoreo sepulchro æneaque vrna hæc inscripta reperiuntur:

Deuicto Annibale, capta Carthagine, & aucto
Imperio, hos cineres marmore tectus habes.
Cui non Europa, non obstitit Aphrica quondam,
(Respice res hominum) quam breuis vrna premit.

Ego vero quæritans quo anno ætatis Aphricanus obierit, IIII & L annos eum vixisse, pauloque post interijsse, apud quosdam oratores Græcos inueni. Fuit autem vir non solum omni bellica laude dignus, sed etiam domesticis virtutibus præstans, quæ sic eius animum ingeniumque alebāt, vt dicere solitus sit, nunquam se minus ociosum esse, quam cum ociosus: nec minus solum, quam cum solus esset. Interdum enim multitudinem consulto fugiens tanquam in portum se in solitudinem recipiebat. Sed ea erat rerum gestarum gloria, vt quocunque proficisceretur, concursum omnis generis hominum commoueret. Tradit fama cum in Linternum secessisset, prædones quosdam eum salutatum venisse, vt tantum virum intuerentur, dextramq; illius fide & victorijs præstantem contingerent. Magna est enim virtutis vis, & magna apud omnes gentes, cum non solum bonos, sed etiam improbos ad se amandum alliciat.

ANNIBALIS, P.QVE SCIPIONIS COMPARATIO.

Iam vero res admonere videtur, vt Scipionis & Annibalis gesta, & ea quæ ad domesticam pertinent disciplinam, paucis verbis conferamus. Primū si res bellicas considerare velimus, satis constat ambos fuisse summos præstantissimosq; belli duces, ac nō modo ætatis suæ, qua nulla bellacissimorum virorum feracior fuit, sed etiā superiorum temporum cuilibet regum imperatorumue pares. Id autē mirari libet,

cum

cum potentissimos aduersarios domi haberent, qui omnia sua cõsilia oppugnare nitebantur, tanta eos in externis bellis sustinere aut perficere potuisse. Nam vt cætera omittam, P. Scipio aduersante Fabio Maximo, alijsq; principib. ciuitatis, quanta contentione perfecit, vt in Aphricam mitteretur ad gerendum ex propinquo Carthaginensibus bellum? Annibal vero quem aut qualem aduersarium habuit Hannonẽ principem factionis aduersæ? Ambo igitur multis domi forisq; difficultatibus victis, non felici quadam temeritate, vt plerisq; contigit, sed arte, ingenio, consilio, res omni memoria dignas gessere. Verum Annibalis ferociam pleriq; mirantur, qui expugnata Sagunto ausus sit ab vltimis terrarum finibus in Italiam venire, ingentes peditum equitumq; copias secum ducere, validissimam remp. quam maiores sui non mediocriter formidauerant, bello lacessere, multis exercitibus, consulibus, Imp. cæsis, sub mœnib. Romanæ vrbis castra ponere, externos reges, longinquas nationes cõmouere ad inferenda Romanis arma. Hæc qui fecerit, maximũ ac fortissimum ducem habendum putant. Alij vero in Scipionem conuersi summis eum efferunt laudibus, quatuor nobilissimos duces, quatuor exercitus in Hispania fusos fugatosq;, deuictum & captum ingentis nominis regem enarrant. Postremo illam memorabilem pugnam extolunt, qua Scipio collatis signis Annibalem profligauit. Nam si Fabio, inquiunt, laudi datum fuit, quia non est à Pœno superatus. quid de Aphricano dicendum erit, qui celeberrimum ducẽ magno prœlio fudit, & grauissimum bellum cõfecit? Hunc insuper aperto Marte bella gerere, cum hoste æquo campo congredi consuesse memorant. Annibalem contra insidijs, dolis, atq; omni genere fallaciæ vti solitum tradunt. Itaque omnes Græci Latiniq; scriptores callidissimum ducem appellant. Sunt præterea qui Annibalem laudandum censent, quod tã diuturno tempore, quo bellum cum Romanis gessit, exercitum cõflatum ex omni genere hominum sic quietum & concordem tenuit: vt nulla vnquam in castris audita seditio sit. Vituperandum econtra arbitrantur. quod post illam memorabilem cladem Romanis illatam, segniter sit victoria vsus: quod Campaniæ Apuliæq; delicijs sic milites suos corruperit, vt non ijdem postea viderentur, qui Romanos ad Trebiam, ad Thrasimenum, ad Cãnas fudissent. Hæc

cũ omnes autores in eo reprehendant, tum perfidiã & crudelitatem maxime deteſtantur. Nam vt cætera omittã, quæ immanitas illa fuit, cum hominis Arpinatis vxorem & liberos in caſtris accitos viuos combuſſit? Quid de illis dicendum, qnos ex Italia decedens in Iunonis Laciniæ delubro necari iuſſit? At Scipionem ſi ſcriptorib. magis quam inuidorum calumnijs credere libet moderatiſſimũ ducem. nec ſolum in pugna ſtrenuum, ſed etiam poſt victoriam clemẽtem fuiſſe dicemus. Itaq; ſæpiſſime accidit, vt eiusdem virtutem hoſtes, miſericordiam victi, fidem cæteræ gentes experirentur. Iam vero continentia & liberalitas viri quanta aut qualis fuit, qua in virginem captiuam, qua in Luceium principem Celtiberorum eſt in Hiſpania vſus? Quod autem ad vtrunq; attinet, ambo liberalibus artibus eruditi, ambo doctorum hominum amatores fuiſſe dicuntur. Tradunt enim vt Aphricanum Ennio, ſic Annibalem Soſillo Lacedæmonio familiariſſime vſum. Sunt etiam qui *Pœnum* literarum Græcarum non modo non ignarum fuiſſe ſcribunt, ſed in hoc quoq; genere laudis tantum ei tribuunt, vt hiſtoriã de rebus geſtis Manlij Vulſonis Græco ſermone ſcripſiſſe velint. Ego vero M. Tullio libenter adhæreo, qui in libro de Oratore Annibalem dicit audiuiſſe, Epheſi Peripateticum Phormionem, de imperatoris officio & de omni re militari copioſiſſime diſſerentem, pauloq; poſt rogatum quidnam de illo philoſopho iudicaret, reſpondiſſe, non optime Græce, attamẽ Græce, Multos ſe deliros vidiſſe ſenes, ſed qui magis quam *Phormio* deliraret, vidiſſe neminem. Ambo præterea apti in dicendo, Annibal etiam acutus in reſpondendo fuiſſe traditur. Cũm aliquando Antiochus populo Romano bellum illaturus copias in aciem deduxiſſet, nõ tam armis q̃ auro argentoq; ornatas, quæſiuit à Pœno an ſatis hę copię ſibi viderentur. Tum ille, Satis, inquit, ô rex, quãuis hoſtes auariſſimi ſint. Illud autem vere dici poteſt, Annibalem res geſſiſſe magnas, attamen reipub. ſuæ calamitoſas. Cauſa enim pernicioſiſſimi belli, cauſa peſtis atque exitij fuit. Scipio contra ſic remp. ſuam protexit, patriam conſeruauit imperium auxit, vt qui ea meminerunt, Romã ingratam appellare non dubitent, quæ Aphricanum ſeruatorem vrbis cedere ex vrbe maluit, quam paucorum furorem audaciamq; reprimere. Ego vero nec eam ciuitatem gratam appel-

appellare poſſum, quæ præſtantiſſimi viri ſimul & innocentiſſimi tam abiecte ignominiam tulit; nec tam vituperare ſcio, quam vituperandam cenſerem, ſi ad eam iniuriã inferendam contuliſſet manus. Verum ſenatus, vt omnes autores aſſeuerant, Tiberio Graccho opem Scipionib. afferenti gratias egit: & plebs relictis tribunis qui reum citabant, per omnia templa vrbis Aphricanum ſequuta, facile declarauit, quanta beneuolentia, quantoq; honore dignum cenſeret Scipionum nomen. Quod ſi ex talibus indicijs ciuium animi metiendi ſint, non tam ingrata ciuitas in abijcienda beneficiorũ memoria, quam in tolerãda iniuria lenis mollisq; cenſenda erit: pauci enim fuêre, qui reliquis indignantibus, tale facinus audendum putarunt. Cæterum vir magni animi Scipio facile cõtemnens inimicorum inuidiam, cedere ex vrbe maluit, quam inteſtinis diſcordijs ciuitatem euertere. Nec iam ipſe vt Coriolanus, Alcibiades, alijque permulti ex antiquorum memoria, infeſta patriæ ſigna inferenda putauit, nec exteras gẽtes, potẽtiſſimos reges commouendos cenſuit, vt eorum auxilijs fultus, ei ciuitati vim afferret, quam ſpolijs triumphisq; decorarat. Quantum enim Romanæ liberati conſuluerit, facile intelligi potuit, cum regale nomen ab Hiſpanis delatum repudiauit: cum populo Romano ſuccenſuit, quod eum perpetuum conſulem & dictatorem vellet facere: cum in comitio, in roſtris, in Capitolio ſibi ſtatuas fieri vetuit. Quæ omnia poſteris temporibus ad Cæſarem, qui Pompeium profligauit, à ſeruientibus ciuibus ſunt delata. Eæ igitur aliæq; eiuſdem generis ſunt Aphricani propriæ virtutes, maximæ ac veriſſimę laudes cõtinentiæ. Verum vt hæc omnia ad vnam ſummam referãtur, hi duo celeberrimi duces nõ tam domeſticis virtutibus, quibus Scipio magnopere præſtitit, quam bellicis artibus & rerum geſtarum gloria, comparabiles eſſe videntur. Exitus quoq; vitæ ſimilitudinem quãdam præ ſe ferunt, quod ambo extra patrium ſolum obierunt: quanquam Scipio non à republica damnatus vt Annibal, ſed voluntario ſibi exilio indicto vitam extra vrbem finiendam putauit.

FINIS

G. Xylandri Avgvstani DE MENSIBVS ATTICIS, AD ANNOTATIONES SVAS APPENDIX.

PLVRA opinione mea, Lector candide, annotaui: haud scio an pauciora aliorum vel expectatione, vel desiderio. Lubens omisi permulta, quæ ad hoc Opus exornandum videbantur plurimum allatura momenti: vt Genealogias regum quorũdam, ac principum virorũ (quas statueram per occasionẽ veluti emblematũ loco intexere) vt locorum descriptiones aliquot, vt philosophicarum nõnullarum quæstionum explicationes, vt eorum quæ eadem de re diuersi autores scripserunt inter se comparationes, vt multorum, errorum refutationes, multorum nõ recte scriptorum emendationes, ac quædam in genus alia.

Verum hæc ipse quidem hic spacijs exclusus iniquis
Prætereo: atq; alias mihi fors memoranda relinquo.

quippe & Annotationum maius est factum, q̃ initio putaueram, Opus, vtcunq; omnia me contrahẽtẽ: & mole laboris, varijsq; curis & negocijs defatigato ignoscent, qui non sunt ingrati: neq; tam prẹterita à nobis multa ẹgre ferẽt, q̃ ea quẹ diximus non adeo pauca boni cõsulent. Memini me initio fere Operis pollicitum, me nonnihil de Græcorum, Atticorum inquã, apud quos fuit ἑλλάδος ἑλλὰς, mensibus cõmentaturum hoc loco. id nunc promissum, qua debeo & possum fide repræsentabo. Non est autẽ mei instituti, rem ipsam pertractare, quod & operosum & odiosũ fore scio, & alio pertinet: sed ὁδῷ πάρεργον tantum, quædã admonere diligentem lectorem. Etenim qui prius Plutarchi hẹc parallela Latino sermone descripserunt, Lapus, Guarinus, alijque, dum Atticorum mensium nominib. Romana aptare conãtur, neq; inter se aut cum alijs, neq; secum adeo singuli cõueniunt quod qui mihi non credit, facile, si Græca cum Latinis conferre velit, verum esse deprehendet. Ego qui rẽ plurimum habere controuersiæ, minimeque explicatus faciles scirẽ, id sum secutus, quod & tutissimum erat, & (nisi fallor) recti-

rectiſſimum. Reliqui ipſa Græca menſiũ nomina, ita vt lector in ijs vertendis & ad Romanum morem exprimendis, eum ſequi potiſſimum interpretem atque autorem poſſet quem vellet. Quo fiebat, vt neque ego interponere ſententiam in re apud doctos cõtrouerſa opus haberem: & lector nullo negotio, quid ſcripſiſſet Plutarchus, videret. Ne autẽ vel contempſiſſe aliorum coniecturas, vel ob inertiam ſuperſediſſe labore eorum nominum vertẽdorum viderer: hic vtcunque Lectori ſatis faciam, & cum de ipſis menſium nominibus, tum de eorũ etiam partibus dicam aliquid. quod omne tantum ad explicanda Plutarchi dicta, vnum hoc loco noſtrum ſcopum, referetur. Ac quia pleriq; Gazæ (cuius aureolus extat de Menſibus liber, Græçe ab eo ſcriptus) ſententiam, vt hominis doctiſſimi & accuriſſimæ diligentiæ, ſequũtur: priuſquam de ſingulis dicam, omnes ordine vulgato recenſebo, comparatis inter ſe ex eius autoris opinione ominibus.

Ianuarius.	Γαμηλιὼν.
Februarius.	Ελαφηβολιὼν.
Martius.	Μουνυχιὼν.
Aprilis.	Θαργηλιὼν.
Maius.	σκιροφοριὼν.
Iunius.	Εκατομβαιὼν.
Iulius.	Μεταγειτνιὼν.
Auguſtus.	Βοηδρομιὼν.
September.	Μαιμακτηριὼν.
October.	Πυανεψιὼν.
Nouember.	Ανθεστηριὼν.
December.	Ποσειδεὼν.

Γαμηλιὼν. ergo Ianuarius eſt Gazæ. Iam illud primo omnium ſatis eſt verbo attigiſſe, quod extra omnẽ controuerſiam eſt poſitum: tametſi Romani & Græci ſuos menſes à nouilunio ſeu coniunctione ſolis & lunæ auſpicarentur, tamen inter ſe ijs minime conueniſſe, vt ne ſi conſtaret quidem de ordine omnium vtrinq;, tamen præciſe inter ſe componi comparariq; poſſent. In cauſa fuiſſe cum alia, tum Aſtronomicarum rationum ignorationem atq; incertitu-

dinem liquet: quam intercalãdi etiam importunitatẽ haud raro auctam apparet. verum hæc alio pertinent. Sane in Romulo Plut. (nam eum potissimum sui ipsius verbis explicandum puto) affirmat, nihil conuenire inter Græcorum & Romanorũ nouilunia: vbi Romæ natalem, qui in ipsum 30. mensis diem inciderit, celebrari à Romanis AD. XI. Kal. Maij ostendit. Atque idem in Aristida, de Plataicæ pugnæ die loquens fatetur, quanquam suo tempore accuratius cœlestium corporum motus supputarentur, tamen alios aliter menses inchoare suos, Gamelionis in hoc Opere nusquam meminit (quod recordari possim) Plut. itaq; non opus habeo de eo multa afferre. Suidas, nescio quo autore, Ianuarium hunc interpretatur. γάμος nuptias significat. Nuptijs autem præesse creditum fuit Iunonem, id quod epitheta eius varia apud Græcos & Latinos (quæ huc congerere nolo: & maxima eorum pars apud Gyraldum de Dijs gentium legi potest) demonstrant. Inter alia, etiam γαμηλία a nuptiis dicta est, quib. eam præesse Cecrops Athenis docuit, coliq; eo nomine: & mensem, quo ei sacrificaretur, Gamelionem appellati voluit. Eustat. in in σ. Iliad. Varinus, alij. Febr. ἐλαφηβολιὼν ex autoritate Gazæ creditur. ἔλαφος ceruus est, βολὴ ictus vel coniectus. Cæterum apud Homerum quoque ἐλαφηβόλος pro venatore dicitur, species pro genere.

——ὥσπερ λὶς ἠϋγένειος

ὅς ῥά θ' ὑπὸ σκύμνους ἐλαφηβόλος ἁρπάσῃ ἀνὴρ.

Iliad 18. Elaphebolia sacrificia, in venatricis Dianæ honorẽ peragi solita referunt Græci gramatici: quo tẽpore, nõ inuenio. Laudo aũt Gazæ solertiã, qui hybernũ esse mensem, & quidẽ Gamelione posteriorẽ, priorem Munichione demonstrauit. Ne huius quidẽ meminit hoc in opere Plutarchus. Sequitur μουνυχιὼν, Martio adsignatus mẽsis. Hunc in Theseo Plutarchi Ianuarium vertit Lapus, vt & Donatus Acciaiolus in Demetrio: Guarinus in Lysandro Martiũ: in Phocionis extremo Lapus Græcum reliquerat nomen, idq; rectius. Munychia pars est Athenarum maritima, satis celebrata in historiis: describitur etiã à Strabone lib. 9. Idẽ Munychiæ Dianæ meminit, quæ Pygele (vrbs est Ionica, non procul Epheso) coleretur. Fuisse eam cultã Athenis, & nimirũ à loco id nominis, aut contra, sortitã, patet ex Atticis

Pausa-

Pauſaniæ, & iis quæ ſunt apud Gyraldum collecta ex Græcis cõmentarijs. eſſe aũt Marciũ, aut ei proxime reſpondere æquinoctij ẽt ratione demõſtrauit Gaza. Et quidem Varinus Camers in præclaro Lexico ſuo annotauit: μουνυχιών, ὁ δέκατος μὴν παρ' ἀθηναίοις οὕτω καλεῖται, &c. Munychion decimus Athenienſibus menſis vocatur, Eſt autem Martius, decimus à Iunio: à quo incepiſſe ordinem (quippe à ſolſtitio eſtiuo) menſiũ, ipſumq; adeo annũ, perſpicue docuit Theodorus. Exiſtimo aũt hoc Varium ex Suida (vt pleraque alia) aut vtrumq; eodẽ ex libro deſcripſiſſe. nã quod apud Suidam δεύτερος legitur, non δέκατος, librarij eſt (vt permulta alia) mendum, proximus eſt Aprilis, cui reſpondeat θαργηλιών. Hunc in Timoleõte Maiũ Tudertinus: Donatus in Demetrio (nã in Alcibiade omiſerat) Martiũ trãſtulit Sacrũ fuiſſe Apollini & Dianæ, vt pote natalẽ eorũ, ac tum luſtrari Athenas cõſueuiſſe, & Thargelia celebrata, quib. ſacris primitiæ eorũ fructuũ quos iam terra à ſole iterũ elato calefacta (nã θέρος calorẽ, γῆ terram ſignificat: quæ videatur noctis origo fuiſſe) ediderit, conſecrarentur in olla concoctę quę θάργηλος dicatur: hæc inquam, & multa alia apud Laertium in Socrate, Suidam, Heſychium, Varinum & alios ſunt in promptu Scribit Plutarch. in Camillo, vbi de dieb. nefaſtis diſputat: Troiam captam fuiſſe circa 24. diem Thargleonis: autoresq; huius hiſtoriæ laudat Ephorum Calliſthenem, Damaſten, Phylarchum. Adſcribam etiam Dionyſij Halicarnaſſei verba, ſed Latine, eandem rem continentia: Troia, inquit, capta eſt ſub finem æſtatis, ſeptendecim diebus ante ſolſtitium æſtiuum, vigeſimatertia die menſis Thargelionis, vt quidem Athenienſes temp⁹ ſolent ſupputare, Reſtabant adhuc 20. poſt ſolſtitium dies ad exemplendum iſtum annum. Ergo harum 37. dierum ſpacio, quæ à capta Troia vſq; ad anni finem effluxerunt, exiſtimo Achæos & res vrbanas tranſegiſſe, & legatos eorum qui defecerant accepiſſe (ἐπιδέξασθαι lego, non ἐπιδεῖξασθαι) & fœdus cum ijs iciſſe. Inſequenti anno, &c. Torſit hic Dionyſij locus Gazam haud leuiter. accepit enim hæc verba ita, vt qui ab eo, aut Ephoro potius, vnde hoc ſit mutuatus, Hecatombæoni menſi ſolſtitiali proxime antecedere Thargelionem (quaſi diceres Aprilem) Iunio

Suidæ locus caſtigatur.

Dionyſii locus excutitur.

nio

nio omisso qui inter eos est medius Scirophorione, affirmari putaret. Itaq; omisso Dionysio, de Ephoro ita dispu-tat, vt vel eum lapsum incuria pro Scirophorione Thargelioné scripsisse, vel libros ipsius à librario inerti fuisse corruptos iudicet. Quam satisfaciat alijs Gaza, non laboro: mihi quidem nequaquam satisfacit. Si quæcunq; non statim assequimur in bonorum scriptorum libris, ea incuriæ eorum imputabimus: quid iam non conuelletur, tot sciolorũ examinibus circumuolitantibus? aut qualis tandem fuisse existimabitur Ephorus, qui in mensium nominibus & ratione temporum describenda ita extra se (quod suspicatur Gaza) abripi se pateretur? Nam quod ei σφάλμα in homonymo Iberiæ vocabulo obijcitur, longe aliud est falli ambiguitate, quam labi oscitantia, & in scribendo οὐκ ἐντὸς ὢν ἑαυτοῦ. Ne dicam, fieri potuisse vt Dionysius ex alio scriptore, ac non ex Ephoro hoc desumpserit, cui hoc modo iniuria fiat. Denique si tantam negligentiam Ephoro recte obijcit Gaza, quid Dionysio fiet, qui id non senserit, sed cæcum cæcus sit secutus? quid Plutarcho? scriptorib. prope περιττῶς nonnunquam accuratis. Nam locus quem ex Plutarcho citaui, omnino id quod de librario queri possemus, amolitur: & cum diserte ibi de ijs quæ barbari mense Thargelione acceperint incommoda scribitur, tum Ephoro alij tres testes apponuntur. nisi fortassis & conspirasse in hanc corrumpendam historiam librarios omnes omnium ætatum & scriptorum opinabimur, & ὑποβολιμαῖον esse quod de Ilio capto inter alia ibi refert Plutarchus: quorum neutrum persuaderi potuisse Gazæ, persuasum habeo. Iam vt conemur locum Dionysij explicare, mirari satis nequeo, quid in mentem venerit ijs, qui ex his verbis colligere voluerunt, Thragelionem Hecatombæoni contiguum indicari. Equidem diserte Dionysius dixit, triginta septem diebus ante noui anni initium captam esse Troiam. Quod si ergo Thargelioni (cuius die XXIII. ea capta fuisse hic perhibetur, si Atticam mensium seriem & rationem sequamur) de his septem tribuas: nonne triginta adhuc pro Scirophorione mense dies restabunt, & annus insequens à prima Hecatombæonis initium sumet? Hæc est, nisi vehementer φιλονεικεῖν & nodum in scirpo quærere pergamus, apertissi-

ma

ma & ſimpliciſſima Dionyſij verborum ſententia: & quidem facile eam ex tam claris verbis mediocriter attentus homo & non ineruditus eruerit. atque haud ſcio an omnes: quibus hactenus ſcrupulum hic locus iniecit, meam opinionem ſint amplexuri, quæ neque Thargelionem loco mouet, neque Scirophorionē, neq; omnino in vllā incurrit abſurditatem aut inſolentiā. Quod ſi quos pturbat id, quod ſeptemdecim ante ſolſtitium dieb. capta Troia dicitur: cogitent non eum diem octauum pręcipitis ſeu decreſcentis (φθίνοντος) Thargelionis à Dionyſio appellari (cum ſit XIIII. Scirophorionis, ſiquidē Kal. Hecatombæonis in ſolſtitium competerent) ſed indicari errorē illius tēporis hominum in ordinandis menſib. nā ratione anni, nō ſolſtitij, dies captæ Troiæ Attico more ab eo dicitur, id quod eſt, XXIII. Thargelionis: ſolſtitium autem eo anno non in Kalendas ſeu pleniluuium Hecatombæonis, verum in decimum Scirophorionis incidiſſe monet, quanquam non expreſſe, ita tamē vt intelligenti ſatis ſit dictum: eo enim pertinet mentio XX. dierum, qui à ſolſtitio ad complendum annum ſequerentur. Hęc ego in medium ponere volui, vt locum Dionyſij docte admodum ſcriptum, qua explicarem, qua tuerer: ſaluo interim eorum honore, qui aliquid verius afferent. tametſi non dubito, fore multos eruditos viros, quos iſte locus hactenus torſit, qui probaturi ſint noſtrum ſtudium. Sequitur σκιροφοριών, qui ſit Maius. σκιὰ vmbra eſt: inde σκιρὸν puto detractū, vt ſit vmbraculum: quaſi σκιαρὸν. A Sciris ſeu Scirophorijs ſacrificijs menſis nomen habet, quibus vmbraculum ex arce ſolenni pompa deferebatur, ſignumq; ædificandi dabatur, vt breuis ſim, te ad Scholiaſtem Ariſtophanis remitto, qui initio ἐκκλησιαζουσῶν, eiuſque deinde verbis Suidas rem totam explanat. Menſem hunc proximum ante Hecatombæonem fuiſſe, diſerte in Ageſilao Plutarchus docuit, vbi inter fœdus Spartæ excluſis Bœotis XIIII. Scirophorionis die ictum, & cladem quam apud Leuctra quinto die Hecatombæonis paſſi ſunt Spartani, dies viginti interueniſſe refert. Grynæus hunc Aprilem, illum Martium, neutrum recte tranſtulit. ἑκατομβαιὼν ergo Iunio conferatur: nomen à ſacrificijs maioribus habens. Solſtititium æſtiuum in hunc incidiſſe, primumque Atticorum menſium fuiſſe, Gaza demonſtrauit. De vocabulo ἑκατόμβη alibi quam hic dicere præſtat. Lapus in

Theſeo

Theſeo & Maium vertit, & Aprilem : Guarinus in Alexandro, Auguſtum : quam recte, ſatis liquet. Plutarchus in Theſeo oſtendit, Cronion, id eſt Saturnalem, antiquitus dictum fuiſſe: Hippodromium Bœotis, Macedonibus Loum: hoc in Alexandro. illud in Camillo indicat. Subiungit huic Gaza μεταγειτνιῶνα: quem nos Quintili ſiue Iulio conciliemus. Carnium Syracuſani, Panemum Bœoti appellabant, vt in Nicia & Camillo Plutarchus refert. Maium Aretinus tranſtulit in Demoſthenis vita. Vvolfius Gazam eſt ſecutus. Certe Plutarchus hunc videtur Septembri, non Iulio comparaſſe : niſi ſi locus in Poplicola de Capitolij dedicatione ſit deprauatus, quod non video qua ſit factum occaſione: & vero erraſſe in hac re, aut deceptum fuiſſe Plutarchum, non facile crediderim. Idus quidem Septembris ibi plenilunio Metagitniontis tribuuntur. Metagitnia Apollinis ſacra, menſem hunc ſecundum Suidas ſcripſit. Proximus huic βοηδρομιὼν, qui Sextili ſiue Auguſto reſpondeat. Eſt autem βοηδρομεῖν, cum clamore & feſtinatione ad auxilia accurrere. hinc ſacrum Boedromia, de quibus Plutarchus in Theſeo, Suidas, alij. Lapus Iunium vertit in Theſeo (qui tamen ſui oblitus in Phocione, Nouembrem extulit: niſi id quoque correctori debemus) vt & Guarinus in Alexandro, & Donatus in Demetrio. Hunc quidē menſem Metagitnionti fuiſſe contiguum, ex Plutarchi Ariſtida colligitur, vbi de pugnæ Plataicæ tempore loquitur. Subit huic μαιμακτηριὼν, quem à Bœotis Alalcomenium dictum Plutarchus ibidem dicit: & conijci eo ex loco poteſt, Boedromioni eum ſucceſſiſſe. Opponitur noſtro Septembri μαιμᾶν impetum dare eſt. Sed Iouem Mæmacten, cui ſacra tum Mæmacteria agerentur, videntur non impetuoſum tantum ob tempeſtates, ſed & luſtralem ſeu placando aptum exponere Græci : quod hic non moror. Quintum hunc Athenienſium menſem Suidas, & Ianuarium eſſe annotauit : idemque habet Varinus quorum neutrum cum Gazæ opinione conuenit: imo ſi quintus ſit, nullo modo Ianuarius eſſe poſſit. Arrianus libro II. de exped. Alex. hoc menſe ſcribit victum ab Alexandro Darium Iſſica pugna : quam finita æſtate, & iam incipiente autumno commiſſam fuiſſe, veritati non videtur alienum. Secundum hūc ponitur qui ad Octobrem no-

noſtrum quadret πυανεψιών: ſic dictus à Pyanepſis ſacris (πυανεψίαν etiam dici ea, Suidas ex Lycurgi oratione quadam docet) quæ tum Apollini fiebant coctis quæ πύανα dicerentur etiam leguminibus, quaſi κυαμέψια, vt annotauit Euſtathius in 22. Iliadis. Sed conſulendus eſt de hac re in Theſeo Plutarchus: vnde colligi poteſt autumnalem menſem fuiſſe, frugibus ſcilicet terræ iam collectis atque conditis ineuntem. Lapus eo non animaduerſo, Iulium vertit: itemque in Cicerone Aretinus. Plutarchus porro in libro de Iſide & Oſiride docet, hunc menſem, quem Athenienſes Pyanepſionem nominant, Bœotorum eſſe Damatrium, Ægyptiorum Athyr: nimirum circa occaſum Pleiadis Coſmicum, id eſt, autumnalem. Ventum eſt iam ad Nouembrem, cui à Gaza tribuitur ἀνθεστηριών. Nimirum quod cum ſingulis alijs ſuos videretur locos aſſignaſſe, hic vnus de duodecim reſtans huc cõpeteret, cæteris locis occupatis. Id Gazæ argumentum quam ſit validum, non diſputo: valeret quidẽ, ſi conſtaret certo, ea omnino menſium nomina duodecim menſibus, ſingula ſingulis quadrare: neque vllum ex menſibus fuiſſe binominem, aliumq; aliquem contra præteritum ego Gazæ ſententia in medio relicta, quid alij ſenſerint obiter indicabo. Antheſteria Bacchi in honorem actitata, ſatis ex Græcis commentatoribus manifeſtum eſt: neque hic de ijs diſputo, multo minus de etymo. Nam ex eo velle aliquid certi colligere, lubricum eſt. reprehendit enim Gaza Philoſtratum, quod Vernum hunc menſem ſcribens, à floribus (ἄνθος flos, ἀνθεῖν florere eſt) vocem effictam ſenſerit: & ipſe hybernum haud minus commode inde exponi poſſe ait, quaſi floribus priuantem, παρὰ τὸ ἄνθος καὶ στερεῖν. Vt facile intelligi poſſit, ſi ἔτυμον debeat pro argumento ordinandorum menſium recipi, de nullius loco ſatis nobis conſtiturum. Suidas, Varinus, & alij, octauum eſſe menſem Atticum annotauerunt. ita nõ quidem Nouember erit, ſed Ianuarius. idem ſcilicet cum Gamelione. Sane Plutarc. noſter (cui vel ipſo Gaza teſte ſumma rerum harum peritia accuratiſſimumq; tribui debet iudicium) in Sylla de Athenis captis ſcribens, factum id aſſerit Martijs Kalendis, quæ maxime dies nouilunio, id eſt, principio Antheſterionis reſpondeat.

Cui

Cui adstipulatur Appianus Alexandrinus, æqualis prope eius, & doctus admodū, bonusq; scriptor. Is lib. bell. Ciuil. secundo, de cæde C. Iulij Cæsaris verba faciens, hæc ad extremum habet: οὕτω μὲν ὁ γάϊος καῖσαρ ἐτελεύτησεν ἐν ἡμέραις ἃς καλοῦσιν εἰδοῖς μαρτίαις, ἀνθεστηριῶνος μάλιστα μέσου. Duæ postremæ voces in libro impresso desunt, sed leguntur in manuscripto Augustanæ bibliothecæ codice. Sic (inquit) C. Cæsar obijt Idib. Martijs, circa medium nempe Antestherionis. Hæc si recte ab ijs dicta sunt, vt quidem consentaneum puto, Nouembris porro Græcum nomen quæramus oportet aliud. Apud Macrob. quoque 1. Saturnal. 12. inter vernos menses Anthesterion ponitur, qui sit Aprilis, & à floribus tum se exerentibus dicatur. Hæc itaque sunt controuersa. Restat adhuc vnus scrupulus. Plutarchus in fine Arati, Anthesterionem cum Dæsio eundem facit. Idemque Alexand. Magnum vita excessisse sub finem Dæsij docet. Ergo si recte vtrunque (vt non dubito) scripsit Plutarchus: non recte faciunt, qui in Iunium mēsem obitum Alexandri conijciunt, eo quod Suidas δέσιον, Desium mensem Iuniū exponit. quod si omnino Macedonum vel Dæsius vel Desius est Iunius: malo tamen Plutarchum sequi, & Dæsium Sicyoniorum ab eo diuersum putare. Postremus in Gazę serie est ποσειδεὼν, quasi Neptunium diceres. Hic Posideon Suidæ December est, veluti & Gazæ. Plutarchus in Cæsare, cum quidē solstitium hybernum ei tribuit Ianuarium interpretatur: qua in re nihil est absurdi: cum olim solstitium id in finem Decembris inciderit. Hæc de mensium nominibus volui paucis commemorare. nam quæ alia sunt nomina, vt Bucatij, Artemisij, Choeac, Thoth, Pharmoti, persequi hoc loco non statui. Haberem & de partibus mensium & vocabulis ἔνη δὲ νέα, τρίτη, &c. φθίνοντος, εἰδοῖς, περὶ ἐνδεκάτης καλανδῶν, & alijs quæ dicerem: nisi commodiori ea tempori seruarem. Quæ ex diarijs regijs Plutarchus in fine Alexandri Magni descripsit, ea ad confirmandum quod Gaza docet de numeris φθίνοντος mensis non augendis, sed minuendis vsque ad trigesimam diem præclare faciunt. ἔνην καὶ νέαν idem in Solone pulcre interpretatur: & in Demetrio eius comparatione instabilitas fortunæ elegantissimis Sophoclis versibus exprimitur. Cætera diligens lector colliget atque expendet.

INDEX

INDEX AVTORVM, QVI IN HAC TERTIA PARTE VItarum Plutarchi citantur & allegantur.

INDEX RERVM ET VERBORVM IN HAC TERTIA PARTE *Vitarum Plutarchi memorabilium & fidelißimus & locupletißimus.*

Continet hic Index Magistratus, Leges, Oracula, Prodigia, Apophthegmata, Strategemata, Bella, Orationes; &alia, cum ingenua delectatione vsum latissime patentem coniunctum habentia.

concor-

D.

gemi-

H.

herman-

O.

P.

pary-

INDEX RERVM ET VOCABVLORVM MEMORABILIVM,

quæ in Annotationibus Interpretis allegantur & explicantur; ad Alphabetum Latinum in collocandis Græcis vocabulis accommodatus.

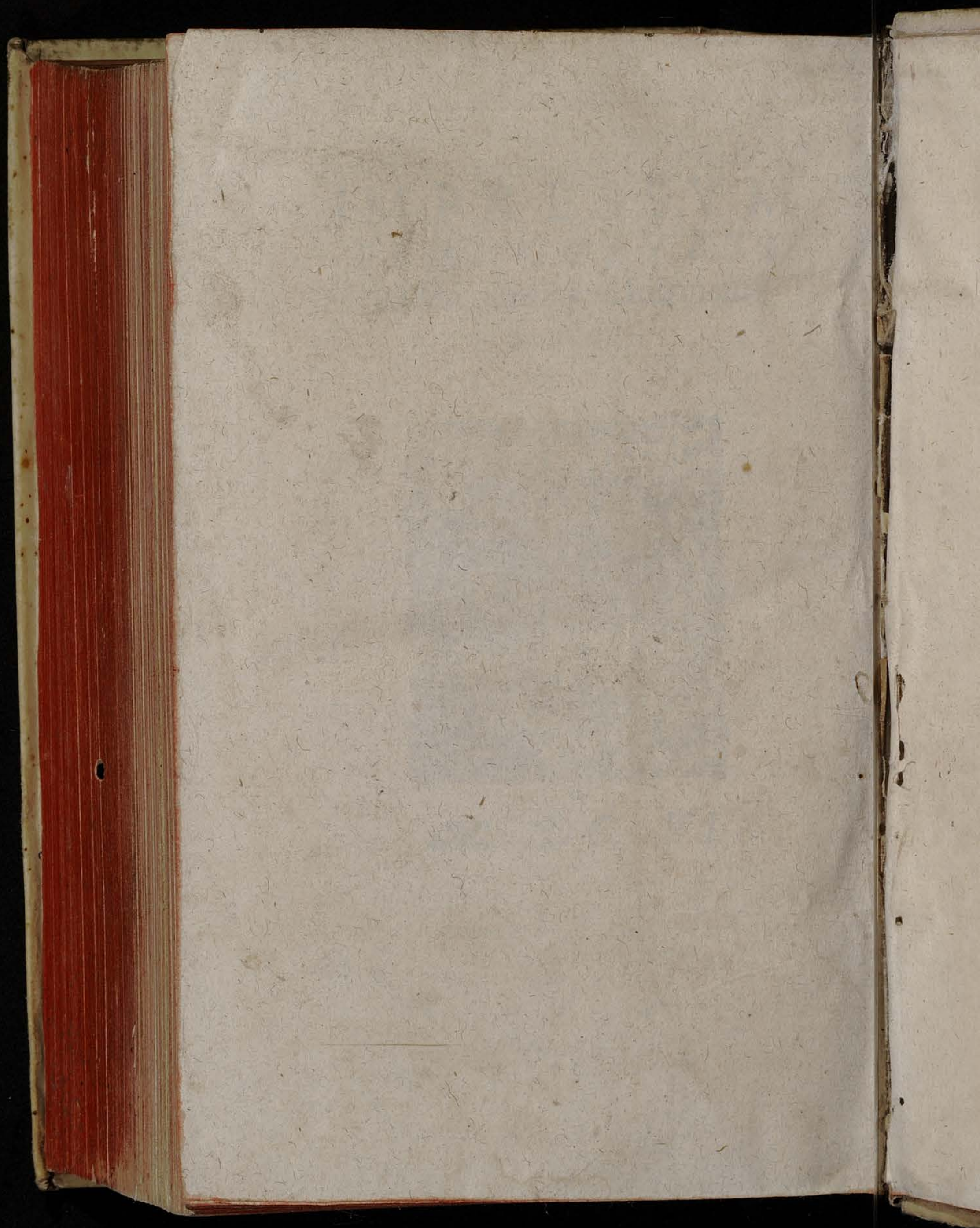
Καλοὶ

FINIS.

IMPRESSVM
FRANCOFVRTI
ad Mœnum, apud Ioannem
Saurium.

M. DC. VI.

Plutarchi Paral-
lela